T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAYÂTÜ'L-HAYEVÂN TERCÜMESİ

(GİRİŞ, İNCELEME, METİN, DİZİN-SÖZLÜK)

I. CİLT

DOKTORA TEZİ

Selçuk KIRBAÇ

Enstitü Anabilim Dalı	***: Türk Dili ve Edebiyatı***
Enstitü Bilim Dalı	***: Türk Dili ve Edebiyatı***
Tez Danışmanı	***: Yrd. Doç. Dr. M. Mehdi ERGÜZEL***

OCAK 1999

T.C.

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAYÂTÜ'L-HAYEVÂN TERCÜMESİ

(GİRİŞ, İNCELEME, METİN, DİZİN-SÖZLÜK)

DOKTORA TEZİ

Selçuk KIRBAÇ

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Enstitü Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Bu tez ../../1999 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN	Doç. Dr. Gülden SAĞOL	Yrd. Doç. Dr. Mustafa DEMİREL
Jüri Başkanı	Jüri Üyesi	Jüri Üyesi
Yrd. Doç. Dr. M. Emin AĞAR	Yrd. Doç. Dr. M. Mehdi ERGÜZEL	
Jüri Üyesi	Jüri Üyesi	

ÖNSÖZ

Hayvanların hayatı, tarih boyunca insanları meşgul etmiş ve bu konuya bir ömür veren âlimler yetişmiştir. Bu âlimlerden biri de Demîrî'dir. Hayâtü'l-hayevân adlı eseri, onu Doğu'da ve Batı'da büyük bir üne kavuşturmuştur. Eserin adı, kitabın sadece hayvanlardan bahsettiği izlenimini veriyorsa da gerçekte kitap, bir çok farklı bilginin yer aldığı bir ansiklopedi mahiyetindedir. Müellifin bir çok eserden faydalanarak hazırlamış olduğu eserde tarih, edebiyat, tasavvuf ve tıbba dair bilgilerle hayvanların kendine has âdet ve yaşantıları, onlarla ilgili hadisler, hikâyeler, kıssalar ve şiirler bir arada bulunmaktadır. Devrinin kültürünü aksettiren eserde ayrıca, değişik milletlerin coğrafyaları hakkında da bilgi verilmiş Aristo, Hipokrat, Câhiz, İbni Sînâ, İbni Zühr, Zekeriyya el-Kazvînî gibi âlimlerden alıntılar yapılmıştır.

Hayâtü'l-hayevân, bir çok defa ihtisar ve tercüme edilmiş, üzerinde pek çok araştırma ve incelemeler yapılmıştır. Elinizde bulunan bu çalışma da Muhammed bin Süleyman tarafından H. 831 (M. 1427) yılında yapılan, muhtemelen ilk Türkçe tercümeyi ele alır. Tespit edilen üç nüshası bulunan bu tercümenin çalışmaya konu olan nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2565'de kayıtlıdır.

Çalışmamızda Hayâtü'l-hayevân hakkında genel bilgi veren giriş kısmının ardından, inceleme bölümü gelir. Bu bölümde, metnin imlâsı ve fonetiği üzerinde durulmuştur. Ünlülerin ve ünsüzlerin kelime ve eklerde yazılışları imlâ bölümünü oluşturur. Metindeki ses değişmeleri ve ses olayları ses bilgisi bölümünde ele alınmıştır. Bu bölümü metnin transkripsiyonu takip eder. Kullanım kolaylığı bakımından kısa bir açıklama bölümüyle başlayan dizin-sözlük bölümü ise, metinde bulunan kelimelerin hangi satırda ve sayfada geçtiğini bildirir.

Konunun seçiminde, planında ve yönteminde bana yol gösteren, Türkolojiyle ilgili bilgilerimi tekrar gözden geçirmemi sağlayan, hakkını ödeyemeyeceğim kıymetli hocam Prof. Dr. Osman Nedim Tuna'ya minnettarım. Çalışmam sırasında her konuda yardımlarını gördüğüm danışmanım Yrd. Doç. Dr. M. Mehdi Ergüzel'e, bana daima destek veren değerli hocam Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali'ye ve müşküllerimi halletmemde yardımlarını esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. M. Emin Agar'a teşekkür borçluyum.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

bkz. : bakınız

c. : cilt

DİA :Diyanet İşleri İslâm Ansiklopedisi

lat. : Lâtince

s. : sayfa

ÖZET

Bir çok ihtisar ve tercümeleri olan Hayâtü'l-hayevân, hayvanlarla ilgili bir zooloji kitabı olduğu kadar, bir folklor kitabı olarak da nitelendirilebilir. Tarih, edebiyat, tasavvuf, hadis, tıp, hayvanlarla ilgili hikâyeler, kıssalar ve şiirler, eserin içeriğini oluştururlar. Kitapta yer alan maddeler, hayvan adlarına göre alfabetik düzenle sıralanmış olup genellikle uzundur.

Dil bakımından özgün bir malzeme niteliği taşıyan eserde, bir çok hayvan adının filolojik açıklaması yapılmış, değişik dillerde aynı adın aldığı şekiller gösterilmiştir. İmla bakımından düzensizlik gösteren eserde, pek çok Türkçe ve yabancı asıllı kelimenin yazılışında tutarsızlık göze çarpar. Ses bilgisi açısından incelendiğinde Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini yansıtır.

Gerek kelime hazinesinin çeşitliliği, gerekse gösterdiği dil özellikleri bakımından son derece kıymetli olan eser, kültür tarihimiz bakımından da incelenmeye değerdir.

SUMMARY

Hayatü'l-hayevan is supposed to be zoology book as much as muhadarat and folk book related with animals of which has synopses and translations. History, literature, sufism, hadith, medical, science, stories abaut animals anecdotes and verses form the contents of work. The sequences in the book are ordered according to animal names alphabetically. The sequences are generally long.

In the work, that has a great many of specific peculierities as for its language many animal names were expressed is the study of words and the same nemed figures were displayed in various languages.

In the work, at which spelling is shown disorderly, originally many Turkish and foreign words in writing can be seen as incoherent. If it is examined as phonetics, it reflects the characteristics of Ancient Anatolian Turkish. The significant point that has emerged from the survey is that the work having valuable interest in large number of words and language peculiarity is well worth a research for our history too.

GİRİŞ

Tarih boyunca insanın, hayvanı tabiatla kendisi arasında bir aracı olarak görmesi, hayvanlar hakkında büyük bir inanç ve bilgi birikiminin oluşmasına sebep olmuştur. Bu birikim, kimi zaman hayvanı bir ibadet objesi ve saygı duyulması gereken bir varlık haline getirmiş, kimi zaman da sihir veya kehanette kullanılan efsanevî canlılar mesabesine yükseltmiştir.

Bu şekilde bir inanç dairesi içinde bulunan hayvanların kanı içerisinde bulunduğuna inanılan ruh, kutsaldır; bu yüzden kan akıtılmaz. Ancak dinî amaçlarla hayvanların öldürülüp kanının akıtılması mümkündür. Yeni yapılan bir yapının veya bir nesnenin hayat kazanması ya da uğur getirmesi için hayvan kanı akıtılması geleneği bu inançla yakından ilgilidir.

İlkel topluluklarda rastlanılan bir inanç ise hayvanın kehânet veya falcılıkta kullanılmasıdır. Hayvanın hareketlerine göre kehanette bulunulur. Hayvanın gidiş yönü veya izi bu kehanetlerde değerlendirilmiştir. Aynı şekilde hayvanların iç organlarına bakarak gelecekte olabilecek şeyleri tahmin etmek de bu tür inançların içindedir.

İran ve Anadolu'dan Mısır'a, Mezopotamya'dan Kafkasya'ya kadar uzanan geniş coğrafyada hayvanlarla ilgili inançlar, biri birine çok benzemektedir. Sümerler arasında boğa, kozmik düzenin sembolü kabul edilmiştir. Aslan, bütün Yakın Doğu medeniyetlerinde şehir, saray ve tapınak girişlerinde normal şekliyle veya yarı kartal yarı aslan şekliyle mitolojik bir kuş halinde yer almıştır. Dayanıklılığı dolayısıyla sabır ve iradeyi temsil eden deve, Sâmî kavimler arasında kurban ve kehanet amacıyla kullanılmıştır. Yılan, Mezopotamya'da derisini değiştirmesi sebebiyle yenilenen sonsuz hayatı, gelişmiş iç güdüsüyle bilgeliği ve dişiliği sembolize eder. Kartal, bütün Yakın Doğu'da kudretin ve hakimiyetin, güvercin de saflığın ve ruhun sembolüdür. Sinek, baykuş, koyun ve başta iri balıklar olmak üzere çeşitli balık türleri, Mezopotamya'da kutsal kabul edilir.

Uzak Doğu'da da aynı inanç birikimi mevcuttur. Çin'de turnalar, hasret ve iletişimin sembolüdür. Köpek, Güney ve Batı Çin'de uğurlu bir hayvan kabul edilmiştir. Hindistan'da ise köpek, yağmurun yağmasında etkili olan hayvandır. Kaplumbağa, güçlü bacakları ve dayanıklı kabuğuyla dünyayı sırtında taşır. Kabuğunun sertliğiyle evrenin sürekliliğinin, çok yaşamasıyla da uzun ve sağlıklı ömrün sembolüdür (Demirci, 1998: 82).

Eski Türklerde de hayvanlarla ilgili inançlar vardır. Bu inançlar totemizmle ilgilidir. Kabile mensuplarının kendisinden türediğine inanılan totemler, göçebe karakterini yansıtacak hayvanlardan seçilmiştir. At, eski Türkler arasında yaygın kurbanlık hayvandır. Gök tanrının sembolü olan kartal, kutsal sayılan hayvanlardan biridir. Yakutlarda İlk bahar ve Son bahar, kartalın temsil ettiği ruhun iradesine bağlıdır. Kartal, kanatlarını bir defa sallarsa buzlar erimeğe başlar, ikinci defa sallarsa İlk bahar gelir (Kafesoğlu, 1980: 11-12).

Totemizmin izlerine Cahiliye Araplarında da rastlanır. Ancak onlarda totemler, bir işaret ve sembol niteliğindedir. Bunun yanında İslâm öncesi şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla baykuş, ölümün habercisidir. Horoz cömertliğin, aslan cesaretin, deve sabrın, kertenkele de ihanetin sembolüdür (Demirci, 1998: 84).

1. İslâm Kültüründe Hayvan

İslâmın çok çeşitli hayvan türlerinin yaşadığı geniş bir coğrafyaya yayılması, Kur'an ve hadislerde hayvanlardan çok söz edilmesi, İslâm dünyasında bu konuda geniş bir kültürün oluşmasına yol açtı. Mezopotamya, Grek, Mısır ve Hint kültüründeki hayvanlar âlemine ait bilgi birikiminin İslâm kültürüne aktarılmasıyla bu kültür daha da önem kazandı.

Arapçadaki kelimelerin üçtü birine yakınını hayvan adlarıyla ilgili kelime ve deyimler oluşturur. Diğer taraftan hayvan türlerinin çok zengin adları vardır. Çok sayıdaki bu

adlar arasında özel ve mecazî anlam taşıyan kelimelerin yanında, insanlar için kullanılan adlara benzer biçimde yapılmış adlar da vardır: İbn âvâ (çakal), bintü'l-verdân (hamam böceği). Araplarda Esed, Kureyş gibi bir çok kabile adı da hayvan adlarından alınmıştır (Bayrakdar, 1998: 86).

Kur'an'da ve hadislerde hayvan adlarına sıkça rastlanır: ibil (el-Gâşiye 88/17). Ayrıca altısı doğrudan, biri dolaylı olmak üzere yedi surenin adı da hayvan adıdır: Bakara (inek), En'âm (sığır), Nahl (bal arısı), Neml (karınca), Ankebût (örümcek), Fîl (fil) ve Kureyş (köpek balığı). Çok sayıda hadiste de hayvanlardan söz edilmiştir.

1.1. İlm-i Hayevân (İlmü'l-hayevân)

İslâm tarihinde ilk yüzyıllardan itibaren hızlı bir şekilde gelişen bilimlerden biri de 'ilm-i hayevân' dır. Bu ilmin amacı, hayvanlardan faydalanmak, ilaç yapmak, zararlarından sakınmak ve her birinin şaşılacak, bilinmez hallerini öğrenmektir (Taşköprülüzâde, 1975: 266). Bundan hareketle pek çok İslâm âlimi, hayvanların değişik yönleri hakkında eserler kaleme almışlardır. Bu eserleri konuları ve yazılış yöntemleri bakımından zoografik ve zoolojik olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Ancak bu ayrım kesin değildir. Çünkü ikinci türe girenler, birinci türdekileri içermektedir (Bayrakdar, 1998: 87).

1.1.1. Zoografik Eserler

Genel olarak hayvanların, özel olarak bir hayvan türünün adlarını derleyip dil bilgisi açısından inceleyen, onlarla ilgili âdet ve inançları, hikâyeleri, ata sözlerini, hakkında yazılmış şiirleri toplayan eserlerdir. Müellifleri genellikle dil âlimleridir. Ma'mer b. Müsennâ'nın 'Kitâbü'l-hayl'ı örnek gösterilebilir.

1.1.2. Zoolojik Eserler

Hayvanların anatomik ve fizyolojik yapılarını inceleyen, yaşayış tarzlarını, kendi aralarında ve insanlara karşı gösterdikleri davranışları araştıran eserlerdir. Günümüzde dahi değerini yitirmemiş olan bu eserlerin çoğu VIII-X. yüz yıllar arasında kaleme alınmıştır.

İlm-i hayevân denilince öncelikle kastedilen zooloji, karada ve suda yürüyen, yüzen, sürünen ve uçan bütün hayvan cinslerini konu alır. Bu bilimin amacı, hayvanlardan faydalanılması, zararlarından korunulması, hal ve davranışlarına vakıf olunmasıdır. İlm-i hayevân, tabiî bilimlerin bir dalı olarak görülmüş, ilimlerin tasnifinde her zaman tabiî ve fizikî ilimler içerisinde gösterilmiştir (Bayrakdar, 1998: 88).

İslâm dünyasında hayvanlar hakkındaki bilimsel incelemelerin başlamasına, daha önceki kültürlerle bu alanda yazılan eserlerin Arapçaya çevrilmesinin büyük ölçüde etkisi olmuştur. Müslüman âlimler, Grek bilginlerinin eserlerinin bazılarını Arapçaya yapılmış tercümelerinden, bazılarını da haklarında bilgi veren kaynaklardan tanımışlardır (Furat, 1996: 207). Bu eserlerin başında, Aristo'nun Arapçaya Yahyâ İbni'l-Bıtrîk tarafından Kitâbü'l-hayevân adıyla tercüme edilen, 'Historia Animalium', 'De Generatione Animalium', 'De Partibus Animalium' gelir.[1] Kitâbü'l-hayevân, daha sonra Ebû Ali İbn Zür'a tarafından daha mükemmel biçimde çevrilmiştir (Ülken, 1935: 153). Ayrıca Aristo'nun bu eserleri hakkında bir çok hülasa ve şerh yazılmıştır (Ülken, 1935: 130-191).

Aristo, canlı varlıkların sınıflamasını yapan ilk filozof ve zooloji bilginidir. Kendinden önce yaşamış olan Demokritos, Empedokles ve Anaksagoras gibi tabiat bilginlerinin zooloji konusundaki görüşlerine yer verir ve onları eleştirir (Kaya, 1983: 171-172). Diğer taraftan Aristo, mitolojinin etkisinde kalarak eserlerinde gülünç denebilecek fikirler ileri sürmüştür. Bu fikirler, daha sonra bu konuda eserler veren âlimler tarafından eleştirilecektir.

---

[1] İslam kaynakları genellikle bu üç eserden bahsederler. Ancak bu eserlere ilave olarak yine Aristo'nun kaleme aldığı 'De Motu Animalium', 'De Animalium İncessu' adlı eserler söylenebilir (Kaya, 1983: 164)

Müslüman alimlerin tanıdığı diğer bir eser, Hipokrat, Hermes ve Demokritos'a atfedilen Kitâbü Menâfi'i'l-hayevân'dır. Magnesialı Theomnestos'a ait olduğu sanılan Kitâbü'l-baytara adlı veterinerlik hakkındaki bir risale de müslümanların bildiği başka bir çalışmadır. Bunlara Laodicealı Polemon'un Kitâbü'l-firâse'si ve Apsyrtus'un Kitâbü'l-filâha'sı eklenebilir (Bayrakdar, 1998: 88). Başta Câhiz ve Demîrî olmak üzere zooloji konusunda eser yazmış pek çok âlim bu çalışmalardan faydalanmışlar, yer yer nakiller yapmışlardır.

İslâm zooloji tarihi, müslüman milletlerin kendi gelenekleriyle yukarıda adları sayılan yabancı kaynaklardan aktarılan bilgilerle birleşerek VIII. yüz yıldan itibaren gelişmeye başlamıştır. Bu yüz yılda ve daha sonraki yüz yıllarda zoolojiyle ilgili sayısız eser vücuda getirilmiştir. VIII-XII. yüz yıllar arası İslâm zooloji tarihinin en önemli ürünlerinin verildiği dönemdir. Aslı bulunmayan ancak daha sonraki eserlerde yer alan nakiller vasıtasıyla bilinen ünlü kimya bilgini Câbir b. Hayyân, Kitâbü'l-hayevân adlı risalesi ile tanınır (Bayrakdar, 1998: 89). Bu döneme ait en ünlü çalışma ise şüphesiz Câhiz'in Kitâbü'l-hayevân'ıdır.

Asıl adı Ebû Osman 'Amr bin Bahr el-Kinânî olan Câhiz, Arap edebiyatının en tanınmış şahsiyetlerinden biridir. Gerek dinî gerekse tabiî ilimler sahasında iki yüze yakın kitap yazmış olan Câhiz, eserlerini ilim yapmak amacıyla kaleme almaz. Esas amacı okuyucuyu sıkmadan bir çok konuda bilgi sahibi yapmaktır. Bu doğrultuda Kitâbü'l-ḥayevân'ı kaleme alarak, geniş ölçüde bu eserle tanınmıştır. Yaşlı bir devresinde ve hasta olduğu bir sırada yazdığı bu eserin adı, genel anlamda hayvanlara ait olduğu izlenimini verir. Fakat bütünüyle gözden geçirildiğinde, Abbasî devrinin bütün kültürünü aksettirdiği görülür (Furat, 1996: 227). Kitâbü'l-ḥayevân'ın muhtevası ana hatlarıyla şöyle sıralanabilir: 1. ciltte kuşlar, köpek, deve, yırtıcı hayvanlar hakkındaki ata sözleri; 2. ciltte köpek; 3. ciltte güvercin, karga, hüdhüd, yarasa; 4. ciltte karınca, maymun, domuz ve yılan; 5. ciltte ateş, su, akrep, fare, sivri sinek, pire, örümcek, çekirge; 6. ciltte ayı, tilki, vahşi hayvanlar, haşerat; 7. ciltte fil, su aygırı, at, zürafa. Bu eser Abdüsselâm Muhammed Hârûn tarafından yedi cilt halinde, Kahire'de 1945 yılında basılmıştır.

Câhiz'in Kitâbü'l-hayevân'ında Aristo'nun etkisinin çok olduğu, onun eserinden hareketle kaleme alındığı yaygın olan görüştür. Ancak Câhiz, bir çok noktada Aristo'yu tenkit etmiş, onun tutarsız görüşleriyle alay etmiştir. Kendi gözlemlerine de geniş yer veren Câhiz, âyet ve hadislerden başka, İslâm öncesi ve İslâm dönemi Arap şiirinden ve bedevilerin hayvanlar hakkındaki görüşlerinden alıntılar yapmıştır. Bunlardan hareketle Câhiz'in üzerinde Yunan kültürü etkisinin çok az olduğu söylenebilir (Kaya, 1983: 175).

Câhiz'in bu çalışmasından sonra, İslâm zooloji tarihinde en önemli yeri, XII. yüz yılda yaşamış olan Şerefüzzaman Tâhir el-Mervezî'nin Kitâbü Tabâ'i'i'l-hayevân'ı işgal eder. Eser, Aristo, Demokrit, Hipokrat, Câlînûs, Câhiz, İbn Sînâ ve Bîrûnî gibi bir çok âlimden yapılan alıntılarla Mervezî'nin kişisel gözlemlerinden oluşur (Bayrakdar, 1998: 89).

XII. yüz yıldan itibaren İslâm dünyasındaki zoolojik çalışmalar büyük ölçüde bir gerileme dönemine girmiştir. Bu yüz yıldan sonra verilen eserlerde hiç bir yeniliğe rastlanmaz. Mervezî'nin kitabından sonra zooloji tarihi bakımından önemli sayılabilecek tek çalışma, Demîrî'nin Hayâtü'l-hayevân'ıdır.

2. DEMİRİ ve HAYÂTÜ'L-HAYEVÂN

Bir çok ihtisar ve tercümeleri olan Hayâtü'l-hayevân, Demîrî'ye Doğu'da ve Batı'da büyük şöhret kazandırmıştır. 742 (1341) yılında, Nil deltasındaki Semennûd kasabası yakınında bulunan Demîre adlı iki köyden kuzeydekinde doğan Demîrî, önce terzilikle uğraşmış, daha sonra kendisini ilme vererek, tefsir, hadis, fıkıh, dil ve edebiyat sahalarında uzman olmuştur. 808 (27 Ekim 1405) tarihinde vefat etmiştir. Bilinen on eseri vardır. Eserleri şunlardır:

1. Ḥayātü'l-ḥayevān

2. Muḫtaṣarü'l-ġayṡi'l-müseccem fī Şerḥi Lāmiyyeti'l-'Acem

3. en-Necmü'l-vehhāc

4. Rumūzü'l-künūz ellezī bereze ibrūzühū aḥsen bürūz

5. Manzūme fi'stiḥbābi'l-vuzū'

6. Şerḥu'l-mu'allaḳāti's-seb'

7. el-Cevherü'l-ferīd fī 'ilmi't-tevḥīd

8. ed-Dībāce

9. Ġāyetü'l-ereb fī kelāmi ḥükemā'i'l-'Arab

10. et-Teẕkire

Bu eserlerin içinde Demîrî'nin tanınmasını sağlayan şüphesiz "Hayâtü'l-hayevân" dır. "Kübrâ", "vustâ", ve "sugrâ" boyutlarında üç ayrı şekli olan bu eser, bir zooloji kitabı olduğu kadar, bir çok bilginin bir arada bulunduğu "ansiklopedi" olarak da nitelendirilebilir. Kitapta, tabiî ilimlere (zooloji, botanik) dair geniş bilgilerin yer aldığı, ayrıca çeşitli vesilelerle kelamî ve felsefî meselelere temas edildiği görülür. Diğer taraftan değişik milletlerin coğrafyalarına dair bilgilerin verildiği, yer yer insanların ve hayvanların hastalıklarından bahsedildiği de dikkati çeker. Kitapta sık sık âyet ve hadislere rastlanır. Bütün bu farklı bilgiler, ilmî bir üslûp içinde değil de biri birlerine hikâyeler, kıssalar ve şiirlerle bağlanmış bir halde verilmiştir.

Ḥayātü'l-ḥayevān'da yer alan toplam 1069 madde, hayvan adlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Ancak hayvanlar kralı aslan (el-esed) ayrıcalıklı tutularak en başa konulmuştur. Bu arada, esere bazı mitolojik hayvanların da dahil edildiği görülmektedir.

Eserde her hayvan hakkında şu sıraya göre bilgi verilmiştir: 1. İsmin filolojik açıklaması; 2. Aristo ve Câhiz'in eserlerinden yararlanılarak hayvanın alışkanlıklarına göre tanıtımı; 3. O hayvanla ilgili hadisler; 4. Etinin helâl olup olmadığına dair fıkhî hükümler; 5. O hayvanla ilgili ata sözleri; 6. Hayvanın çeşitli organlarının fizyolojik ve tıbbî özellikleri; 7. Rüya tabirindeki yeri. Müellif, yalnız önemli kabul ettiği hayvanlar hakkında bu sıraya göre bilgi vermiş, diğerlerinde altı ve yedinci maddeleri kısa tutmuştur (İzgi, 1998:).

Demîrî, eserini hazırlarken bir çok eserden faydalanmıştır. Somogyi'nin yaptığı incelemeye göre müellifin yararlandığı kaynakların sayısı 895 civarındadır (Somogyi, 1928: 5-128). Sarton ise bu rakamı 807 olarak verir (Sarton, 1867: 1640).

Bütünüyle Arapça kaynaklardan yararlanılarak hazırlanan eserde, Hermes, Hipokrat, Eflatun, Aristo gibi eski Yunan hakîmlerinin görüşlerine yer verilmektedir. Hayâtü'l-hayevân'ın bir çok defa ihtisar ve tercümeleri yapılmış, üzerinde araştırma ve incelemelerde bulunulmuştur (İzgi, 1998).

2.1. İhtisarları

1. Muhammed b. Ebu Bekr el-Mahzûmî ed-Demâminî (827/1424) tarafından *'Aynü'l-ḥayât* adıyla yapılan ihtisar. Kitabı bizzat Demirî'den dinleyen müellif, 823 (1420) yılında tamamladığı ihtisarında, eserin aslî telif tarzına dokunmamış, fakat şiirleri, hikâyeleri, felsefî ve dinî görüşleri atarak doğrudan hayvanlar hakkındaki bilgileri yeniden tertip etmiştir. Bu eserin bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (III. Ahmed, nr. 2409). Bir başka nüshası da Rabat'ta el-Hizanetü'l-melekiyye'dedir (Fihrisü'l-Hizaneti'l-melekiyye II, 1980:23). 2. Takıyyüddin el-Fâsî tarafından 822 (1419) yılında yapılan ihtisar. 3. Cemaleddin Muhammed b. Ali b Muhammed eş-Şeybî el-Mekkî'nin yaptığı ihtisar. 4. İbn Kâdî Şühbe tarafından yapılan ihtisar. Bir nüshası Bodleian Kütüphanesi'ndedir (Brockelmann, 1943-9: 37). 5. Muhammed b. Abdülkerim es-Safedî tarafından *el-Mülteḳaṭ min 'Acâ'ibi'l-maḫlûḳât ve Ḥayâti'l-ḥayevân* adıyla yapılan ihtisar (Aziz Ali, 1985: 143). 6. Celaleddin es-Süyûtî tarafından 901 yılında *Dîvânü'l-ḥayevân ve Ẕeylü'l-Ḥayevân* adlarıyla iki cilt halinde yapılan ihtisar. Bu eserin bir çok nüshası mevcuttur (Brockelmann, 1943-9: 172). Eserin bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Fatih, nr. 4170) bulunmaktadır. 7. Ömer b. Yunus b. Ömer el-Hanefî tarafından *Muḫtaṣaru Ḥayâti'l-ḥayevân* adıyla yapılan ihtisar. Bir nüshası Harem-i Şerif Kütüphanesi'ndedir (Aziz Ali, 1985: 144). Bu eser adı bilinmeyen bir mütercim tarafından 975'te (1567) *Menâfi-i Ḥayevânât* adıyla Türkçeye çevrilerek III. Selim'e sunulmuştur. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunmaktadır (Halet Efendi, nr. 367). 8. Ali el-Kârî tarafından 1003'te (1595) Mekke'de *Behcetü'l-insân ve Mühcetü'l-ḥayevân* adıyla yapılan ihtisar. Bu eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Esad Efendi, nr. 2899). 9. Muhammed b.

Abdülkadir b. Muhammed ed-Demîrî tarafından 1063 (1653) yılında *Ḥâvi'l-ḥisân min Ḥayâtü'l-ḥayevân* adıyla yapılan ihtisar. Çeşitli kütüphanelerde nüshaları vardır (Brockelmann, 1943-9: 172). 10. Muhammed el-Hâzık tarafından *el-Muḫtâr min Ḥayâtü'l-ḥayevâni'l-kübrâ* adıyla yapılan ihtisar.

2.2. Hayâtü'l-hayevân ve Muhtasarlarının Tercümeleri

2.2.1. Türkçe Tercümeleri

Muhammed b. Süleyman tarafından 831 (1427) yılında yapılan ve muhtemelen ilk tercüme. Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 2565), Nuruosmaniye (nr. 2998) ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Revan, nr. 1664) bilinen üç nüshası bulunmaktadır.

Abdülhalim b. Muhammed tarafından yapılan Türkçe tercüme. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Halet Efendi, nr. 627).

Abdülhalim b. Ali b. Süleyman b. Abdürreşid el-Kırımî'nin yaptığı Türkçe tercüme.

Abdurrahman b. İbrahim Efendi es-Sivasî tarafından yapılan Türkçe tercüme. Hicrî 1272'de İstanbul'da basılmıştır.

Muhammed Bosnavî tarafından yapılan Türkçe tercüme. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunmaktadır (Şehid Ali Paşa, nr. 1823).

Sivas müftüsü Abdurrahman b. el-hâcc İbrahim el-Adanavî tarafından yapılan tercüme. Bu tercümenin Hayâtü'l-hayevân'ın vustâ boyutunun tercümesi olması muhtemeldir.

Eserin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bir nüshası vardır (Revan Köşkü, 1666).

2.2.2. Farsça Tercümeleri

Hakim Şah el-Kazvinî tarafından yapılıp I. Selim'e sunulan ilaveli Farsça tercüme. (Katip Çelebi: 696-97)

Muhammed Takî et-Tebrîzî tarafından *Ḫavâṣṣü'l-ḥayevân* adıyla yapılan Farsça tercüme. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1492).

İdrîs-i Bitlisî tarafından *Terceme-i Ḥayâtü'l-ḥayevân* adıyla yapılan Farsça tercüme. Bu tercüme I. Selim'in emriyle yapılmıştır. Bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (Revan, nr. 1665).

2.2.3. Başka Dillere Olan Tercümeler

Süyûtî'nin *Dîvânü'l-ḥayevân* adlı muhtasarının birinci cildini Abraham Ecchellensis Latinceye çevirmiş, Samuel Bochart tarafından 1647'de Paris'te basılmıştır.

Jayakar'ın İngilizce çevirisi. (Londra-Bombay, 1906-1908) I. cilt önsöz, İngilizce ve Arapça indeksleri içerir. II. cildin ancak bir kısmı yayımlanabildiği için indeks yoktur. Editörün ölümüyle eser yarım kalmış, ancak "ebü'l-firâs"a (aslan) kadar olan ve kitabın 3/4'ünü teşkil eden kısmı yayımlanabilmiştir.

Silvestre de Sacy kitaptan yaptığı seçmeleri tercüme ederek 1787'de Strasbourg'da yayımladığı Oppianos II'nin Fransızca baskısına ek olarak çıkarmıştır.

Arapça metnin 1285 (1868) İran baskısından yapılan ve bu gün Bibliotheque de'l-Arsenal'da buluran Farsça tercüme (Aziz Ali, 1985: 145).

2.3. Hayâtü'l-hayevân ile İlgili Araştırmalar

1. **A. Perron**, Ḥayātü'l-ḥayevān'ın deve, sığır, koyun ve fillerle ilgili kısımlarından yaptığı seçmeleri 1852-1860'ta *Le Naceri, La Perfection des deux arts ou traite complet d'hippologie et d'hippiatrie arabes* adıyla Paris'te neşretti. 2. **Lüsyen Leclerc**, 1876'da Paris'te yayımladığı *Histoire de la medicine arabe* adlı kitabının ikinci cildinde eserle ilgili tenkitli bir araştırmaya yer verdi. 3. **J. Stephenson**, 1928'de neşrettiği Hamdullah el-Müstevfi'nin Nüzhetü'l-ḳulūb'ü dolayısıyla Ḥayātü'l-ḥayevān'daki hayvanlarla ilgili bilgiler üzerinde durmuştur. 4. **H. A. Winkler**, Ḥayātü'l-ḥayevān'da domuzla ilgili bir araştırma neşretti: *"Eine Zusammenstellung christlicher Geschishten im Artikel über das Schwein in Damiri's Tierbuch".* 5. **Joseph de Somogy**, 1928-1960 yılları arasında Ḥayātü'l-ḥayevān üzerine aşağıdaki konularda bir dizi araştırma yayınlamıştır: a. *Index des sources de la Ḥayāt al-Ḥayawān de ad-Damīrī (JA, CCXIII [1928], 5-128);* b. *Die Chalifengeschichte in Damiri's Hajat al-Hajawān (Isl., XVIII/1-2, s. 154-158; BSOS, VIII, 143-155);* c. *The Interpretation of dreams in Damīrī (JRAS [1940], s. 1-20); d. Biblical figures in ad-Damiri's Ḥayāt al-Ḥayawān (Dissertation in Honorem E. Mahler); e. Medicine in ad-Damiri's-Hayat al-hayawan (JSS, II [1957], s. 62-91).* (İZGİ, 1998:) 6. **Kadir Meral**, Abdurrahman b. İbrahim tarafından yapılan 1855 ve 1900'de basılmış tercümeyi latin harflerine aktararak yayınladı: *Hayatü'l-Hayvan (Tercümesi) 1-2, İstanbul, 1997.*

2.4. Hayâtü'l-hayevân'ın Baskıları

Eser, kübrâ şekli esas alınarak bir çok defa basılmıştır. İlk baskısı Hidiv Paşa'nın isteği üzerine 1858'de Mısır'da Bulak Matbaası'nda iki cilt olarak yapılmıştır. İkinci baskı Muhammed es-Sabbâğ tarafından 1867'de yine aynı matbaada yapılmıştır. Ardından 1868'de üçüncü baskısı İran'da yapılmıştır. Kitabın daha sonra bir çok baskısı yapılmıştır: Bulak 1292, Kahire,1305, Kahire 1311, 1315, 1319, 1330, 1353; son olarak 1398 (1978).

3. HAYÂTÜ'L-HAYEVÂN TERCÜMESİ

Üzerinde inceleme yaptığımız bu eser, Demîrî'nin Hayâtü'l-hayevân'ının Muhammed bin Süleyman tarafından 831 (1427) yılında yapılan muhtemelen ilk Türkçe tercümesidir. Kitabın aslının 773 yılında tamamlanmış olması, bu eserin ilk Türkçe tercüme olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Tercüme eden kişi hakkında elimizde her hangi bir bilgi yoktur. Müellif, eserin sonunda adını ve eseri tercüme ettiği tarihi söylemektedir:

...tercümesi de tamām oldı cemāẕiye'l-ūlā ayınuñ on beşinde sekiz yüz otuz bir yılında tārīḫ-i Aḥmed-i Muḫtāruñ ṣalavātu'r-raḥmanı ʻaleyhi ve selāmuhu teraccemtühü ve ene Muhammed bin Süleymān el muḥtāc...

Hayâtü'l-hayevân tercümesinden bahseden Adıvar da eserin müellifi hakkında her hangi bir bilgiye rastlayamadığını belirtiyor (Adıvar, 1982: 30)

Yazmanın başında bu eserin Emînüddîn ve Halîl Bey'lere ithaf edildiği yazılmıştır. Tarih itibarıyla eserin II. Murad dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır; Köprülü de kitabı, bu dönem eserleri arasında vermektedir (Köprülü, 1986: 357).

3.1. Nüsha Tavsifi

Çalışmamızda kullandığımız nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü'nde 2565 numarada kayıtlıdır. Yazmanın cilt ölçüsü 267x184, yazı alanı ise 206x130 mm.'dir. 106 yaprak olan bu nüsha koyu krem renkli, yer yer tamir görmüş kalın âbâdî kâğıda her sayfaya harekeli ve okunaklı bir nesihle 19 satır olarak yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkepledir. Telif tarihi 831 (1427) ve müellifi Muhammed b. Süleyman'dır.

Başı: Bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm ve bihi neste'īn ḥamd-ı bī-ḥad ve s̱enā-yı bī-ʻad ḥażret-i bārī te'ālāya maḫṣūṣdur ki...

Sonu: Teraccemtühü ve ene Muḥammed bin Süleymān el muḥtāc ilā ġufrāni'r-raḥmāni ve eḍaftü ileyhi leṭāife aḫbārin ve nefāyise āsārin ve ẓarāife eşʻārin ḫalā ʻanhā el ʻaṣlü'l-mütercemu el me'mūlü mine'l-iḫvāni lā yensūnā mine'd-duʻāi

3.2. Nüshaları

Eserin çalıştığımız nüshası haricinde bulabildiğimiz iki nüshası daha vardır.

3.2.1. Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 2998

Yazmanın cilt ölçüsü 335x117, yazı alanı ise 219x127 mm.'dir. 163 yaprak olan bu nüsha kalın âbâdî kâğıda her sayfaya harekesiz ve okunaklı bir nesihle 19 satır olarak yazılmıştır. Başlığı tezyinatlı ve tezhiplidir. Meşin şemseli bir cilt içindedir. İstinsah tarihi 953, müstensihi Hasan el-Germiyânî'dir.

Bu nüshayı Fuad Köprülü haber vermektedir. (Köprülü, 1986: 357)

3.2.2. Topkapı Sarayı Müzesi, REVAN, nr. 1664

Aharlı kalın kâğıt. 215 mm. boy ve 145 mm. eninde 194 yaprak. Sayfada kötü nesihle 110 mm. uzunluğunda 17 satır. Miklepli, kırmızı, deri ve ebru cilt içindedir. İstinsah tarihi 879 (1474)'dür. Müstensihinin kim olduğu belli değildir.

3.3. İçeriği

Hayâtü'l-hayevân tercümesi, bir zooloji kitabı olduğu kadar, bir folklor kitabı olarak da değerlendirilebilir. Tarih, edebiyat, tasavvuf, hadis, tıp, hayvanlarla ilgili hikâyeler, kıssalar ve şiirler bu eserin içeriğini oluştururlar.

Eserde yer alan maddeler, alfabetik olarak sıralanmıştır. Eser, el-esed (aslan) ile başlar, ya'sūb (arı beyi) ile sona erer. Bazı hayvanlara çok geniş yer ayrılmasına karşılık, bazılarından çok kısa bahsedilmiştir. Bir satırda ele alınan hayvanların yanında, bir veya

iki sayfada anlatılan hayvanlara da rastlanır. Hayvanlar hakkında verilen bilgiler, kitap boyunca bir düzen göstermez. Kimi zaman bir hayvanın sadece fizikî özelliklerinden bahsedilir, kimi zaman da âyet, hadis ve hikâyelerle konu genişletilir. Bazı hayvanlar hakkında söylenen şiirlerin yer aldığı maddelerin yanında, tanınmış âlimlerin sözlerine yer veren maddeler de vardır.

Hayâtü'l-hayevân tercümesinde hayvanların fizikî özellikleri ayrıntılarıyla verilmiştir:

(...Zürāfa bir cānavardur. Ḥabeşde olur. İki öñ ayaġı uzun, ardı ḳısa olur. Başı deve başı bigi, boynuzı, dıynaġı ṣıġır bigi, derisi ḳaplan derisi bigidür. Anuñiçün 'Acem aña 'iştürgāh-peleng' dir. Ḳuyruġı giyik ḳuyruġı bigi[dür]. Ard ayaġınuñ dizi büklümi olmaz. Yürimege başlasa evvel ṣol ayaġın ṣaġ elile alur ve baṣar. Ḳalan çehār-pāyı ṣaġ ayaġıla ṣol elin alur ve baṣar.) (48b/9-10-11)

Hayvanların yaşayış tarzı da eserde geniş yer tutar:

(...İvezz ördekdür. Ṣuda yüzmegi sever. Yavrusı yumrdadan çıḳduġı sā'at yüzer. Dişisi yumurda baṣsa irkegi ṭurur anı ṣaḳlar.) (8a/18-19)

Hadisler, eserde geniş yer tutar:

(...**el-ḥadīs** Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurdı ki: "Mütekebbirle ẓālimleri ḳıyāmetde getüreler uşaḳ ḳarınca ṣūretinde. Ḥalāyıḳ ayaḳ altında anları baṣalar. Tā ki ḫalḳ arasında Taññı te'ālā ḥükm idince. Andan ṣoñra cehennemde bir zindāna ilteler. Cehennemden, ehlinden ṣızup aḳan ṣuları içeler.) (44b/18-19, 45a/1)

Eserde anlatılan tarihî hikâyeler ilgi çekicidir:

(...Mūsāyü'bnü A'yun Kirmānda ḳoyun güderdi. 'Ömerü'bnü 'Abdi'l-'azīz zamānında ḳoyun, ḳurd, yābān cānavarı ḳarışup yürürdi. Bir gice ḳurd bir ḳoyun aldı. Mūsāyü'bnü A'yun dir ki: 'Biz didük ki bu gün bir ṣāliḥ, 'ādil pādişāh vefāt itdi. Teftīş itdük ki ol gice 'Ömeri'bnü 'Abdi'l-'azīz ölmiş.) (46b/7-8-9)

Hayâtü'l-hayevân tercümesinde el-ḫavāṣṣ başlığı altında hayvanlarla ilgili pek çok değişik bilgi yer alır:

(...**el-ḫavāṣṣ** Ayu dişini 'avrat südine bıraḳsa, oğlana içürse, dişi āsānlığıla bite. Yağın baraşa dürtse giderür. Şaġ gözin bir bize bağlayup başında götüren, hīç cānavardan ḳorḫmaya. Dāyim ısıtma ṭutana aṣṣalar, ısıtma ḳoya. Odün göze çekse, gözde biten ḳılı men' ide. Oğlancuğı ayunuñ içi yağın eridüp yağlasalar, her yaramazdan ṣaḳlana, ḥızr ola. Derisini ḫulḳı çirkin oğlana ṭaḳalar, eyü ola.) (40a/1-2-3-4)

(...ḫorōs ibigin yandurup döşege işeyene içürse işemeye. Ḫorōsuñ alnına, ibigine yaġ dürtse bañlamaya. Tavuḳ beynisin yılan ṣokduğına ursalar ṣaġ ola) (41b/9-10-11)

Bazı hayvan adlarının diğer dillerdeki karşılıkları eserde verilmiştir:

(...Farsīde rāsū dirler. Türk māl gelincügi dir.) (73b/8)

Hayvanlarla ilgili inançlara her fırsatta temas edilir:

(...'Arab i'tiḳād ider ki bir kimseyi öldürseler, kişinüñ rūḥu bayġuş olur, gelür ḳabri üstinde öter. Dir ki: 'Baña ḳanın içürüñ beni öldürenüñ' dir. Ḳaçan öldüreni öldürseler, uçar gider.) (104a/17-18)

Metinde, zaman zaman tekrarlara rastlanır:

(Rūmiyyede bir baḳırdan ağaç vardur. Üstinde baḳırdan ṣığırcuḳ var. Yılda bir kez öter. Memleketde ne ḳadar ṣığırcuḳ varısa, gelür, üçer dāne zeytūn getürürler. Bir burnında, ikisi iki ayağında bırağurlar. Anı ṣıḳarlar. Bir yıldan bir yıla ol şehr ḫalḳı yaḳar.) (54a/6-7)

('Acāyib-i dünyādan Rūmiyyede, baḳırdan bir ṭılsım vardur ṣığırcuḳ ṣūretinde. Yılda bir mu'ayyen gün vardur. Bir kez öter. 'Ālemde ṣığırcuḳ ḳalmaz. Anda gelür. Ağzından her birinüñ birer dāne zeytūn getürür. Bırağur, anı ṣıḳarlar. Bir yıldan bir yıla daḳ ol ḫalḳ ki o şehrde olur. Anuñ zeytin yaḳar.) (48a/18-19, 48b/1)

Eserde şiir başlığı altında pek çok meşhur şairin şiirleri yer alır. Bunlar arasında Nâbiga, Ebû Nüvâs, Ebû Dülâme gibi şairler vardır. Diğer taraftan bazı âlimlerin adları da eserde yer alırlar: Kazvînî, Câhiz, Zemahşerî, Aristo, Hipokrat.

YAZILIŞ (İMLÂ) ÖZELLİKLERİ

Okunaklı ve harekeli bir nesih ile yazılan metinde, imla bakımından bir tutarsızlık göze çarpar. Gerek Türkçe kelimelerdeki düzensiz yazılış, gerekse yabancı kelimelerin yazılışındaki yanlışlıklar, bu tutarsızlığı ortaya koyar. Bazan aynı sayfadaki aynı iki kelime farklı yazılır:

biñ [31b/10] بلك biñ [31b/10] بيلك

gün [27a/13] كن gün [27a/14] كون

İmlâda görülen bu düzensizlik bizi, devrenin imlâ telakkisi ile bir karşılaştırma yapmak amacıyla imlâ özelliklerini ayrı bir bölüm halinde yapmaya sevk etti. Bu bölümde, önce kelimelerin yazılışındaki özellikler ele alınırken, bunu izleyen bölümde ise eklerdeki yazılışlar incelendi. Her yazılış için örnek verilirken bu örneklerin geçtiği yerler de gösterildi. Eklerin yazılışları tespit edilirken istatistikî bilgi verildi. Böylece eklerin yazılışlarındaki eğilimler takip edilmiş oldu.

1. ÜNLÜLERİN YAZILIŞI

1.1 Kelimelerde Ünlülerin Yazılışı

a ünlüsü

1. Ön seslerde

Ön seslerde a ünlüsünü karşılamak üzere ya medli elif ya da üstünlü elif kullanılmıştır.

Medli elif ile yazılanlar:

adım+ın 20a/16 آدمن

ana+suz 67b/7 آنَسُزْ

ağ 12a/5 آغْ

aḳ-ar 21a/8 آقَرْ

Üstünlü elif ile yazılanlar

acı 49a/10 اَجي

açuḳ+dur 52a/15 اَچُقْدُرْ

ayruḳ 99b/17 اَيْرُقْ

aldan+duñ 64b/17 الدندك

2. İç seslerde

İç seslerde a ünlüsü ya üstün ile ya da elif ile karşılanmaktadır.

Üstün ile yazılanlar:

uṣan-dı 80a/19 اوصَنْدي

ağaç 4b/13 اَغَجْ

çıḳar-ur 25b/8 چِقَرُرْ

Elif ile yazılanlar:

ṭavar+ı 60a/13 طاوَري

yan+ına 3a/10 يانِنَه

yular+ın 23b/8 يُلارِنْ

ḳanad+ı 68a/13 قَنادي

3. Son seslerde

Son ses durumunda a ünlüsü bazan üstün ile, bazan elif ile, bazan da üstünlü he ile karşılanmıştır.

Ustün ile yazılanlar:

bağla-sa 93a/7 بغلسه

orta+sını 30b/11 اورتسني

ana+suz 67b/7 انسز

ağla-dı 21b/2 اغلدي

Elif ile yazılanlar:

yuva+sına 67b/8 يواسنه

ḳara+dur 27b/5 قرادر

ḳaya 25b/19 قيا

ṣına-dı 67a/16 صنادي

Üstünlü he ile yazılanlar:

gice 67b/9 كجه

ḳoğa 33a/3 قوغه

e ünlüsü

1. Ön seslerde

Ön ses durumunda e ünlüsü dayima üstünlü elif ile yazılmıştır:

egil-meye 23b/17 اكلميه

eñse+si 60b/11 اكنسي

enük 85a/9 انوك

eyü 105b/13 ايو

2. İç seslerde

İç ses durumunda e ünlüsü genellikle üstün ile yazılmıştır:

içerü 15b/13 اِچَرُو

çek-erler 88b/8 چَكَرلَر

gerek 16a/15 كَرَكْ

çetük 51a/19 چَتُكْ

Şu üç kelimede e ünlüsü iç ses durumunda elif ile yazılmıştır:

döşeg+ile 4a/7 دُشاكله

geyesi 33b/7 كَياسِي

yileg+i 31b/10 يِلاكِي

3. Son seslerde

Kelime sonunda e ünlüsü bazan üstün, bazan he, çok az olarak da elif ile yazılmıştır.

Üstün ile yazılanlar:

gice+de 43b/18 كِيجَدَه

deve+ye 56b/17 دَوَيَه

bile+sine 75a/16 بِلَسِنَه

depele-diler 85b/6 دَپَلَدِلَر

He ile yazılanlar:

deve+nüñ 4b/1 دَوِنُكْ

gice 7b/7 كِيجه

bile 33a/15 بِله

depe 57a/19 دَپه

Son ses durumundaki e ünlüsü şu kelimede elif ile yazılmıştır:

–

depe 84b/9 دپا

ı, i ünlüleri

1. Ön seslerde

Ön ses durumunda bu ünlüler ya esreli elif ya da esreli elif ye ile yazılmıştır.

Esreli elif ile yazılanlar:

ıldırar 20a/15 الدرر

igne+ye 33b/10 اگنیه

ince 70b/9 اڭجه

içerü 15b/13 اچرو

Esreli elif ye ile yazılanlar:

ideyin 66b/2 ایدین

işit 71a/7 ایشت

irkek 29b/6 ایركك

iner 33b/11 اینر

2. İç seslerde

Kelime içinde ı ve i ünlüleri ya esre ile ya da esreli ye ile yazılmıştır.

Esre ile yazılanlar:

bisle-r 11a/1 بسلر

yigitlik+de 26b/7 یكتلكده

yir+e 30b/5 یره

çıkar-sa 33b/6 چقرسه

Esreli ye ile yazılanlar:

ağır 4a/9 اغیر

gice 68b/5 گیجه

nice 69a/14 نیجه

yilek 10a/2 ییلك

3. Son seslerde

Kelime sonunda ı, i ünlüleri ya esre ile veya ye ile yazılmıştır.

Esre ile yazılanlar:

iki 5a/12 اِكِ

okı-mak 37b/16 اوقمق

iki+si 38a/12 اكسي

kurı+da 22b/9 قرده

Ye ile yazılanlar:

togrı 55a/19 طغري

katı 22b/1 قتي

yi 71a/1 يي

o, ö ünlüleri

1. Ön seslerde

o ve ö ünlüleri kelime başında ötreli elif veya ötreli elif vav ile yazılmışlardır.

Ötreli elif ile yazılanlar:

öküz 21b/2 اُكز

Ötreli elif vav ile yazılanlar:

otur-up 30b/7 اُوترب

–

ova+da 5b/9 اوَوَدَه

öldür-di 72b/7 اوُلدُرْدِي

öykünür 85a/10 اوُيكُنُرْ

2. İç seslerde

İç ses durumunda o, ö ünlüleri ya ötre ile ya da ötreli vav ile yazılmışlardır.

Ötre ile yazılanlar:

döşeg+ile 4a/7 دُشَاكِلَه

boğaz+ı 16b/17 بُغَازِي

ṭoğan 26a/10 طُغَانْ

ṭoğrı 55a/19 طُغرِي

Ötreli vav ile yazılanlar:

çözün-ür 6a/5 چوُزْنُرْ

dön-er 68a/1 دُونَرْ

ṭoy-sa 3a/4 طُويْسَه

ḳoğa 33a/3 قُوغَه

3. Son seslerde

o ünlüsü son ses durumunda bir kelimede bulunmaktadır ve ötreli vav ile yazılmıştır:

ḳo-dum 65b/16 قُودُمْ

u, ü ünlüleri

1. Ön seslerde

u, ü ünlüleri kelime başında ya ötreli elif ile, ya da ötreli elif vav ile yazılmışlardır.

Ötreli elif ile yazılanlar:

ulu 31a/15 اُلُو

uzak 26a/6 اُزَاقْ

üst+ine 3b/3 اُسْتِنَه

üzeri+nde 59b/17 اُزَرِنْدَه

Ötreli elif vav ile yazılanlar:

unut-maya 26b/13 اُونُتْمَيَه

ur-salar 4a/13 اُورْسَلَر

üç 29b/11 اُوچْ

üzüm 88a/5 اُوزُمْ

2. İç seslerde

İç ses durumunda oldukları zaman u, ü ünlüleri ya ötre ile, ya da ötreli vav ile karşılanmıştır.

Ötre ile yazılanlar:

otur 17b/19 اُوتُرْ

ucuz 53b/18 اُوجُزْ

ölüm 63a/13 اُولُمْ

içür-di 91a/3 اِچُرْدِي

Ötreli vav ile yazılanlar:

ṭut-a 4a/11 طُوتَه

yağmur 16a/14 يَغْمُورْ

ḳulağ+ı 35b/8 قُولَغِي

–

ḳuş+dur 6a/7 قُوشْدُرْ

3. Son seslerde

Kelime sonlarında u, ü ünlüleri ortada olduğu gibi ya ötre ile, ya da ötreli vav ile karşılanmıştır.

Ötre ile yazılanlar:

kendü 64b/1 كَنْدُ

Ötreli vav ile yazılanlar:

örtü 4a/7 اُرْتُو

ulu 31a/15 اُولُو

ḳarşu 3a/13 قَرْشُو

ṣaru 64a/5 صارُو

1.2 Eklerde Ünlülerin Yazılışı

1.2.1.Türetme Eklerinde Ünlülerin Yazılışı

1.2.1.1.İsim Türeten Eklerde Ünlülerin Yazılışı

1.2.1.1.2. İsimden İsim Türeten Ekler

+An

Metnimizde iki kelimede geçmektedir. 121 yerde üstünlü elif ile yazılmıştır:

oğl-am 6a/15 اُغْلانِي

—

8 yerde üstün ile yazılmıştır:

er-en-lerimiş 20a/19 ارنلرمش

+cAK

29 yerde geçen ekin ünlüsü dayima üstün ile gösterilmiştir:

büyücek 27b/5 بويجك

iricek 88b/13 ارجك

+CI

23 yerde geçen ekin ünlüsü 12 yerde esre ile gösterilmiştir:

gemi+ci+ler 18a/11 كمجلر

dilen+ci+dür 82b/3 دلنجدر

11 yerde ise esreli ye ile gösterilmiştir:

ezber+ci 64a/4 ازبرجي

deve+ci 64b/3 دوجي

+CUK

45 yerde geçen ekin ünlüsü ötre ile yazılmıştır:

azacuk 33b/6 ازجق

ḳarıcuk 58b/18 قرجق

küçücük 79a/3 كوچجك

incecük 25b/2 جكاغجه

+daş

31 yerde geçmiştir. Ekin ünlüsü hep üstün ile yazılmıştır:

ḳardaşımı 74b/1 قَرْدَشْنِي

yoldaşdan 76a/2 يُولْدَشْدَنْ

+ge

48 yerde, bir kelimede geçen ekin ünlüsü he ile karşılanmıştır:

özge 14a/8, 95b/13 اُزْكَه

+KI

Toplam 33 yerde geçen ek, 10 yerde uyuma girmiş olarak gı şeklinde bulunur. Ekin ünlüsü her zaman ye ile yazılmıştır:

gözdeki 30a/8 كُزْدَكِي

altındağı 105a/3 غيالتنده

+lA

6 yerde geçmiştir. Ekin ünlüsü he ile yazılmıştır:

açla 27a/11 اَچْلَه

toḳla 82b/1 تُوقْلَه

+lU

198 yerde geçmektedir. Ekin ünlüsü hep vav ile yazılmıştır:

nūrlu 97a/11 نُورْلُو

āvāzlu 18b/18 اوازلو

+lUK

133 yerde geçmektedir. Ek düz ünlülüyken hep esre ile, yuvarlak ünlülüyken ötre ile yazılmıştır:

ḳuyumcılıḳ 85a/18 قويمجلق

ululuḳ 59a/17 اولولق

+(U)ncI

28 yerde geçen bu ekin ünlüsü hep esreli ye ile yazılmıştır:

üçünci 65a/14 اوچنجي

ikinci 65a/14 اكنجي

+rAK

16 yerde geçer. Ekin ünlüsü hep üstün ile karşılanmıştır:

kiçirek 48a/9 كچرك

yigrek 61a/4 يكرك

+sul

1 yerde geçer. Ünlüsü vav ile yazılmıştır:

yoḫsuldur 70b/17 يخسولدر

+sUz

56 yerde geçen bu ekin ünlüsü ötre ile yazılmıştır:

ḳanatsuz 10a/19 قَنَتْسُزْ

dilsüz 85b/10 دِلْسُزْ

1.2.1.1.3. Fiilden İsim Türeten Ekler

-A

18 yerde geçmektedir. Üstün ile yazılmıştır.

çevreden 80b/8 چَوْرَدَنْ

yaraya 103a/5 يارَيه

-AGAn

7 yerde geçen ekin ünlüleri üstün ile karşılanmıştır:

ṣoraġan 42b/9 صُرَغَنْ

göregendür 92b/11 كُرْكَنْدُرْ

-GAn

15 yerde geçen ekin ünlüsü üstün ile karşılanmıştır:

uyuġan 82b/5 اُوْيُغَنْ

işitgen 33b/4 اِشِتْكَنْ

-ġun

1 yerde geçen ekin ünlüsü vav ile yazılmıştır:

azġunlardan 104a/2-3 اَزْغُونْلَرْدَنْ

-gü

5 yerde 1 kelimede geçer. Ekin ünlüsü ötre ile yazılmıştır:

sevgülüdür 93b/2 سَوْكُلُودُرْ

-I

10 yerde 1 kelimede geçer. Ekin ünlüsü hep esre ile yazılmıştır:

ḳonşı 26b/15 قُنْشِ

Kelime bir yerde ḳonşu şeklinde geçer ve ekin ünlüsü ötre ile yazılmıştır:

ḳonşu 30a/17 قُنْشُ

-(y)IcI

47 yerde geçen bu ekin ilk ünlüsü esre ile, ikinci ünlüsü ise esreli ye ile yazılmaktadır:

urıcı 50a/3 اُورِجِي

ṭaġıdıcı 64b/3 طَاغِدِجِي

-K

97 yerde geçer.

büyük 96b/16 بُويُكْ

ṣovuḳ 40a/14 صُوُقْ

-ġu

5 yerde geçer. Ekin ünlüsü ötre ile yazılmıştır:

bıçġusı 22b/2 بچغسی

-üm

30 yerde geçer. Ekin ünlüsü ötre ile yazılmıştır:

ölüm 106b/9 اولم

-mAK

287 yerde geçen bu ekin ünlüsü hep üstün ile yazılmıştır:

olmaḳ 43b/10 اولمق

dimek 52a/15 دمك

-Un

35 yerde geçer. 17 yerde düz olarak esre ile, 18 yerde yuvarlak ünlülü olarak ötreli vav ile yazılmıştır:

gelin 61b/5 كلن

ṣatun 65b/19 صتون

-U

117 yerde geçer. Ekin ünlüsü vav ile yazılmıştır:

ḳoḫu 99a/16 قوخو

ölü 91a/11 اُلُوُ

-UK

112 yerde geçen ekin ünlüsü ötre ile karşılanmıştır:

ayruķ 40b/5 اَيرُق

artuķ 46a/7 اَرتُق

1.2.1.2. Fiil Türeten Eklerde Ünlülerin Yazılışı

1.2.1.2.1. İsimden Fiil Türeten Ekler

+A

269 yerde geçmektedir. Üstün ile yazılmıştır:

yaşadı 62b/2 ياشَدي

beñzer 42a/10 بَكزَر

+DA

32 defa geçer. Ekin ünlüsü üstün ile yazılmıştır:

aldar 26b/4 اَلدَر

isdemez 32a/4 اِسدَمَز

+ı

20 defa, bir kelimede geçen bu ek esre ile yazılmıştır:

ağrıyan 52a/7 اغرين

+l

3 yerde geçmektedir:

dirildi 36b/12 درلدي

ṭoğrıldı 69a/10 طغرلدي

+lA

190 yerde geçen ekin ünlüsü üstün ile yazılmıştır:

ḳoḫulasa 98a/18 قخولسه

avlarken 17a/17 اولركن

+r

2 yerde geçer:

belürmedin 78b/2 بلرمدن

1.2.1.2.2. Fiilden Fiil Türeten Ekler

-Ar

236 yerde geçer. Ekin ünlüsü hep üstün ile yazılmıştır:

ḳoparur 29a/10 قوپرر

çıḳarmaġa 11a/1 چقرمغه

-dUr

74 yerde geçen ekin ünlüsü ötre ile yazılmıştır:

yandurup 81b/11 يَانْدُرُب

geydürdi 21a/14 كَيْدُرْدِي

-ḳ

21 yerde 1 kelimede geçer.

yaḳalar 85b/14 يَاقَلَر

-(U)l

40 yerde geçer. Ek, 32 yerde düz ünlüyle ve esre ile yazılmıştır. 8 yerde ise ekin ünlüsü yuvarlak olup ötre ile yazılmıştır:

açıldı 28a/10 اَچِلْدِي

dögüldi 92a/2 دُكُلْدِي

-mA

346 yerde geçer. Ekin ünlüsü üstün ile karşılanmıştır:

çıḳmadı 16a/16 چِقْمَدِي

gelmedi 21a/5 كَلْمَدِي

-(I)n

148 defa geçer. Ek, düz ünlülü kelimelere eklendiğinde ünlüsü düz ve esre ile yazılmıştır. Yuvarlak ünlülü kelimelerde ise ünlüsü ötre ile yazılmıştır:

idinürler 102b/7 ادنُرلر

olundı 2b/6 الندي

-(I)ş

84 yerde geçer. Ünlüyle yazıldığında ünlüsü düzdür ve esre ile yazılmıştır:

bulaşsa 53b/5 بلشسه

yitişür 91b/8 يتشر

-t

284 yerde geçmektedir.

bekletdi 102b/16 بكلتدي

ıslatsa 27a/9 اسلتسه

-Ur

47 defa geçmektedir. Ekin ünlüsü ötre ile yazılmıştır:

geçürdi 43b/3 كچردي

ṭoyurmazam 84b/8 طيرمزم

1.2.2. İşletme Eklerinde Ünlülerin Yazılışı

1.2.2.1. İsim İşletme Eklerinde Ünlülerin Yazılışı

1.2.2.1.1. Çokluk Eki

+lAr

Toplam 294 yerde geçen bu ekin ünlüsü, metnimizde her zaman üstün ile karşılanmıştır:

cānavarlar 3a/9 جَانَوَرلَر

cinlere 4b/14 جِنلَرَه

1.2.2.1.2. İyelik Ekleri

Teklik 1. şahıs iyelik eki **+(U)m**

Sonu ünlü ile biten kelimelerde 23 yerde görülmektedir:

arḳam 29a/1 اَرقَم

atam 47a/9 اَتَم

Ünsüzlerden sonra geldiğinde ünlüsü dayima yuvarlaktır ve ötre ile yazılmaktadır:

ḳardaşumdur 41a/9 قَردَشُمدُر

āvāzumdan 69a/15 اَوَازُمدَن

Teklik ikinci şahıs iyelik eki **+Uñ**

Metnimizde 34 yerde geçen ekin ünlüsü dayima yuvarlaktır ve ötre ile yazılmıştır:

ḳatuñda 15a/4 قَتُكدَه

ağzuñdan 21a/9 اَغزُكدَن

Teklik üçüncü şahıs iyelik eki **+(s)ı**

Bu ek +sI şeklinde 654 defa geçer. Kendisinden sonra ek gelmemişse ekin ünlüsü esreli y ile yazılır:

ağusı 32a/1 اَغوسي

Eğer kendisinden sonra bir hal eki gelmişse ekin ünlüsü esre ile karşılanmaktadır:

yavrusına 26a/15 يوُرسنه

Teklik üçüncü şahıs iyelik eki +ı şeklinde 2574 defa yazılmıştır. Ek, eğer kendinden sonra her hangi bir ek gelmiyorsa esreli ye ile, kendinden sonra ek geliyorsa esre ile yazılmıştır:

ağacı 13a/3 اَغَجي

altına 18b/8 اَلتنه

Çokluk 1. şahıs iyelik eki +(U)mUz

Toplam 62 yerde geçmektedir. Ekin ünlüsü dayima ötre ile yazılmıştır:

ziyānumuz 5a/8 زيانمز

aramuz 24a/16 اَرمز

Çokluk ikinci şahıs iyelik eki +(U)ñuz

35 yerde geçmektedir. Ekin ünlüleri ötre ile yazılmıştır:

du'āñuz 40b/2 دُعاكز

işiñüzden 50a/1 اشكزدن

Çokluk üçüncü şahıs iyelik eki +lArI

Toplam 427 yerde geçmektedir. Kendinden sonra isim hal ekleri gelmemişse hep ye ile yazılmıştır:

şalḳumları 38a/14 صَلقملري

Eğer kendinden sonra isim hal ekleri geliyorsa esre ile yazılmıştır:

yapraḳların 34a/5 يپرقلرن

1.2.2.1.3. Hal Ekleri

Genitif eki +(n)Uñ

734 yerde geçmiştir. Ekin ünlüsü ötre ile gösterilmiştir:

arslanuñ 2b/9-10 ارسلانك

devenüñ 6b/2 دوه نك

Akkuzatif eki +(n)I, +n

Toplam 1104 yerde kullanılmıştır. Esreli ye ile gösterilmiştir:

'ulemāyı 9b/19 علمايي

ḥayvānātı 1b/5 حيواناتي

Datif eki +A

816 yerde kullanılmıştır. He ile yazılmıştır:

ḳuyruġına 2b/16 قيرغنه

derisine 3a/9 درسنه

Lokatif eki +dA

916 yerde geçen ekin ünlüsü eğer kendinden sonra ek gelmiyorsa he ile, kendinden sonra ek geliyorsa üstün ile yazılmaktadır:

baġrında 4b/3 بغرنده

aġzındaġı 21a/2 اغزندغي

Ablatif eki +dAn

Metinde 876 defa geçen ekin ünlüsü üstün ile yazılmıştır:

ḫastalıḳdan 6b/8 خَسْتَلِقْدَن

elinden 5a/17 اِلِنْدَن

Eşitlik eki +CA

Bu ekin ünlüsü metinde her zaman he ile yazılmıştır:

anca 3a/3 اَنْجَه

evce 4a/6 اَوْجَه

Yön eki +rA ; +ArU

+rA eki 194 yerde geçmektedir ve ünlüsü üstünlü he ile yazılmıştır:

ṣoñra 2b/19 صُكره

+ArU eki ise 34 yerde geçmektedir ve ilk ünlüsü üstün, ikinci ünlüsü ise ötreli vav ile yazımkıştır:

ilerü 13b/1 اِلَرُو

İnstrumental eki +(I)lA

98 yerde geçmektedir ve ekin ünlüsü üstünlü he ile yazılmıştır:

bizümle 23b/15 بِزُمله

+IlA ise 52 defa geçmektedir ve ilk ünlüsü esre, ikinci ünlüsü ise üstünlü he ile yazılmıştır:

arslanıla 2b/15 اَرْسلانِله

Soru eki +mI

Bu ekin ünlüsü her zaman düzdür. Ekin ünlüsü 38 yerde ye ile 42 yerde ise esre ile gösterilmiştir:

kılmazlar mı 4a/8 قلمزلرمي

nesne misin 27b/8 نسنه مسن

1.2.2.2. Fiil İşletme Eklerinde Ünlülerin Yazılışı

1.2.2.2.1. Şahıs Ekleri

Birinci şahıs ekleri

Teklik birinci şahıs ekleri

-m

Görülen geçmiş zaman çekimiyle:

344 yerde kullanılmıştır:

uğradum 3a/16 اغردم

vardum 27a/5 واردم

İstek çekimiyle:

18 yerde kullanılmıştır:

kılam 2a/18 قلم

olam 12b/15 الم

Şart çekimiyle:

19 yerde kullanılmıştır.

buyursam 66a/12 بويرسم

işitsem 58b/1 اشتسم

Birleşik çekimde:

30 yerde kullanılmıştır.

açaydum 70a/8 آچيدم

giderdüm 75b/12 كدردم

-Am

Geniş zaman çekimiyle

76 yerde kullanılmıştır:

umaram 80b/17 اومرم

varuram 31b/2 وارورم

Öğrenilen geçmiş zaman çekimiyle 2 yerde kullanılmıştır.

olmışam 6b/12 اولمشم

derlemişem 6b/11 درلمشم

-In

3 yerde kullanılmıştır. Ünlüsü esre ile yazılmıştır:

dilerin 95b/17 دلرن

ṭururın 80b/8 طوررن

-Um

Geniş zaman çekimiyle

3 yerde kullanılmıştır:

şığındururum 24b/10 صغندررم

bilürüm 67a/12 بلرم

Öğrenilen geçmiş zaman çekimeyle

1 yerde kullanılmıştır.

güdermişüm 103b/13 گدرمشم

Çokluk 1. şahıs ekleri

-vUz

Toplam 13 yerde kullanılmıştır ve ünlüsü ötre ile yazılmıştır.

İstek çekiminde

9 yerde kullanılmıştır.

olavuz 67a/14 اولوز

dönevüz 69b/16 دنوز

Şart çekiminde

4 yerde kullanılmıştır.

avlasavuz 68a/13 اولسوز

yisevüz 13a/7 يسوز

-Uz

Geniş zaman çekiminde 28 yerde kullanılmıştır. Ünlüsü hep ötre ile karşılanmıştır:

içerüz 58a/7 اچرز

varmazuz 33a/4 وارمزز

-K

Görülen geçmiş zaman çekiminde

152 yerde kullanılmıştır.

varduḳ 3b/4 وأردق

yidük 38b/16 يدك

Geniş zamanın hikâyesiyle

12 yerde kullanılmıştır.

ḳatarduḳ 16b/13 قتردق

iderdük 14b/16 ادردك

İsteğin hikâyesiyle

1 yerde kullanılmıştır.

bileydük 8b/13 بليدك

İkinci şahıs ekleri

Teklik 2. şahıs ekleri

-sIn

139 yerde geçmektedir. Ekin ünlüsü her zaman esre ile yazılmıştır. Şu çekimlerde kullanılır:

Geniş zaman çekiminde

80 yerde kullanılmıştır.

ḳorḫudursın 13a/10 قرخدرسن

bulursın 71a/13 بلرسن

İstek çekiminde

59 yerde geçmiştir.

varasın 75b/1 وارسن

diyesin 77a/2 ديسن

-ñ

Görülen geçmiş zaman çekiminde

117 yerde kullanılmıştır.

ḳoduñ 78b/18 قودك

itdüñ 71a/1 اتدك

Şart çekiminde

25 yerde kullanılmıştır.

varsañ 78a/17 وارسك

görseñ 24a/12 كرسك

Birleşik çekimlerde

20 yerde kullanılmıştır.

dilerseñ 58b/15 دلرسك

uğrarsañ 25a/10 اغررسك

-sIz

24 yerde kullanılan bu ekin ünlüsü esre ile karşılanmıştır:

olasız 13b/11 اولسز

varmazsız 60b/1 وارمزسز

-ñUz

Bu ekin ünlüsü metnimizde ötre ile karşılanmıştır.

Görülen geçmiş zaman çekiminde

15 yerde kullanılmıştır.

ḳoduñuz 84a/13 قودكز

bildüñüz 74b/14 بلدكز

Şart çekiminde

3 yerde kullanılmıştır.

itseñüz 63a/6 اتسكز

görseñüz 33a/19 كرسكز

Birleşik çekimlerde

38 yerde kullanılmıştır.

çalarduñuz 55a/4 چالردكز

Üçüncü şahıs ekleri

-lAr

504 yerde geçmektedir. Ekin ünlüsü üstün ile yazılmıştır:

oḳıyalar 55a/14 اوقيلر

ṭutmışlar 63b/15 طوتمشلر

1.2.2.2.2. Şekil ve Zaman Ekleri

Haber kipleri

Görülen geçmiş zaman -dI

Ekin ünlüsü teklik ve çokluk 1. ve 2. şahıslarda dayima yuvarlak, 3. şahıslarda ise düzdür.

Teklik 1. şahıs bakdum 39b/17 بقدم

Teklik 2. şahıs gördüñ 57a/15 كردك

Teklik 3. şahıs geldi 57a/19 كلدي

Çokluk 1. şahıs virdük 71b/1 وردك

Çokluk 2. şahıs bildüñüz 74b/14 بلدكز

Çokluk 3. şahıs didiler 75b/13 ددلر

-dI ekinin ünlüsü 1374 yerde esreli ye ile yazılmıştır:

geldi 57a/15 كلدي

Kendinde sonra başka bir ek geldiği zaman esre ile yazılmıştır:

çaldılar 23b/9 چالدلر

Öğrenilen geçmiş zaman -mIş

Toplam 484 yerde geçen bu ekin ünlüsü her zaman esre ile yazılmıştır:

Teklik 1. şahıs derlemişem 6b/11 درلمشم

Teklik 2. şahıs ölmişsin 24b/14 اولمشسن

Teklik 3. şahıs kesmiş 25b/9 كسمش

Çokluk 3. şahıs urmışlar 28b/9 اورمشلر

Geniş zaman

-r

Sonu ünlü ile biten fiil tabanlarına gelir.

Teklik 1. şahıs ḳoram 14a/9 قورم

Teklik 2. şahıs ağlarsın 14a/11 اغلرسن

Çokluk 3. şahıs avlarlar 9a/13 اولرلر

Bu ek toplam 49 yerde geçmektedir.

-ir

Bir örnekte geçer:

degir 18a/15 دكر

-Ar

Toplam 254 yerde geçen ekin ünlüsü üstün ile yazılmıştır:

Teklik 1. şahıs ṣataram 24a/4 صترم

Teklik 2. şahıs idersin 44b/3 ادرسن

Teklik 3. şahıs yapar 97a/3 ياپر

Çokluk 1. şahıs inerüz 23b/11 انرز

Çokluk 3. şahıs dutarlar 84a/19 دترلر

-Ur

Ekin ünlüsü metnimizde ötre ile yazılmıştır:

Teklik 1. şahıs görürem 67b/2 كررم

Teklik 2. şahıs ölürsin 75a/1 الرسن

Teklik 3. şahıs bilür 77a/2 بلر

Çokluk 1. şahıs iltürüz 101a/2 التزز

Çokluk 2. şahıs virürsiz 51a/15 وررسز

Çokluk 3. şahıs bilürler 51b/1 بلرلر

Geniş zamanın olumsuzu

-mAz

Toplam 354 yerde kullanılmıştır. Ekin ünlüsü dayima üstün ile yazılmıştır:

Teklik 1. şahıs ḳılmazam 84a/6 قلمزم

Teklik 2. şahıs bilmezsin 65a/1 بلمزسن

Teklik 3. şahıs olmaz 51b/10 اولمز

Çokluk 1. şahıs bilmezüz 74b/12 بلمزز

Çokluk 2. şahıs varmazsın 60b/1 وارمزسن

Çokluk 3. şahıs olmazlar 51b/2 اولمزلر

Gelecek zaman

-ACAK

Metnimizde 6 yerde geçen ekin ilk ünlüsü hep üstün ile yazılmıştır:

olacaḳdur 83b/13 اولجقدر

diyecekdür 103b/4 ديجكدر

-ısAr

Toplam 7 yerde geçen ekin ilk ünlüsü esre ile, ikinci ünlüsü ise üstün ile yazılmıştır:

olısar 36a/12 اولسر

geliser 72b/19 كلسر

Dilek kipleri

İstek kipi -A

618 yerde geçer.

Teklik 1. şahıs olam 12b/15 أُولَم

Teklik 2. şahıs binesin 59b/18 بِنَسِن

Teklik 3. şahıs ḳoya 13a/9 قُويَه

Çokluk 1. şahıs döneviüz 69b/16 دُنَوَز

Çokluk 2. şahıs bilesiz 14a/3 بِلَسِز

Çokluk 3. şahıs oḳıyalar 55a/14 أُوقْيَلَر

Şart kipi -sA

Toplam 204 yerde kullanılır. Ekin ünlüsü kendinden sonra hiç bir ek gelmediği zaman he ile yazılmaktadır:

acıḳsa 3a/5 اَجِقسَه

Kendinden sonra ek geldiği zaman üstün ile yazılmaktadır:

yandursalar 44b/15 يَانْدُرسَلر

Şartın çekimi:

Teklik 1. şahıs itsem 31a/4 اِتسَم

Teklik 2. şahıs görmeseñ 68a/19 كُورمَسَك

Teklik 3. şahıs gelse 69b/15 كَلسَه

Çokluk 1. şahıs yiseviüz 13a/7 يِسَوُز

Çokluk 2. şahıs ṣorarsañuz 44b/8 صُرَرسَكُز

Çokluk 3. şahıs yandursalar 44b/15 يَانْدُرْسَلَر

Emir kipi

Teklik 1. şahıs

-AyIn

28 yerde geçmektedir. Ünlüleri hareke ile karşılanmıştır:

çıġırayın 22a/13 چِغِرَيِن

ideyin 17a/3 اِدَيِن

-AyIm

Toplam 17 yerde geçmektedir. Ünlüleri hareke ile karşılanmıştır:

ideyim 25a/18 اِدَيِم

ḳılayım 88a/10 قِلَيِم

Teklik üçüncü şahıs

-sUn

Metinde 54 yerde geçen ekin ünlüsü her zaman ötreli vav ile yazılmıştır:

ḳılsun 51a/11 قِلْسُونْ

efsūnlasun 69b/1 اَفْسُونْلَسُونْ

Çokluk 1. şahıs

-AlUm

30 yerde geçen ekin ünlüleri hareke ile yazılmıştır:

ḳıralum 8b/6 قِرَلُم

idelüm 96b/6 ادلم

Çokluk ikinci şahıs

-(U)ñ

62 yerde görülen ekin ünlüsü hep yuvarlaktır ve ötre ile yazılmıştır:

buluñ 101a/12 بولك

göçüñ 87a/7 كوچك

Çokluk üçüncü şahıs

-sUnlAr

2 kelimede geçen bu ekin ilk ünlüsü ötreli vav, ikinci ünlüsü ise üstün ile yazılmıştır:

bulmasunlar 92b/18 بلمسونلر

gelmesünler 73b/5 كلمسونلر

1.2.3. Bildirme eklerinde ünlülerin yazılışı

Teklik 1. şahıs

-Am

16 yerde geçen bu ekin ünlüsü üstün ile yazılmıştır:

kişiyem 31a/5 كشيم

örucam 76b/19 اورجم

Teklik 2. şahıs

-sIn

Toplam 14 yerde geçen ekin ünlüsü hep esre ile yazılmıştır:

degülsin 57a/16 دكلسن

kişisin 25a/4 كشسن

Teklik 3. şahıs

-dUrUr

6 yerde geçen ekin ünlüleri ötre ile yazılmıştır:

ölüdürür 66a/14 الودرر

yumurdadandurur 12b/9 يومرددندرر

-dUr

1254 defa geçen ekin ünlüsü istisnasız ötre ile yazılmıştır:

insāndur 11a/11 انساندر

öküzdür 21b/1 اكزدر

Çokluk 1. şahıs

-Uz

4 yerde geçen ekin ünlüsü hep ötre ile yazılmıştır:

yārānlarıyuz 23b/11 يار انلريز

firiştehleriz 23a/12 فرشتهلرز

Çokluk 3. şahıs

-dürürler

1 yerde geçer. Ünlüleri ötre ile yazılmıştır:

müstenirdürürler 1b/15 مستنیردررلر

1.2.4. Fiilimsilerde Ünlülerin Yazılışı

1.2.4.1. İsim Fiiller

-AcAK

Toplam 32 yerde geçen ekin ünlüleri üstün ile yazılmıştır:

çıkacak 14b/8 چقجق

işidecek 99a/16 اشدجك

-(y)An

84 yerde geçer ekin ünlüsü hep üstün ile yazılmıştır:

ağrıyan 8b/9 اغرین

uyuyan 69a/13 اویین

-dUK

128 yerde geçen ekin ünlüsü ötre ile karşılanmıştır:

ayaklanmaduk 12a/3 ایقلنمدق

gördügi 41b/19 كردكی

-mAlU

1 yerde geçen ekin birinci ünlüsü üstün, ikincisi ise ötreli vav ile yazılmıştır:

varmalu (olam) 14a/9 وَارْمَلُو

-mAz

2 yerde geçen ekin ünlüsü üstün ile yazılmıştır:

yaramaz 54b/10 يَارَمَزْ

-mIş

Toplam 33 yerde geçen ekin ünlüsü esre ile gösterilmiştir:

yapılmış 72a/15 يَاپِلْمِش

inenmiş 59a/1 اِنَنْمِش

1.2.4.2. Zarf-Fiiller

-A

Metinde 2 yerde geçen ekin ünlüsü üstünlü he ile yazılmıştır:

göre (ṭururam) 90a/1 كوره

aṣa (ḳosa) 20a/9 اَصه

-ArAK

1 yerde geçer. Ünlüleri üstün ile yazılmıştır.

gezerek 19b/10 گزرك

-dUKçA

16 yerde geçen ekin ilk ünlüsü ötre ile, ikinci ünlüsü ise üstünlü he ile yazılmıştır:

olduḳça 96a/8 الدقچه

ötdükçe 105b/15 اوتدكچه

-dUKdA

Toplam 13 yerde geçen ekin ilk ünlüsü ötre ile, ikinci ünlüsü ise üstünlü he ile yazılmıştır:

indükde 64a/7 اندكده

olduḳda 36a/10 الدقده

-I

22 yerde geçen ekin esre ile yazılmıştır:

ṣalıvirelüm 17a/3 صالورلم

-IcAK

Toplam 172 yerde geçen ekin ilk ünlüsü esre ile, ikinci ünlüsü üstün ile yazılmıştır:

çıḳıcaḳ 5b/17 چقجق

göricek 3a/8 كرجك

-(y)IncA

58 yerde geçen ekin ilk ünlüsü esre ile, ikinci ünlüsü üstünlü he ile yazılmıştır:

yaşamayınca 9a/11 ياشمينجه

geçince 90b/19 كچنجه

-(i)ken

90 yerde geçen ekin ilk ünlüsü esre, ikinci ünlüsü üstün ile yazılmıştır:

yanarken 14b/2 يانركن

ġāfiliken 19b/5 غافلكن

-mAdIn

37 yerde geçen ekin ilk ünlüsü üstün ile, ikinci ünlüsü ise esre ile yazılmıştır:

ṣunmadın 36a/7 صنمدن

ṭurmadın 67a/6 طورمدن

-U

70 yerde geçen ekin ünlüsü hep ötreli vav ile yazılmıştır:

diyü 13a/9 ديو

-(y)Up

Toplam 621 yerde geçen ekin ünlüsü ötre ile yazılmıştır:

ḳoḫulayup 16a/4 قخوليپ

görüp 28b/4 كرب

-üben

1 yerde geçen ekin ilk ünlüsü ötre, ikinci ünlüsü üstün ile yazılmıştır:

binüben 29a/18 بِنُبَن

SES BİLGİSİ

1. ÜNLÜLER

1.1 Ünlü değişmeleri

1.1.1 i/e Değişmesi

Diğer eski metinlerde olduğu gibi, bu mesele metnimizde de hayli karışıktır. Eski devirlerden beri Türkçede çok yönlü i>e, e>i, i>é, e>é, é>e değişmelerinin olması, meselenin çözümünü zorlaştırmıştır. Bu türlü çok yönlü değişiklikler yalnızca eski devrelere ait değildir. Bu günkü Türk şivelerinde de aynı şekilde ikilik gösteren ünlülerin bulunduğu bilinmektedir (Arat, 1951:119)

Aynı kelimenin hem i'li hem de e'li şekillerinin bulunmasından dolayı her iki sesi kendinde toplayan ve sonradan i ve e şeklinde gelişme gösteren bir kapalı e'nin varlığı düşünülmüştür. Ancak yapılan çalışmalarda bu değişmenin hangi yönde olduğu ispatlanamamıştır. Tabii kapalı e'nin tespitini güçleştiren en önemli sebep, yazıda bu sesi gösteren belirleyici bir işaretin bulunmamasıdır.

Çözülmesi güç olan bu meselenin karşısında bazı araştırmacılar, Eski Anadolu Türkçesinde yazılışları i olan sesi kapalı e olarak okuma yolunu seçmişlerdir (Banguoğlu, 1938; Mansuroğlu, 1958; Çağatay, 1977). Bazı araştırmacılar ise metinlerde bu şekilde olan kelimeleri imlalarına bağlı kalarak okumayı tercih etmişlerdir (Korkmaz, 1973; Timurtaş, 1977).

Ben de bu son görüşün meselenin çözümü bakımından daha uygun olduğu görüşünde olduğumdan, yazılışlara uygun olarak okumayı tercih ettim. Bu şekilde i'li ve e'li şekilleri tespit etme ve bu şekillerin hangisinin metinde daha ağırlıkta olduğunu görme fırsatı buldum.

Metnimizde e ve i'li şekiller birlikte kullanılmaktadır. Aynı kelimenin hem e'li hem de i'li şekli mevcuttur. Ancak bu şekillerin sayılarına bakıldığında i'li şekillerin daha fazla olduğu görülür:

bisle- 15 Altı aya degin **bisler**. 3a/1-2

besle- 6 ḳalam iki yumurda yumurdlar yigirmi gün başar ḳaçan yavrusı çıḳsa üçde birin **besl**eyimedügünden bırağur 67b/6

biş 32 Benī Sa'd içinde **biş** yıl oldı 12a/9

beş 1 tercümesi de tamām oldı cemāẕiye'l-ūlā ayınuñ on **beş**inde sekiz yüz otuz bir yılında 106b/17-18

di- 2183 Kendisi **dirdi** ki: "Ādem öldürüp ḳan dökmekden ulu leẕẕet yoḳdur benüm ḳatumda" **dirdi** 20a/5-6

de- 2 ikisin de āzād ḳorlardı hiç intifā' itmezlerdi aña vaṣile **der**lerdi 99b/16-17

işit- 91 Daḫı arslan āvāzın timsāḥ **işitse** derḫāl ölür 3b/14-15

eşit- 1 **eşide** bizi de 73b/16

vir- 359 arslan āvāz **vir**dügi vaḳtda ne dir 3b/7

ver- 5 Peyğāmber 'aleyhi's-selām yüz dirhem **verdi** ṣatun aldı 15a/8-9

yitmiş 15 Allah te'ālā bir yılan yaratdı ki **yitmiş** biñ ḳanadı var her ḳanadında **yitmiş** biñ yilegi var **yitmiş** biñ başı var 31b/10-11

yetmiş 4 ol öksüzce bağırla **yetmiş** kişi ki ḥisābsuz cennete girür (10b/10-11)

Metnimizde i yazılıp bu gün e telaffuz edilen kelimeler vardır:

bil yalamu ḳarşu geldi **bilime** yoldaş oldı 3a/17-18

gice **gice** bir arslan geldi cemī'i ḫalḳuñ yüzin ḳoḫuladı 3b/4

irkek yumurdlasa **irkek** olacağın dişi olacağın ayırur 26b/1

yilken **yilken** ağacına çıḳdı kiseyi şeşdi 85b/3

Metnimizde hem i'li hem de e'li şekilleri olup, bu gün e ile telaffuz edilen kelimelerin örnekleri ise şunlardır:

bisle-/besle-

altı aya degin **bisler** 3a/1-2

barmağın ağzına almış emer gördüm ki südi var oğlanı **besle**düm 76a/3

vir-/ver-

ḥattā ki deprenür nefes **virür** 2b/19

Peyġāmber 'aleyhi's-selām yüz dirhem **verdi** ṣatun aldı 15a/8-9

işit-/eşit-

daḫı arslan āvāzın timsāḥ **işitse** derḫāl ölür 3b/14-15

bundan artuḳ yoḳdur **eşi de** 73b/15-16

yitmiş/yetmiş

Allah te'ālā bir yılan yaratdı ki **yitmiş** biñ ḳanadı var 31b/10

öksüzce bağırla **yetmiş** kişi ki ḥisābsuz cennete girür 10b/11

Eski Türkçede e ünlüsü taşıyıp metnimizde de e'li olan, fakat bu gün i ünlüsü taşıyan kelimeler vardır:

eyü ġāyet **eyüsi** ṣarısı olur 9a/9

geyesi ḳaçan yılan ḳavın **geyesi** içine ḳosalar güye yimege 33b/7-8

1.1.2 e/ö Değişmesi

Metnimizde bir kelimede görülür:

gevde>gövde

hīç ḥayvān iki **gövdesince** nesne götürmez ḳarıncadan özge 100b/8

Bu kelimenin metinde gevde şekli de vardır:

başı büyük, **gevdesi** ḳıṣacuḳ olur 6a/4

1.2 Ünlü Türemesi

Bu ses olayı metnimizde kelime ortasında ve çok sınırlı olarak görülmektedir:

azcuḳ>azacuḳ

başın ayağın kanadın kesüp **azacuḳ** ḳuru mersinle ḳaynadup… 22b/15

yigrek>yigirek

bu çetükden bu **yigirek**dür 53b/12

1.3 Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesine kelime ortasında rastlamaktayız. Vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi eski devrelerden beri var olagelmiştir. Bu ünlü düşmesi olayına metnimizde de sıkça rastlamaktayız:

alınna ḫorōsuñ **alnına** ibigine yağ dürtse bañlamaya (41b/10)

gögüs **gögsi** yaṣṣı ola (10a/5)

bağır velī **bağrında** bir nesne vardur öde beñzer (4b/4)

1.4 Birleşme

Ünlü ile sona eren bir kelimeye yine ünlüyle başlayan bir kelime geldiği zaman ünlülerden biri düşmekte, bir birleşme meydana gelmektedir. Bu birleşmeler kalıcı olmuş ve kalıplaşmış kelimeler ortaya çıkmıştır.

nol-<ne+ol- **nol**aydı ḫaber-dār olaydum senden (8b/12)

neçün<ne+içün **neçün** itden ḳatı segirdürsin (20b/16)

nit-<ne+it- o develeri **nit**düñ (17b/19)

1.5 Ünlü uyumu

1.5.1 İncelik-Kalınlık Bakımından

Metnimizde kelime köklerinde olduğu gibi eklerde de incelik-kalınlık bakımından uyum tamdır. Bu gün uyum dışında kalan +ki aitlik ekinin Eski Anadolu Türkçesi devresinde hem ince hem de kalın şekli mevcuttur. Bu çift şekillilik Eski Türkçede de vardı. Metnimizde bu ek, uyuma girmiş olarak kullanılmaktadır:

ḳurşağındağı māyasıla sereṭān marażına ṭılā itseler fāyide ide 5b/3-4

evvel ki sāḳ ḳumıdur **ṣoñrağı** ağaç budağıdur 49b/13-14

Diğer taraftan -ken gerundium eki, bu gün olduğu gibi metinimizde daima incedir:

altı **yaşındayiken** anası Abvāda fevt oldı Peyġāmberi dedesi 'Abdü'l-muṭṭalib aldı 12a/9

bebr kāfūr ağaç[ı] dibinde olur yanından getmez **ḳatındayiken** kimse varup kāfūr almaz 11a/2

1.5.2 Düzlük-Yuvarlaklık Bakımından

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun eski devirlerden bu yana sağlam olmadığı görülür. Bu durum Eski Anadolu Türkçesinde de kendini gööstermiştir. Bunun yanında gerek Eski Türkçede gerekse bu günkü yazı dilimizde düz ünlü taşıyan kelimeler, Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak ünlülüdür. Bu yuvarlaklaşma, devrenin en önemli ses özelliklerinden biridir. Çeşitli sebepleri vardır. Ancak her hangi bir sebebe şimdilik

bağlayamadığımız yuvarlaklaşma örnekleri de mevcuttur.

Metnimizin düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından gösterdiği durumu, kelime kök ve gövdeleriyle eklerdeki durumu olarak iki başlık altında toplamak mümkündür.

Kelimelerde yuvarlaklaşma

Sızıcılaşma sebebiyle:

ḳapu<ḳapıġ — bir yanında bir murabba' **ḳapu** ḳor 4b/18

ayu<adıġ — dişi **ayu**dur 2b/14

eyü<<edgü — ġāyet **eyüsi** ṣarusı olur 9a/9

Dudak ünsüzleri sebebiyle:

kirpük — tezegin dögüp balıla ḳabaġa dürtse dökülmiş **kirpük**ler gine bite 84a/10

demür — dişleri süñü **demüri** gibidür 19b/9

çevürme — ḳaçan ṭavşanı **çevürme** eyleyüp beynisini yiseler el ayaḳ ditremesine fāyide ḳıla 5b/2-3

Yapım eklerindeki yuvarlak ünlü sebebiyle:

-(I)K

açuḳ — dahı gözi **açuḳ** uyur 5a/13

ayruḳ — andan öñ ne dahı ṣoñra **ayruḳ** binmedi birzevne 12b/2-3

delük — ol **delük** de ḳurur mūm bigi olur 9a/8

+GArU

ilerü — biz ki Benī Żabiyeyüz ol devenüñ yāranlarıyuz ölümden **ilerü** 23b/11

içerü — Ebū Dülāme bu şi'ri oḳuyuraḳ **içerü** girdi 15b/13-14

Bir sebebe bağlanamayan:

çetük — ḳorḫusından şāhīni göricek ṭolaşur sıçan **çetük** görüp ṭolaşduġı bigi 29b/4

dilkü — ṭavuk bundan ḳatı ḳorḳar **dilküden** ol ḳadar ḳorḳmaz 9a/19

kendü — **kendü** şikārın yir ġayrı şikārından yimez 3a/4

Eklerde yuvarlaklaşma

Ünlüsü aslında yuvarlak olan ekler:

-Up — ṣūreti yirlü yirince tamām olur. Andan ṣoñra dişi gel**üp** emzürür 3a/1

-UbAn — bin**üben** ḳırḳ kerre ḥacca vardı 29a/18

-dUK — sigile uşaḳ cānavar ṣoḳ**duġ**ına dürtse saġ ola 7b/15

-dUr — daḫı ḫāyıża ʻavratuñ yanına varmaz eger öl**dür**ürlerse daḫı 3a/10

-Ur — ḳaçan esārī'i dögseler kesilmiş siñire ursalar derḥāl bit**üre** fāyideyi ʻaẓīm ḳıla 5b/14-15

-sUn — var**sun** oġlancuġın emzürsin gine gel**sün** 63b/16-17

-sUnlAr — yā Resūlallahi Tañrı yolına ġazāya bin**sünler** 95b/9

-dUr — açlıġa ṣusuzlıġa ṣabrı çoḳ**dur** 3a/3

-GU — ay artarken oġlana ṭaḳsalar ḫalḳa sev**gü**lü ola 19b/17

Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış ekler:

+Um, +UmUz — didiler ki Tañrınuñ bizüm üzer**ümüz**de hīç niʻmetin bilmezüz 36a/9-10

-Uñ, -UñUz — kelāmuñuz mesmūʻ şahādet**üñüz** maḳbūldür didi 15b/18

+(n)Uñ — arslan**uñ** biş yüz adı vardur 2b/9-10

+lU — rāhib didi ki bunda nite ḳonduñuz bu yir arslan**lu**dur 3b/3

+sUz birisi ṣu**suz** olur birisi ġarḳ olur 7a/13

+Uz bir baş üzerinde oturuben biz müsāfir**üz** müsāfire elbette azıḳ gerekdür 22b/13-14

-Uz biz anı ḥabs ider**üz** 11b/2

-AlUm Murād ḳabīlesini şöyle ḳır**alum** ki ḳıyāmete dek ayruḳ anlardan ölü aġlayıcı ya ḳoyun güdüci durmasın aṣlını bi'l-külliyye kes**elüm** 8b/6-7

-Ur andan ṣoñra irkegi gel**ür** bir ḳaç kerre urur ḥattā ki depren**ür** nefes vir**ür** 2b/19

-mAlU ben dārü'l-'adle var**malu** olam 14a/8-9

-dUKçA ol ḳuru**duḳça** ṭalaḳı eriye zaḥmet gide 20a/9

-dUKdA Ādem peyġāmber 'aleyhi's-selām yire in**dükde** cānavarlar gelürler selām virür ziyāret iderdi 64a/7

-(y)U ḫalāyıḳ şād olur, ucuzlıḳ olur di**yü** ḥikāyet olundı ki 7b/19

-cUK başı büyük gevdesi ḳısa**cuḳ** olur 6a/4

-U ḳoñ bunlar sagu sagıcılardur ölü aġlarlar 8b/4

Düz ünlü taşıyan ekler:

+I imām didi ki begleri ẕelīl itmegiçün 44b7

+(s)I (İyelik) ba'ẓı didiler ki alnı aġ olsa mekrūh olmaz 37b/5

+dIn bāliġ olma**dın** şar'a olsa bir pāre arslan derisin ḳılıla kendü de götürse şar'a zāyil ola 3b/16-17

-mI ol meclise ḥāẓır olmaḳ ḥelāl midür degül **mi**dür 65b/8-9

+CI gemi**ci**ler andan ḳatı ḳorḳarlar 10b/12

+lIK saḳalı aġ[dur] şeyḫ-i baḥr dirler. ḳaçan görseler ḫalāyıḳ şād olur ucuz**lıḳ** olur 7b/19

+(U)ncI üçün**ci**de işitdi ki Şāmda ṭā'ūn var girü döndi dördün**ci**de ḥimāra

bindi 12a/19

-dI öyle diyince geldi baña mūnis ol**dı** 3a/14

-mIş bir ḳuş yavrısınca öl**miş** 14b/4

-sIn eger bağlamazsañ oğlum degül**sin** 57a/16

-sIn (Teklik 2. şahıs eki) didi ki ne gelür**sin** 41a/8

-sIz cenge girsem beni bilür**siz** ki kimem 82a/4

-mIş öl**miş** ādem dişini dişi ağrıyan kendüye aṣṣa ağrısın sākin ide 7b/13

-ICAK daḫı od gör**icek** müteḥayyir olur 3a/8

2. ÜNSÜZLER

2.1 Sızıcılaşma

2.1.1 ḳ>ḫ

Bu ses değişikliğine Eski Anadolu Türkçesinde geniş ölçüde rastlanır. Özellikle kelime içinde ve sonunda rastlanılan bu değişikliğin metnimizde de örnekleri vardır. Bazan ḳ ve ḫ'lı şekillerin yan yana kullanıldığı görülür.

2.1.1.1. ḳ/, # >ḫ/,

uyḫu ṭurna yüregin uyḫulu kişi götürse **uyḫusı** az ola 26a/19

ḳoḫu başında göz ḳodı burun virdi ki **ḳoḫu** alur 14b/7

Diğer taraftan 'evvel kesicek ġāyet çirkīn **ḳoḳar**' 79b/17

oñurḫa **oñurḫa**sında boğumı yoḳdur 64a/16

ḳorḫ- benüm oğluma Muḥammed du'ā idüpdür **ḳorḫ**aram 3b/3

2.1.2 ġ>v

2.1.2.1. ġ/, #>v/,

ṣovuḳ<ṣoğuḳ ḳaçan beynisinden bir dirhem mıḳdān **ṣovuḳ** ṣuyıla ezüp içseler

ḫafaḳān rencin zāyil ide 10a/12-13

ḳavuḳ<ḳaġuḳ — ḫāyesin, bezin, **ḳavuġın** 54b/15

ḳov-<ḳoġ- — kendi **ḳovar** çıḳarur yavrısın yumurdasın 18a/12-13

ov-<oġ- — aru ṣoḳduġına anuñıla **ovsa** acısın gidere 44b/13-14

2.1.3. b>v

Eski Türkçedeki bazı kelimelerin başındaki b'ler Batı Türkçesinde v olmuştur. Aynı şekilde kelime içindeki ve sonundaki bazı b'lerin de v olduğu görülür.

2.1.3.1. #b>#v

var<bar — Resūluñ bir āzādlu ḳulı **vardı** 3a/12

vir-<bir- — pāk dil **virdi** el ayaḳ virdi ṭutar yürür. 7b/3

2.1.3.2. b/, #>v/,

ṭavar<ṭabar — bu iki süñügi ḳaçan **ṭavara** aṣsalar, yorulmaya, uyuḳlamaya 41b/17-18

yavuz<yabız — bundan **yavuz** yılan yoḳdur 6a/14-15

ev<eb — içinden **evi** nafaḳasın alurdı 6b/18

av<ab — **avcılar** anuñ derisin giyerler tā ki balıḳ yaḳın gele **avlıyalar** 9a/6

2.2 Ötümlüleşme

2.2.1 #k>#g

Kelime başında k>g değişikliği Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçişte ortaya çıkmıştır. Bu değişme farklı şivelerde ayrı seyirler göstermiştir. Osmanlı sahasında g olan kelimeler bazı şivelerde k olarak devam etmiştir. Arap harfli yazının k/g ayrımı yapmayan imlâsından kef ile yazılan kelimelerin k'li mi yoksa g'li mi olduklarını ayırmanın imkânı yoktur. Bu yüzden biz, k/g ayrımını bu günkü yazı dilini esas alarak

yaptık:

ölmiş ādem dişini dişi ağrıyan **kendüye** aṣṣa ağrısın sākin ide 7b/13

dirler ki bir **kişi** ḳaçan iki söz söylese bir birine münāsib olmasa deve ḳuşıla ime gibi olur 5b/8-9

zīrā dōst dōst üzerine **gerçek** ṭanuḳdur 7a/9

gündüz ḳuşlar anı görse döge döge öldürürler yüñin ṭağıdurlar 18a/13-14

2.2.1.1. VkV>VgV

itdük+imi   iḥsān itdi ṣordı ki benüm ẓulm ḳaṣd **itdügimi** neden bildüñüz 16b/1

sidük+i   ışıdup **sidügi** zaḥmetile gelen kişi içinde oturṣa fāyide ola 30a/10

2.2.2 ḳ>ġ

Metnimizde kelime ortasında ve kelime sonunda görülen değişikliktir. Kelime ortasında iki ünlü arasında kalan ḳ'lar ötümlüleşir. Ancak kelime sonundaki ḳ>ġ ötümlüleşmesinin sebebini söylemek güçtür. Kelime sonunda olan bu ḳ'ların, sonraki kelimenin başındaki sesin ünlü olması durumunda ġ olması tabiidir:

gāh ḳızıl gāh ṣaru gāh yaşıl gāh çīnī gāh **ağ olur** 'Acem būḳalemūn dir 18b/19

Bunun yanında böyle bir pozisyonda bulunmayan kelime sonu ḳ'larının ötümlüleşmesi meselesi düşünülmeye değer gözüküyor.

2.2.2.1. ḳ/>ġ/

bıraḳ-ur>bıraġur   on iki yıldan ṣoñra bir kerre boynuzın **bıraġur** 9a/12

ṣoḳ- duḳına>ṣoḳduġına   sigile uşaḳ cānavar **ṣoḳduġına** dürtse saġ ola 7b/5

2.2.2.2. ḳ#>ġ#

ḳulaḳ>>ḳulaġ   **ḳulaġ** uzun diyü kināyet iderler 28b/4-5

aḳ>aġ   **aġ** ḳuşlar vardur ki yavrusı balıḳ hey'etinde olur ḳanatları olur 10a/1

2.2.3 t>d

2.2.3.1. #t:#d

Eski Türkçede ince ve kalın sıradan bütün kelimelerin başında t/d ayrımı yapılmadan hep t'li şekiller bulunmaktaydı. t'nin d olarak gelişmesi Eski Türkçenin sonunda başlamıştır. Ancak bunun seyri pek açık değildir. Zira bu durum farklı eserlere göre bazı aykırılıklar gösterdiği gibi aynı eserde bile bir kelimenin iki şekline de rastlanmaktadır. Bu gün bile yazı dili bu konuda Anadolu ağızlarına göre farklılık göstermektedir.

Metnimizde Eski Türkçede ince ünlü taşıyan kelimelerin başındaki t'ler, d'ye dönmüştür. Diğer taraftan kalın ünlü taşıyan kelimelerin başındaki t'lerde düzensizlik göze çarpmaktadır. Eski Türkçede kelime başında t bulunan kelimelerin bazıları durumlarını muhafaza ederlerken bazıları d'ye dönmüştür. Bazı kelimelerin ise hem t'li hem de d'li şekilleri mevcuttur.

#tV>#dV V=e,i,ö,ü

demür — dişleri süñü **demüri** gibidür 19b/8

demreñü — insānuñ ağız yarın nesne yimedin **demreñüye** sigile uşaḳ cānavar ṣoḳduğına dürtse sağ ola 7b/14-15

#tV>#dV V=a, ı, o, u

dut- — eger ağu içen kişi ağızında **dutsa** żararın def' ide 9a/10

daḳ — alurlar yereḳān olana **daḳ**arlar ya ezerler 35a/4-5

#tV>#tV V=a, ı, o, u t=ṭ

ṭat- — her acıyı **ṭatdum** dervīşlikden acı görmedüm 66b/5-6

ṭoğ- — bir veled **ṭoğdı** ki atası sözinde anası sözinde 8a/1

Hem ṭ'li hem de d'li görülen kelimelerin örnekleri şunlardır:

dut-:ṭut-

ol gün, ol devenüñ yuların **dutarken** cengde heştād kişinüñ eli kesildi 23b/8-9

dāyimā ısıtma **ṭutar** 3a/10

daḳın-:ṭaḳın-

dişi ağrıyan **daḳınsa** dişi ağrısına nāfi'dür 7a/19

ḳaçan ḳaynağın 'avrat **ṭaḳınsa** mā-dāmā ki bilesinedür ḥāmile olmaya 5b/5

2.2.3.2. VtV>VdV

İki ünlü arasında kalan t ünsüzü ötümlüleşerek d olur:

ışlat-up>ışladup tersin sücüden dönmiş sirkede **ışladup** baraşa dürtseler fāyide ide 47b/9

yutul->yudul- sen yimekden igen ṭatlu olma ki bir uğurdan **yudulasın** 66b/8

2.2.3.3. t#:d#

Az da olsa bazı kelimelerin sonundaki t'lerin d olduğu görülür.

tā ki **ḳurd** gelüp enügin yimeye 21a/2-3

'Azrā'il Ādem peyğāmberüñ cānın almağa gelicek ḳoç ṣūretinde ḳanadından dört yüz **ḳanad** açup geldi 89a/7-8

2.3. Ünsüz Türemesi

2.3.1 Başta Ünsüz Türemesi

Başta ünsüz türemesinin metnimizdeki örneği, Eski Türkçede ur- olan fiilin vur- şeklindeki protezli halidir.

ur->vur- ḥissi gider gözi görmez olur ikinci yine **vursalar** gine ḥissi gelür gözi görür 7a/18

Metinde ur- ve vur- şekilleri birlikte kullanılmaktadır:

didi ki öñe şeyṭān girdi bu çıbuğıla **ur** gitsün 88a/12

2.3.2. Sonda ünsüz türemesi

Bir yabancı asıllı kelimede rastlanır:

ferişte>ferişteh zīrā ki **ferişte**h**i** görüp bañlar 40b/2

2.3.3. İkizleşme

Metnimizde iki örneği vardır:

issi benüm ucumdan çoḳ deve **issi** oldılar çünki ḳırlıḳ oldı 15a/6

ıssı ġāyet **ıssı** günde ʻOs̱mānıla otururduḳ 7b/12

2.4 Göçüşme

Türkçede özellikle Anadolu ağızlarında görülen bu olayın metnimizdeki örnekleri pek fazla değildir:

çölmek varuñ şu getürüñ diyü **çölmek** virdi ki aş bişüreler 33a/3-4

bigi İbnü Zühr dir ki Saḳanḳūr-ı Mıṣrīnüñ şekli keler **bigi** olur 5b/19

METİN

[001b/01] بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

[001b/02] Ḥamd-ı bī-ḥad ve s̱enā-yı bī-ʻad, ḥażret-i bārī teʻālāya maḫṣūṣdur ki münʻim-i cemīʻ-i niʻamdur ve müfeyyiż-i saḥāyib-i keremdür ki [001b/03] subḥ-ı s̱āḳıb vücūd-ı ġasaḳ vāḳıb-ı ġaybı ʻademden fulḳ idüp āyeti ẓāhire ḳıldı. Tā ki vücūdına delīl ola. [001b/04] Ratḳ-ı cemʻ ki ʻayn-ı ʻademde ḳadem ḳomışdı. Muḳteżā-yı hikmetle fıtḳ idüp dürr-i menşūr gibi neşr itdi tā ki delāyil-i [001b/05] vaḥdāniyyete tafṣīl ola.

وفي كل شيء له آية تدل على أنه واحد ḳayyūm ki ḥayvānātı sāyir-i mevcūdātdan [001b/06] hissle mütemeyyiz ḳıldı. Tā ki ẕātına ve ṣıfātına bürhānı şāmil ola. Ḳādir, laṭīf ki āyine-i insānı cilvegāh-ı ẕāta [001b/07] maẓhar-ı esmā ve ṣıfāt ḳıldı. Tā ki ʻālem-i şehādetde ʻālimü'l-ġayb ve'ş-şehādet [001b/08] ḫalīfesi olup mürşid-i kāmil ola.

إني جاعل في الأرض خليفة Ḥakīm, subbūḥ ki maḳām-ı eḥadiyyeti cemʻden uluhiyyeti [001b/09] mūcibiyle vücūd-ı menzilet-i keṣreti tenzīl itdi. Tā ki كنت كنزا مخفيا فأحببت أن أعرف فخلقت الخلق

sırrına [001b/10] sulṭān-ı ẓāhir ola. ʻAlīm, ḳuddūsī ki mülūk-ı bisāṭı edīm-i zemīn üzerine kendünüñ sāyesi ḳıldı. [001b/11] Tā ki ʻadli memlūk-ı raḥmet-i mālike bürhān-ı bāhir ola. وصل مدارا في مواصلة صلوات [001b/12] Peyġāmberüñ ʻaleyhi's-selām ẕāt-ı muṭahharına olsun ki mefḫar-ı kāyinātdur. أنا سيد ولد آدم ولا فخر وأفضل

[001b/13] موجودات Muḥammed-i Muṣṭafā ṣallallahü ʻaleyhi ve sellem ki vücūdda evvel, zamānda āḫir, aṣḥābı muʻcizātdur.

Şiʻr

وإني وإن كنت ابن آدم صورة   ولي فيه معنى شاهد بأبوتي

[001b/14] daḫı āl ve aṣḥābı üzerine olsun [001b/15] ki anuñ mişkātı miṣbāḥında müsteżī ve envārı işbāḥinden müstenīrdürürler سبب باعثي داعي [001b/16] ومالي موجب داعية داعي

Bu kitāb ki Ḥayāt-ı Ḥayvāndur. Tercüme ḳılup lisān-ı ʻArabdan zebān-ı Türkīye naḳl [001b/17] itmege [sebeb] oldur ki emīr-i muʻaẓẓam ve sürūr-ı müfaḫḫam melik-i mülūkü'l-ʻālem mecmaʻ-ı mehāsini'ş-şeym ḫüsrev-i cihān Rüstem-i zamān [001b/18] sikender-i devrān nūşirevān-ı mülevvān جشتي كي از صولت او

[001b/19] آنكه پنجه با پيل كند پنجه دري   قضا وقدرت قدر مكنت ملك كيوان رفعت للمنجم

[002a/01] ملك سيرت ملك صورت جهانداي نوازاي   فلك بخشي والي بخش عدل گستر عطاي ساي

[002a/02] در معرفي وقت ذو زكي ونستش كوني   سعادت سود اختر كشت جهود وعدل شاه دوقوماي

[002a/03] سرير سلطنت سروري ازان بود كه درتقدير مقدري بود بر فرقش كي ان سلطان نهادي باي

[002a/04] ثناي محب انست كي باو از پيش منصور خدايا شرش نام جوهست اين قبه مباني

[002a/05]

[002a/06] وهو الذي اختاره من عنده رب رؤف للعالمين جليل لاخوان ملاء الملاخي صيته

[002a/07] ذو ثقة للطائفين خليل ملك لاملاك طوقه فعنت له وسري الارواح حبيبه ودي جميل

[002a/08] ووجوده للعالمين وجوده ظلهم من الاله ظليل فضوحه اعتلي وذوت العليل

[002a/09] ومسوده تحت الهوان ذليل كونا بابا بجبين حصامه طفيت كم وا سطا بخولات ودي دكيل

[002a/10] خاتمه كلت ارفاده شملت الخصوص علي المعان دليل اعدي الزمان عاوه فسحابه

[002a/11] ن الزمان لمثله بخيل انه كساه بمجد علي رغم العدي رادت قلوبهم مرضا بهم عليل

[002a/12] اللهم ابدع وايدن دعاته في كل قلب لاحباء رقة وعويل اني لداعي لك مخلص مادح

[002a/13] واخص بين الدعاء قليل حوبي عفوه ربت حامي دياريهم هكذا لمن بقلبك منهم عليل

[002a/14] مرنوب خصابا ومحبوب الشمائل حاوي فنون سادي ناصبه اياني معالي جامع ربانا في انسي اكمل

[002a/15] صحاب نفسي فذي مع غضوضه نبيه لا ذا انه فاني في معادي العين لافعى وعدوه ملتقا بالطماد

[002a/16] نذ لاتعسي لين الامير الاكرم لا مجد والوزير الاخير لاوحد امين الدولة والدين امين الذي

[002a/17] لك افاض الله انوار معدنه علي جبهه الانام وادام دولته مدى الليالي والايام وهذا دعاء

[002a/18] Ebū dā'ī ża'īfe ve muḫliṣ-i naḥīfe işāret kıldı ki bu kitābı tercüme ḳılam. Tā ki şerefi [002a/19] müṭāla'asıyla dāyimā müşerref ve luṭfu mülāḥaẓasıyla muvaffaḳ ve mufavvaḳ ola. Dā'ī de pādişāhuñ [002b/01] işāretine telbiye idüp 'ibāretine müsā'ade idüp sinān ḳalemi tercüme-i kitābiçün tesnīn idüp [002b/02] ol ḫiṭāb-ı a'lānuñ tılḳāy-ı medīne-yi muḳteżāsına tevcīh itdük. Gerçi şi'r 'ulemāya naḳṣ u 'aybdur. [002b/03] Nite ki İmām Şāfi'ī raḥmetu'l-lahi 'aleyh buyurur:

ولولا الشعر بالعلماء يزري لكنت اليوم اشعر من لبيد

[002b/04] Meşel şuña beñzer ki bir kişinüñ ḳatında lāli ve cevāhiri ve yāḳūt-ı zevāhiri var anı ḳoyup naẓm-ı ḫarmühreye [002b/05] meşġūl olur. Velīkin pādişāh ḥażretinüñ iḫlāṣ-ı meveddeti ve imḥāṣ-ı muḥabbeti ki göñülde muḳarrerdi. [002b/06] Keşān ber keşān bā'iş oldı ki bir nice ebyāt-ı Fārisī ve 'Arabī bu dībācede naẓm olundı. هو كجا دل

[002b/07] ولکن ناچار آری باید شدن مشهور

Ḥażret-i ekremi'l-ekremīnden oldur ki bu bıżā'ahi' müzcāt [002b/08] pādişāh ḥażretinden ḥīz-i ḳabūlde ḳılup meyāmin-i naẓarıyla müzeyyen ve muvaşşaḥ ḳıla. ان شاء الله تعالی انه على ما يشاء قدير وبتحقيق الامنية جدير

[002b/09] **bābü'l-hemze**

el-esed İbnü Cālūya dir ki arslanuñ biş [002b/10] yüz adı vardur. Ebü'l-ḳasemiyyü'l-ġavī yüz otuz daḫı ziyāde ḳıldı. Meşhūr adları üsāmedür, beyhser, [002b/11] ṭārac, hizabr, ḥacdab, ḥāriṣ, ḥaydar, dūles, zefr, sebu', ṣa'b, żırġām, żalīġam, [002b/12] ṭayşār, ġażanfer, 'ayse, ferāfıża, ḳasvere, kehbes, leyṣ, dilhān, nihāb, [002b/13] hirmās, vürd, el-ḳāb, ebü'l-ebṭāl, ebū ḥafṣ, ebū şeyl, ebü'z-za'ferānī, ebü'l-aḫnās, [002b/14] ebü'l-'abbās. İbtidā arslanıla itdük. Zīrā ki cānavarlaruñ eşrefidür. Cānavarlarda pādişāh menzilindedür [002b/15] ḳuvvet ü şecā'at şehāmet sebebiyle. Envā'ı çoḳdur. Ḥakīm Arasṭō dir ki: Bir dürlü arslan gördüm. Yüzi [002b/16] ve teni ādem yüzine tenine beñzer. Reng[i] ġāyet ḳızıl, ḳuyruġı 'aḳreb ḳuyruġına beñzer. Adına vürd eydürler.

[002b/17] **nev'** Āḫir ba'żı var ki sıġır şeklindedür. Ḳara boynuzı var bir ḳarış mıḳdārı. Ehl-ü kelām dirler ki: [002b/18] Dişisi bir yalıñuz enük ṭoġurur. Evvel bıraḳduġında bir pāre etdür. Hiç ḥissi ḥareketi endāmı ve a'żāsı [002b/19] yoḳ. Üç gün bekler. Andan ṣoñra irkegi gelür. Bir ḳaç kerre urur. Ḥattā ki deprenür, nefes virür. Endāmları, [003a/01] ṣūreti yirlü yirince tamām olur. Andan ṣoñra dişi gelüp emzürür. Andan yidi gün geçer. Andan gözi açılur. Altı aya degin [003a/02] bisler. Altı aydan ṣoñra ta'līm ider. Kendüsiçün ki tā anı kesbin ġıdā ide. Cümle ḫiṣālinden biri budur ki [003a/03] açlıġa ṣusuzlıġa ṣabrı çoḳdur. Hiç cānavar anca ṣabr idemez. Bir ḫaṣleti daḫı oldur ki be-ġāyet ġayretlüdür; [003a/04] kendü şikārın yir ġayrı şikārından yimez. Daḫı ġayrı nesneden yimez. Daḫı şikārından ḳarnı ṭoysa, ḳor, gider. [003a/05] Dönüp girü gelüp yimez. Ḳarnı acıḳsa ḫulḳı ġāyet azar. Ḳaçan ki ṭoysa yürür, ṭudaġı ucıla otlar; velīkin yimez. [003a/06] Daḫı aġzınuñ yarı ġāyet az olur. Ol sebebden dāyim ḳoḫar. Ṣıfāt-ı 'acībesindendür ki ġāyet [003a/07] bahādur olur, hem ġāyet ḳorḫaḳ olur. Andandur ki ḫorōs āvāzından ya legen çalsalar işidicek ḳorḫudan [003a/08] derler. Daḫı çedük görse derler, daḫı od göricek mütehayyir olur. Daḫı yırtıcı cānavarlardan hīç birine mūnis [003a/09] olmaz. Zīrā ki hīç birin kendüye hem-tā görmez. Eger derisi ḳalan cānavarlar derisine ṭoḳunsa tüyi dökülür. [003a/10] Daḫı ḥāyıża 'avratuñ yanına varmaz eger öldürürlerse daḫı. Dāyimā ısıtma ṭutar. Ekṣer vaḳt [003a/11] ṣuya batar daḫı oturur. Pīrlese dişleri ḳalmaz.

Rivāyet ḳılur Buḫārī ki Resūluñ bir āzādlu ḳulı vardı. [003a/12] Sefīne dirlerdi. Dir ki: Bir gemiye bindüm. Nā-gāh gemi ṣındı. Bir taḫta üzerinde bir mişeye çıḳdum. Gördüm ki [003a/13] bir arslan baña teveccüh itdi. Ḳarşu vardum. Didüm ki: Ben Peyġāmberüñ āzād-gerdesiyin, yol bilmezem, mütehayyirem [003a/14] didüm. Öyle diyince geldi, baña mūnis oldı. Omuzıla beni ḳarşu yoldan yaña ḳulavuzladı. Tā ki bir yola [003a/15] getürdi. Andan baña birez gerekdi. Ẓann itdüm ki baña selām virür. Andan vardı, gitdi.

Rivāyet-i uḫrā- [003a/16] da dir ki: Rūma ġazāya varmışıdum leşkerden azdum. Ḳaçup gideridüm. Bir arslana uġradum. Didüm ki: [003a/17] yā Ebā'l-Ḥāriṡ! Ben Peyġāmberüñ āzādlusıyam. Fī'l-ḥāl baña temālük ide. Yalanu ḳarşu geldi. Bilime yoldaş [003a/18] oldı. Ḳaçan bir āvāze yā ses ṭuysa segirdür görürdi; gine yanuma gelürdi. Tā leşkere beni yetürdi. Andan [003a/19] döndi.

mu'cizet Āḫir Peyġāmber 'aleyhi's-selām, 'Utbe bin Ebī Lehebe 'aleyhümā'l-la'ane du'ā itdi. Didi ki: Yā Rabbi! [003b/01] Bunuñ üzerine bir it musallaṭ eyle, didi. Rāvī eydür ki: Ebū Leheb daḫı oġlı 'Utbeyile Şāma giderdük. Şirvānda [003b/02] geldük. Bir rāhibüñ ṣavma'ası ḳatına ḳondı[ḳ]. Rāhib didi ki: Bunda nite ḳonduñuz, bu yir arslanludur! Ebū Leheb [003b/03] eydür ki: Benüm oġluma Muḥammed du'ā idüpdür, ḳorḫaram. Bu ṣavma'anuñ ṭamı üstine yüklerüñüz yıġuñ, oġlum anuñ üstinde [003b/04] yatsun. Siz çevresinde yatuñ. Varduḳ, didük gibi itdük. Gice bir arslan geldi; cemī'i ḫalḳuñ yüzin ḳoḫuladı. [003b/05] Bulmadı. Sıçradı, ṭam üstine çıḳdı. 'Utbeyi buldı. Başını kesdi, yügitdi. Bir rivāyetde yüzin pencesile vurdı, [003b/06] yüzin yırtdı. Derḥāl cān cehenneme ısmarladı.

el-ḥadīṡ Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur aṣḥāba ki: Bilür misiz ki [003b/07] arslan āvāz virdügi vaḳtda ne dir? Didiler, Allah te'ālā ve daḫı resūlı bilür didiler. Eydür

لا تسلطني على احد من اهل المعروف

[003b/08] ya'nī eydür ki: Yā Rabbi! Beni musallaṭ ḳılma iḥsān ehli ḳullaruñ üzerine.

el-emṡāl ابخر من الاسد

[003b/09] Ya'nī aġız ḳoḫusı artuḳdur arslandan dirler. Çirkinliginde mübālaġa itseler daḫı اشجع من اسد الشرى

[003b/10] Ya'nī şerrī arslanından bahādurdur dirler. Şecā'atda mübālaġa ḳaṣd itseler Farazdaḳ [003b/11] dir ki: وان الذي يسعى ليفسد زوجتي كساع الى اسد الشرى يستبيلها

Beyt ma'nāsı budur ki: [003b/12] Her kişi ki sa'y ider benüm zevcem ya'nī ḥelālümi fesāda virmegiçün. Şol kişiye beñzer ki şerri arslanım yola [003b/13] oḳur. Şerri Selmā yolında mīşedür. Arslan çoġ olur. Hem şecā'atı meşhūrdur.

ḫavāṣṣ 'Abdü'l-melik bin Ẕahr [003b/14] eydür: Her kim arslanuñ içi yaġını cemī' bedenine dürtse, cemī' yırtıcı cānavarlar andan ḳaça. Daḫı arslan āvāzın [003b/15] timsāḥ işitse derḥāl ölür. Daḫı irkek arslanuñ edini baġlu kişinüñ ẕekerine ṭılā itseler, 'uḳdesi [003b/16] ḥall ola, daḫı gide ki bāliġ olmadın ṣar'a olsa bir pāre arslan derisin ḳılıla kendü de götürse [003b/17] ṣar'a zāyil ola. Ammā bāliġ oldukdan ṣoñra olan ṣar'a fāyide ḳılmaz. Eger arslan ḳılım bir yerde yandursalar, [003b/18] cemī' yırtıcı cānavarlar ḳaça. Eger meflūc anuñ etin yise ġāyet fāyide ide. Eger bir pāre derisini geysi içinde [003b/19] ḳurudsa daḫı güye daḫı kesmeye. Daḫı himmet-i 'ālīdür yarınçün nesne ẕaḫīre itmez. Nite şā'ir dir: [004a/01]

وهل يذخر الضرغام قوتا ليومه   اذا ذخر النملة قوتا لعامه

ma'nā-yı beyt Arslan bir günlik ḳuvvet [004a/02] ẕaḫīre ider mi? Ya'nī itmez. Ḳaçan ḳarınca bir yıllıḳ ẕaḫīre itse.

el-ibl Devedür. Peyġāmber buyurur ki ehline: Deve [004a/03] 'izzetdür, ḳoyun bereketdür. Atuñ alınında bürçegine baġludur ḫayr, ḳıyāmete dek.

el-ḥadīs قال النبي عليه السلام الابل

عزٌ لاهلها والغنم بركةٌ والخيل معقودٌ في نواصيها الخير

[004a/04] Deve, 'acāyib-i ḥayvānātdur. Velīkin keṣret müşāhedeyile [004a/05] ta'accüb sāḳıṭ oldı. 'Acāyibinden budur ki cism ululuġıla yidilmesi ġāyet sehldür. Ḥattā bir ḳarınca yularına [004a/06] yapışsa, çekse, ḳanda ki dilerse varur. Daḫı üstinde bir evce maḥfe düzerler ki içinde kişi ṭa'āmıla ve ṣuyıla, [004a/07] örtü döşegile, cemī'i ḥavāyicile sākin olur. Anuñiçündür ki Allah te'ālā eyitdi: افلا ينظرون الى الابل

كيف خلقت

[004a/08] Ya'nī deveye naẓar ḳılmazlar mı ki nice yaradıldı! Tā ki Ḥaḳ te'ālānuñ kemāl-i ḳudretin bileler, Peyġāmbere [004a/09] efkār itmeyeler. Ḥakīm dir ki: Boyın uzunluġına ḥikmet oldur ki: Eger ḳısa olsa aġır yüki alup ḳalḳamazdı. [004a/10] Andandur ki boynını uzatmayınca ḳalḳmaz. Ḫiṣālindendür kim on gün ṣabr ider, ṣu içmez.

Peyğāmber ʻaleyhi's-selām buyurur kim: [004a/11] "Ḳur'ānuñ meseli deve meselidür. Eger ayağın bağlasa, dāyim gözetse, ṭuta bilür; eger gözetmese gider. Ḳur'ān oḳıyan kişi, gice [004a/12] ve gündüz oḳısa ḫāṭırında ḳalur ve illā gider." Ḫaṣlet-i uḫrā oldur ki: Görüp ʻāşıḳ olduġı vaḳt ḫulḳı azar, köpüklenür, [004a/13] saçılur. Eger evvelki ʻādeti yükinçe üç yük ursalar, götürür daḫı az yir. ʻAceb oldur ki ol ṭağarcuḳ ki çıḳarur, bilinmez ki [004a/14] ne nesnedür, içinde daḫı arayup bulunmaz. Daḫı ʻışḳı ġalebe idicek, gözin bir yire diker, ḳalur müteḥayyir. Dāyim arzūsı [004a/15] maḥbūbında olur. Fikr ü emeli uzanur. Nite ki kişinüñ yigitliginde arzūsı çoḳ olur. Bu bābda da eşʻār-ı muḥsine-[004a/16] dendür Kaʻb bin Züheyr ḳavli.

şiʻr

لو كنت أعجب من شيء لأعجبني سعي الفتى وهو مخبوء له القدر

يسعى الفتى لأمور ليس يدركها والنفس واحدة والهم منتشر والمرء ما عاش ممدود له أمل [004a/17]

لا ينتهي العين حتى ينتهي الأثر [004a/18]

Cümle ḫiṣālinden biri budur ki: Bir kezden özge cimāʻ itmez; velī bir kezde [004a/19] nice kez inzāl ider. Anuñiçündür ki ṣoñında ġāyet selest olur daḫı anasına cimāʻ itmez. Zamānda bir kişi [004b/01] devenüñ anasını örtdi daḫı oğlanı üstine çekürdi. Hemāndem ki bildi, terk itdi, ol kişiye kīn tutdı. Āḫirü' [004b/02] l-emr ol kişiyi öldürdi. Bir kişi daḫı eyle itdi. Vaḳt bildi deve kendüzin öldürdi daḫı. Her ḥayvānuñ ödi [004b/03] olur, illā devenüñ olmaz. Andandur ki ṣabrı çoḳ olur ṣuya ve ġayrına. Velī bağrında bir nesne vardur; öde beñzer [004b/04] bir deridür, içinde ṣu vardur. Göze sürme gibi çekseler gözdeki perdeleri giderür. Laṭīfe budur ki: Ḳaçan ki deveye [004b/05] ur yitişse-ur başlardur ki ṭudaḳlarında ayaḳlarında çıḳar ṣarı ṣular aḳar-ḳaçan ki devede bu renc olsa, [004b/06] sağ deveyi ṭağlarlar, tā ṣayrusı ṣağ olur. Nābiġa Caʻdī dir ki:

وحملتني ذنب امرئ وتركته كذي العر يكوى

غيره وهو راتع او زلك كناعين بكاليب ذي قدك عوى قسبنة كهرب سغى طغلو [004b/07]

Bu maʻnāda [004b/08] beyt-i āḫir var.

غيرّجني وانا المعاقب فيكم وكانني سبابة المتندم

Ayruḳ suç itdi muʻāḳıb benüm ortañuzda. [004b/09] Keenne ben peşīmān olan kişinüñ sübbābe barmağıyam. Kişi her neden ki peşīmān olsa, şehādet barmağın ısırur, egerçi [004b/10] günāh ayruḳ endām itdise.

ḫavāṣṣ Ḳaçan ki devenüñ naẓarı Süheyl yılduzına vāḳıʿ olsa, ol ḥāletde düşer, ölür. [004b/11] Daḫı yüñini oda yandursalar ḳan ṭurmaz. Cerāḥata ursalar ḳanı baġlar. Daḫı devenüñ kenesini ʿāşıḳ olanuñ biline [004b/12] baġlasalar ʿışḳ zāyil ola. Daḫı südügini sarḫōş içse derḥāl ayıla. Laḥm fāyidesi oldur kim nuṭfeyi ziyāde ḳılur, [004b/13] cimāʿdan ṣoñra cimāʿ itmege ḳuvvet virür.

el-arża Bir ḳurtçuġazdur. Yarım mercimek mıḳdārıdur. Aġaç yir; aña [004b/14] şerfe dirler. Ḳaçan bir yaşı tamām olsa ḳanatlanur, uçar. Uzun ḳanadı olur.

Ol dābbetü'l-arż ki cinlere [004b/15] delālet ḳıldı Süleymān peyġāmberüñ öldügini. Budur nite ki āyetde gelür:

ما دلّهم على موته الّا دابّة الارض

[004b/16] Yaʿnī cinnīlere Süleymānuñ öldügini hiç nesne bildürmedi illā dābbetü'l-arż bildürdi. Ḳarınca düşmenidür. Ardından [004b/17] gelür, ṭutar. İnine iltür. Ḳaçan ḳarşusından gelse ḳarınca aña muḳāvemet idemez. Şānı budur ki kendüyiçün bir laṭīf [004b/18] ev yapar örümcek tili gibi çūplardan ṣanʿatıla. Aşaġasından ṭutar, yapar, tamām eyler. Bir yanında bir murabbaʿ ḳapu ḳor. [004b/19] Dirler ki: Evvelkiler ḳubbe yapmaġı andan ögrendiler.

muʿcize Vaḳt ki emīri'l-mü'minīn Caʿfer ve daḫı aṣḥāb-ı Ḳureyş [005a/01] müşriklerinden incinüp Yemen pādişāhı Necāşī ḳatına vardılar. Küffār-ı Ḳureyş işitdiler ki Necāşī anları ḫōş ṭutdı. Ġażab [005a/02] itdiler. Vardılar, sevgend nāme yazdılar ki Peyġāmber ḳavmi Benī Hāşimile muʿāmele ve münākeḥe itmeyeler. Baġīżi'bni ʿĀmir [005a/03] bu ṣaḥīfe ki yazdı eli şıl oldı, ḳurudı. Bu nāmeyi Kaʿbede aṣdılar. Benī Hāşim Ebū Ṭālib maḥallesine ḳoyup ḥiṣār itdiler. [005a/04] Benū ʿAbdü'l-muṭṭalib daḫı Benū Hāşimle bile oldılar. Küffār-ı Ḳureyş bunlaruñ ẕaḫīresin menʿ itdi, kesdi. Benī Hāşim çıḳmaz [005a/05] oldı. İllā mevsüm-i ḥacda çıḳarlardı. Üç yıl bu ḥiṣār zaḥmetin çekdiler. Ṣoñra Ḥaḳ teʿālā Peyġāmbere iʿlām itdi ki [005a/06] arża, ol nāme içindeki bāṭıl ʿahd ve ẓulmıdı giderdi. Allah teʿālā adı ḳaldı, ancaḳ daḫı nesne ḳalmadı. Peyġāmber [005a/07] Ebū Ṭālibe didi, Ebū Ṭālib Ḳureyşe ḫaber virdi. Vardılar, nāmeyi açdılar. Peyġāmber didügi gibi buldılar. Münāzaʿayı [005a/08] ḳaṭʿ idüp, müṣālaḥa itdiler.

el-erneb Ṭavşandur. İbnü'l-eṡīr naḳl ider ki: "Bir dōstumuz şikārda bir ṭavşan ṭutdı. [005a/09] Gördiler ki ḫuṣṣeteyni var, ferci var, ẕekeri var. Ḳarnın yardılar. Bu ʿalāmetler bulundı." İbnü Eṡīr dir ki: "Bundan ʿaceb [005a/10] oldur ki ḳonşumuzuñ Ṣafiyye adlu bir ḳızı varıdı. Vaḳtī ki on biş yaşına yitişdi. Nā-gāh ẕekeri bitdi [005a/11] daḫı saḳalı bitdi. Hem er ẕekeri var, hem ʿavrat ferci var. Ḥaşāyis oldur ki bir yıl irkek

bir yıl dişi olur, [005a/12] zeker iki şak olur. Bir süñük bir siñir olur dilkü zekeri gibi. Dahı gözi açuk uyur. Dahı dirler ki deñizi [005a/13] görse ölür. Anuñiçün ki deñiz kırañında olmaz. Dahı ‘avrat gibi hayż görür. ‘Arab dir ki hayż sebebile [005a/14] cinnī andan kaçar dir. Dahı ayağı altında avurdında tü biter."

fāyide Hayvānātda dört nesne hayż görür: ‘Avrat, [005a/15] şırtlan, pars, tavşan. Ba‘żı dirler ki it de de hayż görür.

el-meşel اطعم اخاك من كلية الارنب

Ya‘nī kardaşuña [005a/16] yidür tavşan bögreginden. Dahı maksūdı budur: "Rızkuñ ne kadar az olsa dahı müsülmān kardaşuñdan dirīğ [005a/17] itme!"

hikāyet ‘Arab dir ki: "Tavşan bir hurmā buldı; dilkü elinden kapdı. Çekişi şırtlana vardılar. Tavşan [005a/18] didi şırtlana ki:

يا ابا حسل قال سميعا دعوت قالت اتيناك لنختصم اليك قال عادلا حكما

قالت فاخرج الينا قال في بيته يؤتى الحكم قالت اني وجدت تمرة قال حلوة فكليها قالت فاختلسها [005a/19]
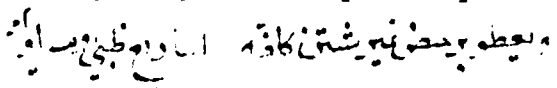
ثعلب قال لنفسه بغى الخير قالت فلطمته قال بحقك اخذت قالت فلطمني قال حر انتصر قالت فاقض بيننا [005b/01]

قال قضيت [005b/02]

Şırtlanuñ cevābları halk içinde meşel kıl[ın]dı." Kaçan tavşanı çevürme eyleyüp beynisini yiseler, el ayak ditremesine [005b/03] fāyide kıla. Kaçan ki beynisinden iki çekirdek mıkdārı iki vukıyye şığır südine ezüp içse, ebedā kocalmaya. Kurşağındağı [005b/04] māyasıla, seretān marażına tılā itseler fāyide ide. Kaçan ‘avrat, irkek tavşan kursağını içse, er toğura; dişi [005b/05] tavşan kursağın içse, dişi toğura. Kaçan kaynağın ‘avrat takınsa-mā-dāmā ki bilesinedür-hāmile olmaya. [005b/06] Deñiz tavşanı olur. Başı tavşan başı gibidür, teni balık teni gibi. Her ki andan yise semm-i kātildür, öldürür.

[005b/07] **Erviye** ime keçisine dirler. Kaçan boynuzıla doynağın yandurup yayak ayağına baldurına dürtse, aslā yorulmaya. [005b/08] Dirler ki bir kişi kaçan iki söz söylese, bir birine münāsib olmasa, deve kuşıla ime [005b/09] gibi olur. Zīrā ki ol ovada olur, ime tağda olur. Aslā bir birine yakın gelmez.

el-esārī‘ Kızılca kurtdur. [005b/10] Yaşarur, ot içinde çıkar. Kebelek olur. Ba‘żı kavm dir ki: "Bir kurtdur. Baş[ı] kızıl, gevdesi akdur. Kum içinde [005b/11] olur." ‘Arab mahbūblaruñ barmağın aña teşbīh ider: وتعطو برخص غير شثن كانه اساريع ظبي او

[005b/12] اعل

Ya‘nī ṭutar bir yumşaḳ barmaġıla boġumı ḳatı degül. Keenne beñzer ya aġacı misvāka [005b/13] beñzer.

Esārī‘, bir ḳurtdur. Başı ḳızıl, teni aġ. Bir derede olur. Ol dereye Ẓabaya dirler. Ba‘żı dir ki:

[005b/14] "Esārī‘ bir baġarşuġdur." Velī ṣavāb evvel dinilendür. Ḳaçan esārī‘i dögseler, kesilmiş siñire ursalar, derḥāl [005b/15] bitüre, fāyideyi ‘aẓīm ḳıla. Rāzī dir ki: "Esārī‘i yuyup ḳurıtsalar, andan yumşaḳ dögüp şirġāmla ḳatup ẕekere [005b/16] ṭılā itseler, ẕekeri ‘aẓīm yoġun ḳıla." Dir ki: İsḳanḳūr[a] ḳuru yir timsāḥı dirler ki [005b/17] timsāḥ ḳurıda yumurtlar. Yavrusı çıḳıcaḳ, ḳanḳısı ki ṣuya düşer, timsāḥ ölür. Ḳuruya düşen saḳanḳūr [005b/18] ölür. Eti ḥārrdur ikinci derecede. Ḳaçan saḳanḳūrı ṭuzlasalar, bir miş ḳālin yiseler, ḳuvvet-i cimā‘[ı] ziyāde ide. [005b/19] İbnü Zühr dir ki: "Saḳanḳūr-ı Mıṣrīnüñ şekli keler bigi olur." Saḳanḳūruñ gözin gicede ḳorġusı olana aṣsalar [006a/01] ayıla, eger aḫlāṭdan olmasa. Arasṭaṭālis dir ki: "Yimek ḳuvvet-i cimā‘ı ziyāde ide." Cemī‘i eḳālīmde-illā Mıṣırda degül-Hind [006a/02] melikleri ḳatında bundan nefīs hediyye olmaz. Ṭutarlar, altun bıçaġıla boġazlarlar. İçini maṣīr ṭozıla ṭoldururlar. [006a/03] Ol ṭozdan yumurdaya yāḫūd ete saçarlar, yirler. Cimā‘ vaḳtinde aẓīm nef‘ī ẓāhir olur.

Aṣele bir nev‘ [006a/04] ılandur. Başı büyük, gevdesi ḳısacuḳ olur. Atlunuñ üzerine sıçrar, öldürür. İbnü Anbārī dir ki: "Bir çirkin [006a/05] yılandur. Bir ayaġı var; ol ayaġı üstine ṭurur, gelür daḫı çözünür, sıçrar." ‘Arab dir: "Aṣele her neye ki uġrasa yandurur." Ba‘ż [006a/06] dir ki: "Yüzi ādem yüzi gibidür, ġāyet büyük olur." Dirler ki yılan biñ yaşasa aṣele olur. Oldur ki yüzine [006a/07] baḳmaġla ölür bir ḳuşdur ki ġāyet tiz uçar. İmām Şāfi‘ī dir ki: "Eşhebden faḳīh kimse yoġıdı. [006a/08] Eger ṭanīş olmasa ya‘nī ḫıffetü'l-‘aḳl olmasa Eşheb. ‘Abdi'l-‘azīz bin Dāvud dir ki-mālik-i Mıṣrdur-: "İmām Şāfi‘īyile [006a/09] ikisi bir yıl içinde ki Peyġamberüñ yüz ellisinde vücūda geldiler. Eşheb İmām Şāfi‘īden on sekiz gün ṣoñra vefāt [006a/10] itdi. Eşheb dāvim İmām-ı Şāfi‘īnüñ mevtin dilerdi. Şāfi‘īye didiler. Bu beyt[i] eyitdi ki: تمنى رجال ان اموت

وان امت فتلك سبيل لست فيها باوحد فقل للذي يبغي خلاف الذي مضى تهيا لاخرى مثلها فكان قد [006a/11]

[006a/12] Rāvī dir ki: "Şāfi‘ī öldi. Terkinden Eşheb bir ḳul aldı. Otuz günden ṣoñra Eşheb de öldi terkinden. [006a/13] Ol ḳulı ben aldum. Dōst bir cenāze düşmen.

[006a/14] **el-ef‘ī** Dişi yılandur. Zübeydī dir ki: "Ef‘ī ala yılandur. Boynı ince,

başı yaṣṣı olur. Ādemüñ üstine sıçrar. Bundan [006a/15] yavuz yılan yoḳdur. Ġāyet yavuzı Sicistānda olur." İbnü Şebreme ḥikāyet ider ki: Ef'ī bir oġlanı ayaġında[n] [006a/16] urdı. Aġusı heybetinden elin çatladı, iki şāḫ oldı." Ḥikāyet ḳılurlar ki: "Manṣūr Şebīb bin Şebeye didiler:

[006a/17] Baña vaṣf it Sicistānuñ ef'īsin! Şebīb didi: "Boyun ince, ḳuyruġı ḳıṣa, başı yaṣṣı, alaca olur. Büyügi [006a/18] ġāyet çāpük olur. Kiçisi ḳılıç gibi tiz olur." Ḳazvīnī dir ki: "Ef'ī ḳuyruġı ḳıṣadur. Gözin çıḳarıcaḳ, gine gözi [006a/19] biter. Dāyim gözin yummaz. Dört ay yir altında ḳışın yatur. Andan göz[i] kör olup çıḳar. Rāziyāne aġacın bulur, [006b/01] gözin sürer, gözi nūrlanur. Ḳuyruġı kesilse gine biter. Dişi çıḳsa üç günde gine bitişür. Boġazlasalar üç güne degin [006b/02] deprenür. Ṣıġın bu ef'īyi yir, tiz ṣuvarur." Ḥikāyet olunur ki: Bir devenüñ ṭudaġını ṣoḳdı; köşegi emerdi. [006b/03] Fī'l-ḥāl anasından öñdün köşegi öldi. Ḳaçan ki ḫasta ola, zeytūn yapraġın yir, ṣaġalur. Ba'żī vardur ki aġzından [006b/04] cimā' ider. Cimā'dan ṣoñra irkegi uṣṣı gidüp düşer. Dişisi varur, ẕekerin ısırur, keser. Fī'l-ḥāl irkegi ölür. Ef'īnüñ [006b/05] ṣavtı derisinden çıḳar, aġzından çıḳmaz.

el-ḫavāṣṣ Buḳrāṭ dir ki: "Kim ki ef'īnüñ etin yise müşkil ḫastalıḳlardan emīn [006b/06] ola." Ḥikāyet ḳılur 'Ömer bin Yaḥyāyü'l-'alevī ki: "Yoldayıduḳ. Bir kişi istisḳā oldı. İttifāḳ-ı 'Arab bir ḳaṭār deveyi oġurladı. [006b/07] Ol kişi de üstinde bile gitdi. Kūfeye geldük. Gördük ki ol ṣaġ olmış, Kūfede yürür. Ḥālin ṣorduḳ. Didi ki [006b/08] 'Arablar vaḳt ki evlerine vardılar, beni bir evde bıraḳdılar. Ḫastalıḳdan dāyim Allahü te'ālādan ölüm diler idüm. Bir gün [006b/09] gördüm ki ef'ī öldürürler. Getürdiler. Başını ḳuyruġını kesdiler. Süñülediler, yidiler. Ben nefsüme didüm ki: "Bunlar ögrenüpdür. Yılan [006b/10] etine ziyān itmez. Ben de bu etden yiyem; ola ki rāḥat olam." Bir pāre virdiler. Yidüm. Bir aġır incü geldi. Oydum, oyundum. [006b/11] Gördüm ki derlemişem. İrteye dek yüzden artuḳ derledüm, istifrāġ itdüm. Ṣabāḥ olıcaḳ gördüm ki ḳarnumuñ şişi gitmiş, zaḥmet [006b/12] ḳalmamış. Ṣaḥīḥ sālim olmışam. Ṭa'ām diledüm. Yidüm. Bir niçe gün ḳuvvetüm yirine gelince ṭurdum. Andan Kūfeye geldüm."

el-esved [006b/13] **ü's-sāliḫu** Bir nev' yılandur ki yılda bir kez ḳavlar.

el-ḥadīṣ Peyġāmber 'aleyhi's-selām Allaha sıġınurdı, esedeynden esvedden. [006b/14] Buyurdı ki öldüreler namāzda daḫı esvedeyni ki 'aḳreb yılandur. Ḥikāyet olunur ki 'Abdü'l-ḥamīd dir ki: "Ḥacca [006b/15] giderdük. Ṣıfāḥda bir yoldaşumuz öldi. Maḳbere ḳazduḳ. Gördük ki laḥd içinde bir ḳara yılan var. Bir daḫı ḳazduḳ. Gine yılan [006b/16] yılan var. Bir daḫı gine eyle geldük. İbni 'Abbāsa ṣorduḳ. Didi ki ol

anuñ 'ameli dür; varuñ ol çukurlaruñ birisinde [006b/17] koñ, defn idüñ. Vaktī ki eve geldük. 'Avratına şorduk. Didi ki: "Buğday alurdı. İçinden evi nafakasın alurdı; [006b/18] yirine şaman katardı, yine şatardı."

hikāyet Şāliḥ peygamber 'aleyhi's-selām kavminde bir müfsid kişi varıdı. Şāliḥe [006b/19] didiler ki: "Du'ā kıl, helāk olsun; dāyim odun şatardı!" Şāliḥ didi ki: "Varuñ. Allah te'ālā anuñ işin bitürdi" [007a/01] didi. Ol gün odına gitdi. İki girde bile aldı. Birin yidi, birin şadaka itdi. Odun dirdi. Selāmet [007a/02] şehre geldi. Şāliḥe didiler ki: "Gine selāmet geldi." Şāliḥ okudı. Didi ki: "Bu gün ne 'amel kılduñ?" Didi ki: "İki girde aldum. [007a/03] Birin yidüm, birin şadaka itdüm." Didi ki: "Ol şadakadur seni kurtaran." Şāliḥ didi ki: "Odunı şeş." Şeşdi. Gördi odun [007a/04] içinde bir direk gibi yılan var.

el-emşāl 'Arab dir: تحكك العقرب بالافعى حين ضعيف قويا خصومت

Kaçan ki ża'īf kavıla ḫuṣūmet [007a/05] itse اظلم من الافعى

ef'īden ẓālimdür. Daḫı dirler ki من لسعته حية يفرق من حبل

Bu bābda Şāliḥ bin 'Abd [007a/06] ü'l-Kuddūsī

şi'r-i latif

ويبد المرتجع والزمان يفرق   والعقل يرقه والخطوب يمزق كشيه ودبرسه

Kişi ne düşürse [007a/07] zamān ṭağdur. 'Akl yamaduğın ḥavādiş rūzgār yırtar.

ولان يعادي عاقلا خيرا له   من ان يكون له صديق احمق

[007a/08] Bir 'ākıl düşmen edinmek yigdür, aḥmak cāhili dōst edinmekden.

فارغب بنفسك لا تصادق احمقا   ان الصديق

[007a/09] على الصديق مصدق

Nefsüñe rağbet it, aḥmak dōst edinme. Zīrā dōst dōst üzerine gerçek ṭanıkdur. [007a/10]

وزن الكلام اذا انطقت فانما   يبدي عقول ذوي العقول المنطق

Sözi vezn idüp söyle; kaçan söyleseñ [007a/11] zīrā ki 'akl issinüñ sözi āşikāre eyler.

لا لفينك ثاويا في غربة لما   ان الغريب بكل سهم يرشق

[007a/12] Zinhār! Seni ġurbet içinde bulmayın. Zīrā ġarīb her oḳla atılur her cihetden.

وما الناس الا عاملان فعامل

[007a/13] قد مات من عطش واخر يغرق

Birisi ṣusuz olur, birisi ġarḳ olur. [007a/14] واذا امرء لسعته افعي مرة | تركته حيث يجر حبل يفرق

Ḳaçan kişi bir kerre yılan ursa, [007a/15] görürsin anı ki ḳanda ip sürünse ḳorḳar.

بقي الذي اذا يقولوا يكذبوا ومضي الذي اذا يقولوا يصدقوا

[007a/16] Ḳıldı anlar ki söyleseler yalan söylerler. Gitdi anlar ki söyleseler rāst söylerler.

el-ḫavāṣṣ Ef'ī ḳanın göze çekse [007a/17] nūrın açar. Yüregin ḳurudup bilesine götürse, siḥr eşer ḳılmaz. Aristaṭālīs dir ki: "Yılanı yābān ḳamışıla bir kez urıcak, [007a/18] ḥissi gider, gözi görmez olur. İkinci yine vursalar, gine ḥissi gelür, gözi görür. Eger ef'īnüñ ṣol azusını [007a/19] dişi aġrıyan daḳınsa, dişi aġrısına nāfi'dür. Eger 'avrat uyluġına baġlasa-mā-dām ki baġludur-ḥāmile olmaya.

[007b/01] **el-insān** Allah te'āla dir ki: ولقد خلقنا الانسان في احسن تقويم

"İnsānı aḥsen-i ḳāmetde ḫūb ṣūretde yaratdum." [007b/02] Zīrā ki sāyir ḥayvānāt yüzi üstine yüz insān müstaḳīmü'l-ḳāme ḳıldı. Pāk dil virdi; el ayaḳ virdi ṭutar yürür. [007b/03] Ve 'aḳlıla müzeyyen ḳıldı. Emrile idüp virdi. Temeyyüzile müheẕẕeb pākīze ḳıldısa, احسن الله ṭutar.

İbnü Ġazayī dir ki: [007b/04] "Allah te'ālānuñ ḫalḳında insāndan ḫūb maḫlūḳ yoḳdur. Zīrā ki Ḥaḳ te'ālā yaratdı; ḥayat, 'ilm, ḳudret, irādet, [007b/05] söylemek, işitmek, görmek, tedbīr-i ḥikmet virdi. Bu ṣıfāt Allah te'ālānuñ kendü ṣıfātıdur ki insāna itdi."

Ḥikāyet [007b/06] ḳılınur ki: 'Īsā bin Mūsā Hāşimīnüñ ḫatunı varıdı. Ġāyet severdi. Bir gün didi ki: "Sen üç ṭalāḳ boş [007b/07] ol, eger aydan ḫūb degülseñ" didi. Ḫātūn ḥicāblandı; "Ben senden boş oldum" didi. Ol gice 'Īsā, 'azīm [007b/08] ġuṣṣayıla yatdı. Ṣabāḥ Manṣūr ḫalīfe ḳātına geldi. Fuḳahā'yı getürdi. Ṣordı. Cemī'i didiler ki: "Boş oldı." [007b/09] İllā biri eyitdi ki: "Boş olmaz." Zīrā ki Ḥaḳ te'ālā didi ki:

لقد خلقنا الانسان في احسن تقويم

Manṣūr [007b/10] didi ki: "Ḥaḳ budur" didi. Andan 'Īsāyı 'avratına viribidi. Bu cevāb

İmām Şāfi'īden de menkūl dür. Bu bābda [007b/11] ne ḫūbdur ḳavl-i sehīm ki Benī el-Ḥaşḫāşuñ ḳavli di.

şi'r

إن كنت عبدا فنفسي حرة كرما أو أسود اللون

[007b/12] إني أبيض الخلق

Eger ben ḳulısam, nefsüm kerem cihetinden āzāddur. Ya rengüm ḳarayısa, ḫulḳum aġdur.

el-ḫavāṣṣ [007b/13] Ölmiş ādem dişini dişi aġrıyan kendüye aṣṣa, aġrısın sākin ide. Ḳaçan ādem azusını, hüdhüdüñ saġ ḳanadınuñ [007b/14] süñügini uyur kişinüñ başı altında ḳosalar, uyanmaya, ebedā gidermeyince. İnsānuñ aġız yarın, nesne yimedin demreñüye, [007b/15] sigile, uşaḳ cānavar ṣoḳduġına dürtse saġ ola. 'Avrat südin balıla içseler, sidük yolında olan ṭaşı [007b/16] eride, gidere. Bevli, insān ḳuduz it ısırduġına dürtseler, tiz nef' ẓāhir ola. Dırnaġın kesüp, oda yaḳsa [007b/17] daḫı bir kimseye yidürse, be-ġāyet muḥabbet ide ol kişiye.

insānü'l-mā'i Şu ādemi hemān insāna beñzer. Velī ḳuyruġı [007b/18] var. Ḳazvīnī dir ki: "Getürdiler; bu şeklile gördük." Ba'żı dir ki: "Şām deñizinde vardur. Şekli insān şeklidür. [007b/19] Saḳalı aġ[dur]. "Şeyḫ-i baḥr" dirler. Ḳaçan görseler ḫalāyıḳ şād olur, ucuzlıḳ olur" diyü ḥikāyet olundı ki: Bir pādişāha [008a/01] şu ādemin getürdiler. Diledi ki ḥālin bile. Bir 'avrat virdi. Aña bir veled ṭoġdı ki atası sözinde, anası sözinde [008a/02] fehm ider oldı. Ṣordı: "Atañ ne dir?" didi. Veled didi ki: "Atam eydür ki ḳalan ḥayvānuñ ḳuyruġı aşaġa olur; [008a/03] bunlaruñ ḥāli nedür ki ḳuyruġı yüzinde biter."

el-enīs Enīs bir ḳuşdur. Āvāzı deve ṣavtı gibidür. Gözi ġāyet [008a/04] yitidür. Mekānı ṣular ḳatında[dur]. Aġacı çok yirlerde olur. Rengi ḫūb olur. Dirlik bābında müzebbirdür. [008a/05] Ādemile mūnis olmaġı sever. Terbiyet ki ḳābildür. Dürlü naġmāyıla öter; 'aceb luġazlar söyler. Gāh at gibi kişner, [008a/06] gāh ādem sözi gibi söyler.

el-anūḳ Ḳartaldur. Ba'ż dir ki: "Bir ḳara ḳuşdur. Baş aġdur, burun ṣaru." [008a/07] Dirler ki: "Dört ḫaşleti var: Yavrusın ṣaḳlar, yumurdasın gizler, veledinden ayrılmaz daḫı erinden ġayrı [008a/08] ḳuşa kendüye temkīn virmez ki ḳanla."

el-meṣel meṣel-i meşhūrdur ki bir nesnenüñ vücūdı nādir ola. Nādirü'l-vücūd [008a/09] olmaḳda mübālaġa ḳaṣd itseler, dirler ki:

أعزّ من بيض الانوق

Ya'nī ḳartal yumurdasından 'azīzdür. Zīrā ki [008a/10] ṭaġlarda, ṣarp yirlerde yumurdlar; degmede bulunmaz.

şi'r

[008a/11] لاينال لها وكر

ma'nāyi'l-beyti Ḳaçan baña bir esīr emānet virülse, ben anı saḳlarum ḳartal yumurdası gibi ki hīç [008a/12] yuvası bulunmaz, yumurdası ḳanda bulına.

ḥikāyet Bir kişi Mu'āviyeye didi ki: "Anañ Hindi baña nikāḥ it" didi. [008a/13] Mu'āviye didi ki: "Anam oġlandan ḳalupdur, aña er gerekmez" didi. Ol kişi didi ki: "Baña bārī falān yirüñ begligin [008a/14] vir." Mu'āviye bu şi'rile cevāb virdi:

şi'r

[008a/15] Ḳısır yund taleb itdi ki ḳunlacı ola. Vaḳtī ki 'āciz oldı, bulmadı; ḳartal yumurdasın ister. Ḥāṣılı ma'nā-i [008a/16] beyt oldur ki: Evvel taleb itdi bir nesne ki olmaz nesnedür. Zīrā ki ablaḳ, ḳonulmaz olur.

'Aḳūk, ḳunlacı yunda [008a/17] dirler. Pes, bir yund hem ablaḳ hem 'aḳūḳ olmaz. Çün gördi ki ele girmez bir nesne ṭaleb itdi ki irişmege [008a/18] ümīḍ yoḳ.

el-ivezz İvezz ördekdür. Ṣuda yüzmegi sever. Yavrusı yumurdadan çıḳduġı sā'at yüzer. Dişisi [008a/19] yumurda başsa, irkegi ṭurur, anı ṣaḳlar; bir sā'at ayrılmaz. Yavrusın başsa, dāyimā ayuñ evvelinde çıḳarur. Ebū Nüvās, [008b/01] ördegüñ āvāzı teşbīhinde dir:

şi'r

Keenne ki [008b/02] öterler koşuklarla ki kalemler āvāzı gibi medāyiḥde, kaṣāyiḥde.

ḥikāyet İmām Aḥmed Menāḳıb-ı ʿAlīde raḍyallahü ʿanh rivāyet [008b/03] ḳılur ki: "Keṡīr dir ki: "Emīre'l-mü'minīn ʿAlī raḍyallahü ʿanh vaḳtī ki irte namāzına çıḳdı. Gördi ki bir ördek [008b/04] geldi, ḳarşusına dögünür. Ordegi sürdiler. ʿAlī raḍyallahü ʿanh didi ki: "Ḳoñ bunlar, sağu sağıcılardur, ölü ağlarlar!" [008b/05] Bu sözi diyince İbni Mülcem ḫazalahüllahü bıçağıla vurdı." Emīre'l-mü'minīn ʿAlī raḍyallahü ʿanh[a] Keṡīr dir ki: Ben eyitdüm: [008b/06] "Yā emīre'l-mü'minīn! Ḳo bizi Murād ḳabīlesini şöyle ḳıralum ki ḳıyāmete dek ayruḳ anlardan ölü ağlayıcı ya ḳoyun güdüci [008b/07] durmasın. Aṣlını bi'l-külliyye keselüm." Zīrā İbni Mülcem Murād ḳabīlesindendi. Emīre'l-mü'minīn ʿAlī raḍyallahü ʿanh didi ki: [008b/08] "Yok eyle itmek. Velīkin bu kişiyi ḥabs idüñ; eger ben ölürsem depeleyesiz."

Yaʿnī eger ben [008b/09] ölmezsem yirine ḳışāṣdur ḥükm.

el-ḫavāṣṣ Ördegüñ ḳarnında bir ṭaş olur. Yüregi ağrıyan içse ṭalaḳın [008b/10] defʿ ider. Yağın ẕātü'l-cenbe, dā'ü'ṣ-ṣaʿlebe ṭılā itseler nāfiʿdür. Dilini dāyim yiseler, bevl ṭamlamasını defʿ ider. [008b/11] Laḥm ġıdā-i ṣāliḥdür; velī giç hażm olur.

el-evs Ḳurtdur. Üveys taṣġīridür. Ḳurtçuğaz dimekdür. Hezlī dir ki: [008b/12]

şiʿr

Nolaydı ḫaber-dār olaydum senden. [008b/13] Ḥāl budur ki iş sehldür. Bileydük ki bu gün ḳoyuna ḳurt ne eyledi. Üveys bin ʿĀmir-i Ḳaranī Peyġāmbere irişdi, velī [008b/14] görmedi.

el-ḥadīṡ ʿÖmer raḍyallahü ʿanh rivāyet ḳılur ki: Peyġāmber ʿaleyhi's-selām buyurdı tābiʿīn[e] ki aṣḥābdan baʿżısına [008b/15] yitişe: "Ol ṭāyifedür anlaruñ ḫayrlusı, Üveys-i Ḳaranīdür. Ki eger Allah teʿālā üzerine and içse ki şu nesne, meṡelā [008b/16] Allah teʿālā şöyle iderse, Allah teʿālā daḫı eyle ide; anuñ andı dürüst olmağıçün." Eger gücüñ yeterse yā ʿÖmer ki [008b/17] senüñiçün Üveys istiġfār ide. İstiġfār itdür. Vaḳtī ki Üveys, ʿÖmer raḍyallahü ʿanha geldi. ʿÖmer istiġfār itmek [008b/18] diledi. Andan ol da istiġfār itdi ʿÖmeriçün.

_Rivāyet ḳılur İmām Aḥmed ki: Peyġāmber ʿaleyhi's-selām buyurdı ki: [008b/19] "Ümmetden bir kişinüñ şefāʿatıla cennete gire. Rebīʿe ḳabīlesinden daḫı Mıṣır ḳabīlesinden daḫı çoḳ kişiler gire."

Ḥasan-ı [009a/01] Baṣrī dir ki: "Ol kişi Üveys-i Ḳaranīdür."

el-eys Eys Ḳazvīnī dir ki: "Bir nevʿ balıḳdur. Ġāyet ʿaẓīmü'l-cism[dür]. Deñiz cānavarları [009a/02] cemīʿi biri birine düşmendür; illā aña degül.

el-ḫavāṣṣ İki kişinüñ arasında ʿadāvet ḫuṣūmet olsa, anuñ etin kebāb [009a/03] idüp yiseler, dōst olup bir birini seveler.

el-etīl Bir nevʿ geyikdür ki Pārside "gözen" dirler. Ekṡer evṣāfı ṣıġın [009a/04] vaṣfı gibidür. Avcıdan ḳaçan ḳorḳsa, ṭaġ başından kendüyi aşaġa atar; nesne ziyān olmaz. Ṭurur, gider. Boynuzında [009a/05] yaşı ʿadedince bir boġum olur. Ḳaçan anı yılan ṣoḳsa, varur, lengec yir. Balıġıla dōst olur. Deñiz kenārına varur [009a/06] balıġı görmegiçün. Balıḳ anı görmegiçün kenāra yaḳın çıḳar. Avcılar anuñ derisin giyerler tā ki balıḳ yaḳın gele, avlıyalar. [009a/07] Bu ġāyet ḥarīṣdür yılan yimege. Dāyim yürür, yılan ister. Ḳanda ki bulsa, yir. Gāh olur ki yılan anı vurur da gözinüñ [009a/08] yaşı aḳar. Gözinüñ öñünde barmaḳ ṣıġar. Delük olur. Ol delük de ḳurur, mūm bigi olur. Anı alurlar; aġuya tiryāḳ [009a/09] olur. Ġāyet eyüsi ṣarusı olur. Bu giyik Hindde ve Sindde olur. Ol mūm gibi yaş yılan urduġına [009a/10] ve ʿaḳreb soḳduġına ḳosalar nāfiʿ ola. Eger aġu içen kişi aġızında dutsa, żararın defʿ ide. İtmekde ḫāṣıyyeti [009a/11] çoḳdur. Altı yaşamayınca boynuzı bitmez. İki ḳazuḳ gibi ṭoġru biter. Üç yıldan ṣoñra budaḳlanur. Altı yıla degin ḳaba [009a/12] aġaç gibi olur. On iki yıldan ṣoñra bir kerre boynuzın bıraġur. Gine biterken gine ḳarşu dutar; Tā ki berkiye.

Arasṭō [009a/13] dir ki: "Bum ṣıḳlıġıla, ḫūb āvāzıla avlarlar. Mā-dām ki işidür, uyumaz. Avcılar, ṣıḳlıġıla, āvāzıla añlarlar aña [009a/14] meşġūl olup. Ġāfil olur da ardından gelürler. Görürler ki ḳulaġın ṣarḳıtmış da ṭutarlar. Ẕekeri ṣırf siñir [009a/15] olur. Eti, süñügi olmaz. Boynuzı delüksüz olur; içi ṭolu olur. Be-ġāyet semirür. Ḳaçan ki tamām semirse, avlayalar diyü [009a/16] ḳorḫusından ḳaçar, yürür. Tā ki aruḳlar.

el-ḫavāṣṣ Boynuzın yaḳup dögseler, dişe sürseler, ṣarusını, pasını giderüp [009a/17] mücellā ḳılur. Dişüñ dibini berkidür. Her ki anuñ eczāsından baʿżı şeyi bile götürse, mā-dām ki biledür, uyḫusı [009a/18] gelmeye. Ẕekerin ḳurudup içseler, ḳuvvet-i cimāʿı ziyāde ide. Ḳanın içseler, meṡānedeki ṭaşı eze, gidere. [009a/19]

ibn āvā Şeġāldür. Ḳaçan yaluñuz ḳalsa, ölür. Gündüz ulumaz. Ṭavuḳ bundan ḳatı

ḳorḳar; dilküden ol ḳadar ḳorḳmaz. [009b/01] Zīrā ki ḳaçan şegāl, ağacuñ altından geçse, ağaçda ne ḳadar tavuḳ varısa aşağa dökülür.

el-ḫavāṣṣ Ḳaçan dilin bir evde [009b/02] ḳosalar, aralarında ḫuṣūmet vāḳı' ola. Etin yise, ol kişi ki ay āḫirinde ṣar'a olur. Ayla sağ ola. Bilesine götürse, [009b/03] göz degmeye.

bābü'l-bā'i

el-bāzī Bāz, ḥayvānātda bī-ḥad mütekebbirdür. Ḫulḳı dardur. Ḳazvīni dir ki: "Hīç irkek [009b/04] olmaz, dāyim dişi olur." İrkegi şāhīndür ya devlügeçdür. Anuñiçündür ki şekl dürlü dürlü olur.

Rivāyet [009b/05] olunur ki: 'Abdu'l-lahi'bnü'l-mübārek ticāret iderdi. Dirdi ki: "Eger biş kişi olmasa ticāret itmezdüm. Bir Süfyān [009b/06] bin 'Uyeyne bir Süfyān-ı Ŝevrī bir İbnü's-semmāk bir İbni 'Alī. Bağdāduñ 'ālimleridi. Bunlardur ki ticāret iderem; [009b/07] bunlara 'aṭā ve iḥsān itmegiçün." Bir yıl seferden geldi. Gördi. İbnü 'Aliye ḳāḍī olmış. Varmadı, görmedi, [009b/08] nesne de göndermedi. İbnü 'Aliye ṭurdı. Görmege 'Abdu'l-lahi'bnü'l-mübārek geldi. 'Abdu'l-lah başın ḳaldurup yüzine [009b/09] baḳmadı; çıḳdı, gitdi. Andan ṣoñra İbnü'l-mübārek yazdı. İbnü 'Aliye bu ebyātı gönderdi:

şi'r

[009b/10] يا جاعل العلم له بازيا يصطاد اموال المساكين

Gelmedi 'ilm üzerine. Anuñiçün bāzī tā ki miskīnlerüñ [009b/11] mālın avlaya.

احتلت للدنيا ولذاتها بحيلة تذهب بالدين

Ḥīle itdüñ dünyāyiçün daḫı lezzātiçün. [009b/12] Bir ḥīle ki dīn giderür.

فصرت مجنونا بها بعد ما كنت دواء للمجانين

Delü olduñ dünyāyıla. Andan soñra [009b/13] ki mecnūnlara devāyıduñ.

اين رواياتك فيما مضى عن ابن عفو وابن سيرين

Ḳanı geçen zamānda rivāyet [009b/14] itdügüñ İbnü 'Afv, İbnü Sīrīnden:

ان قلت اكرهت فذا باطل زل حمار العلم والطين

eger dilerseñ. [009b/15] Gücile oldum bâtıldur. Velîkin 'ilm eşegi balçığa batdı. Vaktî ki İsma'îl bin 'Uleyh bu ebyâtı okudı, [009b/16] Halîfe Hârûne'r-reşîde vardı. İlhâh itdi ki kâdîlıkdan çıkara, 'azl ide. Halîfe de kabûl itdi, [009b/17] 'azl itdi.

hikâyet Harûn Reşîd bir gün ava çıkdı. Bir gök tülek bâzı kuşa saldı. Havâya tükdi. [009b/18] Gitdi, görünmez oldı. Ayruk dönmez diyü nev-mîz oldılar. Bir zamândan şoñra indi, bir balık getürdi. Harûn [009b/19] Reşîd 'ulemâyı hâzır kıldı. Balığuñ hâlin şordı. Mukâtil didi ki: "Yâ emîre'l-mü'minîn! Ceddüñ İbnü 'Abbâsdan [010a/01] rivâyet olundı ki havâ tolu cânavarlardur. Ağ kuşlar vardur ki yavrusı balık hey'etinde olur, kanatları olur. [010a/02] Yilek olmaz." Mukâtil'e 'atâ ve ikrâm itdi.

Bâzî mizâcı hârrdur. Anuñçün şuya şabr itmez. Hafîfdür, seri'ü'l-tayerân-[010a/03] dur. Dişisi cür'etlüdür. İrkeginden ahsen oldur ki yilegi az ola, gözi kızıl ola.

şi'r

[010a/04] بعينه كفته عن سراجه

Eger kişi çerâğ idinse, gicede gözin kifâyet ide özge çerâğdan. Andan ednâdur; ol ki gök [010a/05] gözlü ola. Andan dahı ednâ, şaru gözlü olan[dur]. Şıfât-ı mahmûdesi dür ki boyın uzun ola. Gögsi yaşşı ola. [010a/06] Omuzları bir birinden ırağ ola. Kanatları ucı kuyruğı ucıla berâber ola, bir arada tuta. Uyluğı uzun tülü [010a/07] ola. Bilekleri kışa ve yoğun ola. Gâyet şerîf nesneyi bâzîye meşel iderler. Nite kim şâ'ir dir:

şi'r

[010a/08] اذا ما اعتز ذو علم بعلم فعلم الفقه اولى باعتزاز

kaçan 'izzetlense 'ilm issi 'ilmile.

[010a/09] وكم طيب يفوح ولا كمسك وكم طير يطير ولا كباز

Neçe tîb var kohar, velî müşge beñzemez. Neçe kuş var uçar, [010a/10] bir bâza beñzemez.

الباشق Bâşık kiçiden bislense âdeme mûnis olur. Çoğ olur. Kaçan şikârdan

ḳuvvetlü olsa, terk [010a/11] itmez. Tā ki ikisinden biri helāk olur. Aḥsen oldur ki ṣūretde kiçi olur, mīzānda aġır olur. Uyluġı ḳıṣa [010a/12] olur, yilegi uzun olur.

el-ḫavāṣṣ Ḳaçan beynisinden bir dirhem mıḳdārı ṣovuḳ ṣuyıla ezüp içseler, ḫafaḳān [010a/13] rencin zāyil ide. Odün göze sürme gibi çekseler, gözüñ ẓulmetin def' ide.

el-baydaḳu Atmacadur. Ebül-feth dir:

şi'r

[010a/14] حسبي من البزات والزراق بيدق بصيد صيد الباشق

Baña kifāyet ider bāzlardan, çaḳırdan bir atmaca ki [010a/15] ol bāşıḳ gibi

مدرب موذب الخلايق اصيد من معشوقه لعاشق

ki ögrenmiş ola. Ḫalḳ edeblü ola. [010a/16] Ma'şūḳ, 'āşıḳ şikār itdüginden yig avlaya.

يسبق في السرعة كل سابق ليس له في صيده من عايق

[010a/17] Geçer tizlikle her yigrekden ki şikārından hīç nesne mā'ni olmaz.

ربيته وكنت غير واثق ان الفرازين من البيادق

[010a/18] Terbiyet ḳıldum. Velī inanmazdum. Velīkin ferzīnler, ḫōd paydaḳlardan olur.

el-emsāl meşel-i meşhūrdur. Dirler: وهل

[010a/19] ينهض البازي بغير جناح

Ya'nī bāzī hīç ḳanatsuz uçar mı! Her iş daḫı yardımsuz, ittifāksuz olmaz. [010b/01]

şi'r

اخاك اخاك ان من لا اخا له كساع الى الهيجاء بغير سلاح

Zinhār ḳardaşuñ ḫāṭırın sakın ki ḳardaş [010b/02] olmayan şol kimseye beñzer ki silāḥsuz varur cenge.

وان ابن العم للمرء فاعلم جناحه وهل ينهض البازي

[010b/03] بغير جناح

Kişinüñ ʻammūsı oğlı bil ki ḳanadıdur. Hīç bāz ḳanatsuz uçar mı!

el-ḫavāṣṣ Eger ödün göze sürme [010b/04] çekse, nüzūl-ı māʼı menʻ ide. Bālām, öküzdür. Rivāyet ḳılınur ki Ḥażret-i Risālet [-penāh] ṣallallahü ʻaleyhi ve sellem bu āyetüñ [010b/05] tefsīrinde

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ

buyurdı ki: "Ḳıyāmetde yir, bir etmek ola."

el-ḥadīs̱ Yehūddan bir ʻālim [010b/06] Peyġāmbere ṣordı ki: "Ḳıyāmetde ki yir etmek ola; ḫalāyıḳ ḳanda olurlar?" Peyġāmber ʻaleyhi's-selām didi ki: "Ḳarañuluḳ [010b/07] içinde olurlar maḥşere varmadın." Didi ki: "Evvel kime icāzet virile cennete girmege?" Peyġāmber ʻaleyhi's-selām didi ki: [010b/08] "Muhācirlerüñ fuḳarāsına." Didi ki: "Evvel ḳonuḳlıḳ ne ola?" Didi ki: "Allahü teʻālā yiri etmek eyleye; anı yiyeler" Didi ki: "Ḳatıḳları [010b/09] ne ola?" Didi: "Bālām, nūn ola." Didiler: "Bālām, nūn nedür? Didi ki: "Bālām öküzdür, nūn balıḳdur. Bu ikisinüñ bağrınuñ [010b/10] ziyādesile ki Türk öksüzce bağır dir; anı yiyeler. Didi ki: "Şarābları ne ola?" Didi ki: "Selsebīl bıñarından içeler. Ol [010b/11] üksüzce bağırla yetmiş kişi ki ḥisābsuz cennete girür. Ḳonuḳlayalar."

el-bāle Bāl, balıḳdur. Biş yüz arşün دريه dahı [010b/12] ziyāde uzun olur. Baʻżı evḳātda ḳanadı uçı ẓāhir olur bir yilken gibi. Gemiciler andan ḳatı ḳorḳarlar. Ḳaçan anı [010b/13] görseler, ṭavul çalarlar. Tā ki ḳaça. Ve illā gemi[yi] yudar. Ḳaçan azsa, deñiz cānavarların hep yimege ister. Ḥaḳ sübḥāne ve teʻālā [010b/14] ḳudretinden, aña, bir arşün uzun bir balığı musallaṭ eyler. Varur, anuñ ḳulağına yapışur. Cehd idüp andan ḳurtulımaz da [010b/15] deñizüñ dibine gider. Başın yire döge döge ölür. Şaşup deñizüñ yüzine bir ulu ṭağ gibi çıḳar. Zengīler dāyim anı [010b/16] gözedürler. Ḳaçan görseler çengālila çekerler, ḳaraya çıḳarurlar. Ḳarnın yararlar. İçinden ʻanber çıḳarurlar. ʻAnberüñ aṣlı [010b/17] oldur.

el-bebr Bir yırtıcı cānavardur. Hindde olur. Bī-ḥad yügrük olur. Arslandan segirdişür, geçer. Dirler ki: [010b/18] "Dişisi yıldan ḥāmile olur. Anuñçün ġāyet yügrük olur ki hīç ava düşmez." Enüklerin oğurlarlar. Şeffāf şişeye [010b/19] ḳoyurlar. Yaraḳ olmış atlara binerler de ḳaçarlar. Bebr ardlarından yete. Bir şişe bıraġurlar. Ol şişeye baḳar ḳalur. [011a/01] İçindeki enügi çıḳarmağa meşġūl olur. Atlunuñ ardınca varmaz. Ḳalan enügin atlu alur, gider. Varur, bisler. Ādeme [011a/02] mūnis olur. Bebr, kāfūr

ağaç[ı] dibinde olur. Yanından getmez. Ḳatındayiken kimse varup kāfūr almaz. Velī, yılda bir mu'ayyen [011a/03] vaḳt vardur ki ḳor gider. Ol nāḥiyenüñ ḫalḳı ol vaḳtı bilürler. Anda varurlar; kāfūr alurlar.

el-ḥavāṣṣ Ödün [011a/04] ṣuyla çalḳayup başına ṭılā itseler, ser-sām ber-sām rencine fāyide ide. 'Avrat, ödün götürse, ebedā ḥāmile [011a/05] olmaya; ḥāmileyise düşüre. Bu bağını bilegine bağlayan, günde yigirmi fersaḫ daḫı yir yürise yorılmaya. Derisinüñ üstüne[011a/06] oturmak namāz بربي ḳaṭ' ide, gidere.

el-bīğā' Biğā, ṭūṭīdür. Ma'zü'd-devle zamānında bir ṭūṭī getürdiler. Gevdesi ağ, [011a/07] burnı, ayağı ḳara. İllā, teni yaşıldan özge yoḳdur. Gāyet fehmlüdür. Ne işidse ḥikāyet ider. Pādişāhlar, işitdügin [011a/08] ġamz itmegiçün anı bislerler. Yimegi ādem gibi elile yir. Ebū İsḥāḳ Ṣāfī, anuñ vaṣfında, luġaz ṭarīḳında eydüpdür bir nice [011a/09] beyt:

şi'r

نعتها صبيحة مسلحة ناطقة باللغة الفصيحة

Ṣıfatlarum anı ki ḫūb-ı müleyyeḥdür. Faṣīḥ luġatler [011a/10] söyleyicidür.

عدت من الاطيار باللسان توهمني بانها انسان

Ḳuşlar içinde dilile şöyle oldı ki baña vehm [011a/11] itdürür ki insāndur.

تنهي الى صاحبها الاخبار وتكشف الاستار والاسرار

Ṣāḥibine ḫaberler yetürür daḫı [011a/12] perdeleri ve sırları keşf ider, açar.

سكاء الا انها سميعه تعيد ما تسمعه طبيعه

Ḳulağ yoḳ; velīkin [011a/13] işidür. Neyi ki işitse ṭabī'ata i'āde ider, gine söyler.

[011a/14] عندك كالقعيده دارتكه من بلادها البعيده واستوطنت

Seni ziyāret ḳılur. Iraḳ iḳlīmden vaṭan ṭutdı. Ḳatuñda oturur ḫatun gibi. [011a/15]

ضيف قراه اللوز والارز والصيف في ابانها يغز

Ḳonuḳdur ki ḳonuḳlığı باذا ملا birincidür. Ḳonuḳda [011a/16] evlerinde 'azīzdür.

تراه في منقارها الخليق كلولو يلفظ بالعتيق

Birinci görürsin minḳār içinde. [011a/17] Şol incü gibi ki ʿaḳīḳ aġzından çıḳar.

ينظر من عينين كالفصين في النور والظلمة بصاصين

[011a/18] Baḳar iki gözle ki ʿaḳīḳ ḳaşa beñzer. İdende ḳara gevde görürler.

تميس في خلتها الخضراء مثل الفتاة الغادة

[011a/19] الخذواء

Yaşıl ḥulle içinde ṣalınur; ḫūb bikr ḳızlar ṣalınduġı gibi.

حديثة حدورها الاقفاص ليس لها

[011b/01] من حبسها خلاص

Perde-nişīndür. Perdesi ḳafeslerdür. Ol ḥabsdan aña ḫalāṣ yoḳ. [011b/02] نحبسها وما لها من ذنب.

وانما نحبسها للحب

Biz anı ḥabs iderüz. Günāh yoḳ; bil ki sevdügümüzden ḥabs iderüz.

تلك التي قلبي بها مشغوف

[011b/03] كنيت عنها واسمها معروف

Ol, oldurur ki göñlüm aña ʿāşıḳ-ı ḥarīṣdür. Kināyet itdüm; velī adı meşhūrdur. [011b/04]

الكاتب المعروف بالبيان

Adında şerīkdür. Şāʿir-i zamān kātib ki meşhūrdur faṣāḥatla. [011b/05]

ذلك عبد الواحد بن نصر يقيه ربي حادثات الدهر

Ol, ʿAbdü'l-Vāḥid bin Naṣrdur; Rabbüm anı saḳlasuñ rūzgāruñ [011b/06] ḥavādişinden. Zīrā ʿAbdü'l-Vāḥide bīġā dirler de laḳabı olmışdı. Ebü'l-ferḥ cevābında didi ki: ذات شفا تحسبها

şiʿr

[011b/07] ياقوتا لا يرتضي غير الا رزقوتا

Ṭudaḳlarını yāḳūt ṣanısın. Birinciden özge ḳuvvet idinmez. كانما

[011b/08] الجنة في منقارها حبابة يطفوء على عقارها

Keenne ki birinci dānesi minķārında şu dānesidür, şarāb [011b/09] üstine gelür. Ṣaḥib-i Keşşāfdur ki Ṭūṭī-i Ṣaġīrinde eydür: ويل لمن كان همة الدنيا و

"İy ol kişiye ki hem [011b/10] ġussası dünyā ola."

el-ḫavāṣṣ Her ki bīgānuñ dilin yise, faṣīḥ ola. Ödin yimek dilin aġır ider. Ķanın ķurudup dögseler, [011b/11] iki dōstun arasına saçsalar, ikisinüñ arasında ʻadāvet ẓāhir ola. Tersini alaca üzüm ṣuyıla ķarışdurup göze [011b/12] çekseler, ẓulmete daḫı aġrısın gidere.

ekbeceʻ Saķā ķuşıdur. Şāʻir, luġaz ṭarīķında dir ki:

şiʻr

ما طائر في قلبه يلوح للناس

[011b/13] عجب منقاره كبطنه والعين منه في الذنب

Maʻnā-yı beyt Ne ķuşdur ol ki gögsinde ḫalķa ʻaceb ẓāhir olur. [011b/14] Zīrā ki bir meşük ṣuyı ķurşaġında götürür. Minķārı ķarın gibidür, rengde hem büyüklikde. Gözi ķuyruġındadur. Yaʻnī dāyim [011b/15] gözi ķuyruġına baķar. Zīrā ki balıķ öñinden ķaçar, ardından gelür. Dāyim ardından gözler ki gelen balıġı ṭuta.

el-badane [011b/16] Badane, ķurbān devesine dirler. Evvel Kaʻbe'ye ķurbān iden Peyġāmberüñ dip dedesi İlyās bin Mużardur. Kaʻbe ki Nūḥ [011b/17] zamānında ġarķ olup, Ḫālid İlyās buldı açdı. Maķām-ı İbrāhīm[üñ] bir bucaġında vażʻ itdi. ʻArab, dāyimā İlyāsa taʻẓīm [011b/18] iderdi. Vaķt ki İlyās öldi. ʻAvratı neẕr itdi ki ol öldügi şehrde ṭurmaya, hīç girmeye. Ölicek Mekkeden [011b/19] çıķdı, yābāna düşdi. Ġuṣṣadan helāk oldı. İlyās Pencşenbih gün[i] ölmişidi. ʻAvrat neẕr itdi ki her Pencşenbih [012a/01] gün[i] ṣabāḥdan gün ṭolumınca aġlaya.

el-ḥadīs̱ Süheylī dir ki: Peyġāmber ʻaleyhi's-selām buyurdı ki: "İlyās bin Mużırra [012a/02] sögmeñ! Zīrā ki Peyġāmber ʻaleyh[i's-selām] İlyāsuñ bilindeyiken Peyġāmberüñ ḥacca lebbeyk didigin işidürdi."

el-beẕec [012a/03] Beẕec, ayaķlanmaduķ ķuzıya dirler.

şiʻr

Helāk oldı. [012a/04] Ḳonuşmaz aḥmaḳlıḳdan. Eger acıḳsa, ayaḳlanmaduḳ oğlaḳ yir ya ḳaz.

el-meṣel

Dirler ki fulān, ayaklanmaduḳ [012a/05] ḳuzıdan ẕelīldür dirler, ḳaçan ḥāli ża'īf olsa.

el-burāḳ Bir ağ cānavardur. Ḳatırdan kiçi, ḥimārdan büyük[dür]. Adımını göz irüşdügi [012a/06] yirüñ ucında ḳor. Pes, bir adımında evvelki göge çıḳardı. Peyġāmber 'aleyhi'ṣ-ṣalavatu ve's-selām Mi'rāca gidicek, iki adımda [012a/07] ikinci felege bāriyidi. Adımda yidi ḳat göge yitişdürdi. Bu delīl-i vāżīḥdur ki Belḳīsuñ köşkini Süleymān peyġāmbere [012a/08] 'ifrīt, bir laḥẓada iḥżār itdügi vāḳı'dur, müsteb'ad degül.

Ehl-i tārīḫ dir ki: "Peyġāmber 'aleyhi's-selām fīl yılında ṭoġdı. [012a/09] Benī Sa'd içinde biş yıl oldı. Altı yaşındayiken anası Abvāda fevt oldı. Peyġāmberi dedesi 'Abdü'l-muṭṭalib aldı. [012a/10] Sekiz yaşında 'Abdü'l-muṭṭalib vefāt itdi. 'Ammūsı Ebū Ṭālib aldı. Peyġāmber 'aleyhi's-selām on iki yaşında 'ammūsıla Şāma [012a/11] vardı. Andan yigirmi biş yaşında Ḫadīcenüñ ticāretine vardı. Ol yıl Ḫadīceye nikāḥ itdi. Hem ol yıl Ḳureyş [012a/12] Ka'beyi yiñi yapdılar. Ba'żı ba'żıla nizā' itdiler. Peyġāmber 'aleyhi's-selām geldiler. Allah te'ālā, Cebra'īl[i] viribidi; peyġāmber [012a/13] ḳıldı ḳırḳ yaşında. Ḳırḳ ṭoḳuz yaşında sekiz ay on bir günden ṣoñra Peyġāmber 'aleyhi's-selām Zeyd bin Ḥāriṣile ki [012a/14] Peyġāmber ḳulıdı çıḳdı, bir Ṭāyife vardı. Ḫadīce vefātından* üç ay ṣoñra bir ay ṭurdı; gine [012a/15] Mekkeye geldi. Mu'aẓẓam bin 'Adīnüñ civārına geldi. Elli yaşında Naṣībīn cinleri İslāmā geldiler. Elli bir yaşında olıcaḳ [012a/16] Mi'rāca gitdi. Altmış üç yaş yaşadı. Vidā' ḥaccında kendü mübārek elile altmış üç deve ḳurbān itdi; altmış [012a/17] ḳul āzād eyledi."

el-birẕevn Ol atdur ki atası 'Arabī anası 'Arabī olmaya.

ḥikāyet 'Ömer raḍyallahü 'anh [012a/18] vaḳtī ki beytü'l-muḳaddisi fetḥ itdi on bişinde. Yılda dört kerre Şāma geldi. Evvel ata bindi; ikincide deveye bindi. [012a/19] Üçüncide işitdi ki Şāmda ṭā'ūn var. Girü döndi. Dördüncide ḥimāra bindi. Çeri başlarına ḫaber viribidi ki: [012b/01] "Cābiyede fulān gün baña yitişüñ" didi. Andan Cābiyeden Beytü'l-muḳaddise geçdi. Ata bindi. Gördiler ki aḳsar. Birẕevn [012b/02] getürdiler.

---

* Mükerrer

Bindi. Gördiler ki çalḳanur. Gine indi. Didi ki: "Saña bu çaluḳluġı ögreden tañrı ögretmesün" didi. Andan öñ [012b/03] ne daḫı ṣoñra ayruḳ binmedi birẕevne.

Ṣāḥib-i Manṭıḳı'ṭ-ṭayr dir ki birẕevne Süheylinde dir: "Yā Rabbi! Senden her gün [012b/04] ḳuvvetüm ol günde dilerem" dir.

el-ḫavāṣṣ Tersi, ḥamli düşürür. Ḳurusın, ḳan ṭurmayan buruna ṭutsalar, ṭurur. Sāyir cerāḥata [012b/05] ḳosalar, ḳanın ṭutar.

el-barġaş Bir nev' sivri siñekdür. 'Abdü'l-'aẓīm Munẕır eydür:

şi'r

[012b/06] والبرغش

Üç بدرر mübtelā olduḳ aña. Bir taḫta ḳurdı, biri büre, biri barġaş.

ثلثة اوحش ما في الورى

[012b/07] يا ليت شعري ايها اوحش

Üç nesnedür ki maḫlūḳātda andan zişt yoḳ. Nolaydı? Bileydüm ki ḳanḳısı artuḳ ziştdür. [012b/08] Ya'nī her biri şol kemāle ḳabāḥat vardur ki bilinmez ḳanḳısı aḳçadur.

el-bergūs Büredür. Evvel topraḳdandurur. 'Ale'l-ḫuṣūṣ [012b/09] ki ḳarañu yerde ola. Cimā'ında çok eglenür. Yumurdlar. Ḳalanı yumurdadandurur. Dirler ki fīl ḫalḳındadur. Ḫorṭūmı var, [012b/10] ḳan ṣorar. Dişleri vardur, ısırur. 'Acāyibindendür, uçıcaḳ ardına sıçrar. Tā ki kendüyi ṭutanı göre, gözi andan yaña [012b/11] ola. Eger öñine ḳaçsa, ṭutmaġa āsān olurdı. Ḫāṣṣiyyeti, ısırmak, incidmekdür. Ba'ẓı 'Arab Mıṣra geldi. Buradan incindi.

[012b/12] Şikāyet idüp bu şi'ri dir:

şi'r

[012b/13] Uzun oldı çadırda gicelerüm. Hiç bir gicem ġaża aġacı biten yirde uzun olmaz.

[012b/14]

Āh, nolaydı! Bileydüm ki bir gice ola mı ki ben anda yatam. Şol ḥālile ki bunuñ baña yol [012b/15] olmaya, rāḥat olam.

fāyide Afrīḳıyye nāyibi, ʿÖmeri'bni ʿAbdi'l-ʿazīze mektūb yazdı, ʿaḳrebden daḫı uvāḳ cānavarlardan [012b/16] şikāyet ide. ʿÖmerü'bnü ʿAbdi'l-ʿazīz de yazdı ki: "Gice yatıcaḳ, irte ṭurıcak bu āyeti oḳı!" didi: وَمَا لَنَا أَلَّا.

[012b/17] نَتَوَكَّلَ عَلَى اللهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

Maḳāmāt-ı [012b/18] Mesʿūdī şerḥinde Ebū Ẕer rivāyet ḳılur Peyġāmberden ʿaleyhi's-selām ki: "Ḳaçan seni büre incidse, bir ḳadeḥ ṣu al; yidi kez [012b/19] bu āyeti oḳı ki

وَمَا لَنَا أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللهِ

āḫire dek üzerine oḳı. Anda it ki إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَكُفُّوا

[013a/01] شَرَّكُمْ وَأَذَاكُمْ عَنَّا

yaʿnī "Eger müʾminiseñüz şerr göz ve ėzā göz bizden giderüñ." Andan ol ṣuyı döşegüñ çevresine [013a/02] saç. Şerrinden emīn olasın.

İbnü İsḥaḳ dir ki: "Kibrītile, rāvendile eve buḫār vir. Ne ḳadar büre varısa ḳaçar, ölür. [013a/03] Ya bir çuḳur ḳaz; diflī aġacı yapraġın ṭoldur. Ne ḳadar varısa ol çuḳura gelür. Ṭopraġıla defn id."

Rāzī dir ki: "Şevnīz [013a/04] yaʿnī ḳaraca ot[ı] ḳaynadalar. Ṣuyın eve saçalar. Cemīʿ büre helāk ola. Ya sezābı ṣuda ıṣladalar; eve saçalar. [013a/05] Büre ḳırıla, gide."

el-baṭ Ördek çevürmesidür.

rivāyet ʿAbdu'l-lahi'bnü Ru'yes dir ki: "Bir gün emīre'l-müʾminīn ʿAlīnüñ [013a/06] raḍyallahü ʿanh, ḳurbān bayramında evine vardum. Bize bir ḳavun getürdi. Didük: "Yā emīre'l-müʾminīn! Bula bu ördeklerüñ [013a/07] birin bişürtseñ, yisevüz" didüm. "Allahü teʿālā rızḳı ḫōd çoḳ virür" didüm. Emīre'l-müʾminīn didi ki: "İşitdüm

Resūlallah [013a/08] ʻaleyhi's-selām eydürdi ki hīç bir ḫalīfeye ḥelāl degüldür Allah teʻālānuñ mālından illā iki çanaḳ. Bir çanaḳ kendüye, bir çanaḳ [013a/09] ḫalḳ öñine ḳoya. Allah ḥażretinden de Peyġāmber ḥażretinden de yüzüm ḳara ola diyü ḳorḫuram artuḳ ḫarc [013a/10] itmege" didi.

el-meṣel ام للبط تهددين بالشط

Yaʻnī ördek urmaġıla mı ḳorḫudursın.

ḥikāyet [013a/11] Sulṭān Maḥmūd bin Süleymān bin Muḥammed, Zengīye ḳorḫu virdi; tehdīd itdi. Ol daḫı cevābında bu ebyātı, [013a/12] bu nāmeyi yazdı:

şiʻr

يا ذا الذي بقراع السيف هددنا ۔ فانقظ لانام جفني حين تقرعه

İy bizi [013a/13] ḳılıç vurmaġıla ḳorḫudan! Uyan ki benüm gözüm oymazsın ḳılıç urıcaḳ. قام الحمام الى البازي يهدده

[013a/14] واستصرخت لاسود البر اضبعه

ʻAcebdür ki gögercin bāzīye ḥamle ider; ḳorḫudur. Ya beriyye arslanına [013a/15] sırtlan hayḳurur. اضحي يسد فم الافعي باصبعه ۔ يكفيه ما قد تلاقي منه اصبعه

Ya anuñ gibi ki [013a/16] ejdehā aġzın barmaġıla ṭutar; aña yiter. Barmaġına bitişen intiḳām yiter. وقفنا على تفصيل كتاب وجمله

[013a/17] وعلمنا ما هددنا به من قوله وعمله

Vāḳıf olduḳ kitābınuñ tafṣīline. Ve bildük ne nesneyile [013a/18] bizi ḳorḫutdı. Ḳavlinden, ʻamelinden فبالله العجب من ذبابة في اذن فيل ۔ وبعوضة تعد في التمايل

[013a/19] bi'l-lah ʻaceb degül mi ki siñek, fīl ḳulaġına vızıldaya. O yüz ḳorḫu virür ṭaşdan şūzana. ولقد قالها

[013b/01] قبلك قوم اخرون فدمرنا عليهم وما كان لهم ناصرون

Taḥḳīḳ bu söz senden ilerü ki ḳavmler de didi; [013b/02] anları helāk itdük ki hīç yardımcı bulunmadı. اوالحق تدحضون وللباطل تنصرون ۔ وسيعلم الذين ظلموا اي منقلب

[013b/03] ينقلبون

Yohsa Hak bozar bātıla yardım idersiz. Uş bulalar, ẓālimler ki ne varıcak yire varurlar; nice dönerler [013b/04] ʿākıbet neye varsar.

واما ما صدر من قولك من قطع راسي وقلعك لقلاعي مثل الرواسي فتلك

Ammā ol [013b/05] söz ki senden sādır oldı ki başum kessin dahı ulu ṭağlar gibi kalʿalarum yaksın. Evvel اماني كاذبة

[013b/06] وخيالة غير صائبة فان الجواهر لا تزول بالاعراض

ol yalan arzūlardur; bāṭıl hayāldür. Zīrā ki [013b/07] cevāhir, aʿrāżıla zāyil olmaz.

[013b/08] Nite canlar hastalıkdan ölmez; beden ölür. Çok fark var kavīle żaʿīf arasında dahı hastayıla şerīf.

[013b/09] وقد علمتم ظاهر حالنا وكيفية رجالنا . وما تتمنونه من الفوت وتتقوتون

taḥkīk bildiñüz ẓāhir ḥālümüz; [013b/10] erenlerümüzüñ keyfiyyetin. Anı dahı temennī itdüñüz ki alsın dahı yaksın. به الى حياض الموت فتمنوا الموت

[013b/11] ان كنتم صادقين ولا تتمنونه ابدا

Olasız mevt ḥavżlarına ölümüñüz delük eger gerçek siz evde [013b/12] temennī itmezsiz ebedā بما قدمت ايديكم والله عليم بالظالمين وفي امثاله العامة السائرة

elüñüz kazancından. [013b/13] Zīrā bilürsüz ki elüñüzden iş gelmez. Allah, ẓālimleri bilür. Meṣel-i ʿāmda vardur ki والبط تهددونه بالشط فهي

[013b/14] للبلا جلبابا وتدرع للبلاء اثوابا

ördegi şāṭ ırmağıla mı korkudursın. Ördek hōd andan korkmaz. [013b/15] Şemʿden girü çadır yarakıla yırtılmağiçün; kat kat zerreler ki belāyiçün. ولا تكونن كالباحث عن حتفه بظلفه

[013b/16] والجادع مارن انفه بكفه

Olma şol kişi gibi ki kendü dırnağıla kabrin kazar. Dahı şunuñ gibi olma ki [013b/17] elile burnın keser. واذا وقفت على كتابنا هذا فكن لامرنا بالمرصاد ومن حالك

Kaçan bu mektūba [013b/18] vākıf olsañ, bizimçün yarağda ol; kendü ḥālüñden

على اقتصاد واقرأ اول النحل واخر صاد

İhtiyāṭda [013b/19] ol. Sūre-i Nahluñ evvelen okı. Yaʿnī Sūre-i nahluñ evveli, kāfirlere

ḳorḫu virmekdür Allah te'ālānuñ [014a/01] 'aẕābıla hem. صَادُكْ أُخْرِنْ

Ya'nī يَعْنِي أَتَى أَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ ma'nāsı budur ki Allah te'ālānuñ taḥḳīḳ 'aẕābı geldi. [014a/02] أَوْ شِ اوِمَكْ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ

Ma'nāsı budur ki biri zamāndan soñra Muḥammed Muṣṭafānuñ ya 'aẕābuñ ḫaberin [014a/03] bilesiz ki nedür. Ḥāṣıl kelām didi ki olur ki yaraḳda ol ki uş üstüñe varuram; Ġāfil olma!

fāyide Evvel Dārü'l-'adl[ı] [014a/04] Nūre'd-dīn-i Şehīd bünyād ide. Gine sebeb oldur ki vaḳt ki Dımışḳda leşker emrile muḳīm oldılar. Her kişi ḳonşusına ta'addī [014a/05] itdi. Ḳāḍī Kemāle'd-dīn-i Şehr-ü Rūzī vezīrdi. Cemī' leşkerden üstāḍıdı. İllā Esedü'd-dīn Şīregūh begler begidi. [014a/06] Nūre'd-dīn-i Şehīd istedi, var[dı]; dārü'l-'adl yapdı ki aña gelürdi. Hīç dervīş, ḥācib māni' olmazdı. Ne ulu beg olsa, [014a/07] dād iderdi. Şīregūh, işitdi. Leşker cem' itdi. Didi ki: "Bu Dārü'l-'adl benümçün yapıldı. Varuñ. Kimüñ sizde ḥaḳḳı [014a/08] varısa, virüñ. Zīrā ki bizden özge kimesne Ḳāḍī Kemāle'd-dīn[e] ser-keşlik itmez. Vallāhi her ḳanḳı kişiçün ben Dārü'l-'adle [014a/09] varmalu olam, aṣa ḳoram.

ḥikāyet Nūre'd-dīn-i Şehīd[üñ] vefātından ṣoñra, bir kişiye ẓulm itdiler. Yaḳasın yırtdı, çağırdı [014a/10] ki: "Yā Nūre'd-dīn-i Şehīd! Bu ḫaber[i] Sulṭān Ṣalāḥa'd-dīn işitdi. Ol, kişinüñ ḥaḳḳın alurıdı. Bu kerre ol kişi, evvelkiden [014a/11] daḫı ḳatı ağladı. Didiler ki gine neyçün ağlarsın? Didi ki şol sulṭāniçün ki kendü öldi, 'adl diridür, yürür." [014a/12]

el-ba'ūż Sivri siñekdür. Ṣūreti, fīl ṣūreti bigidür. Velī, dört ḳanadı var ve iki ayağı fīlden ziyādedür. [014a/13] Daḫı bunuñ ḫorṭūm dibi delükdür; ḳan ṣorar, yudar. Fīl ḫorṭūmı eyle degüldür. Laṭīfe budur ki insānuñ bedenine [014a/14] ḳonsa, deri çıḳan meşāmı ister. Zīrā ki anuñ derisin yuḳa olur. Bulur da ḫorṭūmın urur; ḳanın ṣorar. Ḥırṣından [014a/15] şol ḳadar ṣorar ki uçmaz olur; ya çatlar ölür yaḫūd öldürürler. Bārī ḥarīṣ helākine sebeb olur. [014a/16] Gāh olur ki deveyi ṣora ṣora öldürür. Yırtıcı cānavarlar gelür, yir. Ba'żı 'Irāḳ pādişāhları, bir kimesneye [014a/17] 'aẕāb itse, yalıncaḳ eyler; elin ayağın bağladur, ba'ūżı çoḳ yire bıraġurdı. Fi'l-ḥāl öldürür.

el-ḥadīs Peyġāmber 'aleyhi's-selām [014a/18] buyurur ki:

لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللّٰهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا أَعْطَى الْكَافِرَ مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ

"Eger dünyānuñ Allah [014a/19] te'ālā ḳatında sivri siñek mıḳdārı [ḳıymeti] olsaydı, kāfire dünyādan bir içim ṣu virmeyeydi."

hikāyet Vaḳtī ki Ḥaḳ teʻālā, [014b/01] Nemrūduñ leşkerine sivri siñek viribidi. Nemrūd gördi ki ḥadd ü ḥaṣrı yoḳ. Ḳaçdı, evine girdi. Ḳapuların yapdı, [014b/02] perdeler ṭutdı, arḳası üstine yatup uyudı. Fikr iderken bir sivri siñek geldi, burnına girdi. Dimāġına çıḳdı. Ḳırḳ [014b/03] ḳırḳ gün dimāġın yidi. Her gün başın dögerlerdi. Kim başın dögse, anı severdi. Ḳırḳ günden ṣoñra ol baʻūż düşdi. [014b/04] Bir ḳuş yavrısınca ölmiş. Eydür ki: كذلك يسلّط رسله على من يشاء من عباده

Maʻnāsı budur ki: Allah teʻālā [014b/05] buncılayın musallat ḳılur viribidügini, ḳullarından kime dilerse. Andan ṣoñra Nemrūd helāk oldı. Anuñ gibi cabbārı gör ki [014b/06] Ḥaḳ teʻālā bunuñ gibi żaʻīf cānavarla helāk itdi bu żaʻīflıġıla. Ḥaḳ teʻālā ḳudretin gör ki bir ẕerre deñlü [014b/07] başında göz ḳodı; burun virdi ki ḳoḫu alur. Dimāġınuñ öñinde ḥıfẓ ḳuvvetin ḳodı. Ortasında fikr ḳodı. [014b/08] Āḫirinde ẕikr ḳodı. Ġıdāsı girecek çıḳacaḳ yir ḳodı. Ḳarnı içgü siñek yaratdı. Zemaḫşer[ī] dir ki:

şiʻr

[014b/09] يا من يرى مدّ البعوض جناحها في ظلمة الليل البهيم الاليل

İy pādişāh ki görürsin baʻūż[ı] ḳandan uçduġını [014b/10] ki ḳarañu gicenüñ ḳarañulıġında ويرى مناط عروقها من لحمها : والمخّ من تلك العظام النحّل

daḫı görürsin [014b/11] ṭamarlarınuñ etinde baġlanduġı yiri. Daḫı iligini ol incide. Siñekler içinde اغفر لعبد تاب عن فرطاته : ما كان

[014b/12] منه في الزمان الاول

yarlıġa şol ḳulı ki tevbe itdi günāhlarından. Şol nesne ki evvel zamānda andan ṣādır [014b/13] oldı. Zemaḫşerī vaṣiyyet itdi ki bu beytleri ḳabr üstinde yazalar.

el-meẟel اضعف من بعوضة

Baʻūżdan żaʻīf- [014b/14] dür dirler żaʻfından mübālaġa itseler.

el-baʻīr Devedür. Ḫallād bin Rāfiʻ raḍyallahü ʻanh dir ki: "Ḳardaşumla bir aruḳ deveye [014b/15] bindük. Bedr ġazāsında Peyġāmberle giderdük. Ravḥāya varıcaḳ çökdirürmedi. Didük: "Yā Rabbi! eger bunı Bedre irişdürürseñ [014b/16] ḳurbān iderdük." Ḥażret-i Risālet[-penāh] gördi. Didi ki: "Ḥālüñüz nedür?" Didük ki: "Devemüz çökdi." İndi, ābdest aldı da [014b/17] ābdest ṣuyıla tükürdi. Buyurdı. Aġzın açdılar. Ṣuyı dökdi. Andan başına dökdi; andan boynına, andan [014b/18] omuzuna ve örgücine, saġrısına, ḳuyruġına dökdi. Didi: "Yā Rabbi! Sen ḳuvvet vir ki bu ikisin

götüre." Deve turdı. [014b/19] Bindük, hemān ki Bedr yazısına irişdük. Çökdi, ḳurbān itdük. Etin ṣadaḳa eyledük.

fāyide Temīm-i Dārī rivāyet ḳılur ki: [015a/01] "Peyġamberile oturırduḳ. Bir deve segirdi geldi. Peyġamberüñ ʻaleyhi's-selām başı üzerine ṭurdı. Peyġamber ʻaleyhi's-selām didi ki: [015a/02] "İy deve! Eger gerçekseñ saña aṣṣı; eger yalansañ ziyān. Velī bize ṣıġınan emīn olur, nevmīẕ olmaz." Didi ki: "Yā Resūlallah! [015a/03] Bu deve ne dir?" Didi ki: "Bu deve ṣāḥibi dilemiş ki boġazlaya." Ḳaçdı, bize ṣıġındı. Bu dirken segirdi bir ḳaç kişi geldi. [015a/04] Deve bunları gördi. Peyġambere ḳısıldı. Didiler ki: "Yā Resūlallahi! Bu devemüz üç gündür ḳaçdı. Uş senüñ ḳatuñda [015a/05] yitdük." Peyġamber ʻaleyhi's-selām didi ki: "Sizden ḳatı şikāyet ḳılur bu deve." Didiler: "Yā Resūlallahi! Ne dir?" Didiler, eydür ki baña [015a/06] yaz ḳış yük urdılar; yaylaya ve ḳışlaya iletdiler. Benüm ucumdan çoḳ deve issi oldılar. Çünki ḳırlıḳ oldı; yim [015a/07] ve ot bulunmadı. Dilerler ki boġazlayalar; etüm yiyeler. Didiler: "Yā Resūlallahi! Vallāhi gerçekdür." Peyġamber ʻaleyhi's-selām didi ki: "Yarar ḳula [015a/08] böyle mi cezā iderler!" Didiler: "Ṣatmayuz, boġazlamayuz." Didi ki: "Yalansuz size ṣıġındı; ṣıġındurmaduñuz." Peyġamber ʻaleyhi's-selām yüz dirhem [015a/09] verdi, ṣatun aldı. Didi: "İy deve, āzād ol!" Peyġamberüñ başı üzerine ṭurdı; dört kez bozladı. Peyġamber [015a/10] ʻaleyhi's-selām "āmīn" didi. Dördüncide Peyġamber ʻaleyhi's-selām aġladı. Didi ki: "Yā Resūlallahi! Bu deve ne dir?" Didi ki: "Bu deve evvel [015a/11] duʻā itdi; Didi ki: "Allah teʻālā İslāmiçün, Ḳur'āniçün saña ḫayr cezā virsün." Āmīn, didüm. Andan didi ki: "Allah teʻālā [015a/12] ümmetüñden ḳıyāmet ḳorḫusın sākin ḳılsun; nite sen benüm ḳorḫum sākin ḳılduñ." Āmīn, didüm. Andan didi ki: [015a/13] "Allah teʻālā ümmetüñüñ ḳanın düşmenden ṣaḳlasun; nice ki sen benüm ḳanum ṣaḳladuñ." Āmīn, didüm. Andan didi ki: "Allah teʻālā [015a/14] ümmetüñüñ iḫtilāfın içinden ḳılmasun!" didi. Aġladum. Zīrā ki ümmetüñ fenāsı ḳılıçladur. Allah teʻālā ol üç duʻāyı [015a/15] baña virdi; bunı menʻ itdi. Cebra'īl ḫaber virdi ki: "Ḳalem şöyle cārī olupdur" didi."

el-baġl Ḳatırdur. Evvel ḳatır dürüden [015a/16] Ḳārūndı. İki muḫālif cinsden mürekkebdür. Anuñiçündür ki aʻżāsı ve aḫlāḳı hīç birine beñzemez. Günde [015a/17] bir dürlü ḫō çıḳar.

şiʻr خُلُقٌ جَدِيدٌ كُلَّ يَوْمٍ مِثْلُ أَخْلَاقِ الْبِغَالِ

maʻnāyi'l-beyti Fulānuñ her gün yiñi ḫulḳı çıḳar, [015a/18] ḳatırlar ḫulḳ[1] gibi. Velīkin bir kez yürüdügi yolı hergiz yañılmaz. Hem beglere yarar, hem dervīşe yarar. Aġır götürür. Zaḥmete [015a/19] ṣabr ider. Merkeb ḳāḍī ve imām. ʻAdl ve ʻālim ve seyyid ve kehl.

Ḳāḍī merkeb- [015b/01] dür hem ʻādil pādişāhuñ hem ʻālimüñ hem seyyidüñ hem pīrüñ. Yükde yürür, ġayrında yürür.

laṭīfe İsmāʻīli'bnü Ḥammād bin Ebī [015b/02] Ḥanīfe dir ki: "Ḳatumuzda bir Rāfıżī degirmenci varıdı. İki ḳatırı varıdı. Birine Ebū Bekr, birine ʻÖmer ad ḳoyup dururdı. [015b/03] Bir gün birisi depdi, degirmenciyi öldürdi. Didüm, Ebū Ḥanīfeye ḫaber verdiler. Didi: "Anı öldüren ol ʻÖmer adı virdügindür" didi. [015b/04] Zīrā ki ʻÖmer, şücāʻıdı. Teftīş itdiler; gördiler ki ol depiş öldürmiş."

fāyide Peyġāmber ʻaleyhi's-selāmuñ bir düldül adlu ḳatırı [015b/05] ḳatırı varıdı. Seferde binerdi. Peyġāmberden ṣoñra ḳaldı; ḳarıdı, dişleri gitdi. Arpayı yararlardı, ışladurlardı, [015b/06] yerdi. Muʻāviye zamānına dek diri oldı. Muʻāviye zamānında Yenbūʻda öldi. Ḥāṣılı Peyġāmberden ṣoñra yaḳın ḳırḳ [015b/07] yıl diri oldı. Peyġāmberüñ andan özge dört ḳatırı daḫı varıdı.

el-meşel قِيلَ لِلْبَغْلِ مَنْ أَبُوكَ قَالَ الْفَرَسُ

Ḫālī ḳatıra [015b/08] ṣordılar: "Atañ kimdür?" Didi ki: "At ṭayımdur." Bu meşeli dirler her kişiye ki sözin ḳarışdura. Daḫı dirler:

[015b/09] "Ḳatırdan ḳarıdur" dirler. Daḫı

"Ebī Dülāme ḳatırından ʻaybludur" dirler, ḳaçan ʻaybı çoḳ olsa.

Ebū Dülāmenüñ [015b/10] lāṭīfesinden biri budur ki oġlı ḫasta oldı; vardı ṭabībe ḳavl itdi ki bir meblaġ vire. Geldi, muʻālece itdi. [015b/11] Tā oġlı saġ oldı. Didi ki: "Nesnemüz yoḳdur ki saña virem. Velīkin fulān Yahūdī māl-dārdur; gel andan bir meblaġ [015b/12] daʻvī it. Oġlumla ṭanuḳluḳ virelüm." Vardı. Ṭabīb, Yahūdīden daʻvī itdi. Kūfe ḳāḍīsı Muḥammed bin Ebī Leylāya [015b/13] vardılar. Ḳāḍī ṭanuḳ istedi. Ṭabīb, Ebū Dülāmeyi oġlıla ṭanuḳ getürdi. Ebū Dülāme bu şiʻri oḳuyuraḳ içerü [015b/14] girdi.

şiʻr

إِنَّ النَّاسَ غَطَّوْنِي فَغَطَّيْتُ عَنْهُمْ :. وَإِنْ بَحَثُوا عَنِّي فَفِيهِمْ مَبَاحِثُ

Eger ḫalḳ beni setr iderlerse [015b/15] ben de anları setr iderüm. Eger benüm ḥālümden baḥş idecek çoḳ ḳāḍīya taʻrīż [015b/16] itdi ki ṭanuḳluġın cerḥ itmeye.

Bu eger benüm sırrum [015b/17] keşf itseler ben de anlaruñ keşf iderüm. Tā ki ḳavm bile ki nevbetleşmek nicedür. Vaḳtī ki ṭanuḳluḳ virdiler. Ḳāḍī didi ki: [015b/18] "Kelāmuñuz mesmū', şahādetüñüz maḳbūldür" didi. Andan ṣoñra meblaġı ḳāḍī, kendü yanından virdi. Ebū Dülāme gördi ki ṣūḫluġıla [015b/19] hem kendü maṣlaḥatın hem ṭabīb maṣlaḥatın bitürdi.

el-ḫavāṣṣ Ḳatıruñ yüregin ḳurıdup 'avrata içürseler, ebeden ḥāmile olmaya. [016a/01] Ḳatıruñ doynaġın yaḳsa, külin dögse, mersin yaġıla ḳarışdurup kel başa ya ḳıl bitmeyen yire dürtse, ḳıl bite. Ḳara ḳatır doynaġın ya ḳanın [016a/02] evüñ işiginde gömse, sıçan girmeye. İrkek ḳatır doynaġın dütüzse, yılan, çayan sıçan ġayrı ḳaçar. Bir kişi ki 'āşıḳdur; 'ışḳ [016a/03] zāyil olmaḳ dilese, eger dişiye 'āşıḳısa, dişi ḳatır aġnaġında aġnasın. Eger irkege 'āşıḳısa, irkek ḳatır aġnaġında [016a/04] aġnasun. 'Işḳ zāyil ola. Zükāmlu kişi, tersin ḳoḫulayup tükürse de yol üstine atsa, kim ki anı baṣṣa, [016a/05] zükāmı zāyil ola, aña vara.

el-baḳar Ṣıġırdur. Ḥaḳ te'ālā ḳuvvetlü yaratdı. İridür. Ṣalāḥ cinsinden nesne virmedi. [016a/06] Zīrā ki ekṣer meṣāliḥ-i insān, anuñıla ḥāṣıl olur. Eger silāḥ olsa, bu ḳuvvetile degmede muṭī' olmazdı. Her ḥayvānuñ [016a/07] dişisi ṣavtı irkeginden ince olur. Ṣıġıruñ 'aksdür. Mes'ūdī dir ki: "Bir nev' ṣıġır gördüm ki deve gibi [016a/08] çöker de yük alup ḳalḳar."

Ḥikāyet olınur ki bir melik sırrıla çıḳdı. Yaluñuz memleketin seyr iderdi. Bir kişiye ḳonuḳ oldı. [016a/09] Bir inegi varıdı. Aḫşām geldi, saġdı. Otuz inekçe südi çıḳdı. Melik fikr itdi ki bu inegi ala. Yarındası gitdi; [016a/10] aḫşām geldi. Ṣaġdılar. Dünkinüñ nışfınca südi çıḳdı. Melik, ṣāḥibine ṣordı: "Neyçün bu gün süd eksildi? Dünki yirde [016a/11] otlamadı mı?" Didi ki: "Dünki yirde otladı. Velīkin, melik ba'żı ra'iyyete ẓulm ḳaṣd itdi. Anuñçün bereket eksük oldı." [016a/12] Zīrā ki pādişāh ẓulm itse ya ẓulm itmege ḳaṣd itse, bereket memleketden götürülür. Melik 'ahd itdi ki dahı ẓulma ḳaṣd itmeye. [016a/13] Yarın gine geldi. Ṣaġdılar. Evvelki gibi tamām süd çıḳdı. Ḥikāyet olınur ki Kisrā bin Hürmüz, bir gün şikāra çıḳdı. [016a/14] Leşkerden ayru düşdi. Yaġmur oldı. Bir ḳarıcuġuñ alacuġına geldi. Atın içerü çekdiler. Ḳarınuñ bir ḳızı varıdı. Ṭurdı; [016a/15] inegin saġdı. Kisrā gördi ki südi çoḳ çıḳdı. Göñlinden didi ki: "İnek başına ḫarāc ḳomaḳ gerek." İrteye yaḳın [016a/16] ḳız ṭurdı; gine ṣaġdı. Bir ḳaṭre süd çıḳmadı. Çaġırdı ki: "Yā ana! Melik ra'iyyete ẓulm ḳaṣd itdi" didi. Anası didi ki: [016a/17] "Neyçün?" Ḳız didi ki: "İnekden bir ḳaṭre süd çıḳmadı." Kisrā, 'adl ḳaṣd itdi. Ol ẓulmden tevbe itdi. Ṣabāḥ ṭurdı; [016a/18] gine ṣaġdı. Gördi ki süd çoḳ olmış. Anasına didi ki: "Vallāhi pādişāhuñ göñlinden ẓulm gitdi" didi. Zīrā ki [016a/19] inegüñ südi tamām oldı. Vaḳtī ki gün ṭoġdı. Leşker geldi. Kisrā atlandı; ḳarıyı ḳızıla aldı gitdi.

Vardı. Çoḳ [016b/01] iḥsān itdi. Ṣordı ki: "Benüm ẓulm ḳaṣd itdügimi neden bildüñüz?" didi. Ḳız eyitdi ki: "Nice zamāndan berü bu yirde muḳīmüz; hīç vaḳt [016b/02] 'adl olunmadı. İllā yirimüzde ucuzlıḳ oldı. Ḫoş vaḳt olduḳ; her nesne bol oldı. Hīç vaḳt ẓulm olmadı. İllā yirimüzde [016b/03] ḳızlıḳ oldı. Dirligümüz ṭar oldı, ni'metler ḳurıdı".

Ḥikāyet olundı ki Celāle'd-dīn-i Melikşāh-ı Selçūḳiye bir vā'iẓ [016b/04] geldi. Didi ki: "Bir melik leşkerden ayrıldı. Vardı bir bōstānuñ ḳapusına. Vardı ṣu diledi. Bir ḳızçuġaz bir çanaġıla [016b/05] şeker ḳamışı ṣuyın çıḳardı; içine ḳar bıraḳdı. Pādişāh aldı, içdi. Ḫoş geldi. Ol ḳıza ṣordı ki bu şerbet[i] nice düzersiz? [016b/06] Ḳız didi ki ḳamış bizde ġāyet büyür, laṭīf olur. Elile ṣıḳaruz, buncılayın şerbet çıḳar. Melik didi: 'Var bir çanaḳ daḫı getür' [016b/07] didi. Ḳız gitdi. Melik fikr itdi ki buncayı ṣatun ala, 'ivażın vire. Der-ḥāl ḳız, aġlayu ḳapuya geldi. Didi ki sulṭānuñ niyyeti [016b/08] ẓulme olmış. Melik didi ki neden bildüñ? Ḳız didi ki evvel ne ḳadar ki dilersevüz zaḥmetsüz şerbet çıḳardı. Şimdi ne ḳadar ki [016b/09] cehd itdüm, bir ḳaṭre çıḳmadı. Melik niyyetin dönderdi. Didi ḳıza: 'Gine var, sıḳ! Gine bu kerre çıḳar!' didi. Tevbe itdi ki ol [016b/10] ḳaṣdı terk ide. Vardı. Çanāġı ṭoldurmış. Sevinü sevinü aldı geldi".

fāyide 'Arab ḳuraḳlıḳda istisḳā itseler [016b/11] ṣıġıruñ ḳuyruġın yandururlardı. Daḫı yābāna ṣalardı. Ḥaḳ te'ālā ol cānavarlara raḥmet idüp yaġmur virürdi. [016b/12]

Ḥikāyet olundı ki bir kişinüñ bir inegi varıdı. Ṣaġardı; südine ṣu ḳatardı daḫı ṣatardı. Bir gün bir sīl geldi. [016b/13] İnegi aldı gitdi. Helāk itdi. Ol oġlancuḳlarınuñ ba'żı didi ki: "Baba! Ol ṣular geldi ki süde ḳatarduḳ. [016b/14] Cem' oldı, dirildi. Sīl olup ol inegi aldı gitdi".

el-ḥadīs̱ Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: "Ṣıġıruñ eti [016b/15] dā'dur. Ya'nī rencdür. Süd şifādur". Züheyr rivāyet ider ki: "Ehlümden bir 'avratuñ boġazı aġrıdı. Melike bilüp 'Omere ki [016b/16] ṣaḥābiyyeyidi. Aña vardı, sāya yaġı getürdi. Ṣıġır yaġı. Didi ki: Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki 'ṣıġıruñ südi [016b/17] şifādur, yaġı devādur'. Yidi, boġazı saġaldı.

fāyide Benī İsrā'īlde üç ḳāḍī varıdı. Ḳadīmden yirleridi. [016b/18] Biri vefāt itdi. Yirine bir yiñi ḳāḍī ḳodılar. Ḳāḍīlıḳ itdiler Ḥaḳ te'ālānuñ dilegi olduḳça. Andan ṣoñra Allah te'ālā [016b/19] bir firişte viribidi ki bu ḳāḍīları firişte ṣınaya, bile 'ādilin ẓālimin. Geldi. Firişte bir kişi gördi ki bir buzaġulu [017a/01] inegi ṣuvarur. Firişte atluyıdı. Ol buzaġuyı çaġırdı. Ardına uydurdı. Bu kişile çekişdi. Ol didi ki buzaġu benümdür; [017a/02] bu didi ki benümdür. Ḳāḍīya varalum didiler. Evvelki ḳāḍīlaruñ birine vardılar. Firişte çaġırdı. Ḳāḍīya bir dürrilıġ virdi. [017a/03] 'Buzaġuyı baña emr eyle' didi. Eyitdi, nice emr ideyin? Firişte didi ki: "Atu anuñ ardınca ṣalıvirelüm. Ata uyarsa

benümdür" didi. [017a/04] Ṣalıvirdiler. Ata uydı. Firişteye buyurdı ki 'andan doğdı' diyü. Evvelki ḳāḍīnuñ birine daḫı vardılar. Aña daḫı firişte [017a/05] bir durundı. Ol da bu ṭarīḳle bi-ʿaynihi firişteye buyurdı. Ṣoñra yiñi ḳāḍīya vardılar. Firişte aña da bir durundı. [017a/06] 'Buzağu benümdür, atumdan ṭoğdı' didi. 'Ata uyarsa baña ḥükm it!' didi. Ḳāḍī didi ki: "Ben ḥāyıżam. Ḥayż görüp dururam; [017a/07] ḥükm itmezem" didi. Firişte didi ki: "Subḥānallahi! Er kişi ḥayż mı görür?" didi. Ḳāḍī didi ki: "Şol yirde ki at buzağu [017a/08] ṭoğurur; er kişi ḥayż görür". Buzağuyı ṣāḥibine ḥükm itdi.

el-ḫavāṣṣ Ṣığır boynuzın dögseler, ribʿ ısıtmasu ṭutan kişiye [017a/09] ṭaʿāmıla yidürseler, ısıtma ḳoya. İçse, ḳuvvet-i cimāʿ ziyāde ola. Ödün kendene ṣuyıyıla ḳarışdurup, bevāsīra ṭılā [017a/10] itseler, zāyil ola. Ḳara beñler ki ādemüñ tenine düşer, ṭılā itseler, gidere. Ḳaraca ṣığır ödün göze çekse, nūrın ziyāde ide. [017a/11] Bir destī içün ṣığır yağıla yağla. Boğazına dek bir yire göme ḳo. Cemīʿi bire içine cemʿ ola. Buzağu ḫayasın ḳurudup dögse, [017a/12] içse, ẕekeri ḳıyāma getüre; ḳuvvet-i cimāʿ[ı] ziyāde ḳıla. Ṣığıruñ ẕekerin ḳurudup dögse, nīm-birişt yumurda üzerine [017a/13] saçup yise, menī ziyāde ola. Eger ṣığır etile zernīḫ[i] eve buḫūr itse, ʿaḳreb sāyir hevām ṭağıla, gide. Ḳılın yandurup [017a/14] dögse, içse, diş ağrısın defʿ ide. Eger sikencübīnle içse, ṭalaḳı defʿ ide.

el-baḳarü'l-vaḥşī Baḳar-ı vaḥşī ṣığındur. [017a/15] Ṭabīʿatında şehvet شبقى ziyade ider. Anuñiçündür ki dişisi ḥāmile olsa, irkeginden ḳaçar. Tā ki oynayup ḥamlin [017a/16] düşürmeye.

fāyide Vaḳtī ki Peyġāmber ʿaleyhi's-selām, Ḫālidi'bnü Velīdi Ekīdür Dūmeye ġazāya gönderdi. Peyġāmber ʿaleyhi's-selām Ḫālide didi ki: [017a/17] 'Ekīdür Dūmeyi ṣığın avlarken bulursın' didi. Vaḳtī ki Ḫālid yitişdi. Ay aydıñıdı. Allah teʿālā ṣığına destūr virdi. [017a/18] Ekīdürüñ sarāyı çevresine dört yañdan ṣığın ḳalmadı, geldi. Ekīdür sarāyı üstine çıḳdı. Didi ki: 'Bu gice gibi ṣığın çoḳluğı [017a/19] hīç görmedüm. İki gün üç gün bağladurdum, hīç ṣığın bulmazdum' didi. Buyurdı. Atın çekdiler. Nibd-i Ḥaṣān adlu ḳardaşı [017b/01] varıdı. Bile bindi. Üstinde bir altun ʿalemlü dībāc varıdı. Peyġāmberüñ leşkerile Ḫālide uğradı. Ṭutdılar, esīr idüp [017b/02] Peyġāmbere getürdiler. Peyġāmber ʿaleyhi's-selām İslāma ʿarż ḳıldı, gelmedi. Ḫarāca kesüp yirinde muḳarrer ḳıldı. Ol dībācı Peyġāmbere [017b/03] getürdiler. Leṭāfetinden aṣḥāb taʿaccüb itdiler. Peyġāmber ʿaleyhi's-selām didi ki: 'Saʿdü'bnü Muʿāẕuñ eli yağlıġ[ı] bundan yegdür' didi. [017b/04]

el-ḫavāṣṣ Ṣığın iligin meflūc yise, ʿaẓīm fāyide ide. Her kim ki boynuzından bir budağın bile götürse, yırtıcı cānavarlar andan ḳaça. [017b/05] Derisin yā boynuzın ya

doynağın evde buḫūr itseler, yılan ḳalmaya, ḳaça. Külini ağrır dişe ḳosalar, sākin ola. Ḳılım evde [017b/06] dütüzse, sıçan ve ġayr gide. Boynuzın yandurup sirkeyle ezseler, baraṣa güne ḳarşu dürtseler, zāyil ola. Eger bir miṣḳāl mıḳdārı [017b/07] ağzına atsa, ol külden ḫuṣūmetde kimse ġālib olmaya.

baḳarü'l-mā'i Deñiz ṣığırıdur. Deñizden çıḳar. Ekin yir. Türk ''anber' dir. [017b/08]

Ḳazvīnī dir ki: "'Anber deñiz dibinde biter bir otdur. Eger gerçekise bu ḥayvānuñ revṣi 'anber fāyidesin ider; dimāġa ve ḥavāsa, [017b/09] ḳalbe ḳuvvet virür".

el-baḳḳa Baḳḳa taḫta ḳurdıdur. İnsān, şiddet-i rağbetinden ādem ḳoḫusın alsa, ṣabr idemez, kendüzin [017b/10] götürür atar. Mısırda çoḳ olur. Eve ṣanavber tırāşıla buḫūr itseler, baḳḳa ḳalmaya. Ya sülügile ya fīl süñügile ya cāmūs [017b/11] derisile ya serv ağacı budağıla buḫūr itseler, baḳḳa ḳalmaya, ṭağıla.

el-bekr Bekr yigid deveye dirler.

Rivāyet ḳılur İmām Şāfi'ī [017b/12] raḍyallahü 'anh 'Oṣmānuñ raḍyallahü 'anh āzādlu ḳulından eydür ki: "Gāyet ıssı günde 'Oṣmānıla oturur duḳ. Gördük ki bir kişi [017b/13] öyle ıssında -ki yir yüzi ḥarāretden yalıñlanurdı- örs gibi olupdurur. 'Oṣmān raḍyallahü 'anh didi ki: 'Bu kişi öyle ıssında [017b/14] ṭurmaḳdan ise gün ṣovuyınca şehirde ṭursa andan gitseneydi; delü midür ki od yanarken çıḳup yazıya gider! Yaḳın geldi. [017b/15] Baḳdum, gördüm ki emīrü'l-mü'minīn 'Ömeri'bnü'l-ḫaṭṭābdur. Peyġāmberüñ yirine ḫalīfeyidi. Didüm ki emīrü'l-mü'minīn 'Ömerdür'. 'Oṣmān ṭuru [017b/16] geldi. Başın ḳapudan çıḳardı ki 'Ömere vara. Semūm yilinden incindi. Gine içerü girdi. Ḥattā ki 'Ömer raḍyallahü 'anh berāberine [017b/17] geldi. Didi ki: 'Ne 'aceb! Bu ıssıda çıḳduñ, sebeb nedür?' didi. 'Ömer didi ki: 'Ṣadaḳa develerinden bir iki deve ḳalmış. Ḳalan [017b/18] getmiş. Bunları diledüm ki anlara irişdürem, ḳuruda otlaya. Ḳorḫdum ki żāyi' ola daḫı Allah te'ālā baña ḳıyāmetde su'āl ide, [017b/19] o develeri nitdüñ diye'. 'Oṣmān didi ki: 'Gel ṣovuḳ ṣu iç, gölgede otur'. Üç kez didi. Üç kez de didi ki: 'Siz gölgeye varuñ. [018a/01] Ben Allahdan ḳorḫaram' didi. Aldı deveyi gitdi. Emīre'l-mü'minīn 'Oṣmān didi: 'Kim ki ḳavī emīn ki Mūsā peyġāmberi diri [018a/02] görmek dilerse 'Ömeri görsin'.

el-bülbül Meşhūrdur. Bu luġazı diyen ġāyet ḫōş verdi:

şi'r

وماطاير نصفه كل له

[018a/03]

Nedür ol ḳuş ki yarısı küllīsidür. Aġaç başında anuñ hem seyri var, hem ārāmı var. [018a/04] مراد مقات سیردر علم بدیعده ایهام الجمع بین المتناقضین درلو صنایع محسنه دندر دایا ثلثة اربا عـه Dirler ṣanāyi'-i muḥassenedendür. [018a/05] اذا صحفته غدا وهو ثلث

Üç rub'ın gördük ki ḳaçan taṣḥīf itseler şeleş olur. Ya'nī üç baḫşuñ bir olur.

Rivāyet [018a/06] ḳılınur ki Süleymān peyġāmber 'aleyhi's-selām bir aġaç başında bir bülbül gördi ki başın, ḳuyruġın ḥareket itdürür. Süleymān 'aleyhi's-selām aṣḥābına didi ki: 'Bilür misiz [018a/07] ki bülbül ne dir?' Didiler ki: 'Bilmezüz'. Süleymān peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki eydür: أكلت نصف تمرة فعلى الدنيا العفاء

Ya'nī yarım [018a/08] ḫurmā yidüm dünyā başına ṭopraḳ.

el-bulaḥ Bir ḳuşdur kerkesden büyük. Ḳanatlarınuñ yilegi yanuḳdur. Zīrā ki ḳaçan bir yilegi bir yilegüñ [018a/09] içine girse, yanar. Ba'żı dirler ki kerkes ḳarısıdur.

nebātü'l-ma'ī Nebāt-ü mā'ī şu ḳarısıdur. Didükleri bir balıḳdur 'avrat [018a/10] ṣūretinde. Rūm deñizinde olur. Uzun saçlu, ḳızıl beñizlü olur. Ferci var, emcegü var. Arsuz olur; velī fehm [018a/11] olunmaz. Gelür ḳah ḳah ider. Ba'żı gemiciler ṭutarlar, nikāḥ iderler. Gine deñize ṣalıvirürler.

el-behīme Her dört ayaḳludur ḳurıda [018a/12] olsun deñizde olsun.

el-būm Būm bayġuşdur. Ṭabī'atı budur ki her ḳuşuñ yuvasına girür. Kendi ḳovar çıḳarur yavrısın [018a/13] yumurdasın. Gicede hiç ḳuş aña muḳābil olmaz. Gice aṣlā uyumaz. Gündüz ḳuşlar anı görse, döge döge öldürürler, yüñin [018a/14] ṭaġıdurlar. Zīrā ki cemī'ine 'adüvdür. Anuñiçündür ki ṣayyādlar aġa anı baġlarlar ki ḳuş göre de ine.

Cāḥiẓ dir ki: [018a/15] "Bayġuş gündüz görinmez. Zīrā vezn ġāyet ḫūb, ṣāḥib-cemāl taṣavvur ider. Göz degir diyü ḳorḫar. 'Arab cümle yalanlarından [018a/16] taṣavvur ider ki insān vefāt itse bir bayġuş ṣūretinde ḳabr üzerinde oturur, bedeninden ayrılduġıçün ötüp aġlar". [018a/17] Bu bābda Nevbetü'bni Ḥumeyr dir ki:

şi'r

Eger ma'şūḳum Leylī [018a/18] aḫılıya selām virse baña, ölüp üzerümde çoḳallar dahı yaṣṣı ṭaşlar olduġı ḥālde تسلمت تسليم البشاشة أو زقا

[018a/19] إليها صدا من جانب القبر صايح

ben aña selām ideydüm ṣāẓılıġla. Ya yanḳu yitdi aña ḳabr cānibinden çaġrıcı dirler ki [018b/01] Leylā bu şā'irüñ ḳabrine uġradı, bu şi'ri oḳudı. Ḳabrden bir ḳuş ṣūretinde nesne çıḳdı. Leylāya hemān ki yaḳın geldi. Leylā [018b/02] düşdi, öldi.

Ḥikāyet olınur ki Kisrā bir bege buyurdı ki: "Baña bir ġāyet şer ḳuş avlaya, bir ġāyet şer odunıla bişüre, [018b/03] bir ġāyet şer kişiye yidüre". Vardı, bayḳuş ṭutdı. Diflā aġacıla bişürdi. Bir ġammāza yidürdi.

fāyide Emīre'l-mü'minīn Ḥasani' [018b/04] bnü 'Alī'bnü Ebī Ṭālib rivāyet ḳılur ki: "Kimüñ ki oġlı ṭoġsa, ṣaġ ḳulaġına bañlasa, ṣol ḳulaġına ḳāmet getürse, ümmü'ṣ-ṣibyān [018b/05] żarar ḳılmaya. 'Ömeri'bnü 'Abdi'l-'azīz dāyimā bunı iderdi. Ümmü'ṣ-ṣibyānda iḫtilāf itdiler. Ba'ż didi ki bayġuşdur, ba'ż [018b/06] didi ki cinnīdür.

el-ḫavāṣṣ Ḳaçan bayġuş boġazlasalar, bir gözi yumulur, bir gözi açuḳ ḳalur. Açuḳ ḳalanı bir yüzük ḳaşı [018b/07] altında ḳosa, kim ki daḳınsa, aṣlā ölmeye. Yumılanı ḳosalar, daḳınsa, uyḫu ġālib ola.

Ṭaberī dir ki: "Eger bilinmese ḳanḳı [018b/08] göz yumuldı ḳanḳı göz açuḳ ḳaldı, bir ṭāsa ṣu ḳoya, içine bıraġa. Açıḳ ḳalan üstine gelür, yumılan altına batar. Ḳaçan [018b/09] dişi bayġuş yüregini uyur 'avratuñ uyurken ṣol eline ḳosalar, ol gün ne itdise ḫaber vire. Odün göze [018b/10] çekse, gözüñ ṭonduġın gidere".

el-būhe Būhe bir ḳuşdur bayġuşa beñzer. Aḥmaḳ kişiyi aña teşbīh iderler. İmrü' [018b/11] l-ḳays dir:

şi'r

Ḳızına dir ki: "İy Hind! Aḥmaḳa evlenme ki ṣaru [018b/12] ola. Henüz murdār saçı yolunmış gibi ola.

Ḳazvīnī dir ki: "Būhe aḳ ḳuşdur. Ṣa'īd memleketinde olur. Bir ṭaġ [018b/13] vardur. 'Ḳuş ṭaġı' dirler. Bu ḳuşlar her yılda bir vaḳt vardur, ol ṭaġa gelürler. Ṭaġuñ depesinde bir delük vardur. Her ḳuş [018b/14] varur; başını ol delüge ṣoḳar. Andan çıḳarur da kendini Nīl ırmaġına bıraġur. Batar da ṭurur. Geldügi yire gider. Tā aña degin

ki birisi [018b/15] ol delüge başın şoḳar. Delük başını ḳısar, aṣılur. Ṭalabıyı ṭalabıyı ölür. Bir zamāndan ṣoñra düşer. Ḳaçan ki ḳısılup aṣılur. Ḳalan ṭaġılur. [018b/16] Biri görinmez gider. Ol ṭaġda ayruḳ ḳuş görinmez, gelen yıl ol vaḳte degin".

Ebū Bekr-i Mūṣılī dir ki: "Ḳaçan yıl ucuzlıḳ olsa [018b/17] iki ḳuş ḳısılur ol delüge. Eger miyāne olsa bir ḳuş ḳısılur. Eger ḳızlıḳ olsa hīç ḳısılmaz".

ebū berā Bir ḳuşdur [018b/18] serçe gibi. Dürlü dürlü renge döner. Ḳazvīnī dir ki: "Bir ḫūb āvāzlu ḳuşdur. Boynı, ayagı uzundur, burnı ḳızıl. [018b/19] Lekelik, cüs̱s̱esinde bir sā'atde gāh ḳızıl gāh ṣaru gāh yaşıl gāh çīnī gāh aġ olur. 'Acem 'būḳalemūn' dir. Buña mes̱el [019a/01] ḍarb iderler; her nesne ki bir ḳarārda ṭurmaya".

bābü't-tā'

et-tedrec Bir ḳuşdur dürrāc gibi. Bostānlarda olur. [019a/02] Laṭīf ṣavtlarıla öter. Gün açuḳ olıcaḳ semrür, bulut olsa aruḳlar, foryāẕ esicek semrür. Öyle yilinden aruḳlar. Yumşaḳ ṭopraġ [019a/03] içinde yuva eyler. Yumurdlar tā ki yumurdasına āfet yetişmeye. Eti, fehmi ziyāde ḳılur. Cimā'a ḳuvvet virür. Odün burnına [019a/04] ṭamzursalar, yāḫūd etin kebāb eyleyüp ıssı ıssı yise, dimāġında ḫalel, vesvās olana fāyide ide.

et-tefe Yir oġlanı dirler yırtıcı [019a/05] cānavardur. İtden kiçi, pars şeklinde olur. Avlaması ġāyet melīḥ olur. Gāh olur ki ādemüñ üstine sıçrar, ṭalar, etin yir. [019a/06] Gāh olur egdi avlar, yir. Ṭāşī vaṣf ider anı bu ebyātıla:

şi'r

حلو الشمايل في اجفانه وطف . صافي الاديم

[019a/07] عظيم الكشح يود .

Şīrīn şemāyillü ki kirpükleri çoḳdur. Ḳaradur. Derisi ṣāfī, bil ince, yumşaḳ, laṭīf tenlü

[019a/08] فيه من البدر اشباه توافقه . منهاله سفع في وجهه سود .

anda. Bedr aya beñzer ṣıfātı var. Muvāfıḳ olur aña. [019a/09] Bunuñ yüzinde ḳara beñler, ziyāde

كوجه ذا وجه هذا في تدوره . كانه منه في الوجنين مقدود

anuñ yüzi [019a/10] gibidür. Bunuñ yüzi degirmilikde keenne ki bu ṣūretde andan kesilmiş bir pāredür. له من الليث انياب .

[019a/11] ومخلبه ومن عزيز الظباء النحر والجيد

Arslandur izleri ve dırnağı. Geyiklerdendür gögsi ve boynı. [019a/12]

اذاراي الصيد لخفي شخصه ادبا . وقلبه باقيا من الصيدي مز ؤد

Ḳaçan ögürse kendi idüp idüp göñül [019a/13] av avlamağla ḳorḫupdur. Bu evṣāf ki ẕikr olundı. Ma'lūm olur ki tefe diyü 'üşege' dirler.

et-timsāḥ Timsāḥ, [019a/14] meşhūr cānavardur. Yalancı kişiye de timsāḥ dirler. Timsāḥ olur ki on arşūn uzunı, iki arşūn yoğunı, [019a/15] ini olur. Et virür. İki pāre eyler. Ḳoltuğından vurur, özge yirden urmaḳ kār itmez. Ḳaçan cimā' itmek dilese [019a/16] dişisile ḳaraya çıḳar, arḳası üstine yaturur. Cimā'dan fāriğ olsa irkegi anı ḳarnı üstine dönderür, kendü dönmez. [019a/17] Eli ayağı ḳıṣadur. Arḳası ḳatıdur. Eger döndermese ölür. Ḳarada yumurdlar. Ṣuya giden yumurdadan çıḳıcaḳ timsāḥ [019a/18] olur, ḳuruda ḳalan saḳanḳūr olur.

Laṭīfe budur ki tersleyecek maḫreci yoḳdur. Ḳarnı ṭolsa ağzın açar. Ḳaṭāṭ [019a/19] dirler bir kiçirek ḳuşdur, ağzından girür, yir. Aña ğıdā olur. Timsāḥ rāḥat olur. Bu ḳuşuñ depesinde bir sivri [019b/01] nesne vardur süñükden. Timsāḥ ağzın yumup içerü ḳalsa başıla urur da ağzın açar, çıḳar gider.

Dirler ki timsāḥuñ altmış [019b/02] dişi vardur ve altmış ṭamarı var[dur]. Altmış yumurda bırağur, altmış kez cimā' ider, altmış yaşar.

Ebū Ḥāmid-i Endülüsī dir ki: "Ḳırḳ dişi [019b/03] yuḳaru çeñesinde var, ḳırḳ dişi aşağada var. Yuḳaru çeñesin depredür, aşağasın depretmez. Zīrā ki gögsine degin yekpāre [019b/04] süñükdür. Ṣu atı düşmenidür. Timsāḥ ağzın açup uyur. Ṣu atı kendiyi balçığa bular. Ḳoḫusı gitsün diyü de ḳurınur. [019b/05] Ğāfiliken gelür, ağzına girür. Bağrın içerüsin yir, öldürür de ḳarnın yarar. Çıḳar gider. Şeğāl da bu sañ ider".

el-ḫavāṣṣ Gözi ağrıyan [019b/06] gözin kendüye bağlasa, ṣağ gözin ṣağıçün ṣol gözin ṣoliçün, ḫoş ola. Yağın mūmıla yoğrup fetīl itse, [019b/07] ṣuyı ḳarnında yandursa ḳurbağa ötmeye. Ḳulağa ṭamzursa ağrısın kese. Ṣağır ḳulağa dāyim ṭamzursa işide. Ödün göze [019b/08] çekse ağı zāyil ḳıla. Dişini er sağ yanına ṭaḳsa cimā'[ı] ziyāde ḳıla.

et-tinnīn Ecdehādur. Dişleri süñü demüri gibidür. [019b/09] Gözi ḳızıldur, yıldırar. Her ḥayvānuñ yudar. Berrüñ, baḥruñ cānavarları andan ḳaçar. Deprense deñiz mevci olur ḳuvvetinden. Evvelde [019b/10] yavuz yılan olur, ḳarada gezerek cānavar yir. Fesād artıcaḳ firişte olur, deñize bırağur. Deñiz cānavarların da yir. [019b/11] Ğāyet büyük olur. Azar, firişte alur. Ye'cūc diyārına bırağur.

Ba'ż dir ki bir ejdehā gördüm uzum iki fersaḫ. [019b/12] Rengi ḳaplan gibi, pūl[ı] balıḳ pūlı gibi. İki ḳanadı var balıḳ ḳanadı gibi. Başı ādem başı; velī büyük depece var. [019b/13] Ḳulağı uzun, gözi degirmi.

el-ḫavāṣṣ Etin yiyen bahādur olur. Ḳanın zekere dürtüp cimā' itse, 'avrat ḳatı lezzet [019b/14] bula.

et-tanūṭ Bir küçücek cānavardur ḳuşdan çorapçı dirler. Bir ipi ağaçdan sarḳıdur. İçinde boynı egri yuva yapar, [019b/15] bardaḳ gibi olur. Gice ev içinde bucaḳdan bucağa varur, ḳorḫudan ḳarār itmez.

el-ḫavāṣṣ Ḳanın içse, sarḫoşluğında [019b/16] azan ebedā azmaya. Ödün şeker birle oğlancuğa yidürseler ḫulḳı eyü ola. Ay artarken oğlana ṭaḳsalar ḫalḳa sevgülü ola. [019b/17]

التيرلقايدكره Tekedür.

Ḥikāyet olunur ki 'Abdü'l-'azīz Ḳureyşe ḳāḍīyıdı. Saḳalı uzundı. 'Alī bin Ṣaḫrān [019b/18] gördi. Bu şi'ri Bedīhe didi:

şi'r

لَيْسَ بِطُولِ اللِّحَايِ يَسْتَوْجِبُونَ الْقَضَاءِ إِنْ كَانَ هَذَا كَذَا فَالتَّيْسُ عَدْلٌ

[019b/19] رِضَا

Saḳal uzunluğıla olmaz kimesne müstaḥiḳ ḳāḍılığa. Eger istiḥḳāḳ bunuñlayısa, teke 'ādil-i rıżādur. Ol da [020a/01] ḳāḍī olsun. Tevrītde yazuludur ki: "Saḳal uzunluğına mağrūr olma, aldanma. zīrā tekenüñ de saḳalı uzundur".

ḥikāyet Fāriğa bintü [020a/02] Hümām Ḥaccāc bin Yūsufuñ anasıdı. Vaḳtī ki Ḥaccācı doğurdı. Gördi ki ğāyet zişt ṣūretlü. Dübürü de yoḳ. Anası dübürin deldi. Nice ki cehd [020a/03] itdi; emcegin ḳabūl itmedi. Ḥāriş bin Kilde, Ḥaccācuñ anasın evvel nikāḥ itmişidi. Boşadı. Ḥaccācuñ atası Ḥāriş bin Kilde ṣūretinde [020a/04] şeyṭān geldi. Didi ki: "Bir ḳara teke boğazlañ. Ḳanın bunuñ yüzine dürtüñ" didi. Vardılar, eyle itdiler. Emcek ḳabūl itdi. [020a/05] Andan ṣoñra şöyle oldı ki emāretinde ḳan dökmedin olmazdı, ḳarārı ṣabrı ḳalmazdı. Kendisi dirdi ki: "Ādem öldürüp ḳan [020a/06] dökmekden ulu lezzet yoḳdur benüm ḳatumda" dirdi. Dirler ki: "Suçsuz günāhsuz ceng ḥarb itmedin yüz biñ daḫı yigirmi biñ ādem öldür- [020a/07] di". Fikr it ki ceng ḥarb idenden ne ḳadar öldürürmiş ola. Ekṣer ol mazlūmlaruñ 'ālimlerdi.

el-ḫavāṣṣ Rib' ısıtması [020a/08] ṭutana, teke saḳalın baġlasalar ısıtma ḳoya. Başı aġrıyan baġlasa, başı aġrısın zāyil ide. Ṭalaḳ zaḥmet[i] olan teke ṭalaḳın kendi [020a/09] elile kese durduġı evde aṣa ḳosa, ol ḳuruduḳça ṭalaḳı eriye, zaḥmet gide.

et-tavram Tavram, ol timsāḥ aġzına giren [020a/10] ḳuşdur. İki ḳanadında iki diken vardur. Birisin alsalar, ḳanḳı kişinüñ şu dökdügi yire ṣaçsalar, ol ḫasta ola. Mādām ki [020a/11] ol diken andadur, saġ olmaya.

bābü'ṣ-ṣā'i

eṣ-ṣu'bān Ulu yılandur.

ḥikāyet 'Abdu'l-lahi'bnü Cez'ān, evvelde faḳīridi. [020a/12] Bu faḳīrle şerīr bī-devletdi. Dāyim ḫıyānet iderdi, ādem öldürürdi. Ḳavm 'āḳılasın çeküp cürmāne virürdi. [020a/13] Āḫir ḳatı incindiler, sürdiler. Atası yemīn itdi ki yatacaḳ yir virmeye. Çıḳdı, gitdi. Mekke derelerinde ser-gerdān gezdi. Dāyim [020a/14] ölüm arzū iderdi. Bir ṭaġda bir ḳaya yaruġın gördi. Añа vardı ki şāyed içinde yılan ola ya ġayrı cānavar ola, [020a/15] beni öldüre, ḳurtulam didi. Vardı, ol yaruġa girdi. Girdi ki bir ecdehā var, gözleri ıldırar od gibi. Ecdehā buña [020a/16] ḥamle itdi. Aġzın açdı, yuda. Girü döndi, bir adımın addı. Gine baḳdı, gördi ecdehā küçücek olmış. Döndi, [020a/17] vardı gördi ki bir aḳça yılan altundan düzülmiş, iki gözi iki yāḳūt. Bunı ṣıdı, yāḳūdı aldı. Gördi ki bir ḳapu var. [020a/18] İçerü girdi* ·Uzun gövdeler, tābūtlar üzerinde yaturlar. Başlar içinde bir gümiş levḥ var, yazılu. Aldı, gördi [020a/19] Cürhüm ḳabīlesinden erenlerimiş. Öñ ortasında gördi ki incüden, yāḳūtdan, altundan, gümişden, zebercedden [020b/01] bir baġ dizilmiş. Birez aldı, çıḳdı. Ḳapuda bir nişān eyledi de ḳapuyı ṭaşıla yapdı da çıḳarduġı mālı atasına viripdi. Andan [020b/02] ṣoñra ol māldan ḫarc iderdi. İḥsān, ṣadaḳa çoḳ iderdi. 'Āyişe raḍıyallahü 'anhümā Peyġāmbere 'aleyhi'ṣ-ṣalavatu ve's-selāma [020b/03] ṣordı ki: "'Abdu'l-lāhi'bnü Cez'ān ṣadaḳa ve ḫayr iḥsān iderdi; āḫiretde aña fāyidesi var mı?" Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: "Olmaz. Zīrā [020b/04] ki ḳıyāmete īmān götürmedi".

eṣ-ṣa'lebü'ṣ-ṣi'āle Ṣa'leb ṣi'āle dilküye dirler.

el-meṣel أروغ من ثعالة

Ya'nī dilküden çāpükdür. [020b/05] Bu meṣeli ḫīlekārlikde mübālaġa itseler, dirler:

şi'r

* Mükerrer

Dünyādur ki baña ḥīle itdüñ. [020b/06] Tā ki beni maḥrem itdüñ. Her kişi elbette senden ʻācizdür.

فالدهر يلعب بالفتى والدهر أروغ من ثعالة

[020b/07] Rūzgār oynar yigidle. Velī rūzigār dilküden çāpükdür.

والمرء يكسب ماله بالشح يورثه الكلالة

Kişi ḳazanur mālı ḥırṣıla, [020b/08] baḫīllıġıla. Velī rūzigār anı mīrāṣ-ḫōra yidürür.

والعبد يقرع بالعصى والحر يكفيه المقال

Ḳuldur ki aġaçla dögerler. [020b/09] Kişi-zādeye bir söz ögüt yiter.

Ḥikāyet olınur ki Benī Ṣaʻleb[e] ʻArabda bir ḳabīledür. Anlaruñ ṣanemi varıdı. Aña ʻibādet iderlerdi. [020b/10] Bir gün iki dilkü geldi; ayaġın ḳaldurdı. Ol ṣanemin üstine siydi. Bir ḫādim varıdı. Ol ṣaneme bu beyti eyitdi ki Ġāvī [020b/11] iʼbnü Ẓālim dirlerdi:

şiʻr

أرب يبول الثعلبان برأسه لقد ذل من بالت عليه الثعالب

Taññı mıdur şol ki dilkü [020b/12] başına işer; taḥkīk ḫōr, ẕelīldür. Şol kimse kim başına dilkü işer; ol nice rabb-ü ʻazīz olur. Bu ṣanem Ṣadda Peyġāmber [020b/13] ʻaleyhi's-selāma geldi, īmān getürdi. Peyġāmber ʻaleyhi's-selām didi ki: "Aduñ nedür?" Didi ki: "Ġāvī'bni Ẓālim" Yaʻnī "Arġūn ẓālimdür" didi. [020b/14] Peyġāmber ʻaleyhi's-selām didi ki: "Yoḳ, senüñ aduñ Rāşid bin ʻAbdu'r-rabbe yaʻnī ḳul oġl[ı] ṭoġrı yola öñmiş".

ḥīle Rızḳ ṭalebinde ḥīlesi [020b/15] budur ki kendüyi öliye urur, yatur. Şol ḳadar ṣorar ki ḳarnın şişirür. Ayaḳların da gerer, yatur. Gören ölü ṣanur. Ḳaçan ki [020b/16] ḳuş ya ġayrı yimege gelür. Sıçrar, ṭutar yir. Didiler dilküye: "Neçün itden ḳatı segirdürsin"? Didi ki: "İt ayruġçün segirdür, [020b/17] ben nefsümiçün segirdürem".

ḥīle Ḳaçan gögercinlige dilkü girse, ḳarnı ṭoḳ olsa, boġar atar; tā ki acıġıcaḳ gele, yiye. [020b/18]

ḥīle Ḳaçan kirpüye uġrasa kirpü başın içerü çeker, ṭop olur dikenle kirpü. Dilküyi defʻ itse, dilkü kirpünüñ [020b/19] üstine tersler. Ḳoḫusın çirkinliginden kirpü bī-ḫōd olur da ḳarnından ṭutar da yir.

ḥīle Ḳaçan büresi çoḳ [021a/01] olsa, aġzına bir pāre yük alur. Varur ṣuya girür de

az az batar. Büre şudan ḳaçup yuḳaru gelür. Tā başına gelür; başın da baturur [021a/02] ağzındağı yüñe gelür. Şuda bırağur ḳaçar.

ḥīle Nişādır şoğanınuñ yaprağın enükleyicek getürür, ininüñ ḳapusına ḳor. Tā ki ḳurd gelüp [021a/03] enügin yimeye. Zīrā ol yapraḳdan ḳurt ḳaçar.

ḥikāyet Nūḥü'bnü Manṣūra bir dilkü getürdiler. iki ḳanadı var. Ādem yaḳın varsa [021a/04] uçardı; ıraḳ gitse düşerdi. Didiler ki evvel zamānda dilkü ḳanatlu olurmış.

ḥikāyet Dirler ki arslan şayru [021a/05] oldı. Cemī'i cānavarlar şora geldiler; dilkü gelmedi. Buğur ḳurt arslana dilküyi ḳovladı. Arslan didi ki ḳurda: "Dilkü gelicek [021a/06] baña bildür" didi. Vaḳt ki dilkü geldi. Ḳurt arslana bildürdi. Dilküye 'itāb itdi. Dilkü didi ki: "Senüñçün dermān isterdüm". [021a/07] Didi ki: "Ne bulduñ"? Didi ki: "Ḳurduñ aşığın çıḳarmaḳ gerek!" Vardı. Pencesile ḳurduñ incigin sıdı; aşığın çıḳardı. Dilkü [021a/08] cān ḳurtardı. Bir gün dilkü, ḳurda uğradı. Gördi ki ayağından ḳan aḳar. Çağırdı ki: "Hāy ḳızıl edüklü paşa! Ḳaçan pādişāhlar [021a/09] ḳatına varursın. Fikr it ki ağzuñdan ne söz çıḳar" diyü saḳaṭ virdi.

şi'r

[021a/10] ان البلاء موكل بالنطق

Saḳla dilüñ, söyleme kim mübtelā olursın. Zīrā ki cemī'i söze müvekkildür.

laṭīfe Şu'bīye [021a/11] şordılar ki: "Ḳāḍī Şüreyḥ dilküden zīrekdür, dilküden ḥīlekerdür" diyü. Neçün dirler? Didi ki: "Şüreyḥ dirler ki [021a/12] ṭā'ūndan vardı, ṭağa çıḳdı. Ḳaçan ki ṭursa, namāz ḳılsa, bir dilkü gelürdi, ḳarşusına ṭururdı. Namāzı ḳılurdı. [021a/13] Nitse, ol da iderdi, buña öykünürdi. Namāzdan bunı men' iderdi. Vardı, ağaç getürdi. Ṭumanın ṭonın [021a/14] geydürdi namāz hey'eti gibi. Ḳor dikende gizlendi. Dilkü gine çıḳdı, geldi. Ḳarşusına ṭurdı. Başladı ki öyküne. Şüreyḥ [021a/15] ardından geldi, dilküyi ṭutdı".

el-emṣāl 'Askerī rivāyet ḳılur ki Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurdı: "Ölümden ḳaçan meṣeli dilkü meṣeli- [021a/16] dür ki yir andan bōrcın ister, o ḳaçar; ha segirdür yollarda. Andan inine gelür. Yir gine dir ki: 'İy dilkü bōrcum vir, bōrcum' [021a/17] dir. Çıḳar, gine ḳaçar. Tā ki boynu ḳatır olur".

el-ḫavāṣṣ Dilkü başını gögercinlikde ḳosalar ṭağılur, ḳaçar. Dişini oğlanluğı olan

[021a/18] oğlancuğa bağlayalar. Zāyil ola, uyḫuda ḳorḳmaya, ḫulḳı ḫūb ola. Ödün maṣrū'uñ burnına üfürseler, ṣar'a zāyil [021a/19] ola. Yimek cüẕẕāma fāyide ider. İçi yağın ıḳrısa dürtseler, zāyil ola. Ḫayesin oğlana bağlasalar, dişi bite. Ḳanın [021b/01] dürtseler, saçı bite eger kelise de. Dişlerin maṣrū'a aṣsalar, ayıla. Ṭalağı ağrıyana bağlasalar, sağala.

es̱-s̱evr S̱evr, öküzdür.

fāyide Ebū'd-derdā' [021b/02] raḍyallahü 'anh iki öküz gördi ki çift sürer. Birisi ṭurdı, ḳaşanurdı. Biri de aña muvāfaḳat idüp ṭurdı. Ebü'd-derdā' ağladı. [021b/03] Eyitdi ki āḫiret ḳardaşları da eyle gerekdür ki muvāfaḳat ḳılalar. Her ki ḳardaşlığında muvāfıḳ olmaya, ol münāfıḳdur.

fāyide Vehebi'bnü [021b/04] Münebbih rivāyet ḳılur ki: "Yir, evvel bir gimi gibidi, bir yirde ḳarār itmezdi. Ḥaḳ te'ālā bir ulu firişte yaratdı ġāyet ḳuvvetlü. [021b/05] Buyurdı, yirüñ altına girdi. Yiri iki omuzı üstine aldı. Bir elin maşrıḳdan bir elin mağribden çıḳardı, iki ṭarafdan ṭutdı. [021b/06] Andan ṣoñra firiştenüñ ayağı ḳarār idecek yir yoğdı. Ḥaḳ te'ālā ḳızıl yāḳūtdan bir 'aẓīm ṭaş yaratdı ki ortasında yidi biñ [021b/07] delük var; her birinden bir deñiz aḳar ki 'aẓametin Allah bilür. Ol ṭaşa buyurdı, firiştenüñ ayağı altına girdi. Ol ṭaşuñ da [021b/08] ḳarārı yoğıdı. Bir ulu öküz yaratdı. Dört biñ gözi vardı, dört biñ ḳulağı vardı, dört biñ burnı vardı; [021b/09] dört biñ ağzı vardı, dört biñ dili vardı, dört biñ ayağı varıdı. Her iki ayağınuñ arası biş yüz yıllıḳ [021b/10] yoldur. Bu öküze buyurdı. Ol ṭaşuñ altına girdi arḳası üzerine. Boynuzı üzerine götürdi. Bu öküzüñ adı Geyūs̱adur. [021b/11] Öküzüñ ayağı ḳarār itmezdi. Bir balıḳ yaratdı ki hiç kimse 'aẓametin vaṣf idemez. Eger mecmū' deñizleri burnınuñ delügine ḳoysalar, [021b/12] bir ulu ṣaḥrāda bir ḫardal ne mes̱ābe deyise şöyle ola. Buyurdı ki bu öküzüñ ayağı altına ḳıvām oldı. Bu balıġuñ adı Yehmūtdur. [021b/13] Andan balıġuñ ḳarārın ṣu üzere ḳıldı. Ṣuyı havā üzerinde, havāyı gine ṣu üzerine, ṣuyı ḳarañulıḳda. Andan ṣoñra maḫlūḳātuñ [021b/14] 'ilmi dükendi. Ḥaḳ te'ālā ṣānuhu bilür ki ne vardur. Ḥadīs̱[i] bu vechile naḳl itdi Ḳāḍī Şahābe'd-dīnī, Kitābu Mesāliki'l-Enṣārda. [021b/15] Bu ḥadīs̱de delālet var ki dünyā ḳarār idecek yir degüldür. Zīrā ki ḳarārı balıġla ṣu üstinedür. Balıḳ ṭanıyıcaḳ yüzücidür ki [021b/16] ḳarārı yoḳ".

el-ḥadīs̱ Rivāyet ḳılınur ki ehl-i cennet, cennete giricek ol öküzi boğazlayalar, başın ayağın yiyeler. Ol balıġuñ üksüzce [021b/17] bağrın yiyeler. Bu ḥadīs̱de işāret var ki ehl-i cennetdür [ki] zevālden ḳurtılup dār-ı ḳarāra varalar. Dünyāyiçün ekin eker ya āḫretiçün [021b/18] ekin eker. Öküz boğazlandı. Ma'lūm olur ki iki ekin zaḥmetinden de āzād oldılar.

Rivāyet ḳılur Ka'bü'l-Aḥbār raḍyallahü 'anh ki [021b/19] ḳıyāmetde eyi güni getüreler, ḳoñur öküz ṣūretinde cehenneme atalar. Tā ki anlara ṭapanlara ziyāde melāmet, rüsvāylıḳ ola.

İbnü 'Abbās [022a/01] raḍyallahü 'anh dir ki: "Ka'bü'l-Aḥbār sözi maḳbūl degüldür. Allah te'ālā münezzehdür şems ḳamere 'aẕāb itmekden. Belki şemsi getüreler, ḳararmış, [022a/02] nūrları gitmiş ola. 'Arş berāberine geleler, secde ideler. Diyeler: 'Yā Rabbi! Bilürsin ki biz saña muṭī'duḳ, senüñ emrüñde segirdürdük. [022a/03] Bize kāfirler ṭapduġıla 'aẕāb eyleme!' Allah te'ālā diye ki: 'Ben ḥükm itdüm ki neden yaratdumısa aña döndürem. 'Arş nūrından yaratdumıdı; [022a/04] varuñ, aña ḳarışuñ' diye. Varalar, 'arş nūrına ḳarışalar".

ḥikāyet Ādem peyġāmber 'aleyhi's-selām, cennetden çıḳıcaḳ bir ḳızıl öküz indi. [022a/05] Anuñıla ekin ekerdi. Zaḥmetden derledi. Alnınuñ derin silerdi. Dirdi dāyim ki: "Ḥavvā Ḥavvā! Sen itdüñ baña bunı" dirdi. [022a/06] Zīrā ki cennetde buġday yimege şeyṭān vesvese idicek, Ḥavvā da yiltdiyidi. Ādem andan ḳaldı ki her öküz süren şimdi "ḥō ḥō" dir. [022a/07] Galaṭ itdiler, "ḥō ḥō" dirler.

el-emsāl انما اكلت يوم اكل الثور الابيض

Ya'ni bir aḳ öküz yidügi vaḳt yidüre. Emīre'l-mü'minīn [022a/08] 'Alī raḍyallahü 'anh dir ki: "Benümle 'Oṣmān meseli üç öküz meselidür ki bir[i] aḳ, biri ḳara, biri ḳızıl. Bir mīşede olurlardı. Bilelerinde [022a/09] bir arslan varıdı. Bunlar bir arada olmaġın yardımlaşurlardı. Arslan bunlara ẓafer bulmazdı. Bir gün arslan ḳızıl öküzile [022a/10] ḳara öküze didi ki: 'Aḳ öküzüñ rengi iñen bellüdür' didi. Avcı, anı ıraḳdan görür de bizüm mīşemüze gelür olur. Benüm rengüm size beñzer. [022a/11] 'Ḳoñ, anı yiyem didi ki mīşe bize ḫalvet ḳalsun' didi. Rāżī oldılar. Vardı, anı yidi. Bir ḳaç günden ṣoñra ḳızıl öküze [022a/12] didi: 'Benüm rengüm senüñile birdür. Ḳo ḳara öküzi yiyim' didi. Anı da yidi. Bir ḳaç günden ṣoñra ḳızıl öküze didi ki: 'Elbetde seni yirem' didi ki [022a/13] mühlet vir, üç kez çıġırayın, andan yiyesin didi. Ol da mühlet virdi. Üç kez çaġırdı".

[022a/14] Emīre'l-mü'minīn 'Alī raḍyallahü 'anh ol vaḳtī ki bıçaġıla urdılar. Didi ki: "Ben ol vaḳt ki 'Oṣmān depelendi, ben ol vaḳt depelendüm" [022a/15] çaġırup didi.

bābü'l-cīm

el-cāmūs Bahādur olur, ḳuvvetlü olur. Arslan andan ḳorḫar; velī ol siñekden ḳorḫar. [022a/16] Zīrekdür. Bir süride birin adıla çaġırurlar. Gelür, vaṭanına ḳaçar. Her

ḳanda olsa yatıcaḳ dāyire olur. Başların ṭaşra, ḳuyruğın [022a/17] içerü eyler. Buzağuların dāyire içinde ḳor. Bir müdevver burc gibi olur. Boğasın bir birile vuruşur. Birisi yiñilse varur, bir göle [022a/18] girer. Andan otlar, semürür. Ḳaçan ki bile ki ḳuvvetlendi, çıḳar, varur. Ol ḫaṣmın bulur, yiñer.

el-ḫavāṣṣ Etin buḫūr itse baḳḳa ḳalmaya. Yise, [022a/19] bit ölür. İçi yağın yalama ṭuzıla ḳarışdurup, uyuza, baraṣa çıbığla dürtseler ḫōş ola.

el-cerād Cerād, çekürgedür. [022b/01] Ḳaçan toḫum bıraḳsa, ḳatı yirde ya ḳatı ṭaş ki külüng kār itmeye. Ḳuyruğın urup yarar. Andan yumurda bırağur. Çekirgenüñ altı ayağı olur. Ard [022b/02] ayağında bıçğusı olur. At yüzlü, öküz boynuzlı, fīl gözlü, ṣığın boynuzlu, arslan gögüzlü, ʿaḳreb ḳarınlu, kerkes ḳanatlu, yılan [022b/03] ḳuyruḳlu, deve ḳuşı ayaḳlu, deve uyluḳlu olur. Begine iṭāʿat ider. Göçse göçer, ḳonsa ḳonar. Ağzı yarı ağudur; neye ṭoḳınsa [022b/04] ḳurıdur.

Rivāyet ḳılınur ki Peyġāmberüñ ʿaleyhi's-selām öñine bir çekürge düşdi. Gördi ki ḳanadında yazılmış ki: "Biz Ḥaḳ teʿālānuñ ulu leşkeriyüz. [022b/05] Bizüm ṭoḳsan ṭoḳuz yumurdamuz vardur. Eger yüz tamām olsaydı dünyāyı tamām yiridük". Peyġāmber ʿaleyhi's-selām duʿā itdi. Didi ki, Allahum!

[022b/06] اهلك الجراد اقتل كبارها واقتل صغارها وافسد بيضها وسدّ افواهها عن مزارع المسلمين وعن معايشهم انك سميع

[022b/07] الدعاء

Cebrā'īl geldi didi ki: "Bu duʿānuñ baʿżı ḳabūl oldı" didi. ʿÖmer raḍyallahü ʿanh gördi ki çekürge ḳalmadı. Etrāf-ı ʿāleme [022b/08] ādem gönderdiler ki göreler yir yüzinde çekürge var mı. Yemene giden geldi. Bir avuç çekürge getürdi. Tekbīr itdi. Didi ki: "Peyġāmber [022b/09] ʿaleyhi's-selām buyurur ki: 'Allah teʿālā biñ ümmet yaratdı. Altı yüzi deñizde, dört yüzi ḳurıda. Ḳıyāmet yaḳın olsa, evvel çekürge [022b/10] helāk olur. Andan ḳalan ümmet helāk olur; ardınca şu yağısar helāk olur'".

Eṣmāʿī dir ki: "Beriyyede gördüm ki [022b/11] bir Aʿrābī buğday ekmiş. Vaḳt ki başlandı. Çekürge geldi, yir. Bu kişi bilmez ki ne ḥīle ḳıla. Başladı, bu şiʿri eyitdi ki:

şiʿr

[022b/12]

Uğradı çekürge ekinüme. Didüm aña ki: "Yime, ifsāda meşġūl olma" [022b/13]

فقال منهم خطيب فوق سنبله انا على سفر لابد من زاد

didi baña ḫaṭībler. Bir baş üzerinde oturuben, biz müsāfirüz, müsāfire [022b/14] elbette azıḳ gerekdür.

el-ḫavāṣṣ Ḳuru yir çekürgesin sidük[i] zaḥmetile gelen kişi buḫūr idüp, üstine ṭursa, fāyide ide. Ḳaçan on [022b/15] iki çekürge ṭutsa, başın ayağın ḳanadın kesüp azacuḳ ḳuru mersinle ḳaynadup içerse, istisḳāya fāyide ide. Boynı uzun [022b/16] çekürgeyi rib' ısıtması ṭutana aṣsa, ısıtma ḳoya. Yumurdasın çığıda dürtseler zāyil ola. Deñiz çekürgesin başı murabba' [022b/17] olur. Başından yanınuñ ṣadef gibi ḳabı olur, ḳuyruğından yanınuñ ḳabı olmaz. Her yanında on uzun ayağı olur örümcek [022b/18] ayağı gibi. Velī bunuñ büyük bir girdece olur. Ḳızıl, ince boynuzı olur. Gözleri başından aşağa ṣarḳar. Ehl-i mağrib [022b/19] kebāb idüp yirler. Cüẕẕāma fāyide ider.

el-cerd Cerd, büyük sıçana dirler.

Ḥikāyet ḳılınur ki mıḳdār Peyğāmberüñ ḫādim[i], ḳażā-yı ḥāceti içün de [023a/01] bir vīrāneye vardı. Gördi bir sıçan delükden bir bir fulōrī çıḳarur. Ḥattā on yidi fulōrī çıḳardı. Andan bir yaşıl biz çıḳardı. Ol [023a/02] biz pāresin de aldum, gördüm ki içinde bir fulōrī daḫı vardur. Ol on sekiz fulōrī aldı.

Ḥikāyet olınur ki Sa'di'bnü Ḳays [023a/03] seḫī vü cōmerd idi. Bir 'avrat geldi, ḥālin 'arż itdi. Didi ki: "Evümüñ sıçanları ağacı üstinde yürür. Ya'nī ki ev içinde nesne [023a/04] yoḳ ki yiye. Saḳfında gezer". Vardı, ol 'avratuñ evin ṭa'āmıla, ni'metile ṭoldurdı. Du'āsı dāyim buyıdı: اللّهمّ ارزقنى

[023a/05] حمدا ومجدا فانّه لا حمد الّا بفعال ولا مجد الّا بمال

"Yā Rabbi! Baña eyü ad rūzī eyle daḫı ululuḳ vir. Zīrā ki eyü ad [023a/06] olmaz illā eyü işlerle; ululuḳ olmaz illā mālıla". Sa'di'bnü Ḳaysuñ ḫalḳda çoḳ ödünci varıdı. Ḥasta oldı. Ṣora gelmediler. [023a/07] Didiler ki: "Utanurlar bōrclarından seni ṣormağa". Buyurdı, münādīye çıḳdı. Çağırdı ki kimüñ ki Sa'di'bnü Ḳaysa bōrcı varısa [023a/08] ḥelāl eyledi. Ḫalḳ bundan ṣoñra şol ḳadar geldiler ki köşküñ nerdübānı inüp çıḳmaḳdan ṣıdılar.

el-cirv

Rivāyet olundı ki [023a/09] Peyğāmber 'aleyhi's-selām bir gün ṣabāḥladı ğāyet ğuṣṣalu. Ṣordılar ki "Yā Resūlallahi! Neçün ğuṣṣalusın". Didi ki: "Cebrā'īl va'de itdi ki [023a/10] baña geçen gice geleydi; gelmedi. Vallāhi Cebrā'īl va'deye muḫālefet itmedi. Velī bir sebeb, māni' vardur". Andan aradı. Taḫt altında [023a/11] bir it enügi bulundı. Buyurdı, çıḳardılar. Andan kendü mübārek eline ṣu alup anuñ yirine saçdı. Gice olıcaḳ

Cebrā'īl geldi. [023a/12] Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: "Neçün va'deye gelmedüñ?" Cebrā'īl didi ki: "Biz firiştehlerüz, girmezüz ol eve ki anda it ola".

el-cessāse [023a/13] Cessāse bir cānavardur ki deccālüñ cāsūsıdur.

Rivāyet ḳılınur ki Peyġāmber 'aleyhi'ṣ-ṣalavatu ve's-selām bir gün minbere çıḳdı. [023a/14] Didi ki: "Sizi beşāretçün ya inẕāriçün cem' itmedüm. Velī Te'mīm-i Dārī bir ḫaber virdi, anuñiçün cem' itdüm. Ben size deccālüñ [023a/15] vaṣfın eydürdüm. Te'mīm-i Dārī deccāli gördi, hemān ol ṣıfatludur". Te'mīm daḫı dir ki: "Otuz kişi gemiye bindük. Bir ḳatı [023a/16] yil çıḳdı. Aldı, bizi bir adaya bıraḳdı. Gördük ki bir cānavar yürür. Sehī kendüyi başdan ayaġa bürümiş. Ṣorduḳ ki ne nesnesin. [023a/17] Didi ki: 'Ben cessāseyem'. Didik ki: 'Bize ḫaber vir'. Didi ki: 'Ḫaber gerekse şol deyre varuñ. Anda bir kişi var, size ġāyet müştāḳdur'. [023a/18] Varduḳ. Gördük ki bir kimesne zencīrlerle baġlu. Bize didi ki: 'Ne yirdensiz?' Didik ki: 'Ḥicāzdan'. Didi ki: 'İçiñüzde Muḥammed ḳopdu mı?' [023a/19] Didük ki: 'Belā' Didi: 'Āḫir zamān peyġāmberidür'. Didi ki: 'Ṭaberiyye deñizinde şu var mı?' Didük ki: 'Belā' Didi ki: 'Ḳurusa gerekdür. Āḫir zamānda [023b/01] bin çıḳsam gerek'".

el-cu'al Cu'al, terse çoḳan ṭoñuzlan ḳurdına dirler. İşi neces cem' itmekdür. Anı ḳapusına iltür. Ḥırsından çoḳ cem' ider [023b/02] de ḳapusına ṣıġmaz. Kendü içerü girür. Neces ḳapusına dıḳılur. Kendü çıḳamaz, içinde ölür. Dünyā mālın cem' idüp yiyemeyen öleni buña [023b/03] beñzedürler 'āḳıllar.

laṭīfe Cu'al, gül ḳoḫusından, müşg ḳoḫusından ölür. Gine terse bıraḳsalar, gine dirilür.

el-ḥadīs̱ [023b/04] Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: "Cāhiliyyetde ölen atalaruñuzla faḫr itmeñ ki cu'al yuvaladuġı necis ḫayrludur ol atalaruñuzdan".

el-cemel Cemel, [023b/05] irkek devedür. Peyġāmber 'aleyhi's-selām, Ḥudeybiye'de ḳurbān develeri içinde bir irkek deve bile viribidi. Ebū Cehlden almışlarıdı. Bedr ġazāsında [023b/06] Ebū Cehli depeledüklerinde ol devenüñ burnında bir gümiş küpe vardı.

Ḥikāyet olunur ki yevm-i Cemelde 'Āyişe'nüñ bindügi [023b/07] devenüñ adı 'Askeridi. İki yüz dirheme Bu'lā bin Ümeyye'den ṣatun aldıyıdı. Ol gün ki 'Āyişe de emīre'l-mü'minīn [023b/08] 'Ali'yle muḳābil olup ceng itdi. Ol deveye zırıhlar geydürdilerdi. Ol gün, ol devenüñ yuların dutarken, cengde heştād [023b/09] kişinüñ eli kesildi. Birin çalarlar eli kesilürdi, bir daḫı yapışurdı. Tā aña deginki devenüñ siñirin
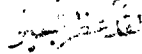
çaldılar. Düşdi. Ol eli kesilenlerüñ [023b/10] yetmişi Benī Żabiyedendi. Anuñiçün şā'ir Żabī dir ki:

şi'r

[023b/11]

Biz ki Benī Żabiyeyüz. Ol devenüñ yārānlarıyuz ölümden ilerü. Biz inerüz, ḳaçan ölüm inse. [023b/12] Bize ölüm, bizüm ḳatumuzda baldan ṭatludur. Kendüleri şecā'at, şehāmetile vaṣf iderler.

el-meṡel Şā'ir dir ki:

[023b/13]

"Taḥḳīḳ deve büyük oldı; velī 'aḳlı yoḳ. Büyüklikden deve 'aḳılsuz [023b/14] fāyide bulmadı".

el-ḥadīṡ Ṣaḥābī rivāyet ḳılur ki: "Peyġāmber 'aleyhi's-selām bir gün va'ẓ itdi. Cemī' gözler ağladı, göñüller ḳorḫdı. [023b/15] Eyitdük ki: 'Yā Resūlallahi! Bu va'ẓ, keennehü bizümle vedā' va'ẓıdur, āḫir va'ẓdur. Bize ne ısmarlarsın, ne buyurursın ki senden [023b/16] ṣoñra anuñla 'amel ḳılavuz'. Didi: 'Sizüñ içiñüzde bir rūşen, nūrlu, açuḳ yol ḳodum ki gicesi gündüz gibidür. Hiç kimse [023b/17] bundan ṣoñra ol yoldan egilmeye, illā helāk ola. Benden ṣoñra diri ḳalan çoḳ iḫtilāf göre. Zinhār! Zinhār! Ol vaḳtin [023b/18] benüm sünnetüm, şerī'atum elden ḳomañ. Ḫulefā-i Rāşidīn sünnetin elden ḳomañ, azu dişlerüñüzle ṭutuñ. Zinhār! Zinhār! Ḥaẕer [023b/19] ḳıluñ ṣoñra düriyen işlerden. Zīrā ki ol bid'atdür, azġunlıḳdur. Zinhār! Zinhār! Pādişāhlaruñuza muṭī' oluñ eger bir Ḥabeşī [024a/01] ḳulısa daḫı. Zīrā mü'min, burunduruḳlu deve gibidür; nireye yitseler yidilmek gerek, ṭaş üstine çökerseler çökmek gerek'".

el-mu'cize [024a/02] Cābiri'bnü 'Abdı'l-lah rivāyet ḳılur ki: "Peyġāmber 'aleyhi's-selāmla ġazādan gelürdük. Devem yoruldı, çökdi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām geldi, du'ā ḳıldı. [024a/03] Deve ṭurdı, 'bin' didi. Bindüm. Cemī'i kişilerüñ öñinde gider oldum. Peyġāmber 'aleyhi's-selām ṣordı ki: 'Deveñ nicedür?' Didüm: 'Yā Resūlallahi! [024a/04] Senüñ bereketüñde aşdı. Ġāyet eyüdür'. Didi ki: 'Bunı baña ṣatar mısın? Bağçam ṣuvarıcaḳ daḫı devem yoġıdı. Utanduğumdan ṣataram'. [024a/05] Didüm: 'Bir vuḳıyye altuna ṣatdum. Bu şarṭıla ki Medīneye varınca benüm'. Medīneye gelicek Peyġāmber 'aleyhi's-selām Bilāle didi ki: 'Var, deve- [024a/06] sinüñ bahāsın vir

dahı ziyāde nesne vir. Hem devesin bile vir' didi. Vardum, aldum".

el-emşāl وقع القوم في سلا جمل

[024a/07] Ya'nī kavm, deve etin yimege düşdi. Bu meşel ġāyet żarūretde mübālaġa itseler dirler. والتمر في البير وعلى ظهر الجمل يعني خرما قين

Ya'nī hurmā kuyıda [024a/08] biter, hem deve arkasında biter. Ya'nī hurmā, deveyle kuyıdan şu çeküp şuvarmayınca bitmez. Bu meşelüñ aşlı budur ki: "Zamān-ı cāhiliyyetde [024a/09] hurmā yitişicek, bir kişi Medīnede bir yüce yire çıkardı. Çaġırurdı ki: 'Her ki kuyıdan şu çeküp deveyle bahca şuvardıysa, 'ākıbet [024a/10] şuvarduġın hurmāda buldı'". Bu meşele yakındur. Şabāh olıcak münevver kervān gice yürümegi [024a/11] bu kabīldendür.

kavl-i şā'ir

Kaçan sen ekin ekmeseñ, [024a/12] ekin götürilecek ekinci görseñ, peşīmān olursın tohum vaktinde takşīr itdügüñe.

el-cinn Cinnī, cism-i havāyīdür. Dürlü şekle [024a/13] ve şūrete girmege kādirdür. Dahı zahmetlü işlere kādirdür. Peyġāmber 'aleyhi's-selām cinni[nüñ] de peyġāmberidür. Velī 'ulemā ihtilāf itdiler ki: [024a/14] "Cinnīye cennetde şevāb virilür mi virilmez mi?" İmām Ebū Hanīfe dahı dirler: "Cinnüñ şevābı cehennemden kurtulmakdur. Cennete girmez". Kalan 'ulemā [024a/15] dahı dirler: "Cinnī cennete girür insān mü'minleri gibi".

İbni Mes'ūd dahı dir ki: "Mekkeden bir gice çıkduk Peyġāmberile. Aramuzdan [024a/16] Peyġāmberi yavı kılduk. Derelerde istedük, bulmaduk. Ol gice 'azīm ġuşşayla giceledük. Şabāh gördük ki Peyġāmber 'aleyhi's-selām Hirā taġından [024a/17] gelür. Didi ki: 'Cinnī beni okıdı. Vardum, İslām 'arż itdüm. İmāna geldiler. Kur'ān okıdum, işitdiler'. Aldı Peyġāmber 'aleyhi's-selām bizi, [024a/18] ol yire vardı. Gördük ki henüz odlarınuñ eşeri bākīdürür".

İmām Şāfi'ī rivāyet kılur ki: "Enşārdan Medīnede bir kişi [024a/19] varıdı. Yatsu namāzına çıkdı, ġāyib oldı. Nice yıl gelmedi. 'Avratı ere vardı. 'Ömer zamānında ol kişi geldi. 'Ömer [024b/01] radıyallahü 'anh şordı ki: 'Kandayıduñ?' Ol didi ki: 'Beni cinnī esīr eyledi. Aldı, gitdi. Vardum. Çok zamān içlerinde oldum. [024b/02] Şoñra müsülmān cinnīleri anlara ġazā itdi. Gālib olup anları esīr itdiler. Beni de bile alup gitdiler. Baña

didiler ki: 'Sen müsülmānsan seni [024b/03] bize esīr itmek ḥelāl degüldür. Dilerseñ bizümle ṭur, dilerseñ ilüñe iltelüm' didiler. Uş bunda getüri virdiler'".

Ḥikāyet ḳılınur ki Peyġāmber 'aleyhi's-selām- [024b/04] dan ṣoñra Sa'dü'bnü 'Ubbāda diledi ki ḫalīfe ola. Vaḳtī ki Ebū Bekr ḫalīfe oldı. Geçdi, devrāna geldi. On biş yılına dek [024b/05] Peyġāmberüñ [vefātınuñ] anda muḳīm oldı. Bir gün ġusl idecek yirde ölü buldular. Medīnede kimse anuñ vefātın bilmedi. İşitdiler ki [024b/06] bir kimse bu şi'ri eydür:

نحن قتلنا سيد الخزرج سعد بن عبادة رميناه بسهمين ولم نخط فؤاده

Biz öldürdük. [024b/07] Cüzrec ḳabīlesinüñ olsun Sa'dü'bnü 'Ubbāda. Atduḳ iki oḳıla yüregin, ḫaṭā ḳılmadı. Yazmadı bu gün tārīḫ ṭutup. Teftīş [024b/08] itdiler. Gördiler ki hemān vefātı itdügi günümiş.

Rivāyet ḳılınur ki Naṣri'bni Ḥaccāc Mekkeye giderdi. Yolda gice oldı. [024b/09] Bir ḳorḫulu derede ḳondılar. Kervān, Naṣra didi ki: "Ṭur! Bu derenüñ cinnīlerinden senüñçün hem yoldaşlar çün amān dile!" didiler. [024b/10] Ṭurdı, kārbānı çevrindi bunı diye diye:

şi'r

Allaha ṣığındururum [024b/11] nefsüm daḫı yoldaşum her cinnīden ki bu derede var.

حتى أعود سالما وركبي

Ḥattā selāmet dönevüz ben de Kervān [024b/12] bunı dirken işitdi ki bir kimse bu āyeti oḳur ki يا معشر الجن والإنس إن استطعتم أن تنفذوا من أقطار السموات

[024b/13] والأرض فانفذوا لا تنفذون إلا بسلطان فبأي آلاء ربكما تكذبان

Vaḳtī ki Mekkeye geldi. Küffār, Ḳureyşe ḫaber virdi. [024b/14] Didiler ki: "Oğlan ölmişsin. Ölümi Muḥammed zu'm ider ki bu āyeti gökden indi". Naṣr didi ki: "Vallāhi ben de işitdüm yoldaşlarum da [024b/15] bile işitdiler". Geldi, īmān getürdi. Peyġāmberüñ ardınca Medīneye hicret itdi. Medīnede bir mescid yapdı ki Naṣri'bni Ḥaccāc [024b/16] Mescidi dirler, meşhūrdur.

İmām Şāfi'ī daḫı dir ki: "Her kişi ki cinnī gördüm dise, ṭanuḳluğını ḳabūl itmezem. Zīrā ki [024b/17] yalandur, cinnī görünmez. Zīrā ki peyġāmber ola, göre". Velīkin

'ulemā dir: "Cinnī görinür" didi. Dirler ki ṣaḥābe içinde 'Amrü'bnü Cābir [024b/18] vardı, cinnīyidi.

Ṣafvān bin Mu'ṭal dir ki: "Ḥacca giderdük. Gördük ki bir yılan deprenür. Ṭurduḳ üstünde. Tā ki öldi. [024b/19] Bir pāre biz çıḳardı bir kişi, kefen eyledi, gömdi. Andan Mekkeye varduḳ. Mescid-i Ḥarāmda bir kişi geldi, didi ki: 'Siz 'Amrü'bnü Cābir [025a/01] yāranlun mısız?' Didik ki: 'Biz anı bilmezüz'. Didi ki: 'Ol yılan defn iden siz misiz?' Didik ki: 'Bu kişidür'. Didi ki: 'Allah ḥayr cezā itsün. Ol yılan, Peyġāmbere [025a/02] gelen ṭoḳuz cinnīnüñ birisi budur ki geldi'. Peyġāmberden Ḳur'ān işitdiler".

Rivāyet ḳılınur ki 'Ömeri'bnü 'Abdi'l-'azīz bir yazıda yürürdi. [025a/03] Gördi ki bir yılan ölmiş, yatur. Ḳuşaġı ucından kefen eyledi de defn eyledi. Nā-gāh işitdi ki bir kişi çaġırur ki: "Yā Serīḳa! Resūlallahdan [025a/04] işitdüm ki yazıda ölürsin, bir ṣāliḥ kişisin kefenler defn ider". 'Ömeri'bnü 'Abdi'l-'azīz didi ki: "Sen kimsin?" Didi ki: "Ben cinnīlerdenem [025a/05] ki Peyġāmberden Ḳur'ān işitdiler benümle. Serīḳa ḳıldıdı ol yılan ki defn itdük Serīḳadur. Hemān ben ḳaldum.

Enesi'bnü Mālik [025a/06] dir ki: "Peyġāmber 'aleyhi's-selām[la] Mekke ṭaġında gelürdük. Bir pīr, 'aṣāsın ṭayanu ḳarşudan geldi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi: 'Şol pīrüñ [025a/07] yüriyişi, āvāzı cinnīye beñzer'. Pīr didi ki: 'Belī, cinnīyem. Adum Hāmedür'. هيم بن هاهيم بن لاقيس بن ابليس

Peyġāmber 'aleyhi's-selām [025a/08] didi ki: 'İki atada iblīse yitişürsin'. Didi ki: 'Belī'. Peyġāmber 'aleyhi'ṣ-ṣalavatu ve's-selām ṣordı ki: 'Ḳaç yaşarsın?' Didi ki: [025a/09] 'Dünyā 'ömrinden azacuḳ eksük. Ḳābīl Hābīl zamānında oġlancıdum. Nuḥ peyġāmber 'aleyhi's-selām elinde tevbe idüp īmāna geldüm. [025a/10] Şu'ayb peyġāmbere, İbrāhīm peyġāmbere, 'Īsā peyġāmbere uġradum. 'Īsā didi ki: 'Muḥammede 'aleyhi's-selām uġrarsañ benden selām vir' didi. [025a/11] Uş saña yitişdüm, īmān getürdüm'. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi: عَلَى عِيسَى وَعَلَيْكَ السَّلَامُ يَا هَامَه

'Ya'nī saña da ve Īsāya da selām [025a/12] olsun!' Peyġāmber 'aleyhi's-selām aña on sūre ögretdi. 'Ömer raḍy[allahü] 'anh didi ki: 'Peyġāmber vefāt itdi. Hāme vefātın bize ḥaber [025a/13] virmedi. Ẓan iderem ki henüz daḥı diridür'".

İbni 'Abbās, İbnü Mes'ūd dir ki: "İblīs aṣlda firişteyidi". Ḳāḍī 'Iyāż [025a/14] dir ki: "Ekṣer 'ulemā iḫtiyār itdiler, iblīs firişte degüldür, cinnīlerüñ atasıdur. Nice ki Ādem peyġāmber insānuñ atasıdur. İblīs, [025a/15] kāfir oldı. Velī secdeye buyrulup secde itmedügiçün ya Ādeme ḥased itdügiçün yā 'āṣī olduġıçün kāfir olmadı. Eger [025a/16] eylemese, her secdeyi terk iden, her ḥased iden, her 'āṣī olan kāfir olaydı. Belki kāfir

oldı Allah te'ālānuñ ḥükmine rāżī [025a/17] olmayup begenmedügiçün, Allah te'ālā buyurduğına ẓulmdür didügiçün kāfir oldı. Zīrā ol vaḳtī ki Ḥaḳ te'ālā buyurdı ki: 'Ādeme [025a/18] secde ideler'. Didi ki: 'Ben[i] oddan yaratduñ, Ādemi ṭopraḳdan yaratduñ. Ot ṭopraḳdan yigdür, ben aña nice secde ideyim'. [025a/19] Bilmedi ki şeref ḫāṣṣiyyetiledür, Allah te'ālānuñ naẓarıladur; aṣlıla degüldür. Olansa hünersüz şek degül ki ol şeyṭāndur. Daḫı her kişi ki [025b/01] Ḥaḳ te'ālānuñ ḥükmini begenmese kāfir olur".

cānnü'l-büyūt Cānnü'l-büyūt, ev cinnīsine dirler ki küçücek yılandur. Ba'żī dir ki ince- [025b/02] cük olur. Ba'żī dir ki ince, aḳdur. Uvaḳ beñi olur. Peyġāmber 'aleyhi's-selām men' itdi bu av yılanın öldürmege: 'İllā meger ki ḳuyruġı [025b/03] küçük ola, arḳasında iki aġ ḫaṭṭı ola; ol cinnī degüldür, anı öldürüñ!' didi. Zīrā ki anı ḥāmile 'avrat görse, ḥamlin [025b/04] düşürür.

el-ḫabd cünd-i bā dester سگابه beñzer. Şu cānavarıdur. Ḳunduz andan ḥāṣıl olur. Ḳıfcaḳda bulınur. Sammūr da [025b/05] dirler. Dilkü hey'etinde olur. Velī iki ayaġı olur ancaḳ, iki eli olmaz. Başı ādem başı bigi olur. Yüzi degirmi olur. Ḳuyruġı [025b/06] uzun olur, rengi ḳızıl olur. Gögsin yire süriyü yürür. Bilmeyen dört ayaḳlu ṣanur. Ḳaçan avcı görse ḳaçar. Dört ḫāyesi olur. [025b/07] İki ṭaşrada, iki ḳarnında olur. Ardınca becid olsalar, ol iki ṭaşradaġı ḫāyesin aġzıla keser, atar. Zīrā bilür ki ol [025b/08] ṭaşraġı ḫāyede ḫāṣṣiyyet vardur, anuñiçün avlarlar. İçerikin ṭaşra çıḳarur. Ḫāyesi altında ḳızıl ḳan bigi nesne olur. [025b/09] Gāh olur ki şu içinde ḳarnın yuḳaru döner ki ol ḳızılı göreler, ḳan ṣanalar. Ḫāyesin kesmiş, atmış diyü terk idüp avlamayalar. [025b/10] Bu şuda dirilür, batar. Çoḳ zamānda ḳarada da dirilür. Velī ekṣer evḳāt şuda olur, balıḳ yir, lengec yir. Ḫāyesi tiryāḳdur. [025b/11] Her cānavar şoḳduġına merġūb edviyelerdendür. Hīç vechile mażarrat yoḳdur. Ne ḳadar bürūdetden, ruṭūbetden olur [025b/12] 'illet varısa, cemī'ine devādur. Ṣaġır ḳulaġa fāyide ider. Yaġıla eridüp başa dürtseler ṣar'ı def' ider. Fālice, nıḳrise, [025b/13] istirḫā'-i a'żāya 'aẓīm nefi' vardur. İçseler tiryāḳdur her bārid aġuya, ḥayvāndan olsun nebātdan olsun. Ḳaçan [025b/14] bir kimse ḳara cünd-i bā dester içse, bir dirhem ḳadarı bir günden soñra helāk ola.

cehber Dişi ayudur. Ḳaçan ṭoġurmaḳ [025b/15] istese, yidiger yıldızınuñ geçesine yinler de tizcek ṭoġurur. Enügi evvel bir pāre et bigi olur. Ḳarıncadan ḳorḫup yirden [025b/16] yire gezdirür. Gāh olur aḥmaḳlıġından kendü enigin ḳor, varur ṣırtlan enügin emzirür. Anuñiçündür ki 'Arab bir kimseye ġāyet [025b/17] aḥmaḳdur dise أحمق من جهيزة

Ya'nī dişi ayudan aḥmaḳdur.

el-cevẕer Geyik buzaġusıdur. 'Arab, ḫūb ḳızları aña teşbīh ider: [025b/18]

şi'r

فِي ذُرَى الأَوْجِ سَيْرٌ وَلُبْثٌ

Her kişi ki bir gün kenīseye gire uġrar. Anda ṣıġın buzaġularına [025b/19] daḫı geyik de ya'nī ḫūb ḳızlara ḫūb ḫatunlara.

el-cevẕel Gögercin yavrusıdur. 'Arab ḳaya kelerin andan yimege yig görür. [026a/01] يَا ابْنَةَ عَمِّي لَا أُحِبُّ الجَوْزَلَا وَلَا أُحِبُّ فَرْخَكَ المُفَلْفَلَا

'Avratına dir ki: "İy 'ammum ḳızı! Ben gögercin yavrusın sevmezem, [026a/02] daḫı fülfül bu جرگی de sevmezem وَإِنَّمَا أُحِبُّ ضَبًّا عَبْلًا.

Belki ben semüz ḳaya kelerin severem ancaḳ.

cabbāl Ṣırtlañdur. أَنْبَشُ

el-meṡel مِنْ جَيْأَلٍ

[026a/03] Ya'nī ṣırtlañdan artuḳ kefen ṣoyucıdur. Bu meṡel[i] mübālaġa maḳāmında dirler. Zīrā ṣırtlañ ölüyi çıḳarur, kefenin ṣoyar [026a/04] yir.

bābü'l-ḥā'i

ḥabāḥib Yıldız ḳurdıdur ki gice uçar. Ḳuyruġı od bigi ışlar.

el-meṡel أَضْعَفُ مِنْ نَارِ الحُبَاحِبِ

Ya'nī yıldız ḳurdı [026a/05] odından ża'īfraḳdur. Ba'żı dirler Ḥabāḥib bir kişidür. 'Arabda baḫīllıġıla meşhūrdur. Odı ġāyet ża'īf eylerdi ıraḳdan [026a/06] görüp ḳanḳı gelmesün diyü.

el-ḥārī Ṭurnadur. Ḳuşlarda ṭurnadan uzaḳ uçar yoḳdur. Ḥattā Baṣrada ṭutarlar, görürler ki ḳurşaġında [026a/07] dāne var ki Şāmda biter, özge yirde bitmez. Ol dāneyi yir. Ḳurşaġında erimedin Baṣraya varur. Ḳaçan yilegi yolunsa, giç bitse [026a/08] ġuṣṣadan ölür. Anuñiçündür ki bir kişi ġuṣṣadan mübālaġa itse 'Arab dir ki: أَكْمَدُ مِنْ حُبَارَى

"Ya'nī ṭurnadan ġuṣṣaludur [026a/09] daḫı ḳorḫu ḥāletinde dāyim ṭurmaz, sañalar". Anuñiçündür ki şā'ir cengden ḳaçan nā-merdi vaṣf ider bu şi'rle: تَرَكُوهُ أَسْلَحَ

[026a/10] مِنْ حُبَارَى رَأَى صَقْرًا وَأَشْرَدَ مِنْ نَعَامِ

Ḳodılar anı şol ḥalde ki artuḳ sañalar. Ṭoġan görmiş ṭurnadan daḫı [026a/11] deve ḳuşından ḳatı ḳaçar.

Rivāyet ḳılınur ki Yaḥyā bin Keṣīr bir kişiye emr-i ma'rūf nehy-i münker itdi. Ol kişi didi ki: "Sen kendü [026a/12] nefsüñ gör. Beşeri, ẓālimüñ ẓulmı, fāsıḳuñ fısḳı kendüye ziyān ider, saña ne" didi. Ebū Hureyre daḫı didi ki: "Vallāh yalan [026a/13] söyler. Ol kişi Ādem oğlınuñ günāhı ucından olur ki yire ṭamla ṭammaz, dāne bitmez; cānavarlar aç ḳırılur. Ḥattā ṭurna, şol ḳadar [026a/14] ḳatı uçarken açlıḳdan ölür". Bu āyet ma'nīsi de budur: يلعنهم اللاعنون.

Ya'nī la'net idiciler la'net ider. Ya'nī cānavarlaruñ [026a/15] 'āṣīleri şūmından rızḳ kesilür de 'āṣīlere la'net iderler. Ṭurnanuñ yavrusına 'nehār' dirler. Ṭoy toḳlı yavrusına [026a/16] 'leyl' dirler. Luġatde 'nehār' gündüzdür, 'leyl' gicedür.

şi'r

ونهاراً رأيت منتصف الليل. وليلاً رأيت وسط النهار.

[026a/17] Nehārı gördüm gice içinde. Īhāmdur ki gicede gündüz gördüm, leyl gördüm gündüz içinde. Ṭoy gördüm gündüz içinde. [026a/18]

el-ḫavāṣṣ Ḳazvīnī dir ki: "Ḳurṣaġında ṭurnanuñ bir ṭaş olur. Bilesine götüren iḥtilām olmaz. Eger ishāl olsa kesilür. [026a/19] Ṭurna yüregin uyḫulu kişi götürse, uyḫusı az ola".

el-ḥacl Ḥacl, keklikdür. Ḳaçan toḫmı ṭutmasa, ağnar. Yilegi dibine ṭopraḳ [026b/01] görür de toḫmı ṭutar, yumurdlar. Dirler ki: "İrkegi āvāzından toḫmı dutar. Yumurdlasa irkek olacağın, dişi olacağın ayırur. Anı, irkegi [026b/02] başar, dişi olacağın dişi başar. Bislemekde daḫı eyle ider". Dirler ki: "On yaş yaşar. Kendü mıḳdārı ḳuşun yumurdasın oğurlar, [026b/03] başar. Çıḳarur, bisler. Uçıçaḳ ol yumurdlayın anasına varur. İrkegi ḳatı ġayretlü olur. Vaḳt olur ki iki irkek, bir dişi [026b/04] üstine çekişürler. Bir birin öldürürler. Ḳanḳısı ġālib olursa dişisi aña uyur daḫı ötmegile. İrkek, kendü emṣālin aldar. Anuñiçün [026b/05] ṣayyādlar ağlarında bağlarlar. Tā ki öte de ḳalanı aña ḥased ideler. Diñmege gelür. Dişisi ḳaçan yumurdasın żāyi' olsa, varur, birinden [026b/06] yumurda oğurlar. Getürür başar".

fāyide Ḥikāyet ḳılınur ki Ebū Naṣr bin Mervān gördi muḳaddemlerinüñ birisile iki keklik kebābın getürdiler. [026b/07] Birin Kürd eline aldı daḫı geldi. Ebū Naṣr didi ki: "Neden geldüñ?" Kürt didi ki: "Yigitlikde ḥarāmlıḳ iderdüm. Bir bāzirgān [026b/08] ṭutdum ki öldürem. Zārī ḳılup yalvardı. Gördi ki ḳabūl itmedüm. Öldürürem didüm.

Ṭaġda iki keklik yürürdi. Anlara baḳup [026b/09] didi ki: 'Siz iki keklik ṭanuḳ oluñ ki bu kişi beni ẓulmıla öldürür' didi. Şindi bu iki kekligi gördüm. Ol kişinüñ aḥmaḳlıġı [026b/10] öñüme düşdi ki kekligi ṭanuḳ ṭutardı". Ebū Naṣr çünki bu sözi diñledi. Ṭurdı, geldi. Ḳılıçla boynın urdı. [026b/11] Didi ki: "Bu keklikler eyü ṭanuḳlıḳ virdiler".

el-ḫavāṣṣ Eti mu'tedildür, tiz hażm olur. Ḳaçan boġazından bir miṣḳāl ıssıla [026b/12] yudsa ṣar'ı giderür. Ödün göze çekse ẓulmet perdesin giderür. Ayda bir kez ödün her kim burnına ṭamzursa ẕihni [026b/13] tiz ola, unutmaya. Gözi ḳuvvetlene. Yumurdasını nişādır ṣoġanıla bişirüp yise, yürek aġrısına fāyide ide.

el-ḥidā'et [026b/14] Devlügeçdür. Ṭabī'atında vardur ki uçarken ṭurur. İbn Zühri dir: "Gāh devlügeç, ṭavşancı olur, gāh ṭavşancı devlügeç[e] döner". Dirler ki: [026b/15] "Ḳuşlar içinde devlügeçden eyü ḳonşılıḳ ider yoḳdur. Ḥattā aç olursa da ḳonşı yavrusına ṭama' itmez".

Dirler ki Süleymān [026b/16] peyġāmberüñ ṭoġanlarındandur. Çünki du'ā itdi ki: "Yā Rabbi! Baña bir milk vir ki benden ṣoñra kimseye milk olmasun" didi. [026b/17] Devlügeç andandı, kimseye milk olmadı. Eger nesne ögrense, andan yigrek ṭoġan olmazdı. Daḫı şānı oldur ki bir kişiden [026b/18] nesne ḳapsa, ṣaġ yanından ḳapar. Ḳazvīnī dir ki: "Devlügeç bir yıl dişi olur bir yıl irkek olur".

Ḥikāyet ḳılınur ki bir A'rābī [026b/19] 'avratı, Peyġāmberüñ ḫātūnlarına ḫiẕmet iderdi. Dāyim tekrār idüp oḳurdı bu beyti:

[027a/01] رَبِّنَا عَلَى أَنَّهُ مِنْ ظُلْمَةِ الْكُفْرِ نَجَّانِي

Ḳuşaḳ güni Tañrımuñ 'acāyiblerindendür ki beni küfr ḳarañulıġından ḳurtardı. 'Āyişe raḍyallahü [027a/02] 'anhümā didi ki: "Bu ne beytdür ki dāyim oḳursın". Ol 'avrat didi ki: "Bir gün bir gelin geldi bize. Ben bile olurdum. Muġtesele girürdi. [027a/03] Ḳuşaġı varıdı, ḳodı. Devlügeci et ṣanup ḳapdı. Ḳuşaġ[ı] yavı ḳıldılar, bulunmadı. Baña töhmet itdiler. Aradılar, nesne bulmadılar. Yüz yire urup [027a/04] Allah te'ālāya du'ā itdüm. Didüm: 'Yā ġıyāṣü'l-müstaġīṣīn!' Henüz du'āyı tamām itmedin bir devlügeç geldi. Ḳuşaġı cemā'atüñ ortasına bıraḳdı. [027a/05] Ḫalḳ dirildiler. Baña yalvarurlar ki: 'Bize ḥelāl eyle' dirler. Vardum bu beyti eyitdüm. Tā ki Ḥaḳḳuñ ol ni'metini unutmayam, dāyim şükr idem". [027a/06] وَيَوْمُ الْوِشَاحِ مِنْ تَعَاجِيبِ

Ḥikāyet ḳılınur ki Şeyḫ Şiblī[nüñ] bir gün ḫātun et diledi. Vardı, buçuḳ aḳçalıḳ et aldı. Gelürken devlügeç ḳapdı. Vardı. [027a/07] Şeyḫ Şeblī, mescide girdi, namāz ḳıldı. Evine geldi. Ḫatun öñüne et getürdi. Şeyḫ didi ki: "Bu et ḳandandur?" Ḫatun [027a/08]

didi ki: "İki devlügeç çekişdiler. Bu et anlardan düşdi". Şeyh didi: "Şükr ol Allaha ki Şeblī unutmadı. Egerçi Şiblī anı unutdı". [027a/09]

el-havāşş Devlügeç ödün gölgede kurudup bir sırça içinde ışlatsa, yılan şokduġı yire ṭamzursa dahı gözine sürme çekse, [027a/10] muhalifinden, ya'nī eger saġ yanında şokdısa şol gözine çeke, eger şol yanında şokdısa şaġ gözine çeke; uçar mīl- [027a/11] ce kurtıla. Eger devlügeç kanın, azacuk müşg güllābıla karışdurup açla içse, nefes tarlıġın gidere. Eger devlügeç, dirile bir evde [027a/12] aşsalar, ol eve yılan, 'akreb girmeye.

el-cerbā Cerbā bir cānavardur. Kaya kelerinden büyikrek olur. Dāyim yüzün güne karşu [027a/13] tutar. Kancaru dönse bile döner. 'Acem aña 'āfitāb-perest' dir. Gün ıssısında dürlü dürlü renge girür. Yavrusı boz olur. [027a/14] Büyise şararur. Dāyimā güni gözler. Toġıcak yüzin günden yaña tutar tā dikilüp başı üstine gelince. Tamām başı üstüne [027a/15] gelse güni görmez. Aġacuñ ya taşuñ depesine çıkar. Güni görmez de delü gibi olur. Kaçan gün egilse, maġrib tarafına gine aña [027a/16] döner. Tā ki gün tolununca varur, dirlik maşlahatına meşġūl olur. İrte olıcak gine güni gözler. Hattā 'ulemā dirler ki: "Mecūsīdür, [027a/17] güne tapar" dirler. Dili uzun, bir arşūn olur. Velī boġazında dürlü tutar. Kaçan siñek ya ġayrın görse, şanur ıraḳdan dilile [027a/18] alur yir. Dirler ki: "Başı, buzaġu başına beñzer. Teni balıġa beñzer. Dört ayaġı vardur". Şeyh Cemāle'd-dīn dir ki: "Örgüci olur [027a/19] arkasında deve gibi. Kankı aġaçda olsa onuñ rengine döner de gelen cānıvarı siñek gibi dilile kapar".

el-emsāl Dirler ki: [027b/01] فلان يتلون بلون الحرباء

"Ya'nī fulān kişi cerbā rengi bigi dürlü dürlü olur dahı" dirler.

Ya'nī cerbādan [027b/02] artuk şakınur, ihtiyāt ider. Zīrā cerbā bir budaġa bir elile yapışmayınca bir elinden bir budaġ komaz.

şi'r

إني أتيح لها حرباء تنضبة

[027b/03] لا يرسل الساق إلا ممسكا ساقا

Ma'nāyi'l-beyti: "Ben aña mubāh kıluram. Uvak aġacı cerbāsın ki bir budaġı komaz bir budaġ dutmayınca". [027b/04] Kaçan gözde biten kılı çekseler de yirine cerbā kanın kosalar, ayruk bitmeye. Ödüni göze çekseler perdesin gidere.

el-ḫarḳūṣ Ḫarḳūṣ, [027b/05] büreden büyücek cānavardur. Levni ḳaradur. Velī ṣaru, ḳızıl benekleri vardur. Ba'żı dir ki: "Ḫarḳūṣ hemān büredür". Ḫarḳūṣ, [027b/06] 'avratlaruñ fercine ḥarīṣdür. Nite ḳarınca, erenlerüñ ẕekerine ḥarīṣdür. 'Arab 'avratı dir ki:

şi'r

[027b/07] مهلا أإبلا أعطيتني أم نخلا

İy ḫarḳūṣ! Mehl vir, mehl vir. Deve mi virdüñ baña, ḫurmā-i bōstān mı virdün ki fercüme [027b/08] yapışursın! أم أنت شيء لا يبالي الجهلا

Yoḫsa bir nesne misin ki cāhillıḳı itmekden ḳorḳmazsın, ḥayāñ yoḳdur!

Ḫarḳūṣ bin [027b/09] Züheyr-i Sa'dī, ṣaḥābeden bir kişidür. Laḳabı Ẕü'l-ḫuvayṣaradur. Oldur ki Peyġāmber 'aleyhi's-selām vaḳt ki altun ṭopraġın ḳısmet itdi. Aña [027b/10] virmedi. Ol didi ki: "'Adl it! Bu ḳısmet 'adl degül" didi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: "Vāy saña! Ben 'adl itmeyicek kim 'adl ider!" [027b/11] Emīre'l-mü'minīn 'Ömer didi ki: "Yā Resūlallahi! Ḳo bu münāfıḳuñ boynın urayın!" Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi: "Yoḳ. Ḫalḳ diye ki 'Muḥammed aṣḥābın ḳıra [027b/12] başladı'. Bunuñ ṣoyından kişiler olacaḳdur ki Ḳur'ān oḳuyalar, boġazları çenberinden aşaġa geçmeye ya'nī Ḳur'ān göñline girmeye. [027b/13] İslāmdan çıḳalar uvaḳ av cānavarından çıḳar bigi. Eger ben anlara irsem, ḳıraydum anları bi'l-külliyye Allah te'ālā 'Ād ḳavmin ḳırduġı [027b/14] gibi". Bir kerre gine Zübeyrile-ki Peyġāmberüñ 'ammūsı oġlıdı-şu çekişdiler. Ol eyitdi: "Baḥcam ben evvel ṣuvarayım". Bu eyitdi: "Ben ṣuvarayın". [027b/15] Zübeyr baḥcası şunuñ yuḳarusındayıdı. Peyġāmber 'aleyhi's-selām, Zübeyre buyurdı. Ḫarḳūṣ didi ki: "'Ammuñ oġlı olduġıçün aña [027b/16] buyurduñ" didi. Münāfıḳ idi. Peyġāmbere töhmet itdi ve illā şer' oldı ki Peyġāmber buyurdı.

Emīre'l-mü'minīn 'Ömer zamānında [027b/17] Hürmüzān, 'Iraḳda kāfir oldı, 'öşr zekātın virmedi. 'Utbe bin Ġazvān, 'Ömer, 'Iraḳa beg ḳomışdı. 'Ömer'e biti gönderdi ki [027b/18] Hürmüzān bunuñ bigi iş itdi diyü. Emīre'l-mü'minīn 'Ömer, Ḫarḳūṣı çeri başı idüp leşker gönderdi. Ḫarḳūṣ, Hürmüzānıla [027b/19] 'aẓīm ceng itdi. Āḫir Hürmüzānı ṣıdı. Ahvāz'ı fetḥ itdi. Emīre'l-mü'minīn 'Alī zamānında yitişdi. Yevm-i Ṣıffīnde 'Alī'nüñ [028a/01] öñünde çoḳ ceng itdi. Andan ṣoñra 'Alī'ye 'āṣī olup ḫavāricile Kūfede bile gelüp, 'Alī'yle ceng itdi. Andan ol gün depelendi. [028a/02] Tārīḫ

otuz yidi yılındayıdı.

el-ḫureyş Bir cānavardur oğlaḳ mıḳdārınca. Bulġarda, Sicistānda olur. Sākin nefeslüdür. Velī ḳuvveti [028a/03] be-ġāyetdür, rām olmaz. Başında bir boynuzı vardur. Ḳanḳı cānāvara uğrasa ġālib olur. Arslan pencesi bigi pencesi var. Bī-ḥad [028a/04] yügrükdür. Hīç nesne yitmez. Ekşer iki ayağı üzerine segirdür. Avlamağa ḥīle iderler. Bir ṣāḥib-cemāle bikr ḳızı gösderürler. Ḳaçan ki görse [028a/05] ḳızuñ gögsine sıçrar. Diler ki eme. Muḥabbet-i ṭabi'iyyesi vardur. Anuñla ki hīç taḥammül itmez. Gögsine çıḳsa emcegin ağzına vurur, ṣuvarur emer. [028a/06] Südsüz de sarḫōş bigi olur. Ol ḥāletdeyiken gelürler, berk bağlarlar ṭutarlar. Ve illā bundan özge ḥīleyle ṭutılmaz. [028a/07] Ḳanın ṣuyıla içse ḫunnāḳı zāyil olur. Etin yise ḳulunç[ı] def' ider.

ḫusūr Serçe mişli ḳuşdur. Dürlü dürlü reng var: Ḳızıl, [028a/08] yaşıl, ṣaru, aḳ, ḳara, çīnī. Ta'līm iderler. Varur. Ḳanda ṣalsalar bir kimseden pūl alur, issine getürür.

el-ḫıṣṣān Ḫıṣṣān, aygıra [028a/09] dirler.

Rivāyet ḳılınur vaḳtī ki Mūsā peyġāmber 'aleyhi's-selām, Benī İsrā'īl ḳavmini aldı, ḳaçdı. Fir'avn, leşkerile ardına düşdi. Deñize [028a/10] geldiler. Mūsā peyġāmber 'aleyhi's-selām, 'aṣāyıla deñizi urdı. Deñiz on iki şaḳ oldı. Ḳuru yir açıldı. Benī İsrā'īl, on [028a/11] iki gürūh ḳıldı. Her bir şaḳdan bir gürūh geçdi. Fir'avn, bir aygıra binüp ardından yitdi. Deñize girmege ḳorḫdı. Cibrīl 'aleyhi's-selām [028a/12] bir aygıra, sāmiş yunda binüp Hāmān ṣūretinde geldi. Fir'avn'uñ öñince ṣuya depdi. Fir'avn, "gel berü" didi. Fir'avn'uñ [028a/13] leşkerinde yund yoğıdı. Aygır, bunuñ ardınca düşdi. Mīkā'īl 'aleyhi's-selām ardlarından sürerdi. Tā ki hīç kimse ḳalmadı ḳuruda. [028a/14] Deñiz ḳavuşdı. Cemī'isini ġarḳ itdi.

el-ḫalzūn Ḫalzūn, fişküredür.

el-ḫavāṣṣ Ḳaçan dögüp eline ṭılā itseler, māddenüñ göze [028a/15] dökülmesin men' ide.

el-ḫilm Ḫilm, گوندر

şi'r

وَمَاذَكَرٌوَاِنْ يَكْبَرْ فَانْثَى شَدِيدُ الاَزْمِ لَيْسَ لَهُ ضُرُوسٌ

Ne irkekdür [028a/16] ol ki büyise dişi olur. Ḳatı ışırur. Ḫāl bu azusı yoḳdur.

Ḫimāra 'Arab 'Ebū Ziyād' dir. Bir Ziyād adlu kişi varıdı. [028a/17] Hecv idüp

şā'ir aña dir ki:

şi'r

زِيَادٌ لَيْسَ اَدْرِي مَنْ اَبُوهُ   وَلَكِنَّ الْحِمَارَ اَبُو زِيَادِ

Ziyād'uñ bilmezem kimdür atası. Velīkin [028a/18] eşek, Ebū Ziyād'dur. Ya'nī Ziyād atasıdur. Gerçi Ebū Ziyād laḳabdur. Velī īhām ider. Ḥimāruñ 'ādetidür. Arslan görse [028a/19] ḳorḫudan kendüyi arslanuñ üzerine atar. Bilmeyen arslana cür'et ider ṣanur.

İbnü'l-ma'den, Ḥabīb-i Ṭā'īye hecv itdiyidi. [028b/01] Ḥabīb Ṭā'ī, cevāb ider bu şi'rile:

اَقْدَمْتَ وَيْحَكَ مِنْ هَجْوِي عَلَى خَطَرٍ   وَالْعَيْرُ يُقْدِمُ مِنْ خَوْفٍ عَلَى الْاَسَدِ

İḳdām itdüñ. [028b/02] Vāy saña benüm hicvümden kendüñi ḫaṭara düşürdüñ. Ḥimār da ḳorḫudan iḳdām idüp arslanuñ üzerine gelür. Ya'nī baña hicv itmege [028b/03] ḳorḫudan iḳdām itdüñ, cü'retüñden, hünerüñden degül. Nite ki ḥimār ḳorḫusından arslanuñ üzerine gelür, cü'retinden degül.

'Ādeti- [028b/04] dür ki bir kez varduġı yolı yañılmaz. Ḳulaġı işitgen olur. Ehl-i mürüvvet ḳatında adın añmaġa geriye görüp, ḳulaġ uzun diyü kināyet [028b/05] iderler.

'Ādet-i 'Arab buyıdı ki bir vebālu yirde girmege varsalar, görmedin bir nefesde on kez ā ā ā itdürürlerdi. Zu'mları [028b/06] buyıdı ki anı idicek vebā żarar ḳılmaz.

Ḥikāyet ḳılınur ki Bādiyede bir kişinüñ bir ḥimārı, bir iti, bir ḫorōsı varıdı. Ḫorōs, namāz [028b/07] vaḳtinde uyarurdı. Ḥimār, ṣuyıla odun ṭaşurdı. İt, bunları bekleridi. Ḫorōsı dilkü yidi. Ehli ġuṣṣalandılar. Kişi, ṣāliḥ kişiydi. [028b/08] Didi ki: "Ol ki ḫayr buyıdı. Guṣṣalanmañ" didi. Ḥimārı da ḳurt yidi. Gine didi: "Guṣṣalanmañ, ḫayr buyıdı". Ola it de helāk [028b/09] oldı. Gine didi ki: "Ḫayr buyıdı". Ola bir gün ṣabāḥ ṭurdılar. Gördiler ki çevrelerinde ne ḳadar ḫalḳ varısa urmışlar, esīr [028b/10] eylemişler. Bunlar ḳurtulmışlar Allah te'ālānuñ emrine rāżī oldıgıçün. Pes her kişi ki Allah te'ālānuñ gizlü luṭfın bilse, Allahdan ne [028b/11] gelse rāżī olur.

fāyide Nebāta dirlerdi bir kişi Yemenden Mekkeye gelürdi. Ḥimārı yolda öldi. Du'ā ḳıldı: "Yā Rabbi! Geldüm [028b/12] ki senüñ yoluñda ġazā idem, 'ilm ögrenem. Senüñ rıżāñ ṭaleb iderem. Şehādet iderem ki sen ölü dirildürsin, yine ṭurudursın. [028b/13] Senden dilerem ki bu gün baña kimse minnetin itdürmeyesin, ḥimārum dirildesin". Fī'l-ḥāl ḥimār dirildi. Ṭurdı, bindi. Mekkeye geldi. [028b/14] Şu'bī dir ki:

"Ol ḥimārı bāzāra ḳoydı, ṣatardı. Bir kişi didi ki: 'Ṣatar mısın şuna ki Ḥaḳ te'ālā öldükden ṣoñra gine diriltdi?' [028b/15] Didi ki: 'Pes nideyim'". Ehlinden birisi bu şi'ri didi:

şi'r

وَمِنَّا الَّذِي أَحْيَى الْإِلَهُ حِمَارَهُ | وَقَدْ مَاتَ مِنْهُ كُلُّ عُضْوٍ

[028b/16] وَمَفْصِلِ

Bizde şol kişi var ki Allah te'ālā ḥimārın diriltdi, her endām bend ü güşesi urulmuşiken.

fāyide Vaḳtā ki [028b/17] Peyġāmber 'aleyhi's-selām, Ḫayberi fetḥ itdi. Bir ḳara ḥimār getürdiler. Peyġāmber 'aleyhi's-selām, ḥimāra didi ki: "Aduñ nedür?" Ḥimār didi ki: "Yezīdü'bnü Şihāb'dur. [028b/18] Benüm ceddümüñ ṣoyında altmış ḥimār ḳopdı. Peyġāmberlerden özge kimse binmedi. Ol ṣoydan benden özge ḳalmadı. [028b/19] Peyġāmberlerden de senden özge kimse ḳalmadı. Umardum ki sen baña binesin. Ben cühūd ḳatındayıdım. Baña binse, ḳaṣdıla [029a/01]

arḳam dögerdi". Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: "Aduñ 'Yaġfūr' olsun". Peyġāmber 'aleyhi's-selām binerdi. İnicek viribirdi. [029a/02] Kime dilerse varur, ḳapusın ḳaḳardı. Başıla işāret iderdi Peyġāmbere. Alur gelürdi. Vaḳt ki Peyġāmber 'aleyhi's-selām vefāt itdi. [029a/03] Ebü'l-hayşem ḳuyusına ol ḥimār geldi. Peyġāmbere acıduġından kendüyi içine atdı, öldi. Ol ḳuyı, anuñ ḳabri oldı. [029a/04]

el-ḫavāṣṣ Ḳulaġı kirin, şarāba ḳatup içürseler, tizcek sarḫoş ola, 'aḳl gide uyıya. İrkek dişisine ḳalḳıduġı vaḳt, irkeginüñ [029a/05] ḳuyruġından ḳıl çekse de uyluġına baġlasa, ḳuvvet-i cimā'[ı] ziyāde ide, āleti ṭururda. Eger ḳuyruġına ṭaş aṣsalar aġrımaya. Ya [029a/06] dübürin baġlasalar aġrımaya. Etin bişürüp ṣuyı üstine otursa, ṣovuḳdan ḳabż olan kişi[nüñ] ḳabż[ı] gide. Doynaġından yüzük idüp [029a/07] maṣrū' ṭaḳınsa, ṣar'a zāyil ola. Ḥimārı[ñ] tersin oġlancuḳlara ṭaḳsalar, ḳorḫusını, sıçramaġı def' ide. Tersine sirke saçup [029a/08] ḳoḫusalar, burnı ḳanın ṭura. 'Aḳreb ṣoḳan kişi eşege binse, yüzin ḳuyruġından yaña dönse, acısı eşege vara. Eger eşegüñ [029a/09] ḳulaġına söylese, beni 'aḳreb ṣoḳdı dise, acısı gide.

el-ḥimārü'l-vaḥşī Yābān eşegidür. Ḳulana dirler. 'Acāyibindendür ki ḳaçan dişi-[029a/10] si irkek ḳuduḳ ṭoġursa, irkegi gelür, ġayretden ol ḳuduġuñ ḫāyasını ḳoparur da alur. Anası alur ḳaçar, dürlü ḥīle ider [029a/11] ki anı ḳurtara. Gāh olur ki anası ḳuduġuñ ayaġın şır. Tā ki gezmeye ki irkek bulup ḫāyasın kesmeye. Bir arada ḳurda emzürür. [029a/12] Tā büyüyüp irkekden kendüzin ḳurtarur. Ölünceye dek buña işāret

ḳılur.

Ḥarīrī, Maḳāmātta: يا رازق النعاب في عشه وجابر

[029a/13] العظم الكسير المهيض

"İy ḳarġa yavrusına yuvasında rızḳın viren!" Zīrā yumurdadan çıḳıcaḳ aġdur. Anası cinsüm degül diyü [029a/14] ḳor gider. Tā ki büyür, ḳara yüñ biter. Andan gelür. "İy bütün eyleyici şınmuş, uvanmış süñügi!" Maḳṣūd ḳulanuñ irkek [029a/15] ḳuduġıdur. Bir nev' ḳulan olur ki 'aḫderī' dirler. Şekli ḫūb olur. Zīrā Aḫder'e mensūbdur.

Kesirīnüñ bir ayġırı varıdı [029a/16] 'Aḫder' adlu. Ḳaçdı, vaḥşī oldı. Ṭaġlarda, mīşelerde ḳulana ḳatıldı. Şoyından ḳulanlar dürüdi. Anlara 'aḫderī' [029a/17] dirler. Bunlar ġāyet çoḳ yaşar. İbnü Ḫallikān dir ki: "Olur ki sekiz yüzden artuḳ yaşar".

Ḥāfiṭ dir ki: "Ebū Seyyārenüñ bir ḳara eşegi [029a/18] varıdı. Binüben ḳırḳ kerre ḥacca vardı, Mināya, 'Arafāta vardı".

el-ḫavāṣṣ Ḳulanuñ gözine baḳanuñ gözi aġrımaya. Göze ṣu inmesin [029a/19] men' ider. Semüz etin yimek mefāṣıl aġrısın, ṣızıyı giderür. İçi yaġın çıġıda dürtse, giderür. Ödi, dā'ü'ṣ-ṣa'lebi def' ider. İligin [029b/01] zanbaḳ yaġıla ısıdup, bahaḳa dürtse, zāyil olur. Etin yimek nıḳrīse fāyide ider.

el-ḥamām Ḥamām, gögercindür. [029b/02] 'Ādetidür ki yavrusın ister. Ne ḳadar ıraḳ olursa da ıraḳ yirden bek iledür. Ba'ż var ki bir günde üç biñ [029b/03] fersaḫ yol gider. Gāh olur ki alurlar, yuvasından on yıl ayru ṭutarlar. Gine furṣat bulduġı vaḳt vaṭanına degin gider. Şāhīnden [029b/04] ḳatı ḳorḫar. Ḳorḫusından şāhīni göricek ṭolaşur sıçan çetük görüp ṭolaşduġı bigi. Ve illā şāhīnden ol tiz uçar. [029b/05]

İbnü Züheyr dir ki: "Hīç bir ḫāṣıyyet erile 'avratda görmedüm; illā gögercinde gördüm". Gāh olur ki irkeginden özge kimse [029b/06] dişisin dilemez; irkek dişisinden özge dilemez tā ölince. Ba'żī var ki erinden ġayrıla düzilür, andan yumurdlar. Velī yavrı [029b/07] çıḳarmaz. Ba'żı irkek, bir irkegile daḫı cimā' ider. Ba'żı irkek, 'avrat almaz. Her ḳanḳısı eline girürse cimā' ider. Ba'żı dişi de [029b/08] bu ṣıfatlu olur. Yavrusı altı aylıḳ olsa yumurdlar. Cimā'dan ṣoñra on dört günde yumurdlar. Bu yumurda irkek [029b/09] olur. Bir günden ṣoñra bir daḫı yumurdlar. Ol dişi olur. Gündüzün yarusın irkek başar, yarusın dişisi başar. Gice [029b/10] de eyle ider. Ḳaçan dişisi başmasa döge döge başdurur. Bir birile cimā' itse yuvadan yavrusın çıḳarur. Yavrusına [029b/11] evvel ṭuzlu ṭopraḳ çaynar, yidürür. Tā ki boġazı açıla.

Arasṭo dir ki: "Gögercin sekiz yaş yaşar". Rivāyetdür ki gögercin [029b/12] oynatmak Lūṭ ḳavmi ʻamelidür. Her ki gögercin oynatsa ölmeye, dervişlik acısın görmeyince.

İbnü Veheb rivāyet ḳılur ki: [029b/13] "İki gögercin bir yire cemʻ olmaz. Münāsebetsüz iki nevʻ kuş bile uçmaz münāsebet olmayınca".

İbnü Züheyr bir gün gördi ki [029b/14] bir gögercin ḳuzġunıla uçar. Didi ki: "Ne ʻaceb! İkisinüñ şekli bir degül". Ḳondılar, gördiler ki ikisi de ḳamsaġımış. Didi ki: "Bu münāsebetden [029b/15] müşfiḳ oldılar". Ḳaçan ġayr cinsine muṣāḥib olsa, lā-büd āḫiri ayrılur. Nete ki şāʻir dir:

şiʻr

[029b/16] فقلت قولا فيه انصاف

Ḳāyildür ki gice ayrılduñuz. Ben bir cevāb virdüm ki anda inṣāf var.

[029b/17] ففارقته وان الناس اشكال وآلاف

Benüm cinsümden degüldi. Lā-büd ayrıldum. Ādemler dürlü dürlü olur, şekillüdür. [029b/18] Her günde şeklile ülfet alur. Dirler ki: "Gögercinden ebleh ḳuş yoḳdur ki yavrusın altından alurlar, boġazlarlar. Gine gelür, [029b/19] anda yavrı eyler".

Rivāyet ḳılınur ki İmām Mālikün bir oġlı varıdı. Gögercin oynadurdı. Bir gün gördi ki bir gögercin [030a/01] ḳaftan altına alup ṭamdan iner. İmām didi ki: "Edeb, Taññı edebidür; ata ana edebi degül. Ḫayr eylemek Taññıdandur; atadan anadan degül".

Rivāyet [030a/02] ḳılınur ki Ebü'l-Beḫterī ki Medīne'de ḳāḍīyıdı. İmām Ebū Yūsuf'dan ṣoñra Baġdāda ḳāḍī oldı. Ḫalīfe Hārūn ḳatındayiken ḫalīfeye [030a/03] bir gögercin getürdiler. Gögercin[i] ġāyetde severdi. Ebü'l-Beḫterī didi ki: "Peyġāmber ʻaleyhi's-selām üç nesne ḳoşardı: At ḳoşardı, [030a/04] deveyi ḳoşardı daḫı ḳuş ḳoşardı". Rivāyetde ḫalīfe ḫāṭıriçün ḳuş ziyāde eyledi. Peyġāmber ʻaleyhi's-selām itmemişidi. [030a/05] Ḫalīfe ʻaẓīm ʻaṭā virdi. Ebü'l-Beḫterī çıḳup gidicek ḫalīfe didi ki: "Bildüm ki Ebü'l-Beḫterī yalancıdur" buyurdı. [030a/06] Gögercini boġazladılar. Didiler ki: "Gögercinüñ ṣuçı nedür?" Ḫalīfe didi ki: "Anuñ sebebile Peyġāmber üzerine yalan söylediler". [030a/07] Ol sebebden ʻulemā, Ebü'l-Beḫterīnüñ hīç ḥadīşin ḳabūl itmezlerdi.

el-ḫavāṣṣ Ḳaçan maḫdūr ya meflūc gögercin avında [030a/08] otursa, zaḥmeti zāyil ola. Ḳanın ıssıla göze çekse, perde gidere, gözdeki cerāḥatları gidere. Zebeli dümāġı, burun [030a/09] ḳanın ṭutar. Zeytile ḳarışdurup od yanuġına ursa, eyü ola. Yaban gögercini zebeli ġāyet ḳuvvetlüdür. Ḳaçan zebelin ıssı ṣuyıla [030a/10] ışıdup sidügi zaḥmetile gelen kişi içinde otursa, fāyide ola. Sirkeyle ḳarışdurup istisḳālu kişiye dürtse, fāyide ide. Ḳızıl [030a/11] gögercin zebelinden iki dirhem, üç dirhem dārçınıla içse, südük yolındaġı ṭaşı eride. Gögercin eti menī[yi] ziyade ider. [030a/12] Gögercini dirile yarup ʿaḳreb ṣoḳduġına ursa, fāyide ide.

el-ḥumr Bir dürlü ḳuşdur serçe mıḳdārında. Baʿżı dir ki ḥumr, ekindür. [030a/13]

İbnü Lisāni'l-ḥumr, fuṣaḥā-i ʿArabdandı. Ulu ʿālimdi. Muʿāviye bir gün çoḳ mes'ele ṣordı; cemīʿine cevābı ṣavāb virdi. Muʿāviye [030a/14] didi ki: "Bu ʿilm[i] kimden ögrendüñ, neyile kesb itdüñ?" Didi ki: "Çoḳ ṣorucı dilile, çoḳ fikr idici göñülile". Didi ki: "Yā emīre'l-mü'minīn! [030a/15] ʿİlmüñ āfeti var, helāki var, açlıġı var, ġuṣṣası var. Āfeti unutmaḳdur. Helāki ḳıymetin kişi ḳatında söylemekdür. Açlıġı oldur kim bilmez [030a/16] ehl-i ʿilm. Dāyim ḥarīṣdür ʿilm ziyāde itmege. Ġuṣṣası yalan söylemek ʿilm içinde".

el-ḥaml Ḥaml ḳuzıdur.

Dirler ki: "Yaʿḳūb peyġāmber [030a/17] ʿaleyhi's-selām mübtelā olduġına sebeb oldur ki: 'Bir gün Yūsuf peyġāmberile ḳuzı biryānı yirlerdi güle güle. Bir yetīm ḳonşuları varıdı. [030a/18] Biryān ḳoḫusı ṭoḳundı, iştihā itdi. Yetīm aġladı; ebesile aġladı. Yaʿḳūb peyġāmber ʿaleyhi's-selām bilmedi. Allah teʿālā ʿiḳāb itdi [030a/19] Yūsuf üzerine. Aġlamaġıla tā ki gözleri aġardı'".

el-ḥūt Ḥūt, balıḳdur.

Rivāyet ḳılınur ki Ādem peyġāmber yire inicek yirde [030b/01] kerkesile balıḳdan artuḳ nesne yoġıdı. Bir birile mūnis oldılardı. Kerkes, Ādemi gördi. Balıġa didi ki: "Bu gün bir kimse gördüm [030b/02] iki ayaḳ üzerine yürür, iki elile ṭutar". Balıḳ didi ki: "Eger gerçegisek andan ne ben ḳurtulam deñiz içinde, ne sen ḳurtulursın havā [030b/03] yüzinde". İmāmü'l-ḥaremeyne ṣordılar ki: "Taññı teʿālānuñ ciheti, mekānı var mıdur?" Didi ki: "Yoḳdur". Didiler ki: "Delīl nedür?" Didi ki: "Peyġāmber ʿaleyhi's-selām [030b/04] ḳābe ḳavseyne varıcaḳ Allah teʿālā ḥażretine yaḳınlıġı artuḳ degüldi

Yūnusdan, deñiz dibinde, balıḳ ḳarnındayiken".

Enes rivāyet [030b/05] ḳılur ki: "Peyġāmberle seferde bir yire ḳondu[ḳ]. Gördüm ki dere içinde bir kişi du'ā ḳılur ki: 'Yā Rabbi! Beni Muḥammed ümmetinden ḳıl ki raḥmet o[l]unmışdur'. [030b/06] Didi: 'Gördüm ki boyı üç yüz arış. Baña 'kimsin' [didi]. Didüm ki Peyġāmberüñ ḫādimi Enes'. Didi ki: 'Ḳardaşuñ İlyās saña selām ider'. Geldüm, Peyġāmbere didüm. [030b/07] Geldiler, görişdiler, oturup ṣoḥbet ḳıldılar. İlyās didi ki: 'Yā Resūlallahi! Ben yılda bir gün ol gündür sizüñle yimek yiyelüm' didi. Gökden ṣofra [030b/08] indi. İçinde etmek var, balıḳ var, kerfos var. Yidiler, baña ṣundılar, yidüm. Ekindü namāzın ḳıldılar, vidā' itdiler. Gördüm ki İlyas bulut [030b/09] üstünce göge gitdi".

ḥūtu'l-ḥayż Ḥayż balıġı olur bir cānavardur. Gimi ṭutar, yürütmez, helāk ider. Anı göricek ḥayż [030b/10] birin atarlar. Ḳaçar gider. Kimde ḥāyıż 'avrat olsa gelmez.

el-ḫavāṣṣ Ödinden bir çekirdek vezni burnına ṭamzursalar, ṣar'ı [030b/11] izālet ider. Baġrın ḳurıdup dögseler yaraya ekseler, ḳanı ṭutar, yarayı bitürür. Arḳası ortasını çaynasa, cimā' ḳuvvetin ziyāde ḳılur. [030b/12]

Ḥūt-ı Mūsā 'aleyhi's-selām[a] Ebū Ḥāmid-i Endülüsī dir ki: "Bir balıḳ gördüm ol balıḳ cinsinden ki Mūsā peyġāmberile 'aleyhi's-selām Yūṣa', [030b/13] bişirüp yarısın yidiler. Çeşme-i ḥayvān havāsından dirildi, sıçradı; deñize düşdi. Ol balıġuñ ṣoyında bir balıḳ gördüm. [030b/14] Uzun[ı] bir arşından artuḳ, ini bir ḳarış. Bir yanı eti yok, süñük içegüsi görinür. Baḳan kişi yigrenür. Bir yanında tamām et. [030b/15] Ḳanadı, cemī'i endāmı başda yarımdur. Ol ḳavm anı ṭutarlar, beglere teberrük gönderürler".

ḥaydar Arslan adıdur. 'Emīre'l-mü'minīn' [030b/16] 'Alī'nüñ laḳabıdur. Anası Fāṭıma Esed ḳızı, vaḳt 'Alī'yi ṭoġurdı. Esed, seferdeyidi. Adın 'Alīnüñ atası adına muvāfıḳ 'Ḥaydar' [030b/17] ḳodı.

Rivāyet ḳılur Selemetü'bnü'l-ekve' ki: "Peyġāmber 'aleyhi's-selām Ḫayberi ḥiṣār iderken her gün tuġ 'alemi bir bahādır eline virürdi. [030b/18] Bir ḳaç gün, günde bir kişi eline virdi, fetḥ olmadı. Emīre'l-mü'minīn 'Alī'nüñ gözi aġrıdı. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: 'Yarın [030b/19] 'alemi kişiye virem ki Taññyı, Peyġāmberi ol sever; Taññ da Peyġāmber de anı sever'. Seleme dir ki: 'Ṣabāḥ bunı 'Alī'ye viribidi. [031a/01] Vardum, gözi görmezdi. Yide yide Peyġāmbere getürdüm. Peyġāmber 'aleyhi's-selām, gözine tükürdi, ḫoş oldı'". Marḥab dirlerdi Ḫayberde [031a/02] bir ulu bahādur kāfir varıdı. Meydāna geldi bu şi'ri diyü:

şi'r

[031a/03] Taḥḳīḳ bilürler ḳonşılarum ki ben Marḥabam ki silāḥ tamām sınanmış bahādurum. إذا الحروب أقبلت تلهّب

Ḳaçan ben [031a/04] meydāna teveccüh itsem, cengīler od yalıñlanur. Didi ki: "Baña, meydāna kim gelür?" Emīre'l-mü'minīn 'Alī dahı ḳarşu vardı bunı [031a/05] diyü ki:

أنا الذي سمّتني أمّي حيدره

"Ya'nī ol kişiyem ben, anam beni arslan diyü ad virdi". Marḥab'ı depre çaldı, başın iki [031a/06] pāre eyledi. Kāfir leşkeri şındı. Ḫayber fetḥ oldı. Marḥab düş görmüşdi ki bir arslan anı yırtar. Çünki 'Alī'den işitdi ki [031a/07] أنا الذي سمّتني أمّي حيدره

didi. Düşi öñine düşdi. Ḳorḫdı, ditredi.

Rivāyet ḳılur 'Alī dahı ki: "Bedr ġazāsında meydāna [031a/08] geldi. 'Utbetü'bnü Rabī'a, ḳardaşı Şeybe oġlı Velīd bile geldiler. Enṣārdan üç yigit ḳarşu vardı. 'Utbe didi ki: 'Bizüm [031a/09] sizde işimüz yoḳdur, biz 'ammumuz oġlanların isterüz'. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi: 'Ṭur yā Ḥamza, yā 'Alī, yā Ebā 'Ubeydetü'bnü'l-Ḥāriṣi, ṭuruñ!' [031a/10] Ḥamza 'Utbe'ye muḳābil oldı. Ben Şeybe'ye muḳābil oldum. Ebū 'Ubeyde Velīd'e muḳābil oldı. Evvel ḥamlede Ḥamza 'Utbe'yi depeledi. [031a/11] Ben Şeybe'yi depeledüm. Ebu 'Ubeyde'yile Velīd, ikisi birer ḍarbıla biri birin ḳatı yaraladılar. Mecālleri ḳalmadı. Ḥamza'yla varduḳ, [031a/12] Velīd'i depeledük. Ebū Ubeyde'yi götürdük. Peyġāmbere getürdük. İncigi süñügi kesilüp, iligi aḳardı. Didi ki: 'Yā Resūlallahi! [031a/13] Şehīd miyin?' Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: 'Şehīdsin'. Andan Ebū 'Ubeyde, ol ḥālde bu ebyātı eyitdi:

şi'r

[031a/14] مسلم أرجي به عيشا من الله عاليا

Eger ayaġum kesdüñüzse ne ġam! Zīrā ki müselmānum. Allahdan umaram ki ḫoş, [031a/15] ulu dirlik vire.

وألبسني الرحمن من فضل منّته لباسا من الإسلام غطى المساويا

Baña geydürdi Raḥman, fażlı [031a/16] minnetinden islām ṭonını ki ne ḳadar ʿayb varısa setr ider, örter.

Şāfiʿī rivāyet ḳılur ki: "ʿAmrü'bnü ʿAbdu'l-lah dirlerdi [031a/17] Mekke müşriklerinden meşhūr. Ḫandaḳ güninde meydāna geldi. Didi ki: 'Baña kim muḳābil olur gelür?' Emīre'l-mü'minīn [031a/18] ʿAlī daḫı ṭurı geldi. Didi ki: 'Otur! Çağıran ʿAmrdur'. İkinci gine didi ki: 'Benümle meydāna kim girür?' Gine emīre'l-mü'minīn ʿAlī, [031a/19] göm gök demür gibi ṭurdı. Didi ki: 'Ben yā Resūlallahi!' Peyġāmber didi ki: 'Otur! ʿAmrdur'. Üçüncide ʿAmr didi ki: 'Ḳanı ol [031b/01] cennetüñüz ki zuʿm idersiz ki sizden olan aña varur, girür. Pes neçün bir kez benümle meydāna girmez!' ʿAlī ṭurdı, didi ki: 'Yā Resūlallahi, [031b/02] ben varurum'. Peyġāmber gine didi ki: 'Otur! Ol ʿAmrdur'. ʿAlī daḫı didi ki: 'Eger 'Amrsa da varuram yā Resūlallahi!' Peyġāmber [031b/03] ʿaleyhi's-selām destūr virdi ʿAlī'ye. Yayaḳ, ʿAmr'a ḳarşu vardı. ʿAmr didi ki: 'Kimsin?' Bu didi ki: "Alī'bnü Ebī Ṭālib'. ʿAmr didi ki: [031b/04] 'İy ḳardaşum oğlı! Senden yaşlu ʿammūlaruñdan bir kişi gelse, sen yigitçüksün; ḳanuñ dökmege esirgerem'. ʿAlī didi ki: 'Ben senüñ ḳanuñ dökmege [031b/05] esirgemezem'. ʿAmr ḳaḳıdı, atdan indi. Bir od yalıñı bigi ḳılıç çeküp, ʿAlī'ye ḳarşu geldi. ʿAlī ḳalḳan ṭutdı. Ḳalḳanı kesip ʿAlīnüñ [031b/06] başına yaraladı. ʿAlī daḫı ʿAmr'ı boynı siñirine çaldı. ʿAmr düşdi. Toz ḳopdı. Toz içinde emīre'l-mü'minīn tekbīr itdi. Peyġāmber ʿaleyhi's-selām [031b/07] bildi ki ʿAmr'ı depeledi".

el-ḥayye Yılandur. Yılan[ı] evvel Ḥaḳ teʿālā, Sicistāna indürdi. Anuñiçündür ki dirler ki: "Sicistāndan yılanı [031b/08] çoḳ yir yoḳdur". "Ureyd' adlu bir yılan vardur. Hiç ādem incidmez. Velī yılan yir, dükedür. Eger Sicistān yılanın ʿureyd yimese, yılan [031b/09] sebebinden isüz ḳılurdı.

Rivāyet ḳılur Ḳurṭubī, tefsīrinde dir ki: "Ḥaḳ teʿālā vaḳt ki ʿarşı yaratdı. ʿArş didi ki: 'Allah teʿālā [031b/10] benden aʿẓam ḫalḳ yaratmadı'. Allah teʿālā bir yılan yaratdı ki yitmiş biñ ḳanadı var; her ḳanadında yitmiş biñ yilegi var. Yitmiş [031b/11] biñ başı var. Her başında yitmiş biñ ağzı var. Her ağzında yitmiş dili var, her gün Allah teʿālāya tesbīḥ ider. Yağmurlar ṣoğuşınca [031b/12] daḫı yaprak daḫı ḳum ḳayır daḫı dünyā günleri daḫı firiştehler ʿadedince her gün tesbīḥ ider. Buyurdı ki ʿarşı ṭolana. İçine [031b/13] ele ṭolandı. Yarısı tamām olunca ʿarşı iḥāṭa itdi. Yarusı artdı".

nevʿ Raḳṭā şol yılandur ki ḳara ola da aḳ benekleri [031b/14] ola. Efʿīnüñ ġāyet ḫabīsi oldur. Her şerride anı meṡel iderler.

şiʿr

[031b/15] نَيْلٍ غَابَ عَنْهَا حَوَّاتُهَا.

Ol nemmāmlar uyardılar raḳṭā yılanları. Ya'nī dileyir kişileri taḥrīk itdi daḫı şol 'aḳrebleri ki [031b/16] māni'leri ġāyibdür. وَهُمْ نَقَلُوا عَنِّي الَّذِي لَمْ أَفُهْ بِهِ . وَمَا آفَةُ الْأَخْبَارِ إِلَّا رُوَاتُهَا

Benden naḳl itdiler ol [031b/17] sözi ki ben aġızlandum. Ḫaberlerüñ āfeti olmaz; illā ḫabercisi rivāyet ḳılamıdur. Suçlu oldur.

Ḳavm dir ki: "Yılan biñ yaşar. [031b/18] Her yılda otuz yumurda bıraġur eyegüsi 'adedince. Ol yumurdaya ḳarınca çıḳar, ifsād ider. Ve illā 'ālemi yılan ṭutardı. Ḳarınca- [031b/19] dan az ḳurtılur. Ḳaçan yılanı 'aḳreb ṣoḳsa, yılan ölür. Yılanuñ içinde ṭamar vardur. Uzun[ı] ḳuyruġından başına varınca [032a/01] içi ṭolu ṣaru ṣudur. Aġusı oldur. Yılanuñ cimā'ı yoḳdur. Hemān bir birine ṭolaşur, dili iki çatal olur. Yimege ġāyet ḥırṣından [032a/02] cānvar ṭutar, bütünle yudar. Ḳaçan süñüklü nesne yudsa, varur, bir aġaca berk ṭolanur. Tā ki ol süñükler uvanur, andan çizilür [032a/03] daḫı kimse ṣoḳsa tizcek bir yanına döner. Dirler ki: 'Aġusın dökmegiçün ider daḫı ṭa'ām bulmasa yili ġıdā idinür. Aç olursa da [032a/04] diri cānavar etinden özge nesne yimez, ölmiş cānavar etin yimez'. Ḳaçan çoḳ yaşasa cismi kiçilür, yilile ḳanā'at ider, ṭa'ām isdemez daḫı [032a/05] aṣlā ṣu içmez. Velī şarāb ḳoḫusın alsa, ḳarārı ḳalmaz, içer. Tā ki esrür. Gāh olur ki esrüdügi helākine sebeb olur. Daḫı irkegi [032a/06] hīç yirde maḳām dutmaz. Dişisi yumurdasın alur, maḳām ṭutar. Tā yavrısı çıḳup büyüyince. Daḫı gözi başında ṭoḳunmış [032a/07] mīḫ bigi olur, hīç deprenmez. Çekürge, gözde anuñ bigi olur. Ḳaçan gözi çıḳsa, gine biter. Dişi de üç günde gine biter.* [032a/08] Çıḳıcaḳ ḳuyruġı kesilse, gine biter".

Laṭīfe budur ki yalıncaḳ kişiden ḳaçar. Od issidür, göricek feraḫ olur. Südi [032a/09] sever. Daḫı 'aceb budur ki at, derin bir çıbıġa dürtüp, yılanı ursa, ölür. Fi'l-ḥāl daḫı gözi görmez olsa, yaḫūd yir [032a/10] altında yazın çıḳsa gözi görmese, varur, yaşıl rāziyāne bulur da gözin ana sürer, gözi açılur. Gine girür. Yılan mıḳdārlu nesnede [032a/11] yılandan ḳuvvetlü yoḳdur. Anuñiçündür ki delüge başı girse, ne ḳadar ḳuvvetlü kişi çekse çıḳmaz. Gāh olur ki üzilür. Daḫı [032a/12] ḳuvvetindendür ki ayaġı, dırnaġı yoġıken yitmegile şöyle sür'atile yürür ki ādem yitemez. Daḫı ḳarada büyise, deñize düşse, dirilür. [032a/13] Daḫı deñizde büyise, ḳaraya çıḳsa dirilür, ölmez, ḳalan cānavarlar bigi.

'Acāyib-i Maḫlūḳāt'da dir ki: "Nūşirevān'dan ilerü [032a/14] reyḥān yoġıdı. Bir

---

* Bu cümle iki kez yazılmış.

gün ʻadl [ü] dādiçün oturmışıdı. Bir ʻaẓīm yılan sürinü geldi; taḫtınuñ ayaġına yüz urdı. Öldürmege [032a/15] ḳaṣd itdiler. Nūşīrevān, ḳomadı. Didi ki: 'Bu mazlūm, ḥālin ʻarż ide geldi'. Eyle diyince yılan gine vardı, bir ḳuyunuñ [032a/16] aġzına vardı. İçerü girdi, gine çıḳdı. İşāret iderdi. Vardılar, gördiler ki ḳuyunuñ dibinde bir ulu yılan ölmiş [032a/17] yatur bir ḳara ʻaḳreb arḳasında. Bir ḳul, Nūşīrevān ḳullarından, süñüyile vurdı, ʻaḳrebi öldürdi. Nūşīrevān'a geldi, [032a/18] ḫaber virdi. Ol vaḳtde gine Nūşīrevān oturmışıdı. Gördiler ki ol yılan geldi, ḳarşusına ṭurdı. Aġzından [032a/19] birez ḳaraca toḫm dökdi. Nūşīrevān, buyurdı. Ekdiler, reyḥān bitdi. Nūşīrevānuñ dimāġında ḫalel varıdı. Dāyim [032b/01] zükām olurdı. ʻAẓīm fāyide itdi".

nevʻ Bir dürlü yılan vardur ki ḳıllu olur. Baʻżı boynuzlu olur. Baʻżı var gözine [032b/02] baḳıcaḳ ādemüñ gözi görmez olur. Ḥāmile ʻavrat görse ḥamlin bıraġur.

nevʻ Bir nevʻ yılan var ki 'aṣel' dirler. Ġāyet büyük [032b/03] olur. Yüzi ādem yüzi bigi olur. Dirler ki: "Yılan üç biñden ziyāde yaşasa, ancılayın olur". Bunuñ ḫāṣṣası oldur ki [032b/04] naẓarıla ölür, daḫı nesneyle ölmez.

nevʻ Baʻżı var ki 'ṣul' dirler. Bundan keṡīrü'l-fesād nesne yoḳdur; her neye uġrasa [032b/05] yandurur. Delügi yöresinde aṣlā nesne bitmez. Gökde uçan ḳuş berāberine gelse, düşer ölür. Daḫı bir oḳ atım yirden [032b/06] şıḳlıġın işiden cānavar, helāk olur. Her kimüñ ki aña gözi ṭuş olsa, ne ḳadar ıraġısa da derḥāl ölür. Kimi ki ṣoḳsa [032b/07] fi'l-ḥāl ölür. Bir atlu at üstinde süñüyile vurdı. Fi'l-ḥāl atı da kendü de öldi. Memleket-i Türkistānda çoḳ olur. [032b/08]

fāyide İki ḳardaş sefere çıḳdılar. Bir aġaç dibinde, bir ṭaş üstinde ḳondılar. Aḫşām yaḳın olıcaḳ ṭaşuñ altından bir yılan [032b/09] çıḳdı; aġzında bir dīnārī var. Bunlaruñ öñinde bıraḳdı. Didiler ki ṭaşuñ altında genc vardur. Üç gün ṭurdılar. [032b/10] Her gün bir dīnār çıḳarurdı, bıraġurdı. Birisi didi ki: "Niçeye dek müntaẓır olalum bu yılana?" didi. "Bunı öldürelüm, genci ḳazalum, [032b/11] çıḳaralum" didi. Birisi didi ki: "Yoḳ, itme! Ola ki gence yitişmedin helāk olasın". Bu ḳabūl itmedi. Bir baltayla yılan çıḳıcaḳ [032b/12] başına urdı. Yaraladı, öldürmedi. Yılan sıçradı, bunı vurdı. Fi'l-ḥāl öldürdi. Döndi, gine delügine girdi. [032b/13] Ḳardaşı defn itdi. Ol gün ṭurdı. Yarındası ol yılan çıḳdı başı yaralu. Dīnār çıḳarmadı. Didi ki: "İy yılan! Vallāhi [032b/14] rāżī degüldüm ḳardaşum seni urduġına. Menʻ itdüm, ḳabūl itmedi. Senüñile ʻahd idelüm ki ne sen baña żarar ḳılasın ne ben saña. [032b/15] Bunda duralum. Evvelki bigi günde bir dīnār viresin". Yılan didi ki: "Yoḳ. Sen ḳardaşuñ ḳabrin gördükçe ne senüñ küdūretüñ [032b/16] gider, başum yarasın añduḳça ne benüm küdūretüm gider" didi.

fāyide Peyġāmber ʿaleyhi's-selām Ḥaḳ teʿālādan dilerdi ki yılan soḳmasından [032b/17] ölmeye. ʿUlemā dirlerdi. Anuñiçün dirdi ki: "Yılan, Tañrınuñ düşmenidür. Dōsta lāyıḳ olmaya ki anuñ bigi düşmen elinde ola [032b/18] ölümi".

ḥikāyet Ḳāḍī Ebü'ṭ-ṭayyib dir ki: "Cāmiʿ-i Manṣūrda ʿulemā meclisinde baḥs̱ iderdük. Bir Ḫorasānī yigit geldi. [032b/19] Bir mesʾele ṣordı, delīl istedi. Ebū Hureyre ḥadīs̱ile cevāb virdiler. Ol yigit didi: 'Ebū Hureyre ḥadīs̱i maḳbūl [033a/01] degüldür' didi. Henūz kelāmın tamām itmedin saḳfdan bir yılan düşdi. Ḫalāyıḳ ḳaçdı. Yılan, ol yigidüñ ardına düşdi. Didiler ki [033a/02] tevbe it. Tevbe itdi. Fī'l-ḥāl yılan ġāyib oldı".

ḥikāyet Ebū Ḫurāş-i Hez̠lī şāʿiridi cāhiliyyetde. İslāma geldi, ḳāmillerden [033a/03] oldı. Bir gün Yemen ḥācīları geldi. Ṣudan ıraġıdılar. Ḳoġa ve ip getürdiler. Didi ki: "Varuñ, şu getürüñ!" diyü çölmek virdi ki [033a/04] aş bişüreler. Didiler ki: "Biz bu gice ṣuya varmazuz". Ebū Ḫurāş şöyleydi ki ʿArabī atıla segirdürse atdan geçerdi. Ḳırba aldı. [033a/05] Segirtdi, ṣuya vardı. Ṭoldurdı. Dönüp gelürken bir yılan bunı urdı. Tiz ḥācīlara yitişdürdi. Ḥālin dimedi. [033a/06] Ṣabāḥ Ebū Ḫurāş Allah teʿālā merḥametine vardı. Defn itdiler. ʿÖmer daḫı ḫalīfeyidi. İşitdi, ġażaba geldi. Didi ki: "Eger ḳonuḳlıḳ [033a/07] Peyġāmberüñ ʿaleyhi's-selām sünneti degülmisse, buyuraydum ki hīç Yemenlüyi ḳonuḳ almayalardı". Yemen nāyibine biti yazdı. Ol ḥācīlardan [033a/08] Ebū Ḫurāşuñ diyetin ala.

el-ḥadīs̱ Peyġāmber ʿaleyhi's-selām buyurur ki: "Her ki yılan görüp ḳorḫudan terk itse, öldürmese, Allah [033a/09] teʿālānuñ daḫı firiştehlerüñ laʿneti aña olsun! Velī şol yılan ki evde sākin olur. Üç gün yā üç kerre dimek gerek [033a/10] ki saña and virürüz şol ʿahde ki Nūḥ peyġāmber daḫı Süleymān peyġāmber ʿaleyhi's-selām itdiler. Tā ki bize görünmeyesin. Andan ṣoñra [033a/11] öldürüñ".

Rivāyet ḳılur ki Hişām ki: "Ebū Saʿīd-i Ḫudrīnüñ evine girdüm. Gördüm ki namāz ḳılur. Müntaẓır oldum. Tā fāriġ oldı. Evüñ [033a/12] bucaġında bir ḥareket işitdüm. Gördüm ki yılan. Ṭurdum ki öldürem. İşāret ḳıldı ki 'otur' didi. Benden yaña müteveccih oldı. [033a/13] Bir eve girdi. Bir ev gösterdi. Baña didi ki: 'Şol evi gördüñ mi?' Didüm ki: 'Belī'. Didi ki: 'Anda bir yigit vardı, yiñi evlenmiş [033a/14] idi. Peyġāmberle ʿaleyhi's-selām Ḫandaḳ cengine çıḳdı. Ol yigid dāyima gün dikilicek destūr dilerdi, evine varurdı. Bir gün destūr diledi. [033a/15] Peyġāmber ʿaleyhi's-selām didi ki: 'Silāḥuñı bile al. Şāyed ki Ḳurayẓa Yahūdīlerine uġrayasın' didi. Vardı. Gördi ki ʿavratı ḳapuda [033a/16] ṭurur. Süñüyile ʿavrata ḥamle itdi ki öldüre. ʿAvrat didi ki: 'Süñüyi saña çek. Gir evde gör ki ne var! Tā bilesin ki ben neçün [033a/17] çıḳdum' didi. Girdi gördi ki bir yılan döşeginde ḳıvrılmış yatur. Süñüyile sancdı, ṭaşra çıḳardı.

Süñüye dike ḳodı. [033a/18] Yılan ṭalaburdı. Yigit de düşdi. Bilinmedi ki ḳanḳısı evvel öldi. Peyġāmbere ʿaleyhi's-selām ḫaber virdük. Didi ki: 'Ṣaḥibüñüz çün istiġfār [033a/19] idüñ. Medīnede cinnī vardur ki müsülmān oldılar. Ḳaçan yılan görseñüz üç kerre īẕān idüñ. Andan ṣoñra öldürüñ. Īẕān, ol [033b/01] and virmekdür ki şimdi beyān itdük'".

ḥikāyet ʿUḳbetü'bnü Nāfī daḫı vaḳtī ki Afrīḳıyyeyi fetḥ itdi. Ḳīrvān dirlerdi bir dere [033b/02] varıdı. Ġāyetde yılanı çoḳ olurdı. Ol dereye geldi didi ki: "İy dere ehli! Bu dereye ḳonaruz, siz göçüñ" didi [033b/03] üç kerre. Hīç ṭaş, aġaç ḳalmadı. İllā dibinden yılanlar çıḳdı, gitdi. Andan ʿUḳbe-i Nāfiʿ didi ki: "Ḳonuñ!" Bismillahi ḳondılar; Ḳīrvānı [033b/04] ʿimāret itdiler.

el-emsāl فلان أسمع من حية

Yaʿnī fulān fulāndan işitgendür. أعدى من حية

Yaʿnī yılandan yügrükdür. [033b/05] أبغض من ريح السذاب للحية

Yaʿnī yılana sezāb ḳoḫusından artuḳ. تكون هذه الحية من الحية

Yaʿnī yılan [033b/06] yılancuḳdan olur. Bu meşeli şunda dirler ki azacuḳ işden ulu iş ḳopardılar.

el-ḫavāṣṣ Diriyken yılanuñ dişin çıkarsa, [033b/07] ribʿ ısıtması olana baġlasa, ısıtma ḳoya. Ya et ḥavāsı saḳlar. Şōrvāsı gözüñ nūrın arturur. Ḳaçan yılan ḳavın geyesi içine [033b/08] ḳosalar, güye yimege.

fāyide Rivāyet ḳılınur ki قويك Peyġāmbere geldi iki gözi aġrıdı. Görmezdi. Peyġāmber ʿaleyhi's-selām ṣordı. [033b/09] Didi ki: "Deveye tīmār iderdüm. Yılan yumurdasın gördüm. Hemān gözüm görmez oldı. Peyġāmber 'aleyhi's-selām gözlerine üfürdi. Gözi [033b/10] görür oldı. Heştād yaşındayıdı. İpligi igneye geçürürdi. Henüz gözi aġıdı, velī görürdi Peyġāmber berekātında.

bāb [033b/11] **ü'l-ḫāʾi**

ḫāṭıf-ı ẓulle Bir kiçirek ḳuşdur. Gölgesini ṣuda görür de anı özge cānavar ṣanur. Daḫı dāyim iner. Çalar ki ele elemez de [033b/12] gölgesiyle oynar.

el-ḫaşḳ Arastaṭālīs dir ki: "Bir ulu ḳuşdur ki Çīnde, Bābilde, Türkistānda olur. Hīç diri bulunmaz. Zīrā ki [033b/13] diriyken kimse ṭutmaġa ḳādir olmaz. Ḫāṣiyyeti budur ki aġu ḳoḫusun ḳoḫulasa ölür, ḥissi ḥareketi ḳalmaz". Baʿżı ḳavm dir ki:

[033b/14] "Yaylasında, ḳışlasında aġulu otlar olur. Ḳoḫusın ṭuyıcaḳ kendüden gider, düşer ölür. Süñügini çanaḳ iderler. Bıçaḳ ṣapı [033b/15] düzerler. Ḳaçan bu süñüge aġu ḳoḫusı irişse derler. Bilürler ki ol ṭa'āmda aġu vardur". Bu ḳuşuñ iligi, her ḥayvāna aġudur. [033b/16] Yılan bum görse şöyle ḳaçar ki hīç nesne yitmez.

el-ḫarb Yund ḳuşınuñ irkegidür.

ḥikāyet Hārūn Reşīd bir gün Ebü'l-Ḥasan-ı [033b/17] Kisā'īye bu beytüñ i'rābından:

şi'r

[033b/18] Hīç görmedüñ yund ḳuşunı. Aḳ ṣaḳr andan ḳaça. Ḥimār ḳulancuḳ olmaz. Hīç olmaz. Velī ḳalan ḳulandur yaḫūd mehr. Ya'nī [033b/19] kābin ḳulandur. Kisāyī didi ki:

لايكون المهر مهر

"Gerekdür i'rāb, naṣbıla zīrā ḫaber-i kāndur. Pes beytde ḫaṭā vardur". [034a/01] Yezīdī didi ki: "Lā-yekūnıla kelām tamāmdur".

el-mehr Mehrān kelām-ı āḫardur. Dülbendin yere urdı. Ferḫden didi ki: "Ben Ebū Muḥammed [034a/02] Yezīdīyem, Kisā'ī naẓīrüm olmaz" didi. Yaḥya bin Ḫālid-i Bermekī didi ki: "Pādişāh ḥużūrında bu yire sefāhat mı idersin!" Ḫalīfe [034a/03] Hārūn Reşīd didi ki: "Kisā'inüñ ḫaṭāsı ḫōş edeble senüñ bī-edebligile ṣavābuñdan yigdür". Yezīdī didi ki: "Yā emīre'l-mü'minīn! [034a/04] Furṣat leẕẕeti benden edeb ṣaḳlamaḳlıġı giderdi". Ḫalīfe ḳabūl itmedi, buyurdı, Yezīdī[yi] meclisden ṭaşra çıḳardılar.

el-ḫarsaḳlā [034a/05] Bir nev' balıḳdur. Nīlde olur. Ḫaberde didiler ki eger ḫarsaḳlā yimeseydi uçmaḳ aġacınuñ yapraḳların, Nīl ṣuyında bulunaydı. [034a/06]

el-ḫaşf Geyik oġlaġıdur.

Ḥikāyet olınur ki 'Īsā peyġāmber 'aleyhi's-selām bir kişiye muṣāḥib oldı. Gitdiler, bir ırmaḳ ḳırañına vardılar. [034a/07] Oturdılar. Üç girdeleri varıdı, ikisin yidiler. 'Īsā peyġāmber 'aleyhi's-selām ṭurdı. Irmaġa vardı, ṣu içdi. Geldi, ol ḳalan girdeyi [034a/08] bulmadı. Bu kişiye ṣordı ki: "Girdeyi kim aldı?" Didi ki: "Bilmezem". Andan gitdiler. Vardılar, bir giyik gördiler ki iki oġlaḳı var. 'Īsā [034a/09] peyġāmber didi, ol oġlaġuñ birisine gel didi. Geldi. Boġazladılar, kebāb idüp yidiler. Andan 'Īsā peyġāmber 'aleyhi's-selām oġlaġa didi ki: "Allah [034a/10] emrile ṭur gel". Fī'l-ḥāl ṭurı geldi,

dirildi. Yine andan gitdiler. Bu kişiye didi ki: Ol Tañrı ḥaḳḳıçün saña bu āyeti gösterdüm, [034a/11] ol gördi kim aldı. Didi ki: "Bilmezem". Andan gidüp bir deñize vardılar. ʿĪsā peyġāmber ʿaleyhi's-selām bu kişinüñ eline yapışdı. Şu üzerine [034a/12] yürüyüp geçdiler. Gine şordı: "Ol Tañrı ḥaḳḳıçün ki saña bu muʿcizātı gösderdi[m]. Eyit, ol girdeyi kim aldı?" Gine didi ki: "Bilmezem!" [034a/13] Bir yazıya vardılar, oturdılar. ʿĪsā peyġāmber ʿaleyhi's-selām ṭopraḳ döşürdi. Didi ki: "Allah emrile altun ol fi'l-ḥāl altun [034a/14] oldı. Üç bahş itdi. Didi ki: 'Birin baña, birin saña, birin ol girde alana' bu kişi didi ki girdeyi ben aldumdı. ʿĪsā 'aleyhi's-selām [034a/15] didi: "Küllüsin saña ayrıldı". Ḳodı gitdi. Bu kişi yaluñuz ḳaldı mālıla. Nā-gāh iki kişi geldi. Ḳaṣd itdiler ki bunı ḳatl idüp [034a/16] mālı alalar. Bu kişi didi ki: "Sizüñle üç bahş idelüm. Birer bahşın alalum". Rāżī oldılar. Birisin şehre viribidiler ki ṭaʿām [034a/17] getüre. Yolda fikr itdi ki ṭaʿāma ağu ḳata tā ki yoldaşları ölüp māl kendüye ḳala. Bular ṭamşdılar ki anı öldüreler, [034a/18] māl ikisine ḳala. Ṭaʿām getürdi. Ṭurdılar, bunı ḳatl itdiler. Ṭaʿāmı yidiler. Kendüler de öldiler. Māl yazıda ḳaldı. ʿĪsā 'aleyhi's-selām aṣḥābıla [034a/19] döndi geldi. Gördi ki üçi daḫı ölmiş, māl ṭurur. Aṣḥābına didi ki: "Dünyānuñ işi budur. Ḥaẕer ḳıluñ, zīnhār!" didi. [034b/01] هي الدنيا تقول بملء فيها. حذار حذار من بطشي وفتكي.

Bu dünyā dir ki: "Ḥaẕer ḳıl, ḥaẕer ḳıl! Benüm ṭutup helāk itdügümden". [034b/02]

لما تؤذن الدنيا به من صروفها. بكاء الطفل ساعة يولد

Şol nesneden didi ki: "Dünyā belādur. Belālardan oğlanuñ ağladuġı, [034b/03] ṭoġduġı sāʿat وإلا فما يبكيه منها فإنها.. لأوسع مما كان فيه وأرغد

veger ne neyçün ağlar?" Ḥāl budur, [034b/04] dünyā evvelki yirinde boldur daḫı niʿmetlüdür. Ve'l-āḫir يا طالب الدنيا الدنية إنها. شرك الردى وقرارة الأكدار

iy daḫı [034b/05] murdār dünyāyı ṭaleb iden! Bilüñ helāk ider. Küdūret ḳarār-gāhıdur.

دار متى أضحكت من يومها أبكت غدا بعدا لها

[034b/06] من دار

Dünyā bir evdür ki her kimi ki bu gün güldürür, yarındası ağladur. Helāk olsun bunuñ bigi ev.

el-ḫaṭāf [034b/07] Ḳarlaġuçdur. Baʿżı ḫalḳ cennet serçesine daḫı dir. Zīrā ki ādemiler, ḳutından yimez. Siñek yir daḫı anuñ mişli yir.

el-ḥadīş Rivāyet [034b/08] ḳılınur ki bir kişi geldi Peyġāmbere ʿaleyhi'ṣ-ṣalavatu

ve's-selām didi ki: "Baña bir 'amel göster ki ol 'ameli idicek, beni Allah te'ālā da [034b/09] seve, ḫalāyıḳ da seve". Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: "Dünyāyı terk it, ḫalḳ elindekinden ṭama' kes. Zīrā ki dünyāyı terk iden Allaha [034b/10] muṭī' olur". Allaha ṭā'at, dünyā muḥabbetile cem' olmaz. Hem daḫı dünyā bir murdār leş bigidür. Anı seven itlerdür. Her kişi ki ol [034b/11] dünyāya ḥarīṣ ola lā-cerem anı sevmezler; eger terk ide, severler. Nite İmām Şāfi'ī daḫı buyurur.

şi'r

وما هي الا جيفة محيلة

[034b/12] عليها كلاب همهن اجتذابها

Dünyā degüldür illā bir çirkīn ḳoḫulu murdār leşdür. Üzerinde itler var ki ḳaṣdı anı çekmekdür. [034b/13] فان تجتنبها كنت سلما لأهلها وان تجتذبها نازعتك كلابها

Ve eger sen dünyādan ırağ olasın, ehline dōst olursın. [034b/14] Eger sen andan çekerseñ, dünyā itleri senüñle çekişür. El-āḫir

كن زاهدا فيما حوته يد الورى تضحي الى كل الانام حبيبا

[034b/15] terk eyle ḫalḳuñ elinde gine ṭama' itmegi. Tā olasın cemī'i ḫalḳa maḥbūb ve merġūb. جميع خلقه محبوب ومرغوب اوما ترى الخطاف حرم زادهم

[034b/16] اضحى مقيما في البيوت ربيبا

Görmez misin ḳarlaġucı, ḥarām itdi kendüye ādemī rızḳın. Lā-cerem evlerde muḳīm olup sevgülü [034b/17] oldı.

'Acīb şān budur ki gözi çıḳar, gine yirine varur. Daḫı hīç görülmez ki ṭurup bir nesneyi yiye daḫı dişile. Cem' olduġı [034b/18] görülmez. Yarasa düşmenidür. Yavrusın yir. Anuñiçündür ki yavrusıla yuvasına kerefüs budaġın getürür. Tā ki yarasa ḳoḫusından [034b/19] ḳaça, yavrusını yimeye. Daḫı eski yuvada yavrılımaz anı yiñi balçıġıla düzmeyince. Yuvasın yapar ġāyet berk ṭopraḳdan. Balçıġı ṣamana [035a/01] ḳarışdurur. Eger ḥāżır balçıḳ bulmasa kendüyi ṣuya bıraġur da çıḳar, ṭopraġa yuvalanur. Tā ki ḳanadları ṭolar. Balçıġıla varur, yuva yapar. Yuvasını [035a/02] yavruları sıġacaḳça eyler, büyük itmez. Daḫı aṣlā yuvasında tersleme. Yavrusına ögredür, tersin ṭaşra bıraġa. Aṣḥāb-ı yereḳān anuñ yavrusın [035a/03] zaġferānıla ṣarardurlar da yuvasında ḳorlar. Gelür görür ki ṣap ṣaru olmış. Yereḳān oldı ṣanur. Varur, yereḳān ṭaşı getürür. [035a/04] Yavrusınuñ üstine bıraġur. Bir küçücek ṭaşdur. Üzerinde ḫuṭūṭ var.

Ne bellü ḳara, ne bellü ḳızıldur. Alurlar, yereḳān olana daḳarlar [035a/05] ya ezerler. Azacuḳ içürürler ṣuyından. Yereḳānı giderür.

Arasṭaṭālīs dir ki: Ḳarlaġuç kör olsa, bir aġaç vardur ki ʿaynü'ş-şems dirler, [035a/06] andan yir, gine gözi görür olur".

Ḳuşeyrī, Bāb-ı Muḥabbetde dir ki: "Bir irkek ḳarlaġuç bir dişi ḳarlaġuça muḥabbet idüp murād itdi. Süleymān peyġāmber [035a/07] ʿaleyhi's-selām ḳubbesinde aña boyun virmedi, muṭīʿ olmadı. İrkegi didi ki: 'Benden çekinür misin? Yaʿnī gerekse bu ḳubbeyi altun üstine döndereyin, [035a/08] Süleymānuñ üstine yıḳayın!' Süleymān ʿaleyhi's-selām işitdi. Oḳudı. Ol ḳarlaġuç[a] didi ki: 'Niçün bunuñ bigi söz söyledüñ?' Didi ki: 'Yā Nebiyallahi! [035a/09] ʿĀşıḳlar ne söylerse maġfūrdur, ʿiḳāb olmaz'. Süleymān ʿaleyhi's-selām didi ki rāst söyledüñ".

fāyide S̱aʿlebī tefsīrinde, sūre-i [035a/10] Nemlde dir ki: "Ādem peyġāmber vaḳtī ki cennetden çıḳdı. Ḥavvādan ayru düşdi. Ḥaḳ ḥażretine yaluñuzlıḳdan şikāyet itdi. Ḥaḳ teʿālā [035a/11] ḳarlaġuçı aña mūnis ḳıldı. Anuñiçündür ki ādem olmayan yirde olmaz". Ḳarlaġuç öticek bu āyeti oḳur:

el-āye لو أنزلنا هذا القرآن

[035a/12] على جبل لرأيته خاشعا متصدعا من خشية الله وتلك الأمثال نضربها لعلهم يتفكرون . هو الله الذي لا إله إلا هو

[035a/13] عالم الغيب والشهادة هو الرحمن الرحيم . هو الله الذي لا إله إلا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن العزيز

[035a/14] الجبار المتكبر سبحان الله عما يشركون . هو الله الخالق البارئ المصور له الأسماء الحسنى يسبح له ما في السموات والأرض

[035a/15] وهو العزيز الحكيم

Ebū İsḥāḳ Ṣāfī ḳarlaġuç vaṣfında dir:

şiʿr

وخندقة الأوطان زنجية الخلق مسودة الألوان

[035a/16] محمرة الحدق

Hindī ṭonlu ve zengī ṣūretlü. Rengi ḳara, gözleri ḳızıl.

كأنه بفاخرنا وقد لبست له حدادا فأذرت

[035a/17] من مدامعها العلق

Beñzer ki kendüye ġuṣṣa irişdi; anuñiçün geydi ḳara yas ṭonın. Hem gözinden ḳan döker. [035a/18] صَوْتًا بِأَجْهَرِ صَوْتِهَا كَأَصْوَتِ مَلْوِيِّ الْعُودِ بِالْوَتَرِ الْحَرِقِ

Ḳaçan āvāzın çekse, āḫir ṣavtında nice ki öter, ötdürür. [035a/19]

عَوْدٌ يُرَعْسِي قَلْبِي بِرِكْدٍ وَجَلَنْ تَضِيفُ بِنَا ثُمَّ تَشْتُو بِأَرْضِهَا فَفِي كُلِّ عَامٍ نَلْتَقِي ثُمَّ نَفْتَرِقُ

Bizümle yaylar. Andan varur, yirinde ḳışlar. [035b/01] Lā-cerem her yılda aña uġraruz, hem ayrılıruz.

el-ḫavāṣṣ Ḳarlaġuç ödin aḳ ḳıla dürtse ḳararda. Etin yimek uyḫusuzlıḳ getürür. Yüregini [035b/02] ḳurudup dögse de içse, ḳuvvet-i cimā'ı tehyīc idüp, ziyāde ḳılur. Ḳanın baş yaruġına baġlasalar, baş aġrısın sākin ide.

el-ḫuffāş [035b/03] Yarasadur. Gözi küçücekdür. Naẓarı ġāyet ḳavīdür. Velī gözi küçüceklüginden şu'ā' çıḳar. Anuñiçündür ki ġāyet aydında, [035b/04] ġāyet ḳarañuda görmez. Ya ṣabāḥ evvelinde uçar ya gice evvelinde uçar.

şi'r

مِثْلُ النَّهَارِ يَزِيدُ أَبْصَارَ الْوَرَى نُورًا وَيُعْمِي

[035b/05] أَعْيُنَ الْخُفَّاشِ

Ya'nī Payġāmberüñ mu'cizātı mü'mine hidāyet virüp ḳāfirüñ ḍalālin arturmaḳda gündüz bigidür ki ādemīlerüñ [035b/06] gözi nurun arturur, yarasanuñ gözin kör eyler. Gün ṭolunurken çıḳar ki sivrisiñek avında urur, rızḳın ṭaleb ider. Ḥayvānuñ [035b/07] ḳanın ṣorar. Yarasa da rızḳın ṭaleb idüp anı ṭutar, yir. 'Acebdür ki bir rızḳ ṭaleb iden, birinüñ ardına düşer. Yarasa ḳuş [035b/08] cinsinden degüldür. Zīrā ki ḳulaġı, dişleri, ḫāyası, minḳārı var. Ḥayż ḥālin görür. Ādem bigi güler, bevl ider. Çār-pāy bigi [035b/09] yavrusın emzürür. Ba'żı ehl-i tefsīr dir ki: "'Īsā peyġāmber[üñ] 'aleyhi's-selām Allah te'ālā iẕnile ḫalḳ itdügi ḳuş budur. Anuñiçün [035b/10] ḳalan maḫlūḳāta beñzemez. Hem ḳalan ḳuşlar anı ḳahr ider, döger. Ba'żı ḫōḍ yir. Etin yimeyen öldürür, ḳor gider". Didiler ki: "'Īsā- [035b/11] dan 'aleyhi's-selām ümmeti, yarasa ḫalḳ itmek dilediler, özge cānavar dilemedi". Zīrā ki yarasa, 'acībdür. Yeleksüz uçar. Ġāyet ḳatı uçar, hem tiz [035b/12] döner. Hīç ḳuş ancılayın tiz dönmez. Ba'żı yimişlerden de yir. 'Ömri uzun olur. Kerkezden daḫı ḳulandan daḫı çoḳ yaşar. [035b/13] Üç ya dört ḥattā yidiye dek yavrı ṭoġurur. Olur ki havāda uçarken cimā' ider. Yavrusın ḳanadı altında götürür, bile uçar. [035b/14] Ḥayvānda, maymūnıla yarasa götürür yavrusın. Ancaḳ olur ki yavrusın emzürür. Ḳaçan çınār yapraġına ṭoḳına yāḫūd ḳoḫusın [035b/15] işitse, uçarken 'aḳlı

gidüp düşer. Ḥamāḳatı ġāyetdür. Anuñiçündür ki aṭrāḳ kör itseler, düşer, yire yapışur.

el-ḫavāṣṣ Yarasanuñ [035b/16] başın yaṣduġa ḳoysalar, her ki ol yaṣduġa başın ḳoya, gözine uyḫu gelmeye. Eger heyecān vaḳtinde ya'nī cimā' itdügi vaḳt [035b/17] yüregin alup kendüye baġlasa, ḳuvvet-i bāhı ziyāde ḳıla. Ḳanı, gözde olan perdeyi def' ider. İktiḥāl itse, boynını ayaḳ altına dürtse, [035b/18] ḳuvvet-i cimā'ı taḥrīk ider. Her ki koltuḳ ḳılın yolsa, yarasa ḳanın berāberi süde ḳatup dürtse, daḫı bāliġ olmaduḳ oġlanuñ neresine [035b/19] dürtse ḳıl bitmeye.

el-ḫald Gözsüz sıçandur ki yiri deler, ḳazar. Yıġın yıġın topraḳ çıḳarur.

Arastaṭālīs dir ki: Allah te'ālā, ḫaldı [036a/01] gözsüz yaratdı. Zīrā ki ṭabī'atı ḫākīdür. Ḥaḳ te'ālā balıġa ṣuyı nice ḳıldısa, yiri aña eyle ḳıldı". Ġıdāsı yir altındadur. Ṭaşra [036a/02] ġıdāsı ve ṣafāsı yoḳdur. Ḥaḳ te'ālā çünki göz virmedi. Anuñ 'ivaż-ı sem'i şöyle ḳuvvetlü ḳıldı ki gözi irdügi yirden ayaḳ ṭapuldısın [036a/03] işidür de yiri becid ḳazar, içerü gider.

ḫīle Anı ṭutmaġa oldur ki deliginüñ aġzına bit ḳorlar. Ḳoḫusın alur, çıḳar; ṭutarlar. [036a/04] Ṭabī'atı oldur ki ḫūb ḳoḫulu nesneyi sevmez. Ṣoġana, kendeneye ḥarīṣdür. Gāh olur ṣoġanla, kendenāyla avlarlar. Ḳoḫusın [036a/05] alur, çıḳar. Ḳaçan acıḳsa aġzın açar. Ḥaḳ te'ālā, siñek viribir. Gelür, aġzına düşer. Ṭutar yir.

Ḥikāyet olınur ki Sabā şehri ḳavminüñ iki [036a/06] baġçesi varıdı. Bir ṣaġ yanında bir ṣol yanında. Ḥaḳ te'ālā ṣol ḳadar yimiş virürdi ki bir kimse başına küfe götürse, bōstāna [036a/07] girse, çıḳınca envā'-ı fevākihden, yimişlerden fuḳalar dolardı hiç el ṣunmadın. Daḫı ol memleketde siñek, büre, 'aḳreb, yılan, [036a/08] siñek, bit girmezdi. Kāribān, o memleketüñ ḥaddine girse, giyesilerindeki bit büre ölür, dökülürdi. Ḥaḳ te'ālā, on iki peyġāmber [036a/09] gönderdi anlara. Allah te'ālānuñ ni'metin añdurup, 'ikābından ḳorḫutdı. Ḳabūl itmediler. Didiler ki: "Tañrınuñ bizüm üzerümüzde hiç ni'metin [036a/10] bilmezüz". Belḳīs bir sed yapmışdı. Bunlara melike olduḳda daḫı bir bürke yapmışıdı ki on iki aġzı vardı, on iki ırmaġa ṣu [036a/11] andan baḫş olurdı. Vaḳt ki Süleymān peyġāmber 'aleyhi's-selām Belḳīsı aldı, gitdi. Bu ḳavm, Belḳīsdan ṣoñra azdılar, kāfir oldılar. 'Ālimleri [036a/12] ḫaber virmişidi ki bu seddüñ helāki sıçandan olısar. Vardılar, her iki ṭaş arasında bir çetük baġladılar. Tā ki sıçan [036a/13] gelmeye. Vaḳtā ki Ḥaḳ te'ālā taḳdīr itdi ki müddet tamām oldı. Bir ḳızıl kör sıçan bu çetüklerüñ birisine geldi. Kendü dilile söyledi. [036a/14] Çetük ṣavuldı. Sıçan ol yiri deldi. Aşaġa indi. Seddüñ bünyādı altından deldi. Bir yanına çıḳdı. Ṣu aḳa aḳa ol [036a/15] delügi büyütdi. Āḫirü'l-emr ol sedde sīl geldi. Bünyāḏın da ḫalel buldı. Ḳuvvetile seddi ḳopardı. Bāġların, baḫcaların, [036a/16] evlerin sīl basdı. Ḳavm,

altında ḳaldılar, ṭağıldılar. Şöyle oldı ki her ṭağılanı bunlara ḍarb-u meṣel iderler.

تفرقوا أيدي سبا

[036a/17] Ya'nī ṭağıldılar Sabā ni'meti ṭağılduġı bigi.

el-meṣel أسمع من خلد

Ya'nī ḫalddan artuḳ eşeddür.

Ya'nī ḫalddan artuḳ [036a/18] müfsiddür.

el-ḫavāṣṣ Ḳanın ağrır göze çekse ḫōş ola. Arasṭo dir ki: "Ḫaldı üç batman ṣu içinde ġarḳ idüp bir kişiye [036a/19] ṣuyın içürseler, her ne ṣorarlarsa hezeyānıla cevāb vire ḳırḳ gün".

Yaḥya bin Zekeriyyā dir ki: "Ḫaldı üç batman ṣuda boġup [036b/01] ḳosalar, içinde tā bişince andan ṣudan çıḳarup süñügin yābāna atup, bir baḳır çölmekde bişürse, dörder dirhem günlik afyōn kibrīt, [036b/02] nişādır üzerine bıraḳup andan cemī'in dögse, üç batman balıla ḳarışdursa, şems evveli ḥamelden tā esede varınca her gün yalaya, Ḥaḳ te'ālā [036b/03] her nesneyi ḳudretile aña bildüre".

el-ḫalfe putlacı arvanadur.

ḥikāyet Yuşa' bin Nūn 'aleyhi's-selām ġazāya gitdi. Ḳavmine didi ki: "Her kişi ki evlendi, [036b/04] henüz zifāf itmedi, benümle gelmesün! Daḫı ol ki ev bünyād itdi, henūz tamām itmedi; daḫı ol ki ḳuzlacı ḳoyunı var ya putlacı devesi [036b/05] var benümle gelmesün!" didi. Kendü gitdi, kāfire ikindü namāzı vaḳtinde muḳābil oldı. Du'ā itdi ki: "Yā Rabbi! Şemsi birez vaḳt ḥabs [036b/06] it. Tā ki ġazāmuz tamām ola!" Ḥaḳ te'ālā du'āsın ḳabūl idüp güneşi ḥabs itdi, ṭutdı. Tā ki fetḥ idüp kāfire ḳahr itdi. Bir rivāyetde [036b/07] gün ṭolunduḳdan ṣoñra du'ā itdi. Döndi, gine ikindü yirine çıḳdı, ṭurdı tā fetḥ idince. Nite telmīḥ ider bu ḳıṣṣayı Ebū Tamām: [036b/08]

İrişdük ardlarına şol ḥālde ki 'ışḳ çevürmişidi [036b/09] göñülleri ki ḳuşlar ḳonmış bulduḳ. Ya'nī muḥabbetleri ḳarār ṭutmış.

كوكللريكه قوشلر قونمش بولدق يعني محبتلري قرار طتمش

فردّت علينا الشمس والليل راغم بشمس لهم

[036b/10] من جانب الخدر تطلع

Şemsi bize gine gönderdi. Körligine bir şemsile ya'nī bir maḥbūbıla ki şemse beñzer.

Perde cānibinden [036b/11] ṭoġar.

نضا ضوءها صبغ الدجنة وانطوى ... لبهجتها ثوب السماء المجزع

Bu şemsüñ nūrı açdı. Gice ḳarañusın [036b/12] bunuñ ḥüsnile dirildi. Göñül Yemān boncuḳlarıla ṭüzülmiş ṭon.

فوالله ما أدري أأحلام نائم ... ألمت بنا أم كان في الركب

[036b/13] Yūşa' vallāh bilmezem ki bu uyur kişi düşleri midür ki bize uġradı yāḫūd kārivānda Yūşa' mı var ki dün içinde du'ā itdi. [036b/14] Gün doġdı şems iki kerre Muḥammed Muṣṭafā ḥürmetiçün daḫı gine ṭoġdı. Bir Ḫandaḳ günindeyidi ki Aḥrābıla ḥarb itdiler tā ki ikindü namāzı [036b/15] fevt oldı. Peyġāmber 'aleyhi's-selām gine döndi. Namāz-ı 'aṣr ḳıldılar. Birisi Mi'rācdan gelicek ki Ḳureyşe ḫaber virdi. İnanmadılar, [036b/16] kāruvānlarından ṣordılar. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: "Gün ṭoġıcaḳ gelür" didi. Ḥaḳ te'ālā güni ekledi tā ki kārubān 'Aḳabeye geldi. [036b/17] Gün de 'Aḳabeye ṭoḳundı. Peyġāmberüñ 'aleyhi's-selām ṣıdḳı ma'lūm oldı.

el-ḫınzīr Ṭoñuzdur. Yırtıcıya beñzer azusı cīfe yidügi. [036b/18] Doynaġı 'alef yidügi baḳara beñzer. Gāyet keşīrü'ş-şehvetdür. Ḥattā dişisine biner, cimā' ider. Dişisi üç mīl dört mīl gider, [036b/19] cimā'ın tamām itmez. Altı ayaḳ iz görürler. Bilmeyen altı ayaḳlu cānavar yürümiş ṣanur. Gāh olur ki iki irkek, dişiçün bir birin [037a/01] öldürür. Ḳaçan bir gözi çıḳsa ölür; ya eşek üstine berk baġlasalar eşek işedügi dem ölür. Gāh olur ki iki azusı ḳavuşur. Nesne [037a/02] yimez, açlıḳdan ölür. Ḳaçan ḫasta olsa lengec yir, ṣaġ olur. Üç gün açıḳdurup iki gün yimleseler, semrür ṭolar.

el-ḫavāṣṣ Yılan ya 'aḳreb [037a/03] ṣoḳan kişi boġazın yise, fāyide ide. Eger ḳurudup dögse, ḳulunc olana içürse, zāyil ola. Eger ödün, baġlu kişinüñ burnına [037a/04] ṭamzursalar, baġı şişile. Tāzegin sirkeyle yoġurup, başdaġı cerāḥata ya başlara dürtse, zāyil ola. Süñügün rib' ısıtması ṭutana [037a/05] baġlasalar, ısıtma ḳoya.

el-ḫunfesā' Ṭoñuzlan ḳurdıdur. 'Ufūneti 'araẓdan ḥāṣıl olur. 'Aḳrebi sever. Kerefüs ḳoḫusından [037a/06] ḳaçar.

fāyide Bir kişi didi ki: "Ḥaḳ te'ālā ṭoñuzlan ḳurdın yaradup niderdi, ḫūb ṣūretine mi yoḫsa eyü ḳoḫusına mı?" [037a/07] Allah te'ālā, anı mübtelā ḳıldı. Bedeninde başlar oldı ki cemī'i ṭabībler 'āciz oldı. Bir gün bir طرقي yolda çaġıran ḥekīm āvāzın [037a/08] işitdi. Didi ki: "Getürüñ, benüm ḥālüme naẓar itsün". Didiler ki: "Nidersin bu طرقي senüñ maraẓuñdan ḥāẕıḳ ṭabībler 'āciz oldı". [037a/09] Didi ki: "Elbet getürüñ". Getürdiler, naẓar itdi. Didi ki: "Buña ṭoñuzlan ḳurdı gerek". Bu ḫalḳ gülüşdiler. Ḫasta,

fi'l-ḥāl ol didügi [037a/10] sözi ögdi. Eyitdi ki: "Bu kişi ḥāẕıḳdur, didügin getürüñ!" didi. Ṭoñuzlan ḳurdı getürdiler. Yandurdı, külün bu yaraya [037a/11] ekdi. Allah te'ālā iẕnile ṣaġaldı. Bu kişi didi ki: "Allah te'ālā diledi ki baña bildüre ki aḥsen-i maḫlūḳāt e'azz-i edviyedür".

ḥikāyet [037a/12] Ebū 'Ubeyd Saḳafī, Ca'fer bin Ḫālid-i Bermekī ḳatında otururdı. Bir ṭoñuzlan ḳurdı Ebū 'Ubeyd'e teveccüh itdi. Ca'fer didi ki: "Gidereler". [037a/13] Ebū 'Ubeyd didi ki: "Ḳoñ, ol ki ḫayrçün gelür ola". Eyle zu'm iderdi ḳavm. Ca'fer, biñ firantı buyurdı. Ebū 'Ubeyd'e [037a/14] virdiler. Andan didi: "Zu'm muḥaḳḳaḳ oldı, giderüñ" didi. Giderdiler, gine geldi. Biñ dīnār daḫı buyurdı, virdiler. [037a/15]

el-emsāl أفسى من الخنفساء

Ya'nī ḫunfesādan yilegendür.

Ya'nī ḫunfesā yürüdükçe yiler. [037a/16] الخنفساء إذا مشت فست

Ya'nī ḫunfesādan önegüdür hem. İbnü 'Ubeydi'l-Ḥamīdī hicv ider:

ألجّ من الخنفساء: لنا صاحب مولع بالخلاف

ألجّ لجاجاً من الخنفساء: كثير الخطاء قليل الصواب [037a/17]

Bizüm yārimüz var, ḥarīṣdür muḫālefete. Ḫaṭāsı çoḳ, ṣavābı az. [037a/18]

وأزهى إذا ما مشى من غراب

Önegülikde artuḳdur ḫunfesādan. Yürise, ṣalınmaḳda ḳarġadan artuḳdur.

el-ḫavāṣṣ [037a/19] Ṭoñuzlan ḳurdı başların kesüp gögercinlikde ḳosa, cemī'i gögercin anda cem' ola. İçindeki ruṭūbeti göze çekse, nūr arturur, [037b/01] perdeyi, aġı, sebeli giderür, 'aẓīm fāyide ider. Çınār yapraġın dütüzseler, ḫunfesā ḳaçar.

el-ḫayl Atlardur. Peyġāmber 'aleyhi's-selām atınuñ bürçegin [037b/02] mübārek barmaġına ṭolardı. Dirdi ki: "Atuñ bürçegine baġludur ḫayr; zīrā ġazāya varurlar, hem ġanīmet hem ṣevāb ḥāṣıl olur. [037b/03] Anuñiçün Ḥaḳ te'ālā yemīn idüp dir ki:

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا

'Ya'nī ṣol atlar ḥaḳḳıçün ki ġazāya segirdür içün ṭoḳuyu. Ya'nī [037b/04] ṣol ḳadar segirdür ki yorulur'". Peyġāmber 'aleyhi's-selām atda şikāli kerīh gördi. Şikāl oldur ki

bir öñinde, bir ḳıçında muḫālif [037b/05] sekil ola. Ba‘żī didiler ki alnı aġ olsa mekrūh olmaz.

Ḥikāyet olınur ki Ebü'ṭ-ṭayyib şā‘ir, Fārise vardı. ‘Ażudu'd-devleyi [037b/06] medḥ itdi. Ulu ‘aṭāların, in‘āmların aldı. Dönüp Baġdāda gelürken ḥarāmı ġālib oldı, ḳaçdılar. Ebü'ṭ-ṭayyibüñ ḳulu varıdı. [037b/07] Didi ki: "Ḫalḳ seni ḳaçdı diler". Ḥāl bu ki bu şi‘ri sen diyüpsin:

şi‘r

الخيل والليل والبيداء تعرفني :. والحرب والضرب

[037b/08] والقرطاس والقلم

Atlar ve giceler ve yazılar bilürler ki ceng ü ḍarb hem kāġıd u ḳalem, beni bilürler ki meşhūr Ebü'ṭ-ṭayyibem. [037b/09] Bunı işitdi, döndi, ceng itdi. Tā ki öldürdiler. Bu beyt mevtine sebeb oldı. Üç yüz elli dört yılda, Ramażānda [037b/10] öldi. Ḫıṭābī, medḥ ġazelinde olmaġı dir ki:

şi‘r

أنست بوحدتي ولزمت بيتي :. فدام الانس لي ونمي السرور

Yalıñuz- [037b/11] lıġumla mūnis oldum. Evümde lāzım olup oturdum. Lā-cerem mūnislıġum dāyim oldı, hem şāzilıġum ziyāde oldı.

[037b/12] بني الزمان فلا ابالي :. هجرت فلا ازار ولا ازور

Ḳaçan ‘imāret olsa ḳayırmazam. Mehcūr olduġum kimse beni [037b/13] ziyāret ḳılmaz; ben de kimseyi ziyāret ḳılmazam. ولست بسائل ما دمت حيا :. اساوه الخيل ام ركب الامير

Hīç şormazam. [037b/14] Mā-dām ki diriyem ki leşker yüridüm ya beg bindüm.

Rivāyet ḳılınur ki at, evvel vaḥşīdi, yābānıdı. Vaḳt ki İbrahīmile [037b/15] İsma‘īl ‘aleyhi's-selām Ka‘beyi yapdılar. Ḥaḳ te‘ālā didi ki: "Bir genc vireyin size ki sizüñçün şaḳlayup ṭururdum". İsma‘īle vaḥy itdi ki: "Var, ol genci [037b/16] oḳı". Çıḳdı, ne genc bilür ne ḫōḍ. Nice oḳımaḳ gerek. Ḥaḳ te‘ālā vaḥy itdi atlara, çaġırdı. ‘Arż-ı ‘Arabda at ḳalmadı. Cemī‘i İsma‘īl'e [037b/17] geldi, muṭī‘ oldı. Anuñiçün Peyġāmber ‘aleyhi's-selām didi ki: "Ata binüñ. Zīrā at didügüz İsma‘īl peyġāmber ‘aleyhi's-selām mīrāşıdur".

el-ḥadīş [037b/18] Rivāyet ḳılınur ki Peyġāmberden ‘aleyhi's-selām ki her at

ṣabāḥ dir ki: "Yā Rabbi! Beni kime virürseñ ehlinden, mālından, beni aña sevgülü eyle".
[037b/19] الذين ينفقون اموالهم

At üçdür. Raḥmānīdür ol ki ġazāyiçün bislene. Peyġāmbere ʻaleyhi's-selām[a] ṣordılar ki bu āyetde murād kimdür? [038a/01]

بالليل والنهار سرا وعلانية فلهم اجرهم عند ربهم ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون

"Şunlar ki nafaḳa iderler, mālların [038a/02] gice gündüz, gizlü ve āşikāre. Anlaruñ s̱evābı Allah teʻālā ḳatındadur. Anlara ḳorḫu yoḳ, daḫı ġuṣṣalanmazlar. Didi ki anlar at bisleyenlerdür. [038a/03] Zīrā at bisleyen ṣol kişiye beñzer ki elini ṣadaḳa virmegiçün açupdur, yummaz. Ters ve sidük müşg bigi olur ḳıyāmetde. [038a/04] S̱evāb terāzūsına bile ṭartıla. Bir at insānīdür. Ol ki yolına, maṣlaḥatına varmaġıçün bisler. Bir at şeyṭānīdür. Ol ki faḫriçün, [038a/05] avcıla segirtmegiçün bislerler".

el-ḥadīs̱ Bir Aʻrābī, Peyġāmbere ʻaleyhi's-selām didi ki: "Ben atı severem. Cennetde at var mıdur?" Peyġāmber ʻaleyhi's-selām didi ki: [038a/06] "Cennetde yāḳūtdan atlar var ḳanadlu ki sen diledügünde nireye dirseñ iltür".

ḫātime Atuñ aḥseni ṣāfināt u ciyāddur ki bir ḳıçın ḳaldurup [038a/07] doynaġı dike, üç ayaġı üstine ṭura.

Süleymān peyġāmberüñ ʻaleyhi's-selām biñ atı varıdı bu cinsden. ʻAṣr vaḳtinde ʻarż itdiler aña. [038a/08] Meşġūl oldı, namāzı unutdı. Namāz fevt oldı. Vardı, siñirlerin kesdi, ḳırdı, namāz fevt olduġıçün. Baʻż dir ki [038a/09] yüz at ḳodı, bu atlar anuñ cinsindendür. Anuñiçün Ḥaḳ teʻālā atdan yig aña merkebi yil virdi ki kürsīsini götürdi. Ṣabāḥdan [038a/10] öyleye dek bir aylıḳ yol giderdi; öyleden aḫşāma dek bir aylıḳ yol giderdi. Ṣāḥib-i kürsī Süleymān vaḳtī ki Dāvuddan [038a/11] ṣoñra Süleymān pādişāh oldı. Buyurdı ki bir gün kürsī düzeler tā ki otura, üzerinde ḥükm ide, ḳāḍīlıḳ ide. Fīl dişinden [038a/12] bir kürsī düzdiler muraṣṣaʻ. Dürr ü yāḳūtdan zebercedle dört güşesinde ḳızıl altundan ḫurmā aġacı düzdiler; ikisi üzerinde [038a/13] iki kerkez, ikisinde iki ṭāvus altundan. Her birinüñ başında bir yaşıl zümrüdden ʻamūd üzerinde altundan bir gögercin. [038a/14] Aġaçlar dibinde arslan var. Aġaçlar üzerinde altundan üzüm çıbıḳların yasadılar ki ṣalḳumları ḳızıl yāḳūtdan. Şöyle ki ol çıbıḳlar [038a/15] yapraġıla, üzümle bu aġaçlara ve kürsīye gölge iderlerdi. Süleymān ʻaleyhi's-selām ayaġın aşaġa dereceye ḳosa ki kürsī üstine çıḳa [038a/16] kürsī ve üzerinde daḫı ne varısa degirmen gibi cezginürdi. Ol ḳuşlar ḳanadların açardı. Arslanlar pencelerin uzadup, [038a/17] ḳuyruḳların yire dökerdi. Ḳaçan ki kürsī üzerine otursa, ol kerkesler tācın Süleymānuñ başına ḳordı, gine kürsīyi [038a/18] çezginürdi. Kerkesler, ṭāvuslar,

arslanlar, yüzin Süleymāna dönüp ağızlarından üstine müşg ü ʻanber saçarlardı. Ol [038a/19] gögercin, Tevrīti Süleymānuñ eline şunardı; alur açardı, ḫalḳa naṣīḥat iderdi. Biñ kürsī altundan ṣağ yanında [038b/01] varıdı. Benī İsrā'īl ululan otururdı. Biñ kürsī gümişden ṣol yanında. Cinnīler otururlardı. Andan ḳuşlar, bunları çep çevre [038b/02] alup bunlara gölge eylerdi. Ḳaçan müddeʻī, ṭanuḳların getürse, kürsī, tiz degirmen gibi dönerdi. Arslanlar pencesin açup ḳuyruğın yire digerdi. [038b/03] Ṭāvus, kerkez, ḳanadın açardı. Tā ki ṭanuḳ ḳorḫa, yalan söylemeye. Vaḳtī ki Süleymān ʻaleyhi's-selām vefāt itdi. Buḫt-ı Naṣr, ol [038b/04] kürsīyi Anṭākiyye'ye iletdi. Diledi ki üzerine çıḳa. Çıḳmadı. Kerkezler urdı, ayağın ṣıdı. Vaḳtī ki Buḫt-u Naṣr helāk oldı. Kürsī[yi] [038b/05] beytü'l-muḳaddise iletdiler. Hīç kimse ḳādir olmadı ki üzerine çıḳa. Andan ṣoñra kürsīnüñ ʻāḳıbeti maʻlūm olmadı. Ola ki göge [038b/06] çekildi ola.

el-emsāl الخيل ميامين

Yaʻnī at, mübārekdür. الخيل اعلم بفرسانها

Yaʻnī at, yig bilür at erini.

bābü'd-dāl [038b/07]

ed-dābbe Yir yüzinde deprenen nesneye dirler her ne olursa.

Rivāyet ḳılur ki İbnü Sīrīn ki zamānda bir dābbe çıḳdı. Ḫalāyıḳı helāk [038b/08] itdi. Her kim ki yaḳın vardısa helāk oldı. Bir gözlü bir kişi geldi. Didi ki: "Anı baña ḳoñ". Ol dābbe aña yaḳın geldi. [038b/09] Başını o kişiye ṭutu virdi. Tā ki öldürdi. Ṣordılar: "Ḥālüñ nedür ki bu dābbe saña muṭīʻ oldı?" Didi ki: "Hīç günāh itmedüm; [038b/10] illā bir günāh itdüm. Bu bir gözümle bir oḳ aldum. Bu gözüm çıḳardum. Anuñiçün baña muṭīʻ oldı". İmām Aḥmed dir ki: "Bu Benī İsrā'īldeyidi. [038b/11] Bizüm şerīʻatumuzda ḥarāma naẓar iden[üñ] gözi[ni] çıḳarmaḳ yoḳdur, istiğfār gerek".

Rivāyet ḳılur Tirmidi ki: "Ebū Mūsā-yı Eşʻarī, Ebū Mālik-i [038b/12] Eşʻarī, Ebū ʻAmr-ı Eşʻarī, bir ṭāyifeyle yirlerinden hicret idüp Medīneye geldiler. Gördi ki Peyğāmber ʻaleyhi's-selām bu āyeti oḳur. وما من دابة

[038b/13] في الارض الا على الله رزقها

Yaʻnī yirde hīç dābbe yoḳdur. İllā rızḳı Allah üzerinedür. Ol kişi bunı işitdi. Döndi aṣḥābına [038b/14] vardı. Didi ki: 'Beşāret olsun uş size midür?' Yitişdi. Bunlar ṣandılar ki Peyğāmber ʻaleyhi's-selām viribir. Birezden iki kişi geldi. [038b/15] Bir çanaḳ ṭolu et daḫı etmek getürdiler. Yidiler, ṭoydılar. Birez artdı. Bāḳī ṭaʻām gine Peyğāmbere

viribidiler. Geldiler, didiler ki: 'Yā Resūlallahi! [038b/16] Bu ṭa'āmdan çok yidük. Bundan eyü ṭa'ām görmedük ki bize viribidüñ'. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: 'Ben size ṭa'ām göndermedüm'. Ol [038b/17] Peyġāmbere ṭa'ām gönderdükleri kişi geldi didi ki: 'Ben ṭa'ām dilemedüm. Ol āyeti işitdüm, döndüm. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: Ol rızḳ- [038b/18] dur ki Tañrı te'ālā size virdi'".

Seyyid Ḫalīl dir ki: "Her kim yavuz dābbenüñ ḳulaġına oḳıya bu āyeti: .

[038b/19] وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ

ol dābbe ṭura, yavaş ola".

Rivāyetdür İbnü Mes'ūddan ki: [039a/01] "Her kimüñ ki dābbesi ḳaçsa, üç kerre ḳuvveti irişdükçe çaġırsun ki يَا عِبَادَ اللّٰهِ احْبِسُوا

ya'nī 'iy Tañrınuñ ḳulları, ṭutuñ! Allah te'ālā [039a/02] ol dābbeyi ṭutı vire'".

ḥikāyet Süleymān 'aleyhi's-selām beytü'l-muḳaddesde 'ibādet iderdi. Her yıl miḥrābında bir aġaç biterdi. Bir kerre bir aġaç bitdi. [039a/03] Didi ki: "Ben ḫarnūb aġacıyam. Geldüm ki milki ḫarāb idem". Bildi ki eceli yaḳındur. Ol aġaçdan 'aṣā idindi. Cinnīlere buyurdı ki bir 'aẓīm köşk [039a/04] yapalar ya mescid yapalar Beytü'l-muḳaddesde. Ḥaḳ te'ālā bildürmişdi ki mescid tamām olmaġa bir yıl ḳaldı. Dāyim bir ay iki ay ḫalḳ girür, 'ibādet [039a/05] iderdi. Gine bir ḫalvet girdi ki bir gün küdūretden ṣafā bulup rāḥat ola. Gördi bir yigit içerü girdi. Süleymān didi ki: "Destūrsuz nice [039a/06] girdüñ?" Ol didi ki: "Destūrıla girdüm!" Didi ki: "Kim destūr virdi?" Didi ki: "Bu köşküñ Tañrısı destūr virdi". Süleymān 'aleyhi's-selām bildi ki [039a/07] melekü'l-mevtdür, ḳabż-ı rūḥıçün geldi. Didi ki: "Sübḥānallahi, bu gün ṭaleb itdüm ki bir ṣafā bulam". Melekü'l-mevt didi ki: "Bir nesne istemişsin [039a/08] ki yaradılmadı bu dünyāda". Süleymān, 'aṣāya tekyelendi. Melekü'l-mevt, rūḥ-u muṭahharın ḳabż itdi. Cinnī, 'amel üzerine ki ṣarḥ yapardı, [039a/09] ḳaldı. Süleymān 'aleyhi's-selām diledi ki mevtin bilmeyeler tā ki ṣarḥ tamām ola. Şeyāṭīn, cin miḥrāb çevresine gelürdi, görürdi. Namāzdayiken ḳanḳısı [039a/10] ki naẓar ḳılsa yanardı. Ḥattā ki dābbetü'l-arż ya'nī arża 'aṣāsın yidi. Süleymān 'aleyhi's-selām düşdi. Bir cinnī geldi, miḥrābına uġradı. Āvāzın [039a/11] işitmedi. Döndi, vardı. Selām virdi. Gördi ki Süleymān 'aleyhi's-selām ölü düşüp yatur. Elli üç yıl 'ömri oldı.

Dābbetü'l-arż [039a/12] ḳıyāmet 'alāmetidür Ādem ṣūretinde. Bir rivāyetde her ḥayvānuñ ṣūreti anda var, cem' ola. Mekke'de Ṣafā ṭaġında ṭaġ yarup çıḳa [039a/13] ḥācılar Minā'ya giderken. Bir rivāyetde Ṭāyif'den çıḳa bilesine Süleymān'uñ ḫātemi,

Mūsā'nuñ 'aṣāsı. Mü'mini 'aṣāyıla ura, kāfirüñ [039a/14] yüzine ḫātemle mühr baṣa. Haẕā kāfir yüzile şol vaḳtde çıḳa ki kimse emr-i ma'rūf nehy-i münker itmez ola. Bir rivāyetde dir ki: [039a/15] "Her şehrde bir dābbe çıḳa". Bir rivāyetde dir ki: "Dābbetü'l-arż, ol ejdehādur ki Ka'be içindeyidi. Ḳureyş beyt-ü ḥarāma [039a/16] yapışmağına ḳaṣd idicek, 'uḳāb ḳapdı, حجونه bıraḳdı. Yir, yu didi". Bir rivāyetde Cābir-i Ca'afī dir ki: "Dābbetü'l-arż, [039a/17] 'Alī'dür. Gine dirler dünyāya gelür". Cābir-i Ca'afī, rāfiżīdür. Ebū Ḥanīfe dir ki: "Cābir-i Ca'afīden yalancı kimse görmedüm". İmām [039a/18] Şāfi'ī dir ki: "Üstādum Süfyān bin 'Uyeyne dir ki: 'Cābir-i Ca'afīnüñ evindeyidük. Bir söz söyledi ki cemī'imüz aşağa siñdük ḳorḫudan [039a/19] ki evüñ saḳfı üstümüze çöke diyü bu yalanuñ 'aṭametinden'". Cābiri-i Ca'afī, yüz altmış altı yılda vefāt itdi.

Ḥacda iḥrām giyen kişi, [039b/01] dābbe üzerine gölge idinse cāyizdür. Velī efḍal oldur ki terk ide.

İbn 'Ömer raḍyallahü 'anh bir kişi gördi ki yük üstine iki [039b/02] çatal ağaç ḳomış, üstine nesne örtüp gölge itmiş. Didi ki: "Gine çıḳ ol Taññıçün ki anuñiçün ki iḥrām geydüñ".

Rivāyet [039b/03] ḳılur Riyāşī dir ki: "Aḥmedü'bnü'l-mu'azzeli'l-baṣrī şā'iri gördüm ki ğāyet ıssı günde iḥrām geymiş, yalıncaḳ güne ḳarşu durur. Didüm ki: 'Yā Ebā'l-fażl! [039b/04] Ruḫṣat vardur aḫī, gölgelenseñe'". Bedīhe bu şi'ri inşā ḳıldı:

şi'r

ضحيت له كي أستظل بظله - إذا الظل أمسى

[039b/05] في القيامة قالصا

İssiye çıḳdum anuñiçün tā ki gölgelenem gölgesinde şol vaḳt. Ḳıyāmetde gölge dükenür.

[039b/06] فيا أسفي إن كان سعيك باطلا ويا حسرتا إن كان حجك ناقصا

İy ğuṣṣa, saña eger sa'yuñ bāṭıl olursa; iy ḥasret saña eger [039b/07] ḥaccuñ nāḳıṣ olursa.

ed-dabb Ayudur. Ḳışın mağāralarda ki yir düzüpdür, aña girür. Tā havā ḫoş olmayınca çıḳmaz. Acıḳsa [039b/08] ayağın ya bedenini emer, yalar. Yazın girdüginden daḫı semüz çıḳar. Cimā' vaḳtinde her bir dişisile ḫalvete gider. Arḳası üstine yaturdup [039b/09] cimā' ider. Şehveti ḳatı çoḳluğından ādemi kendüye oḳur, cimā' ide. Ḳışın bir yire çöker. Dört aya dek andan deprenmez. Ḳaçan ḳaçsa [039b/10] enügine ṭabanca vurur, öñine bırağur. Ğāyet ḳorḫsa, öñin ayağı altına ḳor da ağaca çıḳar. Ğāyet zīrekdür,

ta'līme ḳābildür. [039b/11] Velī muṭī' olmaz ḳatı dögmeyince.

fāyide Bir kişi arslandan ḳaçdı, bir kuyıya düşdi. Arslan ardınca düşdi. Gördiler [039b/12] ḳuyıda bir ayu da var. Arslan ayuya ṣordı ki ne vaḳtden berü bundasın. Didi ki: "Bir ḳaç gün var. Açlıḳdan öldüm". [039b/13] Arslan didi ki: "Gel, ikimüz bu ādemi yiyelüm, ṭoyalum". Ayu didi: "Ṣoñra gine acıḳsavuz gerek. Nidelüm, belki and içelüm bunı inanduralum, [039b/14] ziyān itmeyevüz. Bu ḥīleyi bizden yig bilür. Bir ḥīle ide, kendü de çıḳa bizi de çıḳara". Vardılar, and içdiler. Ve ādemi vardı, [039b/15] biñ ḥīleyile bir delük buldı. Anı düzetti, çıḳdı. Anları da çıḳardı. Üçi de ḫalāṣ oldılar.

ḥikāyet 'Acāyibü'l-maḫlūḳātda [039b/16] dir ki: "Arslan bir kişiye ḳaṣd itdi. Ḳaçdı, agaca çıḳdı. Gördi ki agaçda bir ayu yimiş yir. Arslan agacuñ dibine çökdi. [039b/17] Bu ādemi gözler. Ādem dir ki: 'Yuḳaru baḳdum, gördüm ki ayu barmagıla baña işāret ider ki ben bundayıdugum arslana bildürme [039b/18] dir. Aşaga arslan, yuḳaru ayu arada mütehayyir ḳaldum. Bir kiçirek bıçagum varıdı, çıḳardum. Ayu durdugı budagı birez kesdüm. [039b/19] Agırlandı, ṣındı. Ayu aşaga düşdi. Fi'l-ḥāl arslan sıçradı. Ṭutuşdılar. Āḫir, arslan basdı. Ayuyı yırtdı, yidi. [040a/01] Vardı gitdi. Ben ḫalāṣ buldum'".

el-ḫavāṣṣ Ayu dişini 'avrat südine bıraḳsa, oglana içürse, dişi āsānlıgıla bite. Yagın baraṣa [040a/02] dürtse giderür. Ṣag gözin bir bize baglayup başında götüren, hīç cānavardan ḳorḫmaya. Dāyim ısıtma ṭutana aṣsalar, ısıtma ḳoya. Ödün [040a/03] göze çekse, gözde biten ḳılı men' ide. Oglancugı ayunuñ içi yagın eridüp yaglasalar, her yaramazdan ṣaḳlana, ḥızr ola. Derisini ḫulḳı [040a/04] çirkin oglana ṭaḳalar, eyü ola.

ed-deccāc Tavuḳdur. Tavuḳ ḳarısa, yumurdasınuñ ṣarusı olmaz. Anuñiçün ol yumurdadan yavrı çıḳmaz. [040a/05] Gāyet az uyur, tiz uyanur. Nefes müddetinde uyur ḳorḫaḳlıgından. Anuñiçündür ki yüksek yirde döner. Yavrısı evvel çıḳduḳda [040a/06] laṭīf, zīrek olur. Büyüdükçe ḥissi gider, ḥamāḳatı ziyāde olur. Yumurda uzun ve uçları sivri olsa, andan yavrı, dişi [040a/07] çıḳar. Eger degirmi ve uçları yaṣṣı olsa, yavrı, irkek olur. Gāh olur ki yumurdayı terse gömerler, yavrı çıḳar. Ba'żı tavuḳ [040a/08] bir günde iki kez yumurtlar. Yumurda tavuḳ ḳarnında on iki günde tamām olur. Evvel çıḳduḳda ḳabı yumşaḳdur. Havā doḳınur, ḳatı [040a/09] olur. Ṣarısından yavrınuñ eti süñük olur. Gözü, beynisi agından olur. Andan ṣoñra başı, andan derisi, agından olur. [040a/10] Ṣarusınuñ bāḳīsi bir gılāfa cem' olur. Yavrınuñ göbegi olur. Andan gıdālanur. Niçe ki oglan ḳarnında göbeginden ḥayż [040a/11] ḳanın gıdalanur. Olur ki bir yumurdada iki ṣaru olur. İki yavrı çıḳar. Yavrıyı burnından ṭutup aṣa ḳosa, eger deprenürse [040a/12] irkekdür, eger deprenmezse dişidür.

şi'r

فيها لطايف صنعة ولطايف ۞ الفن بالتقدير والتعليق

Yumurdada [040a/13] 'acāyib ṣun' vardur. Daḫı dürlü leṭāyif, taḳdīrile ta'līḳıla.

خلطان ما يبان ما اختلطا ۞ على شكل ومختلف المزاج

[040a/14] دفيق

İki ayı ḫalṭdur ki bir birine ḳarışmadı aṣlā ikisi bir şekl üzerine. Ḫāk bu ki mizācları muḫtelif, hem ṣovuḳdur. [040a/15] Velī ḳarışmaz biri birine.

ed-deyd Ḫorōsdur. Şānı budur ki veledine şefḳati olmaz. Bir 'avrata ḳāni' olmaz. 'Avratların berāber [040a/16] ṭutar. Birine artuḳ meyl itmez.

Laṭīfe budur ki ḥamāḳatile ki bir dīvārdan ṭaşra düşse, issi evin bulmaz. Giceler vaḳtlerin [040a/17] bilür her nevbet ki bañlar, aṣlā yañılmaz. Gice uzun olsa da ḳısa olsa da hemān ol vaḳtde çağırur. Anuñiçün ba'żı 'ulemā [040a/18] vaḳt müşkil olsa ḳarañuda fetvā virdiler ki ḫorōs āvāzına i'timād ideler. Velī bizüm meẕhebümüzde degül.

Ehl-i tecribe dir ki: [040a/19] "Bir kişi bañsuz aḳ ḫorōs boğazlasa, ehline mālına eksüklik yitişe hem". Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: "Aḳ ḫorōs benüm dōstumdur, [040b/01] şeyṭān düşmenidür. Aḳ ḫorōsı evde ṭutardı".

Rivāyetdür Peyġāmberden 'aleyhi's-selām: "Ḳaçan ḫorōs āvāzını işitseler, Allah te'ālānuñ [040b/02] fażlından dileñ! Zīrā ki ferişteḥi görüp bañlar. Ol ki ferişteh 'āmīn' diye. Du'āñuz müstecāb ola".

Rivāyet ḳılınur ki Ḥaḳ te'ālānuñ bir aḳ [040b/03] ḫorōsı vardur ki ḳanadları dürr-ü yāḳūt zebercedle müzeyyendür. Bir ḳanadı maşrıḳda, bir ḳanadı mağribde. Başı 'arş altında, ayaḳları havāda. [040b/04] Her seḥerde eẕān eydür. İnsile cinden özge ne varsa āvāzın işidür. Ol vaḳtde bu ḫorōslar daḫı aña icābet idüp bañlar. Ḳıyāmet [040b/05] yaḳın olıcaḳ Ḥaḳ te'ālā buyurur. Ḳanadların divşürür. ayruḳ bañlamaz olur. Yir gök ḫalḳı, insile cinden ġayrı bilürler ki ḳıyāmet yaḳın [040b/06] oldı.

Rivāyet ḳılınur ki Ḥaḳ te'ālā üç āvāzı sever: Ḫorōs āvāzın, Ḳur'ān oḳıyan āvāzı, istiġfār iden āvāzı.

Ḥikāyet [040b/07] olınur ki bir mün'im kişi yimek yirdi. Öñinde çevrilmiş tavuḳ varıdı. Bir dilenci geldi, nesne virmedi. Nevmīẕ gönderdi. Nā-gāh [040b/08] bu kişile

'avrat arasında iḫtilāf düşdi, ayrıldı. Mal da gitdi. 'A̱vratı bir er aldı. Bu erile yimek yirdi. Öñinde çevrilmiş [040b/09] tavuḳ varıdı. Bir dilenci geldi. Er, 'avratına didi ki: "Bu tavuḳı ol dervīşe vir". 'Avrat gördi ki bu dilenci evvelki [040b/10] erdür. Bu erine ḳażiyye ḫaber virdi. Bu er didi ki: "Ol faḳīr ki evvel geldi. Ol er senüñile yimek yirdi. Öñinde [040b/11] tavuḳ vardı. Nesne virmedi. Vallāhi ol miskīn benüm. Allah te'ālā anuñ ni'metini ve 'avratını baña rūzī ḳıldı; Şükrin yirine [040b/12] getürmedügiçün, sā'yili maḥrūm gönderdügiçün".

ḥikāyet Hişām dir: "Sefere çıḳdum. Bir arvanayla vardum. Bir 'Arab ḫaymesi [040b/13] ḳatında ḳondum. Ḫaymeden bir 'avrat didi ki: 'Dur'. Didüm ki: 'Ḳonuḳ'. Didi ki: 'Ḳonuḳ bunda neyler? Ṣaḥrā yolı var. Bir yirde daḫı ḳon'. [040b/14] Dimedüm. Durdı, un yoğurdı, buğday etmegi bişürdi. Oturdı. Eri geldi, selām virdi. Süd getürdi. Ṣordı ki bu kişi [040b/15] kimdür. Didüm ki: 'Ḳonuğam'. Didi ki: 'Ehlen ve sehlen ve merḥabā!' Tiz çanağa süd ṭoldurdı, baña içürdi. Didi ki: 'Bu 'avrat [040b/16] saña ṭa'ām virmedi ola'. Didüm ki: 'Belī, virmedi'. Ġażaba geldi, girdi. 'Avrata dir ki: 'Vay saña! Sen yidüñ, ḳonuğı aç [040b/17] ḳoduñ'. Dögdi, 'avrat başın yardı. Bir bıçaḳ aldı, çıḳdı. Benüm arvanam boğazladı. Didüm ki: 'Hāy! Neylersin'. Didi ki: [040b/18] 'Lā vallāhi ḳonuğum aç yatmaḳ olmaz' didi. Odun divşürdi, od yaḳdı. Ḳarşu kebāb eyledi. Baña yidürdi. Kendü de yidi. [040b/19] 'Avrata da virdi. Didi ki: 'Al yi! Ḥaḳ te'ālā saña ṭa'ām virmeye inşāllahü'. Ḥattā ṣabāḥ oldı. Er, ḳodı gitdi. [041a/01] Oturup ġuṣṣalanurdum ki devem de gitdi, yayaḳ ḳaldum. Birezden geldi. Bir irkek deve getürdi degme ḳaṭārda bulunmaz. Didi ki: [041a/02] 'Bu deve arvananuñ yirine olsun'. Andan daḫı dürlü ni'metlerden baña rızḳ virdi, gönderdi. Aḫşām gine bir 'Arab ḫaymesine [041a/03] ḳondum. Bir 'avrat çıḳdı. Selām virdüm, selām aldı. Didi ki: 'Ne kişisin?' Didüm ki: 'Ḳonuğam'. Didi ki: 'Ehlen ve sehlen ve merḥabā ḥayyākallahü [041a/04] ve 'afāke'. Beni ḳondurdı. Fi'l-ḥāl un yoğurdı, buğday etmegi bişürdi, yağıla südile ḳarışdurdı, öñüme getürdi. Biñ dürlü [041a/05] luṭfıla ġadr itdi. Birezden bir kerīh manẓar 'Arab geldi. Selām virdi. Selām aldum. Didi ki: 'Ne kişisin'. Didüm ki: 'Ḳonuğam'. Didi: [041a/06] 'Ḳonuḳ bizüm ḳatumuzda neyler?' İçerü girdi, 'avrata didi ki: 'Ḳanı ṭa'āmum?' 'Avrat didi ki: 'Ḳonuğa virdüm'. Er didi ki: 'Benüm ṭa'āmum [041a/07] ḳonuğa mı yidürürsin?' Ġażaba geldi. 'Avratı dögdi. Ḥattā başın yardı. Ben geldüm ki geçen giceki er 'avratıla bu er 'avrat [041a/08] 'aks olduğına ta'accüb itdüm. Er ṭaşra çıkdı. Didi ki: 'Ne gelürsin?' Didüm ki: 'Geçen gice bir yire ḳondum. Er geldi. Ḳonuğa ṭa'ām [041a/09] virmedüñ diyü 'avratuñ başın yardı. Sen ṭa'ām virdüñ diyü başın yarduñ' didi. Ol kişinüñ 'avratı benüm ḳız ḳardaşumdur; [041a/10] anuñ ḳız ḳardaşı benüm 'avratumdur".

fāyide Vaḳtī ki İbrahīm peyġāmber 'aleyhi's-selām Ḥaḳ te'ālāya didi ki: "Yā

Rabbi! Ölüyi nice dirildürsin [041a/11] baña göster!" Ḥaḳ te'ālā didi ki: "Īmān getürmedüñ mi ölüyi diri ḳılduğuma?" İbrahīm 'aleyhi's-selām didi: "Belī, īmān getürdüm velī gözüle mu'āyene [041a/12] göreyin, göñlüm daḫı ziyāde muṭma'in olsun". Ḥaḳ te'ālā didi: "Ḳuşlardan dört ḳuş dut. Her birin pāre pāre eyle. [041a/13] Her birin bir ṭağ başında ḳo. Andan oḳı. Ol ḳuşlar dirilüp yüriyü saña geleler". Vardı İbrahīm 'aleyhi's-selām, bir ṭāvus, [041a/14] bir ḳarğa, bir ḫorōs, bir gögercin ṭutdı. Her birin pāre pāre eyledi. Her pāreyi bir ṭağ başında ḳodı. Çağurdı, her pāre yirlü yirine [041a/15] varup dördi de dirildi. İbrahīm 'aleyhi's-selām[a] segürdü geldiler ve bu dördün iḫtiyār itmekde işāret var ki kişi nefsini ḥayāt [041a/16] ebedile vaḳtidir. Ḳılur ki şehvet ve dünyā arayışlarını ki ṭāvus ṣıfatıdur, öldüre ve terk ide. Daḫı nefsinüñ ġażabın, [041a/17] heybetlenmesin, bahādurlanmasın ki ḫorōs ṣıfatıdur, Öldüre ve terk ide. Daḫı ḫısset-i nefs ve bencillıḳ ve uzun arzūlar ki [041a/18] ḳarġa ṣıfatıdur, öldüre ve terk ide. Daḫı tekebbürlik ve nefs yuḳaru ṭutmağı daḫı havā-yı nefse uymağı ki gögercin [041a/19] ṣıfatıdur, öldürüp terk ide. Ebedī ḥayat ol vaḳtin bulur.

Rivāyet ḳılınur ki emīre'l-mü'minīn 'Ömer daḫı ḫuṭbe oḳıdı. [041b/01] Allah'a şenā oḳıdı. Didi ki: "Bu gice bir düş gördüm. Ṣanuram ki ecelüm yaḳın geldi. Düşde gördüm ki bir ḫorōs burnıla üç kerre beni [041b/02] dürter. Esmā bintü 'Ümeyse ya'nī 'avratına ḫaber virdüm. Didi ki: 'E'ācimden bir kişi seni öldürecekdür' didi. Cum'a gün[i] ḫaber virdi". [041b/03] Çehārşenbe güni emīre'l-mü'minīni bıçağıla vurdılar.

ḥikāyet İbn Sīrīn'e bir kişi geldi. Didi ki: "Düşde gördüm ki bir ḫorōs, [041b/04] bir evüñ ḳapusı üstinde çağırur, bu beyti oḳur:

şi'r

[041b/05] Ne iş oldısa bu ev issinden oldı. İy ḳavm! Bunuñ ṣāḥibiçün kefenler yaraḳlañ. İbni Sīrīn didi: "Ol evüñ [041b/06] ṣāḥibi otuz dört günde ölür. Zīrā ḫorōs 'Arabīde dīkdür. Ḥisāb-ı cümlede dīk otuz dörtdür". Bir kişi daḫı İbni Sīrīne [041b/07] didi ki: "Bir ḫorōs gördüm düşde ki 'Allah Allah Allah' dir". İbni Sīrīn didi ki: "Ecelüñe üç gün ḳalmışdur". Gözetdiler. Ol otuz dört [041b/08] günde vefāt itdi; bu üç günde vefāt itdi.

el-ḫavāṣṣ Yigit tavuḳ eti, 'aḳl u şehveti ziyāde ider. Āvāzı açar. Ḫorōs [041b/09] ḳanı daḫı beynisini ḳaçan cānavar ṣoḳduğına dürtse, ḫōş ola. Ḳanın göze çekse gözdeki ağı def' ide. Ḫorōs ibigin yandurup [041b/10] döşege işeyene içürse, işemeye. Ḫorōsuñ alnına, ibigine yağ dürtse, bañlamaya. Tavuḳ beynisin yılan ṣoḳduğına ursalar, [041b/11] ṣağ ola. Tavuğ ödin ṣoğanla, bir avuç güncile eridü bişürse, etin yise ṣōrvāsın

içse, şehvet ziyāde ider. [041b/12] Dāyim tavuḳ yimek, bevāsīr, niḳrīs getürür. Tavuḳ ḳurşağındağı ṭaş[ı], ṣar‘a olana bağlasalar, ayılur. Bilesine götüre, ḳuvvet-i [041b/13] cimā‘[ı] ziyāde ider, yavuz gözden emīn olur. Oğlancuğuñ başı altına ḳosalar, uyḫu arasında ḳorḫmaya, sıçramaya. Ḳara tavuḳ [041b/14] necisin ḳanḳı ḳapuya ki dürtseler, ehli içinde ḫuṣūmet, şer ḳopa; düzenlik gide. Ḫorōsuñ ḳuyruğındağı uzun yilek[i] [041b/15] alsalar, tavuḳı basduğı vaḳt, henūz üstindeyiken ḥammāma gelen ṣuyıla yolına bıraḳsalar, her ki o ḥammāmda iġtisāl ide, ẕekeri [041b/16] ḳıyāma gele, şehvet ḥareket ide. İki ḳanadı ucında iki süñük vardur. Her gün ısıtma ṭutana, ṣağ ḳanadı ucındağı [041b/17] süñügi bağlasalar ḳoya. Üç günde bir ısıtma ṭutana, ṣol ḳanadı ucındağı süñügi bağlasalar, ısıtması ḳoya. Bu iki [041b/18] süñügi ḳaçan ṭavara aṣsalar, yorulmaya, uyuḳlamaya. Eger ḫorōs ḫāyasın, oğlan ṭoğurmayan ‘avrata kebāb idüp üç gün ḳarşu [041b/19] öyleden öñdün yise, ḥayż gördügi vaḳt erile cimā‘ itse ḥāmile ola. Eger ḫorōs ḫāyasın çoḳ cimā‘ itmek dileyen, kāğıda ṭolasa, [042a/01] ṣol bāzūsına bağlasa, ẕekeri ḳāyim ola; ne ḳadar dilerse cimā‘ ide, şeşmeyince sākin olmaya. Ḳara tavuḳ ödüni ẕekerine [042a/02] dürtüp ‘avratına cimā‘ itse, ayruḳ kimse ol ‘avrata cimā‘ itmeye. Ḳara tavuḳ başın, yiñi ṭaş bardağa ḳoyup ‘avratıla savaş [042a/03] idenüñ döşegi altında gömseler, fi'l-ḥāl barışa. Ḳara tavuḳ yağın, dört dirhem bir kişi götürse, ya‘nī iḥtiḳān itse, ḳuvve-i cimā‘[ı] [042a/04] taḥrīk ide. Ḳızıl ḫorōs ibigin mecnūna tütüzseler fāyide ide. Ödin ḳoyun eti ṣuyına ḳarışdurup, oda gösderüp içile, [042a/05] unutduğı gine öñine gele, nisyān gide. Ḳanın balıla ḳarışdurup oda gösterüp ẕekerine dürtse, şehveti ḳuvvetlendüre. Ḫorōs [042a/06] ḫayāsın ḳanḳı ḫorōsa daḳsalar, hīç ḫorōs aña muḳābil ṭurmaya, ol ġālib ola.

ed-dürrāc Mübārek ḳuşdur. [042a/07] Bahāruñ muşducısıdur. Ötücek dir ki:

بالشكر تدوم النعم

Ya‘nī ni‘met, şükrile bāḳī ve dāyim olur; şükrsüz dāyim olmaz. [042a/08] Havā rūşen olsa foryāẕ esse, ḥāli ḫōş olur, öter. Havā müteġayyir olup ḳıble yili esse, ḥāli ża‘īf olur. Ḥattā uçmaz [042a/09] olur. Ebü'ṭ-ṭayyib bu şi‘rile dürrācı vaṣf ider:

şi‘r

قد نعتنا بذات حسن بديع ؞ ككبات الربيع بل هي أحسن ؞

Vaṣf [042a/10] itdük bir ḥüsn-i ‘acīb issini ki bahār çiçeklerine beñzer. Belki daḫı ḫūbdur. في رداء هي من كان او آس في قميص يله

Yāsemīn [042a/11] veyā sūsenü bir ṭon içindeki odıla mersīn yapragındandır. Bir gönlek içinde ki yāsemenile sūsendür. Ya‘nī rengi ba‘żı [042a/12] āteş-i la‘l rengidür, ba‘żı yaşıl mersin yapragına beñzer, ba‘żı aġ yāsemīn gibi. Ba‘żı sūsen rengine beñzer.

el-meṡel يَطْلُبُ الدُّرَّاجَ

[042a/13] مِنْ عِنْبِسِ الأَسَدِ

Ya‘nī dürrāc isder. Arslan cinsinden dirler. Bu meṡeli şunda dirler bir kimse muḥāl nesne ṭaleb itse.

el-ḫavāṣṣ [042a/14] İbni Sīnā dir ki: "Dürrāc eti giyik etinden yigdür, laṭīfdür. Dimāġa ḳuvvet virür, fehmi ziyāde ider. Meni[yi] ziyāde ider.

fāyide [042a/15] Ḥaḳ te‘ālā ḳaçan bir kişiye ma‘ṣiyet fıskı ziyāde oldukça ni‘met ziyāde itse, tevbeyi unutsa, bile ki o ni‘met degüldür, istidrāc- [042a/16] dur. Ayaḳ ayaḳ yoḳuru tamām çıḳar da bir uġurdan aşaga bıraġur, helāk ider. Nite ki Ḥaḳ te‘āla dir ki:

el-āye فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ

[042a/17] فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ

Ādemler vaḳtī ki unutdılar bizüm [042a/18] añdurduġumuz. Ya‘nī ṭā‘at, tevbe her ni‘metüñ ḳapusın açduḳ anlara. Tā ki ṣād oldılar. Verilen ni‘metile beni unutdılar. Nā-gāh ṭutduḳ [042a/19] anları ‘aẕābıla, nevmīẕ oldılar; müteḥayyir, ġuṣṣalu, ser-gerdān, peşīmān oldılar. Velī ṣoñ peşīmānlıḳ fāyide itmez.

ed-do‘mūṣ [042b/01] Kücücek balıḳdur şu yılanı bigi. Bir kişi Ebū Hureyreye didi ki: "İki oğlum oldı. Baña ḥadīṣ eyitdi ki ḫāṭırum ḫōş ol- [042b/02] sun". Ebū Hureyre didi ki: "Oġlancuḳlar cennet do‘mūṣlarındandur. Atasına, anasına uġrar, berk yapışur. Alur, cennete iltür. Cennete [042b/03] girmeyince ḳomaz".

ed-daġfal Fīl buzaġusıdur. Dilkü enügine de dirler.

Daġfal bin Ḥanẓala ulu ‘ālimdür. Ḥasan-ı Baṣrī Daġfal'dan [042b/04] rivāyet ider ki: "Naṣrānīler Ramażānı ōruç ṭutarlardı. Melikleri ḫasta oldı. Neẕr itdi ki: 'Aña Taññı şifā virürse, [042b/05] on gün daḫı ziyāde ōruç ṭutam' didi. On gün ziyāde itdiler. Andan ṣoñra bir begleri daḫı ṣayru oldı. Neẕr itdi ki saġ [042b/06] olursa et, yaġ yimeye. Andan bir beg daḫı ḳopdı. Didi ki: 'Ōruç on gün daḫı ziyāde idelüm, elli olsun. Her yıl bahārda [042b/07] ṭutalum. Ramażān gāh olur ġāyet ıssıya gelür, gāh olur ṣovuġa gelür'. Vardılar, ōrucı elli gün eylediler, bahārda ṭutdılar. [042b/08] Mu‘āviye, Daġfal'a

'Arabuñ nisbetinden ḫaber virdi. 'İlm-i nücūmdan ṣordılar, ḫaber virdi. Mu'āviye didi ki: 'Yā Daġfal! Bu 'ilmi ḳandan [042b/09] ögrendüñ?' Didi ki: 'Ṣoraġan dilile, fikr idici göñülile'".

ed-daldal Bir büyük kirpüdür. Dişisi biş yumurda yumurdlar. [042b/10] Ḥaḳīḳaten yumurda degül, bir pāre aġ etdür. Vaż'ı yumurdaya beñzer. İninüñ iki delügi olur. Biri foryāẕdan yaña, biri öyle yilinden [042b/11] yaña. Yil ḳanḳı yañadan eserse, ol delük ol delügi ṭutar. İncinse silkinür, dikeni atılur. Ādeme geçer. Ba'żı dir ki ol [042b/12] diken ḳıldur. Ġāyet uzaduġından yubūsete ġalebe ider. Diken olur ki bir arşūn olur.

ed-dülġayın Bir cānavardur. [042b/13] Deñizde olur. Gevdesi örülmiş tuluḳ gibidür. Başı ġāyet küçücekdür. Deñiz cānavarlarından anuñ öykeni olur, ayruġınuñ [042b/14] olmaz. Ḳaçan ġarḳ olmış ādem bulsa, anı yite yite ḳurıya çıḳarur, ġarḳ olmaḳdan ḳurtarur. Balıḳ yimez. Gāh olur ölü bigi [042b/15] şu üstine çıḳar, ṭoġurur. Ādemile mūnis olur. Ḫuṣūṣā oġlancuḳlarla birisin ṭutsalar, cemī' dirilür. Ṭutanla ceng [042b/16] itmege gelür. Gāh olur deñiz dibinde eglenür de oḳ bigi fi'l-ḥāl yüzine çıḳar nefes almaġıçün. Öñinde gimi olsa sıçrar. [042b/17] Gemiden geçer. İrkegi dāyim dişisile bile görinür.

el-ḫavāṣṣ Yaġın ebū cehl ḳarpūzına dürtüp ṣıḳsa da ṣaġır ḳulaġa ṭamzursa, [042b/18] fāyide ide. Dişin oġlancuġa ṭaḳsalar ḳorḫup sıçramaya. Yaġın yimek veca'-ı mefāṣıla fāyide ider. Bögregi yaġın eritse, odıla [042b/19] zanbaḳ yaġıla 'avrat dürtünse, er ġāyet anı seve, ḫāṭırın ri'āyet ide. İki elin götüren ḳorḫmaya. Yuḳaru çeñesinden [043a/01] ṣaġ azusın gül yaġına yidi gün bıraḳsa, yüzine dürtse, cemī'i ḫalḳa maḥbūb ola, sevile. Ṣol azusın bıraḳsa 'aksidür. [043a/02]

ed-dalaḳu Sañsardur.

el-ḫavāṣṣ Ṣaġ gözin rib' ısıtması ṭutana ṭaḳsalar, ısıtma ḳoya. Ṣol gözin ṭaḳsalar gine ṭuta. [043a/03] Yaġı, dili aġrılanan ki ekşi yimekden ḥāṣıl ola def' ider. Ḳanın yarım dāng mıḳdārı ṣar'a olanuñ burnına ṭamzursalar, ayıla. [043a/04] Yaġın gögercinlikde buḫūr itseler, gögercin ḳaça. Derisinüñ üstine oturmaḳ bevāsīri def' ider.

الدلهاف Bir cānavardur. [043a/05] Deñiz adalarında olur ādem ṣūretinde. Deve ḳuşına biner, yürür. Deñizde ġarḳ olanlaruñ etin yir. Dirler ki biri gemiye ḳarşu [043a/06] geldi, ehli ceng itdi. Anuñıla bir kerre çaġırdı. Gemi ḫalḳı 'aḳlı gidüp düşdi. Cemī'isin geldi, ṭutdı.

ed-dōbal Küçüçük [043a/07] ḥimāra dirler ki büyimez. Aḫṭab var anuñ laḳabı dōbaldur. Cerīr, aña hicv ider bu şi'rile:

şi'r

[043a/08] ألا إنما يبكي من الذل دوبل

Dōbal ağladı. Tañrı gözi yaşın dökdürmesün. Hemīşe zelīllikden ağlar dōbal ya'nī ḥimār. [043a/09]

ed-dūd Ete düşen ḳurda daḫı aña beñzer ḳurda dirler.

şi'r

قد أطعمتني دقلا حوليا مسوسا مدودا حجريا

[043a/10] Baña yidürdi 'avrat, yıllamış eski ḫurmā ki ḳurdlu ṭaşa beñzer, lez̲z̲eti yoḳ. Dūduçuḳ nev'dür. Ebrişim ḳurdı, ağaç [043a/11] ḳurdı, sirke ḳurdı. Ḥāşā baḫsın ḳurdı. Ba'ż olur ki ādemüñ içinde olur.

ḥikāyet Belḳīs, Süleymān peyġāmbere 'aleyhi's-selām elçi gönderdi. [043a/12] Çoḳ māl, biş yüz ḳul gönderdi ḳaravaş ṭonında. Biş yüz ḳaravaş gönderdi ḳul ṭonında. Her biri altun eyerlü 'Arabī [043a/13] atlar üstinde biñ kerpüç altun, biñ kerpüç gümiş bir tāc gönderdi. Muraṣṣa' dürr ü yāḳūt, müşg 'anberle bir ḥoḳḳa gönderdi. [043a/14] İçinde bir dürr-i yetīm var. İki 'āḳıl kişi gönderdi. Biri Münẕir bin 'Amr. Münẕir bin 'Amr'a didi ki: "Eger peyġāmberise ḳulı ḳaravaşdan seçe. [043a/15] Budur ki bu boncuğa iplik geçüre. Eger size açuḳ yüzle, güle güle, luṭfıla naẓar iderse peyġāmberdür. Eger heybetile, ġażabıla naẓar [043a/16] iderse peyġāmber degüldür. Ḳorḫmañ". Andan Ḥaḳ, Süleymān'a ḫaber virdi, bildürdi. Cinnīlere buyurdı, altundan, gümişden kerpüç kesdiler. [043a/17] Yidi fersaḫ yire düşdiler. Meydānuñ çevresine altunden dīvār yapdılar şerefesi gümişden. Deñizde, ḳurıda ne ḳadar ḫūb atlar [043a/18] cānavarlar varısa meydānuñ ṣağına, ṣolına bağladılar. Ol kerpüçlerüñ üstine terslerdi. Cinnī, nice fersaḫ yir ṣaf ṭutup, durdılar. [043a/19] Ādemīler de ṣaf ṭutdı niçe fersaḫ yir. Cānavarlar, ḳuşlar da ṣaf ṭutdılar. Vaḳtī ki elçi geldi. Gördi ki altundan, gümişden kerpüç [043b/01] üstine atlar bağlamışlar, tersler. Bilelerindeki kerpüçi bıraḳdılar. Vaḳtī ki Süleymānuñ ḳarşusına geldiler. Süleymān, luṭfıla, açuḳ yüzile bunlara [043b/02] söyledi. Didi ki: "Ḳanı ol ḥoḳḳa ki içinde bir dürrile boncuḳ var?" Ağaç ḳurdına buyurdı. Bir ḳıl ağzına aldı. Ol egri arżaya buyurdı. [043b/03] Delüklü boncuğuñ içinden geçürdi. Ol dürri

deldi, şu getürtdi. Buyurdı ki bu ḳullaruñ eline virdiler, elin yüzine yuya. Ḳaravaşlar, [043b/04] evvel ṣuyı bir eline aldı. Andan bir eline ḳoydı. Andan yüzine urdı. Ḳullar, ṣuyı hemān ki avucına aldı, yüzine urdı. Andan [043b/05] peşkeşlerin gine elçiye virdi. Didi ki: "Baña Taññı verdügi yigdür siz getürdügüzden". Münẕiri'bnü 'Amr ve Belḳīs'a geldi. Didi ki: "Ol peyġāmberdür. [043b/06] Bizüm aña muḳābil olacaḳ ṭāḳatumuz yoḳdur". Belḳīs yaraḳ eyledi on iki biñ ḳıyle ḳıl Yemen beglerine. Dirler ki her bir ḳıluñ niçe biñ [043b/07] kişisi olur. Ba'ẓı yüz biñ Süleymāna geldi.

ebrişim ḳurdı 'Acāyib maḫlūḳātdandur ki evvel ḫaşḫāş toḫmı bigi olur. Am evvel [043b/08] bahārda ḳoltuġa ḳoyarlar, dirilür. Andan börtlen aġacınuñ yapraġın yidürürler. Andan tūt yapraġın yir, andan aġzından ḳuṣar. Ṣaru [043b/09] yumurda gibi eyler, içinde ḳalur. On günden ṣoñra aġça kebelek olur çıḳar da ḳonar. Bir birine cimā' ider. Ḳuyruġın ḳuyruġına [043b/10] bitişdürür. Bir ḳaç günden ṣoñra ayrılur. Altına aḳ biz ḳorlar. Dişisi toḫm[ı] anda döker. Toḫumluġın böyle iderler. Eger ebrişim olmaḳ [043b/11] dileseler, yumurdasın tamām olıcaḳ güneşe bıraḳurlar, olur.

Laṭīfe budur ki ra'd āvāzından, legen āvāzından daḫı hāven āvāzından [043b/12] ölür. Daḫı sirke ḳoḫusından, tütünden ölür. Ḥāyıż el ya cünub el ṭoḳunsa ölür. Sıçandan, serçeden, ḳarıncadan, [043b/13] kelerden saḳlarlar. Ġāyet ıssıdan, ġāyet sovuḳdan ṣaḳlarlar.

Ebü'l-feth-i Bosnī dir ebrişim ḳurdı temsīlinde:

şi'r

ألم تر أن المرء طول

[043b/14] حياته ، معنى بأمر لا يزال يعالجه

Görmez misin kişi diri oldukça zaḥmet çeker. Bir işe dāyim dürişür

[043b/15] القز ينسج القز دائما ۔ و يهلك غما وسط ما هو ناسجه

ebrişim ḳurdı gibi ki ebrişim ḳurdı dāyimā ġuṣṣayıla helāk [043b/16] olur ṭoḳuduġınuñ ortasında. Bir şā'ir daḫı dir:

كدود القز ما يبنيه يهلكها ، وغيرها بالذي يبنيه ينتفع

[043b/17] Ebrişim ḳurdı gibi yapduġı kendüyi helāk ider. Ayruḳ kişi ol yapduġıla fāyidelenür.

Ṭaberistānda bir ḳurdçuġaz olur üç [043b/18] mis̱ḳāl. Gicede mūm gibi şu'le virür. Gündüz uçar. Yaşılca ḳurddur ḳanadı yoḳ. Ṭopraḳ yir. Ṭoyınca yimege ḳorḫar dükene diyü.

Ḳırmızı [043b/19] ḳızıl ḳurddur. Ba'żı iḳlīmde bellūṭ aġacına düşer. 'Avratlar oġarlar, dirürler.

el-ḫavāṣṣ Ebrişim ḳurdın zeytile ḳarışdurup [044a/01] dürtünse, hīç cānavar ṣoḳmaya. Ebrişim ḳurdın yumurdasından çıḳarsalar, tavuḳ yise, ġāyet semrüye ya da tersde olan uşaḳ ḳurdı eski zeyt içinde [044a/02] eriyince bişürseler, dā'ü's-ṣa'lebe ya'nī saçı saḳalı dökülene dāyim dürtseler 'acīb fāyide ide.

dīkü'l-cinn Ḳurtçuġazdur. Bostānlarda olur. [044a/03] Eski süciye bıraḳsalar tā olunca andan bir ṣaḳṣı ḳaya ḳoyup aġzın berkitseler de evüñ ortasında gömseler, ol evde aġaç ḳurdı [044a/04] olmaya aṣlā. Daḫı Dīkü'l-cin laḳabıdur 'Abdü's-selām Ḥımṣīnüñ ki şā'irdür. Ebū Muḥammedle meşhūrdur. Şu'bīyidi. Ḥüseyne mers̱iye- [044a/05] ler idipdür. Yüz altmış bir yılda ṭoġdı. İki yüz otuz altıda vefāt itdi. Vaḳt ki Ebū Nüvās Mıṣra giderdi. Ḥuṣayb'ı medh itmege [044a/06] Ḥımṣa geldi. Dīkü'l-cinn'üñ evine geldi. Dīkü'l-cin gizlendi. Cāriyesine didi ki: "Eyit ya Ebā Nüvās, çıḳ git evden. 'Irāḳ ehlini [044a/07] fitneledüñ bu şi'rüñle" didi. Cāriye eyle didi. Dīkü'l-cinn çıḳdı. Görişdi, ḳonuḳladı.

şi'r

[044a/08] تناولها من خده فادارها

Bir gülile ki ṣāḥib-i cinnin oġlan elindeki geyige beñzer. Keenne ol gül yañaġından aldı da elde [044a/09] çevürdi. Elden ele ṣundı.

bābü'ẕ-ẕāl

eẕ-ẕübāb Siñekdür. Ḥadīs̱de dir ki: "Cemī'i siñek cehennemde durur; illā bal arusı degül. Siñek [044a/10] cehenneme girdügi ehl-i cehenneme 'aẕāb itmegiçündür".

'Ömer raḍyallahü 'anh rivāyet ider ki: "Peyġāmber ḥażretinüñ ardına binüp giderdük. [044a/11] Devemüz sürçdi. Didüm ki: تعس الشيطان

Ya'nī şeyṭān helāk olsun. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: 'Eyle diyicek şeyṭān büyür, [044a/12] üyük olur. Bismillahi di ki tā eriye, bir siñek gibi ola'. Siñek ḥamāḳatinden

kendüyi mehlekeye bırağur. Gözi küçücekdür. Ḳabağı [044a/13] olmaz ki göze ḳonan tozı sile, gidere. Līkin Ḥaḳ te'ālā iki el virdi. İlhām itdi. Dāyim elile göze düşen tozı siler".

ḥadīs̱ [044a/14] Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: "Bir körüñ ṭa'āmına siñek düşse, üç kerre batursın andan çıḳarsun. Zīrā ki bir ḳanadında ağu var, [044a/15] bir ḳanadında şifā. Ağulu ḳanadın baturur ki ṣol ḳanadıdur. Siz de baturuñ ki bir ḳanadındağı şifā anı def' ide". Öyle yili esse [044a/16] ol sā'atde siñek yaradılur, çoġ olur. Foryāẓ esse ḳırılur, az ḳalur. 'Acīb budur ki aḳ nesne üstine sıçsa ḳaradur, ḳara [044a/17] üstine sıçsa ağdur, Daḫı ḳabaḳ ağacına hem yaprağına ḳonmaz.

Yūnus peyġāmber 'aleyhi's-selām balıḳ ḳarnından çıḳıcak teni dalama gibi olup [044a/18] dururdı. Anuñiçün Allah te'ālā şu üzerine ḳabaḳ ağacı bitürdi. Yaprağıla Yūnusı bürüdi. Tā ki siñek incidmeye. Tā ki teni ḳatı [044a/19] olup berkiyince, evvel siñek, 'ufūnet-i havādan, çirkīn rāyiḥden ölür. Andan bir birine cimā' ider, ṭoğurur.

Ebü'l-'Ulā'-i Muḳrī dir: [044b/01]

يَاطَالِبَ الرِّزْقِ السَّنِيِّ بِقُوَّةٍ . هَيْهَاتَ أَنْتَ بِبَاطِلٍ مَشْغُوفٌ

"İy ulu rızḳ ṭaleb iden! Gücile, ḳuvvetile itme ki ırağ olduñ. [044b/02] Ṣavābdan ki bāṭıl işe ḥarīṣsin, sa'y idersin. رَعَتِ الْأُسُودُ بِقُوَّةٍ جِيَفَ الْفَلَاةِ وَرَعَى الذُّبَابُ الشَّهْدَ وَهُوَ ضَعِيفٌ

[044b/03] Arslanlar ḳuvvetile yābānda murdār leş yir, siñek laṭīf bal yir ża'īflığıla. Pes rızḳ ḳuvvetile olmaz, Taññı virmegile olur.

ḥikāyet [044b/04] Yaḥya bin Mu'āẕ dir ki: "Ebū Ca'fer Manṣūr otururdı. Bir siñek burnına ḳondı, uçurdı. Gine ḳondı, gine uçurdı. Gine ḳondı. [044b/05] 'Āciz oldı, incindi. Didi ki: 'Ḳapuda kim var, görüñ'. Didiler: 'Muḳātil var'. Ṣordı ki: 'Taññı siñegi neyçün yaratdı?' Muḳātil [044b/06] didi ki: 'Cabbārlar, ser-keşleri ḫōr ẕelīl idüp 'aczin bildürmegiçün yaratdı'. Me'mūn ḫalīfe, İmām-ı Şāfi'īye ṣordı ki: 'Taññı [044b/07] siñegi neçün yaratdı?' İmām didi ki: 'Begleri ẕelīl itmegiçün'". Peyġāmber ḥażretinüñ mübārek tenine siñek ḳonmazdı.

Muḳātil [044b/08] bin Süleymān ulu 'ālimidi. Bir gün oturup ṭururdı. Didi ki: "Baña 'arşdan aşağa ne ṣorarsañuz ḫaber vireyin" didi. Öñinde bir kişi [044b/09] didi ki: "Ādem peyġāmber 'aleyhi's-selām evvel ḥac itdüginde -ki kendüden özge kimse yoġıdı- başın kim yoludı?" Muḳātil: "Bilmezem" didi. Bir kişi daḫı [044b/10] didi ki: "Ḳarınca içgüsi ardındağı yumurda mıdur yoḫsa öñündeki de mi?" Muḳātil: "Bilmezem" didi.

el-meşel أجرأ من ذباب –

Ya'nī siñekden [044b/11] cür'etlüdür.

Ya'nī siñekden ḫaṭā idicidür.

şi'r

[044b/12] Yimege içmege ṭufeylī olmaḳda oḳumaḳdın siñekden artuḳdur. Ṭa'āma, şarāba düşer.

لو أبصر الزغفان في سحاب الطار في الجو بلا

[044b/13] حجاب

Eger girdeler görse bulutda, o اوجده, havāda ḥicābsuz.

el-ḫavāṣṣ Siñegün başın kesüp, aru ṣoḳduġına anuñıla [044b/14] ovsa, acısın gidere. Siñek boḳın dögüp bala ḳarışdurup dā'ü's-ṣa'lebe dürtseler, ḳıl bite. Ulu siñege demür boḳın saçalar, [044b/15] dirile ḳabaḳ yapraġın yandursalar, evde siñek ḳalmaya. Eger ḳabaḳ yapraġınuñ ṣuyın evde dīvāra saçalar, siñek girmeye. [044b/16]

ez-zürr Uşaḳ ṣaruca ḳarıncadur. Sa'leb dir ki: "Şol ḳarınca ki yüzi bir çekirdek vezni ola, zürr oldur". Ba'żı [044b/17] dir ki: "Zürrüñ aṣlā vezni yoḳdur". Dirler ki: "Bir kişi bir etmek ḳodı. Zürr şol ḳadar eşidi ki etmek görünmez oldı. [044b/18] Ṭartdı. Hemān etmek evvelki vezn mıḳdarı çoḳdı zürrile bile".

el-ḥadīs Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurdı ki: "Mütekebbirle ẓālimleri [044b/19] ḳıyāmetde getüreler uşaḳ ḳarınca ṣūretinde. Ḫalāyıḳ ayaḳ altında anları başalar. Tā ki ḫalḳ arasında Tañrı te'ālā ḥükm [045a/01] idince. Andan ṣoñra cehennemde bir zindāna ilteler. Cehennemden, ehlinden ṣızup aḳan ṣuları içeler".

ez-zürrāc Bir ḳızılca ṣaru ḳurddur. Ḳara [045a/02] benekleri var. Ṭoñuzları ḳurdı mıḳdārında ḳanadı var. Uçar aġudur ki hiç mehl virmez.

el-ḫavāṣṣ Uyuza fāyide ider, demreñüye [045a/03] fāyide ider. Dürtseler, edviyeye ḳatarlar. Vereme, sereṭāna devā iderler. Göze çekseler göz sıçramasın def' ider. Dögseler bedene [045a/04] dürtseler, biti def' ider. Zeytile bişürseler dā'ü's-ṣa'lebe fāyide ider. Eger ḳızıl biz pāresine ṣarup ısıtmalu kişiye baġlasalar, [045a/05] ısıtma ḳoya.

ez-zib Ḳurddur.

Ḥikāyet olınur ki şā‘ir A‘şā'nuñ Mu‘āẕe adlu ‘avratı varıdı. Daḫıl getürmege bir yire gitdi. [045a/06] ‘Avrat ḳaçdı. Maṭraf adlu bir kişinüñ ḳatına vardı. A‘şa geldi. ‘Avratı evde bulmadı. Ḳavmine ṣordı. Ḫaber virdiler ki [045a/07] vardı. Maṭrafdan ‘avratı istedi, virmedi. A‘şa, Peyġāmbere ‘aleyhi's-selām geldi, şikāyet ide. Bu şi‘ri eyitdi:

şi‘r

يا سيد الناس

[045a/08] وديان العرب . اشكو اليك ذربة من الذرب

İy insānuñ seyyidi, hem ‘Arabuñ māliki. Şikāyet iderem saña. Bir çaġırıcı [045a/09] ‘avratdan seliṭelerdendür.

كالذيبة الغبساء في ظل السرب خرجت ابغيها الطعام في رجب

Yavuz ḳurda [045a/10] beñzer ki deve gölgesine siñer. Çıkdum, aña ṭa‘ām gönderem bolluġıla.

فخالفتني بنزاع وهرب اخلفت العهد

[045a/11] ولطت بالذنب

Baña muḫālefet itdi nizā‘ıla. Ḳaçdı, ‘ahdine ḫilāf itdi. Ḳuyruġın budı arasına ḳısdı, ḳaçdı. [045a/12] وهن شر غالب لمن غالب

Bu ‘avratlar ġālib olduḳlarına şerlü ġālibdür. Peyġāmber ‘aleyhi's-selām didi ki: "Belī, şerlü ġālibdür". Bunlar Peyġāmbere [045a/13] ‘avratından şikāyet itdi. Didi ki: "Yā Resūlallahi!" Maṭraf ḳatına vardı Peyġāmber ‘aleyhi's-selām. Maṭraf'a mektūb viribidi. A‘şā'nuñ [045a/14] ‘avratın vir, men‘ itme. A‘şa, mektūbı Maṭraf'a iltdi. Maṭraf ‘avratına didi ki: "Yā Mu‘āẕe! Bu mektūb Peyġāmberden geldi. Seni ḥelālüñe [045a/15] ısmarlaram". ‘Avrat didi ki: "‘Ahd it baña ‘itāb itmeye". ‘Ahd itdiler. Maṭraf ‘avratı erine ısmarladı. ‘Avratuñ arılıġın beyān itmegiçün [045a/16] bu şi‘ri eyitdi:

şi‘r

لعمرك ما حبي معاذة بالذي يغيره الواشي ولا قدم العهد

Senüñ ‘ömrüñiçün Mu‘āẕe itmedi [045a/17] şol günāh ki ḳoçalar, anuñla ‘ārlandururlar. ‘Ahd de ṣımadı

ولا سوء ما جاءت اذا ازلها غواة رجال اذ اتنا

[045a/18] جوابها بعدي

daḫı yaramaz iş gelmedi. Andan ol vaḳt ki yoldan armak itdi. Azġun erenler şol vaḳt ki sırrıla [045a/19] ṭanışdılar. Bundan ṣoñra ḳurd daḫı arslana ḥarişdür. Eger yimek bulsa cehd ider, nesīmile ġıdālanur. Ḥavṣalası ġāyet ıssı [045b/01] ṭaşı, süñügi eridür. Velī ḫurmā çekirdegin ḥall idemez. Ḳaçan ḳurd bir birine ḳanlsa, eti bigi çatılur. Ol vaḳtde öldürmek āsān olur. [045b/02] Velīkin ādem ayaġı irmez yirde ḳanlur. Bir kerre yidügi şikārı ṣoñra gine yimez. Bir gözile uyur, bir gözin açuḳ ṭutar iḥtiyāṭiçün. Ol gözi [045b/03] uyḫusın tamām idicek anı açar. Açuk gözin yumar. Ol da uyḫudan ḥaẓẓın alur. Nite ki Ḥamidi'bni Şevr dir: ونمت كنوم الذئب.

[045b/04] في ذي حفيظة : أكلت طعاما دونه وهو جائع

"Uyıduñ sen ḳurd uyḫusı gibi ṣaḳlıḳ içinde". Ya'nī iḥtiyāṭıla yidük [045b/05] ṭa'ām ansuz. Ḥāl bu ki ol üçdür. ينام بإحدى مقلتيه ويتقي بأخرى الأعادي فهو يقظان هاجع

Uyur bir gözile. Birisile [045b/06] ḳorınur, ṣaḳınur düşmenden. Anuñçün uyanuḳ, açuḳdur. Hem uyur yanında. Yürirken olur. Çekilür. Ṭutup ṭaşıla, aġacıla, ḳılıcıla dögseler, [045b/07] ölünce aṣlā çekilmez. Ḳoyuna ṣabāḥ uyuduġı vaḳt girür ekṣer evḳātda.

Ġarīb budur ki ḳurd 'unṣul yapraġın baṣsa [045b/08] ölür. 'Unṣul, nişādur ṣoġanıdur. Ḳoyunıla 'adāveti ol ḳadardur. Ḳurd derisile ḳoyun derisin bir yire ḳosalar, ḳoyun derisinüñ [045b/09] yüñi dökilür. Ḳurd ḳaçan acıḳsa, eline ṭa'ām girmese, ölür de cemī'i ḳurdlar cem' olur da bir birine ḳarşu ṭurur. Ḳanḳısı ki [045b/10] dönse gitse, sıçrarlar, anı yirler. Ḳaçan bir kişiye ḳurd uysa, def' idemese, ḳurd gibi uluya. Āvāzın işiden ḳurd[lar] bir uġurdan [045b/11] bu kişiye geleler. Bu kişi ḳurdlardan ḳanḳısına ki işāret iderse anı yırtarlar. Bu kişi ḳurtulur, buña dönmezler. Şā'ir [045b/12] dōstına 'itāb ider bu işde kendüye mu'āvenet itmegiçün.

وكنت كذئب السوء لما رأى دما . بصاحبه يوما احال

[045b/13] على الدم

Sen şol yavuz ḳurd gibisin ki ḳaçan ḳan görse yoldaşın da bir gün sıçrar ḳanuñ üstine. Andan yaña teveccüh ider. [045b/14]

ḥikāyet Eṣmā'ī dir ki: "Beriyyede bir ḳurd gördüm ki öñünde bir ulu ḳoyun yatur. Bir ḳurd enügi yanında çömelüp oturur. Ḳarı baña didi ki: [045b/15] 'Bilür misin bu enük nedür?' Didüm ki: 'Yoḳ, bilmezem'. Didi ki: 'Ḳurd enügidür. Ṭutduḳ, evümüzde bisledük. Büyidi, bu ḳoyunı öldürdi. Bunuñ [045b/16] ḥaḳḳında şi'r eyitdüm. İşit, eyideyim'. Eṣmā'ī didi ki: 'Eyit ol şi'ri'". Ḳarı bu şi'ri oḳudı:

şi'r

[045b/17] وانت لشاتنا ام ربيب

Yırtduñ koyuncuğum kavmi incitdüñ. Sen bizüm koyunumuza ögey ana gibi olduñ.

[045b/18] وربيت فينا . فمن انباك ان اباك ذيب

Koyun südin gıdālanduñ. Bizüm içimüzde büyidüñ. Saña kim haber virdi atañ [045b/19] kurddur?

اذا كان الطباع طباع سوء . فليس بنافع فيه الاديب

Kaçan tabī'atı sirişt, yavuz tabī'at olsa, fāyide itmez. [046a/01] Aña edīb edeb virdügi bir şā'ir dahı dir:

ليت شعري كيف الخلاص من الناس . وقد اصبحوا ذياب اعتداء

"Nolaydı ki [046a/02] bileydüm. Halkdan nice kurtılaydum ki cemī'i kurd gibi zālim oldı.

فقلت لما بدا صدق خبري رضي الله عن ابي درداء

[046a/03] Didüm anlara vaktī ki zāhir oldı gerçeklik haberümüñ. Allah te'ālā rāzı olsun Ebü'd-derdā'dan". Ebü'd-derdā'nuñ bu hadīsine [046a/04] işāret ider ki Peyġāmber didi: "Halkdan ırağ oluñ ki hiç toğru göñül komazlar, illā tağayyür ider. Hiç eyü et görmezler, illā siñirin [046a/05] keserler. Hiç deve görmezler, illā ayağın şırlar.

el-hadīs Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: "Bir kurd hamle itdi. Sürüden bir koyun aldı. [046a/06] Çōbān ardınca vardı. Bırakdurdı, dutdı. Didi ki: 'Kimdür koyun saklayan ol günde ki benden artuk güdüci olmaya'". [046a/07]

el-hadīs Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: "İki üç kurd ki bir süri koyuna gire. Anuñ fesādı artuk degüldür māla harīs olmağıla cāh [046a/08] sevmegüñ dünyede fesādından".

el-hadīs İbnü 'Abbās dir ki: "Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurdı: 'Mi'rācda cennet içinde bir kurd gördüm. Didüm ki [046a/09] cennetde kurd olur mı?' Bu kurd didi ki: 'Bir zālim havāleci çavuşuñ oğlanıydum, anuñiçün cennete girdüm'. İbnü 'Abbās dir ki: 'Eger ol zālimi [046a/10] kendü yise a'lā-yı 'illiyyine çıkardı'".

fāyide Ashābdan üç kişiye kurd söyledi: Bir[i] Rāfi' bin 'Ömerdür, biri Selemetü'bnü'l-ekve'dür, [046a/11] birisi Ehbāni'bnü Evsdür. Ehbān, koyundayıdı. Bir

ḳurd, ḳoyuna ḥamle itdi. Ehbān hayḳırdı, çağırdı. Ḳurd çömeldi. Didi ki: [046a/12] "Benden alur mısın Tañrı virdügi rızḳ[ı]?" didi. Ehbān didi ki: "Bundan ʻaceb nesne görmedüm hem işitmedüm de ki ḳurd söyler". Ḳurd [046a/13] didi ki: "Bundan ʻaceb oldur ki Tañrı Resūlı dir ki bu ḫurmālar içindeki Medīne ḫurmāsıdur, ḫaber virür geçmişden gelecekden. Ḫalḳ[ı] [046a/14] Tañrıya oḳur, ʻibādetine daʻvet ider. Ḫalḳ aña ittibāʻ idüp muṭīʻ olmaz. Bundan ʻaceb oldur ki" didüm. Ehbān dir ki: "Geldüm, bu ḳıṣṣayı [046a/15] Peyġāmbere ḫaber virdüm. Īmāna geldüm". Peyġāmber ʻaleyhi's-selām didi ki: "Ḫalḳa ḫaber vir ki īmāna geleler". Anuñiçündür ki ʻArab, bir nesnede [046a/16] taʻaccüb itse, dir ki: هو كذيب اهبان

Yaʻnī "Ehbān ḳurdına beñzer" dir. أهبان مكلم الذيب

dirler: Yaʻnī "Ḳurdıla söyleşen [046a/17] oğlanlar ne ʻArabda ola"

dirler. Yaʻnī ḳurdıla söyleşen oğlanları. د مكلم الذيب
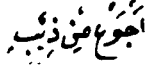
fāyide Peyġāmber ʻaleyhi's-selām dir ki:"İki ʻavratuñ iki [046a/18] oğlancuğı varıdı. Bir ḳurd geldi. Birin aldı gitdi bu. Bir oğlanı çekişdiler. Ol didi ki senüñki aldı, bu didi ki senüñki [046a/19] aldı. Dāvud peyġāmbere vardılar. Dāvud ʻaleyhi's-selām büyük ʻavrata buyurdı, çıkdılar. Süleymāna ʻaleyhi's-selām[a] ḫaber virdiler. Süleymān didi ki: [046b/01] 'Bir bıçaḳ getürüñ, iki pāre eyleyin. Yarısın saña, yarısın aña'. Büyük ʻavrat rāżī oldı. Kiçisi didi ki: 'Yok, iki pāre eyleme! Oğlan [046b/02] anuñdur; aña vir. Benüm degül' didi. Eyle diyicek oğlanı kiçisine virdi".
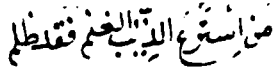
laṭīfe Peyġāmber ʻaleyhi's-selām didi ki: "Benī İsrāʼīlde bir ʻavrat [046b/03] deñiz kenārında ṭon yurdı. Ḳarşusında oğlancuğı varıdı. Bir dervīş geldi. ʻAvrat bir loḳma etmek virdi. Birezden [046b/04] bir ḳurd geldi. Oğlancuğı ḳapdı gitdi. ʻAvrat oğlancuğum diyü ardına düşdi. Allah teʻālā bir firişte viribidi. Ḳurduñ [046b/05] ağzından oğlanı aldı. ʻAvrata virdi. Didi ki: 'Bu bir loḳma ol bir loḳmadur ki dervīşe virdüñ'. Bir rivāyetde dir ki: [046b/06] 'Ḳurd oğlanı aldı. ʻAvrat ardınca giderken bir dervīşe uğradı. Bilesine bir girde varıdı. Dervīşe virdi. Ḳurd getürdi, [046b/07] oğlun gine virdi'".

nükte Mūsāyü'bnü Aʻyun Kirmānda koyun güderdi. ʻÖmeri'bnü ʻAbdi'l-ʻazīz zamānında ḳoyun, ḳurd, yābān cānavarı [046b/08] ḳarışup yürürdi. Bir gice ḳurd bir ḳoyun aldı. Mūsāyü'bnü Aʻyun dir ki: "Biz didük ki bu gün bir ṣāliḥ, ʻādil pādişāh vefāt [046b/09] itdi. Teftīş itdük. Ol gice ʻÖmeri'bnü ʻAbdi'l-ʻazīz ölmiş". Receb ayında, yüz bir yılda vefāt itdi. İki yıl biş ay ḫalīfe [046b/10] oldı.

Mālikü'bnü Dīnār dir ki: "Vaḳtī ki ʻÖmeri'bnü ʻAbdi'l-ʻazīz ḫalīfe oldı. Çōbānlar didiler ki: 'Bu gün bir ṣāliḥ kişi ḫalīfe oldı'. [046b/11] Didiler: 'Neden bildüñüz?' Çōbānlar didiler ki: 'Andan bildük, bu gün ḳurdlar, arslanlar ḳoyunla ḳarışdı, bile yürüdi; ziyān [046b/12] itmedi. Evvelden ḳaçan bir ḫalīfe ʻadl itse, ḳurd ḳoyunla yürürdi, gine yürüdi'".

el-meṣel اظلم من ذئب

Yaʻnī ḳurddan ẓālimdür. [046b/13] اجوع من ذئب

Yaʻnī ḳurddan açdur. Yaʻnī ḳurddan bahādurdur. من استرعى الذئب الغنم فقد ظلم

Yaʻnī her ki [046b/14] ḳurdı ḳoyuna çōbān eylese, ẓālim olur. Maḳṣūdı oldur ki her ki bir iş başarmasa, müfside ısmarlasa ol ẓālim olur.

Ḥikāyet [046b/15] olınur ki ʻÖmer raḍyallahü ʻanh ḫuṭbe oḳurdı. Cumʻada çağırdı ki: Yaʻnī yā Ḥasan oğlı Sāriye! [046b/16] Ṭağa çıḳ, ṭağa! Daḫı didi ki

cemāʻat bir birine baḳdı. ʻÖmer ne didi? Maʻnāsın fehm itmediler. [046b/17] Namāzdan ṣoñra ʻAlī ṣordı. ʻÖmer didi ki: "İşitdüñ mi?" ʻAlī didi ki: "Belī, cemāʻat de işitdi". ʻÖmer didi ki: "Ḫāṭıruma düşdi ki ʻIrāḳda [046b/18] kāfirler, leşkerümüz ṣıdılar, ardlarına düşdiler. Ṭağdan geçe ṭururlardı. Fikr itdüm ki eger ṭağda ṭurup ceng iderlerse, kāfire [046b/19] gālib olurlar. Eger geçerlerse kāfir, cemīʻini helāk ider. Anuñiçün çeri başı Sāriye'ye 'el-cebel' diyü çağırdum". Bir andan ṣoñra [047a/01] muşducı geldi. Ḫaber virdi ki: "Ṣınup ṭağdan geçerdük. Cumʻa gün ḫuṭbe vaḳtinde, ʻÖmer āvāzı bigi bir āvāz işitdük ki 'yā Sāriyete'b [047a/02] n-ü Ḥaṣan! El-cebel, el-cebel' dir. Geçmişiken döndük, ṭağa çıḳduḳ. Ḥaḳ teʻālā, fetḥ ü ẓafer virdi".

el-ḫavāṣṣ Ṣığıruñ yimi üstine ḳurd [047a/03] ḳuyruğın aṣa ḳosalar, yiminden ḳaça, gelmeye ne ḳadar acıksa. Ḳurd tersin ḳanda dütüzseler, sıçan ḳalmaya. Ḳurd derisi üzerine oturan, [047a/04] dāyim ḳuluncdan emīn ola. Ḳurd bağarṣuğından kiriş düzüp ḳopuza daḳsalar da çalsalar, ḳalan ḳopuz ḳılları ḳırıla. Eger derisin [047a/05] ṭavula yaḳup çalsalar, ḳalan ṭavullar yarıla, ötmeye. Yağın da'ü'ṣ-ṣalebe dürtseler fāyide ider. Ödün içmek istirḫā'-i baṭna fāyide ider. [047a/06] Ẕeker delügine dürtse, ne ḳadar dilerse cimāʻ ide. Ödün zanbaḳ yağıla dürtseler, şehveti ziyāde ide, āleti ṭurura. Gāh [047a/07] ola ki anuñ leẕẕetinde inzāl menī ola. Baḳırdan bir ḳurd düzseler, içine ḳurt tersin ṭoldursalar, nirede ki gömerlerse [047a/08] ḳurd ḳaça, gelmeye.

ez-zübec Sırtlandur. Rivāyet olınur ki İbrāhīm peyġāmber ʿaleyhi's-selām ḳıyāmetde atasın göre ki yüzine tozlar ḳonmış. Eyide ki: [047a/09] "Yā Rabbi! Baña vaʿde itdüñ ki ḳıyāmetde beni şerm-sār itmeyesin. Bundan ulu şerm-sārlıḳ ne ola ki atam cehenneme gire!" Ḥaḳ teʿālā [047a/10] diye ki: "Ben, cenneti ḳāfire ḥarām ḳıldum. Ayaġuñ altına baḳ yā İbrahīm" diye. Baḳa, göre atasını bir sırtlan ṣūretinde dört ayağından ṭutup [047a/11] cehenneme atalar. Sırtlan ṣūretinde olduğına ḥikmet oldur ki sırtlan, aḥmaḳdur. Ḥattā ki söyleyi söyleyi girürler, ininde boğarlar, [047a/12] çoḳururlar. Görmediler diyü hīç dönmez ya delügine ṭaş atarlar. Ḳoyun, ḳuzı ṣanur. Çıḳar, ṭutarlar. İbrahīm peyġāmber[üñ] ʿaleyhi's-selām [047a/13] atası da aḥmaḳlığından, İbrahīm kendüye şefḳātlüyiken naṣīḥatin ḳabūl itmedi, ẓāhir delīllere inanmadı. Şeyṭān ki aşkāre düşmendür; [047a/14] aña uydı, elile kendü ṭaşdan dürdügi būtlara ṭapdı. Pes ḥamāḳatından sırtlan menzilesinde oldı. Anuñiçün ol ṣūretde ẓāhir oldı. [047a/15]

bābü'r-rā'i

er-ribāc Bir cānavardur çetük bigi. Zebel[i] ki müşg bigi ḳoḫar, andan ṣağılur.

Cevherī dir ki: "Ribāc bir ʿaceb [047a/16] cānavardur. Kāfūr[ı] andan ṣaġarlar. Velī kāfūr, aġaç püsidür".

er-rüc Rüc bir ḳuşdur. Çīn adasında olur. Bir ḳanadınuñ uzunluğı on [047a/17] iki fersaḫ olur.

Ebū Ḥāmid-i Endülisī dir ki: "Maġribe bir tācir geldi. Ḫaber virdi ki: 'Çīn deñizine girdük. Yil, bizi bir adaya bıraḳdı. [047a/18] Bir aḳ ḳubbe gördük, yıldırur. Yüceligi yüz arşūn ola. Varduḳ, gördük ki rüc yumurdası. Ṭaşıla, aġacıla ṣıduḳ. İçinden [047a/19] bir yavrı çıḳdı bir ṭaġ bigi. Ḳanadına yapışduk. Ḳanadın silkdi, yilegi elümüzde ḳaldı. Öldürdük. Getürübildügümüzce etinden alduḳ. [047b/01] Bişirdük, yidük. Bilemüzde pīrler varıdı. Ṣabāḥ gördük ki saḳalları ḳap ḳara olmış. Ol cemāʿatdan kimse ayruḳ ḳoca olmadı. Gün [047b/02] ṭoġdı. Gördük ki rüc geldi. Ayağına bir ṭaş almış gemiden büyük. Kendü bir ḳara bulut bigi. Biz, gemiye kürek çalduḳ. Ol da ol ṭaşı [047b/03] bıraḳdı. Taññ ʿināyet itdi. Gemi tiz gitdi. Ṭaş yirine düşdi. Biz ḳurtulduḳ'".

er-rahme Ḳartaldur. Issüz ṭağlarda olur, ıraḳlarda olur. [047b/04] Yalım ḳayalarda yuva yapar. Bu ḥālile aña 'aḥmaḳ' dirler. Dişisi kendü irkeginden özgeye boyun virmez. Bir yumurda yumurdlar. Az olur ki [047b/05] iki yumurda yumurdlar.

el-meṣel

Ya'nī ḳartaldan aḥmaḳdur.

Şu'bī dir ki: "Rāfıżīler ḳuş olsa, ḳartal olurdı. [047b/06] Dört ayaḳlu olsa ḥimār olurdı ġāyet ḥamāḳatlarından". Daḫı bir kişi özge kişiyi diñlemese, ha söylese, dirler ki:

انك من طير الله [047b/07] انطقي يا رخم

Ya'nī söyle iy ḳartal ki sen Taññı ḳuşlarındansın. Aṣl oldı ki bir ḳuş ötdi, ḳartal da ötdi kerīh ṣavtıla. [047b/08] Anı masḫaraya alup didiler. انطقي يا رخم انك من طير الله

el-ḫavāṣṣ Ḳartal yilegin evde tütüzseler, uşaḳ 'akreb bigi, yılan bigi [047b/09] cānavar ṭağıla, gide. Tersin sücüden dönmiş sirkede ıṣladup, baraṣa dürtseler, fāyide ide. Bağrın kebāb idüp dögse de [047b/10] ıṣlatsa, delüye günde üç kez içürseler, üç güne dek cünūnı zāyil ola. Başını ṭaḳınsa, ṭoğururken āsānlığıla tizcek [047b/11] ṭoğura.

er-reşā' Giyik ḳuzısıdur. Ebū Ḥafṣ, 'Ömere bir ḳaravaş hediyye gönderdi. Bir dost teftīş itdi. Gördi ki cāriyenüñ [047b/12] anasına cimā' idüp dururdı. Ḳaravaşı gine viribidi. Bu ebyātı bile viribidi:

şi'r

[047b/13] جفوني نصب تلك الاسهم

İy hediyye gönderen! Ol giyik ḳuzısın ki göz ḳuyruğıla baḳduğı benüm gözlerüm ol kirpük oḳlarına [047b/14] pūte eyledi.

ريحانة كل المنى في شمها لولا المهابة واجتناب المحرم

Bir reyḥāndur ol ki cemī'i arzū anı ḳoḫulamaḳdadur. [047b/15] Eger 'aẕāb ḳorḫusı muḥarremden daḫı ḳaçmaḳ olmasa

ما عن قلى صرفت اليك وانما صيد الغزالة لم يبح للمحرم

'adāvetden [047b/16] döndermedüm. Cāriye ki saña velīkin giyik olmaḳ iḥrāmlu ya ḥelāl degül, anuñiçün dönderdüm.

er-reşg 'Aḳrebdür. Yezīdü'bnü Ebī [047b/17] Yezīd'üñ ṣaḳalı ġāyet ḳabayıdı. Bir 'aḳreb üç gün saḳalı içinde yatdı, bilmedi. Anuñiçün reşg diyü laḳab ḳodılar.

er-rīmm Giyik [047b/18] ḳuzısıdur.

Mîşede ḳulan daḫı giyik ḳuzılar[ı] ardınca [047b/19] yürür. Ḳulanuñ yavrıları her yataḳdan ṭurur. Bir bölük gitse bir bölügi daḫı gelür.

Eṣma'î dir ki: "Rīm, ağça giyikdür ki ḳum içinde [048a/01] sākin olur.

bābü'z-zā

ez-zāġ Ekin ḳarġasıdur. Burnı, ayağı ḳızıl olur.

Muḥammedi'bnü İsma'īl Sa'dī dir ki: "Yaḥya bin Ekṡeḫ ḳatına [048a/02] vardum. Ṣaġ yanında bir ṣandūḳ var. Buyurdı, açdılar. İçinden bir cānavar çıḳdı. Başı, ṣūreti ādem bigi, ḳalan gövdesi zāġ [048a/03] gövdesi gibidür. Bir sivri arṭuḳ et gögsinde var, bir başında. Ben ḳorḫdum. Yaḥyā güler. Andan faṣīḥ zebānıla ötdi. Didi ki:

şi'r

[048a/04] انا الزاغ ابو عجوة انا ابن الليث واللبوة

Ben zāġam ḫurmā yiyici. Ben irkek arslan oğlıyam, hem dişi arslan oğlıyam. [048a/05]

احب الراح والقهوة

Severem şarābı, süciyi. Andan zāġ zāġ ötdi. Vardı, gine ṣandūġa girdi. Yaḥyā'ya [048a/06] didüm ki: 'Bu nedür?' Yaḥyā didi ki: 'Ḫalīfeye Yemenden hediyye gönderdiler, bize virdi'".

el-ḫavāṣṣ Zāġ dilini ḳurıdup yiyen kişinüñ [048a/07] ṣuṣalıġı def' ola. Eger temmūz ıssısında yise de yüregin ḳurıdup dögüp içse, seferde ṣuṣamaya. Zīrā temmūzda ṣu içmez. [048a/08] Ödün ḫorōs ödile ḳarışdurup göze çekseler, gözden ẓulmeti def' ide. Ḳıla dürtseler ġāyet ḳararda. Ḳurṣağın ḳurıdup dögse, [048a/09] göze çekse, göze ṣu inmegi def' ider ibtidāsında.

ez-zāmūr Bir kiçirek balıḳdur. Ādem āvāzın sever. Ādeme mūnis olur. Dāyim [048a/10] gemiye muṣāḥib olur āvāzında leẕẕet olduğıçün. Ḳaçan balıḳ gelse, gemiye ḳaṣd itse ki helāk ide. Zāmūr sıçrar, ḳulağına [048a/11] girür, dāyim ısırur. Ḥatta büyük balıḳ varur, başın ḳarañuda ṭaşa döger. Tā ki ölür. Gemi ḫalḳı zāmūrı severler. Ṭa'ām bıraġurlar. [048a/12] Tā ki dāyim bilelerinde ola; büyük balıġuñ şerrinden emīn olalar. Ḳaçan zāmūr, aġa düşse gine ḳoyı virürler.

ez-zebābe Beriyye [048a/13] sıçamıdur. Kör hem sağırdur. Cāhili aña teşbīh iderler. Nite ki Ḥāriṣ dir: ولقد رأيت جماعة جمعوا النشب مالا وولدا

[048a/14] "Gördüm bir cemā'at ki cem' itdiler, māl, ṭavar oğul, ḳız.

وهم زباب حائر لا تسمع الآذان رعدا

Ḥāl budur, onlar zebāb bigi [048a/15] müteḥayyirdür. Ḳulaḳları ra'd āvāzın işitmez. Ḳalan nesne işitmez ḳandan.

ez-zurzūr Şığırçuḳdur.

Cāḥiẓ dir ki: "Şığırcuḳ daḫı [048a/16] serçe misli ḳuşdur ki ayağı ḳışadur. İki ayağı kesilse uçamaz. Nice ādem iki elin dibinden kesilse segirdimez".

el-ḥadīṣ [048a/17] Peyğāmber 'aleyhi'ṣ-ṣalavatu ve's-selām buyurur ki: "Mü'minlerüñ rūḥı yaşıl ḳuşlar içindedür. Şığırcuḳ bigi bir birile buluşur, cennet [048a/18] yimişlerinden yir".

Şāfi'ī dir ki: "'Acāyib-i dünyādan Rūmiyyede, baḳırdan bir ṭılsım vardur şığırcuḳ ṣūretinde. Yılda bir mu'ayyen [048a/19] gün vardur. Bir kez öter. 'Ālemde şığırcuḳ ḳalmaz. Anda gelür. Ağzından her birinüñ birer dāne zeytūn getürür. Bırağur, anı ṣıḳarlar. Bir yıldan [048b/01] bir yıla daḳ ol ḫalḳ ki o şehrde olur. Anuñ zeytin yaḳar".

ez-zurraḳ Bir nev' ṭoğandur atmaca mıḳdārında. Ba'żı dir ki bāz ağ [048b/02] olsa zurraḳ dirler. Mizācı ġāyet ḥarr u yābisdür. Anuñiçün tiz uçar, bahādur olur. Eyüsi oldur ki arḳası ḳara ola, gögsi ağ [048b/03] ola, gözi ḳızıl ola. Ḥasanü'bnü Hānī zurraḳı vaṣf ider bu şi'rile:

şi'r

[048b/04] مرزقة

Fulān kişi ġıdālandı bir aṣılu sofrayıla ki ol sofrada var ne dilerse ni'metlerden.

ملبر وزرق او زرقة

[048b/05] وصفته بصفة مصدقة

İricek ava gider irkek zurraḳıla ya dişi zurraḳıla. Vaṣf itdüm ol zurraḳ göricek ṣıfatıla.

[048b/06] كأن عينيه لحسن الحدق . نرجسة نابتة في ورق

Keenne gözleri ḥadaḳa ḫubluġından nergisdür ki yapraḳ içinde [048b/07] bitmiş.

ذو منسر مختضب بعقمه . كم وز صيدنا به ولقلق

Bir burnı var ki ḳınalanmışdur uyuşmış ḳanıla. [048b/08] Niçe ördek avladuḳ anuñıla dahı keklik ki سلاحه في لحمه مغرقه

zurraḳuñ silāḥı pencesi. Anuñ etine batup ġarḳ olupdur. [048b/09]

ez-zürāfa Zürāfa bir cānavardur. Ḥabeşde olur. İki öñ ayaġı uzun, ardı ḳısa olur. Başı deve başı bigi, boynuzı, dıynaġı [048b/10] ṣıġır bigi, derisi ḳaplan derisi bigidür. Anuñiçün ʻAcem aña 'iştürgāh-peleng' dir. Ḳuyruġı giyik ḳuyruġı bigi. Ard ayaġınuñ [048b/11] dizi büklümi olmaz. Yürimege başlasa evvel ṣol ayaġın ṣaġ elile alur ve baṣar. Ḳalan çehār-pāy ṣaġ ayaġıla ṣol elin alur ve baṣar. [048b/12] İnsān sever. Zürāfa mūnis olur. Ṣıġır bigi tersler hem deve bigi ḳıġlar. Vaḳt ki Ḥaḳ teʻālā rızḳın aġaç yapraġın itdi. [048b/13] Öñüni uzun itdi tā ki rızḳın ḥāṣıl ide. Muḥammed-i ʻAbbayī şāʻir dir ki: "Yābān devesinden, ṣıġırdan dahı ḳaplandan ṭoġar. [048b/14] Ḳaplan, yābān arvanasına cimāʻ ider. İrkek ṭoġarsa ṭoġurduġı varur, ṣıġına ḳalġır. Andan zürāfa ṭoġar". Baʻżı dir ki: [048b/15] "Zürāfa, çoḳ ḥayvānātdan ṭoġar. Zīrā yābān cānavarları, Ḥabeşe mīşesinde ṣuya cemʻ olur da biri birine ḳalġır. Vaḳt [048b/16] olur bir dişiye niçe dürlü irkek cānavar ḳalġır, toḫm müctemiʻ olur. Mecmūʻdan mürekkeb bir ḥayvān ṭoġar ki her endāmı birine beñzer". [048b/17] Cāḥiẓ bu sözi ḳabūl itmedi. Didi ki: "Bu cehāletindendür. Ḥaḳ teʻālā ḳādirdür. Dürlü dürlü ḥayvān yaradur. Zürāfa da [048b/18] bir ḥayvāndur ḳalan ḥayvān bigi".

el-ḥavāṣṣ Eti ġalīẓdür, sevdāvīdür.

ez-züryāb Bir ḳuşdur. Baġdādda olur. Ḫūb [048b/19] āvāzlu[dur].

ḥikāyet Baġdād'da bir kişi[nüñ] dört yüz dirhemi varıdı. Dāhı nesneye mālik degüldi. Sefere çıḳdı. Züryāb [049a/01] yavrularını gördi, dört yüz dirhem[e] ṣatun aldı. Baġdād'a geldi. Dükkānın açdı. Yavruları ḳafasıla aṣa ḳodı. Bir gice ṣovuḳ yil [049a/02] esdi. Cemīʻi ḳırıldı. Bir żaʻīf ḳaldı. Bu kişi faḳīr oldum diyü melūl oldı gice irteye dek. Taññıya tażarruʻ ider, duʻā iderdi. [049a/03] 'Yā ġıyāẟe'l-müstaġīẟīn' dirdi. Vaḳt ki ṣovuḳ gitdi. Bu yavrı tüyin düzdi. Başladı faṣīḥ āvāzıla öter. 'Yā ġıyāẟe'l-müstaġīẟīn' [049a/04] dir. Ḫalāyıḳ cemʻ oldılar. Āvāzın işidürlerdi. Ḫalīfeden bir kişi geldi, biñ dirhem[e] ṣatun aldı.

ez-zülāl Ḳara ḳurddur ki [049a/05] bir barmaḳ bigi olur. Üstinde ṣaru benekleri olur. Alurlar, ṣuyın içerler. Ġāyet ṣovuḳ hem ṭatlu olur. Anuñiçündür ki [049a/06] her ṣuyı medḥ itseler zülāle teşbīh iderler. Ḥarisi'bni Hemedānī dir ki:

şi'r

قد كنت عدتي التي اسطو بها ويدي اذا خان

[049a/07] الزمان وساعدي

Sen benüm yaraġum, ḳılıcumduñ ki anuñla ġālib olurdum. Daḫı elümdüñ. Rūzigār ḫāyin oldukda hem bilegümdüñ. [049a/08]

فرميت منك بضد ما املته والمرء يشرق بالزلال البارد

Senden baña atıldı umduġumuñ żıddı, aksi. Belī, olur ki kişi ṣovuḳ [049a/09] ṣuyıla rāḥat olam diyü içer, olur ki boġazından tükrük de geçmez olur.

şi'r-i āḫir

ومن يك ذا فم مر مريض يجد

[049a/10] مرا به الماء الزلالا

Kimüñ ki aġzı acı olsa ve ḫasta olsa, acı bulur anuñla āb-ı zülāli. Ya'nī kimüñ ki ṭabī'atı keṣr olsa, Ḥaḳ [049a/11] naṣīḥat[ı] aña acı gelür, mizācına muvāfıḳ olmaz.

ez-zimāc Bir ḳuşdur. Cāhiliyyetde, Medīnede bir yüksek yirde ṭururdı. Ḫalḳuñ [049a/12] ḫurmāsın yirdi. Avladılar, ṭutdılar. Kim etin yidise öldi. Şā'ir dir ki:

اعلى العهد اصبحت ام عمر وليت شعري امر عاقها

[049a/13] الزماج

"Evvelki 'ahd üzerine ṣabāḫladı 'Amr ve anası. Ya'nī 'avratı nolaydı? Bileydüm yoḫsa anı zimāc men' itdi. Ya'nī döşekden [049a/14] ṭurmadı. Uyur mı bilmezem, yoḫsa öldü mi?"

ez-zemc Bir nev' ṭoġandur. Pejdeve memleketinde olur. Şikār ider. Velī giç ügünür. Eyüsi ol- [049a/15] dur ki ḳızıl ola. Ba'żı dir ki ṭavşancıdur, ba'żı dir ki çaylaḳdur.

el-ḫavāṣṣ Dāyim etin yimek ḫafaḳān ya'nī yürek oynamasın def' [049a/16] ider. Ödün göze çekse sürmeye ḳatup, perdeyi, ẓulmeti giderür. Zeblin çığıda dürtseler giderür.

ez-zendebīl Fīldür. Yaḥyā bin Mu'īn [049a/17] bu şi'ri oḳudı ki:

şi'r

وجاءت قريش البطاح · الينا هم الاولى الداخله

Geldi Ḳureyş ki Mekke derelerindendür. [049a/18] Bize geldi. Evvel giren cemā'at anlardur. يقودهم الفيل والزندبيل وذو الضرس والشفة العاليه

Fīl hem [049a/19] zendefīl öñüñce anlar, yider. Daḫı azulu hem yuḳaru ṭudaḳlu. Yaḥyā bin Mu'īn dir ki: "Fīlden murād 'Abdü'l-melik bin Mervān[dur]. [049b/01] Zendepīl Ābān, Bişri'bnü Mervān'dur. Ḳardaş ki geldiler ikisi bile İbnü Habeyr'i ḳatl itdiler. Ẕü'l-żırras ve'ş-şefeti'l-ālih, Ḫālidü'bnü [049b/02] Selemdür. Ol cengde Merḥab İbnü Habeyr ḳatındayıdı. 'Alī'yi sevmezdi. Ebū Ca'fer, Merḥab'uñ evvel dilin kesdi. Andan ḳatl itdi.

ez-zenbūr [049b/03] Arudur. Mīleze de dirler. Aru iki dürlü olur. Biri ṭağda olur. Evin, mīlezüñ evi bigi yapar. Dört ḳapu eyler dört yilden [049b/04] yaña. Yimiş yir. İrkegi büyük olur. Bir ovada olur. Rengi ḳızıldur. Yuvasın ṭopraḳda eyler. Ḳışın yir altında ölü bigi yatur. [049b/05] Ḳışiçün ẕaḫīre itmez. Mīlezi bigi, bir pāre ağaç bigi yatur. Bahārda dirilür. Bir nev' var ki özünce olur. Ḥarīṣdür, at leşi yir. [049b/06] Ağusı olur. Ḥassān bin Ṣābit'üñ oğlı 'Abdu'r-raḥman, ṭıfıldı. Ağlayu babasına geldi. Didi ki: "Beni bir ḳuş ṣoḳdı. Alaca ḥıyre برد gibi [049b/07] ṭom var". Ḥassān didi ki: "Ka'be tañrısı ḥaḳḳıçün, oğul, sen şi'r eydürsin" didi. Zīrā ki teşbīh itdüñ aruyı alaca bir dikene: [049b/08]

şi'r

Arunuñ da şāhīnüñ de cemī'inüñ uçduğı vaḳtde ḳanadı var. [049b/09] Ḳanadınuñ ḥareketi, hem āvāzı var.

ولكن بين ما يصطاد باز وما يصطاده الزنبور فرق

Ve lakin şāhīn şikārıla [049b/10] aru şikārı ortasında çoḳ farḳ var.

ez-zühdem Çaḳırdur. Ba'zı dir ki bāz yavrusıdur. Zühdmān iki ḳardaşdur. 'Abes

el-ḫavāṣṣ Dāyim etin yimek ḫafaḳān ya'nī yürek oynamasın def' [049a/16] ider. Ödün göze çekse sürmeye ḳatup, perdeyi, ẓulmeti giderür. Zeblin çıġıda dürtseler giderür.

ez-zendebīl Fīldür. Yaḥyā bin Mu'īn [049a/17] bu şi'ri oḳudı ki:

şi'r

وجاءت قريش البطاح . الينا هم الاول الداخلة

Geldi Ḳureyş ki Mekke derelerindendür. [049a/18] Bize geldi. Evvel giren cemā'at anlardur. يقودهم الفيل والزنديل وذو الضرس والشفة العاليه

Fīl hem [049a/19] zendefīl öñüñce anlar, yider. Daḫı azulu hem yuḳaru ṭudaḳlu. Yaḥyā bin Mu'īn dir ki: "Fīlden murād 'Abdü'l-melik bin Mervān[dur]. [049b/01] Zendepīl Ābān, Bişri'bnü Mervān'dur. Ḳardaş ki geldiler ikisi bile İbnü Habeyr'i ḳatl itdiler. Ẕü'l-żırras ve'ş-şefeti'l-ālih, Ḫālidü'bnü [049b/02] Selemdür. Ol cengde Merḥab İbnü Habeyr ḳatındayıdı. 'Alī'yi sevmezdi. Ebū Ca'fer, Merḥab'uñ evvel dilin kesdi. Andan ḳatl itdi.

ez-zenbūr [049b/03] Arudur. Mīleze de dirler. Aru iki dürlü olur. Biri ṭaġda olur. Evin, mīlezüñ evi bigi yapar. Dört ḳapu eyler dört yilden [049b/04] yaña. Yimiş yir. İrkegi büyük olur. Bir ovada olur. Rengi ḳızıldur. Yuvasın ṭopraḳda eyler. Ḳışın yir altında ölü bigi yatur. [049b/05] Ḳışiçün ẕaḫīre itmez. Mīlezi bigi, bir pāre aġaç bigi yatur. Bahārda dirilür. Bir nev' var ki özünce olur. Ḥarīṣdür, at leşi yir. [049b/06] Aġusı olur. Ḥassān bin S̱ābit'üñ oġlı 'Abdu'r-raḥman, ṭıfıldı. Aġlayu babasına geldi. Didi ki: "Beni bir ḳuş ṣoḳdı. Alaca hıyre برد gibi [049b/07] ṭon var". Ḥassān didi ki: "Ka'be ṭañrısı ḥaḳḳıçün, oġul, sen şi'r eydürsin" didi. Zīrā ki teşbīh itdüñ aruyı alaca bir dikene: [049b/08]

şi'r

والزنبور والبازي جميعا لدى الطيران اجنحة وخفق

Arunuñ da şāhīnüñ de cemī'inüñ uçduġı vaḳtde ḳanadı var. [049b/09] Ḳanadınuñ ḥareketi, hem āvāzı var.

ولكن بين ما يصطاده باز وما يصطاده الزنبور فرق

Ve lakin şāhīn şikārıla [049b/10] aru şikārı ortasında çoḳ farḳ var.

ez-zühdem Çaḳırdur. Ba'żı dir ki bāz yavrusıdur. Zühdmān iki ḳardaşdur. 'Abes

oğlanların da [049b/11] bir adı Zühdemdür, bir adı Gördemdür. Ḳays İbnü Züheyn anlaruñ ḥaḳḳında dir: جزاني الزهدمان جزاء سوء وكنت امرأ يجزى

[049b/12] بالكرامة

"Baña zühdemler yavuz cezā itdiler iḥsānuma. Ben kişiyem ki dāyimā kerāmet ʻizzet iderler".

bābü's-sīn

sāḳḥar [049b/13] Kümeyt dir ki: تغريد ساق على ساق يجاوبها

"Bir sāḳ ötdügi bir sāḳ üzerinde ki aña cevāb virür. Evvel ki sāḳ [049b/14] ḳumrıdur, ṣoñragı agaç budagıdur. من الهواتف ذات الطوق والعطل

Ötüci ḳuşlardan boġmaḳlusı [da] boġmaḳsuz da. [049b/15]

sām abraṣ Büyük kelerdür.

el-ḫavāṣṣ Dā'ü'ṣ-ṣa'lebe dürtseler ḳıl bite. Bağrım dişe ḳosalar, ağrısın sākin ide. Etin [049b/16] ʻakreb ṣokduğına ḳosalar fāyide ide. Ṭuz bulsa üstine yuvalanur. Tā ki ṭuz yiyen baraṣ ola. Derisin yanıḳ yirine [049b/17] ḳosalar, gidere.

es-sāniḥ Ol giyikdür ya cānavardur ki ḳuşdan ki yolda ḳalḳa, ṣol yanuñdan ṣaġ yanuña gide. Bunı ʻArab [049b/18] mübārek fāl ṭutar. Seferine varur gider. Bāriḥ ṣaġ yanuñdan ṭurup ṣol yanuña gidendür. Bunı şūm ṭutarlar. Göricek [049b/19] seferden dönürler. Gine eve gelürler, gitmezler.

Yūnus dir ki: "Sāniḥ av oldur ki ṣaġ yanı senden yaña ola. Bāriḥ oldur ki ṣol [050a/01] yanı sendin senden yaña ola". Peyġāmber ʻaleyhi's-selām dir ki: "Şūm ṭutmaḳ yoḳdur. Bāriḥ göricek işiñüzden dönmeñ. Zīrā her iş Taññı te'ālā [050a/02] elindedür". Nite ki Lebīd dir:

لعمرك ما تدري الطوارق بالحصى ولا زاجرات الطير ما الله صانع

"Senüñ ʻömrüñçün ki bilmez [050a/03] ṭaş urıcılar daḫı ḳuşı uçuranlar ki sāniḥ mi bāriḥ mi dirler. Taññı ne ṣun' ider bilmezler".

es-sebd Bir ḳuşdur ki yilegi ġāyet [050a/04] yumşaḳ olur.

şi'r

Her gün maḥbūbınuñ taḫtı benüm yatacağum mıdur? [050a/05] Tā ki görsin uzun رميز دنكى yunmış sübbed ḳanadınuñ, yumşaḳ laṭīf dür. مثل جناح السيد الغبل

es-seb' Her yırtıcı [050a/06] cānavara -ki dört ayaḳludur- seb' dirler.

Yāḳūt-ı Ḥamavī dir ki: "Ğāye bir yirdür Medīneden dört mīl berü Şām cihetine. [050a/07] Peyğāmber 'aleyhi's-selām ğazāya geldi. Yırtıcı cānavarlar ilçi gönderdiler ki: 'Yā Resūlallahi! Bize nafaḳa yaz. Ümmetüñden ki hīç nesnelerine [050a/08] ziyānumuz olmasun'. Bir rivāyetde dir ki bir ḳurd, Medīne'de geldi. Peyğāmberüñ 'aleyhi's-selām ḳarşusına ṭurdı. Peyğāmber 'aleyhi's-selām aṣḥāba didi ki: [050a/09] 'Bu ḳurd ilçidür. Geldi, sizden nafaḳa diler. Eger dilerseñüz nafaḳa virüñ, ṭavaruñuz ziyān itmesün. Yaḫūd rızḳın ḳanda bulursa [050a/10] alsun'. Didiler ki: 'Göñül ḫoşluğına biz bunlara nesne virmezüz' didiler. Peyğāmber 'aleyhi's-selām ḳurda işāret itdi, gitdi. [050a/11] Ya'nī yırtıcılar deresi bir deredür Raḳḳa yolında. Vāyil bin Ḳāsıt, anda bir 'avrata uğradı. Adı 'Esmā'yıdı. Rüveym ḳızı Vāyil, [050a/12] aña ṭama' itdi. Yalıñuz gördi. 'Avrat didi ki: 'Baña ḳaṣd ider misin! Yırtıcılarum çağıruram, seni helāk iderler'. Vāyil, eyitdi derede: [050a/13] 'Senden artuḳ kimse yoḳ' didi. 'Avrat oğlanlarına adlarıla çağırdı. Didi ki: 'Yā Kelb, yā Ẕeyb, yā Fahd, yā Dubb, yā Serḥān, yā Seyyid, [050a/14] yā Żab'u, yā Nemur!' Fī'l-ḥāl, yidi oğulı ḳıçları ellerinde segirdü çıḳa geldiler. Anuñiçün 'vādiyi's-sebbā'' ol dereye ad ḳaldı".

Peyğāmber 'aleyhi's-selām [050a/15] dir ki: "Ḳıyāmet ḳopmaya ḥattā yırtıcı cānavar ādeme söylemeyince. Ḥattā kişinüñ ḳamçısınuñ uçı söyleye, na'līn ḳayışı söyleye".

ḥikāyet [050a/16] Süfyān-ı Ṣevrī, Şeybān çōbānıla ḥacca giderdük. Bir ḳurd geldi, Süfyān Şeybāna didi ki: "Bu ḳurd[ı] görmez misin?" Şeybān didi ki: [050a/17] "Didi ki ḳorḫma!" Ḳurduñ ḳulağına yapışdı, burdı, ṣalıvirdi. Ḳurd ḳuyruğın buladı, yalındı. Şeybān didi ki: "Eger şöhretden ḳorḫmasam [050a/18] zuğın üstine ururdum, Ka'beye dek götürürdüm".

'Abdu'l-lah-ı Tusterinüñ evinde bir ev varıdı. Aña beytü's-sebbā' dirlerdi, yırtıcılar [050a/19] evi. Yırtıcıları aña ḳoyurlardı. Ḳonuḳlardı da ṣalıvirürdi.

es-sebendi Cür'etlü ḳaplandur. 'Āyişe raḍyallahü 'anhümā dir ki*: [050b/01] "'Ömer öldüginde üç gün cinnīler, 'Ömere ağladılar bu beytlerile. Āvāzı işidilürdi,

---

* Mükerrer

kimseye görünmezdi".

şi'r

أبعد قتيل بالمدينة أظلمت

[050b/02] له الأرض تهتز العضاه بأسوق

Şol maḳtūldan ṣoñraki Medīnede depelendi. Ḳarañu oldı. Anuñiçün yir yüzi, 'āṣiler, ṣād [050b/03] olup ayaḳ üstine mi gelürler? جزى الله خيرا من إمام وباركت .. يد الله في ذاك الأديم الممزق

Tañrı ḫayr cezā itsün ol [050b/04] imāma dahı ni'meti çoḳ olsun. Tañrınuñ ol yırtılmış deri ḥaḳḳında فمن يسع أو يركب جناحي نعامة ليدرك ما قدمت بالأمس

[050b/05] يسبق

Her kim segirdse ya deve ḳuşı ḳanadına binse, sen işledügüñ kemāle irmegiçün. Ol irişmez, arada ḳalur. قضيت أمورا

[050b/06] ثم غادرت بعدها بوائق في أكمامها لم تفتق

Niçe işlere ḥükm itdüñ. Ṣoñra saña ġadr oldı. Gine ol işleri [050b/07] ġılāfına girdi; ṣanki hīç açılmadı وما كنت أخشى أن تكون وفاته بكفي سبنتى أزرق العين مطرق

Ben umardum ki [050b/08] vefāt olaydı. Bir sebendi elindeki gök gözlü, dāyim aşaġa baḳar. Bu şi'r, cinnī şi'ridür. Şemāḫ'a nisbet itdiler. Ba'żı ḳardaşına [050b/09] nisbet itdi. Şemāḫ'uñ iki ḳardaşı da varıdı. Üçü de şā'iridi.

es-sahle Oġlaġıla ḳuzıya dirler. فللموت تغذو الوالدات

[050b/10] سخالها كما لخراب الدار تبنى المساكن

Ölümçün bisler anlar oġlaġın ḳuzısın. Nite ki ḫarāb olmaġıçün yā bilür ölür. Şā'ir-i āḫardur. [050b/11] أموالنا لخراب الدار نجمعها ودورنا لخراب الدهر نبنيها

Māllarumuz[ı] dār-ḫarāb olmaġiçün cem' iderüz, evlerümüzi rūzigār [050b/12] ḫarāb itmegiçün yaparuz. Şā'ir-i āḫar dahıdur. فإن يكن الموت أفناهم فللموت ما تلد الوالدة

Eger ölüm anları fānī ḳılur olsa, [050b/13] ölümçündür ana ṭoġurduġı.

el-ḥadīs Peyġāmber 'aleyhi's-selām bir dereye uġradı. İçinde bir murdār olmış oġlaḳ yatur. Peyġāmber didi ki: [050b/14] "Dünyā, Tañrı te'ālā ḳatında bu oġlaḳdan

ḫōrdur. Zīnhār, siz[i] dünyā muḥabbeti helāk itmesün.

es-serḥān Ḳurddur. Ba'żı ṣaḥābīnüñ [050b/15] ḳurd[ını] ḳoyın aldı. Çağırdı ki: "İy dere issi! Dere 'imāret iden!" Bir āvāz işitdi. Dir ki: "İy serḥān! Vir ḳoyunu". Ḳurd götürdi, [050b/16] ḳoyun[ı] bıraḳdı.

el-meşel Bir kişi ḥācetiçün mehlekeye düşse, helāk olsa dirler: سَقَطَ بِهِ الْعَشَاءُ عَلَى سِرْحَانٍ

Ya'nī aḫşām [050b/17] yimek anı ḳurd üstine bıraḳdı. Aṣl oldı ki bir kişi dünle gitdi, yimek ṭaleb ide. Ḳurd, üstine düşdi. Ḳurd, anı yidi. Ba'ż dir ki: [050b/18] "Bir bahādur ḥırāb vardı. Ḫalḳ andan ḳorḫardı. Adı 'Serḥān'ıdı. Bir kişi didi ki: "Vallāhü bu gice ben devem[le] oturayum. Hīç serḫāndan [050b/19] ḳorḫmazam" didi. Serḥāni'bnü Hazle uğradı. Ol kişiyi öldürdi. Devesin aldı. Serḥān bin Hazle uğradı. Öldürdi. Serḥān, [051a/01] bu şi'ri eyitdi:

şi'r

أَبْلِغْ عَلَى نَصِيحَةٍ أَنَّ رَاعِيَ أَهْلِهَا سَقَطَ بِهِ الْعَشَاءُ عَلَى سِرْحَانٍ

Ḫaber vir naṣīḥaya ki ehlinüñ [051a/02] çobanın gice serḫān üstine düşürdi.

سَقَطَ الْعَشَاءُ بِهِ عَلَى مُتَقَمِّرٍ طَلْقِ الْيَدَيْنِ بِعَادَةٍ طَحَّانٍ

Gice, anı bıraḳdı [051a/03] ay aydınıñda şikāra çıḳmış arslan üstine ki el açuḳ, bağı yoḳ ki süñülerle sancışmağ ögrenmiş.

es-sereṭān Lengecdür. [051a/04] Dırnağı, çengāl[i] var. Dişleri çoḳ, arḳası berk, başı yoḳ. Ağzı gögsinde. Göz arḳasında sekiz ayağı var. Ṣuyıla, havāyıla [051a/05] ğıdālanur. Yılda altı kez ḳavlanur. Deliginüñ iki ḳapusı olur. Biri ṣuya, biri ḳurıya. Ḳavlayıcaḳ balıḳdan ḳorḫup, ṣudan yaña delügin [051a/06] ṭutar. Dirler ki: "Ḳaçan lengec[i] delüginde ölü bulsalar arḳası üstine yatur, ol yir āfātdan emīn ola. Ḳaçan ağaçlara aṣsalar, yimiş [051a/07] çoğ ola".

şi'r

فِي سَرَطَانِ الْبَحْرِ أُعْجُوبَةٌ ظَاهِرَةُ الْخَلْقِ لَا تَخْفَى

Deñiz lengecinde u'cūbe var ki ṣūreti ẓāhirdür, [051a/08] gizlü degül. مُسْتَضْعَفُ الْمِشْيَةِ لَكِنَّهُ

Yürümesi ża'īfdür. Lakin ḳonşularından eñ berk ṭutar. [051a/09]

يَشْعُرُ النَّاظِرِينَ مِنْ جُمْلَتِهِ مَتَى مَشَى قُدُماً نِصْفَا

Baḳan kişiye gösderür. Cümlesinden yüriyicek ḳadrinüñ yarusın gösderür. [051a/10]

es-sü'lāt Cinnīnüñ ḫabīs̱-i yavuzudur. Benū's-sü'lāt, 'Arabda bir ṭāyifedür. Ebū 'Amr, bu şi'ri oḳurdı anlaruñ ḥaḳḳında:

şi'r

[051a/11] يا قبح الله بني السعلات عمرو بن يربوع شرار الناس

Tañrı zişt ḳılsun Benī Sü'lātı ki 'Amrü'bnü Yerbū'dur ki ḫalḳuñ [051a/12] şerlülerüdür.

Ḥāfıẓ dir ki: "'Amrü'bnü Yerbū'uñ anası sü'lātıdı. Atası ādemidi". Dirler ki Cürhümüñ -ki İsma'īl peyġāmberüñ ḳayın [051a/13] atasıdur- anası firişteyidi. Zīrā firişte 'āṣī olıcaḳ, yire iner. Cennetden çıḳarurlar. Hem Belḳīsuñ da Ẕū'l-ḳarneyinüñ de atası [051a/14] firişteyidi dirler. Anuñiçün 'Omer bir kişiyi işitdi. Bir kişiyi 'Ẕū'l-ḳarneyin' diyü çaġırurdı. Didi ki: "Yirdeki adları düketdüñüz [051a/15] firişte adın mı virürsiz!" didi.

Gāh olur ki fāsıḳ erile cinn 'avrata cimā' iderler. Ṣar'a gelür fāsıḳa. 'Avrat, cinn erile [051a/16] cimā' ider, sar' gelür. وشاجرة مني ولوانثلها

Süheylī dir ki: "Sü'lāt gündüz görinür, ġūl gice". 'Ubeydü'bnü Eyyūb dir:

şi'r

رات ما لاقيت من الهول جنت

[051a/17]

Benden ḳaçan 'avrat, eger göz görseydi, ben uġraduġum ḳorḫuyı belki şefḳat ideydi. [051a/18] ابيت وسعلات وغول بقفرة اذا الليل وارى الجن فيه ارنت

Gicelerem ben daḫı sü'lāt[ı], ġūl[ı] bir yazıda. [051a/19] Şol vaḳt ki gice, irte, yir yüzin daḫı cinnīler çaġıra. Sü'lāt, ekṡer mīşelerde olur. Ādem ṭutar, oynar, çetük [051b/01] sıçan oynar bigi. Gāh olur ki anı ḳurd ṭutar, yir. Ol çaġırur ki beni kim ḳurtarursa, bilemde biñ dīnār var. Aña bilürler ki sü'lāt [051b/02] āvāzıdur, muḳayyed olmazlar.

ṣaḳr Bir ḳuşdur. Şāhīn yuvasında olur. Ayaḳları ġāyet yoġun. Ṣovuḳ yirlerle dirilür, ıssıda ölür. [051b/03] Ḳaçan ḳuşa ṣalsalar, ḳalḳar, havāda çezginür. Hemān ki dāyireyi tamām ide, ol başladuġı yire gele, dāyire tamām ola. Dāyire içinde ḳalan ḳuş [051b/04] ayruḳ çıḳup gitmez. Başlar, az az çevrinür, aşaġa iner. Ol indükçe ḳuşlar da

aşağa iner. Tā ki avcı varur, yapışur ṭutar.

es-saḳanḳūr [051b/05] İki nev'dür. Bir[i] Hindīdür, biri Mıṣrīdür. Ba'żı Ḳulzüm deñizinde olur. Ḥabeş'de balıḳ yir. Ḳarada yigirmi yumurda yumurdlar. Ḳumda [051b/06] dişisinüñ iki ferci olur, irkeginüñ iki ẕekeri olur. Yılana düşmendür. Uğrayıcaḳ bir birin öldürmeyince ḳomaz. Kelerden farḳı ol- [051b/07] dur ki bu yaḳınında olur, keler ıraġ olur. Daḫı bunuñ arḳası, ṣaruyıla ḳara olur. Kelerüñ arḳası ṣaruyıla boz olur. [051b/08] İrkek ḫāṣıyyeti artuḳdur. Belki cimā' ḫāṣıyyeti irkegindedür, dişisinde olmaz. A'żāsında ḳuyruğından yanı eyü olur. [051b/09] Mā-dām ki yaşdur, ḥārr u raṭbdur. Derece-i s̱āniyede ṭuzlanup ḳuruyıcak, ḥarāret ziyāde olur, ruṭūbet eksilür. Ḫāṣṣa ki [051b/10] çoḳ zamanda geçe. Anuñiçün isti'māli muvāfıḳ olmaz. Mizācı ḥārr olana, bārid olana fāyide ider.

Diyār-ı Mıṣırda saḳanḳūr şimdi [051b/11] ḳayyūmda olur. Ancaḳ ḳış güninde avlarlar. Ṣovuḳ ḳatı olıcaḳ ḳuruya çıḳar, avlarlar.

Saḳanḳūr-ı Hindī[nüñ] uzun[ı] iki arşūn olur. [051b/12] İni yarım arşūn olur. Bir nev'i ḥelāldür. Zīrā balıḳdur. Evvel kitābda geçer ki timsāḥdan olur, ḥarāmdur.

el-ḫavāṣṣ İki kişi [051b/13] bir saḳanḳūrdan yise, düşmenlikleri dostluğa döne. Eti yağı şehveti ziyāde ḳılur, ẕekeri ḳāyim ider. Marażları def' ider. [051b/14] Yalıñız kendüyi isti'māl itse, es̱eri ziyāde olur. Şerbeti bir mis̱ḳālden üç mis̱ḳāla dekdür mizāca göre.

es-sülḥafāt Ḳaplu bağadur. [051b/15] Yumurtlar. Deñizde de ḳurıda da olur. Ḳaçan dişisi irkegine muṭī' olmasa bir ot vardur, anı getürür, maḳbūl olur varur. [051b/16] Ağzına alur. Gelür de dişisi muṭī' olur. Yumurdasın başmaz. Zīrā ḳarnı ḳatıdur. Ḥarāreti yoḳ ki yumurdayı ḳızdura. Yüzine [051b/17] baḳar, ṭurur. Tā ki yavrısı çıḳınca yumurdasınuñ gāh olur yılanı ḳuyruğından ṭutar, başın içerü çeker de çaynar. Yılan kendüzin [051b/18] gāh yire urur gāh bağanuñ arḳasına urur olur. İrkeginüñ iki ẕekeri olur. Dişisinüñ iki ferci olur. Yılan yir. [051b/19] Ṣofında kākük yir, yaban kākügin.

el-ḫavāṣṣ Ṣovuḳ ḳatı olsa, bir bağayı ṭutalar, arḳası üstine yaturdalar, ayaḳları [052a/01] göge ḳarşu ṣalına. Ol araya ṣovuḳ ziyān itmeye. Ḳanın, ele, ayağa dürtseler veca'-ı mefāṣıla fāyide ide. Ḳanın dāyim dürtünse, [052a/02] teşennüc[i] def' ide. Eti de bu fāyideyi virür. Ḳuyruğı ucın irkeginüñ gördügi cimā' istedügi vaḳt alup bile götürse, cimā'[ı] ziyāde ide. [052a/03] Arḳası ḳabın çölmege ḳoysalar ḳaynamaya gidermeyince. Deñiz ḳurbağasın derisiñe 'dübl' dirler. Ṭaraḳ eyleyüp saḳal ṭarasa, sirke gide. Yandurup

[052a/04] yumurda ağıla külin yoğurup öñce yaruğına ursa, bitüre. Ba'żı dir ki dübl, hind bağası derisidür.

es-selvā Yelvādur. Ba'ż [052a/05] bıldırcındur dir.

Aḫfaş dir ki: "Bir ḳuşdur ki dāyimā deñiz ortasında olur. Bāzuñ cigeri ağrısına anı bulur, cigerin yir sağ [052a/06] olur. Benī İsrāyile gökden inen selvā budur". Ba'ż dir ki Benī İsrā'īle inen baldı. Ba'ż dir atdı.

Peyğāmber 'aleyhi's-selām dir ki: "Ehl-i cennet [052a/07] ṭa'āmınuñ da ehl-i dünyā ṭa'āmınuñ da ulusı etdür".

el-ḫavāṣṣ Selvā gözin, göz[i] ağrıyan ṭaḳınsa, şifā bula. Gözine çekse ciger [052a/08] ağrısını def' ide. Ödün za'ferān ḳarışdurup ḳara bahaḳḳa dürtse, tersini dögse, yinür başa ekse fāyide ide. [052a/09] Başın gögercinlikde ḳosalar cānavarlar ḳaça.

es-semānī Bıldurcundur. Ḳışın yir altında sākin olur, ötmez. Yaz olıcak öter. [052a/10] بشادربش bişādur iki otdur. Hindde biter. Semm-ü ḳātildür. Anı yir.

el-ḫavāṣṣ Eti tavuḳ etine yaḳındur. Yise sidük yolundağı [052a/11] ṭaşı uvadur, sidük yolın açar. Ḳanın, ağrır ḳulağa ṭamzursa sākin ola. Dāyim yise, ḳatı göñül yumşaya. Dirler ki [052a/12] bu ḫāṣıyyet yüregin yimekdedür ancak.

es-sim' Ḳurd enügidür. Sırtlañdan ola. Dirler ki yılan gibi bu da ḫastalıḳ bilmez. [052a/13] Kendü kendüye ölmez. Yilden ḳatı segirdür.

el-meṡel Bir kişi işitgen diyü mübālağa itseler, dirler ki

Ya'nī sem'den [052a/14] işitgendür. Nite ki şā'ir dir bir kimseyi medḥ idüp:

şi'r

[052a/15] Gözi tizdür, açuḳdur. Rūşendür, yüzi ağdur. Şerīfdür. Ḳarışı uzundur. Semī'den işitgendür. Ḳarışı uzun dimek, seḫī dimek, hem [052a/16] ḳuvvetlü ḥükm, nāfiẕ dimekdür.

es-simise Ḳızılca ḳarıncadur. Peyğāmber 'aleyhi's-selām dir ki: "Cehennemden bir ḳavm çıḳalar ḳap ḳara simsin ağaçları gibi. [052a/17] Ya'nī genc ağacı bigi. Cennetüñ ırmaḳlarından birinde ġusl ideler, ağ kāğıd bigi olalar".

es-semek Balıḳdur. Ṣuyıla nefes virür [052a/18] alur. Velī havā yüzinden işler. Balıḳ ṣuyı ḳulağından alur virür. Eger ḳuru nesīm bir sā'at balığa ṭoḳunsa, helāk olur. [052a/19] Uşaḳ balıḳ büyükden ḳaçar. Ṣığınacak yirlere gelür. Tā ki büyügi ṭutup yimeye. Ba'żı balçıḳdan dürer, ba'żı ḳumdan, ba'żı [052b/01] gine balıḳdan ṭoğar. Balıḳ yumurdasınuñ ağu ṣarusı olmaz. Bir reng olur, ra'āde dirler. Balıḳ vardur, iki ucu sivri ağa düşse, [052b/02] balıḳçı anuñ ṣovuḳluğından ditrer; ağ ṭutmağa mecāli olmaz. Anı ṭutsa fi'l-ḥāl ipini ağuñ ura. Ağaca ya ḳuruğana berk bağlar. Tā balıḳ ölür. Ḫāṣıyyeti [052b/03] bāṭıl olur. Andan varur, alur. Hind ṭabībleri ḥarāreti ḳatı olan ḫastalığa anı isti'māl iderler. Hindden özge yirde isti'māl [052b/04] mümkin degüldür. Ra'ādeyi diriken maṣrū'uñ başına yaḳın getürseler fāyide ide. Eger 'avrat bir pāresin getürse, er andan aṣlā irmeye. [052b/05]

Rūm deñizinde bir arşūn mıḳdārı balıḳ olur. Ne ḳadar ṭurursa ölmez. Pāre pāre keserler, oda bırağurlar. Sıçrar, gine çıḳar. [052b/06] Ağzına ağır ḳapaḳ ururlar, tā eriyü. Pişmeyince ölmez.

ḥikāyet Bir mü'minle bir ḳāfir, balıḳ avına vardılar. Kāfir, pūtı adın [052b/07] oḳurdı, ağın bırağurdı. Mü'min, Tañrı adın oḳurdı, ağın bırağurdı. Aḫşām oldı. Mü'min nesne ṭutmadı. Kāfir bıraḳdı, ağı ṭoldı. [052b/08] Çekdi, gemiye ḳoydı. Āḫir gemisin ṭoldurdı. Mü'min, āḫir bir balıḳ ṭutdı. Ağı çıḳarurken ol da sıçradı, ṣuya gitdi mü'minüñ. Firişte, [052b/09] Ḥaḳ te'ālāya didi ki: "Yā Rabbi! Bu mü'min ḳuluñ senüñ aduñ añdı, bıraḳdı, nesne virmedüñ. Kāfir, düşmenüñ adın añdı, [052b/10] bıraḳdı, gemisin ṭoldurdı. Bu ne ḥikmetdür". Ḥaḳ te'ālā, firişteye mü'minüñ cennetdeki yirin gösterdi. Didi ki: "Yiri bu olduḳdan [052b/11] ṣoñra dünyā eksükligi aña ziyān ider mi!" Firişte didi: "Yoḳ, ziyān itmez. Kāfirüñ cehennemde yirin gösterdi. Didi ki: "Yiri bu olıcak [052b/12] dünyā çoḳlığı fāyide ider mi!" Didi ki: "Fāyide itmez".

el-ḫavāṣṣ Sarḫōş, balıḳ ḳoḫulasa ayıla. İbnü Sīnā dir ki: "Balıḳ eti, [052b/13] gözdeki ṣuyı def' ider. Balıla yise, gözi tiz eyler". Ġayr dir ki: "Ḳuvvet-i bāhı ziyāde ider. Balıḳ ödin içse, yılan ṣoḳduğına [052b/14] fāyide ide. Şekerile boğaza bir māsūrayla ursalar, gine aña fāyide ider".

es-semender Bir ḳuşdur. بيشابيش yir. Od sever. [052b/15] Uyanur. Kir olsa oda girür. Kir yanar, ap ağ olur. Çīnde olur. Ba'ż dir ki: "Hindde, dilküden kiçirek bir cānavardur". [052b/16] Gözi ḳızıl olur, ḳuyruğı uzun olur. Tüyinden destār-çeler, yağlıḳlar düzerler. Kir olsa oda bırağurlar. Kir gider, pāk [052b/17] olur. Ba'ż dir ki: "Bir ḳuşdur. Hindde yumurdlar, yavrılar ev içinde". İbnü Ḫallikān dir ki: "Semender tüyinden ṭoḳunmuş [052b/18] bir nesne gördüm at ḳuluñı gibi. İni uzun. Oda bırağurlar,

yanmaz. Zeyte bularlar. Bir yanın fetīle gibi çerāya ḳorlar; zeyt yanar. [052b/19] Ol gine hemān evvelki ḥālinde".

'Abdü'l-laṭīf Baġdādī dir ki: "Melik-i Ẓāhire Ṣalāḥa'd-dīn oġlına ki Ḥaleb melikiyidi, bir pāre [053a/01] semender getürdiler. İni bir arşūn, uzunı iki arşūn. Zeyte bandururlardı, yandururlardı. Hemān ki evvelki gibi olurdı. [053a/02] Taġayyür olmaz".

el-ḫavāṣṣ Ödün bir dang içse, süzilmiş noḫūd ṣuyıla ki, bişmiş ola. Südle dāyim içse ḳattāl aġuları [053a/03] def' ider. Beynisini sürmeyle ya tūtiyāyıla göze çekse, inen ṣuyı men' ider. Gözi cemī' zaḥmetden ḥıfẓ ider. Yüreginden bir pāre [053a/04] yudan, ne işidürse ezberleye. Ödün ayaya da dürtseler ḳıl bite.

es-sammūr Ḳurı yir cānavarıdur. Ġāyet cür'etlüdür. Ḥayvānātda [053a/05] andan cür'etlü yoḳdur. Ḥīleyile ṭutarlar. Leş ḳorlar, gelür yir. Ġāfilken ururlar. Derisin debbāġlamazlar. Ḳalan deri gibi eti ṭatludur. [053a/06] Çerkez, Türk yir.

es-semider Bir cānavardur fīl ṣūretinde. Fīlden kiçidür. Yavrısı anasınuñ fercinden başın çıḳarur, otlar. [053a/07] Gine içerü çeker. Tā ḳuvvetlenince çıḳar da anasından ḳaçar yaralaya diyü. Zīrā, dil diken bigidür; bulıcaḳ yalar tā süñügine irür. Süñügi [053a/08] açılur olur. Hindde çoḳdur.

es-sincāb Bir cānavardur 'Arab ṭavşanı mıḳdārında. Tüyi ġāyet yumşaḳdur. Derisin kürk eylerler. [053a/09] Ḥīlesi çoḳdur. Ādemi görse yüce aġaca çıḳar, yuvasın aġaçda eyler. Ṣaḳālibde, Türk iḳlīminde olur. Mizācı ḥārr u raṭbdur. [053a/10] Kürki ḳıymetlü olur. Nite ki şā'ir dir: كلّما ازرق جلدي من البرد. تخيّلت انّه سنجاب

"Sincāb her gāh ki gögere [053a/11] direm. Ṣovuḳdan ṣanuram ki sincābdur".

el-ḫavāṣṣ Etin yise, delü ayıla. Sevdāvī maraẓlara fāyide ide. Sincāb[uñ] ḥarāreti azdur. [053a/12] Zīrā sincābda ruṭūbet ziyādedür yimiş yidügiçün. Dāyimā ṭabī'atı ḥarr olana, yigitlere yarar. Zīrā, ıssılıḳ mu'tedildür. [053a/13]

es-sinnevr Çetükdür. Bir 'Arab bir çetük ṭutdı. Bilmezdi. Bir kişiye ṣordı bu nedür? Ol didi ki 'sinnevr'. Birine daḫı ṣordı. Didi ki [053a/14] 'ḳıṭṭ'. Birine daḫı ṣordı. Didi ki 'hirre'. Birine daḫı ṣordı. Didi ki 'żayven'. Birine daḫı ṣordı, 'ḫanda''. Birine daḫı [053a/15] ṣordı. Didi ki 'ḫayṭal'. Birine daḫı ṣordı. Didi ki 'ekdem'. 'Arab, bāzāra bunı ṣatmaġa iletdi. Neye virürsin didiler. [053a/16] Didi ki yüz dirheme. Didiler ki: "Hāy! Bunuñ bahāsı buçuḳ dirhem olur". 'Arab, çetügi yābāna atdı. Didi ki: "La'net buña! Adın çoḳ, [053a/17] bahāsı ne az".

el-ḥadīs Peyġāmber ʻaleyhi's-selām buyurur ki: Āḫir ḥaşr olan Mezībe ḳabīlesinden iki kişidür ki ḳabr, bir ṭaġ altında- [053a/18] yıdı. Çıḳalar, ikisi bile ḫalkuñ yurdına geleler. Kimse görmeye. Bir birine diye ki ḫalk evlerinde ola. Varalar, evlerinde [053a/19] de kimse bulmayalar. Dilküler, çetükler göreler ki atlara binmişler. Bir birine diye ki ḫalḳ bāzār yirine vardı ola, varalar. Anda da [053b/01] bulmayalar. Şehre geleler. Göreler ki iki firişteh var. Firiştehler, bunlaruñ ayaḳlarına yapışalar. Yüz üstine süriyü maḥşere getüreler". [053b/02]

ḥikāyet Rüknü'd-devlenüñ bir çetügi varıdı. Meclisde bile olurdı. Aṣḥabından biri ḳatına gelmek dilese, mecāl bulmasa, [053b/03] nāme yazardı. Bu çetük boynına baġlardı. Çetük alurdı, içerü giderdi. Rüknü'd-devle alur ruḳʻayı oḳurdı. Cevābın yazardı. [053b/04] Çetügüñ boynına baġlardı. Alur çıḳardı. Dirler ki Nūḥ gemide sıçandan incindi, arslanuñ alnın şıġadı. Aḳṣurdı, burnından [053b/05] çetük düşdi. Anuñiçündür ki arslana şibh ziyādedür. Ẓarīfdür. Ḳaçan eline ya burnına nesne bulaşsa, ṭaʻāmdan [053b/06] aġzı luʻābile yur. Ḳış āḫirinde şehveti ġalebe ider. Ol māddenüñ acısından çığırur. Tamām ol mādde gidince, açıḳsa, dişisi yavrıların [053b/07] yir. Dirler ki muḥabbetden yir. Niteki Cāḥiẓ dir:

جاءت مع الاشنين في هودج يزجي الى البصرة اجنادها

"Geldi ʻavrat [053b/08] başmaġıla hevdec içinde. Hevdec begci maḥfedür. Deve götürür, sürer bu ʻavrat[ı] Baṣraya. Leşkerin كأنها في فعلها هرة.

[053b/09] تريد ان تاكل اولادها.

bu fiʻlinden ol çetüge beñzer ki yavrusın yimek ister. İşeyicek südügün örter. Tā ki sıçan [053b/10] ḳoḫusından ḳaçmaya. Fīl, çetük görse ḳaçar.

Ḥikāyet itdiler ki bir kerre Hind leşkerin ṣıdılar. Çetük[i] fīle ḳarşu çıḳarmaġıla [053b/11] fīller ḳaçdılar. Leşker ṣındı. Çetük, üç nevʻdür. Bir evde sākin olur. Ādem gibi aḳṣurur, isner, gerinür. Elile nesne yir. Yılda iki kez ṭoġurur. [053b/12] Elli gün ḳarnında götürür. Bir nevʻ yābān çetügidür. Bu çetükden bu yigirekdür.

Ḳazvīnī dir ki: "Çetük olur ki ḳanadı var yarasa [053b/13] ḳanadı bigi. Ḳulaġı dibinde ḳuyruġına dekdür. Olur yābān çetüginde olur".

el-meşel Bir kişi bir nesneyi arturmaḳ dilese, ol aña [053b/14] söylese dirler ki: "Yaʻnī ʻAbdu'l-lah çetügine beñzer". Nite ki Beşār dir:

şiʻr

[053b/15] صغيرا فلمّا شبّ بيع بقيراط

'Abdu'l-lah çetügi bigi bir dirheme ṣatıldı. Küçücügiken vaḳt ki büyidi, bir ḥabbeye ṣatıldı. [053b/16] Farazdaḳ dir: رأيت الناس يزدادون يوما فيوما في الجميل وأنت تنقص

Ḫalḳı gördüm ki günden güne artur eyü işde, [053b/17] sen eksilürsin.

كمثل الهرّ في صغره يغالي به، حتّى إذا ما شبّ يرخص.

Çetük bigi ki küçüçügiken bahāsı ḳız olur. [053b/18] Ḳaçan büyüye, yigid ola. Ucuz olur.

el-ḫavāṣṣ Ev çetüginde, ḳara çetük etin yise, siḥr eṣer itmeye. Ṭalaḳım müsteḥāża 'avrat [053b/19] ṭaḳınsa, ḳan kesile. İki gözün ḳurıdup kendüye buḫūr itse, ne ḥācet isderse ḳażā olına. Dişin ya yüregin [054a/01] götüren gice ḳorḫmaya. Bir pāre derisin götürene düşmen ẓafer bulmaya. Ödün göze çekse, gündüz nice görürse gice de eyle göre. [054a/02] Tersini buḫūr itseler, ḳarındağı oğlan işin düşüre. Ḳaçan öykeni, acı nāra toḫm ṣuyıla eridüp ḳurıdursa, ḥammāmda açla içse, bögrek [054a/03] ağrısına daḫı sidük ṭutulmasına fāyide ide. Beynisin buḫūr itseler, raḥme dek meniyi çıḳara. Yābān çetügi ḫāṣıyyetde hemān budur. [054a/04] Velī yābān çetügi ba'ż ḳararaḳ olur, ba'ż ḳaplan bigi olur. Bir nev' zebed çetügidür. Hindde olur. Zebedi ḳara göz bigi olur. [054a/05] Ḳoltuğında, buṭı arasında, dübüri çevresinde, ḳuyruğı altında olur. Bir yuḳa nesneyle alurlar. Müşg bigi ḳoḫar.

es-sevdāniyye [054a/06] Şıġırcıḳdur. Rūmiyyede bir baḳırdan ağaç vardur. Üstinde baḳırdan şıġırcuḳ var. Yılda bir kez öter. Memleketde ne ḳadar şıġırcuḳ [054a/07] varısa, gelür, üçer dāne zeytūn getürürler. Bir burnında, ikisi iki ayağında bıraġurlar. Anı ṣıḳarlar. Bir yıldan bir yıla ol şehr ḫalḳı yaḳar. [054a/08]

es-sūs Ḳurdçuġazdur ki ṭa'āma, giyesiye düşer. Ḳatāde dir ki: ويخلق ما لا تعلمون

Ya'nī yaradur Tañrı te'ālā şol [054a/09] nesneyi ki siz bilmezsiz, bundan murād sūsdür.

İbnü 'Abbās dir ki: "'Arşuñ ṣağ yanında bir ırmaḳ vardur ki yitmiş kez yir gök [054a/10] mıḳdārınca mıḳdārı var. Cebrā'īl, her seḥerde girür, ġusl ider. Nūr-u cemāli ve 'aẓameti ziyāde olur. Silkinür, her ḳanadından yitmiş biñ [054a/11] ḳaṭre ṣu dökilür. Her ḳaṭreden yidi biñ firişte yaradılur. Bunlardan her gün yitmiş biñ firişte, Beytü'l-ma'mūr'ı ṭavāf ider. Yitmiş [054a/12] biñ firişte, Ka'be'yi ṭavāf ider. Ḳıyāmete dek

ayruķ nevbet degmez. Dirler ki oġul, ķız, mālufi sūs[i]dür. Ya'nī ķurddur".

Ḫālidi'bnü [054a/13] Ṣafvāna ṣordılar: "Oġluñ necidür?" Didi ki: "Żerāfetde, edebde yigitlerüñ seyyididür". Didiler ki: "Ne ķadar nafaķa virürsin?" Didi ki: [054a/14] "Bir dirhem". Didiler ki: "Ayda otuz dirhem neylesün!" Ol Ḫālid didi ki: "Otuz dirhem māl, tiz digedür helāki, sūs, ṣūf helāk [054a/15] itdüginden". Emīre'l-mü'minīn Ḥasan'a didiler bu ḫaberi. Didi ki: "Ṭanuķluķ virdüm, Ḫālid, Benī Temīmdendür". Zīrā, Benī Temīm, meşhūrdur [054a/16] ḥırṣıla hem baḫīllıġıla.

seyr-i üns Bir cānavardur. Mīşelerde olur. Burnında on iki delügi vardur. Ķaçan teneffüs itse, [054a/17] nāy āvāzı bigi āvāzı çıķar. Cānavarlar diñlemege cem' olur. Ba'ż, ol āvāzuñ lezzetinden bī-ḫōş olur, ṭutar yir. Eger ṭutmasa, [054a/18] heybetile çaġırur. Cemī'i ṭaġılur ķaçar.

bābü'ş-şīn

şād havān Bir cānavardur. Rūmda ba'ż yir olur boynuzınuñ yitmiş [054a/19] iki budaġı olur. Mücevvef yil esicek dürlü dürlü laṭīf ṣavtlar çıķar. Bir pādişāha anuñ boynuzın getürdiler. Öñinde [054b/01] dikerdi. Dürlü dürlü laṭīf ṣavt virürdi ki ādeme ferah ġālib olur, ferahdan bī-ḫōş olur. Baş aşaġa dikicek bir āvāz [054b/02] çıķardı ki ādemi aġladurdı.

eş-şārıķ Yaşına yitmiş arvanadur. Emīre'l-mü'minīn Ḥamza daḫı 'Alī vaķt ki çeng çalardı. Henüz [054b/03] ḫamr, çalġu ḥarām olmayup ṭururdı. İçerlerdi. Çengī cāriye bu şi'ri oķudı, eyitdi:

şi'r

الا يا حمز بالشرق النواء

[054b/04] الا ومن معقلات بالفناء

İy Ḥamza! Ṭut semüz arvanaları daḫı anları ki dir, baġludur ev öñinde. ضع السكين في اللبات

[054b/05] منها وضرجهن حمزة بالدماء

Bıçaġı ķo boġazlarına anlaruñ. Bula anları iy Ḥamza ķanlara. وعجل من اطايبها

[054b/06] الشرب طعام من قدير او شواء

Tiz irişdür eyü atlarından içmegiçün. Ṭa'ām yitişdür, yaḫnī ya biryān ya kebāb.

[054b/07] فأنت أبا عمارة المرجى لكشف الضر عنا والبلاء

Sensin iy ‘imāre atası umduġumuz bizden zaḥmeti belāyı gider- [054b/08] megiçün. Ṣoñra ḫamr, lehv ḥarām oldı.

eş-şāt Ḳoyundur.

ḥikāyet Loḳmāna ‘aleyhi's-selām ḫōcası bir ḳoyun virdi. Ḳuludı, didi ki: [054b/09] "Var, boġazla. İçinden ġāyet eyüsin baña getür" didi. Vardı, boġazladı. Yüregile dilin getürdi. Bir ḳoyun bir gün gine [054b/10] virdi. Didi ki: "Boġazla, ġāyet yaramaz ‘użvın getür" didi. Boġazladı. Gine yüregile dilin getürdi. Ḫōcası didi ki: "Ne ‘acebdür. [054b/11] Eyüsin didüm, bu ikisin getürdüñ. Yatlu didüm, gine bu ikisin getürdüñ". Loḳmān didi ki: "Eger bu ikisi eyü olsa, bundan yig [054b/12] ‘użvı olmaz. Eger bu ikisi yaramaz olsa, bunlardan kem ‘użv olmaz".

el-ḥadīs̱ Peyġāmber ‘aleyhi's-selām dir ki: "Ḳoyun, cennet cānvar- [054b/13] larındandur.

ḥikāyet Evvelde ‘Arab, bir aḳ ḳoyun getürürlerdi. Aña ṭaparlardı. Ḳurd gelürdi, anı ḳapardı. Birine daḫı ṭaparlardı. [054b/14]

el-ḥadīs̱ Peyġāmber ‘aleyhi's-selām dir ki: "Mü’min, igne yimiş ḳoyuna beñzer; nesne yimez, yirse siñmez". Peyġāmber ‘aleyhi's-selām, ḳoyunda yidi nesneyi [054b/15] kerīh görür: Ḳanın, ödün, ẕekerin, fercin, ḫāyesin, bezin, ḳavuġın. Etinüñ öñinden yanın severdi.

Ümm-ü Seleme dir ki: "Peyġāmber ‘aleyhi's-selām, [054b/16] ḳatumdayiken bir ḳoyun gördi. Ödün bir çörek aġzına aldı. Ṭurdum, çeñesinden çekdüm aldum. Peyġāmber ‘aleyhi's-selām, Ḥakīm bin Ḥuzām'a bir dīnār [054b/17] virdi. Vardı, bir ḳoyun aldı. 'Ḳurbān ideyüm' didi. Vardı, ḳoyun aldı ṣatdı. Fi'l-ḥāl, bir dīnār daḫı aṣṣı itdi. [054b/18] Bir dīnāra ḳoyun aldı getürdi. Peyġāmbere dīnārıla bile getürdi. Ḳoyun Peyġāmber ‘aleyhi's-selām ḳurbān itdi. Dīnārı ṣadaḳa [054b/19] eyledi. Peyġāmber ‘aleyhi's-selām, ‘Urvet-i Bāriḳī'ye bir dīnār virdi ki bir ḳoyun ala. Bir dīnāra iki ḳoyun aldı. Birin bir dīnāra [055a/01] ṣatdı. Bir dīnārıla bir ḳoyun aldı. Peyġāmbere getürdi. Peyġāmber ‘aleyhi's-selām du‘ā itdi. Didi ki: 'Tañrı senüñ bāzāruña bereket virsün!' [055a/02] Ṣoñra Baṣra'da bāzāra çıḳardı. ‘Aẓīm aṣṣı iderdi. Ehl-i Baṣrada andan māl-dar kimesne yoġudı".

‘Abdu'l-lahi'bnü Yaḥyā Ṣab‘ī, aṣḥāb-ı [055a/03] Şāfi‘īden İmām-ı Ṣāliḥ, ‘ālim ü muṣannifidi. Rivāyet olundı ki bir niçe kişi geldi. Ḳılıçla dört yañdan vurdılar. Ḳılıçları

kesmedi. Şordılar [055a/04] ki: "Seni ḳılıç neçün kesmezdi?" Didi ki: "Siz çalarduñuz, ben bu āyetleri oḳurdum". Āyet budur: وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

[055a/05] فَاللهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ وَحِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ إِنْ كُلُّ

[055a/06] نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ

[055a/07] فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ وَاللهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ

[055a/08] مَجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ

Andan didi ki: "Bir gün cemā'atıla şaḥrāya çıḳduḳ. Gördük ki bir ḳurd, bir aruḳ ḳoyunla oynar, hīç ziyān [055a/09] itmez. Vaḳt ki yaḳın varduḳ. Ḳurd ḳaçdı. Gördük ki ḳoyunuñ boynında bir biti var bağlu. Açduḳ, gördük ki bu āyet içinde [055a/10] yazılmış". Şab'ī, biş yüz elli üç yılda vefāt itdi.

fāyide Rivāyet ḳılınur ki 'Īsā peyğāmber 'aleyhi's-selām ve Yaḥyā peyğāmber 'aleyhi's-selām [055a/11] beriyyede giderlerdi. Gördüler ki bir giyik ṭoğum durur; Gāyet buñalmış. 'Īsā peyğāmber Yaḥyā peyğāmbere didi ki: "Bu kelimātı [055a/12] ol giyik üzerine oḳı". Vardı, oḳudı. Fi'l-ḥāl ṭoğurdı. Kelimāt budur: حَنَّةُ وَلَدَتْ مَرْيَمَ وَمَرْيَمُ وَلَدَتْ

[055a/13] عِيسَى الْأَرْضُ تَدْعُوكَ يَا وَلَدُ اخْرُجْ يَا وَلَدُ اخْرُجْ

Ḥammādi'bnü Zeyd dir ki: "Ḳanḳı 'avrata ḥālet-i vilādetde bu kelimāt [055a/14] oḳıyalar, āsānlığıla ṭoğura". Yūnus bin 'Ubeyd dir ki: "Ḳaçan 'avrat üzerine yaḥūd her cānavara bu du'āyı oḳısalar, āsān [055a/15] ṭoğura". Du'ā budur:

اللَّهُمَّ أَنْتَ عُدَّتِي عِنْدَ كُرْبَتِي وَأَنْتَ صَاحِبِي عِنْدَ شِدَّتِي وَأَنْتَ وَلِيُّ نِعْمَتِي كُلُّ شَاةٍ بِرِجْلِهَا

[055a/16] مُعَلَّقَةٌ

Ya'nī her ḳoyun kendü ayağıla aşılur. Evvel bu meseli Vekī' bin Seleme söyledi ki Ka'benüñ, Taññ evinüñ mütevellīsidi. [055a/17] Cürhümden şoñra Mekke'de bir köşk yapdı. Anası ki adı Cezvedeyidi. Ol köşkde ḳodı. Aña çıḳardı. Ḥaḳ te'ālāya [055a/18] münācāt iderdi. 'Ulemā-i 'Arab dir ki: "Ol şıddīḳlardandı. Vaḳt-i vefātı ḥāżır oldı. Ḳavmin cem' itdi. Vaşiyyet [055a/19] itdi. Didi ki: 'Her ki ṭoğrı yola vara, ittibā' idüñ. Her ki aza, anı terk idüñ daḫı didi ki'". وَكُلُّ شَاةٍ بِرِجْلِهَا مُعَلَّقَةٌ

[055b/01]

el-ḫavāṣṣ Ḳoyun derisin ḳaçan çıḳduğı vaḳt, ıssıla ağaçlanan kimseye ṣarṣalar, acısın def' ide.

eş-şāhīn Türkīde daḫı şāhīndür. [055b/02] 'Abdu'l-lahi'bnü'l-mübārek dir ki:

şi'r

قد يفتح الله حانوتا بلا خزب . وقد فتحت لك الحانوت بالدين

Olur ki kişi naḳdıla [055b/03] dükkān açar. Sen bōrcıla açduñ dükkānı.

بين الاساطين حانوت بلا غلق تبتاع بالدين اموال المساكين

Direkler [055b/04] arasında bir dükkān ki kilīdi yoḳ. Alursın bōrca miskīnler mālın

طيرت دينك شاهينا تصيد به وليس يفلح

[055b/05] اصحاب الشواهين

uçurduñ. Dīnüñ avlarısın şāhīn gibi. Velī iflāḥ olmaz buncılayın şāhīn issiye. Yaḫūd [055b/06] her قسجى ki şāhīn ṭutar ya terāzū ṭutar. Ṭabī'ātı bārid-i yābisdür. Anuñiçün et ve süñügi ġāyet berkdür. Hem daḫı [055b/07] yuḳarudan aşağa ḳuvvetile tiz iner. Zīrā bārid-i yābisdür. Derisine ẕīḳ olur. Ağır olur. Gāh olur ki kendüyi yire urur, [055b/08] helāk ider. Ba'ż dir ki şāhīn diyü terāzū diline dirler ki bir ḥabbeyile bir yaña döner. Şāhīn anuñ gibidür. Bir ḥabbe [055b/09] artuḳ yise ya aç olsa, helāk olur. Ġāyet eyüsi oldur ki başı büyük ola, gözleri büyük ola, gögsi giñ [055b/10] ola, bāzūsı ṭolu ola, bil yaṣṣı ola, uyluğ yoğun ola, incük ḳısa ola, ḳanadı az ola, ḳuyruğı ince [055b/11] ola. Ḳanadları ḳuyruğından geçmeye. Ḳuyruğı, anı ḳanadından ziyāde ḳılmaya.

Evvel şāhīn avladan Ḳosṭanṭīndi. Şāhīn [055b/12] etlense, başı üzerine ṭutarlardı. Gölge eylerdi. Bir gün giderken bir ḳuş uçdı. Şāhīnlerüñ birisi indi. Çaldı, [055b/13] ol ḳuşı aldı. Ḳosṭanṭīn'e 'aceb geldi. Buyurdı, anı ta'līm itdiler şāhīne.

eş-şebed' 'Aḳrebdür.

el-ḥadīş من عض على

[055b/14] شبدعه من الاثام

Her ki dilin ısırup sākit olsa, cemī'i ḫalḳdan sālim ola.

eş-şübūṭ Balıḳdur ki ḳuyruğı ince, ortası [055b/15] yoğun. İrkegi çoḳ olur.

Ḳaçan aġa düşse, çıḳmasa, giri çekinür de sıçrar. Aġı yırtar, çıḳar. Gāh olur ki şu üzerine yuḳaru on [055b/16] arşūndan artuḳ sıçrar. Eti çoḳ olur.

eş-şücāʻ Büyük yılandur ki atlunuñ üzerine sıçrar, ḳuyruġı üstine dik ṭurur. [055b/17] Şöyle ki atlunuñ başına berāber olur.

el-ḥadīs̱ Peyġāmber ʻaleyhi's-selām dir ki: "Ḳanḳı kişi ki mālınuñ zekātın virmeye, mālı [055b/18] ḳıyāmetde şücāʻ yılan[ı] ṣūretinde gele. Ḳaçan ki ṣāḥibi göre, ḳaça. Yılan, aġzın açup üzerine düşe, ḥattā irişe, boynına [055b/19] ṭolana. Çaġıralar ki: 'Al ol mālı ki saḳlarduñ çünki'. Göre ḳurtulmaz. Elin aġzına ṣoḳa, elin çaynaya ayġır gemini kemirür gibi. İki [056a/01] yanında iki azusı ola, ḫınzīr azusı bigi".

şiʻr

فأطرق إطراق الشجاع ولو رأى   مساغا لناباه الشجاع لصمما

[056a/02] Ol ḫaṣmum yir gözledi, şücāʻ yılan[ı] aşaġa baḳup yir gözledügi bigi. Eger azusı sıġacaḳ yir görseydi, ḳaṣd iderdi. Yaʻnī ḫaṣmı [056a/03] eger süñüsi sıġacaḳ yir görse, bize ḳaṣd iderdi.

şeḥmetü'l-ʻarż Bir kiçirek cānavardur ḳoḫusı ḫūb. Od, anı yaḳmaz. Bir yanından girür, [056a/04] bir yanından çıḳar.

eş-şefteyn Bir ḳuşdur. Āvāzı, rebāb ṣavtı bigi. Ḳaçan ki görse ṣavt, ġāyet ḫūb olur. Ḳaçan, irkegin yavı ḳılsa, [056a/05] ayruḳ daḫı irkek ḳabūl itmez tā ölince. İrkegi gine ancılayın ḳaçan semrise, yilegi dökilür, beraber cimāʻ itmez olur ki dāyim ʻuzlet [056a/06] iḫtiyār ider. Düşmenden ṣaḳınur.

el-ḫavāṣṣ Yumurdası, bāh ḳuvveti[ni] ziyāde ider. Tersini gül yaġıla ḳarışdurup ʻavrat götürünse, [056a/07] raḥm aġrılarından emīn ola. Her ki anı ẕeker delügine dürtüp cimāʻ itse, andan özge kişi cimāʻ idmeye. Aña daḫı er almaya [056a/08] tā ölünce.

eş-şıḳḳu Şeyāṭīndür. Ṣūreti yarım ādem ṣūretidür. Dirler ki nesnās, şıḳḳla ādemden mürekkebdür.

Ḥikāyet [056a/09] iderler ki ʻAlḳama bin Ṣafvān bir gice giderdi. Bir yire vardı. Bir şıḳḳ aña göründi. Didi ki ʻAlḳama: يا شق قل لي ما لي ولك

[056a/10] اغمد عني منصلك تقتل من لا يقتل لك

"İy şıḳ! Eyit ki benümle senüñ işüñ ne? Ḳılıcuñ ḳınına ḳat. Öldürür misin saña öl-

[056a/11] dürmeyeni!"_Şıķ, aña didi: وا صبوبا قد حمرك

"Gel, senüñçün yaraķlandum. Ṣabr it saña yaraķlanan nesneye". [056a/12] İkisi de bir birin çaldı; ikisi de öldi. Ammā, Şıķķ, Saṭīḥ iki kişidür. 'Arabdaki kāhinlerdür. Ya'nī ġayb söyleyiciyidi ikisi de. Şıķķ, yarım [056a/13] ādemdi. Bir el, bir ayaġı, bir gözi, bir ķulaġı yoġudı. Bir yüzi vardı. Ḥāṣılı nīm-tenidi. Saṭīḥ'da aṣlā süñükden, barmaķdan [056a/14] yoġudı. Ḥaṣīr gibi dürürlerdi. Ṭarīķa vardı. 'Amrü'bnü 'Āmir'üñ 'avratıyıdı. Meşhūr kāhineyidi. Bu 'avrat ölecegi gün [056a/15] Saṭīḥ'ı getürdi; aġzına tükürdi. Didi ki: "Benüm hünerümde, 'ilmümde, ķāyim maķāmum olsun". Saṭīḥ'uñ başı ve boynı yoġıdı. [056a/16] Yüzi gögsindeyidi. Şıķķ'ı da getürdi; aġzına tükürdi. Andan ṣoñra vefāt itdi. Ḥacfe'de defn itdiler. Dirler ki [056a/17] İmām Ḫālidü'bnü 'Abdu'l-lah-ı Ķuşeyrī, şıķ ṣoyından idi.

eş-şaķrāķ Bir kiçirek ķuşdur gögercin mıķdārında. Yaşıldur. [056a/18] Ġāyet nāzük rengi var. Ķanadı ķaradur. Ķızıl, yaşıl ḫaṭları var. 'Arab anı şūm görür. Ḫayr fāl ṭutmaz. Rūm'da, Şām'da, [056a/19] Ḫorāsān'da çoķ olur. Ṭabī'atında ḥırṣ-ı ṭa'ām ve ḥükūmet-i oġurluķ ġālibdür. Bir birinüñ yavrusın oġurlar. Ādemden ıraġ [056b/01] olur. Depelerde yā ṭaġlarda olur. Velī yavrısın ādem yaķınında eylemez; el irmez yüce yirlerde eyler. Yuvası çirkīn ķoḫar. [056b/02] Ķalan ķuşı döger. Gine kendi çaġırur. Keennehü çoķ cimā' itmez.

el-ḫavāṣṣ Altun, nāķıṣe'l-'ayār olsa, eridüp şaķraķ [056b/03] ödün ķoyıcaķ, hem ķızıl olur hem 'ayārı tamām olur. Nite ki dilkü ödün ķoyıcaķ 'ayār eksilür. Ķaçan ödün ķıla dürtse, [056b/04] ķarardur. Eti ḥardur. İçegüde olan ġalīẓ yilleri taḥlīl ider.

eş-şemsiyye Ķızıl yılandur yılduraġan. Ķaçan gözi aġrısa, yaḫūd [056b/05] kör olsa, maşrıķa muķābil dīvāra çıķar. Gözin gün ṭoġarken* bir sā'at ṭutar. Ķaçan göz şu'lesi gözine girse, gözi nūr- [056b/06] lanur, ẓulmeti gider. Yidi gün bu ṭarīķa ider. Tā ki gözinüñ nūrı tamām olur. Ķalan yılan kör olsa, yaşıl rāziyāne aġacına [056b/07] gözin sürer, ḫōş olur.

eş-şeyḫü'l-yehūdī Deñiz cānavarıdur. Aķ saķalı var. Yüzi ādem yüzine beñzer. Teni ķurbaġa tenine, [056b/08] ķılı şıġır ķılına beñzer. Buzaġu mıķdārınca var. Sebt gicesi deñizden çıķar gün ṭolımınca. Hemān ki gün ṭoluna ķurbaġa bigi sıçrar. [056b/09] Ṣuya düşer. Daḫı görinmez tā bir sebt gicesine dek daḫı.

el-ḫavāṣṣ Derisin nıķrise ķosalar, fi'l-ḥāl ṣaġ ola.

---

* Mükerrer

eş-şīhem [056b/10] İrkek kirpüdür.

şi'r

لئن جدّ أسباب العداوة بيننا لترتحلنّ منّي على ظهر شيهم

Eger becid olursa eşbāb-ı [056b/11] 'adāvet, arada anlar bizden gide kirpü arḳasına binüp. Ya'nī ġāyet zaḥmet ve meşaḳḳatıla gideler. Yaḫūd süñülere bindürüp, [056b/12] kirpü arḳasına binmiş bigi olalar.

Ebū Züveyb şā'ir dir ki: "İşitdük ki Peyġāmber ḥażreti ḫastadur. Ġāyet ġuṣṣayıla ol [056b/13] gice yatdum. Şol ḳadar uzun oldı ol gice ki keennehü ḳarañusı kesilmez. Ṣabāḥa yaḳın bir āvāz işitdüm ki bu şi'ri [056b/14] eydür:

خطب أجلّ أناخ بالإسلام بين النخيل ومعقد الإحرام

Emr-ü 'azīmdür ki İslām içinde ẓāhir oldı. [056b/15] Ḫurmā bōstanıla iḥrām baġlanan yir arasında

قبض النبي محمد فعيوننا تذر الدموع عليه بالسجام

ḳabż oldı [056b/16] Tañrınuñ resūlı Muḥammed. Lā-cerem gözlerimüz dökdi yaşım anuñ üzerine ḳoġalarla. Sıçrayu uyandum. Göge naẓar itdüm. [056b/17] Sa'd-ı dāmucdan özge yıldız görmedüm. Fāl itdüm. Didi ki: "Arabda bir zīc var. Ġālibā Peyġāmber 'aleyhi's-selām fevt oldı'. Deveye [056b/18] bindüm, gitdüm Medīne'ye. Vaḳt ṣabāḥ oldı. Bir şīhem gördüm. Bir yılan aña ṭolanmış. Velī şīhem yılanı çaynar. Tā ki yidi. [056b/19] Te'vīl itdüm. Didüm ki şīhem, Peyġāmberüñ ṣoñında ḫalīfesidür. Yılan aña ṭolaşduġı, ḫalḳ, ḥaḳdan dönüp ol ḫalīfeye [057a/01] ṭolaşduġıdur. Şīhem yılan yidügi, ol ḫalīfe ġālib olduġıdur. Āḫirü'l-emr, andan bir ḳarġa itdi. Ol da ḳalbüme bu ma'nā bıraḳdı. [057a/02] Medīne'ye geldüm. Gördüm ki Medīne iñiler. Şol ḥācılar iḥrām baġlanduḳda niyāz tażarru' idüp iñiledügi bigi. Ṣordum ki nedür? [057a/03] Didiler ki: 'İki cihān faḫrı Resūlallah ṣallallahü 'aleyhi ve sellem, ḳabż oldı'. Mescidde girdüm ḫālī, kimse yoḳ. Peyġāmberüñ evine [057a/04] geldüm, ḳapuya perde ṭutulmış, ehl-i ḫalvet ḳalmış. Didüm ki aṣḥāb ḳanı? Didiler ki Benī Sā'id ṣuffesinde. Anda vardum. Ebū Bekr [057a/05] ve 'Omer ve cemā'at-ı Ḳureyş ve enṣār[ı] anda buldum. Ḫilāfet bābında çoḳ söz oldı. Ebū Bekr, bir söz söyledi: az, öz. Cemī'i muṭī' ol- [057a/06] dılar. 'Ömer de söyledi. Andan elin uzatdı. Ebū Bekr'e bey'at itdi. Andan Ebū Bekr cemā'atıla çıḳdılar. Peyġāmberüñ 'aleyhi's-selām namāzın ḳıldı. [057a/07] Defn itdük".

bābü'ṣ-ṣād

eṣ-ṣafer Ṣafāriyye dirler bir ḳuşçuġazdur. Gice olıcaḳ bir aġaç budaġına iki ayaġından başı aşaġa [057a/08] aṣılur. Ṣabāḥa dek çıġırur. Ḳazvīnī dir ki: "Gök üstine yıḳıla diyü ḳorḫup çıġırur". Ba'ż dir ki ṣāfir ṣidüḥ ḳuşı, çōrapçı [057a/09] daḫı dirler. Yuvasını bir töbede bigi eyler de aṣa ḳor. Eger yuvası olmasa, ayaġından aṣılur da çaġırur.

eṣ-ṣurud Bir ala ḳuşdur. [057a/10] Başı büyük. Yarısı aḳ, yarısı ḳara. Pencesi büyük. Serçe, ġayrını avlar yir. Ṭaġlar başında ya aġaç başında görinür. [057a/11] Ġāyet şerīrdür. Dürlü dürlü ṣavtı var. Her ḳuş olsa anuñ bigi öter. Tā ki buña dirilür, yaḳın gelür. Göricek [057a/12] bu ḳuşlar ḳorḫusından bir birine ṭoḳınur. Burnıla [bir] birin vurur. Fi'l-ḥāl pāreleri yir. Birinde gine birinde ya küllüsini yaḫūd [057a/13] az ḳurtulur. صردصوام dirler. Ya'nī ōruç ṭutucı ṣurd dirler. 'Āşūrā güni ṣurddan öñdin hīç ḳuş ṣavm itmedi; ol [057a/14] ṣavm itdi. Velīkin bu söz yalandur. Zīrā ki bunı Ḥüseyni ḳatl iden Yezīdīler didi.

Ḥikāyet olınur ki bir A'rābī oġlını [057a/15] sefere gönderdi. Geldi, ṣordı ki: "Seferde ne gördüñ?" Didi ki: "Ṣuṣadum, saḳaya vardum ṣu diledüm. Ṣurd ötdi. Bu A'rābī [057a/16] didi ki: 'Hāy! Baġla ḳırbanuñ aġzın. Eger baġlamazsañ oġlum degülsin'. Didüm ki: 'Baġladum'. Gitdüm, gine ṣuṣadum. Gine vardum. [057a/17] Gine ṣurd ötdi. Bu A'rābī didi ki: 'Eger oġlumsañ ḳo git ḳırbayı, açma'. Oġlan didi ki: 'Gitdüm. Ṣoñra gine vardum'. Ṣurd ötdi. [057a/18] A'rābī didi ki: 'Ḳılıçla ḳırbayı çal, iki pāre eyle. Oġlan didi ki: 'Çaldum'. A'rābī didi ki: 'İçinde ne var?' Oġlan didi ki: 'Gördüm ki [057a/19] içinde yılan var'".

ḥikāyet Bir A'rābīnüñ oġlı seferden geldi. Didi ki: "Yolda ne gördüñ?" Oġlan didi ki: "Bir depe başında [057b/01] bir ḳuş gördüm". A'rābī didi ki: "Uçurmazsañ atañ degülem". Oġlan didi ki: "Uçurdum". Andan A'rābī didi ki: "Ḳuş nitdi?" Oġlan [057b/02] didi ki: "Bir ṭaş üstine ḳondı". A'rābī didi ki: "Ṭaşı döndür, yoḫsa atañ degülem" didi. Oġlan didi ki: "Döndürdüm". A'rābī [057b/03] didi ki: "Ṭaş altında bulduġuñdan naṣībüm vir" didi. Oġlan didi ki: "Virdüm". Altında genc varıdı. Oġlan aldıyıdı. Atasına da [057b/04] naṣīb virdi.

Bir ḳurdçuġazdur. Gice öter. Ba'ż ḫalḳ, aña 'çırḳıdı' dir. Ḳızıl olur, ḳara olur, gök [057b/05] olur.

el-ḫavāṣṣ İbn Sīnā dir ki: "Ol keneyle bevāsīre menfa'ati çoḳdur. Çırḳıdı[yı] yandurup dögse, tūtiyāya [057b/06] ḳatsa, göz nūrın ziyāde ider. Ṣıġır ödile ḳarışdurup göze çekse, göz oynamasına fāyide ider".

eṣ-ṣufrad Ṣufrad, çekükdür. [057b/07]

el-meṡel أجبن من صفرد

Ya‘nī çekükden ḳorḫaḳdur.

şi‘r

تراه كالليث لدى أمنه وفي الوغى أجبن من صفرد

Fulānı [057b/08] arslan bigi görürsin ittibā‘ ḳatında. Velī cengde çekükden ḳorḫaḳdur.

eṣ-ṣaḳr Her avlayan ḳuşa ‘Arab, ṣaḳr dir. [057b/09] Ḥattā şāhīne, bāza, 'uḳāba ṣaḳr dir. Bir cinsdür. Üç dürlü nev‘i vardur. Biri çaḳırdur. Birine 'künec' dir. ‘Arab, ‘Acem [057b/10] 'carġ' dir. Birine 'yū’yū" dir. ‘Arab, ehl-i Mıṣr, 'ḥalab' dir. Çaḳır, ba‘ż ġāyet eyü olur, zaḥmete ḳatlanur. Galīẓ ġıdāyı hażm [057b/11] ider. Ādeme tiz mūnis olur. Bahādur olur. Mizācı ġāyet bārid-i raṭbdur. Anuñiçündür ki giyige, ṭavşana ögrenür, [057b/12] ḳuşa ögrenmez. Aġırlıġından, mizāc-ı bāridliginden ṣu içmez bir yıl da ṭurursa. Daḫı aġaçda yuva itmez. Ya maġārada ya ḳaya [057b/13] yaruġında olur. Evvel çaḳır avladan Ḥāriṡi'bni Mu‘āviye'dür. Sebeb oldur ki bir gün gördi ki bir ṣayyād aġ ḳurmış serçeyiçün. [057b/14] Nā-gāh bir çaḳır indi. Bir serçeyi vurdı. Oturdı, yidi. Buyurdı, anı ta‘līm iddiler. Bir şikāra çıḳdı, bir ṭavşan gördi. [057b/15] Çaḳır, ṭoġancı elinden uçdı. Ṭavşanı ṭutdı. Ḥāriṡ[e] daḫı ‘aceb geldi.

Bir nev‘ carġdur. Mizācı ḥārrdur. Ġāyet cüṡṡesi [057b/16] kiçidür. Ḳuyruġı ḳışadur. Mizācı bārid-i raṭbdur. Ṣabrludur. Ḥareketi giçdür. Velī çaḳırdan bunuñ mizācı ḥārdur. Anuñiçün [057b/17] yüreklüdür. Evvel Behrām-ı Gūr şikār itdi. Bunuñla sebeb oldı ki bir gün gördi, bir yū’yū’ çekük ḳovar. Ḳalḳar bile ḳalḳar. [057b/18] İner bile iner. Āḫir, ṭutdı yidi. Vardı. Buyurdı. Ta‘līm itdiler.

Nāşī vaṣf ider: ويؤيؤ مهذب أنيق كأن عينيه

[057b/19] لدى التحقيق

Yū’yū’ ki pāk sīreti ḫūbdur. İki gözi taḥḳīḳde فصان مخروطان من عقيق

iki yüzük ḳaşına [058a/01] beñzer ki ‘aḳīḳde ola.

el-ḫavāṣṣ Dirler ki ṣaḳruñ ödi yoḳdur. Dimāġıla ẕeker delük itse, ḳuvvet-i bāh[ı]

ziyāde ider.

eş-şunnāce [058a/02] Ḳazvīnī dir ki: "Bir cānavardur ki andan ulu cānavar yoḳdur". Bir yir durur ki yite. İn uzunı bir fersaḫ. Her ḥayvān ki gözi ol şunnāceye [058a/03] ṭuş ola. Fī'l-ḥāl olur, ḳaçan şunnāce gözi bir ḥayvāna ṭuş olsa, şunnāce ölür. Sāyir ḥayvānāt bu sırrı [058a/04] bilürler de gözlerin yumup bunuñ ḳarşusına gelürler. Tā ki şunnāce anı göre, öle. Etin yiyeler, bir iki ay ġıdā idineler. [058a/05]

ḥikāyet Nu'mān bin 'Adiyy dirlerdi aṣḥābda 'Ömerüñ ḳavmidi. Emīre'l-mü'minīn, anı Mīsān'a beglige gönderdi. 'Avrat varmadı. [058a/06] Ṣāḥib-i ḥüsn idi. Severdi. Mīsān'dan mektūb gönderdi. 'Avratına bu ebyāt[ı] yazdı, gönderdi.

şi'r

من بلغ الحسناء ان

[058a/07] حليلها بميسان يسقى في زجاج وحنتم

Kim ḫaber virür ol ṣāḥib-cemāle ki Mīsān'da içerüz şişeden, sırçadan. [058a/08]

اذا شئت غنتني دهاقين قرية وصناجة تجذو على كل منسم

Ḳaçan dilersem baña ırlar, gūyun ikincisi daḫı çengī [058a/09] cāriyeler ırlar. Her yüce yirde

اذا كنت ندماني فبالاكبر اسقني ولا تسقني بالاصغر المتثلم

eger nedīmiseñ [058a/10] daḫı büyük ṭoluyıla içür. İçürme küçücek ayaġıla ki gedilmişdür.

لعل امير المؤمنين يسوءه تنادمنا بالجوسق

[058a/11] المتهدم

Ola ki emīre'l-mü'minīne ḫōş gelmeye bizüm ṣoḥbet itdügümüz yıḳılmış eski köşkde. Vaḳtī emīre'l-mü'minīn 'Ömer, [058a/12] bu mektūbı gördi. Fī'l-ḥāl Nu'mān'a mektūb yazdı. Ṣūret-i mektūb budur.

بسم الله الرحمن الرحيم حم تنزيل

[058a/13] الكتاب من الله العزيز الحكيم غافر الذنب وقابل التوب شديد العقاب ذي الطول لا اله الا هو اليه المصير

[058a/14] اما بعد فقد بلغني قولك

Ya'nī senüñ ḳavlüñ baña irişdi bu beyt. لعل امير المؤمنين يسوءه تنادمنا بالجوسق المتهدم

[058a/15] Vallāhi hem ol nesne baña ḫōş gelmedi. Vardı, emīre'l-mü'minīn 'Ömer, Nu'mān'ı 'azl itdi. Vaḳt, Nu'mān geldi. Emīre'l-mü'minīn 'Ömer ṣordı. [058a/16] Nu'mān didi ki: "Vallāhi ne ḫamr ne çeng varıdı. Bu şi'ri eyitdüm, velī hīç nesne vāḳı' olmadı". 'Ömer didi: "Ben de eyle ṣanurdum. [058a/17] Velīkin, şinden ṣoñra sen ayruḳ beglik eyleme! didi". Nu'mān vardı, Başrada oturdı. Ġazāya meşġūl oldı tā ölünce. [058a/18] اذا لاح الصوار ذكرت

eṣ-ṣevād Giyik sürisidür. Müşg ḳabına da dirler. Şā'ir iki ma'nāyı cem' itdi bu şi'rde.

[058a/19] ليلى واذكرها اذا نفح الصوار

Ḳaçan giyik sürüsi görünse, Leylī añaram, hem anı añaram ḳaçan müşg ḳabı ḳoḫsa. [058b/01] Ya'nī giyiklerüñ gözü, boynu, Leylī gözine, boynına beñzer. Anları göricek Leylī öñüme düşer. Hem müşg ḳoḫusın işitsem Leylī öñüme [058b/02] düşer. Zīrā, Leylī ḳoḫusına beñzer.

bābü'ż-żād

żān Ḳoyundur. Ḥaḳ te'ālā ḳoyuna şöyle bereket virdi ki yılda bir kez [058b/03] ṭoġurur, dāyima boġazlanur, yinür, gine yir yüzinde andan çoḳ nesne yoḳdur. Yırtıcı cānavarlar yidi sekiz ṭoġurur, gine andan az nesne yoḳ. [058b/04] Ḥükemā bu meṣeli ẓālimile mazlūma, ẓālime, 'ādile meṣel iderler. Keçile ḳoyun arasında żıdlık vardur. Anuñiçün biri birine [058b/05] yükürmez.

'Aceb budur ki ḳoyun, fīli, cāmūsı görür, cānavarları görür ḳorḫmaz. Hemāndem ki ḳurdı göre, ḳorḫuda ṭuracaḳ [058b/06] yir bulmaz. Ḫāṣıyyeti çün Ḥaḳ te'ālā, ẕātında, ṭabī'atında ḳoyupdur. Bundan ġarīb budur ki yüz ḳoyun bir gicede, bir aġıl içinde [058b/07] ḳuzılar. Ayırıcaḳ çōbān, ḳoyun alur gider. Ḳuzısın ḳarañuda ḳor. Gündüz götürüp emişdüricek, her ḳoyun kendü ḳuzusından ayruġı [058b/08] almaz; her ḳuzu da anasına varur, bilür. Andan özge ḳoyuna varmaz.

Hindde bir ḳoyun vardur. Ardındaġı ḳuyruġından özge bir ḳuyruḳ, [058b/09] gögsinde iki ḳuyruḳ, yaġrında iki ḳuyruḳ, iki uyluġında olur. Gāh olur ki ḳuyruġı çoḳlıġından yürüyimez olur. Eger ḳoç, [058b/10] yaġmur yaġarken yükürse, toḫum ṭutmaz. Eger foryāẕ eserken yükürse, ḳuzı irkek olur. Eger öyle yili eserken yükürse, dişi olur. [058b/11]

el-ḥadīṣ Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: "Tañrı te'ālānuñ ḳullarından ba'ż ola ki dilleri baldan ṭatlu ola, göñülleri ṣabrdan [058b/12] acı ola. Ḳoyun derisin giyeler,

dīnlerin dünyāya ṣatalar". Ḥaḳ te'ālā dir ki: "Bunlar baña mı cür'et iderler? İlāhlıġum ḥaḳḳıçün [058b/13] anlara bir belā virem kim ḥakīmler ḥayrān ḳala".

el-emsāl أجهل من راعي ضأن

Ya'nī ḳoyun çōbānından artuḳ cāhildür ve aḥmaḳ. [058b/14] من راعي ثمانين

Ya'nī seksen ḳoyun güdenden aḥmaḳdur. Bu meselüñ aṣlı oldur: Bir A'rābī Kisrāya bir beşāret ḫaberin [058b/15] muşdıladı. Kisrā didi ki: "Benden ne dilerseñ dile". A'rābī didi ki: "Seksen ḳoyun dilerem". Buyurdı, virdiler.

İbnü Cālūya [058b/16] dir ki: "Peyġāmberüñ 'aleyhi's-selām, bir 'Arab, vaḳtda ḥācetin ḳażā itdi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: 'Medīne'ye bile gel' didi. Geldi. Peyġāmber [058b/17] 'aleyhi's-selām didi ki: 'Seksen ḳoyun mı sevgülüdür, yoḫsa benümle cennetde bile olmak mı?' Didi ki: 'Belki seksen ḳoyun'. Buyurdı, seksen [058b/18] ḳoyun virdiler. Didi ki: 'Mūsā peyġāmbere gelen ḳarıcuḳ 'aḳılluyımış'. Murād ol ḳarıdur ki Mūsā'ya ḳulavuz olup, Yūsuf [058b/19] peyġāmberüñ süñügin gösterdi. Mūsā 'aleyhi's-selām didi ki: 'Benümle cennetde bile olmaġı yig seversin, yoḫsa yüz ḳoyun mı?' didi. Ḳarı didi ki: [059a/01] 'Cennetde bile olmaġı yig severem'".

el-ḫavāṣṣ Ḳoyun eti sevdāyı def' ider, menī[yi] ziyāde ḳılur, semmi men' ider. İnenmiş ḳoyun eti, ḳuvvet-i [059a/02] bāhı ziyāde ider. Ḳoyun ḳanın ıssıla aḳ yire -ki tende olur- ya ayaġından dürtseler, bu yir rengi taġayyür ider. Tāze ḳoç baġrın yandurup [059a/03] dişe sürse, aġardur. Ḳoç boynuzın agaç dibine gömse, yimiş çok ola. Ḳoç ödün göze çekse, şu inmesin men' ider. Süñügin [059a/04] ılgın odunıla yaḳsa, külini gül yaġıla düzülmiş mūm[a] ḳarışdurup baş yaruġına dürtse, bitüre. Dişi ḳoyun yüñin [059a/05] 'avrat götürse, ḥāmile olmaya aṣlā. Aḳ yüñile bal çanaġın örtseler, ḳarınca girmeye.

eż-żabb Kelerdür. Dirler ki ġāyet unutġan- [059a/06] dur. Anuñiçün delüginden ıraḳ gitmez daḫı şu içmez. İrkeginüñ iki zekeri olur, dişisinüñ iki ferci olur.

Enes rivāyet ider: "Keler, [059a/07] delüginde olur. İnsānuñ ẓulmı ucından zekeri iki çatal olur yılan dili gibi. Yitmiş yumurda yumurdlar. Yiri ḳazar, gömer. Ḳırḳ gün ḳarşu [059a/08] yörenür. Tā ki yavrusı çıḳar, yumurdası gögercin yumurdası bigi olur. Ḳışın delüginden çıḳmaz. Yazın çıḳar. Gözi görmez. Gözin gine ḳarşu [059a/09] ṭutar. Tā ki gözi açılur. 'Akrebile dostlıḳ ider. Getürür, delüginde ḳor. Tā ki elin ṣoḳsalar oda daḫı kāhilliginden yavrusın [059a/10] yir".

şi'r

Oğlanlaruñ yidügi keler gibi tā ki oğlanlaruñ adsuz [059a/11] ṣansuz ḳoduñ. Daḫı 'ömri uzun olur, ḳanı çoḳ aḳar. Ṣabāḥ boğazlansa, giceye dek ölmez. Ḥattā oda yaḳın getürse deprenür. [059a/12] Ümmeytü'bnü Ebī'ṣ-ṣalat işāret ider keler[üñ] ḳışın çıḳmaduğına bu şi'rinde ki 'Abdu'l-lahü'bnü Cüd'ān'a gelüp, ḥācet 'arż iderdi: [059a/13]

şi'r

Ḥācetüm ẕikr ideyüm mi yoḫsa kifāyet ider mi senden [059a/14] ḥayā itdügüm ki 'ādetün saḫādur. إذا أثنى عليك المرء يوما كفاه من تعرضه الثناء

Ḳaçan kişi saña medh itse ḥācetin, [059a/15] 'arz itmekde medḥi kāfīdür, yiter.

كريم لا يغيره صباح عن الخلق الجميل ولا مساء

Dir ki tağayyür itmez anı ṣabāḥ, [059a/16] ḫūbluḳdan, hem gice daḫı tağayyür itmez.

يباري مكرمة ونجدا إذا ما الضب أجحره الشتاء

Mevcūdür yā keremde [059a/17] hem ululuḳda. Ḳaçan ki keler, ḳışın delüginde yatur.

فأرضك كل مكرمة بناها بنو تيم وأنت لها سماء

Yir mertebe- [059a/18] sindedür ki her ki anı yapdı. Te'mīm oğlanları sen anlara semāsın.

Sened-i ṣaḥīḥile rivāyetdür 'Ömer'den raḍyallahü 'anh [059a/19] ki Benī Selīmden bir A'rābī, bir keleri yiñine ḳoyup geldi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām aṣḥābıla bir meclisde otururdı. Didi ki: "Yā Muḥammed! Senden [059b/01] keẕẕāb, senden yalancı daḫı ana ḳarnına düşmedi. Eger 'Arab, beni ivecek diyü 'ayb itmeseydi, seni ḳatl iderdüm. Ḫalāyıḳ şāẕ olurdı". [059b/02] 'Ömer raḍyallahü 'anh didi ki: "Yā Resūlallahi! Ḳo bu kāfiri ḳatl ideyin!" Resūlallah ṣallallahü 'aleyhi ve sellem didi ki: "Bilmez misin yā 'Omer ki [059b/03] إن الحليم كاد أن يكون نبيا

ya'nī ḥalīm kişi yaḳın olur ki peyġāmber ola". Andan A'rābī geldi, bir keleri Peyġāmberüñ [059b/04] 'aleyhi's-selām öñine bıraḳdı. Didi ki: "Lāt-ü ġurrā ḥaḳḳıçün ben saña īmān getürmezin, bu keler īmān getürmeyince". Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi

ki: [059b/05] "Yā żabbü keler!" Faṣīḥ zebānıla ʿArabī söyledi. Cemīʿi işitdiler. Didi ki: "Lebbeyk ve saʿdeyk yā Resūlallahi rabbi'l-ʿālemīn" Peyġāmber ʿaleyhi's-selām [059b/06] didi ki: "Kime ʿibādet idersin?" Keler didi: "Ol Tañrıya ki ʿarşı gökdedür, salṭanatı yirdedür, yolı deñizdedür, raḥmeti cennetde- [059b/07] dür, ʿaẕābı cehennemdedür". Peyġāmber ʿaleyhi's-selām didi: "Yā żabbü! Ben kimem?" Didi ki: "Resūlallahi rabbi'l-ʿālemīnsin, ḫatemü'n-nebiyyīnsin. [059b/08] Her ki seni taṣdīḳ idüp inandı, felāḥ buldı. Her ki seni tekẕīb itdi, inanmadı, nevmīẕ oldı". Aʿrābī derḥāl īmāna [059b/09] gelüp didi: اشهد ان لا اله الا الله وانك رسول الله حقا.

"Vallāhi geldügüm ḥālde senden mebġūż baña kimse yoġıdı. [059b/10] Şimdi sen baña nefsümden, veledümden maḥbūbsın. Saña īmān getürdi, ḳılum, derim, içüm, ṭaşum". Peyġāmber ʿaleyhi's-selām didi ki: "Şükr Ḥaḳḳa ki [059b/11] saña hidāyet itdi bu dīne. Dīn ḳabūl olmaz namāzsuz, Ḳur'ānsuz". Didi ki: "Baña taʿlīm it yā Resūlallahi!" Peyġāmber ʿaleyhi's-selām sūre-i [059b/12] Fātiḥāyı, ḳul hüvallahü eḥad[ı] taʿlīm itdi. Aʿrābī didi ki: "Az kelāmda daḫı çoḳda bundan yig kelām işitmedüm". Peyġāmber ʿaleyhi's-selām didi ki: [059b/13] "Rabbü'l-ʿālemīn kelāmıdur, şiʿr degül. Ḳaçan ḳul hüvallahü eḥad[ı] bir kez oḳısañ, s̱ülüs̱ Ḳur'ānca s̱evāb var. İki oḳısañ, s̱ülüs̱ānca. Üç [059b/14] oḳısañ, tamāmınca s̱evāb var". Aʿrābī didi ki: "Ẕī-pādişāh anı ḳabūl ider, çoḳ virür". Peyġāmber ʿaleyhi's-selām didi ki: "Mālıñ var mı?" [059b/15] Aʿrābī didi ki: "Benī Selīmde benden faḳīr yoḳdur". Aṣḥāba Peyġāmber ʿaleyhi's-selām didi ki: "Viruñ şol ḳadar". Virdiler ki ṭon boyınca [059b/16] oldı, yıġıldı. ʿAbdu'r-raḥmani'bnü ʿAfv didi ki: "Bir deve vireyin ki her ne ḳorsa yitsün, hīç nesne aña yitmesün". Peyġāmber ʿaleyhi's-selām [059b/17] didi: "Ḥaḳ teʿālā cennetde saña bir mücevvef dürden bir deve vire ayaḳları zümürütden, gözleri zebercedden. Üzerinde bir hevdec [059b/18] ola. Ortası sündüs istebraḳ ola. Binesin, ṣırāṭdan yıldırım şaḳrı bigi fi'l-ḥāl gecesin". Aʿrābī çıḳdı gitdi. Biñ [059b/19] Aʿrābiye uġradı, ḳılıçlu, süñülü. Didi ki: "Ḳanda gidersiz?" Didiler ki: "Ol yalancı ki peyġāmberüm dir. Anı ḳatl itmege giderüz". [060a/01] Aʿrābī didi ki.

اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا رسول الله

Didiler ki: "Delü mi olduñ? Dīnüñden döndüñ!" Bunlara [060a/02] ḥikāyet ḫaber virdi, cemīʿsi didiler. لا اله الا الله محمد رسول الله

Andan Peyġāmbere geldiler. Didiler ki: "Yā Resūlallah! Bize ne [060a/03] buyurursın?" Peyġāmber ʿaleyhi's-selām didi: "Varuñ, Ḫālidi'bnü'l-Velīd ʿalemi altında oluñ, aña leşker oluñ". Bunlardan özge bir defʿada [060a/04] biñ kişi īmāna gelmedi.

el-emsāl أخدع من الضب

Ya'nī kelerden aldaġandur. Şā'ir dir: وأخدع من ضب إذا جاء حارشه

[060a/05] أعد له عند الذنابة عقربا

Kelerden çevükdür ki ḳaçan avcı gelse yaraḳlar. Anuñiçün ḳuyruġı ḳatında bir 'aḳreb tā ki [060a/06] ḳuyruġına yapışıcaḳ elin ṣoḳa.

el-ḫavāṣṣ Keler ḳanḳı kişinüñ ki iki ayaġı arasından geçse, ayruḳ cimā'a ḳādir olmaya. [060a/07] Yüregin yise, ġuṣṣası daḫı ḫafaḳānı zāyil ḳıla. İçi yaġın eridüp zekere dürtse, şehvet-i cimā'ı ziyāde ide. Yaġın yise, [060a/08] çoḳ zamān ṣusamaya. Ḫāyesin götürse bile, ḫadem kendüyi seve. Topuġını anuñ yüzine baġlasa, hīç at anı geçmeye. Derisini ḳabż [060a/09] itse, ṭutan kişi bahādur ola. Derisine bal ḳoysa, her kim ki yalasa, şehvet-i cimā'[ı] ziyāde ide. Ḳıġın, baraṣa, çıġıda [060a/10] dürtse, gidere. Göze çekse, aġı gidere, ṣu inmesin men' ide.

eż-żab' Sırtlañdur. Bir yıl irkek olur da anda ḥāmile olur. [060a/11] Bir yıl dişi olur anda ṭoġurur. 'Arabda bir ḳavm vardur, 'Żab'iler' dirler. Eger birisi biñ kişinüñ içinde olsa, sırtlañ [060a/12] andan özge kişiye ḳaṣd itmez. Ādem etine ḥarīṣdür. Anuñiçün ḳabri açar. Ādemi uyur görse, gelür başı altını çuḳur eyler de [060a/13] yapışur, boġazın keser. Ḳanı çuḳura ṭolar da içer. 'Arab ṭavarı yapısuz ḳalsa du'ā ider, dir ki: اللهم ضبعا وذئبا

[060a/14] Ya'nī yā Rabbi! Sırtlañıla ḳurdı cem' it. Zīrā cem' olıcaḳ ikisi bir birin men' ider. Ḳaçan ay aydıñında it yüksekde olsa, [060a/15] aşaga gölgesi düşse, gelür etüñ gölgesini başar da eti bī-ḫōş olup aşaġa düşer de ṭutar da yir. Yürise aḳsaḳ bigi [060a/16] yürür. Zīrā ṣaġ yanınuñ ruṭūbeti ziyādedür. Lā-cerem siñir uzanur da aḳsaḳ bigi olur.

el-emsāl أحمق من ضبع

Ya'nī [060a/17] ṣırtlañdan aḥmaḳdur. Zīrā avcı gelür, bunda yoḳ diyü diyü siñirin baġlar. Hīç dınmaz, inanur. Meşhūr meseldür. كمجير أم عامر

[060a/18] Ya'nī sırtlañ ḳurtaran bigidür. 'Ümm-ü 'āmir' sırtlanuñ laḳabıdur. Meselüñ aṣlı oldu[r] ki bir ḳavm ava çıḳdı. Sırtlan gördiler. Ḳova [060a/19] ḳova bir 'Arab ḫaymesine bıraḳdılar. 'Arab ḳılıç aldı, bunlara ḳarşu çıḳdı. Bunlar didi ki: "Şiḳārumuzı vir!" Ol didi ki: [060b/01] "Allah ḳılıcı elümdeyiken siz anuñ yöresine varmazsız" didi. Bunlar döndi gitdi. 'Arab ṭurdı, süd ṣaġdı. Bir ḳaç çanaḳ süd getürdi. [060b/02] Sırtlanuñ öñüne ḳodı. Birez andan içdi. Dirildi, rāḥat oldı. Bir gün 'Arab ḫaymesinde uyurdı. Sırtlan üstine [060b/03] sıçradı. Ḳarnın yardı, öldürdi. Ḳanın içdi. Ḳodı gitdi. 'Ammüsı oġlı geldi. Gördi ki bu kişi bu ḥālde sırtlanuñ [060b/04] yirine baḳdı. Gördi ki

gitmiş. Didi ki: "Vallāhi sırtlan itdi". Ḳılıcın eline aldı. Aṯına bindi. Ardına düşdi. Ḥattā irişdi, depeledi. [060b/05] Bu şi'ri inşā itdi:

şi'r

ومن يصنع المعروف في غير اهله · يلاقي كما لاقي مجير ام عامر

Her ki iḥsānı ġayrı ehline [060b/06] atsa, uġrar sırtlan ḳurtaran uġraduġına.

ادام لها حين استجارت بقربه · قراها من البان اللقاح الغزاير

Sıġınduġı [060b/07] vaḳtde aña dāyim ḳıldı ḳırbayı ki anı ḳonuḳladı südle. Şol süd çoḳ develerüñ واسمنها حتى اذا ما تمكنت

[060b/08] فرته بانياب لها واظافر

ṭoyurdı. Anı tā ki tamām ṭoydı. Yüridi. Dişleriyle hem pencelerile kendüyi ḳurtaranı. فقل

[060b/09] لذي المعروف هذا جزاء · من غدا يصنع المعروف في غير شاكر

Eyit iḥsān idenlere ki budur cezāsı ol kişinüñ [060b/10] ki iḥsān ḳadrin bilmeye, şükrin ḳılmayana ide.

el-ḫavāṣṣ Derisin bile götüren itden ḳorḫmaya. 'Unṣul ṣoġanın elinde ṭutsa, [060b/11] sırtlan andan ḳaça. Ḳaçan eñsesi ḳılın, ḫasta oġlancuġa yidi gün tütüzseler, ṣaġ ola. Ḳaçan ẕekeri ḳurudup dögse, [060b/12] ḳanḳı 'avrat ki bilmedin yiye, şehvet-i cimā' ḳalmaya gide. Kim ki sırtlan fercinden bir pāre bile götürse, cemī'i ḫalḳa maḥbūb ola. [060b/13] Dişini bāzūsına baġlayan hiç unutmaya. Derisile bir kīleyi ḳaplasa da toḫm ölçse, ekin āfetinden emīn ola. Ḳanın [060b/14] yise vesvās gide. Ebū Cehl ḳavunın elinde ṭutsa, sırtlan ḳaça.

eż-żafda' Ḳurbaġadur. Ba'ż yumurdlar. Yumurdadan çıḳar, [060b/15] ṣuya dökilür. Ba'ż durur. Ṣuda olur 'ufūnetden. Ba'żı yaġmur çoḳ yaġan yirde. Ṭopraḳdan sā'at-i vācidde [060b/16] durur, ṣūrete gelür. Anı yaġmurla yaġdı ṣanurlar. Ḳurbaġanuñ süñügi olmaz. Āvāzı ḳulaġı dibinden çıḳar. Ötmese ġāyet [060b/17] tiz işidür. Ötmek dilese aşaġa eñegin ṣuya ṣoḳar, aġzına ṣu alur da öter.

şi'r

قالت الضفدع قولا فهمته حكما
[060b/18] في فمي ماء فهل ينطق من فيه ماء

Ḳurbaġa bir söz dir ki: "Am_ḥükemā fehm ider ki aġzumda ṣu var aġzında. Ṣu olan söyler mi? [060b/19] Od görse mütehayyir olur, anuñiçün ötmez".

Rivāyet ḳılınur ki Dāvud peyġāmber ʻaleyhi's-selām didi ki: "Bu gice Allah teʻālāya bir tesbīḥ [061a/01] ideyin ki hīç kimse itmemiş olsun dānında. Irmaġ içinde bir ḳurbaġa çaġırdı didi ki: 'Yā Dāvud! Tesbīḥüñle ḳahr mı idersin? Yetmiş [061a/02] yıldur dilüm tesbīḥden ḫālī olmadı. On gicedür ki ne ot yidüm ne ṣu içdüm ki bu tesbīḥ[i] iderem'. Dāvud didi ki: 'Eyit ol tesbīḥ [061a/03] nedür?' Ḳurbaġa didi ki:

'Maʻnāsı iy pādişāh ki dilile tesbīḥ olunur ve iy pādişāh ki her yirde [061a/04] ẕikr olınur' Dāvud didi: 'Bundan yigrek tesbīḥ olmaya'". Bir rivāyetde dir ki: "Dāvud ʻaleyhi's-selām ẓann itdi ki Ḥaḳ teʻālā ḥażretin benden yig kimse [061a/05] medḥ itmedi. Ḥaḳ teʻālā, bir firişte viribidi. Dāvud ʻaleyhi's-selām miḥrābdayıdı. Yanında birke varıdı. Firişte didi ki: 'Ya Dāvud!' Fehm itdi ki firişte [061a/06] ḳurbaġa ne dir. Diñledi, gördi ki eyidür: سبحانك بحمدك منتهى علمك

'Yā Rabbi! Saña tesbīḥ iderem daḫı ḥamd iderem ʻilmüñ yitişdügince'. Firişte [061a/07] Dāvud'a didi ki: 'Nicedür'. Dāvud ʻaleyhi's-selām didi: 'Ben Allah'ı bu ṭarīḳa hīç medḥ itmedüm'".

İbn Sīnā dir ki: "Ḳurbaġa ʻādetinden ziyāde olsa, [061a/08] ol yire vebā irişe".

Ḥikāyet olınur ki ʻÖmeri'bnü ʻAbdi'l-ʻazīz diledi ki ādemüñ göñlinde şeyṭān nice vesvese ider, bile. Düşinde [061a/09] gördi bir kişi ki billūr bigi içi ṭaşından görinür. Şeyṭānı gördi ḳurbaġa ṣūretinde ḫorṭūmı var sivri siñek ḫorṭūmı bigi. [061a/10] Yaġrınında ḫorṭūmın vurmış, yüregine dek göñline vesvese ider. Ḳaçan Allah teʻālāya ẕikr itse, ḫorṭūmın çeker.

el-ḫavāṣṣ Ḳaçan, [061a/11] ʻavrat, ṣu ḳurbaġasınuñ üç kez aġzına tükürüp ṣuya ṣalsa, ol ʻavrat ayruḳ ḥāmile olmaya. İçi yaġın çölmege dürtseler, [061a/12] aṣlā od yaḳup ḳaynamaya. Ḳurbaġayı yarup yılan ʻaḳreb ṣoḳduġına ursa, semmini defʻ ide. Eger ḳurbaġa başından ayaġına dek [061a/13] iki yarsalar, ʻavrat aña naẓar ider olsa, şehveti ziyāde ola, ere meyli arta. Dilini uyur ʻavratuñ gevdesine aṣa ḳosa, [061a/14] uyurken ḫaber vire nitdise. Dilini etmege ḳoyup oġrıya yidürseler, iḳrār ide. Ḳanını ḳıl yolınan yire dürtseler, ayruḳ ḳıl bitmeye. [061a/15] Her ki yüzine dürtse, ḫalḳ anı seve. Dişe ṭoḳundursa, zaḥmetsüz çıḳa, düşe.

Muṣannif dir ki: "Mūṣıldayıdum. Ḳonşumuzuñ [061a/16] bōstānında birke varıdı.

Ḳurbaġa çoḳ oldı. Ḫalḳ āvāzından incindi, ʿāciz oldılar. Bir kişi didi ki: 'Şu yüzinde bir legeni başı [061a/17] aşaġa dönderiñ, ḳoñ'. Vardılar, eyle itdiler. Ayruḳ āvāzın işitmedük".

bābü'ṭ-ṭā'

eṭ-ṭāvus Aḫlāḳ-ı ṭabīʿiyyesinden- [061a/18] dür ki kendü nefsini begenür, cevlān ider. ʿAle'l-ḫuṣūs ki dişisi baḳa durur ola. Yılda bir vaḳtde on iki ya artuḳ eksük [061a/19] yumurda yumurdlar. Bir gün geçer. Bir daḫı yumurdlar. Dişisi yumurda basıcaḳ, irkek çoḳ oynamaḳ diler. Gāh olur yumurdayı [061b/01] şır. Anuñiçündür ṭavuḳa başdururlar. Otuz gün başar. Yemini, ṣuyını ḥāżır ḳorlar. Tā ki tavuḳ ḳalḳup yumurda fāsid olmaya. [061b/02] Tavuḳ iki yumurdasın başar. Ancaḳ tavuḳ başduġı yavrı ḥissi, nāḳış olur. Bedeni kiçi olur. Yavrusı yumurdadan tülü çıḳar. [061b/03] Şāʿir vaṣf ider:

şiʿr

ʿAcebdür ḳudreti pādişāhuñ ki ḫalḳına [061b/04] żarar itdi. Ṭāvus bir ḳuşdur. Kendü hem şekline re'yisdür.

كأنه من نقشه عروس : في الريش ركبت منه فلوس

Naḳşında [061b/05] keennehü bezenilmiş gelindür. Ḳanadında pūlları terkīb olunupdur,

تشرق في داراته شموس : في الرأس منه شجر مغروس

nūrlanur. [061b/06] Ḳanadı dāyirelerinde güneşler başında dikilmiş aġaç gibi. Nevʿ var

أو زهر خرم بنوس : كأنه بنفسج يبيس

tuġ yāḫūd [061b/07] ḫürrem çiçekdür, ṣalınur. Keennehü bād-ı nesīmle ḫırāmān idüp ṣalınur. ʿAceb budur ṭāvus[ı] şūm ṭutarlar. Zīrā ki şeyṭān cennete [061b/08] girmege sebeb oldı ki ol sebebile ādem cennetden çıḳdı. Anuñiçündür ki oda ṭutmaġı kerīh görürler.

Ḥikāyet olınur ki [061b/09] Ādem ʿaleyhi's-selām, vaḳt üzüm çıbuġın dikdi. Evvel dikildüginde şeyṭān ʿaleyhi'l-laʿane bir ṭāvus getürdi, boġazladı. Ḳanıla ṣuvardı. Yapraḳlanıcaḳ [061b/10] bir maymūn getürdi, boġazladı. Ḳanıla çıbuġı ṣuvardı. Vaḳt ki yimişi ẓāhir oldı. Bir arslan getürdi, boġazladı. Ḳanıla ṣuvardı. Vaḳt ki [061b/11] yimişi tamām oldı. Bir ṭoñuz getürdi, boġazladı. Ḳanıla ṣuvardı. Anuñiçün ki ḫamr içen kişi de evvel içdügi vaḳt rengi ḫūb [061b/12] olur. Saçınur, ṭāvus ḥüsnin ṭutar. Andan ṣoñra ki

mest ola. Evvel mestlikde maymūn ṣıfatın ṭutar. Raḳṣa, ṭaraba, çalmaġa, [061b/13] oynamaġa meşġūl olur. Andan ṣoñra arslan sīretin ṭutar. Ceng, ḥarb, hezeyān ider. Andan ṣoñra ḫınzīr ṣıfatı ẓāhir olur. [061b/14] Başını ṣarḳıdur, ḫortlar. Uyḫusı ġalebe ider.

fāyide Ṭāvūs bin Kīsān Yemende ulu ʻālimidi. Adı Ẕekvāyıdı. Ḥüsn-ü sīretinden, ḥüsn-ü ʻilminden [061b/15] Ṭāvūs'ı, ʻulemā diyü laḳab itdiler. Sādet-i tābiʻīndendür. Ol ṣaḥābeye irişdi. İbnü ʻAbbās'dan, Ebū Hureyre'den, ʻAbdu'l-lahi'bnü Zübeyr'den [061b/16] ḥadīs̱ işitdi.

Ḥikāyet ḳılınur ki Züheyrī dir ki: "Mekke'den şerefhā Allahü teʻālā ʻAbdü'l-meliki'bnü Mervān'uñ ḳatına geldüm. Ṣordı ki: [061b/17] 'Ehl-i Mekkenüñ ulusı kimdür?' Didüm ki: "Aṣā bin Ebī Rebāḥ'. Didi ki: "Arabdan mıdur?' Didüm ki: 'Āzādlulardandur'. Didi ki: 'Ne sebebile [061b/18] Mekke'de ulu oldı?' Didüm ki: 'Dīnile, ʻilmile, ʻamelile, rivāyetile'. Didi ki: 'Dīn, ʻilm ehl-i lāyıḳdur ki cemīʻi ḫalḳa ulu ola'. Gine didi ki: [061b/19] 'Yemen'de ulu kimdür?' Didüm ki: 'Ṭāvūsi'bnü Kīsān'. Didi ki: "Arabdan mıdur?' Didüm ki: 'Āzādlulardandur'. Didi ki: 'Ne sebebile ulu [062a/01] oldı?' Didüm ki: "İlm-ü diyānetile'. Didi ki 'Lāyıḳdur ki ulu ola'. Didi ki: 'Mıṣr'uñ ulusı kimdür?' Didüm ki: 'Yezīdü'bnü Ebī Ḥabīb'. Didi ki: [062a/02] "Arabdan mıdur?' Didüm ki: 'Āzādlulardandur'. Didi ki: 'Ne sebebile ulu oldı?' Didüm ki: "İlm-ü dīnile'. Didi ki: 'Lāyıḳdur'. Didi ki: 'Şām'da [062a/03] ulu kimdür?' Didüm ki: 'Mekḫūk-i Dımışḳ'. Didi ki: "Arabdan mıdur?' Didüm: 'Āzādlulardandur. [Didi ki: 'Ne sebebile ulu oldı?' Didüm ki:] 'Hüzeyl ḳabīlesinden bir ʻavrat āẕād [062a/04] idüpdür'. Didi ki: 'Ehl-i Cezīrede ulu kimdür?' Didüm ki: 'Meymūn bin Mihrān'dur'. Didi ki: "Arabdan mıdur?' Didüm ki: 'Āzādlulardandur'. [062a/05] Didi ki: 'Baṣra'da ulu kimdür?' Didüm ki: 'Ḥasani'bnü Ebī'l-ḥasan'. Didi ki: "Arabdan mıdur?' Didüm ki: 'Āzādlulardandur'. Didi ki: 'Kūfe'de [062a/06] ulu kimdür?' Didim ki: 'İbrahīm Naḫafī'. Didi ki: "Arabdan mıdur?' Didüm ki: "Arabdandur'. Didi ki: 'Vāy saña yā Züheyrī! Guṣṣamı giderinürdüñ. [062a/07] Āẕād-gerde ulu olurlar, ḫalīfelıḳ iderler, minberlerde vāʻiż ḫaṭīb olur. ʻArab aşaġa oturur'. Didüm ki: 'Yā emīre'l-mü'minīn! Allah teʻālānuñ [062a/08] emrini ve dīnini ve ʻilmini kim ḥıfẓ iderse, seyyid, ulu oldur. Her ki dīni ve ʻilmi żāyiʻ ḳıla, ol aşaġa ḳalur'. ʻÖmeri'bnü ʻAbdi'l-ʻazīz [062a/09] ḫalīfe olduḳda, Ṭāvūs, mektūb yazdı. Gönderdi. Didi ki: 'Eger ʻamelin küllüsin ḫayr olmaḳ dilerseñ, ehl-i ḫayrı işe ʻāmil ḳo'. [062a/10] ʻÖmeri'bnü ʻAbdi'l-ʻazīz didi ki: 'Vaʻẓısa bu hemān kifāyetdür'. Ṭāvūs'uñ duʻāsı dāyim buyıdı: اللهمّ ارزقني الايمان العلم

[062a/11] وامتعني بالمال والولد

Ya'nī Yā Rabbi! Baña īmān, 'amel rūzī eyle. Daḫı māl veled vir".

Dört ḳardaşıdı. Atları ḫasta oldı. [062a/12] Üç ḳardaşı didi ki: "Atumuza biz tīmār idelüm, mīrāṣ cemī'i senüñ olsun. Ya sen tīmār it, ṣevāb saña, mīrāṣı bizüm olsun". [062a/13] Bu didi ki: "Ben tīmār iderem. Mīrāṣı size". Tīmār itdi. Atları öldi, mīrāṣ almadı. Düşinde bir kişi geldi. Didi ki: "Fulān yirde [062a/14] yüz altun vardur, al!" Didi ki: "Bereketi var mı?" Didi ki: "Yoḳdur". Uyandı. 'Avratına didi. 'Avrat eyitdi ki: "Var, al". Ḳabūl itmedi. [062a/15] İkinci gice gine didiler: "Fulān yirde on dīnār vardur. Var, al". Didi ki: "Bereketi var mı?" Didiler ki: "Yoḳ". Uyandı, 'avratına [062a/16] didi. 'Avratı: "Var, al" didi. Ḳabūl itmedi. Üçünci gice gine didiler ki: "Fulān yirde bir dīnār var. Var, al". Didi ki: "Bereketi [062a/17] var mı?" Didiler ki: "Vardur". Ṣabāḥ vardı, ol dīnārı aldı. Bāzāra vardı. Gördi bir kişi iki balıḳ ṣatar. Didi ki: [062a/18] "Neye virürsin?" Didi ki: "Bir dīnāra". Dīnārı virdi. Aldı, eve geldi. Ḳarınların yardı. Her birinüñ ḳarnından birer dür çıḳdı [062a/19] ki 'ālemde naẓīri görülmiş degül. Pādişāh da dür istedi. Birin otuz ḳatır yüki altuna ṣatdı. Pādişāha iletdiler. Didi ki [062b/01] buña iş bulmaḳ gerek. Geldiler. İstedi, vardı. Birin altmış ḳatır yüki altuna virdi. Ṭāvūs, ḳırḳ ḥac itdi. Du'āsı [062b/02] müstecābıdı. Yitmiş biş yaş yaşadı. Yüz altı yılda vefāt itdi.

fāyide Medīne'de bir muḫanneṣ vardı. Adı Ṭavīs idi. [062b/03] Dir ki: "İy ehl-i Medīne ricāli! Umañ, mā-dām ki ben diriyem, ben ölicek emīn olursız. Zīrā ben Peyġāmber 'aleyhi's-selām vefāt itdügi gice [062b/04] dünyāya geldüm. Ebū Bekr vefāt idicek emcekden kesildüm. Emīre'l-mü'minīn 'Ömer'i öldürdükleri vaḳt bāliġ oldum. 'Oṣ mān bıçaḳladuḳda [062b/05] evlendüm. 'Alī raḍıyallahü 'anh ḳatl idicek oġlum oldı". Adı Ṭāvūsdı. Vaḳt ki muḫanneṣlendi, adına Ṭavīs didiler. Anuñiçün- [062b/06] dür ki 'Arab bir kimseye şūmluġıla mübālaġa itse: اشأم من طويس.

Ya'nī Ṭavīsden ziyādedür şūmluḳda. Laḳabı 'Abdü'n-na'īm [062b/07] de kendü nefsine dirdi ki:

şi'r

Baña ḫatm olınur [062b/08] 'Abdü'n-na'īm diyü. Ḥāl bu ben, cehennem ṭāvusıyam. Hem ben yir arḳasında yüriyenüñ şūmıyam.

et-ṭāyir Her ḳuşa ṭāyir dirler. Peyġāmber 'aleyhi's-selām [062b/09] buyurur ki: "Cennetde her ḳuş ki göresin ḫāṭıruñ dileye, kendü bişüp öñine gele". Daḫı Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: "Düş, bir uçar ḳuş [062b/10] ayaġındadur. Mā-dām ki ta'bīr

olunmadı. Ḳaçan ta'bīr olunsa ḳonar. Daḫı dimiş ol ki düşi ḳıṣṣa itme, illā dōsta ya 'āḳıla". [062b/11]

Rivāyet ḳılınur Süleymān peyġāmber 'aleyhi's-selām, bir bülbül gördi. Başını ḳuyruġın ḥareket itdürür. Aṣḥābına didi ki: "Bilür misiz ol bülbül ne dir?" [062b/12] Didiler ki: "Bilmezüz". Didi ki eydür: اكلت نصف ثمرة وعلى الدنيا العفاء

Ya'nī yarım ḫurmā yidüm şinden girü. Ṭopraḳ dünyā başına ne [062b/13] iḥtiyācum var. Ögeyik dir ki: واذا خلقوا ليتهم علموا لماذا خلقوا

"İy nolaydı bu ḫalḳ yaradılmayaydı. [062b/14] اذا علموا لما ذا خلقوا ليتهم عملوا بما علموا

Ḳaçan ki yaradıldı, nolaydı bilelerdi ki neyçün yaradıldılar. Çün bildiler nolaydı, [062b/15] 'amel ḳılalardı bildüklerile şurd. استغفروا الله يا مذنبون

Ya'nī istiġfār idüñ Allah te'ālāya iy günāh-kārlar!" [062b/16]

Ḫaffāş dir ki: كل حي ميت وكل جديد عتيق

"Ya'nī her diri ölür, her yiñi eskir". Bir nev' ḳarluġaç dir ki: قدموا خيرا تجدوه

[062b/17] "Ḫayr eyleñ ki bulasız āḫiretde". Gögercin dir ki:

سبحان ربي الاعلى

Ya'nī tesbīḥ iderem Pādişāhum ki cemī' mevcūddan [062b/18] a'lādur. Lengec dir:

سبحان المذكور بكل لسان

Ya'nī tesbīḥ iderem ol Ḥaḳḳı ki her dilde meẕkūrdur.

[062b/19] على العرش استوى

Ya'nī raḥmeti çoḳ Taññı 'arşa ḥākimdür altındaġına hem. Ṭavşancı dir:

البعد من الناس راحة

Ya'nī ḫalḳdan [063a/01] ıraġ olmaḳ rāḥatdur. Av ḳarluġacı Fātiḥa sūresin oḳır. İy ġāfil ki gör her yābān cānavarı ḫāliḳınuñ dāyimā ẕikrin idüp [063a/02] ni'metine şükr ider. Seni ki mecmū'ında mükerrem, müşerref ḳıldı. Bī-nihāyet ni'metler virdi. Hem va'de itdi ki bu fānī ni'metüñ şükrin [063a/03] ḳılup yirine ṣarf iderseñ, ni'meti bāḳī virem didi. İnṣāf mıdur sin ki ol ḳuşça da olmayasın ki ża'īf, ḥaḳīrdür. [063a/04] Ḥāl bu

āḫiretde aña ni'met yoḳ. Hemān ṭopraḳ olur gider.

fāyide Ḳur'ānda on ḳuş adıla añıldı: Bir 'ba'ūża' sivri siñek, [063a/05] bir 'ġurāb' ḳarġa, bir 'cerād' çekürge, bir 'naḥl' mīlez, bir 'selvā' yelve, bir 'nemle' ḳarınca, bir 'hüdhüd' ibik, bir 'ẕübāb' siñek, bir 'ferāş' [063a/06] kebelek, bir 'ebābīl'.

el-ḥadīs̱ Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: "Eger Allah te'ālāya tevekkül itseñüz gerek biñ rızḳuñuz viribidi şol ḥayvān [063a/07] rızḳı bigi ki ṣabāḥ aç gider, gice ṭoḳ gelür".

Peyġāmber 'aleyhi's-selām bir ḳavm[a] uġradı, didi ki: "Kimsüz?" Didiler ki: "Ehl-i tevekkülüz". Peyġāmber [063a/08] 'aleyhi's-selām didi ki: "Yalansuz ehl-i tevekkül anlardur ki dāneyi ṭopraġa saçarlar, Ḥaḳḳa tevekkül iderler". Bu ḥadīs̱ delālet ider ki [063a/09] efḍal-i kesb, ekincilikdür. Toḫm saçana müsteḥabdur ki diye:

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم أفرأيتم ما تحرثون أأنتم

[063a/10] تزرعونه أم نحن الزارعون بالله من الميت والمبلغ اللهم صل على محمد وعلى آل محمد وارزقنا ثمره وجنبنا ضرره

[063a/11] واجعلنا لأنعمك من الشاكرين

fāyide Ba'ż ḫalḳ, nefsine tekye ider. Ba'ż mālına, ba'ż cāhına, ba'ż salṭanatına, [063a/12] ba'ż ṣan'atına, ba'ż ġullesine, ba'ż ḳuvvete. Cemī'isi fānī; bu gün var, yarın yoḳ.

Ḥaḳ te'ālā Resūlına 'aleyhi's-selām buyurur ki: [063a/13]

فتوكل على الحي الذي لا يموت

ma'nā Yā Muḥammed! Sen bir dereye tevekkül it ki aña ölüm yoḳ, fenā yoḳ. Bāḳīdür ezelen ve ebeden. Zīrā, [063a/14] tevekkül ḳılana kāfī oldur ki anuñ ġayrı degül te'ālā ve teḳaddes.

Bintü ṭıbḳ, bir ulu yılandur. Altı gün uyur. Uyanıcaḳ her neye [063a/15] nefsi irişse helāk ider. جاء فلان بإحدى بنات طبق

el-mes̱el Ya'nī fulān kişi bir bint ṭıbḳ getürdi dirler, [063a/16] ḳaçan bir ulu şer başarsa.

bābü'ẓ-ẓā'

eẓ-ẓaby Giyikdür. Bir nev' rīmdür ki aġça giyikdür dirler. Beriyyede, ḳumda

[063a/17] olur. Bir nev' a'ġardur ki aña 'ime' dirler. Kümeyt şā'ir dir ki:

وكنا اذا جبار قوم ارادنا بكيد حملناه

[063a/18] على قرن اعفرا

Bizüm 'ādetümüzdür ki bir ḫıyār ḳavm bize şer ḳaṣd itse, anı ime boynuzıla götürürüz. Ya'nī anı süñülerle [063a/19] öldürürüz. Zīrā, ol zamānda, demür yirine ime boynuzın, süñüye demür yirine ime boynuzın ṭaḳarlardı. Bir nev', boyn [063b/01] uzun, ayaġı uzun, ḳarnı aġ olur. Giyigüñ gözi tiz olur. İrkeginden ḳatı ḳaçar. Avlıcaḳ vaḳt, yataġına giricek ḳıçın ḳıçın [063b/02] göz ider, kimse gördügümi görmesün diyü. Ebū Cehl ḳarpūzın sever, yir. Deñizüñ acı ṣuyın içer.

Ḥikāyet ḳılınur ki Ca'fer-i Ṣādıḳ, [063b/03] İmām Ebū Ḥanīfe'ye ṣordı ki: "İḥrāmlu kişi giyik vursa, dört ard dişlerin ṣısa, ḥükm nedür?" didi. İmām didi ki: "Bilmezem". [063b/04] Ca'fer didi ki: "Giyikde ol dört diş olmaz. Giyik altı dişlü olur".

Esma'ī dir ki: "Bir kişi gördi ki bir giyik ṣuya gelür. Giyige [063b/05] naẓar itdi. Bir 'Arab oġlanı didi ki: 'Sever misin ki ol giyik senüñ ola?' Bu kişi didi ki: 'Severem'. Ol oġlan didi ki: 'Dört [063b/06] aḳça vir, anı saña dür ṭutayım'. Virdi, hemān ardına düşdi. Giyigi ḳova ḳova yitdi. Boynuzından ṭutdı, getürdi, bu şi'ri oḳuyu". [063b/07]

şi'r

وهي على البعد تلوي خدها   تريع جدي واريع جدها

Ol ıraḳdan yüzin baña döndüren! Benüm ceddüm taḥrīk ider, [063b/08] arturur. Ben de anuñ ceddin taḥrīk idüp arturam.
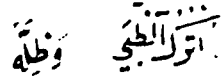
كيف ترى عدو غلام ردها   وكلما جدت تراني عندها

Nice görsin [063b/09] oġlanuñ segirdişin ki giyigi dönderdi. Her gāh ki cidd idüp ḳatı segirde. Beni yanında görür geçüp gitmez.

Bir nev' müşg giyikdür. [063b/10] Ḳaradur. Ayaġı ince olur. İki azusı olur aşaġa çeñesinde. Yarar da ṭaşra çıḳar ḫınzīr azusı bigi. Memleketi Tübbü'den [063b/11] Hind'e sefer ḳılur. Nāfeyi seferde bıraġur. Müşg, ḥaḳīḳatda ḳandur. Mādde dökülür bigi gelür. Göbegine dökilür, ḫasta olur. Tā tamām [063b/12] olunca göbegi şişer. Ehl-i Tübbü, ḳazıḳları doḳurlar ki giyik gele, sürüni sürüni nāfesin düşe. Ba'ż dir ki 'nāfe-i müşg', ḳurşaġıdur. [063b/13] Ba'ż dir ki tavuḳ yumurdası bigi yumurdadur. Līkin ṣaḥīḥ-i meşhūr oldur ki 'göbekdür'. Fuḳahādan Ḳafāl dir ki: "Ol [063b/14] nāfe, müşgile

dibāğlanur, ẓāhir olur".

fāyide Ebū Sa'īd-i Ḫudrī raḍyallahü 'anh rivāyet ḳılur ki Peyġāmber 'aleyhi's-selām bir ḳavme uġradı. [063b/15] Gördi ki bir giyik ṭutmışlar. Baġlayu ḳomışlar bir çadır diregine. Giyik, Peyġāmbere 'aleyhi's-selām didi ki: "Yā Resūlallahi! Oğlancuḳlarum acıḳdı. [063b/16] Benüm çün destūr alı vir. Varayın, emzüreyin, gine geleyin". Peyġāmber 'aleyhi's-selām bu ḳavme didi ki: "Bu giyigi ṣaluñ. Varsun, oğlancuğın [063b/17] emzürsin, gine gelsün". Didiler ki: "Buña kim pāyendān olur?" Peyġāmber 'aleyhi's-selām 'ben' didi. Ṣaldılar. Vardı, emzürdi. Gine [063b/18] geldi. Ṭutdılar, baġladılar. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: "Bunı baña ṣatun". Didiler: "Senüñ olsun yā Resulallahi!" Aldı, ṣalıvirdi. [063b/19] Zeydü'bnü Arḳam dir ki: "Ol giyigi gördüm ki beriyyede 'lā ilahe illallah Muḥammedü'r-resūlallah' diyü giderdi".

el-meṣel [064a/01] اترك الظبي وظله

Ya'nī giyigi ḳo yataġıla. Bu meṣel şunda dirler: Bir kişi sehl nesneyile vaṭanından ḳoya, ḳaça. Zīrā giyik bir yirde incinse, [064a/02] ebed ol yataġa gelmez.

el-ḫavāṣṣ Boynuzın yunup dütüzseler, yılan çayan, 'akreb, cümle uşaḳ cānavar ḳaça. Dilini gölgede ḳurıdup [064a/03] seliṭe 'avrata [dürtseler], selīme, ḥalīme ola. Ödün ḳulaġa ṭamzursa aġrısın zāyil ola. Ḳıynaġını hem derisini yandurup dögse, ta'āma ḳatup [064a/04] oğlancuġa yidürseler, zīrek, faṣīḥ, ezberci ola. Müşgi göz nūrun arturur, ruṭūbeti giderür. Yürege hem dimāġa ḳuvvet virür. [064a/05] Gözden aġı giderür. Velī beñzi ṣarı eyler. Ṭa'āmıla yise, aġzı ḳoḫudur. Her semme tiryāḳdur giyik müşgi.

fāyide Her kişi 'ameli iḫlāṣıla [064a/06] itse, Allah te'ālāyiçün itse, özge nesne ḳaṣd itmese, āṣār-ı bereketi kendüde hem evlādında ḳıyāmete dek ẓāhir olur. [064a/07] Nite ki ḥikāyet olınur ki Ādem peyġāmber 'aleyhi's-selām yire indükde cānavarlar gelürler, selām virür ziyāret iderdi. Her birine mertebe- [064a/08] sine lāyıḳ, ḳābiliyyetine göre du'ā iderdi. Bir bölük giyik geldi. Du'ā itdi, arḳaların ṣıġdı. Göbekleri müşg oldı. [064a/09] Vardılar, gitdiler. Ḳalan giyikler anları görüp ṣordılar ki: "Bu ḫil'at size nedendür?" Didiler ki: "Ādem peyġāmberi 'aleyhi's-selām ziyāret ḳılduḳ. [064a/10] Du'ā itdi, arḳamuzı ṣıġdı". Bunlar da Ādeme vardılar. Du'ā itdi, arḳaların ṣıġdı. Gitdiler. Nesne ḥāṣıl olmadı. Geldiler. [064a/11] Evvelkilere didiler ki: "Varduḳ. Bize de du'ā itdi. Bizde hiç müşg olmadı". Anlar didi ki: "İḫlāṣıla Allah te'ālā rıżāsıçün [064a/12] varduḳ. Lā-cerem, bize bu ḫil'at virildi. Siz Allah te'ālā rıżāsıçün varmaduñuz, bunı maḳṣūd idündüñüz. Anuñiçün ḥāṣıl olmadı". [064a/13]

eż-żarbān Bir cānavardur it enügi mıḳdārında. Bed-rāyiḥadur. 'Arab dir ki bir

ṭona bir kez fisā itse, ya'nī yillese, eskiyince [064a/14] ḳoḫusı gitmez. Fisāsı silāḥıdur. Kelerüñ in ḳapusında varur. Debeden ḳor. Ḳuyruġıla çevresin ṭutar tā ki yil çıḳmaya. Üç [064a/15] kez fisā ider. Keler anuñ rāyiḥasından ölür, düşer. Görür keleri yavrusın yumurdasını yir. Ḳulaġı yoḳdur. İki delügi vardur ḳulaḳ [064a/16] yirinde. Oñurḫasında boġumı yoḳdur. Bir boġum başına ulaşur, bir boġum ḳuyruġına ulaşur. Başından ḳuyruġına dek bir süñükdür. El[i] ḳısa, [064a/17] ḳuyruġı uzundur. Benekleri var. Derisi ḳatıdur. Aṣlen ḳılıç, burnı ucından ayruġını hemān anı keser. Nite ki şā'ir dir:

Zīnhār ḫaber virüñ Ḳays ḳabīlesine daḫı Ḫandafa ya'nī 'avratına [064a/19] ki ben urdum, Keṡīri'bnü Şihāb ẓarbān uruldugı yirine. Ya'nī ḳılıçla burnın düşürdüm. Ẓarbān sıçrar. Yanı yılan ṭutar da bir pāre [064b/01] kendü uzanur, yatur. Yılan ṭolanur. Üstinden geçer, ṭolaşmaz. Ḳaçan ṭolaşsa, bir kez nefesin urur, yılanı pāre pāre olur. Hem ṣarp dīvārda [064b/02] gezer. Ḳaçan düşse fi'l-ḥāl ḳarnın yilile ṭoldurur. Düşer, nesnesin aġrıtmaz. 'Arab dir, ẓarbān gelür. Deve çökdügi yirde bir kerre fisā ider. [064b/03] Ḳoḫusından deve ṭaġılur, ḳaçar. Deveci gücile cem' ider, getürür. Anuñiçün 'Arab, aña مفرق النعم dir ya'nī deve ṭaġıdıcı Hem bir ḳavm [064b/04] ṭaġılsa ya aralarında 'adāvet olsa,

dirler ya'nī ortalarında ẓarbān yilledi.

eẓ-ẓüleym Ẓüleym deve ḳuşınuñ [064b/05] irkegidür. 'Arārü'ẓ-ẓüleymü, deve ḳuşı āvāzıdur. 'Arārü'bnü 'Ömerü'bnü Şās, Esed ḳabīlesinden bir kişidür. Ġāyet faṣīḥdi. Atası 'Amr'uñ [064b/06] bir 'avratı varıdı. 'Arār'uñ anası degüldi, ögeydi. 'Arār'ı sevmezdi. 'Amr cehd itdi ki 'Arār[ı] 'avratıla barışdura. Barışdurmadı. [064b/07] 'Avratı boşadı. Bu şi'ri eyitdi:

şi'r

أرادت عرارا بالهوان ومن يرد عرارا بالهوان لعمري لقد ظلم

'Avrat [064b/08] 'Arāra ḥaḳāret diledi. Her ki 'Arār'a ḥaḳāret dileye, vāllah ki ẓālimdür.

وان عرارا ان يكن غير واضح فاني احب

[064b/09] الجون ذا المنكب العمم

ʻArār, egerçi aḳ degüldür. Velī ben severem şol ḳara ki bāẕūları tamāmdur. Mühellebi'bnü Ebī Ṣufra, [064b/10] ʻArār'ı Ḥaccāc bin Yūsuf'a ilçi viribidi. Vaḳt ki Ḥaccāc'uñ ḳarşusına ṭurdı. Ḥaccāc, buña ḫōr, ḥaḳīr naẓar itdi. Hemān ki belāġat, [064b/11] faṣāḥatıla söyledi. Ḥaccāc bildi ki bu şaḫṣ kāmildür. Ḫōr naẓar itdügine peşīmān oldı. Bu beyti kendü kendüye oḳudı. Velī [064b/12] ʻArār'ı henūz bilmez.

şiʻr

أرادت عرارا بالهوان ومن يرد عرارا بالهوان لقد ظلم

ʻArār didi ki pādişāh, Allah teʻālā [064b/13] seni müʼeyyed ḳılsun. Bu beytde oḳıduġuñ ʻArār, benüm atam bu şiʻri benüm ḥaḳḳumda diyipdür. Ḥaccāc, bu ittifāḳa taʻaccüb itdi.

ḥikāyet [064b/14] ʻUbeyd Cürehmī üç yüz yaşadı. Peyġāmbere ʻaleyhi's-selām irişdi. Müsülmān oldı. Peyġāmberden ṣoñra Şām'da, Muʻāviye ḳatına geldi. Muʻāviye [064b/15] didi ki: "ʻAceb ne gördüñ, ḫaber vir?" ʻUbeyd didi ki: "Bir ḳavme uġradum bir meyyiti defn iderlerdi. Vaḳtī ki irişdüm. Gözlerüm ṭoldı, [064b/16] aġladum. ʻAṣīrü'bnü Lebīd-i ʻAẕra'nuñ bu şiʻrin oḳıdum".

şiʻr

[064b/17] İy göñül! Sen esmāʼ muḥabbetine aldanduñ. Añ Allahı. Velī bu gün añmaḳ fāyide ide mi? قد بحت بالحب ما تخفيه من أحد حتى جرت

[064b/18] لك أطلاق محاضير

Āşikāre ḳılduñ ʻışḳ sebebile şol nesne ki her kişiden gizlerdüñ. Ḥattā yüridi senüñiçün şol ince [064b/19] develer ki ayaġı baġlu degüldür. Yaʻnī hevā-yı ḳalbüñ nirede dilerse oturduñ, menʻ itmedüñ. فلست تدري وما تدري أعاجلها

[065a/01] أدنى لرشدك أم ما فيه تأخير

Bilmezdüñ daḫı henūz bilmezsin ki bu işüñ tiz geleni mi? Yaʻnī dünyām yaḳındur hidāyet bulup ṭoġru yola varmaġa. [065a/02] Yaḫūd ölüm yaḳındur ki anda tā ḫayr var. Yaʻnī āḫiretüm فاستقدر الله خيرا وارضين به | فبينما العسر إذ دارت مياسير

[065a/03] Allahdan ḫayr taḳdīr dile. Ol gāh olur ki düşvār iş nā-gāh āsān olur.

وبينما المرء في الأحياء مغتبط اذا هو

[065a/04] بالترّبس يعفو لا عاصير

Gāh olur ki kişiyi ḫalḳ içinden gören, aña ḥased iderken nā-gāh ḳabre girür, zamān anı maḥv ider. [065a/05] يبكي الغريب عليه ليس يعرفه، وذو قرابته في الحي مسرور

Ġarīb anı ağlar, raḥm ider. Bilmez ki kimdür? Yaḳın ḳavmleri evinde öldügine [065a/06] şād olur. Bu şi‘r ki oḳıdum. Bir kişi baña didi ki: "Bu şi‘ri kim eydüpdür bilür misin?" Didüm ki: "Bilmezem". Didi ki: "Defn itdügümüz meyyitdür. [065a/07] Bunı diyen, ol bilmedin ağlayan ġarīb sen olduñ. Bu cemā‘at ki defn idüp döndiler. Yaḳın ḳavmlerdür ki bunuñ öldügine şād [065a/08] oldılar, māl ü menāl mertebesi bize ḳala diyü. Mu‘āviye didi: "‘Aceb vāḳı‘ olmış olur hemān ‘Āṣirü'bnü Lebīd ġadridür".

bābü'l-‘ayn [065a/09]

el-‘ātik ‘ātik, ata dirler.

şi‘r

Düşmene biz çeri irişdürürüz ki [065a/10] atlulardur ki cengde helāk olıçaḳ yire yalıncaḳ girür.

fāyide Peyġāmber ‘aleyhi's-selām Ḥuneyn ġazāsında didi ki:

[065a/11] Ya‘nī ben ‘ātikeler oğlıyam. Süleyḥ ḳabīlesinden Peyġāmberüñ ‘aleyhi's-selām ebelerinde üç ‘ātike varıdı. Bir ‘ātike Hilāli'bnü Fālic ḳızıdur ki [065a/12] ‘Abdü Menāf'uñ anasıdı. Bir ‘ātike Dürimürre bin Hilāl bin Fālic ḳızıdur ki Hāşim anasıdı. Bu ‘ātike evvelki ‘ātikenüñ ḳardaşı [065a/13] ḳızıdur. Bir ‘ātike oldur ki Vaḳḳaṣi'bnü Mürre'bnü Hilāl Fālic ḳızıdur ki Veheb'üñ anasıdı ki Veheb Peyġāmberüñ ‘aleyhi's-selām anası Āmīnenüñ [065a/14] atasıdur. Ḥāṣıl, evvelki ‘ātike ikinci ‘ātikenüñ ‘ammısı, ikinci, üçüncinüñ ‘ammüsıdur. Benī Selīm bunuñla faḫr ider. Bir faḫrları daḫı oldur ki [065a/15] dur ki feth-i Mekkede anlardan biñ kişi ḥāżırdı. Daḫı ḳabīleden bin kişi yoğdı. Bir rivāyetde dir ki ṭoḳuz yüz kişi varıdı. [065a/16] Ḳays bin Ġaylan'ı yüz kişiye ṣaydı. Peyġāmber ‘aleyhi's-selām biñ tamām oldı. Bir faḫrları daḫı oldı ki emīre'l-mü'minīn ‘Ömer raḍyallahü ‘anh, [065a/17] Kūfe'ye, Baṣra'ya, Mıṣr'a ve Şām'a mektūb viribidi. Didi ki: "Her bir memleketde bir fāżıl, kāmil kişi iḫtiyār idüñ, baña gönderüñ" [065a/18] didi. Ehl-i Kūfe, ‘Utbeti'bnü Ferḳad[ı] gönderdiler. Ehl-i Baṣra, Mecāsi‘bnü Mes‘ūd'ı gönderdiler. Ehl-i Mıṣr, Ma‘ni'bnü Zeyd'i [065a/19] gönderdiler. Ehl-i Şām, Ebü'l-U‘ver'i gönderdiler. Dördi daḫı Benī Selīmdenidi.

el-'icl 'İcl, buzağudur. Mūsā 'aleyhi's-selām ol vaḳt ki [065b/01] Ṭūra, münācāta gitdi. Ḳavmine otuz günde gelmege va'de itdi. Allah te'ālā, on gün daḫı ziyāde itdi. Çün otuz gün geçdi, [065b/02] gelmedi. Sāmir dirlerdi bir kişi varıdı. Adı Mūsāyi'bnü Ẓufrdı. Ṣafra 'ibādet idenlerdendi. İslām iẓhār iderdi. Velī [065b/03] göñlinde hemān baḳar 'ibādet ḳılmışdı. Benī İsrā'īle didi ki: "Baña altun gümiş getürüñ, size ilāhı gösdereyim" didi. Getürdiler. [065b/04] Bir buzağu düzdi ṣan'atla. Dürlü dürlü delükler eyledi ki havā giricek, buzağu bigi āvāz virürdi. Vardılar, ilāh diyü aña [065b/05] 'ibādet ḳıldılar. Ḳırḳ günden ṣoñra Mūsā 'aleyhi's-selām geldi. Gine bunları İslāma getürdi. Ol ḳırḳ gün buzağuya ṭapduḳları [065b/06] çün Ḥaḳ te'ālāya ḳırḳ yıl 'ibādet itdi. Yite yazusında her gün ṣabāḥ göçdiler. Aḫşāma dek yürüdiler. Aḫşām gine [065b/07] evvelki yurda ḳondılar.

fāyide Ḳurṭubī Tefsīrinde dir ki: "İmām Ṭarṭūşī'ye ṣordılar ki: Bir ḳavm ki bir meclise cem' olalar, [065b/08] evvel Ḳur'ān oḳurlar. Andan şi'r, ġazel, türkī, söz oḳurlar. Raḳṣ u ṭarab iderler. Vecd iderler. Ol meclise ḥāżır olmaḳ ḥelāl midür, [065b/09] degül midür? İmām Ṭarṭūşī didi ki: "Ṣūfīler, meẕheb-i cehāletdür, baṭāletdür. İslām dīni degüldür. İllā, Taññı kitābı Peyġāmber sünnetidür. [065b/10] Ammā vecde gelmek, evvel aṣḥāb-ı Sāmirī itdi. Ol vaḳt ki buzağu āvāz virdi. Pes vecde gelüp kendüden gitmek, kāfirler [065b/11] 'ādetidür, buzağuya ṭapanlar ṣāmıdur. Peyġāmber aṣḥābı meclisinde şöyle otururlardı: 'Ṣanki başları üzerine ḳuş otururdı. [065b/12] Ḥattā ki depredicek olursa, ḳuş uçar. Şöyle ḥużūrla, vaḳārla otururlar'. Vācibdür sulṭāna, nāyiblere, ekābire ki [065b/13] ol yıġı müsülmānlar mescidinden men' ideler, mecālisden süreler. Şol kişi ki Taññıya, Peyġāmbere, ḳıyāmete īmān getüre. Aña [065b/14] ḥelāl degüldür ki ol ṭāyifenüñ meclisinde ḥāżır ola, anlaruñ bāṭılına yardım ide. İmām Ebū Ḥanīfe, İmām Şāfi'ī, İmām [065b/15] Mālik, İmām Aḥmed, cemī'inüñ daḫı cemī' imāmlaruñ meẕhebi budur".

Ḥikāyet olınur ki Benī İsrā'īlde bir ṣāliḥ şeyḫ varıdı. [065b/16] Bir buzağusı varıdı. Bir mişede ḳodı. Didi ki: "Yā Rabbi! Saña emānet ḳodum oğlancuğum". Çün ḥattā büyüyünce kendü öldi. [065b/17] Oğlan büyidi, anasına eylük iderdi. Buzağu da büyidi, ġāyet semürdi. Benī İsrā'ili ṭolu altına issinden ṣatun aldılar. Derisi [065b/18] ḳalan ṣıġır ol vaḳt üç dīnārayıdı. Vaḳt ki baḳara ḥikāyeti oldı. Āḫirü'l-emr, bunlara emr oldı. Bir ṣaru, beñsüz, [065b/19] semiz ṣıġır boġazlañ didi. Ḳırḳ yıl bu baḳarı istediler. Āḫir, bunı buldılar. Derisin ṭolu altuna ṣatun aldılar.

ḥikāyet [066a/01] Benī İsrā'īlde bir māl-dār kişi varıdı. Öldi, bir oğlı ḳaldı. Ḳardaşı oğlanları, oğlın öldürdiler. Şehr ḳapusında bıraḳdılar. [066a/02] Tā ki mīrāş anlara ḳala. Geldiler Mūsā peyġāmbere 'aleyhi's-selām, 'öldüreni ṭaleb iderüz' didiler.

Mūsā, buyurdı: "Bir ṣığır boğazlañ. Bir pāresile [066a/03] ol meyyiti uruñ. Tā ki dirile, size kim öldürdügin ḫaber vire". Ta'accüb itdiler. Bir ölüyi, bir ölünüñ pāresile urmağıla nice [066a/04] ḥayāt bulur, söyler? Didiler ki yā Mūsā, Ḥaḳ te'ālāya ṣordı ki 'ol baḳar nice baḳardur?' Mūsā 'aleyhi's-selām ṣordı. Didi ki: "Bir baḳardur. [066a/05] Ne ġāyet ḳarı, ne yigitdür. Miyāndur". Andan didiler ki: "Yā Mūsā! Ṣor Tañrıya ol baḳaruñ rengi nicedür". Ṣordı, didi ki: "Ġāyet ṣaru". [066a/06] Andan didiler: "Bu baḳar bize müşkil oldı. Gine ṣor ki vaṣfı nedür". Mūsā 'aleyhi's-selām ṣordı. Didi ki: "Bir ṣaru ṣığırdur ki [066a/07] aṣlā çifte ḳoşulmamış, yük urulmamış, hīç iş işlememiş, evvelden āḫire müseyyeb yürümiş ola". Vardılar, bu yetīmüñ [066a/08] ṣığırın buldılar. Bu ṣıfatıla derisi ṭolu altuna ṣatun aldılar. Boğazladılar, dilile ol meyyiti urdılar. Dirildi, didi ki: "Beni [066a/09] atam ḳardaşı oğlanları öldürdi. Mīrasdan maḥrūm oldılar". Eger evvel buyruḳ ki geldi, ḳabūl itseler her ḳanḳı ṣığırı boğazlasalar [066a/10] ölürdi. Velīkin, çün 'inād idüp teftīş itdiler. Ḥaḳ te'ālā emri teşdīd itdi. 'Ömerü'bnü 'Abdi'l-'azīz bir kişiye 'itāb idüp [066a/11] dirdi ki: "Ḳaçan saña disem ki fulāna bir ılḳı vir. Dirsin ki ḳoyunum, keçim. Ḳoyun disem, dirsin irkegüm, dişim. Birisin disem, [066a/12] dirsin ki aḳum, ḳaram. Eyle itme. Ḳaçan saña bir iş buyursam, baña ḳarşu dönüp ṣorma".

el-'uṣfūr 'Uṣfūr serçedür. [066a/13] Şā'ir dir ki:

şi'r

Maḥbūb elinde [066a/14] benüm ḥālüm şol serçeye beñzer ki oğlancuḳ elinde anı helāk ḥavżlarına ṣalmış. Ya'nī ölüdürür. Ol oğlancuḳ oynar. [066a/15] Kendüye ḫōş gelür. Serçe irkeginüñ ḳaraca saḳalı olur. Yavrısına ġāyet şefḳati olur. Yuvasın evlerde, ādem yaḳınında [066a/16] eyler. Ṭoğandan ḳorḫup bir şehrden ādem gidüp isüz ḳalsa, ol da gider. Gelse gine gelür. 'Işḳı ziyādedür ḥadden göçe. [066a/17] Bir sā'atde yüz kez cimā' ider. Anuñiçün 'ömri az olur. Hemān bir yaşından artuḳ yaşamaz. Bir nev' serçe vardur ki şūr acı [066a/18] yirlerde, degnecüklerde yuva eyler. Eşek ürdügine sürinür de yuvasın yıḳar, yavrusın öldürür, yumurdasın ṣır. [066a/19] Ağırsa yavrusın yumurdasın yuvadan düşer, helāk olur. Anuñiçün sevmez. Eşegi ḳaçan görse başına çoḳar. [066b/01] Çağnışur, eşek incidür.

ḥikāyet Süleymān peyġāmber 'aleyhi's-selām bir sirçe gördi ki bir dişi serçeye çevrinür. Aṣḥābına didi ki: "Bilür misiz ki [066b/02] şol serçe ne dir?" Didiler ne dir yā Nebiyallah? Didi ki: "Ol dişi serçeye 'gel, seni nikāḥ ideyin, alayın. Dımışḳuñ köşklerinüñ ḳanḳı [066b/03] begenürseñ yuva yapayın'". Süleymān 'aleyhi's-selām didi ki: "Velīkin Dımışḳuñ köşki ṭaşdan, tūladandur. Ḳuş sākin olmaz. Lakin

[066b/04] كذاب

Ya'nī her 'avrat dileyen keẕẕābdur yalan söylemeyince ölmez.

naṣīḥat Loḳmān Ḥekīm oğlına dir ki: "İy oğlancuğum! Ṭaş götürdüm, [066b/05] demür götürdüm, her ağır yüki götürdüm. Yavuz ḥālden, ḳabīḥ ṣıfatdan ağır yük görmedüm. Her acıyı ṭatdum. Dervīşlikden acı [066b/06] görmedüm. İy oğul! Cāhili işe ṣalma. Eger 'ālim bulmasañ, işiñe sen var. Zīnhār, yalan söyleme. Yalan, serçe eti bigi ṭatlu göñül diler. [066b/07] Velī yiyeni tiz yandurur. Ḥarāretinden yalan da cehennem odına beñzer, yandurur. İy oğul! Ṭoḳla ṭa'ām yime. İte virmek yigdür. [066b/08] Sen yimekden igen ṭatlu olma ki bir uğurdan yudulasın; igen acı olma ki yābāna atılasın".

ḥikāyet Ṣāḥib-i Keşşāfuñ bir ayağı [066b/09] kesilmişidi. Ṣordılar ki sebeb neyidi. Didi ki ana du'āsına sebeb oldı. Bir gün oğlancuğıdum. Bir serçe ṭutdum. Ayağına iplik [066b/10] bağladum. Elümden ḳaçdı, işik arasına girdi. Yitdüm, ipligi çekdüm, ayağı kesildi. İplikde ḳaldı. Elüm acıdı. Didi ki: 'Allah senüñ [066b/11] ayağuñ kessün; nice ki sen bunuñ ayağın kesdiñ'. Vaḳt ki taḥṣīl-i 'ilmçün sefer itdüm. Merkebden düşdüm, ayağum ṣındı, bitmedi. [066b/12] Āḫirü'l-emr kesildi.

el-meṡel أخف حلما من العصفور

Ya'nī serçeden 'aḳl kemdür. Ḥassān dir: لا بأس بالقوم من طول ومن عظم

[066b/13] جسم البغال وأحلام العصافير

Ḳayırmaz ḳavmüñ uzunluğından, büyüklüginden. Tenleri ḳatır bigi büyükdür, 'aḳılları serçe [066b/14] 'aḳlı gibi azdur.

Ḳı'nab şā'ir dir ki:

إن يسمعوا ريبة طاروا بها فرحا مني وما يسمعوا من صالح دفنوا

"Eger bir sehl kemāl [066b/15] idecek nesne işitseler, benden feraḥdan uçarlar. Yarar ḫaṣlet işitseler defn iderler, ekmezler; مثل العصافير

[066b/16] أحلاما ومقدرة لو يوزنون بزف الريش ما وزنوا

serçe gibi dürerler. 'Aḳılda ve ḳuvvetde eger anları yilegüñ [066b/17] bir ḳatıla ṭartsalar, ağır gelmezler".

el-ḫavāṣṣ Serçe beynisin seẕāb ṣuyıla bala ḳarışdurup açla içse, bevāsīri def'

ider. [066b/18] Serçe boğazlayup ḳanın mercimek unına ṭamzursalar, fınduḳ gibi eylese, ḳurıtsa, ḳuvvet-i bāhı ziyāde ider. Bir dānesin alup [066b/19] zeytile ḳarışdurup, ẕeker başına hem delügine dürtseler, ayağın yire başmadın cimā'a başlasa, ne ḳadar dilerse cimā' ide. [067a/01] Diken serçesini ṭuzlayup, kebāb idüp yise, sidük yolındağı ṭaşı eridüp gidere.

'aṭṭār Bir cānavardur. Hindde ṭurur ṣularda. [067a/02] Bābilde olur. Ṣadef gibi ḳabı vardur. Ḳabından çıḳar. Başı, gözi, ḳulağı, ağzı var. Ḳaçan ḳabına girse, ṣadef ṣanur gören. Ḳaçan yir ḳurısa, [067a/03] yay güninde müctemi' olur. Rāyiḥası ğāyet ḫūbdur. Ḳaçan buḫār idüp dütüzseler ṣar'ı def' ide. Yandursalar, külini dişe sürseler, [067a/04] dişi ağardur. Od yanuğına balçıḳ eyleyüp dürtseler, ḳuruyınca ḳosalar, fāyide ide.

el-'ifrīt Ḳuvvetlü cinnīdür. Süleymān 'aleyhi's-selām ğāyet heybetlü- [067a/05] yidi. Kendü söylemedin kimse söylemezdi. Gördi bir ḳaba toz gelür. Didi ki ne tozdur? Didiler ki Belḳīsdur. Didi ki Belḳīsuñ [067a/06] taḫtın baña kim getürür? Bir 'ifrīt adı Gōz idi. Yaḫūd Ṣaḫardı. Didi ki ben getüreyin dīvān maḳāmından sen ṭurmadın. [067a/07] Ṣabāḥdan öyleye dek dīvān ṭutardı. Belḳīsuñ taḫtı altunla gümişdendi. Yāḳūt cevāhirle muraṣṣa'dı. Yidi kilīdden [067a/08] içerüyidi. Didi ki ben anı iki aylıḳ yoldan öyleye dek getüreyim didi. Süleymān 'aleyhi's-selām ḳabūl itmedi. Āṣafi'bnü Berḫıya vezīridi. [067a/09] İsm-i a'ẓam bilürdi. Didi ki gözüñ açup yummadın ben getüreyim didi. İsm-i a'ẓam oḳudı, yir yarıldı. 'Arş-ı Belḳīs [067a/10] Süleymānuñ öñine çıḳa geldi. Bir rivāyetde havādan ḳarşusına geldi iki aylıḳ yoldan. Ṣāḥib-i Keşşāf dir ki: "İsm-i [067a/11] a'ẓam ki Āṣaf oḳudı, bu ismidür:

Andan didi ki 'arşını tağayyür idüñ, görelüm. [067a/12] Bilürüm ba'zı nesnesin tağayyür itdiler". Gelicek ṣordılar ki 'arşuñ buña beñzer mi? Didi ki aña beñzer. Sebeb oldı ki vaḳtī ki cinniler [067a/13] gördiler Süleymān Belḳīs'ı alur. Belḳīs, cinnī ḳızındandı. Ḳorḫarlardı ki andan Süleymānuñ oğlı ola, nesli üreye, cinniye ḥükm ide. [067a/14] Biz dāyimā maḥkūm, maḳhūr olavuz diyü ḳorḫup didiler ki: Belḳīs'uñ 'aḳlı kemdür, ayağı at dıynağı gibidür. 'Aḳlın ṣınadı, taḫtın [067a/15] tağayyür idüp gösderdi.Çün ḳaṭ' oldı. Öldür didi. Ol degül dimedi. Zīrā tağayyür olmışdı. Aña beñzer didi. [067a/16] Bildi ki kāmil-i 'aḳldur. Ayağın ṣınadı. Köşkde ṣāfī sırçadan ferş dikdürdi ṣudan farḳ olunmaz. Belḳīs gelicek ṣu ṣandı. [067a/17] Ayağın açdı, etegin yuḳaru çekdi. Bildi ki ayağında 'ayb yoḳ. Hem nikāḥ ḳaṣd idene bu ḳadar tecribe idüp naẓar itmek vardur. [067a/18] Belḳīs müsülmān oldı. Nikāḥ itdi. Yine şehrine gönderdi. Ayda bir kerre Süleymān taḫtına binerdi, yilile Belḳīs'a varurdı. [067a/19] Dāvud adlu bir oğlı oldı Belḳīs'dan. Süleymān diriyken vefāt itdi.

el-'uḳāb 'Uḳāb ṭavşancıdur. Ḳuşlaruñ begidür; kerkes [067b/01] keth̲üdāsıdur. Ṭavşancı gözi ġāyet tiz olur, ıraḳdan görür. 'Anḳā da dirler. Ebü'l-'alā-i Ṣaḳrī dir:

şi'r

ارى العنقاء تكبر ان

[067b/02] تصادا . تعاند من تطيق له عنادا

Görürem 'anḳāyı ya'nī 'uḳābı ki avlanmazsın kişilik ider güci yetdügi kimseye dirler. 'Uḳāb ki [067b/03] bir ḳuşdur ki irkegi ki hīç nesneye beñzemez, özge cinsdendür. 'Uḳāb cemī'i dişi olur. Ba'ż dir ki 'uḳāb dilküye ḳarılur, toh̲m [067b/04] ṭutar, yumurtlar. Ba'zı dir ki irkegi bilinmez nedür. Şā'ir hicv ider bir şah̲ıṣ dir ki:

şi'r

ما انت كالعقاب فامه معروفة

[067b/05] ولها اب مجهول

Sen degülsin illā 'uḳāb bigi ki anası bellü, bilinür; atası mechūldür, bilinmez. 'Uḳāb üç yumurda yumurdlar. Otuz gün baṣar. [067b/06] Ḳalam iki yumurda yumurdlar. Yigirmi gün baṣar. Ḳaçan yavrusı çıḳsa, üçde birin besleyimedüginden bıraġur.

dirler bir ḳuş [067b/07] var. Ḳanda anasuz yavrı bulsa anı da alur bisler. 'Uḳāb evin bir def'ada götürüp gitmez. Bir yirden götürür yire ḳonar. Andan bir yire dah̲ı [067b/08] tā yuvasına gelince ḳaçan ṭavşan olsa, evvel kiçiregin avlar. Andan miyānesin, andan büyügin. Ġāyet cür'etlüdür. Mizācı yābisdür. Ḳanadı [067b/09] h̲afīfdür. Anuñiçün tiz uçar. Dirler ki 'Irāḳda irte ṭa'āmın yir. Gice ṭa'āmın gelür Yemende yir. Ḳaçan pīrlese, uçamaz [067b/10] olsa, yavrusın arḳasına götürür. Ġāyet ṣāfī, ṭuru ṣulu bī-kāra ilter. Çezgini çezgini güne yaḳın çıḳar. Güneş ḥarāreti yilegini [067b/11] yaḳar. Gözinüñ ẓulmeti gider, nūrı açılur. Andan iner, ol bī-kāra ṭalar. Batar çıḳar. Hemān yigid olur. Yilekleri gine biter. Ḳaçan bagrında [067b/12] nesne çıḳsa, ağrısa, ṭavşan bağrın ya dilkü bağrın yir h̲ōş olur. Yılan yir, başın yimez. Ḳuş yir. Yüregin yimez. Bu ṭurfedür.

[067b/13] كان قلوب الطير رطبا ويابسا لدى وكرها العقاب والحشف البالي

İmri'i'l-ḳays dir: Ḳuş yürekleri yaş ḳuru [067b/14] yuvası ḳatında 'uḳāba beñzer. Yaş eski h̲urmāya beñzer ḳurusı ki

كه كان قلوب الطير في قعر عشها نوى القسب ملقا

[067b/15] عِنْدَ بَعْضِ الْمَآدِبِ

ḳuş yürekleri 'uḳāb yuvası dibinde ḳalup ḫurmā çekirdegine beñzer ki ṣofra içine bıraġurlar.

Yesāri'bnü [067b/16] Bürdeye didiler ki: Eger Allah te'ālā saña dise ki ḳuşlardan ḳanḳısın iḫtiyār iderseñ ancılayın ḳuş eyleyeyin seni [067b/17] dise, ne iḫtiyār iderdüñ? Didi ki: 'Uḳāb. Zīrā 'uḳāb bir yirde sākin olur ki hīç cānavar eli irmez. Ḳalan ḳuşlar [067b/18] andan ḳaçar daḫı şikāra hīç zaḥmet çekmez. Her ḳuşuñ şikārın elinden alur. Daḫı ḳanadı dāyimā ḫışlar. 'Amrü'bnü Ḥazm dir:

şi'r

[067b/19] لَقَدْ تَرَكَتْ عَفْرَاءُ قَلْبِي كَأَنَّهُ جَنَاحُ الْعُقَابِ دَائِمُ الْخَفَقَانِ

Maḥbūbum ġafr yüregüm şöyle itdi ki keenne 'uḳāb ḳanadı- [068a/01] dur ki dāyim ḫışlar. Ḥikāyet olınur ki ḳayṣere Kisrā, bir 'uḳāb gönderdi. Nāme yazdı. Didi ki: Bunuñ avın hīç ḳuş olmaz. Ḳayṣer [068a/02] buyurdı, ta'līm itdiler. Ġāyet ḫōş geldi. Bir gün 'uḳāb açıḳdı. Ḳullarından birin yırtdı, yidi. Ḳayṣer didi ki: Bizi Kisrā öldi, eger [068a/03] biz anı avlarsavuz ḳırmaz.

ḥikāyet Vaḳtī Süleymān 'aleyhi's-selām hüdhüdi yirinde görmedi. 'Uḳābı oḳudı. Didi ki: Tiz baña hüdhüdi [068a/04] getür didi. 'Uḳāb kendüzin ḳaldurdı, kendüyi havāya dik yuḳaru şuña dek çıḳdı ki yir bir çanaḳ bigi gözükür oldı. Hüdhüdi [068a/05] gördi ki Yemenden gelür. Ḫışmıla yuḳarudan hüdhüdüñ üzerine indi. Hüdhüd didi ki: Ol Taññı ḥaḳḳıçün ki saña ḳuvvet virdi, [068a/06] benüm üzerüme musallaṭ ḳıldı; baña şefḳat it didi. 'Uḳāb didi ki: Vāy saña! Süleymān peyġāmber 'aleyhi's-selām and içdi ki saña 'aẕāb [068a/07] ya boġazlaya. Andan aldı. Geldi, ḳuşlar çerisine uġradı. Cemī'i hüdhüde didi ki: Süleymān peyġāmber 'aleyhi's-selām saña ġāyet aẕāb itse [068a/08] gerek. Hüdhüd didi ki: İstiṡnā itdi mi? Didiler ki: Belā. Didi ki: 'Aẕāb idem ya boġazlayam yaḫūḍ baña āşikāre ḥüccet getüre. Vaḳtī ki [068a/09] geldi. Süleymān'uñ ḳarşusına ḳanatların bıraḳdı. Başın ḳaldurdı. Didi ki: Yā Nebiyallah ki Ḥaḳ te'ālā ḳarşusına ḳıyāmetde [068a/10] ża'īf, miskīnligile ṭuracaġuñ ben senüñ ḳarşuña ṭurduġum bigi. Süleymān bu sözi işitdi, tüyi ürperdi ditredi. [068a/11] Allah ḳorḫusından hüdhüdi 'afv itdi.

el-emṡāl أَطْيَرُ مِنْ عُقَابٍ

Ya'nī 'uḳābdan ḳatı uçar. Bir nesnede mübālaġa itseler [068a/12] مِنْ عُقَابٍ

Ya'nī 'uḳābdan göregendür.

Ya'nī 'uḳābdan ṣaḳınıcıdur. Zīrā ki 'uḳāb bir yüksek ṭaġda ya ḳaya başında [068a/13] yumurda çıḳarur, tamām ḳanadı yitilmeyince deprenmez. Zīrā deprense düşer, helāk olur.

ġarīb Arasṭō dir ki: 'Uḳāb, devlügeç [068a/14] olur; devlügeç 'uḳāb olur. Bir yıldan bir yıla döner.

el-'aḳreb 'Aḳrebüñ ṭabī'atı ābīdür. Yavrusı çoġ olur. Ḳarnında yavrusı [068a/15] ḫulḳı tamām olur. Andan ḳarnını yir, çıḳar. Anası ölür. Cāḥiẓ dir ki: Ben işitdüm ki 'aḳreb aġzından ṭoġurur. Yavrıları [068a/16] ḳarınca bigi olur. Arḳasına götürür, gezer. Ḥāmile olıcaḳ ġāyet yavuz olur. Laṭīfe budur ki meyyiti, uyur kişiyi ṣoḳmaz. [068a/17] Ḳaçan deprense ṣoḳar. Gāh olur ki 'aḳreb, ef'ī yılanı ṣoḳar. Yılan ölür. 'Ammār-ı Yemīnī işāret ḳılur aña bu şi'rinde: [068a/18]

şi'r

إذا لم يسالمك الزمان فحارب   وباعد إذا لم ينتفع بالأقارب

Ḳaçan rūzigār barışmasa senüñle sen de [068a/19] ceng it. Iraġ ol ḳaçan fāyide görmeseñ yaḳın ḳavmden.

ولا تحتقر كيدا ضعيفا فربما   تموت الأفاعي من سموم العقارب

[068b/01] Ḫōr görme ża'īfi, mekrü ve şerrü çoġ olur ki ecdehālar ölür 'aḳreb aġusından.

فقد هد قدما عرش بلقيس هدهد

[068b/02] وخرب فأر قبل ذا سد مارب

Ḳadīm zamānda bir hüdhüd yıḳdı Belḳīs taḫtın. Daḫı bir sıçan ḫarāb itdi. مأرب

[068b/03] إذا كان رأس المال عمرك فاحترز   عليه من الإنفاق في غير واجب

Ya'nī Sabā şehri ḳavminüñ seddin.

Ḳaçan [068b/04] ser-māye 'ömrüñ olsa iḥtirāz it anı vācib olmayan yire ṣarf idüp çüritmekden. فبين اختلاف الليل والصبح معرك

[068b/05] يكر علينا جيشه بالعجائب

Gice gidüp gündüz geldügi arada leşker gāh varur ki bizüm üzerümüze döner. Çerisi [068b/06] ‘acāyiblerile ‘aḳrebüñ şāmdur. Ādem ursa ḳaçar suçlu ḳaçar bigi. Ṣuya bıraḳsalar yüzmez, deprenmez aṣlā. ‘Aḳreb, çekürgeye [068b/07] ḥarīṣdür. Bir ağaca çekürgeyi bağlarlar da ‘aḳrebüñ delügine ṣoḳarlar. ‘Aḳreb aña yapışur bile çıḳar. Delügine kendeneyi [068b/08] ṣoḳarlar. Yapışur. Bile çıḳar. Gāh olur ki ṭaş urur, kesek urur. Bu bābda dinilen şi‘r de bu şi‘rdür:

[068b/09] رأيت على صخرة عقربا وقد جعلت ضربها ديدنا

Gördüm bir ḳaya üstinde bir ‘aḳreb ol ṭaşı urmağı ‘ādet idinmiş. [068b/10]

فقلت لها عقرب أمهلي لطبعك من طبعها ألينا

Ben aña didüm ki: İy ‘aḳreb! Bil ki senüñ ṭabī‘atuñ anuñ ṭabī‘atından [068b/11] yumşaḳdur.

فقالت صدقت ولكنني أريد أعرفها من أنا

‘Aḳreb didi ki: Gerçeksin; velīkin dilerem ki ṭaşa bildürem [068b/12] ki ben kimem. Memleket Şehr-i Zūrda akreb olur ki her neyi لسع itse fi'l-ḥāl ölür bir melik Naṣībīn şehrini ḥiṣār [068b/13] itdi. Şehr-i Zūrdan ‘aḳrebler getürdi. Destūlere ḳoyup mancılığla şehre atdı. Bu ḥīleyle Naṣībīni fetḥ itdi. [068b/14] Ol aṣldan anda da ḳattāl ‘aḳreb ḳaldı, urdı.

Ḥikāyet olınur ki Naṣri'bnü Ḥaccācuñ evinde ḳattāl ‘aḳrebler varıdı. [068b/15] Bir ḳonuḳ bir gice ḫıyānet ḳaṣd itdi ehl-i beyte. Bir ‘aḳreb ol ḳonuğı ẕekerinde urdı, öldürdi. Naṣr, aña ta‘rīż [068b/16] idüp bu şi‘ri dir:

داري إذا نام سكانها أقام الحدود بها العقرب

Dārımuñ ḳaçan sākinleri uyusa [068b/17] ḥadd-i iḳāmet ider ‘aḳreblerle.

إذا غفل الناس عن دينهم فإن عقاربها تضرب

Ḳaçan dīninde ḫalḳ ġāfil olsa [068b/18] ‘aḳrebleri, dāruñ anı urur.

el-ḥadīs̱ Emīre'l-mü'minīn ‘Alī raḍyallahü ‘anh rivāyet ḳılur ki: Ḥażret-i Resūl ‘aleyhi's-selām[ı] namāz içinde [068b/19] bir ‘aḳreb ṣoḳdı. Vaḳtī ki namāzı tamām itdi. Didi ki Taññı te‘ālā la‘net itsün ‘aḳrebe ki namāz ḳılanı, ġayrını farḳ itmez. Peyġamberi [069a/01] ġayrından farḳ itmez. Cemī‘in ḍarb ider. Na‘līnın eline aldı, ‘aḳrebi öldürdi. Ṣuyıla ṭuz getürtdi. Ḳarşu ṭuzlu ṣuyı elile [069a/02] dürtdi. Ḳul hüvallahü eḥad sūresin daḫı ḳul e‘ūẕu birabi'l-felaḳ sūresin daḫı ḳul e‘ūẕu birabbi'n-nās sūresin oḳurdı. [069a/03]

el-ḥadīs̱ Rivāyet ḳılınur ki Bilāl daḫı Peyġāmbere ʻaleyhi's-selām geldi, didi ki: Bu gice beni bir ʻaḳreb ṣoḳdı. Ṣabāḥa dek uyımadum. Peyġāmber [069a/04] ʻaleyhi's-selām didi ki: Eger aḫşām uyıduġuñda bu duʻāyı oḳısañ hīç nesne ziyān itmezdi.

أعوذ بكلمات الله التامات من شر ما خلق

[069a/05]

ḥikāyet Maʻrūf-ı Kerḫī rivāyet ḳılur ki Şeyḫ Ẕü'n-nūn-ı Mıṣrī, bir gün ṭonın yumaġa Nīl kenārına çıḳdı.Gördi ki bir ʻaẓīm [069a/06] ʻaḳreb kendüye müteveccih oldı. Gāyet ḫavf itdi. Allah teʻālāya ṣıġındı. Allah teʻālā, anı şerrinden emīn ḳıldı. ʻAḳreb [069a/07] Nīl'e vardı. Gördi ki bir ḳurbaġa ḳırañında ṭurur. Ḳurbaġanuñ arḳasına bindi. Nīl'i geçdi. Ẕü'n-nūn dir ki: Fūta[ya] ṭutundum. [069a/08] Ṣuya girdüm bile añaru geçdüm. Ṣuyı geçdi. Ḳurbaġanuñ arḳasından indi, gitdi. Ardınca vardum. Bir büyük aġaç [069a/09] dibine vardı. Gördüm ki bir yigit sarḫōş gölgede yatur. Eyitdüm ki: 'Lā ḥavle velā ḳuvvete illā bi'l-lāh'. Bu ʻaḳreb ol ṭarafdan geldi. [069a/10] Ṣuyı geçdi bu yigidi urmaġıçün. Bu fikirdeyiken gördüm ki bir ejdehā teveccüh itdi. Geldi, bu yigide ṭoġruldı. ʻAḳreb [069a/11] sıçradı, ecdehānuñ başına bindi. Yılanı vurdı, öldürdi. Andan ṣoñra ʻaḳreb döndi geldi. Gine ḳurbaġaya bindi. Ṣuyı [069a/12] geçdi. Şeyḫ Ẕü'n-nūn başladı bu şiʻri inşā itdi:

şiʻr

İy [069a/13] uyuyan kişi ki Celīl anı ṣaḳlar her yavuzluḳdan ki ḳarañulıḳda olur.

[069a/14] Nice uyur gözler ki ol pādişāh ẕikrinden ki dāyim andan saña dürlü niʻmetler ṣofralarla gelür. Ẕü'n-nūn didi ki: Benüm āvāzumdan [069a/15] bu yigit uyandı. Bu ḳıṣṣayı ḫaber virdüm. Fī'l-ḥāl yaḳasın yırtdı. Nefīs giyesilerin bıraḳdı, şāl pelās geydi. Terk-i [069a/16] dünyā itdi. Ḥımṣ'a ʻaḳreb girmez. Eger özge yirden ʻaḳreb iletseler fī'l-ḥāl ölür. Ehl-i Ḥımṣ dir ki ṭılsum vardur. Anuñiçün [069a/17] ʻaḳreb olmaz. Dirler ki Ḥımṣ cennet şehrlerindendür. Evvelde Ḥımṣ Dımışḳ'dan efḍaldi. Taʻlebī dir ki: Aṣḥābdan ṭoḳuz yüz kişi [069a/18] Ḥımṣ'da sākin oldı. Rivāyet ḳılur Cābir daḫı ki: Bir kişi[yi] ʻaḳreb ṣoḳdı. Peyġāmber meclisinde bir kişi didi ki: Yā Resūlallah! Ben [069a/19] efsūn bilürem, efsūnlayayın didi. Peyġāmber ʻaleyhi's-selām didi ki: Ḳayırmaz güci yiten müsülmān ḳardaşuña fāyide itsün, Ḳur'ānla [069b/01] efsūnlasun.

İbnü's-ṣalāḥ dir ki: ʻaḳreb efsūnıla kim[i] efsūnlasalar ʻaḳrebi eline alsa da ṣoḳmaya. Efsūnı budur: بسم الله

[069b/02] وبالله بسم جبرئيل وميكائيل كافم كافم دو ادم ابيون شفتاي اشفقا مواهو ذاهو ذاهي ولطا انا الواقي والله

[069b/03] اعوذ بكلمات الله

el-ḥadīs̱ Rivāyet olınur ki her aḫşām oḳısa bu du'āyı ṣabāḥa dek hīç nesne żarar itmeye. الشافي

[069b/04] التامات من شر ما خلق

Süheylī dir ki: Ehlümüz bu du'āyı oḳurlardı her gice. Bir cāriyeyi ʻaḳreb ṣoḳardı, hīç żarar itmezdi. [069b/05]

şi'r

قالوا حبيبك ملسوع فقلت لهم من عقرب الصدغ أم من حية الشعر

Didiler ki maḥbūbuñ meslūmdur. Ya'nī cānavar [069b/06] soḳmış. Ben didüm anlara ki zülf ʻaḳrebi mi urdı yaḫūd saç yılanı mı? قالوا بلى من أفاعي الأرض قلت لهم وكيف

[069b/07] تسعى أفاعي الأرض للقمر

Didiler ki yoḳ. Bil, yir yılanları urdı didüm anlara ki nice çıḳdı göge yirdeki yılan ki [069b/08] ḳameri urdı.

el-emsāl في النعيم لسع العقرب

Ya'nī evüñde ʻaḳreb ṣoḳmaḳ bigidür. يضرب العقرب ويمشي

Ya'nī ʻaḳrebi [069b/09] urup gider. Bu mes̱eli ḍarb ideler her ẓālime ki maẓlūmlara

yig tācirdür. ʻAḳreb adlu bir tācir varıdı. [069b/10] Medīne'de andan ulu tācir yoğıdı. Ḥikāyet olınur ki Fażli'bnü ʻAbbās zekat cem' iderdi. Andan cür'etlü kimse yoğıdı. [069b/11] ʻAḳreb'e vardı, zekatın istedi. ʻAḳreb ḫasīsidi, virmedi. Fażlü'bnü ʻAbbās ʻAḳreb'üñ ḳapusına vardı, [069b/12] ḥimārın bağladı oturdı. Ḳur'ān oḳudı. ʻAḳreb, hīç muḳayyed olmadı. Çoḳ mülāzemet itdi. Fażl'a ʻAḳreb, zekat [069b/13] virmedi. Başladı Fażl ʻAḳreb'i hecv itdi. Bu ebyātı ol hecv idendür:

şi'r

[069b/14] بالعقرب التاجر

Tācir oldı bāzārumuzda 'Aḳreb, bereket, ḫoşluḳ olmasun tācir. 'Aḳreb'e

[069b/15] وعقرب يخشى من الدابر

her düşmenden ḳarşu gelse ḳorḫulur. 'Aḳreb'den ardın dönse ḳorḫulur.

[069b/16] العقرب عدنا لها وكانت النعل لها حاضره

Eger 'aḳreb gine dönerse biz aña dönevüz başmaḳ na'lin anuñiçün [069b/17] ḥāżırdur. Ebū Ḥāmid-i Gazzālī dir bir maḥbūb oġlan vaṣfında dir ki:

şi'r

[069b/18] ثم اجل عن التشبيه

Ḳondı zülfinüñ 'aḳrebleri ḳamer yañaġına ki teşbīhden a'ẓamdur, hīç nesneye beñzemez.

[069b/19] فهذا ما يحل ببرجها ومن العجائب كيف حلت فيه

Biz şindeye dek bilürdük ḳamer 'aḳreb burcına ḳonar. 'Acāyibdendür [070a/01] bu ki 'aḳreb ḳamer burcına ḳondı. Ebü'l-meḥās-ı Yūsuf dir şol oġlan vaṣfında ki bir zülf ṣalmış bir zülfin ḳıvırmış. [070a/02] ارسل صدغا ولوى قاتلي صدغا فاعيا واصفه

Bir zülfin ṣaldı beni öldüren bir zülfin ḳıvırdı. 'Āciz ḳaldı zülfler [070a/03] anı vaṣf ideni. فخلت ذا في خده حية تسعى وهذا عقرب واقفه

Ol ṣalınanı yañaġında ṣandum ki yılandur yürür. [070a/04] Bu birin ṣandum ki 'aḳrebdür durur. والف ليس لوصل وزا واو ولكن ليسة العاطفه

Ol ṣalınan elifdür. Velī vaṣliçün [070a/05] degül. Ol birisi vāvdur velīkin 'aṭf çün degül. Ya'nī şefḳatlü degül. Beytde īhām var. 'Āṣımi'bnü'l-ḥüseyn-i Baġdādī dir bir ma'nīde: [070a/06] اذا ما علي يتلون في الاخلاق لو زارني فانه اشتاقي

Ne ziyān olur ol ḫulḳı dürlü dürlü olan maḥbūba ki ben ziyāret [070a/07] ideydüm ki ben aña iştiyāḳum ʻarż ideydüm. ما ابثي الشكوى إليه لذا لا وأفصح اليوم من أباقي

Iẓhār ideydüm şikāyetüm. [070a/08] Miskīn idüp göz yaşı mührin açaydum. Bī-kārından

أسر الفؤاد ولم يرق لحريق واضيع [illegible] الإطلاق

göñlümi esīr [070a/09] itdi, raḥm itmedi. Baġlu esīre ne ziyān olurdı eger cōmerdlıḳ idüp esīri ṣalıvirse. إن كان قد أسف بعقابه

[070a/10] فدته قلبي فإن رضابه ترياقي

Egerçi zülf ʻaḳrebleri urdı yüregümi, velī aġız yarı tiryāḳıdur baña.

el-ḫavāṣṣ ʻAḳreb[i] [070a/11] bir saḳsı içine ḳoyup tennūra ḳosalar, kül olınca sidük yolında ṭaşı olana içürseler eride. ʻAḳreb yandursalar ʻaḳrebler [070a/12] cemʻ ola. Baʻż dir ki ṭaġıla gide. ʻAḳrebüñ dırnaġını bir kimsenüñ ṭonına dürtseler, ṭursa, ḫastalıġı gitmeye. Bile avladuḳça ʻaḳrebi [070a/13] dögseler, ṣoḳduġı yire ursalar ḫōş ola. Eger ṣuya düşse, bilmedin ol ṣuyı içenüñ bedeni bart baş ola. Ḳızıl zırnīḫi [070a/14] ṣıġıruñ içi yaġıla dürtseler, ʻaḳreb ḳaça. İki mis̱ḳāl turunc çekirdegin dögüp içse, ʻaḳreb aġusın defʻ ide. Zeytūn kökin [070a/15] ʻaḳreb ṣoḳana aṣa ḳosa ṣaġ ola.

el-ʻuḳūḳ Ṣaḳṣaġandur. Yumurdasına yarasa yaḳın varsa yiri fāsid olur. [070a/16] Çınār yapraġıla örter tā ki yarasa gelmeye. Ṭabīʻatında bed-ḫāṣṣiyyet vardur. Zinā ve ḫıyānet ne görürse ḳapar. ʻArab dir ki:

[070a/17] فكم نفيس اختطفه من بين

Yaʻnī iy niçe ḳıymetlü dirler ki elden ḳapdı anı ṣaḳṣaġan.

şiʻr

[070a/18]

Ḳaçan Taññı ḳuşlara bereket virse ṣaḳṣaġan[a] bereket virmesün. قصير

[070a/19] الجناح طويل الذنب متى يجد غفلة يسرق

Ḳanadı ḳıṣa ve ḳuyruġı uzun. Ḳaçan ġaflet bulsa oġurlar. [070b/01]

Çevürür iki gözin başından şanasın ki iki ḳaṭre jīvedür.

el-meṡel يقلب عينين في رأسه كأنهما قطرتا زئبق

[070b/02] أموق من عقعق

Ya'nī şaḳṣaġandan aḥmaḳdur. Zīrā ki şaḳṣaġan kendü yavrusın yumurdasın ḳor, özgenüñ yavrusın yumurdasın [070b/03] bicerür.

şi'r

Şunuñ bigi kendü yumurdasın ḳor, açuḳ ḳanadın [070b/04] ayruḳ yumurdasına örter.

el-ḫavāṣṣ Beynisini banbuġa dürtüp demren yirine ursa, demreni dikeni çıḳara.

el-'ikrime 'İkrime, [070b/05] dişi gögercindür. 'Abdu'l-lahi'bnü 'Abbās'uñ bir ḳulı varıdı, adı 'İkrime'yidi. 'Ālim, fāżılıdı. Keṡīr-i Gurre ki şā'iridi. İkisi bir günde [070b/06] vefāt itdi: Yüz biş yılda. Bir arada ikisinüñ de namāzın ḳıldılar. Didiler ki bu gün öldi. أعلم الناس وأشعر الناس

Ya'nī ḫalḳuñ ġāyet [070b/07] 'ālimi hem daḫı ġāyet şā'iri bu gün öldi. 'İkrime Raḳḳa'dayıdı. Ḫōcası 'Abdu'l-lahi'bnü 'Abbās vefāt itdi. Āzād itmedi oġlı. [070b/08] 'Alī, 'İkrime'yi Ḫālidi'bnü Yezīd'e dört biñ dīnāra şatdı. 'İkrime didi ki: Emegüñ 'ilmini dört bin altuna şatduñ. Eyle diyicek [070b/09] baġın bozdı. Vardı, 'İkrime'yi āzād ḳıldı.

el-'alāmāt Uzunca ince balıḳdur yılan bigi. Hind deñizinde olur. Bāzirgānlar [070b/10] anı göricek bilürler ki Hind yaḳın geldi. Şād olurlar. Ba'ż ḳavm dir ki bu āyetde ki وعلامات وبالنجم هم يهتدون

[070b/11] Ya'nī 'alāmātıla daḫı yılduzla yolların bulurlar. 'Alāmetden murād ol balıḳdur.

el-ġalḳ Sülükdür ki bir yirde zaḥmet olsa [070b/12] ḳorlar, pekişür, fāsid ḳanı şorur. Ḳaçan tamām şorsa ṭuzlu şu dökerler, üstine düşer. Gāh olur ki şuyıla içülür de [070b/13] girür boġazda yapışur. Çāre oldur ki dilkü tüyin tütüzler. Tütüni ki irişe fi'l-ḥāl düşer.

el-meṡel ألزق من العلق

Ya'nī [070b/14] sülükden ḳatı yapışur.

el-ḫavāṣṣ Evde sülügi yandurup tütsi virseler, sivri siñek, taḫta ḳurdı ḳalmaz. Bunlara beñzer de [070b/15] hep gider. Sülügi bir şişeye ḳoysalar, tā ölse, andan yumşaḳ dögseler, ḳıl yolup yirine dürtseler ebedā ḳıl bitmeye. Sırçacı [070b/16] dükkānına dütüzseler, ne ḳadar sırça varısa uvana.

el-'amrūs Ḳuzıdur.

şi'r

[070b/17] وَالذِّئْبُ غَرْثَانُ مُرْمِلِ

Sen şol yavuz ḳurda beñzersin ki bir kez didi. Bir ḳuzıya ḥāl bu ki ḳurd aç, yoḫsuldur.

[070b/18] أنت الذي من غير ذنب شتمتني فقالت متى إذ قال ذا عام أول

İy ḳuzı sen misin ol baña suçsuzken sögen. Ḳuzı didi ne vaḳt? [070b/19] Ḳurd didi ki evvelki yılda. فقالت ولدت الآن بل رمت غدرة فدونك كلني لا هنا لك مأكل

Ḳuzı didi ki ben şimdi ṭoğdum. [071a/01] Belki baña ẓulm ḳaṣd itdüñ. Ṭut beni yi. Şā'allah saña yidigüñ siñmeye. Bühtān nite idersin.

el-'amles Çirkin itdür. Çirkin ḳurda [071a/02] da dirler.

el-meşel أبر من العملس

'Amlesden eylükçi dirler. Bu 'Amles bir kişiyidi. Anasına eylük iderdi. Her yıl boynına [071a/03] götürüp Ka'beyi ṭavāf itdürürdi. Bunı meşel itdiler. Tā ki her oğlan anaya ancılayın eylük ide.

şi'r

[071a/04]

Ḍarb-ı meşel itdiler 'Amlese eylükde. Tā ki oğlanlar anaya eylük eylemekde aña ittibā' [071a/05] ideler.

el-'ümeyşel Arslandur. 'Abdu'l-lah Ḫıleyd'e Ebū 'Ümeyşel dirlerdi, laḳabıdı.

Emīr-i ʻAbdu'l-lahi'bnü Ẓāhir'üñ kātibidi, hem şā'ir [071a/06] idi. Medḥ ider ʻAbdu'l-lahi'bnü Ẓāhir, dir ki: يا من يحاول أن تكون صفاته كصفات عبد الله انصت واسمع

Iy ḳaṣd [071a/07] iden ki ṣıfātı ola ʻAbdu'l-lah ṣıfātı gibi. Epsemdür ne direm işit,

[071a/08] تحج الحجيج اليه فاسمع او دع

saña naṣīḥat ideyin bu meşveretde o Ka'be ḥaḳḳıçün ki ḥācīlar aña ḥacca varur.. İşit [071a/09] yaḫūd terk it. اصدق وعف وبر واصبر وكاف وداري واحلم واشجع

Gerçek söyle riyādan ṣaḳın. [071a/10] Eylük it suçluyı, ʻafv it, kifāyet it, müdārā it, ḥükm it. Bahādur ol. والطف ولن وتأن وارفق واتئد

[071a/11] واحزم وجد وحام واحمل وادفع

Luṭf it, yumşaḳ ol, ağır ol. Şefḳat it, ḳatı ol. Düşmene ʻāḳıl ol. Ḳorı [071a/12] ḳavmün taḥammül it. Def' it. فلقد محضتك ان قبلت نصيحتي هديت للنهج الأسد المهيع

Saña naṣīḥat-ı ḫāliṣ [071a/13] ḳıldum. Eger naṣīḥat ḳabūl iderseñ hidāyet bulursın ṭoğru yola ki ḫavf yoḳdur. Ebü'l-ʻÜmeyṣel bir gün ʻAbdu'l-lahi'bnü'ẓ-ẓāhir'üñ [071a/14] elin öpdi. Bıyığı eline ḳatı ṭoḳundı. Fi'l-ḥāl Ebü'l-ʻÜmeyṣel didi ki: Kirpü eli arslan elini incidmez. Bu söz ḫōş geldi, [071a/15] çoḳ ʻaṭā virdi.

el-ʻanber Bir ulu balıḳdur. Derisin ḳalḳan iderler.

el-ḥadīṣ Cābir rivāyet ḳılur ki: Peyġāmber ʻaleyhi's-selām, bir Ḳureyş [071a/16] kārvānın urmağa gönderdi. Ebū ʻUbeyde Cirrāḥ'ı baş ḳoşdı, ḫurmā azıḳ virdi. Azıġumuz dükendi. Deñiz kenārına varduḳ. [071a/17] Bir depe bigi nesne ḳararur. Varduḳ, gördük ki ʻanber adlu balıġımış. Ebū ʻUbeyde didi ki murdārdur. Biz didik ki yirüz. [071a/18] Zīrā żarūretdür didük. Üç yüz kişiydük. Bir ay tamām yidük. Ḳuvvetlendük. Gözinüñ çuḳurından tuluḳlarla yağ alduḳ. [071a/19] On üç kişi göz delügine girdi, şığdı. Ebū ʻUbeyde bir eyegüsin aldı, kemer bigi ḳodı. İki uzun kişi egilmedin [071b/01] altından geçerdi. Medīne'de Peyġāmbere ʻaleyhi's-selām ḫaber virdük. Didi ki ol rızḳdur ki Allah te'ālā siziñçün çıḳardı. Hīç eti var mı [071b/02] bileñüzde viresiz didi. Peyġāmbere de götürdük yidi. Ba'ż dir ki ʻanber, otdur. Deñizde biter, balıḳ yir. Gine tersler. [071b/03] Deñiz kenārında ṭaş bigi bulunur.

İbnü Sīnā dir ki ʻanber deñizden çıḳar, eyüsi aḳdur. Andan aşağa bozdur. Andan ṣaru, andan [071b/04] gökdür. Balıḳ yirde ölür. İçinden çıḳar. Ba'ż tācirler dir ki Zengi deñizinde bulınur ādem başı bigi. Ekṣer biñ misḳāl olur. [071b/05] Ba'ż tācir ḫaber virür

ki gemiye bindük. Yil aldı bir adaya çıkardı. Gördük ki ağaçlar var, yimişi ʻanber. Didük ki ḳoyalum büyüsin. [071b/06] Tamām olıcaḳ alavuz. Yil esdi, deñize bıraḳdı. Evvel düşicek süd gibidür. Balıḳ yir, yudar. Gāyet ḥarāretinden ölür. Avcılar bulur, [071b/07] ḳarnın yarar çıḳarur. Ṣanurlar ki balıḳ ḳarnında ʻanber olur. ʻAnber, ḫōd ağaç yimişidür.

ʻAnḳā-i muġrib dirler bir ḳuşdur. Gün batduġı [071b/08] yirde olur. Gāyet ʻaẓīm olur. Yumurdası ġāyet büyük ṭaġ bigi olur. Gāyet ıraġ uçar. Fīli ḳapar devlügeç sıçan [071b/09] ḳapar bigi. Zamān-ı ḳadīmde varıdı. Ḫalḳı incitdi. Ḥattā bir gelincük ṭon zīverile ḳapdı. Ol zamānda peyġāmber Ḥanẓal [071b/10] bin Ṣafvānıdı. Duʻā itdi. Ḥaḳ teʻālā anı baḥr-ı muḥīṭ içinde bir adaya bıraḳdı ki hiç ādem anda varmaz. Fīl, gergedan, [071b/11] cāmūs, bebr dürlü cānavarlar anda var. Ḳaçan uçsa sīl gibi ḳanadları gürülder. Iki biñ yaşar. Biş yüz [071b/12] yaşayıcaḳ avlanur.

Ebü'l-Buḳā dir ki Ehl-i Reşşüñ bir ṭaġı varıdı. Dümḫ dirlerdi. Gāyet ulu ṭaġıdı. Dürlü ḳuşlar [071b/13] anda varıdı. ʻAnḳā da anda olurdı. Yüzi ādem yüzi bigi. Her cānavar ki dünyāda var. Mecmūʻınuñ ṣūret-i naḳşı ʻanḳāda [071b/14] varıdı. Yılda bir kez bu ṭaġa gelürdi. Ḳuşlar avlardı, yirdi. Bir kerre acıḳdı. Eline ḳuş girmedi. Bir oġlancuġı ḳapdı. [071b/15] Aldı gitdi. Gine geldi. Bir ḳız ḳapdı. Şikāyet itdiler. peyġāmberi Ḥanẓala bin Ṣafvānıdı, duʻā itdi. Ṣāʻiḳa geldi, [071b/16] ʻanḳāyı yandurdı. Ṣāʻiḳa, bulut içinde olan otdur.

Ibnü ʻAbbās dir ki Ḥaḳ teʻālā Mūsā peyġāmber zamānında bir ḳuş [071b/17] yaratdı her yanında dört ḳanadı varıdı. Yüzi ādem yüzi bigi. Teninde her cānavaruñ naḳşı varıdı. Bir irkek yaratdı. [071b/18] Mūsā'ya Ḥaḳ teʻālā didi ki iki ḳuş yaratdum, rızḳın Ḳudüs yöresindeki cānavarlardan itdüm. Vardı, ol didi. [071b/19] Mūsā vefat idicek bu ḳuşlar göçdi. Necd'e, Ḥicāz'a vardı. Cānavarlar yirdi, oġlancuḳlar ḳapardı. Ḫālidi'bnü Sinān-ı ʻĪsā, [072a/01] ol vaḳt peyġāmberidi. Duʻā itdi, ḳırıldı. Ṣoyı ḳalmadı. Ḳāḍī-yı Ebü'l-Fażl-ı ʻUyyāż dir:

şiʻr

[072a/02]

Ḳaçan saña saʻādet gözlerile baḳsa ḳalsa sen uyı. Cemīʻi ḳorḫulu yirler saña [072a/03] emāndur. واصطد بها العنقاء فهي حبالة واقتد بها الجوزاء فهي عنان

Ola saʻādetle ʻanḳāyı ki saʻādet [072a/04] aġıdurıdı. Ol saʻādetle cevzā burcını ḳanda dilerseñ.Zīrā saʻādet aña uyandur anı yider.

el-meṣel Bir nesneden ümīḍ [072a/05] kesseler حلقت به عنقاء مغرب

dirler. Ya'nī 'anḳā-i muġrib anı aldı, çezgini çezgini göge gitdi. Meṣel-i āḫar şā'ir dir:

şi'r

[072a/06] الجود والغول والعنقاء ثالثة اسماء اشياء لم توجد ولم تكن

Saḫā vü 'aṭā daḫı ġūl-ü beyābān. Uçüncüsi 'anḳā. Her biri [072a/07] nesne adıdur ki aṣlā dünyāda bulunmadı, vücūda gelmedi.

el-'ankebūt Örümcekdür. Bir nev'i ayaġı ḳısa, gözi büyükdür. Sekiz [072a/08] ayaġı, altı gözi olur. Siñek avlamak dilese yire yapışur dirler. Tübcügez bigi olur. Siñek yaḳın gelicek sıçrar, ṭutar. Hīç ḫaṭā [072a/09] itmez. Yumurdalar yumurdadan yavrusı çıḳduġı sā'at ta'līmsüz başlar, aġın örer. Evvel çıḳduḳda uşacuḳ ḳurd olur. [072a/10] Üç günde endāmı yitilür tamām olur. Ḳaçan cimā' itmek dilese irkek ipligin dürer. Dişisi de dürer. Tā ki bir araya gelürler. [072a/11] İkisinüñ ḳarnı bir birine olur. Ḳaçan siñek ḳonsa gelür ṣarar aġıla. Tā ki ża'īf olur da götürür de iltür ḫazīnesinde [072a/12] ḳor. Gine avlar. Ḳaçan aġ yırtılsa gelür, yamar. Yuvasını üç bucaḳlu eyler, hemān kendü ṣıġar.

el-ḫadīṣ Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: [072a/13] Evden örümcek aġın giderüñ! Anı ḳomaḳ dervişlik getürür. Ḫadīṣde geldi ki örümcek şeyṭāndur, öldürüñ! [072a/14]

fāyide Bu āyet tefsīrinde أينما تكونوا يدرككم الموت ولو كنتم في بروج مشيدة

Ya'nī ḳanda olursañuz ölüm [072a/15] size irişür, egerçe yapılmış burcda daḫı olursañ.

Ḫikāyet naḳl olunur ki bir 'avrat bir ḳız ṭoġurdı evinde ki [072a/16] der oġlanına didi ki var od getür. Çıḳdı, ḳapuda bir kişiye uġradı. Ol kişi didi ki ne ṭoġdı? Bu didi ki [072a/17] ḳız ṭoġdı. Ol didi ki yüz kişile zinā idiser, andan der oġlanına nikāḫ idiser, ölümi örümcekden olısar. Bu sözi [072a/18] işitdi. Oġlan eline bir bıçaḳ aldı, girdi ḳızuñ ḳarnın yardı. Çıḳdı, gemiye bindi gitdi. Bu ḳızuñ ḳarnını dikdiler. 'İlāc yitdiler. [072a/19] Saġaldı, büyüdi fāḫişe oldı. Vardı deñiz kenārında fāḫişelıḳ iderdi. Vardı oġlan bāzirgān oldı. [072b/01] Bir gün bu kenāra geldi. Ol da çoḳ mālıla bir 'avrata didi ki baña bir cemīle 'avrat bulıvir, nikāḫ ideyin didi. 'Avrat didi ki [072b/02] bir cemīle var velī fāḫişedür. Er didi ki var getür. Vardı, fāḫişeye didi bir māllu kişi bir 'avrat ister ki nikāḫ ide. Ben [072b/03] seni ḳulavuzladum. Bu da didi ki tevbe itdüm, zināyı terk itdüm. Vardı ol kişiye nikāḫ itdi. Bir gün bu kişi 'avratına [072b/04] ḳıṣṣayı ḫaber virdi.

ʻAvrat didi ki ol ḳız benem. Yüz kişile zinā itdüm didi. Açdı ḳarnınuñ yaruġın gösterdi. Er didi ki baña [072b/05] diyen didi ki bu ḳızuñ ölümü örümcekdendür. Vardı, bir ṣaḥrāda bir burc yapdı, kireçle ṣıvadı. ʻAvratı anda ḳodı. [072b/06] Bir gün ʻavrat gördi. Saḳfda bir örümcek varıdı. Didi ki bu beni öldürse gerek, ben bunı öldüreyin. Taḥrīk itdi düşdi. [072b/07] Ayaġınuñ baş barmaġıla urdı, öldürdi. Aġusı dırnaġı içine sıçradı. Ayaġı şişdi, ḳarardı. ʻAvrat öldi. [072b/08]

Dirler ki örümcege şeref bu yiter ki Peyġāmber ʻaleyhi's-selām Mekke'den Medīne'ye gelürken küffār ardlarınca geldi. Maġāraya girdiler. Fi'l-ḥāl [072b/09] örümcek aġ gerdi. Geldiler, gördiler. Maġāra ḳapusında örümcek aġ germiş. Gitdiler daḫı Peyġāmber ʻaleyhi's-selām ʻAbdu'l-lahi'bnü Enīs'i [072b/10] gönderdi ki Ḫālidi'bnü Süleyḥ'i ḳatl ide. Vardı, dünle başın kesdi. Aldı ḳaçdı. Ardınca geldiler. Maġāraya geldiler. Gördiler, örümcek [072b/11] aġ gerdi. Geldiler, bulmadılar döndiler. ʻAbdu'l-lah çıḳdı geldi. Başın Peyġāmberüñ ʻaleyhi's-selām öñine bıraḳdı. Peyġāmber ʻaleyhi's-selām elinde [072b/12] bir ʻaṣā varıdı. ʻAbdu'l-lah'a virdi. Ölünce ṣaḳladı. Ölicek vaṣiyyet itdi. Bile ḳodılar. Hem Zeydi'bnü ʻAlī ki emīri'l-mü'minīn [072b/13] Ḥüseyn'üñ oġlıdı. Mervān'ıla anı aṣdılar. Örümcek geldi, ʻavratına aġ gerdi. Şöyle setr itdi. Dört yıl aṣılu durdı. [072b/14]

el-meşel زاحِم بعُودٍ اَوْدَعْ

Ya'nī örümcek evinden żaʻīfdür dirler ḳaçan bir nesneyi żaʻīflıḳda mübālaġa itseler. [072b/15]

el-ḫavāṣṣ Örümcek aġını tāze yaraya ḳosalar eyü ola, şişmeye. Ḳanı ṭura. Ḳalb aḳçayı örümcek aġıla sürseler [072b/16] aġara. Ol örümcek ki müsterāḥda aġ gerer. Anı ısıtma ṭutana baġlasa ısıtma ḳoya.

el-ʻavdu Yaşlu devedür.

el-meşel [072b/17] هذا الخلق ما خلقوا

Ya'nī her işde yaşlu kişiye ṭanış ya terk it ol işi.

el-ʻīru Ḳulana da dirler ḥimāra daḫı [072b/18] dirler.

Ḥikāyet olınur ki Ḫālidü'bnü Sinān ʻaleyhi's-selām vaḳt ki vefāt itdi. Vaṣiyyet itdi. Didi ki beni defn idicek bir bölük [072b/19] ḳulan geliser öñince bir aḳ ḳulan geliser, ḳabrüm depiser, ḳaçan anı görseñüz ḳabri açuñ, beni çıḳaruñ. Size ḫaber vireyin evvelinüñ [073a/01] āḫirinüñ ʻilmin. Vaḳt oldı oġlanları ʻār itdiler çıḳarmaġa. Atalarınuñ

ḳabrin açdılar diyeler diyü açmadılar. Ḳızı ṣoñra Peyġāmbere geldi. [073a/02] Gördi ki Peyġāmber ʻaleyhi's-selām 'ḳul hüvāllahü eḥad' sūresin oḳurdu. Didi ki işitdüm ki atam bu sūreyi oḳurdı.

el-mes̱el ʻArab ḳaçan bir nesneden [073a/03] ümīd kesse dir ki: قد حيل بين العير والنزوان

Yaʻnī ḥimānla dişisine ḳalḳımaḳ ortasında māniʻ vāḳıʻ oldı. Şāʻir [073a/04] dir ki

أهم بأمر الحزم لو أستطيعه   وقد حيل بين العير والنزوان

ḳasd iderem ṣaḳınmaġa ḳuvvetüm yitseydi. Velī māniʻ [073a/05] vāḳı oldı ʻİrile nezevān arasında. Yaʻnī ḳuvvet irişmege ümīd ḳalmadı. Bir mes̱el daḫı أكل شواء العير جوفان

Yaʻnī bir yanım [073a/06] iki ḳarnı yidi. Aṣlı oldur ki bir kişi Fizāre ḳabīlesinden, biri S̱aʻleb ḳabīlesinden, biri Kelb ḳabīlesinden hem-rāh oldılar. Bir ḳulan [073a/07] biryān itdiler. Fizārī ḥacca gitdi. Bu ikisi yidi, bir süñük ḳodı. Fizārī geldi, gördi ki ḳarnı ṭoyıcaḳ nesne ḳalmamış. [073a/08] Bunlar güldiler. Birisine ḳılıçla ḥamle itdi. Tiz o süñügü de yi yoḫsa öldürürem didi. Yimedi, çaldı başın iki pāre [073a/09] eyledi. Adı Merḳameyidi. Yoldaşı didi ki طاح مرقه Yaʻnī Merḳame helāk oldı. Fizārī buña didi tiz yi, yoḫsa [073a/10] başuñı çalaram, ileyüñe bıraġuram didi. Benī Fizāre'de bu ḳażiyye meşhūrdur. Sālim bin Dāre dir: لا تأمنن فزاريا

[073a/11] خلوت به على قلوصك واكتبها بأسيار

Emīn olma Fizārī'den. Ḫalvet olıcaḳ dük baġla ḳayışlarla. [073a/12]

لا تأمنه ولا تأمن بوائقه   بعد الذي امتل أير العير في النار

Emīn olma Fizārī'den, emīn olma mekrinden. Şundan [073a/13] soñra küle bıraġup od da başa ṭura. Bir mes̱el daḫı dirler ki أذل من العير Yaʻnī ḥimārdan artuḳ [073a/14] ẕelīldür.

şiʻr

ولا يقيم على ضيم يراد به   إلا الأذلان عير الحي والوتد

Turmaz ḥaḳāretle ki kendüyi ḳaṣd iderler. [073a/15] İllā iki ẕelīl ki bir ḥimārdur, bir ḳazıḳdur.

هذا على الخسف مربوط برمته   وذا يشج فلا يرثي له أحد

Bu ḥaḳāretle [073a/16] eşek baġludur ipile. Ol baş yarılur, kimseye şefḳat itmez.

ḥikāyet Ḫālidi'bnü Velīd raḍyallahü ʻanh dir ki: Ol ḳadar ceng [073a/17] itdüm ki

tenümde bir ḳarış yarasuz yir yoḳdur. Uş eşek bigi yatup ölürüm cengde ölüp şehīd olmadum.

el-'ibiru يملك āleti götüren [073a/18] deveye dirler

el-meşel لا في العير ولا في النفير

Ya'nī ne kārubāndadur ve lā ḫōḍ cengdedür. Bum şunda dirler bir kişiye [073a/19] diyeler ki ne ḫayırdadur ne şerdedür, ilerü gelmez.

ḥikāyet Mekke ḳavminüñ kāribānı taḫıl getürürdi Şām'dan. Peyġāmber 'aleyhi's-selāma [073b/01] ḫaber virdiler. Ādem gönderdi ki kāribānı alalar. Ebū Süfyān Mekke re'īsi[ydi]. İşitdi, kāruvānı leşkerile ḳarşuladı. Mecdiyi'bnü 'Ömer'e ṣordı ki [073b/02] aṣḥāb-ı Muḥammedden kimse gördüñ mi? Mecdī didi ki iki kişi gördüm, fulān yirden döndiler. Anlar ḫōd Peyġāmberüñ cāsūslarıydı. [073b/03] Birine 'Adiyy dirleridi, birine Besbes. Ebū Süfyān geldi. Develerinüñ ḳığın ödi gördi ki ḫurmā çekirdegi yimiş. Didi ki [073b/04] Medīne devesi 'alefidür. Kārivānuñ yolın ṣabıtdı. Aldı ḳaçdı. Ḳureyş kāruvāna ḳarşu gelürdi. Ebū Süfyān ḫaber gönderdi. [073b/05] Gelmesünler, kāruvānı ḳurtardum didi. Ḳureyş döndi, Mekkeye vardı. Benū Zühre dirlerdi. Mekke'de bir ḳavmidi. Ebū Süfyān varıcaḳ [073b/06] bunlara 'itāb itdi. لا في العير ولا في النفير ya'nī ne cengde siz ne kāruvānda. Hem Ḳureyşle Bedr leşkerine bile gelmediler. Di ki Peyġāmber [073b/07] 'aleyhi's-selām küffāra ġālibdi. Yitmiş biş kişi öldürdi. Biri Ebū Cehl la'anehümallahü yetmiş biş ṭutsaḳ eyledi. Aldı, Medīne'ye vardı. [073b/08]

İbn 'irs Fārisīde rāsū dirler. Türk māl gelincügi dir. Ḳazvīnī dir ki: Bir incecük cānavardur. Sıçan düşmenidür. Delügine [073b/09] girür, sıçan ṭutar yir.Timsāḥ aġzı açuḳ uyur. Girür, için yir. Deler, ḳarnın çıḳar. Timsāḥ ölür. Yılanı da ṭutar yir. Ṣayrı olsa tavuḳ yumurdasın [073b/10] yir, saġ olur.

Ḥikāyet olınur ki bir māl gelincügi bir sıçan ḳovdı. Sıçan ḳaçdı aġaca çıḳdı. Bu da ardınca çıḳdı. Ḥattā [073b/11] budaġuñ depesine vardı. Ardınca gine vardı. Daḫı ḳaçacaḳ yiri bulmadı. Sıçan bir yapraḳ üstine indi. Dişile yapraġuñ [073b/12] ucına yabışdı da ṣalındı. Bu māl gelincügi çaġırdı. Dişisi geldi aġaç dibinde ṭurdı. Ol sıçan ṣalınduġı yapraġı dibinden [073b/13] kesdi. Aşaġa düşdi. Dişisi ṭutdı. Ṭabī'atı budur ki altun aḳça ne bulsa oġurlar. Mıṣır'da çoḳ olur.

Ḥikāyet [073b/14] olınur ki bir kişi bir yavrısın ṭutdı, anasına ḳarşu bir ḳafese ḳoydı. Anası vardı, aġzıla bir fulōrī getürdi. Bir daḫı [073b/15] getürdi. Tā biş fulōrī getürdi. Andan fulōrīnüñ çıḳının getürdi. Bir pāre biz. Keennehü işāret ider ki bundan

artuḳ yoḳdur [073b/16] eşide bizi de tā ki fulōriyi ala, yavrısın ṣalıvire. Gördi ki ṣalıvirmez. Bir fulōriyi aldı getdi. Bu kişi gördi ki cemī'in [073b/17] alur gider. Dört fulōriyi aldı. Yavrısın ṣalıvirdi. Arasṭo dir ki aġzından yükürür, ḳulaġından ṭoġurur.

el-ḫavāṣṣ Dimāġın göze [073b/18] çekse gözden ẓulmeti giderür. Etini döġüp veca'-ı mefāṣıla ursalar fāyide ide. İçi yaġın dişe dürtse fi'l-ḥāl düşer. Ḳanını [073b/19] ḫanāzīra dürtse fāyide ide. Ḳanını sıçan ḳanıla ṣuyıla ḳarışdurup evde saçsalar ḫuṣūmet vāḳı' ola, ol evde düzenlik gide. [074a/01] İbn 'irs bir sıçanı evde gömse düzenlikleri gide. Tersini yaraya ursalar ḳanı diñe.

bābü'l-ġayn

el-ġudāf Gudāf ölü yiyen ḳarġadur. [074a/02]

el-ḫavāṣṣ İçi yaġın alup her kişi gül yaġıla yüzine dürtse sulṭān ḳatına varsa, ne maḳṣūdı varısa ḥāṣıl ola.

el-ġurāb [074a/03] Ḳuzġundur, ḳarġadur, bir nev'i zāġdur. Ala ḳarġa bir nev'idür. Bozça ḳarġa ki neyi işitse yumılur bir nev'idür.

el-ḥadīs Peyġāmber 'aleyhi's-selām [074a/04] buyurur ki Ṣāliḥ 'avrat, 'avratlar içinde cennete gire. Ḳarġalar içinde ġurāb-ı a'ẓam ṣol ḳarġadur ki bir ayaġı aġ ola, burnı ḳızıl [074a/05] ola. Ya'nī niçe ḳarġalar içinde bu ṣıfatlu ḳarġa az olur. 'Avratlarda ṣāliḥa, ehl-i cennet az olur.

Müslim dirlerdi bir kişi [074a/06] varıdı. Ḥuneyn ġazāsında Peyġāmberle 'aleyhi's-selām bileydi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām aduñ nedür didi? Ol didi ki Gurāb'dur didi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: [074a/07] Aduñ Müslim olsun. Yaramaz adları degişirüñ didi.

Ḳarġa dört ya biş yumurda yumurdlar. Yavrısı çıḳıcaḳ başı [074a/08] burnı ġāyet büyük olur, teni küçücek olur. Gāyet çirkin olur. Atası anası küşer, bizden degül diyü ḳor gider. Ḥaḳ te'ālā [074a/09] yuvasında rızḳın virür. Siñek eksük eylemez, büyür. Andan gelürler, ġurāb-ı beyn ya'nī firāḳ ḳarġası dirler ala ḳarġaya ki ba'ż aḳ [074a/10] ba'ż ḳara ola, aña dirler. ظَعَنَ الَّذِينَ فِرَاقَهُمْ أَتَوَقَّعُ وَجَرَى بِبَيْنِهِمُ الْغُرَابُ الْأَبْقَعُ

Gitdi anlar ki firāḳların umardum, ḳorḫardum. [074a/11] Aralarında ala ḳarġa yürüdi. Ya'nī ḳarġa yürüdi. 'Arab dir ki ḳarġa iki gözi tizliginden neye baḳarsa bir gözin ḳapar. Anuñiçün [074a/12] 'a'ver' dirler. Ya'nī bir gözlü. Ṣā'ir dir bir kimse ḥaḳḳında ki ululuġa lāyıḳ degül وَقَدْ ظَلَمُوهُ حِينَ سَمَّوْهُ سَيِّدًا كَمَا ظَلَمَ النَّاسُ

[074a/13] الغراب أعوره

Taḥḳīḳ aña ẓulm itdiler. Çün ulu didiler. Nice nice ki ḫalḳ ḳarġaya ẓulm itdi bir gözlü diyü.

Ebü'l-hişām [074a/14] dir ki ḳarġa yir altında burnı uzunluġınca yirde ne varsa görür. İbnü 'Abbās dir ki ḳarġa burılıcaḳ dir ki: اللهم

[074a/15] لا طير إلا طيرك ولا خير إلا خيرك ولا إله غيرك

Ya'nī ṭayr degül yā Rabbi illā senüñ ṭayruñ ḫayr degül. İllā senüñ ḫayruñ [074a/16] senden özge ilāh yoḳ.

fāyide Vaḳtī ki Ḳābīl Hābīl'i ḳurbān itdiler. Ḳābīl ekinciyidi. Tiz taḫıl getürdi. Hābīl ḳoyunluyıdı. Ḳoç getürdi. [074a/17] Ḳābīl ḳurbānı ḳabūl olmadı. Hābīl ḳurbānı ḳabūl oldı. Ol vaḳt ki zekat ḳurbān yimezlerdi. Od gelürdi yaḳardı. Alur giderdi. [074a/18] Hābīl ḳoçını od geldi aldı gitdi. Ḳābīl kīn ṭutdı. Ādem peyġāmber 'aleyhi's-selām, ḥacca gitdi. Ulu oġlı Ḳābildi. Oġlanlarına [074a/19] vaṣī ḳodı gitdi. Ḳābīl Hābīl'i öldürdi. Arḳasına götürüp gezerdi. Bilmezdi ki nice ide. Allah, iki firişte gönderdi. Ḳarġa [074b/01] ṣūretinde uruşdı. Bir birin öldürdi. Göme ḳodı. Ḳābīl de anı gördi. Vardı ḳardaşını gömdi. Aña dek cānavarlar [074b/02] Ādemden ḳaçmazdı, ḳaçdılar. Aġaçlarda diken yoġıdı, dikenlendi. Deñiz ṭatluyıdı acı oldı. Yimişler ekşi oldı. Ba'ż aġaçlaruñ [074b/03] yimişi gitdi. Andan ṣoñra her kim ḳan itse, günāh Ḳābīle yazılur. Zīrā ḳan ḳānūnın ol ḳodı. Ādem 'aleyhi's-selām ḥacdan geldi. Gördi ki [074b/04] cemī'i nesne müteġayyir olmış. Hābīl'i bulmadı. Ḳābīl'e didi ki ḳanı? Ḥābīl didi ki bilmezem. Ādem 'aleyhi's-selām andan ṣoñra bir yıl gülmedi. Tā ki [074b/05] melek didi ki Allah te'ālā saña ḥayātı ebedī daḫı ebedī gülmek virsün. Andan ġuṣṣası açıldı. Evvel cehennem[e] Ḳābīl atılur.

Ebū Sa'īd-i [074b/06] Ḫudrī didi ki: Yā Resūlallahi! Bir kişi baña ṣorsa ki neyçün ġurāb ṣūretinde geldi, ol ḳuşlardan özge ṣūretde gelmedi, [074b/07] ḥikmet nedür dise ne cevāb vireyim? Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: Eyit ki ḳan ġarīb işidi, hīç olmamışıdı. Anuñiçün ġurāb [074b/08] viribidi ki ġurbetde aña münāsibidi.

'acībe Ebū Ḥāmid-i Endülisī dir ki: Maġribde, Ḳaradeñiz kenārında, Endülüs cihetinde bir ṭaġ [074b/09] üzerinde ḳayadan kesme bir kenīse varıdı. Bir ulu ḳubbe var. Münaḳḳaş ḳubbe üzerinde bir ḳarġa vardur. Dāyimā ṭurur, gitmez. Ḳubbe [074b/10] ḳarşusında bir mescid vardur ki anda du'ā müstecābdur. Müsülmānlar ol mescide varurlar, ziyāret iderler. Mescide bir kişi [074b/11] gelse, ol ḳarġa ḳubbenüñ bacasından

başın şoḳar, bir kez öter. İki kişi gelse iki kez öter. Bārī gelen ādem şağışınca [074b/12] öter. Bu keşişler ol ḳadar Ādeme yiyecek ṭa'ām çıḳarurlar. Bu keşişler dirler ki ol ḳarğa dāyim ṭurur, bilmezüz yimegi içmegi ḳandandur. [074b/13]

'acībe İbni Zekeriyā dir ki: Ḳāḍī Ebü'l-ḥasan mülāzemetine geldük. Gördük ki ḳapuda bir A'rābī oturur. Bir ḳarğa ağaca ḳondı. [074b/14] Otdi, uçdı. A'rābī didi ki bu ḳarğa ne dir? Bildüñüz mi? Didük ki yoḳ. Didi ki eydür bu ev issi yidi günde ölür. Ḳaḥıduḳ. [074b/15] A'rābī ṭurdı gitdi. Destūr virdiler. İçerü ḳāḍī ḳatına girdük. Gördük ki beñzi müteğayyir, ğuṣṣalu. Didük ki ḥālüñüz nedür? [074b/16] Didi ki düş gördüm ki bir kişi bu evden yaña dönmiş bu beyti oḳur:

şi'r

[074b/17] السلام

Iy Ḥammādi'bni Zeyd oğlanlarınuñ yurdı! Senüñ ehlüñe daḫı ni'metlerine selām olsun. Bu düşe melūl oldum [074b/18] didi. Du'ā itdük gitdük. Sekizinci gün vefāt itdi.

'acībe Ümmeyti'bnü Ebī'ṣ-ṣuleyt bir gün şarāb içerdi. Bir ḳarğa bir kez [074b/19] ötdi. Ümmeyte didi ki: Ağzuña topraḳ! Bir kez gine ötdi. Gine didi ki: Ağzuña topraḳ! Andan aṣḥābına didi ki bilür misiz [075a/01] bu ḳarğa ne dir? Eyitdiler bilmezüz. Didi ki ḳarğa eydür ki sen şol şarābı içersin de ölürsin. Nişān budur ki ḳarğa eydür ben bāğda varam. [075a/02] Süñük yudam. Vardı. Ḳarğa bāğda bir süñük buldı, yuddı öldi. Umeyye de ayağın içdi derḥāl öldi.

el-emsāl ومن يكن

[075a/03] الغراب له دليلا يمر به على جيف الكلاب

Kimüñ ki kulavuzı karğa ola anı iltür leşine. Bir meşel daḫı bir kimse [075a/04] bir işde gicikse ابطأ من غراب نوح dirler. Ya'nī Nūḥ peyğāmber ḳarğasından eglengendür. Zīrā Nūḥ peyğāmber 'aleyhi's-selām ṭūfān olıcaḳ [075a/05] ḳarğayı gönderdi ki vara, eṭrāf-ı 'ālemde göre, şu çıḳdı mı ḫaber getüre. Ḳarğa şu yüzinde bir leş buldı anı yimege meşğūl oldı, eglendi. [075a/06] Ḫaber getürmedi. Nūḥ 'aleyhi's-selām du'ā itdi. Ḳarğanuñ şuyıla ayağı bağlandı, hem ḫalkdan korḫar oldı. Bir meşel daḫı ḳaçan iki nesne bir birinden [075a/07] ayrılmasa كالغراب والذئب dirler. Ya'nī ḳarğayıla ḳurda beñzer. Zīrā ki ḳurd ḳanda varsa ḳarğa bile gider tā ki şikārından bile yiye. [075a/08] Bir meşel daḫı اشأم من غراب البين Ya'nī firāḳa ḳarğa şūmdur firāḳ ḳarğası. Andan dirler ki o

geçüp gidicek yirine ḳarġa gelür. Keenne [075a/09] yirden firāḳiçündür ki ol ḳarġa anuñiçündür şūm ṭutarlar ḳarġayı.

şi'r

وصاح الغراب فوق أعواد بانه بأخبار أحبابي

[075a/10]

Otdi ḳarġa bān aġaçları budaḳlarında. Dōstlarum ḫaber virdiler lā-cerem beni fikr ṭaġıtdı. Kendüzüm yavı ḳıldum ġuṣṣadan. [075a/11]

فقلت غراب باغتراب وبانة يبين النوى تلك العيافة والزجر

Didüm ki ġurāb ġarīblıḳ ḫaberin baña firāḳ ḫaberin virür. Īy vāh [075a/12] ne muṣībet, ne zecrdür.

وهبت جنوب باجتنابي منهم وهاجت صبا قلت الصبابة والهجر

Cenūb ya'nī öyle yil esdi, [075a/13] ḫaber virdi anlardan ıraḳlıġı. Ṣabā yili esdi. Didüm ki 'ışḳıla hecrāndur.

Ḫaber-i Mes'ūdī dir ki: Ba'ż ḥükemā didi ki her nesneden [075a/14] eyü ḫūyın aldum, ḥattā itden ṣāḥibine ülfet ṭutup yardım itdügin aldum. Ḳarġadan ṣaḳınmaḳ aldum, ḫınzīrdan bir maṣlaḥatiçün birine [075a/15] çoḳ varmaġı aldum. Çetükden miskīnlik aldum nesne dilemek vaḳtinde.

Ḥikāyet olınur ki bir kişinüñ 'avratını kāfir esīr itdi. Ardınca [075a/16] gitdi. Yolda bir dere gördi, bir iñildiyü bir zārılıḳ gelür. Bir itçügez bilesine gitdi. İndi gördi ki bir ejdehā bir arslanı yarısına* [075a/17] degin yudmış. Arslan iki pencesin bir ḳayaya urmış ṭurur, zārī zārī iñilür. Bu yigit ejdehāya bir oḳ [075a/18] urdı, ejdehā öldi. Arslan ḳurtuldı bu yigide yoldaş oldı. Tā kāfir şehrine yaḳın varınca andan döndi gitdi. [075a/19] Yigit vardı. Gördi Tekür, 'avratını 'avrat idinmiş. Vardı, 'avratı buldı. 'Avrat didi ki beni almaġa furṣat bulmazsın. [075b/01] Velī Tekür dünle eve gider. İki oḳı vardur ki bu ilde anlara at itmez. Birin biner gider, birin saña çıḳarayın, birez mālıla varasın gidesin [075b/02] didi. Dünle Tekür eve gitdi. Bu yigit geldi. 'Avrat atı çıḳardı. Bir hegbeyle birez māl çıḳardı. Yigit ata bindi. 'Avrata didi ki [075b/03] berü gel, bār u bir öpeyin. 'Avrat ilerü geldi. 'Avratı ḳapdı, at ardına aldı gitdi. Tā ikindiye dek gördi ki Tekür irişdi. [075b/04] Yalıñuz 'avratı indürdi ḳarşu vardı. Tekür'ü ḳucaḳladı. İkisi de atdan indi. Tutuşdılar. 'Avrat Tekür'e yardım itdi. İtçügez [075b/05] 'avratuñ baldırların gevdi, issine yardım itdi. Āḫir Tekür bu yigidi başdı, gögsi üstine çıḳdı ki öldüre. Yigit

---

* Mükerrer

gözin yumdı. [075b/06] Bir ḥamle oldı. Tekür öldürmedi. Yigit didi ki: Hey mel'ūn! Öldürürseñ öldür, neye ṭurursın didi. Gine öldürmedi. Gözün [075b/07] açdı. Gördi ol arslan bu yigidi ḳoçmış yatur. Arslan añaru sıçradı. Yigit ṭurdı. Gördi ki Tekür'i arslan iki pāre [075b/08] eylemiş, iki yaña atmış. Ṭurdı. Bir ata 'avrat bindi bir ata kendü bindi. İline vardı. 'Avratı ḳardaşlarına ışmarladı. Ḳıṣṣayı [075b/09] 'avratuñ ḳardaşlarına ḫaber virdi. Ḳardaşları 'avratı tosun ata bağladılar, süriyü süriyü öldürdiler.

laṭīfe [075b/10] 'Ömer raḍyallahü 'anh meclisde otururdı. Bir kişi geldi oğlancuğıla. 'Ömer raḍyallahü 'anh didi ki hīç ḳarġa anasına eyle beñzemeye [075b/11] ki bu oğlan saña beñzer. O kişi didi ki bum ölü ṭoğurupdur. 'Ömer dizi üstine geldi, didi ki ḥikāyetin ḫaber vir. Ol didi ki: [075b/12] "Sefere giderdüm. Bu oğlanuñ anası ḥāmileyidi. Didi ki ben[i] bu ḥālde ḳoyup gitme. Ben didüm ḳarnuñdaġı oğlanı Taññya emānet [075b/13] ḳodum. Bir ḳaç yıl gitdüm, geldüm. Gördüm ḳapum yapılmış didiler ki 'avratuñ vefat itdi. 'İnnā lillahi ve innā ileyhi rāci'ūn' didüm. [075b/14] 'Ammum oğlıla ḳabrine vardum. Birez ağladum. Ṭurduḳ, gitdük. Nā-gāh gördüm sinleden od çıḳdı. Didüm ki bu od nireden çıḳar? [075b/15] Didiler ki 'avratuñ ḳabrinden her gice çıḳar. Didüm ki ol dāyim ōruç ṭutar, namāz ḳılurdı, pāk-dāmāndı. Ṭurduḳ, bir balta [075b/16] alduḳ ḳabrine varduḳ. Gördük ki ḳabr açuḳ. 'Avrat oturur. Bu oğlancuḳ yanında oynar. Bir āvāz işitdüm ki: 'İy Allah'a emānet [075b/17] ḳoyan! Al emānetüñi. Eger anasına emānet ḳosañ bulmazduñ oğlanı'. Aldum, hemān ḳabr gine ḳavuşdı". Bayağı bigi oldı. Rāvī didi ki [075b/18] bu ḫaberi Kūfe'de ḫaber virdüm. Didiler ki bilirüz ol oğlanuñ adı Ḫazīnü'l-maḳbereyidi.

ḥikāyet 'Ubeydi'bnü Vāḳıd Leyṡī dir ki: [075b/19] Ḥacca giderdük. Bir kişi gördüm. Ḳatında bir ḫūb oğlan ṭurur. Ṣordum, didi ki oğlumdur. Didi ki ḥacca giderdüm 'avratumıla. [076a/01] Bu oğlanı ṭoğurdı. Yolda 'avrat öldi. Defn itdük. Bu oğlancuğı bir pāre bize ṣardum, bir mağaraya ḳodum. Ṭaşıla ḳapusını urdum. [076a/02] Varduḳ, ḥac itdük döndük. Ol mağāraya geldük. Yoldaşumuz tiz vardı, ḳapuyı açdı. Ben de vardum. Gördük ki oğlan iki baş [076a/03] barmağın ağzına almış emer. Gördüm ki südi var. Oğlanı besledüm. Bu oğlan oldur.

el-ḫavāṣṣ Ḳarġa ḳanın bile götürene göz degmeye. Ṭalaḳın [076a/04] götüren 'āşıḳ ola. Boğmaḳlu ḳarġayı kebāb idüp yise, ḳuluncı def' ide. Ḳuzġun yilegile sirkeye baturup saça saḳala dürtse [076a/05] ḳararda. Ala ḳarġanuñ tersini bize bağlayup bāliġ olmaduḳ oğlana daḳsa, öksürügi def' ide.

el-ġarnīḳ Bir aġ ḳuşdur. Boynı uzun. [076a/06] Ḳaçan ki havā ṣovusa ḳışlasına gider. Biri ḳulavuz olur, biri pāsibān olur ardın gözler. Ġāyet yüce uçar ṭoğandan

ḳorḫup. [076a/07] Ḳaçan ḳonsa ötmez. Tā ki ṭuymayalar. Başını ḳanadı altına ṣoḳar da andan uyur. Zīrā ki ḳanadı zaḥmete artuḳ taḥammül ider. Başında [076a/08] gözi var ki hem eşref-i a'żādur, hem boynı var ki beden anuñla ḳāyimdür.

ḥikāyet Rūmiyyede bir kişi dir ki: "Zengī deñizinde gemiye [076a/09] bindüm. Yil esdi bir adaya bıraḳdı. Bir şehre vardum gördüm ki ādeminüñ boyı bir Ḥaleb arışu. Ekşer bir gözlü. Beni beglerine iletdiler. [076a/10] Begleri buyurdı beni bir ḳafesde ḥabs itdiler. Bir gün gördüm ceng yaraġın iderler. Didiler ki düşmenümüz vardur, her yıl bu vaḳt [076a/11] gelür. Beni çıḳardılar. Gördüm ki bir bölük aḳ ḳuş geldi. Bir uzun aġaç aldum, ḥamle ḳıldum. Bu ḳuşlar uçdı, ḳaçdı. Ol ḳuşlarla [076a/12] ceng iderlermiş. Burunla vururmış, gözlerin çıḳarurmış. Baña bu sebebile ikrām itdiler, ḫōş ṭutdılar".

el-ḥadīs Rivāyet [076a/13] olınur ki 'Abdu'l-lahi'bnü 'Abbās vefāt idicek bir aḳ ḳuş ġarnīḳa beñzer geldi. Tābūtına girdi, çıḳmadı. Bile defn itdiler. [076a/14] Ġālibā ṣāliḥ 'amelidi, ḳabre de geldi mūnis olmaġa.

el-ġarġar Yābān tavuġudur. Ḥabeş'de olur. Ḳoḫusı çirkīn olur. Anuñiçün [076a/15] yimezler.

şi'r

Ben çevürdüm anları ḳılıçla her yañdan. Nite ki [076a/16] ṭavşancı kekligi daḫı yābān tavuġın çevürür.

Rivāyet olınur ki Benī İsrā'īl Mekke ḳavminden bayıdı, ḳuvvetlüyidi. Günāh sebebile [076a/17] erenleri maymūn oldı, buġdayları ṭaru oldı, atları arslan oldı, düşmen oldı. Üzümleri çıbuġı misvāk [076a/18] aġacı oldı ki acıdur, yimişi yoḳ. Ḳuzıları ṣabr oldı, tavuḳları ġarġar oldı.

el-ġazāl Giyik ḳuzısıdur mā-dām ki [076a/19] boynuzı çıḳmadı.

şi'r

وأقول يا أخت الغزال ملاحة فتقول لا عاش الغزال ولا بقي

Ben dirüm ki iy ġazāluñ ḳız ḳardaşı [076b/01] melāḥatda oldur ki ġazāl ḳırılsun, bāḳī ḳalmasun. Beni aña neyçün beñzedürsin. Ṣaḳī-yi Ḥullī bir oġlınuñ vaṣfında dir ki:

Cerrāḥ [076b/02] dişin çekdi. يَخِي الحَكِيمِ لَقَدْ تَعَدَّى ... وَجَاءَ الثَّلْجُ ضَيْفًا بِالجِبَالِ

Taññı la'neti ḥekīme ki ẓulm itdi ki senüñ dişüñ çekmege.[076b/03] Ḥīle ve zaḥmet getürdi. أَعَاقَ الظَّبْيَ فِي كِلْتَا يَدَيْهِ وَسَلَّطَ كَلْبَتَيْنِ عَلَى غَزَالِ

Giyik men' itdi. Iki elinde. Ya'nī ṭutdı [076b/04] kelbeteyni giyik ḳuzısına musallaṭ itdi. Gazāl-ı semse daḫı dirler. Nite ki Ebü'l-fażl-ı Ḳāḍī 'Iyāż vaṣf ider bahārı ki ṣovuḳ [076b/05] oldı. Anı vaṣf idüp dir:

كَأَنَّ كَانُونَ أَهْدَى مِنْ مَلَابِسِهِ لِشَهْرِ آذَارَ أَنْوَاعًا مِنَ الحُلَلِ

Beñzer ki ḳış [076b/06] ayı kendü giyesilerin bagışladı üzere بازانيه dürlü dürlü ḥulleler bagışladı. أَوِ الغَزَالَةُ مِنْ طُولِ المَدَى خَرِفَتْ فَمَا تُفَرِّقُ

[076b/07] بَيْنَ الجَدْيِ وَالحَمَلِ

Yaḫūd güneş 'ömrü uzunluġından bunda farḳ itmez oldı. Cedy burcını ḥamel burcından ki yazın ḥamele [076b/08] gelüp ıssı olacaḳda cedye vardı. Gine ṣovuḳ oldı. Bu beytde īhām var. Bu ma'nāya ki giyik 'ömri uzunluġından bunadı. [076b/09] Oġlaġıla ḳuzıyı farḳ itmez oldı.

el-ġanem Ganem ḳoyundur.

el-ḥadīs̱ Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: "Meskenet, vaḳār ya'nī aġırlıḳ [076b/10] ḳoyun ehlindedür; tekebbürlik, baş çekmek deve ehlindedür". Peyġāmber 'aleyhi's-selām ḥażretine bir faḳīr geldi, nesne diledi. Bir dere ṭolusı [076b/11] ḳoyun virdi. Vardı ḳavmine didi ki: Müsülmān oluñ ki Muḥammed 'aleyhi's-selām ṣol ḳadar 'aṭā virür ki kişi andan ṣoñra dervīş- [076b/12] likden ḳorḳmaz. Cemī'i geldiler, müsülmān oldılar. Keçiden ḳoyun efḍaldür. Zīrā Ḥaḳ te'ālā İsma'īl peyġāmbere fidā virdügi ḳoçı medḥ ider ki:

[076b/13] وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ

Ya'nī fidā itdüñ İsma'īl bir 'aẓīm ḳurbānıla hem ḳoyunda bereket vardur.

Peyġāmber 'aleyhi'ṣ-ṣalavatu ve's-selām [076b/14] Ebū Ṭālib ḳızı Ummi Hānī'ye didi ḳoyun ṭut ki ḳoyunda bereket vardur. Bir 'avrat faḳrdan şikāyet itdi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām [076b/15] didi ki ḳoyunuñ nicedür? 'Avrat didi ki ḳaradur. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi var, aḳ ḳoyun al. Zīrā bereket andadur. Peyġāmber 'aleyhi's-selām [076b/16] yüz ḳoyunı varıdı. Yüzden arturmazdı. Bir ḳuzı ṭoġıcaḳ bir ḳoyun boġazladdı. Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: "Bir zamān ola ki [076b/17]

mü'minüñ ḫayrlu mālı ḳoyun ola ala; ṭaġlar başına vara, ḳoyuncuġın otara. Dīnini fitneden ḳaçura".

Ḥikāyet olınur ki 'Abdu'l-lahi' [076b/18] bnü 'Ömer yāranlarıla ṣaḥrāya çıḳdı. Ṣofra ḳoyup ṭa'ām yirlerdi. Bir çōbān geldi. İbni 'Ömere didi ki: Gel ṭa'ām yi. Çōbān didi ki [076b/19] ōrucam. Ibni 'Ömer didi ki bunuñ bigi ıssı günde ki sām yili eser yazıda nice ōruç ṭutarsın! Didi ki benüm günlerüm böyle geçer. [077a/01] Ibni 'Ömer aṣḥābına eyitdi, bu çōbānuñ zühdin ṣınayalum didi. Çōbāna didi ki bize ḳoyun ṣat günah ōruç bilmeze. Aç çōbān didi ki ḳoyun [077a/02] ḫōcamuñdur, nice ṣatayın. Ibnü 'Ömer didi ki ḫōcañ ṣorucaḳ ḳurd yidi diyesin. Çōbān didi ki Allah ḳanı Allah bilür aḫi, diyü aldı, yüriyü virdi. [077a/03] Daḫı ṭurmadı. İbnü 'Ömer geldi. Ol çōbān[ı] ḳoyunıla ṣatun aldı, āzād itdi. Ḳoyum da aña baġışladı.

Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: [077a/04] "Cemī'i peyġāmber ḳoyun gütdi, didiler ki sen de güddüñ mi yā Resūlallahi? Didi belā. Cebra'īl baña ḳoyun güderken geldi". Ḥikmet budur ki [077a/05] her peyġāmber ümmetinüñ çōbānıdur. Pes ümmetine ḫayr ṣanur. Zīrā ki ḳoyun çōbāna nice muṭī' olursa şöyle muṭī' olmaḳ gerek. [077a/06]

Rivāyet olınur ki Ebū Müslim Ḫōlānī Mu'āviye'ye vardı. Didi ki:

لسلام عليكم أيها الأجير

Ya'nī selām 'aleyküm iy der oġlanı. [077a/07] Didiler ki: السلام عليك أيها الأمير دي

Ya'nī selām 'aleyke iy pādişāh, di. Ol didi ki üç السلام عليك أيها الأجير

[077a/08] kerre eyle dime. Didi ki üç kerre de eyle didi. Mu'āviye didi ki dimeñ! Ebū Müslim sözin bilür didi. Ebū Müslim didi ki sen bir çōbān- [077a/09] sın, bu ḫalḳ Tañrı te'ālānuñdur. Seni ücrete ṭutdı. Eger eyü gidersеñ, uyuzına ḫastasına tīmār iderseñ, öñini yıġarsañ, [077a/10] ardı yetişince isside saña ücretüñ virür. Eger itmezseñ ücret virmez, saña 'aẕāb 'iḳāb ider.

Ḥikāyet olınur ki Mūsā [077a/11] Peyġāmber 'aleyhi's-selām bir ṭaġ yüzinde, bī-kārda ābdest aldı. Yuḳaru çıḳdı ki namāz ḳıla. Bir atlu geldi, bī-kāruñ ḳatında bir ṭolu [077a/12] kīse ḳodı. Aḳçayla ṣu içdi, kīseyi unutdı gitdi. Bir çōbān geldi, kīseyi buldı. Aldı, gitdi. Bir faḳīr pīr geldi. [077a/13] Başına bir ḳucaḳ odun götürmiş. Odunı ḳodı, arḳası üzerine yatdı ki rāḥat ola. Az zamānda atlu gine geldi. Kīseyi [077a/14] bulmadı. Ḳocayı ṭutdı. İster döge döge ḳocayı öldürdi. Mūsā 'aleyhi's-selām Ḥaḳ te'ālāya münācāt itdi. Didi ki ya Rabbi! [077a/15] Bu nice 'adldür ki aḳçayı çōbān aldı gitdi, bī-günāh pīri öldürtdüñ. Ḥaḳ te'ālā didi ki yā Mūsā! Ol ḳoca atlunuñ [077a/16] atasın

öldürüpdürürdi. Çōbān atasınuñ ol atlu atasında ol kīsedeki akça mıkdārı akçası varıdı. Ol kışāş [077a/17] itdi, ol bōrcın aldı. Ben ḥakīm ü ʿādilem.

el-ġavvāṣ Bir kuşdur ki şuya batar, balığı tutar yir. Şu kıraññda olur. Baʿż [077a/18] dir ki bu kuş[ı] gördüm ki şuya batdı. Bir balık çıkardı. Gine elinden geldi, karġa balığı yirken aldı. Bu ġavvāṣ kuş sıçradı, [077a/19] karġanuñ ayağına yapışdı.Aldı, şuya batdı. Şol kadar turdu ki karġa öldi. Andan çıkdı.

el-ḫavāṣṣ Kanını kundalar, [077b/01] ādem saçıla dögüp ṭalakı olan kişiye yidüreler, ṭalak gide, süñü gide. Ancılayındur.

el-ġūl Kelemendür. Andan ʿArab zuʿm ider ki bir dürlü [077b/02] şeyṭāndur. Ādeme görinür dürlü dürlü şūretile. Yoldan azdurur, helāk ider.

Peyġāmber ʿaleyhi's-selām dir ki: لَاعَدْوَىٰ وَلَاطِيَرَةَ

[077b/03]

yaʿnī سبشمك yokdur daḫı ṭīre yokdur ṭīre oldur ki ʿArab yola çıksa kuş ya giyik ṭurdururlardı. Eger [077b/04] sağ yanına giderse ḫayr fāldur diyü ṭutardı, seferine varurdı. Eger şol yanına giderse şūm ṭutardı, gine dönerdi. [077b/05] Peyġāmber ʿaleyhi's-selām dir ki bu yokdur. Ḥattā ʿulemā dir ki bir kişi anı görüp dönse, kāfir olur. Daḫı ġūl yokdur. Bu ḥadīşile ʿamel idüp baʿż [077b/06] ʿulemā dir ki ġūluñ vücūdı yokdur dünyāda. Velīkin ekşer ʿulemā dir ki ġūl vardur. Peyġāmber ʿaleyhi's-selām yokdur didügi şol şıfatlu ġūl- [077b/07] dür ki dürlü dürlü şūrete gire, ādemi azdura, helāk ide. Belki ġūl cinnüñ sāḥir cāzūsıdur. Ḥadīşde geldi şeyṭānuñ delüsidür. [077b/08]

Ebū Eyyūb-ı Enṣārī raḍyallahü ʿanh dir ki: Bir evde ḫurmā koduk. Ġūl her gice gelür alurdı. Peyġāmbere ʿaleyhi's-selāma şikāyet itdüm. Peyġāmber [077b/09] ʿaleyhi's-selām buyurur ki ġūl göricek diñ. اللّه اجيبي رسول اللّه

Ol gice geldi, ṭutdum. And içdi ki ayruk gelmeye. Şalıvirdüm. Şabāḥ [077b/10] Peyġāmbere geldüm, şordı ki esīrüñ nice itdüñ? Didüm ki and içdi, şalıvirdüm. Peyġāmber ʿaleyhi's-selām didi ki yalan söyler, yalancıdur. Bārī [077b/11] üç gice ṭutdum. And içdi şalıvirdüm. Şabāḥ geldüm, Peyġāmbere didi ki yalan söyler, yalancıdur. Āḫir dutdum, didüm ki elbette seni Peyġāmbere [077b/12] iltürem. Didi ki saña bir nesne ögredeyim ayruk hīç şeyṭān saña yakın gelmeye. Didüm ki eyit! Didi ki āyete'l-kürsī okı. Şalıvirdüm. Şabāḥ [077b/13] geldüm. Peyġāmbere ʿaleyhi's-selām şordı. Didüm ki şöyle didi, şalıvirdüm. Peyġāmber ʿaleyhi's-selām didi ki didügi gerçekdür, velī kendü yalancıdur. [077b/14] Bir ḥadīşde daḫı dir ki ġūl göricek bāḫişleñ

ki żarar kılmaya. Ba'ż ḳavm dir ki ādem yalıñuz olsa dünle, ġūl od yaḳar, ādem [077b/15] ol oda varur. Anda ādemi azdurur helāk ider. Ṣūreti ādem bigi, ayağı eşek ayağı bigidür.

Ḳazvīnī dir ki emīre'l-mü'minīn [077b/16] 'Omer, İslām ẓāhir olmadın ġūla uğradı Şām'a giderken. Ḳılıçla urdı. Hem Ṣābit bin Cābir Fehmī de uğradı. Ġūla ḳılıçla çaldı. [077b/17] Öldürdi. Nite ki şi'rinde dir:

ألا من مبلغ فتيان فهم بالاقي عند رحا بطان

Kim ḫaber virür Fehm ḳabīlesi yigidlerine [077b/18] anı ben uğradum Raḥābṭān ḳatında. Raḥābṭān bir yir adıdur بأني قد لقيت الغول تهوي بسهب كالصحيفة صحصحان

ki ben [077b/19] uğradum ġūla, oynardı bir yazıda ki kāğıd yüzi bigi düzdi.

فقلت لها كلانا نضو أرض أخو سفر فخلي لي مكاني

[078a/01] Ben didüm aña ki ikimüz de bir yirden sefer itmişüz, müsāfirüz. Yolum bağlama, ḳo gidelüm. فشدت شدة نحوي فأهوى لها كفي بمصقول يماني

[078a/02] Sıçradı benden yaña ḥamle itdi. Elümden yaña ki ḥamle itdi. Bir silinmiş yemānī ḳılıçla şöyle vurdum anı ḳorḫusuz dehşetsüz ki fi'l-ḥāl yıḳıldı düşdi [078a/03] iki elile boynı üstine. Bārī öldürdi, ġūl başın kesdi. Bir ulu ḳazan bigi ḳoltuğına aldı. Fehm ḳabīlesine obaya geldi. [078a/04] Gördiler ki ġūl başı ḳoltuğında. تأبط شرا

Ya'nī şerri ḳoltuğına aldı, ḳoltuḳladı didiler. Ol sebebden laḳabı Te'ebbüṭ şerrā [078a/05] oldı. Meşhūr oldı. Adı Ṣābitdür, hīç dinilmez oldı. 'Arabuñ meşhūr şā'irlerindendür. Ka'b bin Züheyr dir bir kimsenüñ vaṣfında [078a/06] ki bir ḳarārda ṭurmaz:

şi'r

Dāyim olmaz bir ḥālde ki kendü de var. [078a/07] Nice ki ġūl ṣūretlerinde bir ṣūretde ṭurmaz. 'Arab bu ma'nāyı meẕheb idindiler ve illā ġūlda dürlü dürlü ṣūrete girmek [078a/08] yoḳdur.

Peyġāmber 'aleyhi's-selām ḫayr fālı severdi. Meselā bir kişi görse eyü adı var, ḫūb söz işitse, Peyġāmber 'aleyhi's-selām anı severdi. [078a/09] Zīrā Allah te'ālādan fażl umnaḳdur. Velī, ṭīre ki tefsīr itdük sevmezdi. Zīrā Ḥaḳ te'ālānuñ in'āmından ümīd

kesmekdür. [078a/10] Ḥarāmdur Allahdan ümīd kesmek. Aṣḥāb didiler ki yā Resūlallahi! Şūm fāldan ki ṭīredür daḫı ḥasedden daḫı gümāndan ḳurtulmazuz. [078a/11] Ḫāṭırumuza düşer, nicedelüm? Peyġāmber ʻaleyhi's-selām didi ki bir nesnede şūm fāl itseñ, ol işden dönme ki o şūmuñ günāhı gide. Ḳaçan [078a/12] bir nesneye ḥased itseñ, ardınca becid olma. Ḳaçan gümān itseñ ol gümānı ṭutup ṭurma, anuñıla ʻamel itme.

fāyide İbnü Ġarnī dir ki [078a/13] Ḳur'ān fālı ṭutmaḳ ḥarāmdur. İmām Ṭa[r]ṭūşī daḫı İbnü Baṭṭ ḥanābiledendür ki dürüstdir. Şāfiʻī dir ki Mekrūh Māverdī ḥikāyet [078a/14] ider ki: Velīdi'bnü Yezīd Ḳur'ān açdı, bu āyet geldi:

وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ

Yaʻnī nevmīẕ oldı her mütekebbire baş çökici ki [078a/15] önegüdür, Ḥaḳḳa boyun virmez. Bu fālı ḫōş görmedi, muṣḥafı yırtdı. Başladı bu şiʻri eyitdi:

şiʻr

[078a/16] فَهَا أَنَا ذَاكَ جَبَّارٌ عَنِيدٌ

Ḳorḫudur mısın her cabbār-ı ʻanīdi uş benüm ol cabbār-ı ʻanīd. إِذَا مَا جِئْتَ رَبَّكَ يَوْمَ حَشْرٍ

[078a/17]

Ḳaçan yā muṣḥaf Taññıya varsañ, ḳıyāmet güninde eyit ki: Yā Rabbi! Beni Velīd yırtdı. Az günden ṣoñra [078a/18] beglik elinden gitdi. Rüsvāylıġıla öldürdiler. Başını kendü şehri burcında köşk üstinde aṣdılar.

bābü'l-fā'

el-fāḫte [078a/19] Fāḫte ögeyikdür.

Ḥikāyet iderler ki baʻżı yirde yılan çoḳ oldı. Bir ḥakīm didi ki ögeyik getürüñ. Getürdiler, yılan gitdi. [078b/01] Bu ʻIrāḳ ögeyiki faṣīḥdür, āvāzı ḫūbdur. İnsānıla mūnis olur. ʻArab fāḫteye yalancı dir. Zīrā dirler ki ötücek هَذَا أَوَانُ الرُّطَبِ

dir. [078b/02] Yaʻnī bu vaḳt yaş ḫurmā vaḳtidür dir. Henūz ḫurmā daḫı aġaçda belürmedin.

şi'r

اكذب من فاختة تقول في وسط الكرب والنخل

[078b/03] لم يبد لها هذا آوان الرطب

Artuk yalancıdur ol ögeyikden dir. Kış ortasında henūz hurmā belürmedin şimdi hurmā [078b/04] vaktidür dir. 'Omri uzun olur. Yigirmi biş yaşar ya kırk biş yaşar.

el-havāṣṣ Ogeyik kanın dahı kara eşek kanıla baraṣa dürtseler [078b/05] fāyide ide. Zebelini ya'nī tersini ṣar'a olana bağlasalar ayıla. Kanını göze tamzursalar gözdeki zahmeti başı sivülci gide.

el-fakāt Karavaşdur.

Hikāyet [078b/06] ider Bişr Hādīm ki halīfe Emīn karavaşlarından biri sarāyda üzerine girdi, gördi ki karavaş puhte içmiş, mest sarāyda cevlān [078b/07] idüp ṣalınu ṣalınu yürür. Üzerinde bir hūriler fereci var. Eteklerin cāriye eline almış çeke çeke yürür. Emīn bu şīveye imrendi, [078b/08] karavaşıla diledi ki bir zevk ide bile yatup ṣafālana. Karavaş nāzlandı, çekindi. Ferecesi omuzundan düşdi. Halīfe becid oldı. [078b/09] Cāriye didi ki ṣabāha dek baña mühlet vir, ṣabāhdan ṣoñra ne maksūduñ varısa hāṣıl ola. Yarındası Emīn, cāriyenüñ [078b/10] katına vardı. Didi ki va'deye vefā itmek gerek. Cāriye didi ki: كلام الليل يمحوه النهار

Ya'nī gice sözin gündüz mahv ider. [078b/11] Halīfe didi ki şu'arādan kapuda kim var? Didiler ki Ebū Nüvās var, Rakkāşī var, Muṣ'ab var. Buyurdı, içerü girdiler. Bunlara [078b/12] didi bu kelām ki كلام الليل يمحوه النهار

dir her biri göz bir nice beyt inşā idüñ. Āhir mıṣrā'ı bu olsun didi. Rakkāşī eyitdi [078b/13] bedīhī:

şi'r

متى تصحو وقلبك مستطار وقد منع القرار فلا قرار

Ne vakt ayılursın 'ışkdan ki göñlüñ kaplamışdur karārdan [078b/14] men' olunmış. La-cirem karārı yok. وقد تركتك صبا مستهاما فتاة لا تزور ولا تزار

Seni 'āşık hayrān idüp kodı bir cāriye [078b/15] ki ne meyl ider ne kimse anı meyl itdürür. اذا ما زرتها وعدت فقالت كلام الليل يمحوه النهار

Ḳaçan sen aña meyl idüp [078b/16] söyleseñ va‘de ider. Ṣoñra dir ki gice sözin gündüz yuyar. Muṣ‘ab bu şi‘ri didi:

şi‘r

أما والله لو تجدين وجدي

[078b/17] بما وسعتك في بغداد دار

Vallāh sende olsa bendeki ‘ışḳ Bağdād içinde hiç eve sığmayaduñ.

[078b/18] عيوني وفي الأحشاء من ذكراك نار

Zār ben nice ṣabr ideyin ki gözüm yaşlu idüp ḳoduñ. Daḫı seni añmaḳdan içümde odlar [078b/19] var. تبسم ضاحكا من غير ضحك كلام الليل يمحوه النهار

Gülersin baña sebeb yoğiken gülmege. Dirsin ki gice sözin gündüz yuyar. [079a/01] Ebū Nüvās bu şi‘ri inşā itdi:

şi‘r

وليلا أقبلت في القصر سكرى ولكن زين السكر الوقار

Gice ḳarşu geldi bir maḥbūba sarāyda [079a/02] mestligin bozmış. Mestligin vaḳār ağırlıḳ وهز الريح أردافا ثقالا وغصنا فيه رمان صغار

Yil deprendi, ol semüz ağır [079a/03] ucaları daḫı ol serv budağın küçücek nārları var,

وقد سقط الرداء عن منكبيها من التجميش وانحل الإزار

düşdi. [079a/04] Ṭon iki omuzlarından çekinüp nāzlanduğından, hem iç ṭon şeşildi.

فقلت الوعد سيدتي فقالت كلام الليل يمحوه النهار

[079a/05] Didüm ki va‘deye vefā itseyidüm. Ol didi ki gice sözin gündüz yuyar. Ḫalīfe didi ki Tañrı saña belā virsün yā Ebā Nüvās! [079a/06] Ḳatumda ḥāżır mıduñ ol vaḳtī ki bi-‘aynihi teşḫīṣ itdüñ? Muṣ‘ab'a, Raḳḳāşī'ye bişer biñ dirhem virdi. Ebū Nüvās'a on biñ aḳça [079a/07] bir ağır ḫil‘at virdi.

Ḥikāyet olınur ki Süleymān ‘Abdü'l-meliki'bni Mervān oğlıdur. Ḫalīfeyidi. Rūmdan esīrler getürdiler. Farazdaḳ şā‘ir [079a/08] ḳatındayıdı, ḥāżırdı. Süleymān, Farazdaḳ'a didi ki ‘afv it. ‘Afv itmedi. Bir cūnağa ḳılıç virdiler eline. Farazdaḳ didi ki:

Buncılayın ḳılıçla [079a/09] çalan ẓālimdür, ya ẓālim oġlıdur. Ben Ebū Za'vān'ı ḳılıçla çalaram ki mücāşi' ḳılıçdur, meşhūrdur. Ebū Za'vān Farazdaḳ'uñ laḳabıdur. Kendü [079a/10] ḳılıçla çaldı, kesmedi. Süleymān güldi. Cemā'at da gülüşdiler. Farazdaḳ bedīhī bu şi'ri eyitdi:

şi'r

[079a/11] خليفة الله يستسقى به المطر

Ḫalḳ 'acebler mi güldürdügümden ululanım ki Taññı ḫalīfesidür ki anuñla yaġmur dilerler. [079a/12] لم ينب سيفي من رعب ولا دهش عن الأسير ولكن أخر القدر

Ḳılıcum dutmadı ḳorḫudan ya dehşetden dutmadı. Esīrden [079a/13] velekin ḳader te'ḫīr olundı. ولن يقدم نفسا قبل ميتتها جمع اليدين ولا الصمصامة الذكر

Hīç nefs ecelinden ilerü [079a/14] öldürülmez. Elile urmaḳ daḫı keskin ḳılıça ki dımışḳ pūlātdandur. Andan ḳılıcın ḳınına ḳatdı. Didi ki ما ان يعاب سيد

[079a/15] إذا صبا ولا يعاب صارم إذا نبا

'ayb olmaz uluya ḳaçan kimesneye meyl-i muḥabbet itse. 'Ayb olmaz keskin ḳılıç girü sıçrasa. [079a/16] ولا يعاب شاعر إذا كبا

'Ayb olmaz şā'ir ḳaçan sürçse. Andan oturdı Farazdaḳ didi ki görürem şimdi keennehü Cerīri'bnü Muraġa [079a/17] baña hecv ider dir ki:

بسيف أبي رغوان سيف مجاشع ضربت ولم تضرب بسيف ابن ظالم

Ebī Za'vān ḳılıçla ki mücāşi' ḳılıçdur [079a/18] urduñ anuñla ẓālim oġlı ḳılıcıla urmaduñ. Ya'nī ḳılıç kesmedügine ṭa'n ider. Farazdaḳ gitdi. Cerīr geldi ḳıṣṣayı Cerīr'e ḫaber [079a/19] virdiler. Bu beyti dimediler. Cerīr bedīhī bu beyti eyitdi bi-'aynihi:

şi'r

[079b/01] Andan Cerīr didi ki كأنه ابن قين

keennehü ya'nī Farazdaḳ'ı görü ṭururam ki baña cevāb virür bu beytile.

[079b/02] إذا أثقل الأعناق حمل المغارم

Andan Farazdaḳ geldi. Didiler Cerīr saña hecv itdi. Başladı bedīhī bu şi'ri eyitdi:

şi'r

كذا

[079b/03] سيوفُ الهندِ ينبو ظباتُها وتقطعُ أحياناً مناطَ التمائمِ

Buncılayın Hindī ḳılıçlaruñ yalmanı girü sıçrar. Gāh olur ki keser. Boyuncuḳ [079b/04] yirlerin ya'nī boyunı bir uġurdan keser.

ولا نقتلُ الأسرى ولكن نفكّهم إذا أثقلَ الأعناقَ حملُ المغارمِ

Biz öldürmezüz [079b/05] esīri. Velekin ḳurtarup ṣalıvirürüz. Ḳaçan boyunlara aġır olsa bōrc yükleri ki bahāsına iḥtiyācumuz ola. Anda āzād eylerüz ḳalan vaḳtde, [079b/06] baṭrīḳ-ı ūlāyı āzād iderüz. وهل ضربةُ الروميِّ جاعلةٌ لكم أباً عن كليبٍ أو أخاً مثلَ دارمِ

Rūmī esīri urmaḳ size [079b/07] ata mı eydürür. Güleyb ḳabīlesinden ya Dārım bigi ḳardaş mı ad virür. Ya'nī Rūm esīr urup kesmekde ne faḫr var. Faḫr kişiye oldur ki [079b/08] küllīden ki kāmillerdür atası ola ya Dārım bigi ḳardaşı ola. Dārım, Mālik oġlıdur. Mālik, Ḥanẓala bin Malik bin Zeyd bin Menāta [079b/09] bin Temīm oġlıdur. Benī Temīmüñ ululandur.

el-fār Fār sıçandur. Bir arış ulu cürdān dirler. Bir kiçisi olur. İkisi de müfsiddür. Eyüyi, [079b/10] yavuzı farḳ itmez, helāk ider. Ḥattā ki aġzı ṭaracuḳ şīşe içinde yaġ olsa ḳuyruġın ṣoḳar, bulaşdurur da çıḳarur ṣorar. [079b/11] Tā ki dükedür. Bir nev' çayırlarda olur. Dāyimā aġulu otlar kökin yir, ziyān itmez. Bir nev' vardur ki 'fāretü'l-müşg' dirler. Ya'nī [079b/12] müşg sıçanı.

şi'r

كأنّ بين فكّها والفكِّ فأرةُ مسكٍ ذُبحت في سُكِّ

Beñzer bir çeñesile bir çeñesi arasında müşg sıçanı [079b/13] var ki yir deler. Sañ içine sañ mürekkebdür. Bir niçe otdan terkīb olur. Şā'irüñ maḳṣūdı maḥbūbunuñ yaḫūd devenüñ aġzı [079b/14] ḳoḫusın medḥ itmekdür.

Cāḥiẓ dir ki fāret-i müşg bir cānavardur. Tübbüt vilāyetinde olur. Müşg-i giyik anda olur. Ol [079b/15] cānavarı anda avlarlar. Bedenini berk ipile ṣararlar tā ki ḳam

varur göbegine, dirilür. Ḳaçan ölse ol göbegini keserler. Derisile [079b/16] arpaya gömerler. Bir zamān tā ki ol ḳuru ḳan laṭīf müşg olur. Evvel kesicek ġāyet çirkīn ḳoḳar. Ba'ż dir ki fāretü' [079b/17] l-müşg didükleri giyik nāfesidür. Fāretü'l-ibl ya'nī deve nāfesidür. Deve nāfesi oldur ki deve laṭīf ḳoḫulu çiçekleri [079b/18] otlar, yir de varur şu içer. Derisi yumşanur da müşg bigi ḳoḳar. Aña fāretü'l-ibl dirler. Nite şā'ir dir deve vaṣfında:

[079b/19] لها فارة ذفراء كل عشية كما فتق الكافور بالمسك فاتقه

Devenüñ nāfesi var ki tutar. Her gice otdan gelicek nice ki [080a/01] kāfūr[ı] müşge ḳatsalar ne resme ḳoḫarsa şöyle ḳoḳar.

el-emsāl Bir kişiyi oġurluḳda mübālaġa itseler

dirler ki اسرق من فارة

ya'nī sıçandan [080a/02] oġrıdur, daḫı kesb idicidür diseler dirler ki:

اكسب من فارة

Ya'nī sıçandan ḳazançludur.

el-ḫavāṣṣ Sıçan başın kettān bezine baġlayup [080a/03] uyıyan kişinüñ başı üstine ḳosalar, başı aġrısı, ṣar'a varısa gide. Gözün ṭaḳyesinde götüren yürürken öle. Ḳurd tersin [080a/04] oda tütüzseler sıçan ḳalmaya, ḳaça. Gögercin tersini ḫamīre ḳarışdursa, ḳanḳı ḥayvān yirse öle. Rib' ısıtması ṭutana sıçan [080a/05] gözün baġlasalar ısıtma ḳoya. Sıçan ḳuyruġın bir pāre eşek derisine baġlasa, ṣalındursa, bir ḥarīr pāresine ḳoyup ṣol eline [080a/06] alsa, begler ḳatına varsa, maḳṣūdı ḥāṣıl ola. Sıçan sidügi deriden yaruyı ḳoparur. Sıçan otı ṭopraḳdur, aġ olur, [080a/07] ṣaru daḫı olur. Ḫorāsān'da gümiş ma'deninde çıḳarurlar. Ḫamīre ḳatarlar sıçan yir, ölür. Her sıçan ki ol sıçanuñ ḳoḫusın [080a/08] ala ol da ölür. Bunuñ ḳoḫusın alan da ölür, ḥattā cemī'i ölür.

fāliyetü'l-efā'ī Alaca beñlü ṭoñuzlan ḳurdı[dur]. 'Aḳreblerle [080a/09] gelür. İninde bile olur, 'aḳrebe dōst olur.

el-meṣel Ḳaçan bir kişi bir sehle şer itse, anuñ ucından şer ursa, 'Arab dir ki:

[080a/10] لم فالية الافاعي

ḳanḳı gözdür fāliyetü'l-efā'ī ol ḳurda فالية الافاعي dirler. Zīrā ḳaçan delükden çıḳsa ardınca

gelür. Yılan [080a/11] ʻaḳreb bile çıḳar eger delük içinde olsa. Ardında yılan ʻaḳreb bile olur. Aṣl luġatda 'fāliyetü'l-efāʻī' yılanlar ḳūlası [080a/12] dimekdür. Ḳūla diyü şol yumurdaya dirler ki tavuḳ anı başar da bir daḫı yumurdlar.

el-fecl Atda, devede, ḳoyunda ol irkek [080a/13] dirler ki inenmiş ola.

el-meṣel الجمل يحمي شوله معقولا

Yaʻnī irkek dişisini ḳorur, saḳlar. Ayaġı baġluyiken de maḳṣūdı [080a/14] budur ki er olan ḥaremini saḳlar. Ne ḳadar ʻaẓīm iş olsa taḥammül ider, eger ʻilleti daḫı olsa.

Hāşim bin ʻAḳabe ki Saʻd-ı [080a/15] Vaḳḳās'uñ ḳardaşı oġlıdı, Fāris leşkerin ṣıdı, Celūlāyı fetḥ itdi. Yüz kez yüz biñ daḫı seksen kez yüz biñ ʻaded [080a/16] ġanīmet mālı ḥāṣıl oldı. Anuñiçün Celūlā fetḥine 'fetḥ-ü fütūḥ' dirler. Bu Hāşim'üñ Yermūk ġazāsında gözi çıḳdı. Ṣıffīn [080a/17] kūyında emīre'l-mü'minīn ʻAlī raḍyallahü ʻanh, Muʻāviye'yile ceng itdi. Hāşim anda ʻAlī'nüñ emīr-i ʻalemidi. Öldürdiler. [080a/18] Hāşim bu şiʻri dirdi:

Bir gözlüdür ki [080a/19] ehline şeref issidür. Dirlige çoḳ dürüşdi ḥattā uṣandı bu gün. Elbette ya ṭutulup baġlansa gerek yaḫūd düşmen [080b/01] ṭutup baġlasa gerek. Bir ayaġı kesildi, düşdi. Henūz gelen düşürürdi, kimse yaḳın gelmezdi. Eydürdi ki

Ebü'ṭ-ṭū' [080b/02] n-ṭıfl Hāşim ḥaḳḳında dir ki:

şiʻr

İy Hāşim! Ḥayrı Taññı saña cennet [080b/03] ṣevāb[ı] virsün ki Allah yolında ceng itdüñ sünnet düşmenile yaʻnī Peyġāmber düşmenile.

el-ferā' Ḳara ḳulandur.

el-meṣel كل الصيد في جوف

[080b/04] الفراء

Yaʻnī her şikār, her av ḳulan içindedür, cemīʻi cāmiʻdür. Aṣl oldur ki üç kişi ava gitdiler. Biri ṭavşan ṭutdı, biri ḳulan [080b/05] ṭutdı. (der-kenār biri giyik ṭutdı) Ṭavşan ṭutanla giyik ṭutan ögündiler. Bizüm avumuz senüñ avuñdan yigdür. Bu didi ki: كل الصيد في جوف الفراء

Ya'nī her av [080b/06] ḳulandadur. Ya'nī cemī'i avdan ḳulan a'ẓamdur, cemī'i ḳulana tābi'dür. Andan bu meṡel meşhūr oldı. Her kāmil nesnede ki ġayrın [080b/07] cāmi' ola.

el-ferāş Pervānedür.

el-ḥadīṡ Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ümmetine, dir ki: Benüm meṡelüm sizüñile şol kişiye beñzer ki od yandurdı, [080b/08] pervāneler çevreden geldi, oda düşer. Ol kişi men' ider, yeñemez. Ben de sizüñ ḳuşaġuñuza yapışup ṭurırın, cehennem odından men' [080b/09] iderin. Siz gücile benüm elümden çekinüp çıḳarsız. Kendüñüzi cehenneme atarsız.

el-meṡel اَطْيَشُ مِنْ فَرَاشٍ

Pervāneden yeynidür. [080b/10] وَاَخْطَأُ مِنْ فَرَاشٍ

Pervāneden cāhildür. Pervāneden ḫaṭā idicidür.

el-ferḫ Ḳuş yavrusıdur. 'Omer raḍyallahü 'anh rivāyet [080b/11] ḳılur ki Peyġāmber 'aleyhi's-selām ġazādan gelürdi. Bir ḳuş yavrusı ṭutdılar. Anası geldi ol ṭutanlaruñ üstine düşdi, ellerine ḳondı. [080b/12] Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: 'Acebler misiz bu ḳuşuñ şefḳatine! Vallāhi Ḥaḳ te'ālānuñ şefḳati size artuḳdur bu ḳuş yavrusına [080b/13] şefḳat itdüginden. Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur: Ḥaḳ te'ālānuñ yüz raḥmeti var. Birin baḫş itdi yaradılmış ata, oġıla, ḳuş [080b/14] yavrusına. Şefḳat itdügi ol bir raḥmetden degen naṣībledür. Ḳıyāmetde bu bir raḥmetden devşirür, ol ṭoḳsan ṭoḳuz raḥmete [080b/15] ḳatar, yüz tamām olur. Anuñiçündür ata oġuldan, oġul atadan, ḳavm ḳavmden ḳaçar. Ol yüz raḥmetile ḳullarına Ḥaḳ te'ālā raḥmet [080b/16] şefḳat idiser. Eyyūb-i Sicistānī dir ki bir raḥmeti cemī' ḫalḳa baḫş itdi. Ol baḫşdan baña İslām ni'meti daḫı dürlü ni'metler [080b/17] degdi. Āḫiretde ol ṭoḳsan ṭoḳuz raḥmetden umaram ki daḫı bī-nihāyet naṣīb dege.

Enes rivāyet ider ki Peyġāmber 'aleyhi's-sel ı [080b/18] bir ḫasta ṣora vardı. Gördi ki ġāyet ża'īf olmuş, çaġa ḳurd yavrusına dönm . Peyġāmber didi ki hīç du'ā ider midüñ? [080b/19] Ḫasta didi ki belī. Dirdüm ki yā Rabbi! Āḫiretde idecek 'azābı baña dünyāda vir. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki sübḥānallahi. Tañrınuñ [081a/01] 'azābına ne ṭāḳatüñ var. Disegün ki:

Ya'nī yā Rabbi bize [081a/02] dünyāda eylük vir, āhiretde eylük vir, cehennem 'azabından bizi şakla, kurtar.

fāyide Meryem anası Ḥanna[nuñ] oğlanı olmazdı. Bir gün ağaç gölgesinde [081a/03] otururken gördi ki bir kuş yavrusına nesne yidürür şefkatile. Didi ki yā Rabbi! Nezr olsun baña oğlan virürseñ koyam, beytü'l-mukaddisde [081a/04] hidmet kıla. Hak emrile Meryem'e hāmile oldı. Atası 'İmrān öldi. Andan soñra anası Ḥanna, Meryem'i toğurdı. Didi ki yā Rabbi! Kız toğurdum. [081a/05] Hak te'ālā didi ki irkek, ol kıza beñzemez. Haber de varıdı. Hak te'ālā Cebrā'īl'e buyurdı. Meryem'üñ yiñinden üfürdi. 'Īsā [081a/06] peyğāmber 'aleyhi's-selām toğdı.

el-fars Atdur. Ḥayvānātda ādeme atdan yakın nesne yokdur. Keremde, şerefde, 'ulüvv ü himmetde ādeme beñzer. Bir nev' [081a/07] at vardur kim ādem üstindeyiken edeb[e] ri'āyet ider, terselmez, kaşanmaz.

Süleymān'uñ 'aleyhi's-selām kanatlu atları varıdı. Ol at ki atası da [081a/08] anası da 'Arab ola, aña ''atīk' dir. 'Arabī 'atīk at olan yire şeytān girmez. Atası 'Arabī, anası 'Arabī olmasa 'hecīn' dirler. [081a/09] Eger anası 'Arabī, atası 'Arabī olmasa 'muğrak' dirler.

Rivāyet olınur ki 'Abdu'r-rahmani'bnü 'Avf, bir at şatun aldı emīre'l-mü'minīn [081a/10] 'Oşmān'dan kırk bin dirhem gümişe. Rivāyet kılınur Peyğāmber 'aleyhi's-selāmdan ki her kişi ki at arpasın eritse getürse, aşsa, her arpaya [081a/11] aña bir hasene vire.

Allah te'ālā Peyğāmber[e] 'aleyhi's-selām buyurur ki Hak te'ālā sever ol kişi[yi] ki ğazāya bir vara, döne, gine vara. Dahı [081a/12] ol atı da sever ki ğazāya vara, döne, gine vara. Dahı ol at ki ögrene, issine muṭī' ola. Ṭabī'atı budur ki hünerine [081a/13] kıvanur, sevinür, tekebbürlenür. İssini sever. 'Ulüvv ü himmetden, şeref-i nefsdendür ki ayruk ṭavar artuğı, 'alefi yimez. Yunduñ şehveti ğālib olur. [081a/14] Anuñiçün cinsinden ğayrı irkege meyl ider. Vakt olur ki hayż görür. At olur ki toksan yaşar, ādem bigi düş görür. Şuyı [081a/15] bulandurup içer. Kurd izine başsa ayakları ṭutulur, yüriyemez. Derisinden tütün çıkar. Dirler ki atuñ ṭalakı olmaz. Anuñiçün katı segirdür. [081a/16]

el-hadīs Peyğāmber 'aleyhi's-selām dir ki hayr üç nesnededür: Atdadur, eyü ola, yavaş ola, ğazāyiçün bislene. Ve illā şūmdur bir dahı [081a/17] 'avratdur ki oğlan toğura, dili uzun olmaya, helālin seve, muṭī' ola, özgeye meyil olmaya. Evvel ki erinde añmaya. Ve illā şūmdur [081a/18] bir dahı hayr evdedür. Kaçan mescide yakın, bañ ikāmet

işidülür olsa ve illā şūmdur. Peyġāmber 'aleyhi's-selām ba'ż ġazāda bir mufarrak [081a/19] ata bindi, ġāyet kāhildi. Depdi, yürütdi. Andan soñra hīç at geçmez oldı.

İbnü 'Abbās dir ki iki leşker muķābil olıcak at* [081b/01] dir ki:

Ya'nī Allah pākdür, münezzehdür 'ayb noksāndan. Firiştelerüñ de rūhuñ da [081b/02] Tañrısıdur. Bir hadīsde dir ki atuñ pürçegine baġludur hayr u bereket.

fāyide Peyġāmber 'aleyhi's-selām hażretinüñ atları adı biri Sükeytdür ki karaydı. [081b/03] Biri Mece ki anı kendü koşdı, cemī'i atları geçdi. Biri Mürtecen, biri Lizār, biri Żarab, biri Yihaf, biri Verd. Buyıdı. At varıdı. Ba'ż [081b/04] 'ulemā dir ki dahı atı varıdı birinüñ adı Ablak, biri Żü'l-'ıkāl, biri Zü'l-lime, biri Mürtecil, biri Sirhān, biri Ya'sūb, biri Bahr, toruydı, [081b/05] biri Edhem, bir[i] Meslāvüh, biri Sehā, biri Mıkdār, biri Mendūb.

el-havāşş 'Arabī at dişin oġlancuġa taksa dişi āsān bite. At eti, yile [081b/06] nāfi'dür. Dazın oġlancuk kaşuġına dürtseler kıl bitmeye. Kuyruġından bir kıl alup ev kapusına gerseler bakka girmeye. Ol kıl gerilü [081b/07] turdukça 'avrat at kanın içse hāmile olmaya. At doynaġın zeytile hanāzīra dürtse öñile, 'avrat bilmedin at südin [081b/08] içse hāmile ola. Ol sā'at cimā' ide. Tersini kurudup dögse, yaraya ekse, kanın tonın tuta. Eger göze çekse soñra-[081b/09] dan düşen aġı gidere.

Deñiz atı bir cānavardur. Nīl'de olur. Yilisi at yelisi bigi, doynaġı çatal, burnı pūç, kuyruġı kısa [081b/10] toñuz kuyruġı gibi, sūreti at sūreti gibi. Velī yüzi inlüdür. Derisi ġāyet kalıñdur. Kurıya çıkar ekin yir. Olur ki ādemi [081b/11] öldürür.

el-havāşş Derisin yandurup burçak unıla seretān başına ursa, üç güne dek hōş ola. Odin otuz gün [081b/12] suda batırup çıkarsa, dögse, göze çekse, od görmemiş ravāk balıla gözden kara suyı gidere. Derisin bir küyuñ içinde [081b/13] gömse, āfātdan emīn ola. Yandurup verem üzerine kosa sākin ola. Dişin götürse yürek aġrısına fāyide ide.

fesāfes [081b/14] Tahta kurdıdur. Dögse, żeker delügine kosa, sidük tutulmasın def' ide, aça.

el-fasīl Ol köşekdür ki südden kesile.

---

* Mükerrer

Ibnü 'Aṭiyye [081b/15] rivāyet ider ki bir inanduġum kişi baña didi ki: 'Arabda gördüm ki ḳızıl ipligi dögerler, köşegüñ arḳasına baġlarlar, anasın emmez. Eger [081b/16] ol ipligi şeşseler fi'l-ḥāl varur emer.

el-emsāl 'Arab dir ki:

Ya'nī köşekler ṭabardı, oynadı. [081b/17] Ḥattā demreñülü köşek de bu meseli şunda dirler ki bir kişi kendüden uluyıla söyleşse ki anuñla mertebesine lāyıḳ olmaya. [081b/18]

el-fer' Fer' ḳoyunuñ evvel ṭoġan ḳuzusıdur. 'Arab anı ṣatmazdı, boġazlamazdı. Āzād ḳordı. Anasınuñ ṣoyına bereket [081b/19] olsun dirdi. Hem daḫı Receb ayınuñ evvelinde evvel güninde ḳurbān iderlerdi. Aña ''atīre' dirlerdi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām dir ki: [082a/01] Şerī'atda yoḳdur, kāfir 'ādetidür.

fāyide Süheylī dir ki Kūfede ḳızlıḳ oldı. Farazdaḳ atası Gālib ḳavminüñ re'īsidi. Bir deve [082a/02] boġazladı, bişürdi. Benī Temīme de ḳavmine ulaşdururdı. Bir Türkīye tirīd eyledi. Süḥeymi'bnü Vesder Bāḥī dirlerdi, ol da [082a/03] bir ḳavmüñ re'īsidi ki bu şi'ri eyidendür:

أنا ابن جلا وطلاع الثنايا متى أضع العمامة تعرفوني

Ben ol kişi [082a/04] oġluyın ki fażlı ẓāhirdür, hem müşkil işlere giriciyin ḳaçan ṭolmanı ḳoyup cenge girsem, beni bilürsiz ki kimem. Aña gönderdi. Varıcaḳ [082a/05] Süḥeym tirīdi çekdi, dökdi. Getüreni dögdi. Ben Gālib'üñ ṭa'āmına muḥtāc mıyam didi. Ol bir deve boġazladısa bir ben de boġazlaram. [082a/06] İkisi de çekişdiler. Yarın Süḥeym de bir deve boġazladı. Gālib iki deve boġazladı. İrtesi Süḥeym de iki boġazladı. Gālib üç boġazladı. [082a/07] Süḥeym irtesi üç boġazladı. Gālib yüz deve boġazladı. Süḥeym'üñ bu ḳadar devesi yoġıdı. Nesne boġazlamadı. Vaḳtī ki ḳızlıḳ [082a/08] göçdi. Kūfe'ye geldi Süḥeym. Süḥeym'e ḳavm-i Benū Rebāc didi ki: Bize 'ār getürdüñ, neyçün Gālib boġazladuġınca sen boġazlamaduñ. Biz saña [082a/09] bir deve yirine iki deve virürdük. 'Ozr itdi. Ol vaḳt devem ḥāżır degüldür didi. Vardı, üç yüz deve boġazladı. [082a/10] Sebīl itdi. Emīre'l-mü'minīn 'Alī, ḫalīfeyidi. Fetvā virdi ki ol et murdārdur. Taññı çün boġazlanmadı, faḫr çün boġazlandı. [082a/11] Vardılar, Kūfe'de Kināse adlu bir depe varıdı. Ol etleri anda bıraḳdı, ṭavşancılar ḳartallar yidi.

el-fırġıl Sırtlan enügidür. [082a/12]

el-meşel أغزل من فرعل

Sırtlanuñ enüginden fışḳırġandur ki it yeticek yüzine fışḳurur.

İbnü Hāşim dir ki: ʻİkrime Ebū Cehl [082a/13] oġlı ḳi müsülmāndur. Ḫandaḳ'da Peyġāmber öñinde ceng iderken kāfir üstine ġalebe eyledi, süñüsin bıraḳdı ḳaçdı. Ḥassān dir ki: [082a/14] فرّ وألقى رمحه لعلّ عكرمة لم تفعل

Ḳaçdı, süñüsin bıraḳdı. Nolaydı iy ʻİkrime! İtmeyeydüñ. وولّيت تعدو

[082a/15] كعدو الظليم ما إن يجور عن المعدل

Döndüñ, segirdürsin deve ḳuşı segirdişi bigi ki dönicek yirden [082a/16] öte geçmez.

ولم تلو ظهرك مستأنسا كأنّ قفاك قفا فرعل

Arḳañ hīç üns olacak nesneye uġramadı. Eksük, [082a/17] ḫōd keennehū sırtlañ enügi egesidür.

el-furūc Tavuḳ yavrısıdur. Cevherī naḳl ider Esmāʻīden bu:

şiʻr

أقبلن من نير ومن

[082a/18] سُواج بالقوم قد ملّوا من الإدلاج

Yunuldı ʻavratlar ḳuyıdan. Süvāc yazusından erenler ki incinmişler dünle yürümekden. [082a/19] فهم زجاج على زجاج يمشون أفواجا على أفواج

Sırça üstine sırça olmışlar. Yaʻnī kendüler de develer de żaʻīf [082b/01] olmışlar. Yorılduḳlarından bölük bölük yürürler مشي الفراريج مع الدجاج

tavuḳ yavruları toḳla yürüdügi bigi.

el-felḥes [082b/02] Yaşlu ite, yaşlu ayuya dirler. Felḥes Şeybānīler ulularından bir kişidür ki ġanīmet māldan bir ulu kendü alurdı, bir ulu [082b/03] ʻavratiçün alurdı. Anuñiçün bir kişi ġāyet dilencidür diseler أسأل من فلحس

dirler. Yaʻnī Felḥesden dilencidür.

el-fehd [082b/04] Parsdur. Arasṭo dir ki arslanıla ḳaplandan ṭoġar. Mizācı ḳaplan mizācı gibidür. Ḫastalıġı it bigidür. Dişi pars ḥāmile [082b/05] olsa aġrılansa, her pars

aña şefḳat ider, evin aña virür, bir yir yaraḳlar ki ṭoğuracaḳ olıcaḳ ḳaçar, varur anda ṭoğurur. Uyuğan [082b/06] olur. Anuñiçün أنوم من فهد ذرلو

derler. Ya'nī pārsdan uyuğandur dirler. Gevdesi ağırdur. Yunduñ ṭavaruñ arḳasın deler. Olur ki [082b/07] bilin şır. Anuñiçün أثقل رأسا من الفهد ذرلو

dirler. Ya'nī parsdan başı ağırdur. Ṭabī'atında ġażab ġālibdür. Ḳaçan av ḳovsa, nefesin [082b/08] çıḳarmaz. Tā irişince ḳızar, öykeni havāyıla ṭolar şişer. Av ṭutmasa döner, ḳaḳır olur ki bisleyeni öldürür. Kendüye eylik idene [082b/09] yavuzlıḳ ider. Enüginden büyügi ta'līme ḳābildür أول فهد له كلب

dirler. Bir kişi varıdı. Ol şikār itdi. Evvel pars [082b/10] ata Yezīdü'bnü Mu'āviye bindürdi. Ebū Müslim-i Ḫorāsānī parsıla çoḳ oynardı.

el-ḫavāṣṣ Eti, zihni ḳavī eyler, bedeni ḳuvvetlendürür. [082b/11] Ḳanın içen ebleh olur. Öykenini bir yirde ḳosalar sıçan ḳaçar. عجائب شيء تركيبه من ثلاث وهو ذو أربع تعاذر

el-fīlü [082b/12] ألفيل

Nedür anuñ adı ki terkībi üçdür, kendüsi dört issidür. Te'ālā'l-lahü

قيل تصحيفه ولكن إذا ما عكسوه يصيره

[082b/13] ثلث taṣḥīf-i ḳıldür. Velekin ḳaçan 'aks itseler ṣülṣān-ı lī olur. Ehl-i Hind dir ki fīlüñ dili maḳlūbdur. Ya'nī ucı içerü dönüp [082b/14] ṭaşradurur. Eger olmasa söylerdi. Ḳaçan görse yim ṣuyı terk ider, başı şişer, ḫulḳı ṭar olur. Fīlvānlar yanından ḳaçar da [082b/15] büyük kīn ṭutar. Gāh olur ki fīlvānı öldürür. Evvel bahārda yükürür. Ḳarnında iki yıl götürür. Ṭoğurucaḳ üç yıldan ṣoñra [082b/16] gine yükürür. Ṭoğurucaḳ varur, ırmaḳ içinde ṭoğurur. İrkek ol vaḳt anı yılandan ṣaḳlar. Azusı ġāyet büyük olur. [082b/17] Gāh olur ki azusı yüz batman-ı 'Irāḳ olur. Kemürdekden ḫorṭūmı olur. Burnı hem oldur yimi ṣuyı anuñıla ağzına iltür, anuñıla ceng [082b/18] ider. Ḫorṭūmıla kökli ağacı ḳoparur. Āvāzı incecük olur. Fehimlü olur. Fīlvānı ne dise ṭutar. Beglere secde it dise [082b/19] ider. Ayağı bitrim süñük olur. Tiz yürür, silkmez. Bu ḳuvvetile çetükden ḳaçar arslan aḳ ḫorosdan ḳaçduğı bigi. Ferci ḳoltuğından [içerü] [083a/01] olur. Ḳaçan cimā' itse ṭaşra çıḳar. İrkegi gelür cimā' ider. Vaḳt olur ki dört yüz yaşar.

fāyide İskender tārīḫinüñ sekiz yüz [083a/02] seksen iki yılda Muḥarrem evvelinde Ḥabeşe meliki Ebrehe-i Eşrem Ka'beyi yıḳmağa geldi. Sebeb oldu[r] ki Ṣan'ā-i Yemen'de bir kenīse yapdı. [083a/03] Diledi kim her ṭarafdan ḥacılar aña vara, Ka'beyi

terk ide. Benī Kinānedan Mekke ḳavminden bir kişi varıdı. Ol kenīsede bir gice [083a/04] ḫarāblıḳ itdi. Ebrehe işitdi, ġażaba geldi. And içdi ki Ka'beyi yıḳa. 'Aẓīm leşker cem' itdi. On iki fīli varıdı. Bir ulu [083a/05] fīl varıdı. Adı Maḥmūd idi. Ṭonatdı, güç itdi. Miġmas'a geldi. Miġmas bir yirdür Mekkeden üç fersaḫ añaru Yemen'den yaña. Peyġāmber [083a/06] 'aleyhi's-selām ḳażā-i ḥācetde anda varurdı. Miġmas'da ḳulavuzı Ebrehe'nüñ Ebū Züġāl dirlerdi, öldi. 'Arab, ḳabrin ṭaşlarla çaḳıl [083a/07] olupdur. Andan Ebrehe birez atlu gönderdi. Mekke'ye geldi. Abdü'l-muṭṭalib'üñ iki yüz devesin aldılar. Ehl-i Mekke ḳaṣd itdi ki ceng [083a/08] ideler. Ululan didi ki Ebrehe'ye muḳābil olacaḳ ṭāḳatumuz yoḳ didiler. Ebrehe ehl-i Mekkeye ḫaber gönderdi. Didi ki anlar gele ceng itmege. [083a/09] Gelmedüm māllarına, nefslerine ḳaṣdum yoḳ. Ka'beyi yıḳmaġa geldüm. Araya girmezlerse anlara ziyānum yoḳdur didi. 'Abdu'l-muṭṭalib, [083a/10] Peyġāmberüñ dedesi, Mekke'nüñ ulusıdı. İlçiye didi ki bizüm de anuñla cengimüz yoḳ, ev Taññınuñdur, kendü evin ṣaḳlaya. Andan 'Abdu'l-muṭṭalib [083a/11] ṭurdı. Ebrehe'ye vardı. 'Abdu'l-muṭṭalib[üñ] sīmāsı ḫūbudı. Gören severdi, ḥürmet iderdi. Du'āsı müstecābıdı. Ebrehe'ye didiler ki [083a/12] Ḳureyş seyyidi ki ḫalḳı ḳonuḳlar, ḥattā ḳulanlara, yābān cānavarlarına ṭa'ām virür. Ol geldi didiler. İkrām, 'izzet itdi. Taḫtına yanına [083a/13] çıḳardı. Ebrehe, Ḥabeşe dilin söylerdi, 'Arabī bilmezdi. Tercümānına didi ki ṣor, 'Abdu'l-muṭṭalib ne diler benden dilesün didi. Ṣordı. [083a/14] 'Abdu'l-muṭṭalib didi ki iki yüz devem aldılar, anı dilerem. Ebrehe didi ki ben seni göricek begendüm, velī sözüñi begenmedüm. Ben geldüm ki senüñ [083a/15] dedeñ dīnin yıḳam, evin yıḳam, sen benden anı dilemezsin iki yüz deve nedür ki anı dilersin. 'Abdu'l-muṭṭalib didi ki ben deve issiyem, [083a/16] deveyi dilerem. Ka'be'nüñ issi var. Anı ḳayıra, ṣaḳlaya. Ebrehe didi ki ol benden Ka'beyi ṣaḳlıyamaz. 'Abdu'l-muṭṭalib didi ki işde sen, [083a/17] işde ol. Ebrehe devesin virdi. 'Abdu'l-muṭṭalib aldı, Mekke'ye geldi. Ehl-i Mekke'ye didi ki Mekke'den çıḳuñ, ṭaġlara gidüñ didi. Çıḳdılar [083a/18] gitdiler. 'Abdu'l-muṭṭalib vardı, Ka'be ḳapusınuñ ḫalḳasına yapışdı. Didi ki

اللهم ان المرء يمنع رحله فامنع رحالك وانصر على آل

[083a/19] الصليب وعابديه

Yā Rabbi! Kişi evin ṣaḳlar. Sen de evüñ ḫalḳın ṣaḳla, nuṣret virüp ehli üzerine, aña ṭapanlara. اليوم

[083b/01] لا يغلبن صليبهم ابدا محالك

Uzerine, senüñ ehlüñe ġālib olmasun, bunları daḫı ḳuvvetleri ebedā senüñ ḳuvvetüñ üzerine. Bu du'āyı [083b/02] didi, ḳodı gitdi. Ḳureyş bile ṭaġlara çıḳdılar. Gözlerler ki Ebrehe neyler. Ṣabāḥ olıcaḳ Ebrehe fīllerin ṭonatdı. Leşker öñince [083b/03] sürdiler

Ka'be'den yaña. Nuġayl dirlerdi 'Arabdan bir kişi varıdı. Ol büyük fīlüñ ḳulagına yapışdı, didi ki:Yā Maḥmūde, çok, ilerü [083b/04] varma. Dön, ṭoġru yoluña git. Bu varıcaḳı o Tañrı evidür, aña yavuz ḳaṣd itmek ḥarāmdur. Andan ḳulağın ḳodı. Fīl düşdi. [083b/05] Ne ḳadar ki dögdiler başın ḳaldurmadı. Başını yardılar, ḳanlar aḳıtdılar. Ṭurmadı. Döndürdiler, ṭurdı segirtdi. Şām'a döndürdiler, gine [083b/06] segirtdi. Ka'beye döndürdiler, gine çökdi. Ḥaḳ te'ālā ebābīli göndürdi. Her birinüñ ayağında bir balçıḳdan düzülmiş ḳatı berk [083b/07] gülle. Her biri bir kişinüñ başına bıraḳdı, başını deldi. Vardı, dübürinden çıḳdı. Cemī'i helāk oldı. Ebrehe'ye bir maraż [083b/08] irişdi. Bedeni boğum boğum çüridi, düşdi, gögsi yarıldı. Yüregi ṭaşra çıḳdı öldi. Vezīr ḳaçdı. Ardınca bir ḳuş [083b/09] bile gitdi tā ki Yemen meliki Necāşīye vardı. Ḫaber virdi ḫaber ki tamām itdi. Ol ḳuş ṭaşı üstine bıraḳdı, ol da öldi. [083b/10] Peyġāmber 'aleyhi's-selām bu vāḳı'adan elli gün ṣoñra doġdı.

'Āyişe dir ki ol fīl yideni daḫı süreni gördüm ikisi de gözsüz olmış [083b/11] dilenürlerdi.

Dirler ki Ebrehe ol kenīseyi yaparken Yemen ehline ḳatı ẓulm itdi. Bir kişi ki işlemege gün ṭoġduġı vaḳtin gelse [083b/12] elin keserdi. Bir kişi bir gün geç geldi. Bir ḳarıcuḳ anası bile geldi, şefā'at itdi ki oġlunuñ elin kesmeye. Ḳabūl itmedi. Ḳarıcuḳ [083b/13] didi ki bu gün ḥükm senüñdür, yarın daḫı bir kişinüñ olacaḳdur. Anı añ didi. Vardı. 'Afv itdi, oġlunuñ elin kesmedi. Belḳīs [083b/14] köşkin yıḳdurup müẕehheb mermerlerin, münaḳḳaş ṭaşların ol kenīseye getürdi. Yapdı. Altundan, gümişden ḫaçlar eyledi. [083b/15] 'Ālcıdan minber eyledi ḳodı. Ebrehe helāk olıcaḳ Ḥabeşe ḫarāb oldı. Ol kenīsenüñ çevresi mīşe oldı. Yılandan [083b/16] arslandan kimse varımaz oldı. Tā Ebü'l-'Abbās-ı Seffāḥ zamānında Ebü'l-'Abbās'a ḫaber virdiler. Yarar leşkerile fikrlü kişiler [083b/17] gönderdi. Vardı, kenīseyi yıḳdılar, mālı 'aẓīm getürdiler.

fāyide Ḳaçan bir kimse ḳorḫduġı yire gire yā pādişāh ḳatına girse, كهيعص,

[083b/18] حمعسق bunı oḳısın, her ḥarfine bir barmaġın yumsun, andan şehādet tā āḫir ṣol elinüñ baş barmaġın yumsun, on [083b/19] ḥarfdür, her birin de bir barmaġın yumsun, andan elemter sūresin oḳusun. Ḳaçan ki termīhim gele, on kerre termīhim disün, [084a/01] her termīhim didükçe barmaġın açsun, ol yumduġı tertībile ḳorḫudan emīn ola, maḳṣūdı ḥāṣıl ola. Ġāyet mücerrebdür, 'acībdür. [084a/02]

el-meṡel آكَلُ مِنْ فِيلٍ

Ya'nī fīlden yigitdür, وَأشَدُّ مِنْ فِيلٍ fīlden ḳuvvetlüdür, وَأعْجَبُ مِنْ فِيلٍ fīlden 'acebdür. Dirler ki İmām Mālik [084a/03] meclisinde bir cemā'at oturup 'ilm

ögrenürlerdi. Bir kişi didi ki fīl geldi. Cemī'i çıḳdılar, Yaḥyā-yı Endülüsī çıḳmadı. İmām Mālik didi ki [084a/04] sen de çıḳsañ görseñe. Maġribde Endülüsde ḫōd fīl olmaz. Yaḥyā didi ki maġribden fīl görmege gelmedüm, seni görmege, 'ilm ögrenmege geldüm. [084a/05] İmām didi ki 'āḳıl Endülüsīdür. Bir daḫı Ebū 'Āṣım-ı Nebīl, İbnü Cüreyḫ muḥaddiṣ ḳatında oturırdı. Fīl geldi didiler. Ḫalḳ çıḳdı, aña [084a/06] vardı. Ebū 'Āṣım çıḳmadı. İbnü Cüreyḫ didi ki sen de varsaña. Ebū 'Āṣım didi ki senüñ ṣoḥbetüñe anı 'ivaż ḳılmazam.

el-ḫavāṣṣ [084a/07] Fīl ḳulaġında şu içen yidi gün uyumaya. Odün baraşa dürtüp üç gün ḳosalar zāyil ola. Süñügin oġlancuḳ boynına [084a/08] ṭaḳsalar ḳorḫup sıçraduġı gide. Süñügin aġaca aşsalar ol yıl yimiş virmeye. 'āş ترا شين günde iki dirhem şuyıla balıla yise [084a/09] ẕihni açıla, ḥıfẓı ziyāde ola. 'Avrat yidügün içse de cimā' olunsa, ḥāmile ola. Tersin ısıtmaluya baġlasalar gide. [084a/10] Derisin üstine uyısa teşennüci gide. Tezegin dögüp balıla ḳabaġa dürtse, dökülmiş kirpükler gine bite. Tezegin 'avrat götürse [084a/11] ḥāmile olmaya. Bilmedin sidügin içse ḥāmile olmaya. Derisinüñ ṭütüni bevāsīri gidere.

bābü'l-ḳāf

el-ḳāriyet Bir ḳuşdur. [084a/12] Ayaġı ḳısa, burnı uzun, arḳası yaşıl. 'Arab sever, mübārek ṭutar. Cōmerd kişiyi aña teşbīh iderler, maẓlūm, ziyānsuzdur.

şi'r

[084a/13] أمن تجع قارية تركتم سباياكم وأبتم بالعناق

Ḳāriye āvāzından mı ḳoduñuz esīrelerüñüz ḳaçduñuz. Şindi nevmīẕ olduñuz. [084a/14]

el-ḳāvend Bir ḳuşdur. Yuvasını deñiz kenārında eyler. Yidi gün yumurdaların başar. Yavrusı çıḳar. Yidi günde uçar. Deñize girenler bu yumurdladıġı [084a/15] vaḳti ya yavrıladuġı vaḳti ḫōş görürler. Dirler ki Ḥaḳ te'ālā deñiz mevcin diñdürür bu ḳuşuñ yumurdası yavrısı helāk [084a/16] olmasun diyü. Zīrā ki atasına anasına eylük ider. Pīr olsa ṭa'āmların getürür tā ölünce. Şaḥm ḳāvend edviyede bu ḳuş yaġıdur. [084a/17] Dühn-ü ḳāvend, aġaç yimişinden olur.

el-ḳabec Keklikdür. Cimā'a ḥarīṣ olur. Tā ki dişisin yumurda başmaġa ḳomaz, dişisi ḳaçar, [084a/18] bulunmaz yirde yumurda başar. Dişisi ḳaça, irkekler savaşur. Gālibi maġlūba cimā' ider. On biş yaş yaşar. Avcıdan ḳaçar. Başın [084a/19] ḳara ṣoḳar

görmesün diyü. Ḫūb āvāzı sever. İşidicek gāh olur ki düşer, dutarlar.

el-ḫavāṣṣ İrkeginüñ ödin göze çekse [084b/01] ṣu inmez. Rāziyāne ṣuyıla ḳarışdurup çekse şeb körligi def' ide.

el-ḳuberre Çekükdür. Ṭurfa-i şā'ir 'ammūsıla sefere gitdi yidi [084b/02] yaşındayiken. Bir ṣu kenārında ḳondılar. Ṭurfa fāḳcuġazın aldı, dāne dökdi, ḳurdı. Aḫşāma dek hiç nesne ṭutmadı. 'Ammūsına geldi, göçdiler. [084b/03] Gördi ki çekükler geldi dāneyi direr. Bu şi'ri didi:

şi'r

İy çekük! [084b/04] Ne 'aceb otı ṣuyı bol yirüñ var. Dere saña ḫalvet ḳaldı, yumurdla ve öt, وانقري ما شئت ان تنقري فقد ذهب

[084b/05] الصياد فابشري

dāne dir ne ḳadar dersen. Evcı gitdi senden ve irşād oldı لا بد ان تخذي يوما فاحذري

elbette. [084b/06] Bir gün ṭutar, ḥaẕer ḳıl.

İbnü 'Abbās dir ki vaḳt ki emīre'l-mü'minīn Ḥasan ibnü 'Alī 'Irāḳ'a gitdi. 'Abdu'l-lahi'bnü 'Abbās İbni Zübeyr'e didi ki: [084b/07]

خلا لك الجو فبيضي واصفري

Ya'nī Ḥicāz memleketi saña ḳaldı ne dilerseñ it didi.

laṭīfe Bir kişi bir çekük ṭutdı. Çekük [084b/08] didi ki beni nidersin. Ol didi ki yirem. Didi ki ben ḳarın ṭoyurmazam, beni yiyüp ne fāyide idesin! Velī saña üç nesne ögredeyim ki [084b/09] beni yimekden ol ḫayrludur. Saña birin direm: Elüñdeyiken birin ṣalıvirüp aġaç başına ḳoncaḳ direm. Birin depe başına ḳoncaḳ direm [084b/10] didi. Bu kişi de ḳabūl itdi. Elindeyiken didi ki geçmiş nesneyiçün ġuṣṣa yime, gelecegi gözle ḳoyıvirdi. Aġaç başına ḳondı. [084b/11] Didi ki olmayacaḳ ḫabere inanma. Vardı, depeye ḳondı. Didi ki iy şaḳī'bnü şaḳī! Beni boġazlasañ ḳurṣaġumda bir dāne incü bulurduñ [084b/12] yigirmi miṡḳāl. Bu kişi barmaġın ışırdı, ġuṣṣalandı. Peşīmān oldı. Didi ki eyit imdi üçünci naṣīḥatuñ nedür. Çekük didi ki [084b/13] ikisin fi'l-ḥāl unutduñ, birin de diyüp nideyin didi. Bu kişi didi ki nice unutdum? Çekük didi ki geçmişe ġuṣṣalanma didüm, [084b/14] ġuṣṣalanduñ. Olmayacaḳ nesneye inanma didüm, inanduñ.

Eger benüm etümi, süñügümi, yilegümi ṭartsañ, on mis̱ḳāl olmaya, ḳurṣaġumda yigirmi [084b/15] mis̱ḳāl var didüm, inanduñ didi ve uçdı gitdi. Yüreklüdür. Ne ḳadar ḳatı çaġırsalar ḳorḳmaz. Ṭaş atsalar ḥisāba almaz anuñiçün [084b/16] çoḳ ṭutılur.

ḥikāyet Şeyḫ Ẕü'n-nūn-ı Mıṣrī dir ki tevbe itdügüme sebeb ol oldı ki Mıṣır'dan çıḳdum gitdüm. Yolda ṣaḥrāda uyıdum. [084b/17] Gözüm açdum gördüm ki iki gözi kör çekük yuvasından düşmiş. Yir yarıldı, iki üsküre çıḳdı. Birinde günci var, birinde ṣu var. [084b/18] Biri altun, biri gümiş üsküreler günciyi yidi, ṣuyı içdi. Anı gördüm tevbe itdüm. Ḥaḳ te'ālā ḳapusına mülāzemet itdüm. Ḳanber, 'Alī'nüñ [084b/19] ḳuluydı. Ya'ḳūbi'bnü Sükeyyet, bir gün Mütevekkil ḫalīfeyiken ḳatında oturup iki oġlın ta'līm iderdi. Mütevekkil didi ki Ḥasanla Ḥüseyni mi [085a/01] artuḳ seversin yoḳsa benüm oġlanlarum mı? Ya'ḳūb didi ki 'Alī'nüñ ḳulı Ḳanber yigdür baña senden de oġlanlaruñdan da. Mütevekkil buyurdı dilin [085a/02] eñsesinden çekdiler, öldi. Receb ayında iki yüz ḳırḳ dört yılda. Mütevekkil ḳanı bahāsın on iki biñ dirhem oġlına virdi.

el-ḫavāṣṣ [085a/03] Eti, yumurdası içi baġlar, ḳuvvet-i cimā'ı ziyāde ider. Tersini tükrükle ezüp sigile dürtseler ḳopara. İçi yaġın ẕekere dürtüp cimā' itse [085a/04] 'avrat kendüyi ġāyet seve. Eger giyik ödün ẕekere dürtüp gine cimā' itse gine muḥabbeti gide.

el-ḳırad Ḳırad, maymūndur. Gāyet zīrekdür, [085a/05] her ṣanī'atı ögrenür. Nevbe meliki ḫalīfe Mütevekkil Bi'l-lah, bir maymūn gönderdi. Derziyidi, ṭonlar biçerdi dikerdi. Bir daḫı gönderdi [085a/06] ḳuyumcıyıdı. Ehl-i Yemen her maṣlaḥatı maymūna ögredürdi. Ḥattā ḳaṣṣāb ve baḳḳāl dükkānın bekledür, kendü gider. Oġurluḳ ögredürler, [085a/07] varur, ne bulursa oġurlar. Ḥattā bir kişi ev delse, maymūnı ta'līm itse girse, ḳumāş çıḳarsa, dirler ki ol kişinüñ elin kesmeyeler. [085a/08] Zīrā maymūn kendü iḫtiyārıla oġurladı. Daḫı 'avrat rāżī olup maymūnıla zinā itseler didiler ki ḥadd urulur. Ba'żı dir ki ḳatl [085a/09] ideler, ba'żı dir ki ta'zīr urulur, 'Avrata maymūn on iki enük ṭoġurur. Bir ḳarından vaḳt olur dişisi üzerine ġayretlü [085a/10] olur. Ekṡer ḥāli ādeme beñzer. Güler, oynar, oturur elile yir. Barmaġı, dırnaġı olur. Öykünür gördügine. Gāh iki ayaġı üstine yürür, gözlerinüñ kirpügi [085a/11] olur. Ta'līme ḳābildür. Ṣuya düşse ġarḳ olur. Şehvet ġalebe itse aġzına cimā' ider. Dişisi enügin götürür. 'Avrat oġlan [085a/12] götürür bigi. Yatıcaḳ bir biri yanına yatur. Ne ḳadar çoḳ olsa bir uzun ṣaf olur. Nice olursa ḳarışup yatmaz. Uyansa evvel başdaġı [085a/13] ṣol yanı üstine ṭurur da oturur olur. Andan yanındaġı ṭurur eyle ider. Tā āḫirindeki bir biri ardınca ṭurur olurlar.

laṭīfe [085a/14] Yezīdī bir maymūn ta'līm itdi eşege binerdi, atıla ḳoşardı. Bir gün maymūn bir eşege bindi. Atıla ḳoşdı. Eşek geçdi. Ziyād anı vaṣf ider: [085a/15]

şi'r

Kim ḫaber virdi şol maymūnı ki atuñla geçdi. Eyü atını [085a/16] pādişāhuñ bir ḳancıḳ eşek

yā biş eşege iy Eyā Ḳays! Eger [085a/17] Eyā Ḳays maymūna dirler. Zīrā ol eşekdür sen düşüp helāk olsañ żamān yoḳdur.
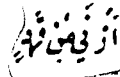
'acībe Aḥmedi'bnü Ẓāhir dir ki Remle'de bir maymūn [085a/18] gördüm. Ḳuyumcılıḳ iderdi. Körük çekmege gerek olsa bir kişiye işāret iderdi, körük çekerdi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām maymūnı göricek [085a/19] Allah te'ālānuñ ḳudretin añar secde iderdi.

'Acāyib-i Maḫlūḳāt'da dir ki: "Her kişi ki on ṣabāḥ evvel maymūn yüzine baḳsa öle daḫı [085b/01] ġuṣṣa görmeye, rızḳı arta. 'Avratlar anı ġuṣṣa görmeye".
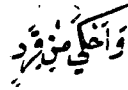
fāyide Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki ṣuyı süde ḳatup ṣatmañ! Sizden öñden bir kişi [085b/02] ṣuyı süde ḳatardı, ṣatardı. Bir maymūn aldı gemiye girdi. Orta yire varıcaḳ maymūna Allah te'ālā ilhām itdi. İssinüñ kīse- [085b/03] sin aldı. Yilken aġacına çıḳdı. Kīseyi şeşdi bir fulōrī ṣuya atdı. Bir fulōrī gemiye bıraḳdı. Tā ki kīse boşaldı. Yarusı [085b/04] ṣu bahāsıdı, ṣuya atdı, süd bahāsın gemiye bıraḳdı.

fāyide Ṣaḥīḥ meẕheb oldur ki şol ḳavm ki ṣūretleri maymūn ṣūretine döndi [085b/05] yā özge cānavar ṣūretine döndi. Uç güne ḳalmadı ḳırıldı aṣlā ṣoyı ḳalmadı.

'Ömeri'bnü Meymūn dir ki cāhiliyyet zamānında gördüm ki bir maymūn [085b/06] zinā itmiş maymūnlar cem' oldı ṭaşıla depelediler.

el-emsāl أزنى من قرد

Ya'nī maymūndan zinācıdur, وأحكى من قرد maymūndan öykünücidür. [085b/07] Ebü'ṭ-ṭīb dir ki:

şi'r

يرمون شأوي في الكلام وإنما يحاكي الفتى فيما خلا المنطق القرد

Ḥasūd benüm ġāyetüm ḳaṣd iderler. Kelāmda [085b/08] maymūn kişiye öykünür, kelāmdan özge anda öykünmez. Maymūndan ziştdür,

maymūndan ḥarīṣdür.

Dişini* [085b/09] kime ṭaḳsalar uyḫu ġālib olmaya, gicede ḳorḳmaya. Etin yimek cüẕẕāma fāyide ide. Derisin aġaca aṣsalar ṣovuḳdan ṣaḳlaya. Yimiş [085b/10] eger derisin ġurbīl eyleyüp toḫm ġarbīllese, ekse, çekürge yimeye. Ḳanın ıssıla içen dilsüz ola. Maymūn aġulu ṭa'ām görse ḳorḫar da [085b/11] çaġırur. Ḳılını uyur kişinüñ başı altına ḳosa ḳorḫulu düşler göre.

el-ḳureyş Bir 'aẓīm cānavardur. Deñizde durur, gemiyi başı aşaġa [085b/12] dönderür.

ḥikāyet Ṣāḥib-i Keşşāf dir ki: Mekke'de Benī Şeybe ḳapusında otururduḳ. Bir tācir bir cānavar vaṣf itdi didi ki: [085b/13] Bir yumru cānavardur büyüklükde. Bu aradan Ka'beye dek var. Gemiyi şöyle yudar ki hīç bir nesne ḳurtulmaz ya şır. Hīç nesneden [085b/14] dönmez. Meger ki meş'aleler yaḳalar. Ḳureyşde anuñ adın ḳodılar.

şi'r

[085b/15] Ḳureyş ol cānavardur ki deñizde olur. Anuñ adıla Ḳureyş ḳabīlesine Ḳureyş didiler. يأكل الغث والسمين ولا يترك الذي

[085b/16] جناحين ريشا

Aruġı ve semizi ḳomaz. İki ḳanadlunuñ yilegin de yer.

هكذا في البلاد حي قريش يأكلون البلاد أكلا

[085b/17] كميشا

Ancılayındur. İllerde Ḳureyş ḳabīlesi de iḳlīmleri tiz yudar.

ولهم في آخر الزمان نبي يكثر القتل فيهم والخموشا

[085b/18] Āḫir zamānda Ḳureyş'üñ bir peyġāmberi var. Çoḳ idiser anlar ādem öldürmegi ġazāyıla daḫı yüzleri yırtmaġı.

fāyide Ḳureyş ki Peyġāmberüñ [085b/19] dedesidür, Yaḫlud oġlıdur, Naṣr oġlıdur. Naṣr, Kināne oġlıdur. Kināne, Cüzīme oġlıdur. Ḫazīme öldi. 'Avratı Birre, Ad

* Mükerrer

bin Ṭānıca ḳızın [086a/01] oğlı Kināne evlendi. Cāhiliyyetde ögey anasın alurlardı. Kinān'uñ bir ʻavratı daḫı varıdı. Anuñ da adı Birre'yidi. Murra ḳızıydı [086a/02] Murra Ād bin Ṭānıca oğluyıdı. Bu Birre'nüñ ol Birre ʻammūsıdı. İkisinüñ adı bir olmağın ḫaṭā itdiler, eyle ṣandılar ki Naṣr, Ad ḳızı [086a/03] Birre'den doğdı ṣandılar. Naṣr, ḫōd bu Birre'nüñ ḳardaşı ḳızı Birre'den ṭoğdı. Ḥāşā ki Peyġāmber ḥażretinüñ pāk nesebinde bunuñ bigi nesne [086a/04] vāḳıʻ ola. Kinān'uñ atası ʻavratı Birreden aṣlā veled olmadı.

el-ḳarlı Bir kiçirek ḳuşdur. Şu üstinde dāyim pervāz ider. Şu içinde [086a/05] cānavar ki göre fiʻl-ḥāl on biñ iner, batar, şunuñ dibine dek çıḳarur yir. Dāyim ṣuyı gözler. Bir gözile yuḳaru havāyı gözler, [086a/06] bir gözile ṭoğanı gözler ki ṭoğan gelüp kendüyi çalmaya. Eger balıḳ görse ṭalar alur. Eger ṭoğan görse ḳaçar. Nite ki ʻArab dir:

şiʻr

[086a/07] كن حذرا كالقرلى ان راى خيرا تدلى اوراى شرا تعلى

Ḥaẕer idici ol ḳarlı bigi ki eger ḫayr görse iner. Eger şer görse yuḳaru [086a/08] ḳaçar.

şiʻr

يا من جفاني وملا نصبت اهلا وسهلا

Iy baña cefā idüp melūl olan! zaḥmet çekdüñ ehlen ve sehlen. Yaʻnī [086a/09] olsun rāḥatlar saña وباقي موجب لكن رايت بالي قلا

Bende cefāya sebeb yoḳ. Lakin gördük ki mālum azaldı.

[086a/10] تحكي بما فعلت القرلى

Ben seni ṣanuram ki öykünürsin bu işde ḳarlıya ki ḫayr görse iner, görmese yuḳaru ḳaçar. Bir kişi varıdı ʻArabda. [086a/11] Adı Ḳarlı'yıdı. Ḳanda ṭaʻām işitse varurdı, yolda savaş görse döner giderdi. اني اظنك

el-emsāl اطمع من قرلى

Yaʻnī Ḳarlıdan ṭamaʻ- [086a/12] kārdur. واحذر من قرلى

Yaʻnī Ḳarlıdan ṣaḳınıcıdur.

el-ḳazbunī Ḳazbunī ṭoñuzlan ḳurdından ṭamaʻkārdur. Büyicek ḳurdçuğazdur. [086a/13] Ayaḳları uzun olur. Ol da ṭoñuzlan ḳurd[ı] bigi necise ḥarīṣdür.

şi'r

[086a/14] بعلا

Āgāh oluñ iy Taññı ḳulları ki göñlüm 'āşıḳdur aña ki namāz ḳılanda andan ḫūb yoḳ, erinden zişt yoḳ. [086a/15] إذا نامت على عكنائها وبلغ ماهاكالتلاقة أو اجلا

Ḳaçan uyısa er uyur anuñ ḳarnı büklimleri üzerine öper ağzın ki [086a/16] yarı ḫamra beñzer. Belki daḫı şīrīn

يدب إلى أحشائها كل ليلة دبيب القرنبى بات يعلو نقا سهلا

Ḳımıldar anuñ döşeklerine çıḳmağa. [086a/17] Her gice ḳazbunī ḳımıldaduğı bigi ki ḳum depesine çıḳar.

el-ḳarz Bir dürlü yırtıcı cānavardur. Beriyyede olur. Şāḫiṭiyye[yi] emīre'l-mü'minīn [086a/18] daḫı vaḳtī ki ḥabs itdi bu şi'ri didi:

şi'r

ألقيت كاسبهم في قعر مظلمة فاخفض عليك سلام الله يا عمر

[086a/19] Kāsiblerin ḳavmümüñ ḳarañu ḳodı. Dibine bıraḳduñ. Şefḳat it yā 'Ömer selāmu'l-lahi senüñ üzerine olsun.

[086b/01] أنت الذي من بعد صاحبه ألقى إليك مقاليد النهى البشر

Sen ol imāmsın ki yāruñ Ebū Bekr'den ṣoñra saña ısmarladı 'aḳl kilīd- [086b/02] lerin cemī' beşer. لم يؤثروك بها إذ قدموك لها لكن لأنفسهم كانت بك الأثر

Ḫalḳ seni iḫtiyār itmedi. Şol vaḳt ki ḫilāfete [086b/03] ilerü çekdiler. Lakin kendü nefslerinde sende eşer olduğıçün. فامنن على صبية بالرمل مسكنهم بين الأباطح يغشاها

[086b/04] بها القزر

Minnet it şol oğlancuḳlara ki ḳumdadur yürüdiler dereler arasında ki çevre alur anları anda ḳazar.

el-ḳasveret [086b/05] Ḳasveret arslandur. مضمر يحذره الأبطال كأنه القسورة الرئبال

şi'r

Medḥ ider bir kimse dir ki ol ayruḳ [086b/06] ḳorḫup çekilipdür. Bahādurlar ḳorḳar andan keennehü ki ḳaġan arslandur ki arslanlar andan ḳaçar ḳorḫar.

el-ḳıṭṭü Çetükdür.

daḳīḳa 'Ulemādan [086b/07] biri Mıṣr'da Cum'a mescidi üstinde oturup aṣḥābıla ṭa'ām yirdi. Bir çetük geldi bir pāre ṭa'ām bıraḳdılar, aldı gitdi. [086b/08] Tiz gine geldi. Bir daḫı bıraḳdılar aldı gitdi. Tiz gine geldi. Dāyim loḳma bıraġurlardı, alur giderdi, gine gelürdi. Ta'accüb itdiler ṭurdılar. [086b/09] Ardınca vardılar. Gördiler ki bir çetük iki gözi kör, bu çetük loḳmayı ḳarşu öñine bıraġur, gine gelür. Şeyḫ didi ki çünki Ḥaḳ [086b/10] te'ālā bu ḥayvānuñ rızḳın eksük eylemez. Bir ḥayvān daḫı aña musaḫḫar ḳılur ki aña kifāyet ider. Benüm gibi kişiyi żāyi' mi ider. Vardı, sulṭān [086b/11] ḳapusına mülāzemet terk itdi. Allah te'ālāya tevekkül itdi. 'İbādete meşġūl oldı tā ölünce.

el-ḳaṭā Ḳaṭā baġırdlaḳdur. [086b/12] Öticek 'ḳaṭā ḳaṭā' dir, adın ḫaber virür. Anuñiçün 'Arab anı girçekligile vaṣf ider:

şi'r

[086b/13] إذ كل ذي نسبة لا بد ينتحل

Sözde yalan söylemez, ḳaṭā söylese rāst söyler. Zīrā her nisbet faḫr iden lā-büd özge kemālin kendüye [086b/14] nisbet ider.

كأن القلب حين يقال يغدى بليلى العامرية أو يراح

Göñlüm şol vaḳtī ki diler ki Leylī 'Āmiriye ıraġ [086b/15] oldı. Göçdiler

قطاة عزها شرك فباتت تجاذبه وقد علق الجناح

baġırdlaḳa beñzer diken üzerine. Ġālib oldı. Ṭalabıyup [086b/16] çıḳamaz, dikenle çekişür. Ḳanadı baġlanmış فلا في الليل نالت ما ترجي ولا في الصبح كان لها براح

giceye irişdi. Ummaz ki yol bula [086b/17] gide. Ḳaçan baġırdlak ṣuṣasa, ṭañ yiri aġarıcaḳ ḳalḳar, gün ṭoġunca yidi menzil yol gider. Varur, ṣuya ḳonar içer. Ṣu yanında bir iki [086b/18] sā'at ṭurur, gine içer de gelür gider. Şol ḳadar uzdur ki dünle ṣuya gider,

varur ḳurşağına şu alur. Yidi sekiz günlik yirden [086b/19] düz yazıdan ṭoğru yuvasına gelür, yañılmaz. وَالنَّاسُ أَهْدَى فِي الْقَبِيحِ مِنَ الْقَطَا وَأَضَلُّ فِي الْحُسْنَى مِنَ الْغِرْبَانِ

Ādemī uzdur zişt [087a/01] işde bağırdlaḳdan, hiç yañılmaz eyü işde. Ṭā'atde ḳarğadan artuḳ azar yolın bulmaz. Bağırdlaḳ ġāyet ir uyanur. 'Antere dir 'avratına ki:

şi'r

[087a/02]

Sen olsun baña teklīf itdüñ dünle yürimegi. Henūz bağırdlaḳ derenüñ [087a/03] iki yaḳasında yatarken seferden geldi. 'Avratına nükte idüp bu beyti didi. 'Avrat da cevāb virdi. di[di] ki:

şi'r

[087a/04] مَا وَعَدْتَنِي وَأَشْمَتَّ بِي مَنْ كَانَ فِي قَلْبِكَ يَلُومُ

Sen olsun baña ne va'de eyledüñse muḫālefet itdüñ baña. Güldürdüñ senüñçün [087a/05] baña melāmet ideni.

el-emsāl أَقْصَرُ مِنْ إِبْهَامِ الْقَطَا

Ya'nī bağırdlaḳ barmağından ḳışadur dirler mübālağa maḳāmında. Bu meseli dahı لَوْ تُرِكَ

[087a/06] الْقَطَا لَنَامَا

Ya'nī eger bağırdlaḳı ḳosalar uyurdı. Bu meselüñ aṣlı oldur ki Ḥadāmī adlu bir 'avrat varıdı. Dünle gördi ki bağırdlaḳ uçar. [087a/07] Çağırdı didi ki:

şi'r

أَلَا يَا قَوْمِ ارْتَحِلُوا وَسِيرُوا فَلَوْ تُرِكَ الْقَطَا لَيْلًا لَنَامَ

Zīnhār iy ḳavm! Göçüñ gidüñ. Eger bağırdlağı gicede ḳosalar [087a/08] uyurdı. Uçmazdı. 'Avrat sözine i'tibār itmediler. Döşeklerinde yatdılar. Bir kişi ṭurdı içlerinden çağırdı. Bu şi'ri didi ki:

şi'r

[087a/09] – إذا قالت حذامِ فصدّقوها فإنّ القول ما قالت حذامِ

Ḳaçan Ḫadāmī söylese inanuñ. Taḥḳīḳ söz Ḫadāmī sözidür. ولولا المزعجات

[087a/10] من الليالي لما ترك القطا طيب المنام

Iger gicede ürküdüci olmasaydı, bağırdlaḳ yumşaḳ yiri terk itmezdi. Hemān bu kişi [087a/11] bu sözi ki didi. Ḫalḳ uyandılar, göçdiler. Mudār ḳabīlesine yaḳın vardılar. Bunlar ḳurtuldı. Yirinde ḳalanı yağı aldı.

el-ḫavāṣṣ Süñügin [087a/12] yandurup külüni zeytile ḳarışdurup kel başa dürtse ḳıl bite. Ḳaçan başın ḳurudup yiñi kettān bizi içine ḳoysa, uyur ʻavratuñ uyluğına [087a/13] bağlasa uyḫusı arasında nitdiyse ḫaber vire. Bir irkek bağırdlaḳ bir dişi bağırdlaḳ ikisin de yarsa, ḳannların bişürse, yağın [087a/14] alsa şişeye ḳoysa, bilmedin bir kişinüñ yüzine dürtse dürteni seve.

el-ḫadīs Her kişi ki Taññıçün iḫlāṣıla mescid yapsa bağırdlaḳ [087a/15] yuvasınca daḫı olursa, Allah teʻālā anuñiçün cennetde bir ev yapa.

el-ḳaṭrab Ḳaṭrab bir ḳuşdur. Ggice irteye dek gezer.

İbnü Ẓafer dir ki bir cānavardur, [087a/16] Mısır'da Ṣaʻīd ilinde olur. Yaluñuz ādeme uğrar. Eger yüreklüyise ki ḳorḫmaya, kendüden def' ide. Eger idmezse ṭutar ādeme cimā' ider. [087a/17] Hemān ādem helāk olur. Ḳaçan bir kişiye ḳaṭrab görindi diseler, ṣorarlar ki أمنكوح أم مرعوب

yaʻnī cimāʻlanmış mı yoḫsa ḳorḫmış mı! [087a/18] Eger cimāʻlanmış olsa ümīdi keserler. Eger ḳorḫmış olsa ʻilāc iderler.

el-ḳumrı Ḳumrınuñ irkegi ölse, dişisi ayruḳ irkek almaz. [087a/19] Ölünce ağlar, öter. Ḳumrınuñ yumurdasın ögeyik baṣar, ögeyik yumurdasın ḳumrı baṣar. Dirler ki ḳumrı āvāzından ʻaḳreb yılan ḳaçar. [087b/01]

fāyide İmām Şāfiʻī on dört yaşındayıdı. İmām Malīk'den oḳurdı. Bir gün İmām Malīk ḳatında otururken bir kişi geldi, didi ki: Yā İmām! [087b/02] Ben ḳumrı ṣatardum, alan kişi redd itdi ötmez diyü. Ben didüm ki ʻavratum boş olsun ḳumrı diñerse, diñmez dāyim öter didüm. Fetvā nedür? [087b/03] İmām Malīk didi ki: ʻAvratuñ boş oldı. İmām Şāfiʻī ol kişiye ṣordı ki ötdügü mi çoḳdur yoḫsa ötmedügi mi? Ol kişi didi ki [087b/04] ötdügi çoḳdur. İmām Şāfiʻī didi ki ʻavratuñ boş olmadı. İmām Mālik didi ki neden dirsin iy oğlan? Şāfiʻī didi ki ol ḥadīsile [087b/05] ki sen rivāyet ḳılduñ ki Fāṭıma Ḳays ḳızı

Peyġāmbere ʻaleyhi's-selām geldi, didi ki: Yā Resūlallahi! Ebū Cühem, Muʻāviye, beni ikisi de diler, ḳanḳı- [087b/06] sına nikāḥ ideyim? Peyġāmber ʻaleyhi's-selām didi ki ammā Muʻāviye faḳīrdür, māl yoḳ. Ebū Cühem omuzundan ḳomaz ʻaṣāṣın didi. Ḥāl bu ḥōd [087b/07] Ebū Cühem yirdi içerdi, uyurdı vaḳtlerde ḥūz ʻaṣāṣın omuzundan ḳordı. Ve lakin ekṣer vaḳtde ḳomaduġıçün Peyġāmber ʻaleyhi's-selām [087b/08] ʻaṣāṣın omuzından ḳomaz didi. Pes ḳumrı da ekṣer vaḳtde dińmeyicek dāyim ötmiş ḥükminde olur. İmām Malīk Şāfiʻīye didi ki: [087b/09] Var şından girü müftī olduñ, fetvā vir didi.

Ḥikāyet iderler ki: Hind meliki sulṭāna bir ḳumrı bigi ḳuş viribidi. Ḳaçan aġulu ṭaʻām [087b/10] görse gözleri yaşarurdı, ya aḳardı ṭoñardı. Dırnaġıla alur atardı. Yaraya ḳorlardı, tizcek biterdi.

Bitdür. Kirden, derdden [087b/11] ḥāṣıl olur. Baʻż ṭabīʻatda bit ġālib olur ne ḳadar kirden kendüyi pak ṭutarsa gine olur. Ḳara saçda olsa bit de ḳara olur, [087b/12] ṣaru saçda ṣaru olur, ḳızıl saçda ḳızıl olur, aḳ saçda ak olur. Dirler ki sirke bitüñ yumurdasıdur. Bir nevʻ [087b/13] vardur, memleketi çil olur. Ters içinde ādem ısırsa fi'l-ḥāl ādem ölür.

fāyide Rivāyet olınur ki Mūsā ʻaleyhi's-selām ʻaṣāṣıla bir depeyi [087b/14] urdı. Ol depe cemīʻi bit oldı. Mıṣr'a ṭaġıldı. Benī İsrā'īl Mūsā'ya geldiler, didiler duʻā it ki Allah teʻālā bu belāyı bizden defʻ [087b/15] ide. Duʻā itdi, defʻ oldı. Benī İsrā'īl gine azdı, fesāda meşġūl oldı. Ḥaḳ teʻālā ḳurbaġayı musallaṭ eyledi. Döşeklerine girürdi, [087b/16] giyesilerine girürdi. Bir kişi söylese aġzına girürdi. Ḳazan ḳaynarken içine düşerdi, ṭaʻāmlarına düşerdi. Gine Mūsā'ya geldiler, [087b/17] didiler ki: Tañrıya duʻā it ki bu belāyı bizden defʻ ide. Duʻā itdi, defʻ oldı. Gine azdılar. Allah teʻālā ḳanı musallaṭ eyledi üzerlerine. [087b/18] İçdükleri ḳan oldı. Ḳuyuda, ırmaḳlarda görürlerdi ṣudur, ḳab içine alıcaḳ ḳan olurdı. Baʻż dir ki Benī İsrāʻīle taḥıl biti [087b/19] musallaṭ oldı. Baʻż dir ki ḳanadlu çekürgeyidi. Baʻż dir ki ḳanadsuz çekürgeyidi. Baʻż dir ki bire musallaṭ oldı.

el-ḫavāṣṣ Bit[i] [088a/01] diri bıraḳsa unutsaġu olur. Üç nesne kişiye unutmaḳ getürür: Ekşi yimek, sıçan artuġın yimek, biti dirile yābāna atmak. Hem ġuṣṣa da [088a/02] getürür bit dirile atmaḳ. Dirler ki ḳara ayaḳ ḳabı geymek nisyān getürür hem ġuṣṣa da getürür. Ṣarı ayaḳ ḳabı şāẕılıḳ getürür. Ḳaçan ḥāmile [088a/03] ʻavratuñ südin saġup içine bit bıraġup, eger südden çıḳar giderse, ḳarnındaġı ḳızdur. Eger çıḳmazsa er oġlandur. Sidügi ṭutılan kendü bitin alup [088a/04] sidügi delügine ḳoysa, açıla işeye, pancar ṣuyıla ʻavrat başın yusa, biti gide. Eger sirkeyle deñiz ṣuyıla tenin yusa, biti ḳırıla. [088a/05]

el-ḳunufd Ḳunufd, kirpüdür. Bir nev‘ küçücekdür, bir nev‘ it bigidür. Kirpü acıḳsa çıḳar, çıbuḳdan üzüm keser. Bıraḳur da iner yir. Eger yavrusına [088a/06] iletmek dilese, üzümüñ üzerine yuvalanur, üzüm dikenlerine sancılur alur. Yavrusına iltür. Gice yürür gündüz yürümez. Yılan yir [088a/07] żarar itmez. Eger yılan ṣoḳsa kāḳūk yir ṣaġ olur. Kirpünüñ biş dişi olur. Cimā‘ itse ṭururken cimā‘ ider. Velī dişisi [088a/08] irkeginüñ üstine biner.

fāyide Ḳatādetü'bnü'l-Nu‘mān dir ki: Bir gice yaġmur yaġdı. Ḳarañuyıdı. Fikr itdüm ki bu gice yatsu namāzın Peyġāmber [088a/09] ḥażretile ḳılmaḳ ġanīmetdür didüm. Mescide vardum. Peyġāmber ‘aleyhi's-selām beni göricek didi ki: İy Ḳatāde! Didüm ki 'lebbeyk yā Resūlallahi' didüm ki [088a/10] bildüm, bu gice mescide cemā‘at az gelür. Senüñle namāz bile ḳılayım didüm. Peyġāmber ‘aleyhi's-selām didi ki: Evüñe gidicek baña dimedin gitme. Namāzı ḳıldum, didüm ki: [088a/11] Yā Resūlallah ne buyurursın? Elüme bir ḫurmā çıbuġı virdi. Didi ki bum elüñde ṭut, tā ki on arşūn yir öñüñde on arşūn yir [088a/12] arduñda bunuñla nūrlana, aydın ola. Daḫı didi ki öñe şeyṭān girdi. Bu çıbuġıla ur gitsün. Ḳatāde dir ki mesciddeń çıḳdum. [088a/13] Çıbuḳ elümde şu‘lelendi, mūm bigi oldı. Evüme geldüm. Ehlüm cemī‘i uyumuş. Bucaḳda gördüm bir kirpü var. Çıbuġıla vurdum, çıḳardum [088a/14] gitdi.

mu‘cizet Ebū Dücāne dir ki: Peyġāmber ‘aleyhi's-selām[a] şikāyet itdüm. Didüm ki yā Resūlallahi! Evümde yatdum, uyıdum. Evde işiderem degirmen gürilder. [088a/15] Mīlez āvāzı gelür. Ev içinde bir ḳara nesne ḳarşu uzanur. Ev içinde yıldırım şaḳır. Başum ḳaldurdum gördüm ki bir ḳara nesne derisine elüm [088a/16] urdum, kirpü derisine beñzer. Yüzüme od saçıldı. Peyġāmber ‘aleyhi's-selām didi ki ol ev issidür. Devāt, ḳalem, kāġıd getür didi. Getürdüm [088a/17] emīrü'l-mü'minīn ‘Alīye buyurdı ki bu ta‘vīẕi yaz didi: بسم الله الرحمن الرحيم هذا كتاب من محمد رسول رب

[088a/18] العالمين الى من طرق الدار من العمار والزوار الا طارقا يطرق بخير اما بعد فان لنا ولكم في الحق سعة فان تك فاسقا

[088a/19] مولعا او فاجرا مقتحما فهذا كتاب الله ينطق علينا وعليكم بالحق انا كنا نستنسخ ما كنتم تعملون ورسلنا يكتبون

[088b/01] ما تمكرون اتركوا صاحب كتابي هذا وانطلقوا الى عبدة الاصنام والى من يزعم ان مع الله الها آخر لا اله الا هو كل شيء هالك الا وجهه

[088b/02] له الحكم واليه ترجعون حم لا ينصرون حم عسق تفرق اعداء الله وبلغت حجة الله ولا حول ولا قوة الا بالله فسيكفيكهم الله

[088b/03] وهو السميع العليم

Ebū Dücāne dir ki kitābı aldum, dürdüm, eve getürdüm. Başum altında ḳodum. Yatdum. Uyḫuda bir āvāz işitdüm. [088b/04] Uyandum, çaġırur ki: Yā Ebā Dücāne! Bu ta‘vīẕ bizi yandurdı. Sevdügüñ Peyġāmber ḥaḳḳıçün başuñ altından gider ol kitābı. Ayruḳ

[088b/05] senüñ ḳonşuluġuña gelmeyevüz, ol yire de gelmeyevüz ki bu kitāb anda ola. Ebū Dücāne dir ki: Ben didüm ki gidemezem tā ki Peyġāmbere ʻaleyhi's-selām[a] [088b/06] ṭanışmayınca. Ol gice ṣabāḥa dek cinnīlerüñ iñildüsinden, feryādından, aġlamaġından uyumadum. Ṣabāḥ Peyġāmbere geldüm. Namāz ḳıldum, Peyġāmbere ʻaleyhi's-selām [088b/07] ḫaber virdüm cinnīlerüñ zārisini. Peyġāmber ʻaleyhi's-selām didi ki: Yā Ebā Dücāne! Var, anı gider. Andan ol Tañrı ḥaḳḳıçün ki beni Ḥaḳ Peyġāmber [088b/08] viribidi. Ol cinnīler ol ʻaẕābuñ elemin ḳıyāmete dek çekerler.

el-meṡel Dirler ki:

Yaʻnī gice gitdiler kirpü gitdügi gibi. [088b/09]

el-ḫavāṣṣ Odün ḳıl yolınan yire dürtseler ḳıl bitmeye. Göze çekse gözdeki aġı gidere. Kibrītile ḳarışdurup bahaḳa dürtse, bahaḳı gidere. [088b/10] Ḳanın ḳuduz it ṭaladuġına ṭaladuġı yire dürtse ḫōş ola. Etin ṭuzlayup yise, cüẕẕāma fāyide ide. Döşege işemegi defʻ ide. Bir ḫasta [088b/11] ki ʻilācından ʻāciz olsalar, kirpü sidügin içürseler ṣaġ ola. Ribʻ ısıtması ṭutana yüregin baġlasalar defʻ ide. İçi yaġın cüẕẕāma [088b/12] dürtseler fāyide ide. Deñiz kirpüsi öñi ḳuru yir kirpüsi bigi olur, ardı balıḳ bigi olur.

el-ḳuḳunis Bir ḳuşdur. Hind'de olur. [088b/13] Bir birile cimāʻ ider. İricek odun direr. İkisi burnın bir birine sürer tā ki od çıḳar, odun yanar tā ki kendüsi bile yanar, kül olur. [088b/14] Ol kül, yaġmur degicek ḳurdçuġazlar olur. Ḳanadı biter, ḳuş olur uçar. Andan gine evvelki bigi olur. Odun direr, gine [088b/15] yandurur, kendü de yanar. Kül olur.

Ḳūfay Bir dürlü balıḳdur. Başında bir sivrisi olur. Cānavar görse üstine sıçrar, boynuzıla [088b/16] urur öldürür daḫı yir. Gāh olur ki gemi urur, yarar, ehli ġarḳ olur da yir. Gemiciler gemiye gine bu balıġuñ derisin ḳaplar [088b/17] tā ki gemiye kār ḳılmaya, boynuzı yarmaya.

bābü'l-kāf

el-kebş Kebş, ḳoçdur. Peyġāmbere ʻaleyhi's-selām bir ḳalḳan getürdiler ki içinde [088b/18] ḳoç ṣūreti var. Mübārek elin üzerine ḳodı, ol ṣūret maḥv oldı. İsmaʻīl peyġāmbere ḳurbān olan ḳoç ol ḳoç idi. [088b/19] Hābīl, ḳurbān getürdi. Od geldi, aldı gitdi. Ḳırḳ yıl cennetde otladı. Anuñiçün Ḥaḳ teʻālā aña 'ẕibḥ-i ʻaẓīm' didi. Eger İsmaʻīl ʻaleyhi's-selām [089a/01] İbrahīm peyġāmberi ol demde boġazlasa sünnet ḳalurdı ki her kişi bir oġlun boġazlayaydı. Līkin Ḥaḳ teʻālā fażl itdi, ḳoçu aña fidā itdi. Pes [089a/02]

ḳoyun ḳurbān itmek oldı. Anuñiçün Ebū Ḥanīfe didi ki: Bir kimse nez̲r itse ki oğlun ḳurbān ide, bir ḳoç ḳurbān itsün.

fāyide [089a/03] Ḳaçan ehl-i īmān ʿāṣīleri cehennemden çıḳup cennete girseler, ölüm[i] bir güzel ḳoç ṣūretinde getüreler. Peyġāmber ʿaleyhi's-selām öñine cennetle cehennem [089a/04] arasında Yaḥyā peyġāmber ʿaleyhi's-selām boġazlaya. Baʿż dir ki Cebrāʾīl boġazlaya. Münādīler çaġıra ki iy ehl-i cennet! Size cennet ebedīdür, ölüm yoḳ. [089a/05] Ehl-i cehenneme çaġıralar ki İy ehl-i cehennem! Size cehennem ebedīdür, ölüm yoḳ. Ḥasret güni ehl-i cehenneme bu gündür ki ümīd̲lerin keseler. Mevti ḳoç [089a/06] ṣūretinde getürdüklerine sebeb oldı ki ʿAzrāʾīl Ādem peyġāmberüñ cānın almaġa gelicek ḳoç ṣūretinde ḳanadından dört yüz ḳanad açup [089a/07] geldi.

Muḳātil dahı Kelbī dir ki: Ḥaḳ teʿālā mevti ḳoç ṣūretinde yaratdı her neye uġrarsa ölür. Ḥayāt dirligi bir yund ṣūretinde [089a/08] yaratdı, her neye uġrarsa diri olur. Ol yunddur ki Cebraʾīl hem peyġāmberler aña bindiler ki yirden göge bir adım eylerdi. Sāmirī [089a/09] anuñ izinden ṭopraḳ aldı, altuna, gümişe saçdı eritdi. Buzaġu bigi āvāz virdi. Benī İsrāʾīl aña ʿibādet idüp kāfir oldılar. [089a/10] Hem İsmaʿīl ḳoç ḳurbān olduġına ḥikmet budur. Zīrā İsmaʿīl boġazlanup ölmege buyruldı. Lā-cerem fidāsı ölüm ṣūretinde oldı, aña mis̲l [089a/11] olmaġıçün.

el-ḫavāṣṣ Ḳoçuñ ḫāyesin kebāb idüp döşege işeyen kişiye yidürseler işemeye.

el-kedād İrkek eşekdür ki bu cinsde ġāyet [089a/12] eyüsi olur. Dirler ki fużalādan Ḫālidi'bnü Ṣafvān, Fażli'bnü ʿĪsā ve Raḳḳāşī ki şuʿarādandur eşege binerlerdi. Baṣra'da aña birden [089a/13] biri uġradı, didi ki: Yā Ḫālid! Bu eşek nedür ki binersin? Ḫālid didi ki bu kedād ṣoyındandur, yük götürür, yoḳuşa çıḳarur, zaḥmeti azdur. [089a/14] Hem beni cabbār, mütekebbir eylemez. Fażli'bnü ʿĪsā'ya da ṣordılar. Ol da didi ki zaḥmeti azdur, fāyidesi çoḳdur, binmesi geñezdür, inmesi āsāndur. [089a/15] Bir Aʿrābī işitdi. Fī'l-ḥāl cevāb virdi. Didi ki ḥimār ḫōrlıḳdur. ʿĀr ṣūreti kerīhdür. Baş ḳurtarmaz. Ḳan bahāya virilmez, [089a/16] ʿavrata kābin olmaz.

el-kerkeden Gergedandur. Fīlüñ düşmenidür. Burnı üstinde bir boynızı olur. Büyük, içi ṭolu. Boynuzı aġırlıġından [089a/17] başın ḳaldurmaz. Fīlile urışur, boynuzıla fīli yiñer, ġālib olur. Boynuzın uzunınca dilseler, içinde ādem ṣūreti, ṭāvus [089a/18] ṣūreti, dürlü ḳuşlar dürlü cānavarlar ṣūreti, ʿacīb ġarīb naḳşlar ẓāhir olur. Andan levḥ düzerler, pādişāh taḥtına yapışdururlar. [089a/19] Ḳuşaḳlarına yapışdururlar. Mübālaġa ḳıymet virürler. Bütün doynaḳlu cānavarda bundan özge boynuzlu yoḳdur. Üç yıl götürür ḥamlini. Ḳolunı, [089b/01] dişi bitüp doynaḳları ḳatır da andan ṭoġar. Ṭoġmaġa yaḳın olsa anasınuñ ardından başın çıḳarur, aġaç yapraġın yir.

Gine başın içerü çeker. Ot [089b/02] otlar şıġır bigi. Ādem'e katı düşmendür. Ādem koḫusın alsa öldürmeyince komaz.

el-ḫavāṣṣ Boynuzı içinde bir budaḳ vardur ki ucı [089b/03] aşaġa, dibi yuḳaru boynuzınuñ ucından yañadur. Ol budaġuñ nişān[ı] oldur ki atlu ṣūreti ola içinde. Hind pādişāhlarından [089b/04] özge kimsede bulunmaz. Ḳulunc ṭutan eline alsa ḳuluncı gider. Aġrısı uran ʻavrat eline alsa tiz ṭoġurur. Ṣuya bıraḳsalar da ṣuyı ḳıymeti [089b/05] ṭaş üstine saçsalar, fiʼl-ḥāl yirinden çıḳar. Ne ḳadar berkise yirinde azacuḳ döküp maṣrūʻa içürseler ayılur. Bilesine götüren[i] at depmez. [089b/06] Issı ṣuda ḳosalar ṣovudur. Ṣaġ gözin götüren cinnīden yılandan emīn ola. Cemīʻi ḫastalıḳdan emīn ola. Ṣol gözin götüren [089b/07] ısıtmadan emīn ola. Derisin cebe eyler, ḳılıç kesmez. Dirler ki Çīn ḳavminüñ bezegi zīveri gergedan boynuzındadur. Anı delerler de [089b/08] dürlü dürlü ṣūretler ẓāhir olur. Andan ḳuşaḳ idinürler. Bir ḳuşaġı dört biñ misḳāl altuna virürler. Altun anlarda çoḳ olur. [089b/09] At uyanın, at zencīrin altundan iderler. Cemīʻi ehl-i Çīn kāfirdür, zināyı ḥelāl görürler. Erden ʻavrata çoḳ mīrāṣ virürler. [089b/10] Nevrūzda bayram iderler. Yidi gün içerler. Ġāyet ulu iḳlīmdür. Üç yüz şehri var. Dürlü ʻacāyibler anda vardur. Aṣıl ululan ʻĀmūr ki Nūḥ oġlı [089b/11] Yāfeṣ oġlıdur. Anuñ oġlanlarından bir ḳavm anda düşdiler, şehrler yapdılar. ʻĀmūr beg oldı. Anda üç yüz yıl iki yüz yıl oġlı Ṣayān beg oldı. [089b/12] Atasınuñ altun taḫt üstine altundan tenin ṣūretin düzdürdi, aña ṭapdılar. Andan ṣoñra her beg ki öldi eyle itdiler. Çīn'den [089b/13] añaru bir il vardur yalıncaḳ yürürler. Ḳıl gevdelerin bürür. Bir il vardur yalıncaḳ yürürler ḳılları da yoḳ. Bir il vardur yüzleri ḳızıl, [089b/14] saçları ṣaru. Bir il vardur gün ṭoġıcaḳ ḳaçarlar maġāralara girür. Tā ṭolunınca māntar bigi bir ot olur, anı yirler daḫı balıḳ yirler. [089b/15] Anlardan añaru Yeʼcūc Meʼcūc vardur ki anlar Yāfeṣ bin Nūḥ oġlanlarındandur. Peyġāmber ʻaleyhiʼs-selām anları daʻvet itdi [089b/16] īmāna gelmediler.

el-kürkī Ṭurnadur. Bir boz ḳuşdur ayaġı uzun. İçinde bir reʼīsi olur. Biri öñce ḳulavuz olur, nevbetle ḳalanı ardınca [089b/17] ḳaṭār olur gider. Nevbet tamām olıcaḳ bu iki ard ḳılur. Vaḳt, bunuñ ardınca gelen ḳulavuz olur. Ḳaçan bir yirde dönse bir pāsübān [089b/18] olur. Nevbetle āheste öter. Ḳalanı uyur. Nevbet tamām olıcaḳ birin uyarur. Ol pāsübānlıḳ eyler. Anuñ da nevbeti tamām olıcaḳ [089b/19] o daḫı uyur, birin daḫı uyarur. Ṣabāḥa dek cemīʻi nevbetle pāsübānlıḳ ider. Atası ya anası pīr olsa anı bisler. Ebüʼl-fetḥ oġlına [090a/01] naṣīḥat idüp dir: اتخذ فيّ خلة الكراكى اتخذ فيك خلة الوطواط

Benüm ḥaḳḳumda kürkīler dostluġı it tā ḳıyāmetde ben de saña yarasa [090a/02] dōstluġın idem ki yavrusın ḳanda gitse götürür, gider. انا ان لم تبر فيّ عناء فكيف تجوز الصراط

Eger sen baña bu zaḥmet içinde [090a/03] eylük itmezseñ pes nice umarsın yarın ṣırāṭdan geçmegi. Gör ki dāyim bir ayağın yire başmaz. Aşar, ḳaçan başsa ġāyet añul ḳoyır aşağa geçe diyü. Ḳatı [090a/04] başıcaḳ selāṭīn-i Mıṣr bu ḳuşı almağı fāl ṭutarlar. ʻAẓīm ḫōş görürler. Avlayana bī-nihāyet māl virürler.

el-ḫavāṣṣ Ödüni beynisile ḳarışdurup [090a/05] jīveye ḳatup unutsağu kişinüñ burnına ṭamzursalar, unutduğı gine öñine gele.

fāyide Peyġāmberi ʻaleyhi's-selām Benī Saʻd ḳabīlesinde ṭāyesi [090a/06] emzürürdi beslerdi. Anda büyücek oldı. İki kürkī ḳuş geldi. Biri minḳārıla ḳarnın yardı. Biri ağzıla ḳaḳıdı. Ebū Zer dir ki: [090a/07] Peyġāmbere ʻaleyhi's-selām ṣordum ki yā Resūlallahi! Sen Peyġāmber olduğuñ neden bildüñ? Didi ki yā Ebū Zer! İki firişte geldi bir yire ḳondı. Biri havāda [090a/08] ṭurdı. Didi ki: Āḫirü'z-zamān peyġāmberi bu mıdur? Yirdeki didi ki budur. Ol didi ki ṭart bunı. Bir kişile ṭartdı, bin ağır geldüm. [090a/09] On kişile ṭartdı, ağır geldüm. Yüz kişile ṭartdı, ağır geldüm. Biñ kişile ṭartdı gine ağır geldüm. Didi ki ḳarnın yar, şeyṭān eṣer idecek [090a/10] yir daḫı uyuşmış ḳam çıḳar didi. Yardı, çıḳardı. Yüregüm yardı, yudı. Andan gine dikdi. Mühr-i nübüvveti iki yağırum ortasında [090a/11] ḳodılar gitdiler. Keennehū şimdiki vaḳtde göre ṭururam anı. Mühr-i nübüvvet Peyġāmberüñ ʻaleyhi's-selām yağrınında bir elma bigiyidi. İçinde yazuluyıdı. [090a/12] لا اله الا الله محمد رسول الله

laṭīfe Ebū Ṭālib Ḳureyş ulularıla Şām'a gelürdi. Ol vaḳt Şām'a Ḳosṭanṭīn ḥükm iderdi. [090a/13] Civārında bir keşīş varıdı. Aña yaḳın gelicek ḳondılar. Keşīş bunlara ḳarşu geldi. Peyġāmberüñ eline yapışdı, didi ki:

[090a/14] سيد الخلق اجمعين هذا رسول رب العالمين

Bu mecmūʻ ḫalḳuñ seyyididür, ulusıdur. Bu ʻālemler yaradan Tañrınuñ peyġāmberidür. [090a/15] يبعثه الله رحمة للعالمين

Allah teʻālā bunı mecmūʻı ʻāleme raḥmet viribicekdür. Ḳureyş uluları didiler neden bildüñ? Didi ki siz ol [090a/16] yoḳuşdan hemān ki göründüñüz, bu nāḥiyede ne ḳadar ṭaş, ağaç varısa secde itdi. Bu olmaz Peyġāmberden özgeye. Hem daḫı yağrınuñ kemürdügi [090a/17] ucında bir alma bigi mühr-i nübüvvet vardur. Andan bilürüm. Keşīş vardı, ṭaʻām getürdi. Peyġāmber ʻaleyhi's-selām, deve ḳatına gidüp ṭururdı. [090a/18] Ādem ṣaldılar, geldi. Üstinde bir bulut gölge eyleyü bile geldi. Ḫalḳ oturmışdı. Ağaç gölgesinde yir yoğıdı. Peyġāmber ʻaleyhi's-selām güneşde [090a/19] oturdı. Fī'l-ḥāl ağaç gölgesi Peyġāmber üstüne gitdi. Keşīş ṭurdı. Ḳureyş'e and virdi. Liḥāḥ eyidür. Dir ki: Bunı alup Rūm içine [090b/01] varmañ! Ṣıfātıla bunı bilürler,

buña mekr iderler. Bunı gördiler ki yidi kişi gelür. Keşīş ḳarşu vardı. Didi ki neye geldüñüz? Didiler Ḳosṭanṭin'e. [090b/02] Ḫaber virdiler. Āḫir zamān peyġāmber[i] bu ay içinde gelür, Şām'a çıḳar. Her yola ādem ṣaldılar ki bu yola bizi ṣaldılar. Keşīş didi daḫı gelür kimse [090b/03] var mıdur? Didiler ki yoḳdur. Keşīş didi ki bir işe ki Ḥaḳ te'ālā olacaġına ḥükm itmiş, ola. Hīç kimse anı red ide bilür mi! Yoḳ, didiler. Keşīş [090b/04] didi: Pes gerek ki aña īmān getüresiz. Geldiler, elin ṭutdılar, 'ahid itdiler. Keşīşile bile muḳīm oldılar. Keşīş azıḳ virdi. Ebū Ṭālib, Peyġāmberi Mekke'ye [090b/05] gönderdi.

nükte Ḥikmet, mühr-i nübüvvetde oldı ki çünki Peyġāmberüñ ḳalbini yudılar, īmān ḥikmet nūrıla ṭoldurdılar. Lā-cerem mühr urdılar. Nite kim [090b/06] bir kişi ḥoḳḳaya cevher ḳoyar da mühr urur ki żāyi' olmaya. Yaġrınında olduġında ḥikmet oldur ki şeyṭān vesvesesinden emīn ola. [090b/07] Zīrā şeyṭān, göñüle yaġrından vesvese ider. Nite rivāyet olundı kāmillerden birisi Ḥaḳ te'ālādan şeyṭān, ādeme nice vesvese [090b/08] ider gösdere. Bir ādem gösterdiler. Billūr bigi şeffāf ṭaşından içi görinür. Gördi ki şeyṭān ḳurbaġa ṣūretinde ḫorṭumın yaġrın ucından ṣoḳmış [090b/09] ucı yüreginde vesvese ider, urur. Tā ki cemī'i beden vesveseyle ṭola.

el-kervān Yund ḳuşıdur. Ba'ż dir ki bir ḳuşdur, ḳaza beñzer. [090b/10] Gice uyumaz ḳorḫudan.

el-meşel أَجْبَنُ مِنْ كَرَوَانٍ

Ya'nī kervāndan ḳorḫaḳdur.

şi'r

أَمِيرُ أَبُو مُوسَى تَرَى الْقَوْمَ حَوْلَهُ كَأَنَّهُمُ الْكِرْوَانُ

[090b/11] أَبْصَرْنَ بَازِيَا

Begdür Ebū Mūsā ki ḳavm çevresinde görürsin heybetden kervāna beñzerler. Ṭoġan görür de siñer.

el-ḫavāṣṣ Eti yaġı [090b/12] ḳuvvet-i cimā'ı ziyāde ider ġāyet mübālaġayla.

el-kes'ūm Ḥimārdur. Kese', bir ḳabīledür. Ḥimyerden atıcılardur. Kes'ā, bir kişidür bu ḳabīleden. Bir yay [090b/13] aġacın çıbuḳdan tertīb itdi. Ṣoñra yay idindi. Bir gice bir giyik ya ḳulanı oḳıla atdı, urmadum ṣandı ḳaḳıdı, yayını ṣıdı. [090b/14] Ṣabāḥ gördi ki giyik düşmiş yatur. Yayın ṣıduġına peşīmān oldı, barmaġın ısırdı. Barmaġın da kesdi. Andan meşel ḳıldı ki her kişi [090b/15] bir işde ḫaṭā idüp peşīmān olsa dirler ki

Ya'nī Kes'ādan katı peşīmāndur. Ya نَدَمُ نَدَامَةِ الكُسَعِي

dirler. Ya'nī [090b/16] peşīmān oldı Kes'ā peşīmān olduğı bigi.

şi'r

ندمت ندامة الكسعي لما   رأت عيناه ما فعلت يداه

Peşīmān oldum Kes'ā [090b/17] peşīmānlığı bigi. Şol vaḳt ki gözler gördi eller neyledürken.

el-ka'yet Bülbüldür. Ṭaberistān'da olur. Bahārda öter. Cemī'i uşak kuş [090b/18] öticek katına cem' olur, anı esirger. Ṣabāḥdan aḫşāma dek öter. Aḫşām bu kuşçuğaz kuşçuğazlaruñ birin tutar, yir. Kalan gider. Tā bahār [090b/19] geçince dāyim bu ṭarīka ider. Bahārdan ṣoñra ötmez. Kalan kuşlar bunı döger, kovar. Tā gine bahāra dek. Alaca kuşdur. Gözleri gökçek- [091a/01] dür. Bu da dāyim bir ayağını yire komaz aşağa geçe diyü.

el-kelb İtdür. Kanā'at vefāsı çokdur.

el-ḥadīs̱ Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: Bir 'avrat [091a/02] yazıda giderdi. Şuṣadı, bir kuyıya indi şu içdi. Çıkdı, gördi bir it şusuzlıkdan balçık yir. İndi , edegine şu toldurdı. [091a/03] Ağzına aldı çıkdı. İte içürdi. Ḥak te'ālā anı yarlıġadı. Aṣḥāb didi ki yā Resūlallahi! Cānavara iḥsān s̱evābı var mıdur? Didi ki [091a/04] her yaş boğazluya iḥsānda s̱evāb vardur.

İtüñ düşi azar, ḥayż görür. Enügün altmış gün götürür. Ṭoğucak on iki gün gözi açılur. Eger dürlü [091a/05] dürlü itler karılsa, her biri enügi birine beñzer. Irmak koḫulamak ki itde olur kalan cānavarda olmaz. Lāşı, ısısmıl etden yig sever. Sırtlañıla [091a/06] katı düşmendür. Sırtlan dilin götürene it urmaz. Sırtlañ yağın ite dürtseler delürür. İssini ve ta'allukātını ṣaklar. Ḥāżırlada, ġāyiblede. [091a/07] Uyusa, uyansa bārī her ḥālde ṣaklar. Tiz uyanur. Zīrā gözin tamām yummaz. Uyḫusı içinde itden tiz işidür yokdur. Ulu kişilere ta'ẓīm ider. [091a/08] Yolından ayırılur. Urmaz. İssini sever ḥattā dögse de okıyıcak gine issile oynasa ısırur, acıdmaz, katı tutmaz. Ḥāl bu dişin ṭaşa [091a/09] urursa geçürür. Kābil-i ta'līmdür. Ḥattā başına çıra korlar, öñine ṭa'ām bırağurlar, iltifāt itmez. Mā-dām ki çıra başındadur. Sevdāvī ḫastalık [091a/10] 'arıż olur, kudurur. 'Alāmeti oldur ki gözleri kızarur, kuyruğın būtı arasına kısar, dāyim ādemüñ üstine sıçrar. Ṭaladuğı ādem kudurur. [091a/11] Dāyim şu virürler, içmez, helāk

olur şu dökdügi vaḳt. Ḳarınca bigi enükler çıḳar.

Peyġāmber ʻaleyhi's-selām bir kişi gördi ölü yatur. Ṣordı [091a/12] nedür? Didiler ki Benī Zühre sürüsinden bir ḳoyun aldı. Ḳoyun iti üstine sıçradı, yırtdı, öldürdi. Peyġāmber ʻaleyhi's-selām didi ki kendüyi [091a/13] öldürdi. Dīnini żāyiʻ itdi. Taññıya ʻāṣī oldı. Ḳardaşına ḫıyānet itdi. İt andan yig oldı.

İbnü ʻAbbās dir ki كلب أمين

[091a/14] خير من صاحب خؤون

Yaʻnī emīn it, ḫāyin yoldaşdan yigdür.

ḥikāyet Ḥāriṡi'bnü Ṣaʻṣaḥanuñ nedīmleri varıdı. Gāyet [091a/15] severdi. Bir kerre nedīmlerile ṣaḥrāya ṣoḥbete gitdi. Birisi ḳaldı. Ḥāriṡ'üñ ʻavratıla düzüldi. Ṭaʻām yidiler, şarāb içdiler, ṭurdılar. [091a/16] Döşege girdiler, yatdılar. Ḥāriṡ'üñ iti sıçradı, ikisin de yırtdı öldürdi. Ḥāriṡ geldi, gördi ki ʻavrat erile ölmiş yatur. Bu şiʻri [091a/17] inşā itdi:

şiʻr

Dāyim benüm nāmūsum ʻahdüm riʻāyet ider. [091a/18] Beni cevrinür, ʻavratum ṣaḳlar dōst ḫāyinlıḳ iderken. فيا عجبا للخل كيف تفتك حرمتي ويا عجبا للكلب كيف يصون

Iy ʻaceb [091a/19] ol dōst ki nice ṣaḳlamadı ḥürmetüm. Iy ʻaceb ol it ki nice ṣaḳlar ḥürmetüm.

el-ḥadīṡ Ḳara it az avlar, ḳalanı avcı olur.

el-ḥadīṡ [091b/01] Peyġāmber ʻaleyhi's-selām buyurur ki nice ola helālüñüz şol zamānda ki emīn ṣanduġuñuz kişiler arslan bigi ola, ḥākimler ḳurd bigi ola, tācirler [091b/02] it bigi ola, mü'minler sürüden azmış ḳoyun bigi ola, ser-gerdān ola. Ol ḳoyunuñ ḥāli ne ola ki arslanıla ḳurdıla it arasında [091b/03] ḳala. Rivāyet olınur ki Ādem ʻaleyhi's-selām cennetden yire indükde şeyṭān yırtıcı cānavarları Ādem'e ḥavāle itdi. İncitdiler. İtden ḳatı incindi. [091b/04] Cebra'īl ʻaleyhi's-selām didi: Ādem'e itüñ başın elile ṣıġa ṣıġadı. Ādem'e mūnis oldı. Ḳalan cānavarlardan Ādem'ü ve oġlanların ṣaḳladı.

Ḥikāyet [091b/05] olınur ki Iṣfahān'da bir kişi bir kişiyi öldürdi. Ḳuyuya bıraḳdı,

üstüne toprak yumdı. Olenüñ iti varıdı. Bunı görürdi. Her gün [091b/06] ol it gelürdi bu kuyunuñ üstinden toprağı eşerdi. Olürdi, ol öldüren kişiye ururdı. Kavm ol kuyuyı kazdılar, ölüyi buldılar. [091b/07] Ol kişiyi tutdılar, ikrār itdürdiler, öldürdiler. İmām Ahmed işitdi. Māverā'ü'n-nehr'de bir kişi var ki katında şelāşī hadīşler var. Ya'nī üç [091b/08] kişide Peygāmbere yitişür. Vardı, gördi ki bir pīr, ite ta'ām yidürür. Selām virdi. Pīr de selām aldı. Gine ite meşgūl oldı. İmām Ahmed [091b/09] münfa'il oldı itden. Fāriğ olıcak hatıruñ melūl oldı. Beñzer ite meşgūl olduğuma didi. İmām Ahmed didi ki: Belā. Pīr didi ki baña [091b/10] haber virdi. Ebü'z-zenād a'racdan a'rac Ebū Hureyre'den ki Peygāmber 'aleyhi's-selām didi ki: Her ki ümīdin kesse, kendüden uma gelenüñ Hak te'ālā [091b/11] anuñ kıyāmetde ümīdin kese, cennete girmeye. Ben korhdum ki eger bu itüñ ümīdin kessem benüm de ümīdim kesile. Anuñiçün saña iltifāt itmedüm. [091b/12]

ğarībe 'Āyişe radyallahü 'anhümā dir ki: Peygāmberüñ vefātından az soñra Dūmetü'l-cendel'den bir 'avrat geldi Peygāmberi isteyü. [091b/13] Bulmadı, ağladı. Esirgedüm, didüm hālüñ nedür? Didi ki sihr cāzūlık ögrendüm. Korharam ki Tañrı tevbem kabūl itmeye, kāfir ölem. Rahmetden [091b/14] mahrūm olam. Didüm ki kışşañı haber vir. Didi ki erüm ırak sefere gitdi, ğāyib oldı. Bir karı geldi, şikāyet itdüm erüm gelmedüginden. [091b/15] Didi ki erüñ gelmek isterseñ ben ne dirsem anı tut didi. Ahşām oldı. Gördüm iki kara enük getürdi. Birine ben bindüm. Birine [091b/16] bu karı bindi. Fī'l-hāl Hindüstān'a, Bābil'e vardum. Gördüm ki iki ayağından aşılmış başı aşağa. Baña didiler ki neye geldüñ? Didüm ki [091b/17] sihr ögrenmege. Didiler ki var git, kāfir olma. Kabūl itmedüm. Didiler ki var, şol tennūra işe. Vardum, korhdum işemedüm, geldüm. Didiler ki [091b/18] işedüñ mi? Didüm ki belī. Didiler ki ne gördüñ? Didüm ki nesne görmedüm. Didiler ki işemedüñ. İkinci gine işemege korhdum, geldüm. Didiler ki ne gördüñ? [091b/19] Didüm ki nesne görmedüm. Didiler ki işemedüñ. Var git, kāfir olma. Vardum, işedüm. Bir demür donlu atlu çıkdı. Göge gitdi. Geldüm, işedüm [092a/01] didüm. Didiler ki ne gördüñ? Didüm ki bir demür tonlu atlu çıkdı gitdi. Didiler ol īmānuñdur, çıkdı gitdi. Karı katına geldüm, didüm nesne ögretmediler. [092a/02] Didi ki ol yiter. Elüme buğday virdi, saçdum, bitdi. Biçil didüm, biçildi. Dögül didüm, dögüldi. Şavrul didüm, şavruldı. Un ol didüm, [092a/03] un oldı. Itmek ol didüm, oldı. Gördüm her ne dirsem olur. Peşīmān oldum. Vallāhi yā mü'minler anası ayruk dahı sihr itmedüm. Eebedā itmem de. [092a/04] Ashāba hālüm 'arż itdüm, tevbem kabūl ola mı? Hiç birisi cevāb virmedi. Günāhum 'azīmlığından korhdı. Velīkin didiler atañ, anañ diri [092a/05] olsa, du'ā itseler, ola ki Hak te'ālā tevbeñi kabūl ideydi.

fāyide-i uhrā Ebū Nüvās ki adı Muhammedü'bnü Hāyindür. Kaşīde-i Tardiyyesinde [092a/06] dir:

şi'r

أنعت كلباً أهله في كدّه قد سعدت جدودهم بجدّه

Vaṣf iderem şol kelbi ki ehli, anuñ kesb-i ṭalebindedür ki ki sa'ādetlü [092a/07] oldı baḫtları anuñ baḫtıla.

وكلّ خيرٍ عندهم من عنده وكلّ رفدٍ رفدهم من رفده

Her ḫayr māliki ḳatlarında var. Anuñ ḳatındadur .[092a/08] Her 'aṭā ki anlara irişdi, anuñ 'aṭāsındandur.

فظلّ مولاه له كعبده يبيت أدنى صاحبٍ من مهده

İssi aña ḳul bigi oldı yatur. [092a/09] İssinüñ döşegi yanında yatur. Dirler ki Ebū Bekr Ḫālidī ḫalīfe ḳatına vardı. Bir ḳaṣīde ki ḫalīfeye medḥinde eyitmişdi, oḳudı. [092a/10] Çoḳ 'aṭā virdi. Ḫalīfe ḳatında bir gök yeşimden ṣaḥn varıdı. Ebū Bekr, aña naẓar itdi. Ḫalīfe ṣaḥnı da aña bagışladı çıḳdı. [092a/11] Ḫalīfe ḳatından feraḥ şāẕılıgıla Ebü'l-feth'e uġradı, ḫaber virdi ki ḫalīfe bu gün baña buncılayın 'aṭā itdi. Ṣabāḥ gine ḫalīfe ḳatına geldi. [092a/12] Ḫalīfe didi ki bu gice ḫayrlu giceydi, ḫayrıla giceledük. Du'ā itdi. Ddidi giceledük ḫalīfeye du'ā ide. Ṣaḥna baḳup sevinürem. Ṣaḥnı da [092a/13] ḫalīfenüñ evvelki in'āmına ḳatdum. وكلّ خيرٍ عندنا من عنده

Ya'nī her ḫayr ki evvelde bizde vardur. Ḫalīfe ḳatındandur. Evvelki de [092a/14] bu sözi ki didi. Ḫalīfe ġażaba geldi, başdurdı, ḳamçıladı. Melūl oldı. Maḥzūn giderken gine Ebü'l-feth uġradı. Ebü'l-feth, buña [092a/15] sebeb-i melāletin ṣordı. Ebū Bekr didi ki: Ḫalīfe beni ḳamçıladı. Ebü'l-feth eyitdi ki ne didüñ? Didi ki وكلّ خيرٍ عندنا من عنده

Ebü'l-feth [092a/16] didi ki: İy ebleh!! 'Aḳluñ ḳanda gitdi! Ḫalīfeyi it eylemişsin. Ebū Nüvās'uñ ṭardiyyesinde ol it vaṣfında işitmedüñ mi ki didi. [092a/17] وكلّ خيرٍ عندنا من عنده

Ḫālidī yaḳın oldı ki ḳorḫudan öle. Ebü'l-feth didi ki: Çāre nedür, neyleyem? Ebü'l-feth didi ki: Var, bir ḳaç [092a/18] gün ṣayrulañ, yat. Ṣoñra var, ḫalīfe saña ḫastalıġuñ sebebin ṣorıcaḳ eyit ki: Ebū Nüvās'uñ ṭardiyyesin oḳıdum, andan ḫasta [092a/19] oldum. Vardı eyle itdi. Ḫalīfenüñ ḫāṭırı ḫōş oldı.

fāyide Ekṡer ehl-i tefsīr dir ki: Aṣḥāb-ı kehf iti, bu itler [092b/01] cinsindendür. Ba'żı dir ki arslandur. Hem dirler ki rengi ḳaplan bigi alacayıdı. Ba'ż ṣaruyıdı dir. Ḫālidi'bnü Mi'dān dir ki: Cennetde cānavar- [092b/02] lardan aṣḥāb-ı kehf iti, 'Uzeyir peyġāmberüñ eşegi, Ṣāliḥ peyġāmberüñ devesinden özge cānavar yoḳdur. Evvel bisleyen māl saḳlamaġıçün iti, [092b/03] Nuḥ peyġāmberdür. Zīrā ki her gün gimi düzerdi. Gice yatıcaḳ kāfirler gelürdi, yaḳardı, ṭagıdurdı yandururdı. Nūḥ 'aleyhi's-selām didi ki: Yā

Rabbi! [092b/04] Baña buyurduñ gemi düzem. Gündüz düzerem, gice bozarlar yā Rabbi! Nice tamām ideyim? Ḥaḳ te'ālā buyurdı ki it ṭuta. Vardı, it [092b/05] besledi. Küffār gelicek urandı. Nūḥ 'aleyhi's-selām uyanurdı. 'Aṣāṣıla ḳovardı.

nükte İt mu'allem olsa, av ögrense, bahāsı ḥelāldür, bey'i ḥelāldür. [092b/06] Bey'i dürüstdür. Ḳaçan itüñ mu'allem olamnuñ ḳalan itden ḥürmeti fażlı ziyāde olsa, insānuñ 'āliminüñ fażlı ḥürmeti cāhilinden daḫı yegrek ola. [092b/07]

Emīre'l-mü'minīn 'Alī dir ki: Her kişinüñ ḳıymeti ne nesne yig bilse oldur. Loḳmān oğluna ki adı Şārān'dur dir ki: İy oğul! Her ṭā'yifenüñ iti [092b/08] olur, sen de ḳavmünüñ iti olma.

el-emsāl Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki baḫşişinden dönen ḳuşundusın yiyen it bigidür. 'Ömer raḍyallahü 'anh bir kişiye [092b/09] bir eyü at bağışladı. Tīmār itmedi, ḥaḳḳından gelmedi. Diledi ki gine ṣatun ala. Peyġāmbere ṣordı ki ala. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki eger bir aḳçaya [092b/10] virürse alma. Yā 'Ömer! Ṣadaḳañdan rücū' itme. Ṣadaḳasından dönen ḳuşduğın yiyen bigidür daḫı.

Ya'nī itden münis olġandur. [092b/11] وآنس من كلب

Ya'nī itden göregendür. وأبصر من كلب

Ya'nī itden baḫīldür. وألأم من كلب

Ya'nī itden kemdür. وأبول من كلب

Ya'nī itden [092b/12] işegendür yaḫūd itden çoġ oğlan ṭoġurġandur.

ḥikāyet İbnü Sīrīn'e 'Abdü'l-meliki'bnü Mervān didi ki: Düşümde gördüm ki Peyġāmber ḥażretinüñ [092b/13] miḥrābına dört kez işerem. İbnü Sīrīn didi ki dört oğluñ ṭoġa, her birisi imām ola hem ḫalīfe ola. Hem dört oğlı oldı: Süleymān, [092b/14] Velīd, Hişām, Yezīd. Dördi de ḫalīfe oldılar. Bir meṣel daḫı 'Arab dir ki:

سمّن كلبك يأكلك

Ya'nī semirür ki seni yiye. Maḳṣūdı budur ki [092b/15] eger nā-ehle iḥsān iderseñ āḫir saña ziyān ider. Bir meṣel daḫı:

الكلاب على البقر

Ya'nī iti ṣığına ṣal, men' itme. Maḳṣūdı furṣat [092b/16] ḳut itme dimekdür. yaḫūd

ḫalḳuñ eyüsin yavuzın bir birile ḳosañ selāmet ṭarīḳın ṭut. _

Aḫṭal bir ḳavm teşbīh ider dir ki:

[092b/17] قوم اذا استنبح الاضياف كلبهم قالوا لامهم بولي على النار

Anlar bir ḳavmdür ki ḳaçan ḳonuḳ itlerin urdursa, ıraḳdan itlerine [092b/18] dirler ki od üzerine işe gelüp bizi bulmasunlar dirler.

فتمسك البول بخلا ان تجود به وما تبول لهم الا بمقدار

Anlar da [092b/19] bulur, baḫīl idüp anı ḳoymaz, işemez. Illā veznile od söyüncek mıḳdārınca والخبز كالعنبر الهندي عندهم والقمح سبعون اردبا بدينار

[093a/01] itmek Hindī ʻanberi bigi ḳıymetlüdür. Ḳatlarında buğdayuñ şinigi bir fulōriyiken eridüp mısruñ iki büyük kīlesidür.

el-ḫavāṣṣ Eti, yağınuñ üstinde [093a/02] olur. Ḥattā ḳara it emse, enük de eti üstinde olur. Yağı, şerḥası altında biter hem. Ḳanın hem yimez.

Şifā'da naḳl ider: Ḳīrvān memleketi ʻālimleri İbrahīm-i [093a/03] Fizārī'nüñ ḳatline fetvā virdiler. Şāʻirdi, hem ʻulūmda yitişmişidi. Pādişāh[a] masḫaralıḳda ḥadden tecāvüz iderdi. Ḥattā Tañrıya daḫı Peyğāmbere [093a/04] masḫaralıḳda herze keleci söyledi. Öldürdiler, başı aşağa aṣdılar. Dar ağacı nā-gāh çevründi. Yüzin ḳıbleden döndürdiler. Ṣoñra indürdiler, [093a/05] oda yaḳdılar. Bir it geldi, ḳanın yidi. Yaḥyā bin ʻOmer didi ki Resūlallah ḥaḳ söyler. İt mü'min ḳanın* yimez didi. Bu ḥaḳḳā [093a/06] kāfiridi. Anuñiçün ḳanın yidi. Eger ḳara it dilin kesüp bile götürse, hīç it aña urmaya. Eger it ḳulağından bir kene alsa, elinde ṭutsa, [093a/07] cemīʻi itler aña yalına, miskīnlik ide.

Dişin oğlancuğa ṭaḳsalar dişi āsān bite. İt ẕekerin ḳurudup, uyluğına bağlasa, ḳuvvet-i cimāʻı ziyāde it[e]. [093a/08] İçse ağuyı defʻ ide. Ḳarındağı oğlanı düşe. İt südin gözine çekse, ol gice aṣlā uyımaya.

kelbü'l-māʼi Şu itidür. Gündüzün balçığa bular da [093a/09] sıçrar. Timsāḥuñ ağzına girür, içerüsin yir. Ḳarnın yarar da çıḳar, timsāḥ helāk olur.

el-ḫavāṣṣ Her kişi şu iti yağın bile götürse timsāḥdan [093a/10] emīn ola. Beynisin göze çekse ẓulmeti defʻ ide. Bir mercimek mıḳdārı ödün yiyen fī'l-ḥāl ölür. Semm-i ḳātildür. Derisin çōrab eyleyüp giyse [093a/11] niḳrisi defʻ ide.

---

* Mükerrer

el-kūsec Bir balıḳdur. Bıçġu bigi ḫorṭūmı olur. Gice avlasalar içinde bir laṭīf ḳoḫulu yaġ bulunur. Gündüz avlasalar bulunmaz. [093a/12]

Ḳazvīnī dir ki kūsec bir nev‘ balıḳdur. Arslandan yavuz olur, azusı olur. Cānavarı keser şol Hindī ḳılıç bigi. Ben gördüm ki [093a/13] bir arşūn ya iki arşūn uzun olur. Azusı ādem azusı bigi. İbṣara ırmaġında olur. Yılda bir mu‘ayyen vaḳt var ol vaḳtde [093a/14] ġāyet çoḳ olur.

bābü'l-lām

el-licām Licām bir nev‘ toş baġadur. Şuda olur, ḳurıda olur. Gögsinde dili vardur. Ḳanḳı cānavara [093a/15] ṭoḳunsa fi'l-ḥāl ölür. Gāh olur ṭopraġa batar, yuvalanur, ṭaş bigi olur. Şu ḳırañında ṭurur. Ḳuşçuġaz şu içmege gelür, bunı [093a/16] ṭaş şanur, ḳaçmaz. Yaḳın gelicek ṭutar, şuya batar. Tā ki ölür. Çıḳar, yir. Yumurdasın başup yavrı çıḳarmaz. Hemān yumurdaya baḳar ṭurur. [093a/17] Anuñla yavrısı ḥāṣıl olur çıḳar.

el-lübbād Bir ḳuşdur. Keçe bigi yire yapışur. Aṣlā uçmaz. Meger ki gücile uçuralar.

el-leḫḫekā Bir dürlü [093a/18] balıḳdur. Ḳumda olur. Ādem göricek çevrinür, ḳuma batar.

el-laḫḫam Bir nev‘ balıḳdur.

şi‘r

[093a/19] Deñizde laḫḫam avlamaḳ elile daḫı ḳurıda arslan avlamaḳ

وَقَضْمُ الثَّلْجِ فِي القَرِّ وَنَقْلُ الصَّخْرِ فِي الحَرِّ

daḫı şovuḳ günde ḳar kemürmek [093b/01] daḫı ıssıda ṭaş çekmek

وَتَقْدِيمٌ إِلَى المَوْتِ وَتَحْوِيلُكَ إِلَى القَبْرِ

daḫı ölüme iletmek daḫı seniyye döndürmek

[093b/02] العُرْفِ مِمَّنْ عَاشَ فِي الفَقْرِ

Bu cemī‘i baña sevgülüdür dervīşlikle ḳopandan iḥsān ṭaleb itmekden.

el-laḳḥa Putlacı arvanadur.

el-ḥadīs̱ [093b/03] Peyġāmber ʻaleyhi's-selām buyurur ki: İki kişi laḳḥa ṣata tururken henüz bey'lerin tamām itmedin ḳıyāmet ḳopa daḫı bir kişi laḳḥasın ṣaġarken [093b/04] tamām ṣaġmadın ḳıyāmet ḳopa. Bir kişi ṣu çekerken devesin ṣuvırmaġa henüz deve ṣuyı içüp doymadın ḳıyāmet ḳopa.

Peyġāmberüñ [093b/05] ʻaleyhi's-selām yigirmi arvanası varıdı. Ḳulı yasar güderdi. Her gice iki ḳırba süd gelürdi. Peyġāmber ʻaleyhi'ṣ-ṣalavatu ve's-selām, ʻavratlarına [093b/06] nafaḳa ulaşdururdı. ʻAzīne ḳabīlesinden elli kişi geldi Medīne'ye. İmāna geldiler. Havā vurdı, ısıtmalu oldılar. Peyġāmber didi ki: [093b/07] Varuñ, deve südin içüñ ve südügin içüñ. Vardılar, itdiler. Anda ṣaġ oldılar. Kīsāre'yi öldürdiler, deveyi sürdiler gitdiler. Peyġāmbere [093b/08] ḫaber geldi. Ādem gönderdi, ṭutdılar, getürdiler. Cemīʻini elin ayaġın baġladılar, ıssıda ḳum içine bıraḳdılar. Helāk oldı. Zīrā mürted olmışlardı. [093b/09]

el-laḳlaḳ Leklekdür. Gāyet zīrek olur.

el-ḫavāṣṣ Çaġa yavrısın boġazlayup ḳanın cüẕẕāma dürtseler fāyide ide. Bir dāng leklek beynisin bir dāng [093b/10] ṭavşan ḳurṣaġın eridüp bir kişiye yidürseler, kimüñ adına ki itseler yiyen anı ġāyet seve. Her ki leklek süñügin götüren ġussası gide. ʻĀşıḳısa [093b/11] ʻışḳı zāyil ola. Ṣaġ gözün götüren uyumaya, ṣol gözün götüren uyanmaya. Bile olduḳça mekrü gidereler. İki gözün bile götüren ṣuda [093b/12] ġarḳ olmaya yüzmezse daḫı.

el-leyyā' Leyyā bir nevʻ balıḳdur ki derisinden ḳalḳan düzerler ki hīç nesne geçmez hem kesmez.

bābü'l-mīm

el-māzūr [093b/13] Bir mübārek ḳuşdur. Deñiz ḳırāñında yumurdlar. Gemiciler anuñ yumurdasın göricek bilürler ki deñiz uyanmaz. Ḳaçan gemi ḳorḫulu yire varsa [093b/14] yaḫūd bir yavuz cānavara yaḳın varsa, bu ḳuş gelür, geminüñ öñinde uçar. Gāh olur ki iner gāh çıḳar. Ḫaber virür ki ilerü ḳorḫu var [093b/15] tā ki tedbīr idüp defʻine meşġūl olalar.

māriye Teşdīdile ṣıġındur, teşdīdsüz baġırtlaḳdur.

el-mes̱el خُذْهُ وَلَوْ بِقُرْطَيْ مَارِيَةَ

[093b/16] Ya'nī ol eger Māriye'nüñ iki küpesi bahāsına da olursa Māriye, Ẓālim bin Veheb ḳızıdur ki Cefne'nüñ anasıdur ki Cefne hem [093b/17] oğlanları Saḫā vü Keremile meşhūrdur.

şi'r

Cefne oğlanları [093b/18] ataları ḳabri çevresinde ki Māriye oğlı ḳabridür ki ġāyet kerem, fażl issidür. Māriye'nüñ iki küpesi varıdı. Her birinde bir dāne [093b/19] dür vardı. Gögercin yumurdası bigi hīç kimesne anuñ bigi görmedi. Ḳıymetin bilmediler ki nedür ol iki küpeyi Ka'be'ye Taññ evine neẕr virdi, [094a/01] Allah yolına terk itdi.

el-māşiyet Yürür cānavardur. Deve, ṣığır ve ḳoyun bunlara dirler.

şi'r

[094a/02]

Her kişi ne ḳadar bayırsa, ṭavarı çoḳ olursa, elbette çıḳarur anı dünyādan ölüm. Mālik ṭavarı ki fāyidesi olmaz. [094a/03] Ḥasret, 'aẕāb ḳalur. Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki ṭavaruñuzı oğlancuḳlaruñuzı gün ṭolunduḳdan ṣoñra yatsu geçince ṣalıvirmeñ. Zīrā [094a/04] şeyṭān ol vaḳt münteşir olur, 'āleme ṭağılur. İḥtimāl var ki şeyṭāndan murād müfsidler ola. عن الانبا ضنون

mālikü'l-ḥazīn Bir ḳuşdur ayağı uzun. [094a/05] Dāyima ṣu ḳatında olur. Ḳaçan ṣu eksilse melūl olur, dükene diyü ḳorḫar içmez. Ḥazīn, ġuṣṣalu oturur. Gāh olur ṣusuz olur.

Cāḥiẓ [094a/06] dir ki yılduz ḳurdı bigi gice uçar, çıra bigi şu'le virür. Anuñ da ġıdāsı ṭopraḳdur. Dükene diyü ḳorḫar. Ḳarnı ṭoya ṭopraḳ yimez.

Tevḥīdī [094a/07] dir ki mālikü'l-ḥazīn balıḳ ḳapar, yüzmez. Eger balıḳ eline girmese kendüzin ölü bigi ṣunuñ yayvañ yirine bırağur. Tā ki uşaḳ balıḳ gelür, [094a/08] çoḳar, ṭutar yir.

el-ḫavāṣṣ Eti bārid, ġalīẓdür. Çoḳ yimek bevāsīr getürür.

el-mer'ū Mer' er kişidür. Merā'et 'avratdur. İmr' erdür. İmrā'a [094a/09]

‘avratdur. Imrā’a ḳurda dirler. Nite ki şā‘ir dir:

şi‘r

وَأَنْتَ امْرُؤٌ تَغْدُو عَلَى كُلِّ غِرَّةٍ فَتُخْطِئُ فِيهَا مَرَّةً وَتُصِيبُ

Sen bir ḳurd, [094a/10] sen ki segirdür her ġāfil cāriye üzerine gāh ḫaṭā idersin gāh yitişürsin.

el-merġate Bir ḳuşdur rengi ḫūb. Eti leẕẕetlü bıldırcın [094a/11] mıḳdārınca. Ba‘ż dir ki dürrāc bigi.

el-ḫavāṣṣ Ḳarnın yarup yarada ḳalmış demren üstine ya diken üstine ursalar, çeker çıḳarur. [094a/12]

meshed Bir ḳuşdur. Gündüz dirlik maslaḥatında sa‘y ider, gice ṣabāḥa dek öter, aṣlā uyumaz. Dürlü dürlü naġmāt-ı taḥrīrlerle öter. Āvāzın [094a/13] işiden āvāz-ı leẕẕetinde uyumaḳ dilemez ḫāṭırı.

el-ḫavāṣṣ Beynisini gölgede ḳurıdup bir dirhem mıḳdarın bādām yaġıla bir kimsenüñ burnına [094a/14] ṭamzursalar aṣlā uyımaz. ‘Aẓīm ġuṣṣalu ol sarḫōş bigi olur. Başın kim bile götürse ġuṣṣa daḫı vesvese gide, zāyil [094a/15] ola. Ferāḫ ziyāde ola.

el-ma‘rāc Bir ‘aceb cānavardur ṭavşana beñzer. Başında bir boynuzı vardur ḳara. Ḳanḳı cānavar ki anı görse ḳaçar. [094a/16]

el-maġaz Keçidür. Ḥadīṡde dir ki keçiye iḥsān idüñ, aġulını dikenden, ṭaşdan arıduñ. Zīrā ki cennet ṭavarlarındandur. Allah te‘ālā [094a/17] ḳoyun derisin yufḳa yaratdı, yüñün çoġ eyledi. Keçi derisin ḳalıñ yaratdı, ḳılını seyrek eyledi.

el-ḫavāṣṣ Aḳ keçi boynuzın [094a/18] dögüp bir pāre bize baġlasa, uyur kişinüñ başı altına ḳosalar, mā-dām ki başı altındadur aṣlā uyanmaya. Teke ödün ṣıġır [094a/19] ödüne ḳarışdurup bir fetīle bulaşdursa, ṣaġır ḳulaġa ṣoḳsa işidür ola. Ṣu inmesin men‘ ide. Teke ödün göze çekse, gözde [094b/01] biten ḳılı çekdükden soñra ayruḳ ḳıl bitmeye. Gözdeki perdeyi gidere, gözde biten ziyāde eti men‘ ide. Dā’ü'l-fīl ya‘nī vereme dürtseler fāyide [094b/02] ider. İligin yimek ġuṣṣa getürür, unutsaġu eyler, sevdāyı taḥrīk ider. Ḳıġı, ḫanāzīri giderür. Ḳıġın yüklü ‘avrat götrünse, raḥimden [094b/03] aḳan ḳanı def‘ ide.

el-muḳavḳas Bir aḳ ḳuşdur. Boġuzunda boġmaḳı var. Muḳavḳas laḳabıdur. Cüreyḥ bin Zīnā-i Ḳıbṭī'nüñ ki Mıṣırda anı Herḳıl [094b/04] Rūm'a beg ḳoyup dururdı.

Peyġāmber 'aleyhi's-selām dāyimā armaġan viribirdi. Bir at viribidi. Adı Lezāz. Bir düldül adlu ḳatır viribidi. Bir ḥimār [094b/05] viribidi, bir ḫādim viribidi adı Māyūr'dı. Māriye ki Peyġāmber ḳaravaşıydı ki İbrahīm andan ṭoġdı. Māyūr anuñ 'ammūsı oġlıdı. Māriye'nüñ [094b/06] ḳatına varurdı, töhmet itdiler. Peyġāmber 'aleyhi's-selām 'Alī'ye buyurdı. Vara, öldüre. 'Alī didi ki teftīş ideyim mi yoḫsa fi'l-ḥāl öldüreyim mi? [094b/07] Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi teftīş it. 'Alī vardı, yalın ḳılıç eline aldı, vardı. Māyūr gördi kendüye gelür. Çermendi, öñin açdı. 'Alī gördi ki [094b/08] ne zekeri var ne ḫāye. Dibinden kesilmiş. Geldi, Peyġāmbere ḫaber virdi. Māyūr ṣoñra 'Ömer zamānında öldi. Muḳavḳas, bir kerre gine bir ḳārūre [094b/09] ayaḳ, biñ misḳāl altun, mıṣr bizleri daḫı bal gönderdi. Herḳıl gördi ki Muḳavḳas İslām'a meyli var, 'azl itdi. Ba'ż dir ki müsülmān [094b/10] oldı. Ba'żı dir ki Naṣrānī dīni üzerine oldı, kenīsede ḳodılar.

el-mükkā' Bir ḳuşdur. Beriyyede olur. Yılanıla düşmendür. Yılan [094b/11] yumurdasın yavrısın yir.

İbnü Selām dir ki: Bir yılan mükkānuñ yavrusın yidi. Mükkā geldi, yılanuñ başı üstine çevrinür, iner çalar. [094b/12] Hemān ki yılan aġzın açdı. Bir demür diken yılanuñ aġzına bıraḳdı. Yılanuñ boġazına batdı. Çıḳmadı öldi.

el-mülekket Yılandur bir ḳarış mıḳdārı. [094b/13] Başında aġça ḫaṭları var tāc bigi. Neye ki uġrasa yanar. Eger ḳuş üstinden geçse düşer ölür. Cemī'i cānavarlar andan ḳaçar.

el-münāret [094b/14] Ulu balıḳdur münāre bigi. Kendiyi geminüñ üstine bıraġur, gemi ṣır, ehli ġarḳ olur. Gemiciler anı göricek ṭās çalarlar, boru çalarlar. [094b/15]

el-müşār Ulu balıḳdur bir ṭaġ bigi. Zeng deñizinde olur. Başında, ḳuyruġında, ṣırtında ḳara süñükden ki abanōsa beñzer bıçġu dişi [094b/16] bigi dişi olur. Her biri iki arşūn. Başında iki süñük olur otuz arşūn. Bu iki süñükle deñizi ṣolına ṣaġına çalar. Ḳorḫunç [094b/17] āvāz çıḳar. Sanasın ki gök gürler. Burnından aġzından ṣular atılur. Gök gemiye gelür, yaġmur bigi yaġar. Geminüñ altına girür. Hemāndem iki pāre [094b/18] eyler. Gemiciler anı göricek Taññıya yalvarurlar daḫı nesne çāre olmaz.

el-mehā Geyikdür. Ṣāḥib-cemāl 'avrat semüz olsa, aña teşbīh [094b/19] iderler. 'Arab Ḥişāmi'b-nü 'Urva dir ki: Emīrü'l-mü'minīn 'Ömer, Ka'beyi ṭavāf iderdi. Gördi ki bir kişi bir cemīle 'avratı omuzına götürmiş [095a/01] ṭavāf ider. Bu şi'ri oḳur:

şi'r

غدوت لهذا جملا ذلولا   موطأ اتبع السهولا

Ben bunuñiçün yularlu deve oldum ki sākin yavaş düz yirlere [095a/02] gidermege, incinmeye   اعدلها بالكف ان تميلا   احذر ان تسقط او تزولا

Ṭoġrul duram elümle egile diyü. Ḥaẕer iderem ki düşe ya yirinden irile. [095a/03]

Umaram bu başıla ulu 'aṭā umaram. 'Ömer didi ki iy Tañrı ḳulı! Ḥaccuñ bagışladuġuñ 'avrat kimdür? Didi ki [095a/04] 'avratumdur. Aḥmaḳdur, yiyicidür, yavuzdur. 'Ömer didi pes neçün boşamazsın? Didi ki cemīledür, ḫūbdur, uşanmazam. Oġlancuḳlar anasıdur, terk [095a/05] idemezem.

Ḥikāyet ider İbni Cevzī ki bir kişi Baġdād köprüsinde otururdı. Bir 'avrat ġarbī cānibine bir yigit ḳarşu geldi, didi. Ebü'l-'Ulā-i [095a/06] Muḳrī'ye Allah raḥmet itsün. Bu 'avrat ki İbnü Cühem'e Allah te'ālā raḥmet itsün. Hiç ṭurmadılar. 'Avrat 'Arab ṭarafına gitdi köprinüñ, er şarḳ [095a/07] tarafına. Bu kişi eydür: 'Avratuñ ardına düşdüm. Yitdüm. Tiz baña ḫaber vir, ol kişi saña ne didi, sen aña ne didüñ. Di, yoḫsa seni rüsvāy [095a/08] iderüm. 'Avrat didi ki ol kişi İbnü Cühem'üñ bu şi'rine işāret ḳıldı ki:

şi'r

[095a/09]

Gözleri şol giyiklerüñ ki Reṣāfeyile köpri arasındadur. Benüm 'ışḳum celeb itdiler. Ya'nī 'ışḳı getürdiler. [095a/10] Bildi kim yirde velī şimdi bilmezem ki mekānları ḳandadur? 'Avrat bunda aña cevāb virdüm. Ebü'l-'Ulā'nuñ bu şi'rine işāret itdüm: [095a/11]

şi'r

O ıraḳda ḥarbde degül ziyāret itmege yaḳındur. Velīkin [095a/12] anda ḳorḫular çoḳdur.

el-mühr Ḳulancuḳdur. Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur:

Ya'nī māluñ ḫayırlusı [095a/13] ḳulun yuntdur ya ıṣlāḥ idilmiş ḫurmā bōstānıdur ki ağaçlar ṣaf ṣaf ola. Ḥāṣılı māluñ ḫayrlusı ṭoğurur ṭavardur yaḫūd [095a/14] yirden ḥāṣıl olandur her ne olursa.

fāyide Muḥammedi'bni Ḥasān-ı Baṣrī evliyādandı. Gazādan gelürken atı öldi, du'ā itdi. Didi ki yā Rabbi! [095a/15] Bu atı bize 'āriyyet vir. Fī'l-ḥāl at durdı, köyine vardı, atuñ eyerin aldı. Hemāndem at düşdi. Gine aldı.

el-mūl Mūl örümcekdür. [095a/16]

şi'r

حَامِلَةٌ دُلُوكٍ لَامَحْمُولَةٌ مَلْأى مِنَ الْمَاءِ كَعَيْنِ الْمُولَه

Nāḳa ḥāmiledür ki ṭīb dürtünmiş, yüklenmiş degül. Ṭolmış ṣudan [095a/17] örümcek gözi bigi.

ebū müzeyyene Balıḳdur ādem ṣūretinde. Derisi ṣırıncaḳ olur. Deñiz kenārında ḳuruya yürüyişür bir birile. Avcı uğrar, [095a/18] ṭutar. Oğlarlar, zārılıḳ iderler, ṣalıvirirler.

enbetü'l-muṭrī Ya'nī yağmur ḳızı bir ḳızılca ḳurddur. Yağmurdan soñra ẓāhir olur. [095a/19] Ṣu ḳurıyıcaḳ ölür.

bābü'n-nūn

en-nāḳa Nāḳa arvanadur. Rāvī dir ki: Peyġāmberle seferdeyidük. Bir 'avrat nāḳasına la'net [095b/01] itdi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: Bize muṣāḥib olmasun ol nāḳa ki üstinde la'net idici ola. Ḫalḳ içinden sürdi ol 'avrata zecriçün. Zīrā [095b/02] ḥadīṣde geldi ki bir kişi bir nesneye la'net itse, ol la'net göge çıḳar, gökler ḳapusı yapılur, yire iner, yirler ḳapusı yapılur. Andan ṣağ yanına, [095b/03] ṣol yanına varur. Göricek yir bulmaz. Eger la'net idilen nesne la'nete lāyıḳsa aña varur, lāyıḳ degülse la'net idene varur.

ḥikāyet Ṣāliḥ [095b/04] peyġāmber ḳavmi didiler ki biz saña īmān getürmezüz tā ki bir ḳaya içinden bize bir arvana çıḳarmayınca. Ṣāliḥ peyġāmber 'aleyhi's-selām du'ā itdi, ḳaya yarıldı. [095b/05] İçinden bir büyük arvana çıḳdı. Gözlerine ḳarşu bir köşek ṭoğurdı. Nevbet itdiler. Bir gün ṣu arvananuñ ola, bir gün ḳavminüñ ola. [095b/06]

Ḳıdar bin Sālif dirlerdi bir şaḳī varıdı. Gözi gök çaḳır ṣaru, boyı ḳısacuḳ, ḥattā ki nāḳa siñirin ḳılıçlayıcaḳ ayağın dikden iki [095b/07] baş barmağı üstine ṭurdı. Nāḳanuñ serin çaldı, öldürdi. Köşek vardı, gine ol ḳayaya girdi. 'Aẕāb itdi Ṣāliḥ, ḳavmine. [095b/08] Helāk oldılar, ṭaş oldılar. Bir kişi Peyġāmber ḥażretine bir yularlu nāḳa getürdi. Didi ki yā Resūlallahi! Tañrı yolına ġazāya binsünler [095b/09] bu nāḳaya didi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: Ḥaḳ te'ālā saña āḫiretde bir nāḳa vire didi. 'Abdu'l-lahi'bnü 'Omer didi ki: Peyġāmber ḳatında oturırduḳ. [095b/10] Bir A'rābī geldi bir ḳızıl nāḳaya binmiş. Mescid ḳapusında çökerdi. Peyġāmbere geldi, ḥācetin didi. Ba'ż ḳavm didi ki yā Resūlallahi! [095b/11] Bu nāḳayı 'Arab oġurlayupdur. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ṭanuḳ getürüñ. A'rābī bir sā'at başın aşağa itdi .Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki ya A'rābī! [095b/12] Cevāb vir. Bu nāḳa ḳapu ardından söyledi. Didi ki ol Tañrı ḥaḳḳıçün seni Ḥaḳ peyġāmber viribidi, bu kişi beni oġurlamadı. Baña [095b/13] hiç bundan özge kişi de mālik olmadı. Peyġāmber 'aleyhi's-selām A'rābīye didi ki ne du'ā itdüñ? Ḥaḳ te'ālā bu deveyi söyletdi. A'rābi didi ki [095b/14] eyitdüm

أيتدمّ اللّهمّ إنّك لستَ بربٍّ استحدثناك ولا معك إلهٌ أعانك على خلقنا

Yā Rabbi, sen şol Tañrı degülsin ki bizi dürütmiş [095b/15] olavuz daḫı senüñle bir Tañrı daḫı yoḳ ki saña yardım ide bizi yaratmaḳda

ولا معك ربٌّ فنشكّك في ربوبيّتك أنت ربّنا كما نقول وفوق ما نقول

[095b/16] daḫı senüñle bir Rab daḫı yoḳ seni ki teftīş ide Tañrılıġuñda. Sensin Rabbümüz, sensin. Nite ki dirüz didigümüzden daḫı ulusın أسألك أن تصلّي

[095b/17] على محمّد وأن تبرّئني ببراءتي

senden dilerin ki Muḥammede ṣalavāt viresin, bu töhmetden pāk idesin, ırağ idesin. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: [095b/18] Firiştehleri gördüm ki segirdüşüp bu sözi yazardı: Baña ṣalavātı çoḳ it.

Ḥikāyet olunur ki bir kişi Mi'an bin Ziyād'a didi ki: Baña [095b/19] binecek vir hem giyecek vir. Bir at virdi, bir deve virdi, bir ḳatır bir ḥimār virdi. Mi'an didi ki: Eger bilsem ki Ḥaḳ te'ālā bunlardan [096a/01] özge binecek yaratıdı anı da virürdüm didi, vardı. Bir ḥarīr göñlek, bir derlik, bir cübbe, bir dülbend, bir iç ṭon, bir yaġlıḳ, bir 'alemlü büyük [096a/02] destār, bir ḳuşaḳ, bir ḳaftan fereci, bir kīse virdi. Cemī'i ḥarīrden didi ki: Eger bilsem ki bunlardan özge daḫı giyilür var, anı virürdüm.

Ḥikāyet [096a/03] iderler bir 'Arab Mi'an'uñ ḳapusına geldi. Ḳatına girmege mecāl bulmadı. Vardı, bu beyti yazdı:

şi'r

شفيعي اليك الله لا شيء غيره وليس

[096a/04] الى رد الشفيع السبيل

Benüm şefā'atçim saña Allahdur daḫı nesne degül. Bu şefī'i red itmege yol yoḳdur. Bir ḳamış boġumına ḳoydı, mūmladı. [096a/05] Mi'an'uñ sarayına, bağçaya giden ṣuya ṣalıvirdi. Mi'an ḥavżda bir pāre ḳamış gördi. Aldı, açdı. Bu beyti oḳudı. Buyurdı, bu kāġıdı [096a/06] yazanı getürdiler. Biñ akça buyurdı. Sarāyda bir oda virdi. Her gün bu beyti ṣandūḳdan çıḳarur, oḳurdı. Biñ aḳça virürdi. Bir ay ṭurdı. [096a/07] Her gün biñ aḳça virürdi. 'Arab didi ki s̱iḳlet oldum. Çıḳdı, evine gitdi. O gün gine Mi'an'a ol beyt açdı. Oḳudı, didi ki ḳanı? [096a/08] Ol 'Arab didiler ki gitdi. Mi'an didi ki eger 'ömrüm olduḳça ḳatumda ṭursa, her gün aña biñ dirhem virürdüm.

ḥikāyet Bir 'Arab daḫı geldi. [096a/09] Mi'an'a mecāl bulmadı ki gire vardı. Bu beyti yazdı, Mi'an'a irişdürdi:

beyt

أيا جود معن ناج معنا بحاجتي فما لي إلى معن سواك

[096a/10] رسول

İy Mi'an saḫāsı! Mi'an'a münācāt it, ḥācetüm bildür. Zīrā ki yoḳdur benüm senden özge Mi'an'a resūlüm ki Mi'an'a ḫaberin bildüre [096a/11] buyurdı. 'Arab'ı getürdiler. Ḫazīnede ḥāżır ne varısa ol 'Arab'a virdi. Öñüñdeki meclis āletin de bile virdi. Meclis āleti ḳırḳ [096a/12] biñ dirhem gümişdi ḳıymeti. Bu beyti virdi, cāriyesine ṣaḳladı. Vaḳtī ki vefāt ider oldı. Getürdi, ol beyti eline aldı. [096a/13] Yüzün göge ṭutdı. Çoḳ ağladı. Bu beyti oḳudı ki أيا جود ربي ناج ربي بحاجتي فما لي إلى ربي سواك رسول

İy Tañrımuñ [096a/14] saḫāsı, münācāt it Tañrıma, ḥācetüm bildür benüm. Tañrıma senden artuḳ resūlüm yoḳdur. Hemāndem gökden bir nidā işitdi. Didi ki: [096a/15]

الشفيع شفيعك قد سمع الله تعالى بذاك وقد غفر لك ما تقدم

Ya'nī yā Mi'an! Ne ḫūb şefī'dür şefā'atçüñ Ḥaḳ. Senüñ nidāyı ḳabūl [096a/16] itdi, geçmiş günāhuñ yarlaġadı.

el-emsāl Bir kişi dise ki bu işde benüm ta'alluḳum yoḳdur, dir ki: لا ناقتي فيها ولا جملي

Ya'nī ne arvanam var [096a/17] anda ne irkek devem var.

şi'r

اِسْتَنْوَقَ الْجَمَلُ

Neçün muḳīm olam ki anda [096a/18] benüm ne ḳoyunum ne arvanam var ne devem var. Bir meṣel daḫı:

Ya'nī arvana oldı irkek deve. Bu meṣeli anda dirler [096a/19] bir kişi bir söz söylerken bir söz daḫı ḳarışdura aṣl oludı.

Ṭurfetü'l-'Iyd ki şā'irdür, bir pādişāh ḳatındayıdı. Müseyyebi'bnü 'Alas, bir ḳaṣīde [096b/01] okurdı ki irkek deve vaṣf iderdi. Vaṣfında varıdı āḫar arvana vaṣfın ẕikr itdi. Ṭurfa didi قَدِ اسْتَنْوَقَ الْجَمَلُ

Ya'nī arvana [096b/02] döndi irkek deve.

en-nāżıḥ Nāżıḥ ṣu çeken devedür ki yir ṣuvarur, bağça ṣuvarur.

Rāvī dir ki: Bir kişi geldi Peyġāmber ḥażretine [096b/03] 'aleyhi's-selām didi ki: Bir çār divārum var iki ṣu çeker. Devem anı ṣuvarurdı. Develer baña 'āṣī oldılar. Ḳatına iltmez, çār divāra da ḳomaz. [096b/04] Peyġāmber 'aleyhi's-selām ṭurdı, aña vardı. Aṣḥābıla bu kişiye didi ki: Gel, ḳapuyı aç. Didi ki ḳorḫaram. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki aç, ḳorḫma. Ḳapuyı [096b/05] çaldırdınca develer ḳapuya geldiler. Peyġāmber 'aleyhi's-selām[ı] gördiler. Çekdiler, secde itdiler. Başların issinüñ eline virdi.'Alefin vir, işlet didi. [096b/06] Aṣḥāb didi ki: Yā Resūlallahi! Saña dilsüz cānavarlar secde ider, bize de destūr vir, secde idelüm. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: Secde ol [096b/07] diriyedür ki ebedā olmaz. Bir kimseye buyursam ki bir kişiye secde ide, 'avrata buyuraydum erine secde ideydi. Līkin Ḥaḳdan özgeye [096b/08] secde yoḳdur.

Rāvī dir ki: Peyġāmber 'aleyhi's-selāmla giderdük. Gördük ki bir deve ṣu çeker. Peyġāmber gördi, bozladı, boynın yire sürdi. [096b/09] Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi issine ki bu deveyi baña ṣat didi ki bağışlaruz. Velī bu deve bir ehl-i beytüñdür ki ma'īşeti bu deveyledi. [096b/10] Peyġāmbere bu deve şikāyet ider. Dir ki: Çoḳ sürerler, az 'alef virürler. Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurdı 'alefin kesmeñ diyü.

en-nebr Bir ḳurdçuğazdur. [096b/11] Keneye beñzer. Velī keneden kiçirekdür. Devenüñ niresine yürürse şişer.

şi'r

كَأَنَّهَا مِنْ سِمَنٍ وَاِيقَارِ دَبَّتْ عَلَيْهَا ذَرِبَاتُ الْأَنْبَارِ

[096b/12] Nāḳa semüzlüginden eti çoḳlugından şuña beñzer ki üstine ağusı tiz binerler yürüdür. Necīb her nesnenüñ güzīdesine, eyüsine baḫīb [096b/13] dirler. Peyġāmber 'aleyhi's-selām dir ki: Allah te'ālā sever ol tāciri ki baḫīb ola, seḫī ve kerīm ola. İbnü Mes'ūd dir ki: sūre-i En'ām Ḳur'ānuñ [096b/14] baḫīblerindendür.

en-neḥām Añıtdur. İki iki yürür. Yatacaḳ bir araya cem' olurlar. İrkegi uyur dişisi uyumaz. Yumurda başduġı [096b/15] oldur ki irkek yumurdanuñ yanında ṭurur, dāyim üstine sañılur, anuñıla yavrısı çıḳar. Ḳaçan çıḳsa ḥareketi olmaz. Anası gelür, [096b/16] burnına üfürür de cānlanur. Yavrusı büyük olıcaḳ irkek döger ḳovar, anası besler.

el-ḥadīs̱ Peyġāmbere 'aleyhi's-selām bişmiş añıt getürdiler. [096b/17] Yirdi, didi ki: Yā Rabbi! Baña viribi ḫalḳuñdan ġāyet sevdügüñi. Emīre'l-mü'minīn ḳapuya geldi, Enes ḳomadı. 'Alī'yi yitdi. Peyġāmber, [096b/18] gördi, oḳudı 'Alī'yi.

en-naḥl Mīlez̠dür. Şeref aña bu yiter ki Ḥaḳ te'ālā aña vaḥy itdi, ögdi. Yazılarda ṣulu yirler bildürdi ki varur, [096b/19] her laṭīf çiçege ḳonar, begendüginden alur. Hem Ḥaḳ te'ālā iki fehm virdi: Zīreklik virdi, bahādurlıḳ virdi. Yılda dört faṣlı [097a/01] bilür. Begine muṭī' olur. Ġıdāsı ṭatlu چغندر çiçeklere yapraḳlara derelerde üstine gelür, anı z̠aḫīr eyler, bal olur daḫı yağlu ruṭūbeti alur mūm [097a/02] eyler. Ḫorṭūmıla alur, ayağıla götürür. Arasṭō böyle dir. Velīkin Ḳur'ān delālet ider kim mīlez çiçegi yir. Ḳarnında bal olur da ḳuṣar. Baluñ rengi [097a/03] muḫtelif olur çiçek dürlü dürlü olduğından. Evvel mūmdan kendü evin yapar. Andan begleri evin yapar. Andan irkek evin yapar ki hiç [097a/04] iş işlemez. İrkek küçücek olur dişisinden. İrkek ḳovan içinde mādde ṣaḳlar. Eger irkek uçsa cemī' bile uçar, havāya çıḳar, [097a/05] döner gine ḳovana girür. Evvel mūm düzer. Andan bir ḳara yumurda bigi uşaḳ. Andan ḳurd olur. Andan uçar. Ba'ż ḳurd [097a/06] eyler. 'Ādeti budur ki beginden fesād görse, ẓulm görse öldürür. Ekṣer ḳovandan ṭaşra öldürür. Begleri çıḳsa cemī'i bile çıḳar. Uçmaz olsa [097a/07] beglerin götürürler. Beginüñ dikeni olmaz. Beglerinüñ efḍali oldur ki ṣarı ola. Yaramazı oldur ki ḳara beñlü ola dirler. Ba'żısın ittifāḳıla [097a/08] mūm düzmege ḳor. Ba'żın bal düzmege, ba'żın ev yapmağa, ba'żın ṣu ṭaşımağa.

'Aceb budur ki Ḥaḳ te'ālā aña ilhām itdi ki evin müseddes [097a/09] altı bucaḳlu yapdı. Zīrā ḳalan eşkāl cem' idüp bir araya getüricek bir birine yaḳışmaz. Ṭaşrasında açuḳ yir ḳalur, żāyi' olur.

İmām Gazālī [097a/10] İḥyā'da dir ki: Naẓar it ki Ḥaḳ te'ālā mīleze nice vaḥy itdi ki ṭaġlarda, aġaçlarda ev yapdı, aġzı yanından mūmıla bal çıḳardı, bir çerāġ [097a/11] oldı. Nūrlu bir şifā şerbet oldı. Naẓar it ki begine nice muṭī' olur. Begleri nice inṣāf ider ki necise bulaşanın buyurur ḳapusından, [097a/12] içerü girmez, depelerler. Ba'żı ba'żınuñ ḳovanına girmek dilese ṣoḳar öldürür. Birisi ölse sürerler, ṭaşra bıraġurlar. Ḫāş tersini [097a/13] ṭaşra bıraġurlar rāyiḥası zişt olduġıçün. Balı yazda güzde düzer. Yazda düzdügi laṭīf olur. Küçüçügi çoḳ işler büyüginden. [097a/14] Şunuñ ġāyet ṭurusın, ṭatlusın içer. Bal ḳarnı doyduḳdan ziyāde yimez, dükene diyü ḳorḫar. Bāl dükense begler evin hem irkegi [097a/15] evin yıḳar da helāk olur.

Ḥakīm şāgirdlerine didi ki: Ḳovanda mīlez bigi oluñ didiler. Mīlez ḳovanda nice eyler. Didi ki [097a/16] baṭṭāl, bī-kār ḳomaz, çıḳarur. Zīrā yir[i] ṭar eyler, bal dükedür.

Mīlez, yılda bir kez yılan bigi ḳavlar. Ḫūb āvāzı sever. Gāh olur ḳurd [097a/17] düşer. Mīleze ziyān ider, ża'īf olur, ḳırılur. Devāsı oldur ki her mīlezüñ ḳovanına bir avuç ṭuz ḳoyalar. Ayda bir kez açup ṣıġır tāzegile [097a/18] tütsü vireler. Ṣabāḥ gider aḫşām gelür. Her mīlez yirlü yirine varur, yañılmaz. Ehl-i Mıṣr, gemile ḳovanları gezdürür, çiçeklü yire iltür. Aġzın [097a/19] açarlar, çıḳar otlar. Aḫşām dirilür. Gemiye gelür. Her mīlez yirine girür. مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ

el-ḥadīs̱ Ebū Hureyre dir ki: Her kişi ki ayda üç gün ṣabāḥ bal yise [097b/01] ulu belā zaḥmet yitişmeye.

İbnü 'Ömer bir ḥadīs̱de daḫı dir ki: Mü'minüñ mes̱eli arı mes̱elidür. Az yir, az ḳor. Ya'nī mü'mine beñzer şunda ki zīrek [097b/02] olur. Fāyidesi çoḳ, ziyān az. Necisden iḥtirāz ider. Beñzer şunı da kendüye bulaşdurmaz daḫı ayruḳ kişi kesbinden yimez. Begine muṭī' [097b/03] olur. Arıyı 'amelden men' ider ḳarañuluḳ bulut, tütün, yil, ṣu, od. Mü'min[i] de 'amelden men' ider ġaflet ḳarañulıġı, gümān buludı, [097b/04] fitne yili, ḥarām tütüni, baylıḳ ṣuyı, 'ışḳ odı.

ḥikāyet 'Abdü'l-mü'min maġrib pādişāh[ı] oġlıdı. Atası sırça çanak düzerdi 'Abdü'l-mü'min [097b/05] yaturdı.Atası güldi. İşitdi gördi ki bulut bigi mīlez çoḳmış, oġlını bürümiş, hīç oġlan görinmez olmış. Birezden mīlez [097b/06] gitdi. Gördi ki oġlına hīç ziyān itmemiş. Bir 'āḳıla ḫaber virdi. 'Āḳıl didi ki oġluña cemī'i maġrib ḫalḳı cem' ola, pādişāh eyleyeler. [097b/07] Āḫir 'Abdü'l-mü'min 'adlıla, ṣalāḥıla meşhūr oldı. Biş yüz elli yılda vefāt itdi.

'Alī'den rivāyet olınur ki dünyānuñ ġāyeti, [097b/08] ḳıymetlü şerīf ṭon ibrişimdür. Bir ḳurdçuġazuñ aġzı yarıdur. Eşref ṭa'ām bir ḳurduñ ḳuşundusıdur ki

baldur.

Arastō sırça- [097b/09] dan bir ḳovan düzdi tā kim göre ki mīlez balı ne resme düzer. Yanında ḳodı. İçerüden mīlez balçığıla şıvadı, andan bal eyledi. [097b/10] Çāre olmadı görmege ne ḳadar ki cehd itdi.

Tefsīrde dir ki: Ḥaḳ te'ālā balı gökden indürdi. Mīlez alur, mūm içine ḳoyar. [097b/11]

laṭīfe Ḥaḳ te'ālā mīleze ağuyıla bal cem' itdi. İkisi bir birine żıddiken kemāl-i ḳudretine delālet itmegiçün. Hem balı mūmıla ḳarışuḳ [097b/12] ḳıldı. Mü'minüñ de 'ameli ḫavf u recāyıla ḳarışıḳ gerek. Balda şifā var, yumşaḳlıḳ ḥalāvet var. Mü'minüñ ḫulḳı ṭatlu, sözi yumşaḳ, [097b/13] va'ẓı şifādur.

nükte Ḥaḳ te'ālā mīleze buyurdı ki ḥelāl kesbin yidi, ağız yarı şifā oldı.

Rivāyet olınur ki İbnü 'Ömer- [097b/14] den ki her maraża bal devādur, ṣıḥḥat bulur. Zīrā Ḥaḳ te'ālā dir ki:

Ya'nī balda ādemīlere şifā vardur.

Rivāyet [097b/15] ider İbni Mes'ūd ki Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: Bal şifādur her maraża, Ḳur'ān şifādur göñülde olana. Neffāş ve Ḥırre gözi [097b/16] ağrısa bal çekerdi. Her ḫastaya balıla devā iderdi.

ḥikāyet 'Avf bin Mālik, ḫasta oldı. Didi ki şu getürüñ. Zīrā [097b/17] Ḥaḳ te'ālā dir ki: فيه شفاء للناس ددي

Ya'nī gökden mübārek şu indürdük daḫı bal getürüñ didi. Zīrā ki [097b/18] Tañrı te'ālā didi: وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا

Ya'nī balda şifā var ādemīlere daḫı zeyt getürüñ didi. Zīrā ki Ḥaḳ te'ālā dir: [097b/19]

استنت الفصيل حتى القرع

Ya'nī mübārek ağaçdan ki zeytūndur. Ḳarışdurup içdi, şifā buldı.

Rivāyet olınur ki bir kişi [098a/01] geldi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām[a] didi ki: Yā Resūlallahi! Ḳardaşumuñ ḳarnı ağrıdı. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki var, bal yidür. Yidürdi, gine geldi. Didi ki yā Resūlallahi [098a/02] ṭurmadı. Peyġāmber 'aleyhi's-selām gine didi ki var, bal yidür. Gine yidürdi. Gine geldi, didi ki: Yā Resūlallahi daḫı biter

oldı. Peyġāmber ʿaleyhi's-selām didi ki: [098a/03] Taññı gerçekdür, ḳardaşuñ ḳarnı yalandur. Var, bal içür didi. Vardı, içürdi, ḫōş oldı.

laṭīfe Manṣūr ḫalīfe katında bir kişi [098a/04] didi ki bu āyetde murād

يخرج من بطونها شراب مختلف ألوانه فيه شفاء للناس

çıḳar milezüñ ḳarnından dürlü dürlü şerbetler ki [098a/05] anda ḫalḳa şifā var. Ehl-i beyt-i Resūldur didi. Benī Hāşimdür. Bir kişi didi ki Ḥaḳ teʿālā ṭaʿāmuñ, şarābuñ Benī Hāşim içinden ḳılsun. [098a/06] Eylese didi, ḫalḳ gülüşdi. Evvel dīne kişi mülzem oldı. ʿĀyişe raḍyallahü ʿanhüma dir ki: Peyġāmber ʿaleyhi's-selām ṭatluyı severdi, [098a/07] bal içerdi.

naṣīḥat ʿAlī dir ki raḍyallahü ʿanh: Dünyā altı nesnedür: Ṭaʿāmdur, eşref[i] baldur ki siñek tükrügidür. Şarābdur ki eşrefi [098a/08] ṣudur. Kāfir, müsülmān, eyü, yavuz, ulu ve kiçi anda berāberdür. Daḫı giyesilerdür. Eşrefi ḥarīrdür, ḳurdçuġaz ödidür daḫı binilür nesnedür ki eşrefi [098a/09] atdur ki erenleri üstinde öldürürler. Düşmene musaḫḫar olur daḫı ḳoḫulanan nesnedür ki eşrefi müşgdür ki ḥayvān ḳanıdur daḫı ʿavrat [098a/10] dur ki vebāl ider, baldur.

el-meṣel Bir kişinüñ sözi ṭatlu olsa, fiʿl acı olsa, dirler ki كلام كالعسل وفعل كالأسل

Yaʿnī bal [098a/11] bigi sözi, diken bigi fiʿl[i].

el-ḫavāṣṣ Tiz fāsid olan nesneyi bala ḳoysalar, ne ḳadar gerekse ṭura. Yaş et üç ay ṭurur, yimez. Eger [098a/12] ḳovanuñ kış içinde balı dükense, Bir tavuḳ kebāb idüp ḳovana ḳoyalar. Milez anı yiye. Müşgile od, şu daḫı tütün görmedük bal ḳarışdurup [098a/13] göze çekse, şu inmegi menʿ ide. Bal dürtünse sirke ḳınla. Ḳuduz it ṭalayan dāyim yalasa şifā bula. Bişmiş bal aġuyı defʿ ider. [098a/14]

en-nesr Kerkezdür. Ḳuşlaruñ ʿārifi ötücek dir ki: يا ابن آدم عش ما شئت فإن الموت ملاقيك

İy Ādem oġlı! Nice dirler [098a/15] diril. Elbette ölüm saña buluşur, yaş olur. Anuñiçün 'ebü'ṭ-ṭayr' dirler. Yaʿnī ḳuşlar atası. Nite ki şāʿir dir:

şiʿr

[098a/16]

Ḳuşlar atası ḥaḳḳıçün ki cemʿ oldı ḳuşluġın Ḫālid üstüne. Taḥḳīḳ at üstine [098a/17] ḳonduñ.

Kerkez, ḫorōs bigi cimā‘ ider. Ba‘ż ḳavm dir ki cimā‘ itmez. İrkegi naẓar itmegile dişisi toḫum ṭutar, Yumurdlar. Yumurdasın [098a/18] başmaz, yaḳın yirde ḳor ki gün ḥarāretile ḳıza. Gözi tizdür, dört fersaḫ yirden leşi görür. Ḳaçan ṭīb ḳoḫulasa fi'l-ḥāl ölür. [098a/19] Ḳuşlarda bundan tiz uçar ḳuş yoḳdur. Ḥattā bir günde maġribden maşrıḳa varur. Ḳaçan leş görüp inse, leş ḳatında ṭavşancı [098b/01] olsa, gidince ḳatına varmaz. Cemī‘ avcı ḳuşlar bundan ḳorḫar. Yimege ḥarīṣdür, çoḳ yir ki birez siñmeyince ki ḳanadı altına yil gire, uçamaz [098b/02] olur ki ol ḥālde anı ādem ṭutar. Yarasadan yumurdasın, yavrusın şaḳınur. Çınar yaprağı ḳor yuvasına. Tā ki yarasa ḳaça. Yoldaşından [098b/03] ayrılsa ġuṣṣadan ölür. Gāh olur biñ yaşar. Ḳaçan dişisi ḥāmile olsa irkegi Hind'den bir ḳuzu bigi ṭaş getürür ki çañ bigi [098b/04] öter. Dişisinüñ altına yā üstine ḳor. Tā ki āsānligle yumurdlar.

el-emṣāl اعمر من نسر

Ya‘nī kerkezden çoḳ yaşayıpdur. Daḫı ḳaçan bir nesne [098b/05] helāk olsa dirler ki:

Ya‘nī rūzigār Lebed üzerine helāk itdi. اتى ابد على لبد

ḥikāyet ‘Ād ḳavminde faḫṭ oldı, ḳızlık [098b/06] oldı, yağmūr yağmadı. Loḳmāni'bnü ‘Ād ulularıyıdı. Ka‘beye gönderdiler ki ḳavmi çün yağmur dileye. ‘Ād ḳavmi helāk oldı. Loḳmān'ı [098b/07] Ḥaḳ te‘ālā muḫayyer ḳıldı. Didi ki iki nesnenüñ birin iḫtiyār it, dilerseñ yidi kerkez yaşınca yaş yaşa. Dilerseñ yidi ḳara şığır yaşınca [098b/08] yaşa. Yidi kerkez yaşın iḫtiyār itdi. Kerkez yumurdadan çıḳduğı vaḳt alurdı, beslerdi. Tamām seksen yıl olıcaḳ ölürdi. Altı [098b/09] kerkez gitdi, yidinci kerkezüñ adın Lebed ḳodı. Ol meşeldi ki budur. Vaḳt ki ḳocaldı, uçamaz oldı.

Loḳmān dirdi ki: Ṭır yā Lebed! Vaḳtī ki [098b/10] Lebed helāk oldı, memleket isüz ḳaldı. Bu Lebed'i ‘Arab şi‘rinde çoḳ ẕikr ider. Nite ki Nābiġa dir:

şi‘r

[098b/11]

Yurdları ḫālī ve isüz oldı. Ehli gitdi. Helāk anuñ üzerine gelüp helāk itdi. [098b/12] Şol nesne ki Lebed'i helāk itdi.

el-ḫavāṣṣ Kerkez yüregin ḳurd derisine ḳoyup bile götüren, ḫalḳ içinde maḥbūb ola, heybetlü [098b/13] ola. Ḳanda varsa pādişāh ḳatında ḥāceti maḳbūl ola. Yırtıcı

cānavar aña ziyān itmeye. Oğlan ṭoğurup ʻavrat buñalsa, [098b/14] altına kerkez ḳanadından bir yilek ḳoyalar tizcek ṭoğura.

en-nesnās Bir dürlü maḫlūḳdur ādem ṣūretinde. Cevherī dir ki: Bir cinsdür. [098b/15] Bir ayağıla segirdür. Mesʻūdī [dir ki] ādem bigi cānavardur. Bir gözlü ṣūreti çıḳar söyler. Ādem furṣat bulıcaḳ öldürür. Ḳazvīnī dir ki [098b/16] bir dürlü ādemdür. Yarım tenlü ṣanki bir ādem nīmesidür. Yarım başı var. Bir gözi, bir eli var. Bir ayağı var. Bir ayağla ḳatı sıçrar, segirdür. [098b/17] Çīn deñizi adasında olur. Baʻż dir ki evvel ʻArab nesnās yirdi. ʻĀd, Ŝemūd ḳardaşı İrem bin Sām ṣoyındandur ʻaḳl-ı kāmil [098b/18] degül. Hind deñizi kenārında mīşede olurlar. ʻArabī söylerler, oğlanlarına ʻArab adın ḳorlar, şiʻr eydürler.

Ḥikāyet olınur ki bir tācir [098b/19] nesnās iḳlimine vardı. Gördi ki bir ayağıla segirdürler ,atdan ḳaçarlar, ağaca çıḳarlar. Birini işitdi ki bu şiʻri oḳur:

şiʻr

[099a/01] فَرَرْتُ مِنْ خَوْفِ الشُّرَاةِ شَدًّا إِذْ لَمْ أَجِدْ مِنَ الفِرَاقِ بُدًّا

Ḳaçdum dünle yüriyem. ḳorḫusından tiz. Çünki firāḳa çāre bulmadum. [099a/02]

قَدْ كُنْتُ قِدْمًا فِي زَمَانِي جَلْدًا Evvel ben de zamānumda ḳuvvetlüyidüm. Ebū Hureyre raḍyallahü ʻanh dir: Peyğāmberden ṣoñra Ādemīler gitdi, nesnāslar [099a/03] ḳaldı. Baʻż dir ki nesnās, Ye'cūc Me'cūcdur.

Ḥadīŝde dir ki: ʻĀd ḳavminden bir ṭāyife peyğāmberlerine ʻāṣī oldı. Tañrı teʻālā [099a/04] ṣūretlerin nesnāsa dönderdi.

İmām Aḥmed dir ki: Ḫalḳuñ ʻaḳlı zamānına göredür hem baʻż nesnāsdur, Ādemdür. Baʻż nesnās baʻż [099a/05] fikre ṭālibdür. Bilmez ki nās nedür.

en-naʻām Deve ḳuşıdur. Yumurdlar velīkin uçmaz. Baʻż dir ki deveyle ḳuşdan ṭoğar velī ṣaḥīḥ [099a/06] ḳavl degüldür. Otuz yumurda yumurdlar. Yumurda başıcaḳ bir biri yanına iz düşer. Birez birin başar birez birin. Nevbetile çıḳarur, [099a/07] otlamağa gider. Bir deve ḳuşınuñ daḫı yumurdasın bulur başar. Kendü yumurdasın unıdur. Anuñiçün ḥamāḳatla ṣıfatlarlar anı. [099a/08] Dirler ki yumurdasın üç baḫş ider. Bir baḫşın başar, birin kendü yumurda başarken ġıdā idünür. Bir baḫşı ağzın açar, gine ḳarşu [099a/09] ḳor. Tā ki ḳurdlana, yavrusı çıḳıcaḳ yiye.
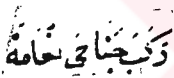
el-ḥadīŝ Kaʻbü'l-Aḥbār dir ki: Ādem peyğāmber ʻaleyhi's-selām cennetden

indükde Mīkāyil, buğday [099a/10] dānelerin getürdi. Didi ki bu senüñ rızkuñdur, ek didi. İdrīs peyġāmber 'aleyhi's-selām zamānına dek her bir dāne bir deve [099a/11] kuşu yumurdası bigidi. Vakt ki halk kāfir oldı. Tavuk yumurdasınca oldı. Gögercin yumurdasınca oldı, andan nohūd- [099a/12] ça oldı. 'Uzeyr zamānında nohūdçayıdı. 'Āṣīlerüñ 'iṣyānı sebebile günden güne eksilür deve kuşı çift olur. Dişisin [099a/13] döger, yumurda başdurur. Her iki ayakından bir ayağı sınsa, birile ṭayanur yürür. Deve kuşı bir ayağı sınsa çöker, kalkamaz aç olur. [099a/14] Nite ki şā'ir dir:

şi'r

Kaçan sınsa deve kuşınuñ [099a/15] ayağı, ṭākatı olmaz bir ayağı üstine kalkmağa hem göti üstüne sürtmege. Deve kuşınuñ kulağı işitmez velī kohu alıcıdur. Kulağına [099a/16] işidecek nesneyi kohuyıla bilür. Irakdan avçınuñ kohusın alur kaçar. Ḥamākatinden dir ki avcı ardından yitse başını kuma [099a/17] ṣokar görmesün diyü. Ṣuya çok ṣabr ider, yile karşu katı segirdür, kuru süñük, ṭaş, demüri yudar. Oğlan kulağında [099a/18] incü görse kapar. Od közin yudar, için yandurmaz, siñirür.

el-emsāl Bir kimse bir işde becid olsa

dirler. ركب جناحي نعامة
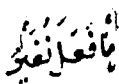
[099a/19] Ya'nī deve kuşı kanadlarına bindi. Dahı bir kimesne iki muḫālif söz söylese ki bir birine münāsibi yok dirler. جمع بين الأروى والنعام

[099b/01] Ya'nī imeyile deve kuşın cem' itdi. Zīrā ime ṭağlarda olur, deve kuşı yazıda olur. Biri birine yakın gelmez.

el-ḫavāṣṣ Ödi bir sā'atlık [099b/02] ağudur ki dahı tā ḫayr itmez.

en-na'ce Dişi koyundur. Ebū Hureyre raḍyallahü 'anh dir ki: Peyġāmber 'aleyhi's-selām bir sürü koyuna uğradı. Peyġāmber [099b/03] 'aleyhi's-selām didi ki: Bu koyundur. Tañrı bereket virsün buña hem kuzısına.

en-naġaz Bir dürlü kuşçuġazdur bülbül bigi.

el-ḥadīs Peyġāmber 'aleyhi' [099b/04] ṣ-ṣalavatu ve's-selām Ebū Ṭalḥa-i Enṣārī'nüñ oğlı Ebū 'Ümeyr emcekden kesilüp dururdı. Kuşçuġaz vardı, eline oynardı. Öldi, melūl [099b/05] oldı. Peyġāmber 'aleyhi's-selām ol oğlancuğa şefkat itdi. Ohşayu didi ki: ما فعل النغير

Ya'nī kuşçuġazı neyledüñ didi. Delālet [099b/06] ider ki Medīnenüñ avın avlamak ḥarām degüldür. Hem kuşçuġaz oġlancuklar çün kafesde tutmak varmış eger yimin şuyın eksük [099b/07] eylemese. Zīrā ḥadīsde geldi ki kıyāmetde bir serçe bir kişiye yapışa, Ḥak te'ālā ḥażretine gele, diye ki: Yā Rabbi! Bu kişi beni ḥabs itdi, [099b/08] rızkumdan men' itdi diye.

en-na're Egricedür ki atı şokar, incidür. Atıla eşegi şokar ancak.

şi'r

ترى النعرات الخضر حول لبانه

[099b/09] أحاد ومثنى أضعفتها صواهله

Görürsin yaşıl egriceleri süd çevresinde bir bir iki ki anları ża'īf eylemiş südüñ şofında [099b/10] kalanı.

en-na'm Deveye, koyuna, şıġıra dirler. Fāyidesi çokdur. İssine muṭī' olur. Zaḥmete şabr ider ādeme gerek olduġıçün. [099b/11] Ḥak te'ālā, aña yırtıcı dırnaġı azusı bigi dırnak azu virmedi. Tā ki ādeme żarar itmeye.

fāyide Ḥak te'ālā menfa'atiçün yaratdı [099b/12] en'āmı. Kāfirler ol menfa'ati anda mu'aṭṭal kılurlar. Bir bu ki bir arvana on kez butlasa kulaġını üzerine delerlerdi bıçaġıla. [099b/13] Şalıvirürlerdi, bī-kār yürürdi. Otlar, şu içer, ayruk hīç menfa'at tutmazlardı. Baḥīre diyü ad korlardı. Bir daḥı arvana [099b/14] on iki dişi köşek getürse, anı da şalıvirürlerdi. Hīç maşlaḥatda isti'māl itmezlerdi. Adına sāyibe dirlerdi. Bir daḥı [099b/15] koyun üç kerre kuzulasa ya biş kez kuzılasa eger irkek olsa, bunları onda boġazlarlardı, kurbān iderlerdi. Dişi olsa [099b/16] diri korlardı, aşlā boġazlamazlardı. Etin yimezlerdi. Eger ikiz olup biri irkek biri dişi olsa ikisin de āzād korlardı. Hīç [099b/17] intifā' itmezlerdi. Aña vaşīle derlerdi. Daḥı irkek deve on yıl arvana başsa ya oġılanuñ oġlı butlasa ayruk binmezlerdi. [099b/18] Aña ḥāmī diyü ad virürlerdi. Ḥak te'ālā bu 'ādeti bāṭıl kıldı. Didi ki:

ما جعل الله من بحيرة ولا سائبة ولا وصيلة ولا حام

[099b/19] Ya'nī Ḥak te'ālā şerī'atda baḥīre itmedi, sāyibe itmedi. Cemī'i kāfir 'ādetidür, siz anı itmeñ didi.

en-naġaf Naġaf bir kurddur. [100a/01] Devenüñ, koyunuñ burnında olur. Ebū 'Ubeydī dir ki: Çekirdek içinde olan aġça kurda daḥı naġaf dirler. Uzunca kurddur. Kara

[100a/02] olur, yaşıl olur, boz olur.

el-ḥadīs̱ Ḥaḳ te'ālā Ye'cūc Me'cūc viribiye yir yüzin ṭutalar. Ḥaḳ te'ālā anlara naġaf musallaṭ eyleye. [100a/03] Burunlarından gire, eñekleri altından çıḳa. Cemī'i ḳırıla. Ṣabāḥ ehl-i dünyā ṭuralar. Göreler ki Ye'cūc Me'cūc bi'l-külliyye helāk olmış.

en-nemr [100a/04] Ḳaplandur. Gażabı arslandan ġālibdür. Gāh olur ġażabdan kendüyi helāk ider.

şi'r

قَوْمٌ إِذَا لَبِسُوا الْحَدِيدَ تَنَمَّرُوا حَلَقًا

[100a/05] وَقِدًا

Anlara bir ḳavmdür ki ḳaçan demür giyseler ḳaplana dönerler, ḫalḳdaki düşmene heybet gösderürler. Hem ḳāmetde iki nev'dür. Bir nev'i [100a/06] gevdesi büyük, ḳuyruġı ḳısa olur. Bir nev'i gevdesi kiçi, ḳuyruġı uzundur. İkisi de cür'etlü sıçrayıcıdur, hiç nesneden ḳorḫmaz. Kendü nefsin [100a/07] begenür, mütekebbirdür. Ḳarnı ṭoyıcaḳ üç gün uyur. Ḳoḫusı ḫūb olur. Ḫasta olsa sıçan yir ṣaġ olur.

Cāḥiẓ dir ki: Ḳaplan [100a/08] süciyi sever. Yüridügi yirde ḳosalar, gelür içer. Sarḫōş olur yatur da ṭutarlar ya ururlar. Dirler ki ḳaplan enügin ṭoġurıcaḳ [100a/09] bir yılan boynına ṭolanup bile ṭoġar. Anı dāyim ṣoḳar, velī ölmez. Ḳuvvetde arslandan bir mertebe aşaġadur. Velī yürekde, cür'etde [100a/10] arslandan artuḳdur. Gāh olur ki ḳırḳ arşūn yir sıçrar. Kendü şikār itmese ayruġuñ şikārın yimez. Kendüyi murdār leş yimekden temīz [100a/11] ṭutar, saḳınur.

el-ḥadīs̱ Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: Firişte yoldaş olmaz şol ḳāribāna ki anda ḳaplan ola. Zīrā ki mütekebbirdür. Anı isti'māl [100a/12] idende cabbār ve mütekebbir olur.

el-emsāl أَلْبَسُ جِلْدَ النَّمِرِ

Ya'nī ḳaplan derisin ki dirler bir işde becid ol diseler daḫı bir kişi bir kişiye düşmen [100a/13] olsa أَلْبَسَ فُلَانٌ لِفُلَانٍ جِلْدَ النَّمِرِ

Ya'nī fulān kişi fulāniçün ḳaplan derisin geydürdi.

el-ḫavāṣṣ Başını bir yirde gömseler sıçanlar [100a/14] cem' ola. Anda ödün göze çekse nūrın artururır, şu inmegi men' ider. İçi yağın eridüp eski yaraya vursalar bitüre. Biş

dirhem [100a/15] etin yiyene yılan ağusı kār itmeye. Zekerin bişürüp şōrvāsın içse sidük ṭutulmasın def' ide, ḳavuḳdağı zaḥmeti def' ide. [100a/16] Derisin üstine örtse bevāsīri def' ider. Derisin bilesine götüren ḫalḳ gözine heybetlü ola.

en-nemş Eli ayağı ḳısa, ḳuyruğı uzun [100a/17] cānavardur. Yılan, sıçan yir. Māl gelincügi dirler. Ba'ż ḳavm as dirler ki Mıṣır'da bir cānavardur nemş dirler. Yılan üstine [100a/18] atılsa ḳışḳırur, yılanuñ yüzine tükrük saçılur, yılan pāre pāre olur.

en-neml Ḳarıncadur.

şi'r

اقنع بما يبقى بلا بلغة فليس ينسى ربك

[100a/19] النملة Ḳāni' ol elüñde ḳalana seni yoluña irişdürmezse de zīrā Taññı ḳarınca[yı] unutmaz, rızḳın virür. [100b/01]

Eger dünyā saña yüz ṭutsa sen de ṭuru gel. Eger yüz döndürürse git de sen de uyı, muḳayyed olma. Ḳarınca cimā' [100b/02] itmez. Belki toḫmın çuḳura bıraḳur, büyür, yumurda olur. Bir nesne bulsa ṭa'āmdan birisi ḳalanına ḫaber ider, ṭaşurlar re'īsi ḥükmiyile. Buğdayı, [100b/03] arpayı iki pāre eyler bitmesün diyü. Kişnīzi dört pāre eyler. Zīrā iki pāre eyleyicekde biter. Eger ẕaḫīresine ṣu degse çıḳarur, serer. [100b/04] Velī ay aydınıñda serer ādem görmesün diyü. Ba'ż ḳavm dir ki ġıdāsı yimekle degüldür. Belki dāne keser, ḳoḫular. Gıdāsı hemān ḳoḫudur. [100b/05] Ḳanadı bitse helāk olur. Ḳuşlar havāda ṭutar, yir.

şi'r

وإذا استوت للنمل أجنحة حتى يطير فقد دنا عطبه

Ḳaçan ḳarınca- [100b/06] nuñ ḳanadı bitse tā ki uça. Helāki yaḳın olur. Taḥḳīḳ ḳarınca yuvasın ayağıla ḳazar. Dürlü dürlü ṣapma eyler aşığulu yuḳarulu. [100b/07] Tā ki ṣu girmeye.

Ḥātim-i Ṭay oğlı 'Adiyy, etmek ovardı, ḳarıncaya dökerdi ḳonşılarımuzdur diyü. Feth-i Zāhid daḫı her gün etmek ovardı, [100b/08] dökerdi ḳarıncaya. 'Āşūrā güni olsa yimezdi ḳarınca.

Hīç ḥayvān iki gövdesince nesne götürmez ḳarıncadan özge. Ḳarınca on kendüce [100b/09] nesne götürür. Vaḳt olur ḥattā ki zaḥmet çeker. Ḫurmā çekirdegin alur gider. Ḥāl bu ki kendüye fāyidesi yoḳdur, yimez de.

el-ḥadīs Bir peyġāmber [100b/10] bir aġaç dibine ḳondı. Bir ḳarınca ısırdı. Buyurdı ki ḳarıncanuñ yuvasın yaḳdılar, oda yaḳdılar. Ḥaḳ te'ālā vaḥy itdi. Didi ki neçün birin [100b/11] öldürmedüñ? Ancaḳ bir rivāyetde dir ki: Mūsā peyġāmber 'aleyhi's-selām Ḥaḳ te'ālāya didi ki: Yā Rabbi! Şehr ḫalḳını bi'l-külliyye helāk idersin. Içinde [100b/12] bunca ṣāliḥler bile helāk olur. Ḥaḳ te'ālā issi ġālib itdi. Mūsā peyġāmber 'aleyhi's-selām bir aġaç dibine vardı. Gölgesinde uyudı. Bir ḳarınca [100b/13] ısırdı. Elile sürdi, ḳalanın bile helāk itdi, yuvasın yandurdı. Ḥaḳ te'ālā göstere ki 'ibret-i ḥikmeti didi ki: 'Āṣīlere 'aẕāb cezā olur. [100b/14] Ṣāliḥlerüñ derecesi ziyāde olur 'aẕābıla helāk olduġıçün. Ma'lūm oldı ki ḳarınca öldürmek varımış. Ḳaçan incidse [100b/15] ādem şerefile ḳatli ḥelāl olur. Nice sebebile ḳarınca daḫı yigrekdür ki ḳatli ḥelāldür.

el-ḥadīs Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: Ḥaḳ te'ālā daḫı [100b/16] feriştehler cemī'i yirler, gökler ehli, ḥattā ḳarınca daḫı ṣalavāt virür, raḥmet dilerler şol kimesneye ki ḫayrlu yol ögrede.

Rivāyet [100b/17] olunur ki: Süleymān'a söyleyen ḳarınca bir dāne nebḳ getürdi. Nebḳ, sidr aġacı yimişidür. Armaġan[ı] Süleymān peyġāmberüñ öñinde ḳodı. Bu şi'ri [100b/18] didi ki:

şi'r

أَلَمْ تَرَ مَنْ يَهْدِي إِلَى اللهِ مَالَهُ ‌ وَإِنْ كَانَ عَنْهُ ذَا غِنًى فَهُوَ قَابِلُهُ

Görmez misin ol kişi ki mālın Taññya hediyye [100b/19] virür ya'nī ṣadaḳa virür. Egerçi Taññ ġanīdür, māldan velī ḳabūl ider. وَلَوْ كَانَ يَهْدِي لِلْجَلِيلِ بِقَدْرِهِ ‌ لَأَقْصَرَ عَنْهُ الْبَحْرُ

[101a/01] حَتَّى سَاحِلُهُ

Eger ölüye kendü mertebesince de hediyye itseler ḳāṣır olaydı. Taññya hediyye deñizde hem kenārlarında.

[101a/02] نُهْدِي إِلَى مَنْ نُحِبُّهُ ‌ فَيَرْضَى بِهِ عَنَّا وَيَشْكُرُ فَاعِلُهُ

Līkin biz hediyye iltürüz sevdügümüz kişiye anuñla bizden rāżī olurlar, hediyye [101a/03] adın ḳabūl iderler.

Degüldür ol ḳabūl idüp rāżī olduġı. Illā keremlü [101a/04] ẕātından daḫı iḥsānından dandur. Ya'nī eger keremle ḳabūl itmese aña lāyıḳ bizüm milkümüz olmaz. Süleymān bu sözi ki

işitdi du'â itdi, didi: [101a/05] Tañrı size bereket virsün. Bu du'â sebebile anlardan çoḳ maḫlūḳ olmadı.

şi'r

[101a/06]

Süleymān'a leşker 'arż olunduğı gün bir çekük getürdi. Bir çekürge ayağın ki ağzında ṭutar

[101a/07] إن الهدايا على مقدار مهديها

ḫōş āvāz virdi, faṣīḥ sözile söyledi. 'Ozrlendi. Didi ki hediyyeler getürenler mıḳdārı mıḳdārınca olur. [101a/08]

şi'r

Ḳarınca ma'ẕūr olur getürdügin hediyye itmekde. Ḳul ma'ẕūrdur [101a/09] mālik olduğın virmekde. ولو أطاق لأهدى الفرقدين معا والشمس والبحر والسما

Eger güç yitse قرقدين vireydi bilesine [101a/10] daḫı şemsi deñizleri balığı bile vireydi.

Tāce'd-dīn-i Yemenī bir ulu 'ālimüñ evine vardı. Gördi ki ḳarınca çoḳ ṣordı ki ḳarınca neden çoḳ oldı [101a/11] bu evde? Ol 'ālim didi ki: Neml, şu'arā ardınca gelür didi, īhām söyledi. Tāce'd-dīn-i Yemenī bu ma'nāyı naẓm itdi, didi ki:

şi'r

[101a/12] منزل المولى لأديب به نال تجمع في أرجائه زمرا

Ḥāl nedür ki görürem 'ilm ü edeb issi mevlānuñ evinde buluñ bilüñ cem' olmış. [101a/13] فقال لا تعجبن من نمل منزلنا فالنمل من شأنها أن يتبع الشعرا

Didi ki 'acebleme o yerüñ ḳarıncasından zīrā nemlüñ şānıdur ki şu'arā [101a/14] ardınca gele. Ya'nī Neml sūresin Şu'arā sūresin ardınca gelür ḳanda varsalar.

fāyide İmām Rāzī dir ki: Ḳarınca deresi, Şām'da bir deredür [101a/15] ki anda

ḳarınca çoḳ olur. Süleymān peyġāmber vaḳtī ki leşkerile ʿaẓametle ol dereden geçerdi. Ḳarıncaların reʾisi ḳarıncalara didi ki: [101a/16] Varuñ, yuvañuza girüñ. Tā ki Süleymān daḫı leşker sizi başup helāk itmeye. Süleymān ʿaleyhi's-selām işitdi, bu ḳarıncayı getürdi. Didi ki benden [101a/17] ẓulm mı siz dek ḫalḳuña buyurduñ, inüñüze girüñ didüñ. Ḳarınca didi ki yoḳ, ḳorḫdum ki senüñ cemālüñ, zīnetüñ, ʿaẓametüñ, niʿmetüñ göreler, [101a/18] aña müteʿalliḳ olalar, Taññı ṭāʿatından ḳalalar. Yaḫūd sendeki ulu niʿmetüñüzi göreler, Taññı kendülere virdügi niʿmeti azurġanalar, ḫōd [101a/19] baḳalar, niʿmete kāfir olalar diyü ḳorḫdum. Anuñiçün evüñüze girüñ didüm. Saña nice ẓālim direm! Sen peyġāmbersin. Anuñiçün didüm ki: [101b/01] Bilmedin sizi basalar, varuñ evüñüze girüñ didüm. Zīrā bilicek basmazduñuz.

nükte Ḳatāde ki müfessirlerüñ ulusıdur, Kūfeye geldi. Ḫalāyıḳ ḳatına [101b/02] cemʿ oldı. Didiler ki Ḳatāde'ye her neden gerekse ṣoruñ, cevāb virür. Ebū Ḥanīfe henūz oġlandı. Ol meclisde ḥāżır oldı. Bir kişi [101b/03] ṣordı ki: Süleymān'a söyleyen ḳarınca irkek midi yoḫsa dişi midi? Ḳatāde cevāb virmedi. Ebū Ḥanīfe didi ki: Dişidür. Didiler ki [101b/04] neden bildüñ? Didi ki: Zīrā Ḳur'ān'da قَالَتْ نَمْلَةٌ didi, eger irkek misse قَالَ نَمْلٌ dirdi nite ki dirler.

fāyide Nemle başçuġazlardur ki [101b/05] ādemüñ yanında çıḳar. ʿAvratlar aña efsūn oḳur. Ḳaçan bir ḳaç kelime ki içinde ziyānlu söz yoḳ, Peyġāmber ʿaleyhi's-selām destūr virdi ki oḳıyalar. Efsūn [101b/06] budur.

تَعْرُوسٌ تَحْتَفِلُ وَتَخْتَضِبُ وَتَكْتَحِلُ وَكُلُّ شَيْءٍ تَفْتَعِلُ غَيْرَ أَنْ لَا تَعْصِي الرَّجُلَ

Cilvelenür hem ḳınalanur hem sürmelenür her ne dilerse [101b/07] işler. Od erine ʿāṣī olmaz.

el-emsāl أَحْرَصُ مِنْ نَمْلَةٍ

Yaʿnī ḳarıncadan ḥarīṣdür. وَأَكْثَرُ مِنَ النَّمْلِ

Yaʿnī ḳarıncadan çoḳ. وَأَقْوَى مِنَ النَّمْلِ

[101b/08] Yaʿnī ḳarıncadan ḳuvvetlüdür. Bir pādişāha bir kişi duʿā itdi, didi ki: Ḥaḳ teʿālā, ḳuvvetüñi ḳarınca ḳuvveti bigi eylesün. Pādişāh ḳaḳıdı. [101b/09] Ol kişi didi ki: Hīç cānavar kendüden büyük nesne götürmez, illā ḳarınca götürür.

Ḥaḳ teʿālā, ḳavm-i Cürhümi Ḥuneyn ġazāsında ḳarıncayıla [101b/10] helāk itdi. Zīrā ki Peyġāmber ʿaleyhi's-selām didi ki: Ḥuneyn'de henūz ceng iderken gördüm ki gökden bir ḳara nesne indi kāfirlerle bizüm [101b/11] ortamuza. Gördüm ki ḳara

ḳarıncadur. Dere ṭop olmış. Bildüm ki firişteler, hemān sā'at kāfir leşkeri ṣındı.

el-ḫavāṣṣ Ḳarınca [101b/12] yumurdasın dögseler, ḳıl yirine dürtseler ḳıl bitmeye. Ḳaçan yumurdasın bir ḳavmüñ arasına saçsalar bir birinden ayrıla, yigrene. Bir dirhem [101b/13] içen kişinüñ bilinden aşağası kendüye gelmeye, meflūc ola. Ḳarınca delügin ṣığır tāzegile berkitseler, açmaya, ḳaça gide. Kükürdi dögüp [101b/14] delügine ḳoysalar, ayruḳ çıḳmaya. Ḥāyıż 'avratuñ bezinden bir pāre ḳanḳı nesnenüñ çevresine ḳosalar ḳarınca gelmeye.

en-nevāḥ Bir ḳuşdur [101b/15] ḳumrı bigi. Velī mizācı ḳumrı mizācından ḥardur. Ġāyet ḫulḳludur. Ḫulḳıla cemī'i ḳuşlara beglik ider. Ṣavtı ġāyet tizdür, bülenddür hem [101b/16] laṭīfdür. Cemī'i ḳuşlar bunuñ āvāzına ta'aşşuḳ iderler. Kendü öter, āvāzı ḫoş gelür de iner, semā' urur.

en-nās İnsānuñ cem'idür. [101b/17] Insān, ādemdür. Mu'āviye Ṣa'ṣa'ati'bnü Ṣavcān'a didi ki: Baña ḫalḳı vaṣf idivir. Ṣa'ṣa'a didi ki: Ādemīler dürlü ecnāsdur. [101b/18] Bir ṭāyife 'ibādet ehlidür. Bir ṭāyife tācirlerdür. Bir ṭāyife 'ulemā-i ḫuṭabādur. Bir ṭāyife ehl-i ḳuvvet, ehl-i cünddür; bahādurlardur. [101b/19] Bir ṭāyife daḫı cemī'i arasında ser-gerdāndur, ṣoyı bülenddür. Narḫı ḳız eyler, yolı ṭaraldur. Hemān ayruḳ ādemīlıḳ mertebesinde degüldür. [102a/01]

en-nūn Balıḳdur. Ẕü'n-nūn, Yūnus peyġāmberüñ laḳabıdur ki balıḳ yuddı. Balıġuñ ḳarnı içinde ḳarañulıḳlarda çağırdı ki: لا إله إلا أنت سبحانك

[102a/02] إني كنت من الظالمين

Ya'nī senden artuḳ 'ibādet idecek Tañrı yoḳdur. Sen münezzehsin miṡlüñ olmaḳdan. Taḥḳīḳ ben ẓālimlerden oldum, baña [102a/03] 'afv it, yarlıġa. Dirler ki: Yūnus peyġāmber 'aleyhi's-selām balıḳ ḳarnındayıdı. Sā'at eglendi. Ḳuşluḳ vaḳtiyidi. Balıḳ yuddı. Gün ḳızaru [102a/04] ṭururken balıḳ isnedi ağzından. Yūnus peyġāmber 'aleyhi's-selām güneş nūrın gördi. Didi ki: لا إله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين

[102a/05] Ḥaḳ te'ālā buyurdı balıġa Yūnus[ı] ṭaşra bıraḳdı. Ba'ż dir ki üç gün balıḳ ḳarnında yatdı. Ba'ż dir ki yidi gün, ba'ż dir ki on [102a/06] dört gün. Süheylī dir ki ḳırḳ gün yatdı, soñra لا إله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين

didi du'ā itdi. Ḥaḳ te'ālā du'āsın ḳabūl [102a/07] itdi. Balıġa buyurdı. Cemī'i deñizleri gördi. Mūṣıl'da Naṣībīn şehrine bıraḳdı bir yire ki hiç ağaç ya gölge olacaḳ ġayrı nesne yoġudı. [102a/08] Gövdesi çaġa yavrıya dönüp dururdı. Velī endāmında hiç nesne eksilmediydi. Eger siñek ḳonsa ayağı etine batardı. Ḥaḳ te'ālā [102a/09] üzerine ḳabaḳ

aġacı bitürdi. Tā ki siñek ḳaça, yavrusına gelmeye hem gölge ola. İme keçisi bir ṣabāḥ bir aḫşām gelürdi. Yūnus ʿaleyhi's-selām südin [102a/10] ṣaġardı, içerdi. Baʿż dir ki ḳabaḳ aġacında dürlü dürlü ṭaʿām ki dileye, bulurdı yirde. Tā ki derisi bitdi, teni berkidi. Zīrā [102a/11] derisi giden tene ḳabaḳ ḳuyruġından fāyidelü nesne yoḳdur. Andan Ḥaḳ teʿālā aġaç ḳurdına buyurdı. Ḳabaḳ aġacınuñ kökin kesdi, ḳurudı. [102a/12] Yūnus, uyurdı. Gün ḥarāreti eṣer ḳıldı. Uyandı, gölge bulmadı, ʿāciz oldı. Ḥaḳ teʿālāya şikāyet itdi, tażarruʿ itdi. [102a/13] Ḥaḳ teʿālā didi ki: Yā Yūnus! Bir ḳabaḳ aġacı ḳuruduġına şikāyet idersin yüz biñ belki daḫı ziyāde ḳavmçün zārī itmezsin ki [102a/14] duʿā itdük helāk it diyü. Tevbe itdiler, tevbelerin ḳabūl itmedüm.

Rivāyet ider Ebū Vaḳḳāṣ ki duʿāsı müstecābıdı. İşitdüm [102a/15] Peyġāmber ḥażretini ki dir ki: Ben bir duʿā bilürem ki hīç bir müsülmān ol duʿāyı itmeye, illā duʿāsı müstecāb ola, ġuṣṣası gide. Ḳardaşum [102a/16] Yūnus peyġāmber ʿaleyhi's-selām duʿāsıdur ki ol ki didi Yūnus Peyġāmber ʿaleyhi's-selām üç ḳarañuluḳ yirde ḳarañuluġı [102a/17] içinde duʿā itdi. Bir gice ḳarañuluġı, bir balıḳ ḳarnı ḳarañuluġı.

Ṣāḥib-i Ṣaḥāḥ rūzigārdan şikāyet idüp dir bu maʿnāya işāret ḳılur: [102a/18]

şiʿr

Āgāh ol ki ben balıḳ ḳarnındaġı Yūnus'a beñzerem. Nīsābūr'da [102a/19] bulut gölgesinde

فبيتي والفؤاد ويوم دجن ظلام في ظلام في ظلام

evüm daḫı göñlüm daḫı bulutlu gün bir ḳarañuluḳdur. [102b/01] Ḳarañuluk içinde ki ol da bir ḳarañuluk içindedür.

وليس بهياب اذا شد رحله

bābü'l-vāv

el-vāḳ Yund ḳuşıdur.

şiʿr

[102b/02] يقول عداني اليوم واق وحاتم

Ḳorḫu degüldür ḳaçan izin, yüñin berkitse sefere çıḳsa, di ki: Bu gün baña yund ḳuşı ya ġarġa uġradı [102b/03] diyüp döne dönmez.

Lakin varur. Ḳaṣd itdügine iḳdām idüp [102b/04] ḳaçan dönse, ol cihetden ḳuşı şūm ṭutar kişi. Ya'nī 'Arabuñ 'ādetidür ki ṣabāḥ ḳarġa görse ya yūnd ḳuşı görse yola çıḳduḳda [102b/05] döner, bu medḥ itdügi kişi şā'irüñ, dönmez, hīç nesneden ḳorḫmaz.

el-vaḥş Yābān cānavarıdur. Ḳaysi'bnü 'İnād dir ki: Yābān cānavarları [102b/06] 'āşūrā güni ōruç ṭutar. Fetḥ-i Zāhid dir ki: Her gün ḳarıncaya etmek ovardum, yirdi. 'Āşūrā güni yimezdi.

el-veda' Bir cānavardur. Deñizde [102b/07] olıcaḳ deñiz ṭaşra bıraġur. Ḳabın aḳ ġalṭān incü bigi boncuḳ idinürler. Ḳıymetlü olur, 'avratlar ṭaḳınur.

şi'r

[102b/08] سوطي لألعبها وربتها أريد

Bıraḳmazın ḳamçum veda' boncuḳları ḳatında. Anuñla oynamaġıçün belki issi dilerem.

şi'r

[102b/09] بلا فهم لما حفظوا فمثل الجمال عليها حمل الودع

Rivāyet idenler ki fehm itmedin ezberledüklerin şōl deveye beñzer ki veda' yüklenür, [102b/10] لا الودع ينفعه حمل الجمال له ولا الجمال بحمل الودع تنتفع

ne veda'a fāyide ider deve götürdügi anı ne ḫōd deve veda' getürmekden [102b/11] fāyidelenür.

el-vürd Arslandur. Al ata daḫı dirler. Mevżū' ḥadīşlerinde dir ki Rivāyet iderler Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: Mi'rāca [102b/12] gitdügimde bir ṭamla derīde ṭamdı. Andan ḳızıl gül bitdi. Her kim benüm ḳoḫum ḳoḫulamaḳ dilerse gül ḳoḫulasun.

el-vereşān İrkek ḳumrıdur. [102b/13] Ba'ż dir ki ögeyikle gögercinden ṭoġar. Āvāzda bu ikisi āvāzına beñzer. Yavrusına şefḳatlü olur. Eger yavrusın ṭutsalar, [102b/14] görse, kendüzin öldürür. Düşde ta'bīri ġarīb kişidür. Dürlü dürlü ḫaberler virür. Zīrā Nūḥ peyġāmbere şu eksilmege başladuġın [102b/15] bu ḫaber virdi.

el-meşel بعلة الورشان يأكل رطب المشان

Ya'nī vereşān bahāne sebebile yirsin mişān ḫurmāsın. Bir dürlü ḫurmādur. [102b/16] Bu meşelüñ aṣlı oldur ki bir kişi, bir ḳula ḫurmā bekletdi. 'İtāb itdiler ki ḫurmā neçün gitdi. Didi ki: أكله الورشان

Ya'nī vereşān yidi. [102b/17]

el-ḫavāṣṣ Her kim dāyim yumurdasın yise ḳuvvet-i cimā'ı ziyāde ide, 'āşıḳ ola.

el-verḳād Şol gögercindür ki rengi yaşıl bigi reng [102b/18] ola. Ebū 'Alī'bnü Sīnā, rūḥı aña teşbīh ider bu şi'rinde:

şi'r

[102b/19] Indi saña ġāyet yüce yirden bir yaşıl gögercin ki 'izzet ve ḥicāb issidür.

محجوبة عن كل مقلة عارف وهي التي سفرت

[103a/01] ولم تتبرقع Perdelenmişdür her 'ārifüñ gözinden oldur ki sefer ḳıldı, yaşamaḳ ṭutunmadı. وصلت على كره إليك وربما كرهت

[103a/02]

Saña viṣāl itdi, ulaşdı gücile. Vaḳt ola ki senden ayrılmaġı sevmeye, firāḳuña acıya.

el-verek [103a/03] Bir cānavardur kelere beñzer. Velī kelerden büyükdür. Gelür, öldürür, yimez. Kendü ev idinmez, gelür delüginden çıḳarur. Ẓulmıla kendü alur. Yılan da çıḳarur. Gāh [103a/04] olur ki yılanı öldürür, yudar. Ḳarnında büyük yılan bulınur. Anuñiçün bir kimesne[yi] ẓālim diyü mübālaġa itseler أظلم من ورك dirler.

Ya'nī [103a/05] verekden ẓālimdür dirler.

el-ḫavāṣṣ Eti yaġı 'avratları semirdür. Etin yaraya vursa demreni, dikeni çıḳarur. Derisin yaḳup külini zeyt[le] ḳarışdurup [103a/06] uyuşmuş hissi gitmiş endāma dürtse, fāyide ide. Derḥāl tersin çıġıda ṣısa, dürtse, fāyide ide.

el-vezeġa Küçücek alaca [103a/07] kelerdür ki ḳırlarda olur.

el-ḥadīs Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: Her kişi ki vezeġayı bir ḍarbda öldürse aña yüz ḥasene olur. İki kez [103a/08] vurmaḳda öldürse yitmiş ḥasene olur. Eger üçde öldürse andan eksük olur.

‘Āyişe dir ki: Vaḳtī ki Beytü'l-muḳaddesi [103a/09] oda yaḳdılar. Vezeġa geldi, od ururdı. İbni Māce dir ki: ‘Āyişe'nüñ evinde bir süñü varıdı. Didiler ki bu süñüyi nidersin? [103a/10] Didi ki vezeġa öldürürem. Peyġāmber ‘aleyhi's-selām vaḳtī ki İbrahīm peyġāmberi ‘aleyhi's-selām oda atdılar. Yirde ne ḳadar cānavar varısa odı cehd [103a/11] idüp süyündürürdi. Vezeġa urup yandururdı. ‘Āyişe dir ki: Peyġāmber ‘aleyhi's-selām buyurur ki her ki bir vezeġa öldürse yidi günāhı [103a/12] maḥv ola.

İbni ‘Abbās dir ki: Peyġāmber ‘aleyhi's-selām didi ki kim ki bir vezeġa öldürse bir şeyṭān öldürmiş bigi ola.

‘Abdu'r-raḥmani'bnü ‘Afv [103a/13] rivāyet ider ki: Her kimüñ ki oġlı ṭoġsa Peyġāmbere getürürlerdi, du‘ā iderdi. Mervāni'bnü'l-ḥakem ṭoġıcaḳ getürdiler. Peyġāmber ‘aleyhi's-selām didi ki: [103a/14] 'Vezaġi'bnü'l-vezaġ' daḫı 'melūnü'bnü mel‘ūn'dur didi. Ḥükm-i Kitāb-ı Ḳaş'da rivāyet itdi Yaḥyā bin Ya‘mūr dir ki: Yüz vezaġ öldürmek [103a/15] yigdür benüm ḳatumda yüz ḳul āzād eylemekden.

Aṣḥāb-ı Āṣār'da dir kim: Vezaġ ṣaġır oldı, hem baraṣ oldı oda gelüp ürdügiçün.

Za‘ferān [103a/16] olan eve girmez. Vezaġ aġzından cimā‘ ider, aġzından yumurdlar.

el-vaż‘ Yund ḳuşudur. Ḥadīṣde geldi ki ‘arş İsrāfīlüñ omuzı üs- [103a/17] tindedür, tevāżu‘ ider. Ḥaḳ te‘ālāya şol ḳadar heybetinden yund ḳuşı bigi olur.

el-vaṭvāṭ Yarasadur. İbnü ‘Asākir dir ki: [103a/18] Bir kişi İbnü ‘Abbās'a biti gönderdi. Su'āl itdi ki didi ki: Nedür ol ki eti yoḳ, ḳanı yoḳ söyler. Daḫı nedür ol ki eti yoḳ, ḳanı yoḳ [103a/19] yürür, segirdür. Daḫı nedür ol ki eti yoḳ, ḳanı yoḳ nefes virür. Daḫı nedür ol ki iki nesnedür, et yoḳ, ḳanı yoḳ. Ḫiṭāb itdiler anda [103b/01] cevāb virdi. Daḫı nedür ol resūl, ādem cinnī degül, firişte degül, daḫı ne nefesdür ol ki öldi, ayruḳ nefesile gine dirildi. [103b/02] Daḫı Mūsā'yı anası deñize bıraḳmadın ḳaç gün emzürdi daḫı ne gün deñize bıraḳdı daḫı ḳankı deñize bıraḳdı daḫı Ādem peyġāmberüñ boyınuñ [103b/03] uzunı ne ḳadardı daḫı niçe yaşadı, vaṣī kim oldı? Ādem'e daḫı ne ḳuşdur ol ki yumurdlamaz, yavrular. İbni ‘Abbās didi ki: Evvel ki [103b/04] ṣorduġuñ oddur ki

هَلْ مِنْ مَزِيدٍ diyecekdür.

Ya‘nī daḫı ziyāde var mı ikinci Mūsā'nuñ ‘aṣāsıdur. Üçünci ṣabāḥ vaḳtidür; dördünci [103b/05] yir gökdür ki أَتَيْنَا طَائِعِينَ

didi. Ya‘nī geldük muṭī‘ oluben. Bişincisi ol ḳarġadur ki Ḥaḳ te‘ālā gönderdi anı Hābīl Ḳābīl[i] öl- [103b/06] düricek. Altıncı Süleymān ḳarıncasıdır; yidincisi baḳara-i Benī

İsrā'īldür dahı Mūsā'yı anası deñize bırakmadın üç ay emzürdi, Cum'a gün [103b/07] Ḳulzüm deñizine bıraḳdı. Ādem'üñ boyı altmış arışdı, toḳuz yüz ḳırḳ yaşadı. Vaṣīsi Şīt peyġāmberidi. Ol ḳuş ki yumurdlamaz, [103b/08] yavrular, yarasadur.

el-va'l İme tekesidür.

Ḥikāyet olınur ki Ümmeyti'bnü Ebī'ṣ-ṣalat ki şā'iridi, meşhūrdur. Vaḳtī vefāt itdi. Evvel ki [103b/09] melekü'l-mevti gördi, uğundı. Düşdi, gine ayıldı. Başın ḳaldurdı. Ḳapuya baḳdı, didi ki: لبيكما لبيكما هاأناذا لديكما لا عشيرتي

[103b/10] تحميني ولا مالي يفديني لبيك

Size getürüñ ol ḳatıñuzdağın ne ḳavmüm beni sizden ḳorur ne ḫōd mālum beni ḳurtarur andan. Gine uğundı, [103b/11] gine ayıldı. Başın ḳaldurdı. Didi ki

egerçi çoḳ rūzi- [103b/12] gārda irişdise, işinüñ āhir zevālidür.

Nolaydı ben baña bu ḥāl [103b/13] ẓāhir olmadın ṭağlar başında ime tekelerin güdermişüm. Fāriġa dirlerdi. Ümeyye'nüñ ḳız ḳardaşı vardı. Ṣāḥib-cemāl, pāk-dāmenidi. [103b/14] 'Aḳl issidi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām Ṭā'if'i fetḥ itdüginden soñra geldi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: Ḳardaşuñ şi'rinden hīç nesne bilür misin? Fāriġa [103b/15] didi ki: Belī, bilürem, bu şi'ri oḳudı:

şi'r

Giceledi ġuṣṣalarum bu ḥālde [103b/16] gelecek gelürdi. Dāyimā ben gözümi ağlamaḳdan men' iderdüm. Göz yaşı gözden ilerü geçerdi.

ما رغبة النفس في الحياة وان تحيا قليلا

[103b/17] يوشك من فر من منيته في بعض غراته

Ne raġbet ider nefsüñ dirilige ki eger azdırılsa da ölüm aña irişür,

[103b/18] يوافقها

yakın olur. Ölümden kaçan kişi ba'ż ġāfillıġından uġrar ölüme.

من لم يمت عبطة يمت هرما للموت كأس والمرء

[103b/19] ذائقها

Her kim yigitlikde olmasa pīr olup ölür. Ölüm bir ayakdur elbette her kişi içse gerek. Dahı öldügi vakt didi ki: [104a/01] إن تغفر اللهم تغفر جما وأي عبد لك لا ألما

Eger yarlıġarsañ çok günāh yarlıġarsın. Senüñ kankı kuluñdur ki günāh itmedi. Peyġāmber [104a/02] 'aleyhi's-selām didi ki: Kardaşuñ şuña beñzer ki Hak te'ālā āyāt, delīller bildürdi. Bunı āyāt içinden çıkdı, şeyṭāna uydı, azġunlar- [104a/03] dan oldı ki kāfir oldı. İme keçisi tekesile dāyim bir arada yürür. Kuzulayacak olsa ayrılur. Kaçan emcegi südle ṭolsa kuzulamadın [104a/04] kendü emer. İrkek żaʻīf olsa, cimāʻdan 'āciz olsa, bellūṭ yir, kuvvetlü olur. Dişi bulmasa aġzıla menīsin ṣorar, döker. Kaçan [104a/05] yarası olsa bellūṭ yir, kuvvetlü olur andan.

fāyide Yaşıl nesne olur, fāyide odur. Anı ṣorar da yarasına urur, ṣaġ olur. Avcı [104a/06] görse, yüksek yirden boynuzın arkasına berāber ṭutar da aşaġı sınnur, iner, gider. Boynuzı gevdesin ṣaklar.

el-ḥadīs Peyġāmber 'aleyhi's-selām [104a/07] buyurur ki: 'Arşı sekiz firişte götürür ime tekesi ṣūretinde. Birisinüñ kulaġıla süñüsin arasında yidi yüz yıllık yoldur. Şunuñ bigi [104a/08] büyük ola.

el-meşel أحمق من ناطح الصخرة

Ya'nī kayayıla başın uruşan tekeden aḥmakdur.

şi'r

[104a/09]

Kayayla uruşan teke ki kayayı süst eyleyem dir, kayaya ziyān itmez. Boynuzın żaʻīf eyler ancak teke. [104a/10]

nebāt-ı verdān Fāliyetü'l-efāʻīdür bāb-ı fāda. Deñiz irdügi kara olur, kızıl olur, ak olur. Uzun yumurdası olur. Ba'żı [104a/11] şuʻarā vaṣfında dir

بات وردا بجنس لبسه ينعته خلق كنعتي في وصفي وتشبيهي

nebāt-u verdān bir cinsdür ki [104a/12] anı vaṣf itmez kimse ben[üm] vaṣf idüp teşbīh itdügüm bigi. كَمِثْلِ انْصَافِ اَحْمَرَ تُرِكَتْ مِنْ بَعْدِ تَشْقِيقِهِ اَقْمَاعُهُ فِيهِ

Yarım ḫurmā [104a/13] ḳuruġına beñzer ki içinde ḳomla yarılduḳdan soñra çekirdegile.

el-ḫavāṣṣ Nebāt-ı verdānı zeytile bişirüp aġrır ḳulaġa ṭamzursa aġrısın [104a/14] sākin ide daḫı ayaḳda incükde olan başlara ol zeyti dürtseler gidere.

bābü'l-hā'

el-hāme Bayġuşdur. Ba'ż dir hāme [104a/15] bir ḳuşdur ki gice uçar, adına 'ṣadā' dirler.

el-ḥadīs Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki hāme yoḳdur, ya'nī hāmeyi şūm ṭutmaḳ yoḳdur. Aṣlı [104a/16] oldur ki ḳaçan bir kişinüñ evine hāme ḳonsa ya'nī bayġuş ḳonsa, 'Arab dir ki ol kişinüñ ölümi ḫaberin virür ya ol evden [104a/17] kişi ölür, bu ḳuş anuñ ḫaberin vire geldi. Hem daḫı 'Arab i'tiḳād ider ki bir kimseyi öldürseler kişinüñ rūḥu bayġuş olur gelür, [104a/18] ḳabri üstinde öter. Dir ki baña ḳanın içürüñ beni öldürenüñ dir. Ḳaçan öldüreni öldürseler uçar gider. Ba'żı dir ki ölünüñ süñügi bayġuş [104a/19] olur öter. Aña 'ṣadā' dirler. Peyġāmber 'aleyhi's-selām dir ki: 'Arab[uñ] zu'm itdügi hāme yoḳdur. Ḥattā bir yirde bayġuş ötse bir kişi dise bu yirde [104b/01] kimse ölür dise, kāfir olur.

el-hicres Dilkü enügidür. Ba'żı dir ki hicres ayudur.

Rivāyet olunur ki 'Āmiri'bnü'ṭ-ṭufeyl daḫı Urubd, Peyġāmbere [104b/02] geldiler, kāfirlerdi. Didiler ki Medīne'nüñ ḫurmāsından bize naṣīb vir, saña tābi' olalum didiler. Peyġāmber 'aleyhi's-selām virmedi. 'Āmiri'bnü'ṭ-ṭufeyl [104b/03] didi: Çünki virmedüñ, ben de Medīne ḳurbını leşkerle ṭoldurayım didi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām du'ā itdi. Didi ki: Yā Rabbi! Bunları def' it [104b/04] benden didi. Aṣḥābdan Useydi'bnü Ḥużayr süñüsin eline aldı başına döge döge bunları. Peyġāmber ḳatından ṭaşra çıḳuñ iy hicresler! [104b/05] Didiler ki sen kimsin? Bu didi ki Useydi'bnü Ḥużayrın. Didiler ki atañ senden yigidi. Bu didi ki atamdan da sizden de ben yigem, zīrā atam kāfir [104b/06] öldi ben müsülmānum. Çıḳdı 'Āmirile Urubd gitdi. Urubd'ı yıldırım urdı, öldi. 'Āmir'e uġradı. Boynunda çıḳdı, evine varmadın [104b/07] öldi. Urubd, Lebīd'üñ ḳardaşıdur. Lebīd, meşhūr şā'irdür. İslāma geldi. Andan soñra şi'ir eytmedi. İllā bu şi'ri

[104b/08] حَتَّى لَبِسْتُ مِنَ الْاِسْلَامِ سِرْبَالَا

şükür Tañrıya kim ecelüm gelmedi tā ki İslāmdan göñlek geydüm.

el-hüdhüd İbükdür. Ḳoḫusı çirkīndür. Dirler ki [104b/09] yer altında ṣuyı görür, dirler ki: Süleymān'uñ delīli hüdhüddür. Bir gün Süleymān peyġāmbere ʻaleyhi's-selām didi ki: Dilerem ki seni ḳonuḳlayam. Süleymān didi ki: Beni yaluñuz mı? [104b/10] Didi ki yoḳ, belki cemīʻi leşkerüñile. İnsden, cinnīden, ḳuşlardan, cānavarlardan ne varsa fulān deñizde fulān adaya gelsünler didi. [104b/11] Bir güni ṣalıḳ eyledi. Süleymān ʻaleyhi's-selām leşkerile ol adaya vardı. İbük uçdı, vardı. Bir çekürge ṭutdı, getürdi. Yuḳaru havādan [104b/12] deñize bıraḳdı. Didi ki yā Nebiyallah! Yig et degmeyen ṣōrvāsın yisün.

Yaʻnī çekürgeyi deñize bırakdı, et, çekürge ṣōrvāsı deñiz oldı. [104b/13] Bu laṭīfe Süleymān ne daḫı leşker bile tamām geldiler.

şiʻr

[104b/14] Süleymān'a ʻarż güninde hüdhüd geldi, hediyye getürdi. Bir çekürge ki aġzındayıdı. وَأَنْشَدَتْ بِلِسَانِ الْحَالِ قَائِلَةً إِنَّ الْهَدَايَا

[104b/15] عَلَى مِقْدَارِ مُهْدِيهَا

Bu şiʻri oḳudı ki ḥāl dilile. Didi ki her armaġan mıḳdārı getüren mıḳdārıncadur

[104b/16] قِيمَتُهُ فَأَنْتَ قِيمَتُكَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا

eger kişiye hediyye kendü ḳıymeti olsaydı senüñ ḳıymetüñ. Ḫōd dünyā hem içindeki biledür. [104b/17] ʻİkrime dir ki: Süleymān ʻaleyhi's-selām hüdhüde ġażab itdüginde anuñiçün ʻafv itdi ki hüdhüd atasına eylük iderdi, żaʻīf olsa [104b/18] anlara ṭaʻām getürürdi.

Cāḥiẓ dir ki: Hüdhüd vefā-dārdur. Ḳaçan dişisi ġāyib olsa yimez, içmez, rızḳın ṭaleb itmez. Dāyimā öter. Tā ki buluşunca. [104b/19] Ḳaçan biri ölse yimez, içmez daḫı avlanmaz ebedā. Diri olduḳça öter. Ḳarnı ṭoya nesne yimez. Belki hemān olmayacaḳ mıḳdārı yir tā ölünce.

Rivāyet [105a/01] olınur ki Nāfiʻbnü ʻAbbāsa ṣordılar ki Süleymān peyġāmber ʻaleyhi's-selām peyġāmberlıġıla mecmūʻı ʻāleme sulṭāniken, ḥükmi geçerken, hüdhüde ne iḥtiyācı varıdı [105a/02] bu żaʻīflıġıla? İbn ʻAbbās didi ki: Hüdhüde yir, şeffāf sırça bigidür. Ḳanda ṣu varsa yir altında görürdi. [105a/03] Ṣuyı nice görür bir barmaḳ

ḳalınlığınca ṭopraḳ altındağı fāḳı ṭuzağı görmez, ṭutulur.

İbnü ʿAbbās didi ki:

Yaʿnī ḳażā [105a/04] inse göz görmez. Nite ki şāʿir dir:

şiʿr

اذا اراد الله امرا بامرء وكان ذا عقل وراي وبصر

Ḳaçan Taññı dilese ki bir kişiye bir iş [105a/05] vāḳıʿ ola, ḥāl bu ol kişi ʿaḳl fikr baṣīret ehli olsa وحيلة في دفع ما ياتي به مكروه اسباب القدر

daḫı ḥīle bilür [105a/06] olsa, defʿ itmekde kendüden esbābı ḳadar getürdügi yaramaz nesne[yi] غطى عليه سمعه وعقله وسله من ذهنه سل الشعر

Ḥaḳ teʿālā örter. [105a/07] Anuñ ḳulağını hem ʿaḳlını çeker onı ẕihninden ḳıl çeker bigi. Ḳulağı işitmez, gözi görmez, ʿaḳl bulmaz olur.

حتى اذا انفذ فيه حكمه رد عليه عقله

[105a/08] ليعتبر Tā ki kişiye ḥükm nāfiẕ olsa ʿaḳlın gine virür. Tā ki ʿibret alalar.

Ḥikāyet olınur ki Ebū Ḳulābe ki adı ʿAbdü'l-melikdür, ulu [105a/09] ʿālimidi. Anası aña ḥāmileyiken düşinde gördi ki bir hüdhüd ṭoğurur. Didiler ki eger gerçekiseñ bir oğluñ ṭoğa, çoḳ namāz ḳılıcı ola. [105a/10] Ebū Ḳulābe ṭoğdı. Her gün dört yüz rekʿat namāz ḳılurdı. Altmış biñ ḥadīs̱ ezberindeyidi. İki yüz altmış altı yılda vefāt itdi. [105a/11]

el-mes̱el ابصر من هدهد

Yaʿnī ibükden göregendür.

el-ḫavāṣṣ Ḳanadı yileginden tütüzseler yılan, ʿaḳreb bigi cānavarlar ḳaça. Unutġan kişi [105a/12] ibük gözin götürse unutduğı öñine gele. Kimüñ ki ḫaṣmı olsa ġālib ola. Ḳanda varsa ḥāceti revā ola. Etin bişirüp yise ḳuluncı [105a/13] defʿ ide. Ḳanın göze ṭamzursalar gözdeki ağı gidere. Yilegin gögercinlikde tütüzse hīç cānavarlar gögercini incidmeye. Hüdhüdi boğazlayup [105a/14] hīç nesnesen gidermedin eve aṣa ḳosa, ol ev ehline siḥr kār ḳılmaya. Eger aşağa götürse ḫalāyıḳ seve. İbigini delüye [105a/15] tütüzseler ayıla. Etin bağluya tütüzseler hem cāẕūlanmışa tütüzseler ayıla.

el-hadīr Bir gögercin yavrısıdur. Nūḥ zamānında bir ḳuş anı ḳapdı. [105a/16]

Ḳıyāmete dek her gögercin anı aġlar.

el-hirre Çetükdür. Enesi'bnü Mālik dir ki: Vaḳtī ki Ḥaḳ te'ālā, 'Āyişe'nüñ pāk-dāmenligine āyet [105a/17] indürdi. Vardum, 'Āyişe'ye muşdıladum. Didi ki: Vāllahi benden ḳaçdı ḳavmüm, atam, anam. Ḥattā çetükçe ṭa'ām yimezdüm, ṣu içmezdüm. Düşde gördüm ki* [105a/18] bir yigit geldi, didi ki: Neden ġuṣṣalusın? Didüm ki: Ḫalḳ töhmet itdüginden. Didi ki bu du'āyı oḳı. Ḥaḳ te'ālā, ġuṣṣanı [105a/19] gidere. Didüm ol du'ā nedür? Didi ki:

يا سابغ النعم ويا دافع النقم ويا فارج الغمم ويا كاشف الظلم ويا اعدل من في الحلم ويا حسب

من ظلم ويا ولي من ظلم ويا اول بلا بداية ويا آخر بلا نهاية ويا من له اسم بلا كنية اجعل من امري فرجا ومخرجا [105b/01]

çıḳacaḳ vir. [105b/02] 'Āyişe raḍyallahü 'anh dir ki: Uyandum, gördüm ki ġuṣṣam, ṣuṣalıġum getmiş.

el-ḥadīs Ebū Hureyre rivāyet ider ki Peyġāmbere 'aleyhi's-selām bir kişi [105b/03] süci içer. Didi ki: Çetük senüñle bile içdügin sever misin? Didi ki yoḳ. Peyġāmber 'aleyhi's-selām didi ki: Pes şeyṭānla bile içersin, neçün bile içersin! [105b/04]

el-ḥadīs Peyġāmber 'aleyhi's-selām ışmarladı ki çetüge iḥsān idüñ ki Taññı te'ālā bir 'avrata 'aẕāb itdi, çetügi baġlayup ṭa'ām vimedügiçün.

Peyġāmber [105b/05] 'aleyhi's-selām[ı] bir eve da'vet itdiler, varmadı it olduġıçün. Çetük olan eve vardı.

el-hezār Bülbüldür. Şā'ir rūzigārdan şikāyet ḳılup dir: [105b/06]

الكلب يرتع في الرياض وانما   حبس الهزار لانه يتكلم

İt fāriġ çemenlerde. Seyr ider bülbüli ḥabs iderler söyledügiçün. [105b/07]

el-haḳles Ḳurd enügidür. Nite ki Kümeyt şā'ir dir:

şi'r

وتسمع اصوات الفراعل حوله تعاون اولاد الذئاب القهالس

İşidürsin [105b/08] sırtlan enükler āvāzın ṣunuñ çevresinde ki ururlar ḳurd enüklerine.

el-hemec Uşaḳ siñekdür ki gümlüç dirler. Emīre'l-mü'minīn 'Alī raḍyallahü

---

* Mükerrer

[105b/09] ʿanh dir ki: Ādemī üçdür: Bir ʿālim, zebānīdür; biri ögrenicidür bilmedügini. Biri hemecdür yil ḳandan esse öñince gider.

el-havvām Yir yüzinde sürinü [105b/10] yüriyen uvaḳ cānavara dirler yılan ʿaḳreb çayan bigi. Dahı ġayrın ki anlara beñzer. Peyġāmber ʿaleyhi's-selām, Ḥasan'a, Ḥüseyn'e her gün bu taʿvīẕi [105b/11] oḳurdı. Dirdi ki: Dideñüz İbrahīm[e], İsmaʿīl'e ve Isḥāḳ'a bu taʿvīẕi oḳurdı ki أعوذ بكلمات الله التامة من كل شيطان وهامة

[105b/12] sizi sıġındururam Tañrınuñ noḳṣānsuz adlarına; Her şeyṭāndan dahı her cānavardan ومن كل عين لامة dahı her yavuz gözden.

[105b/13] İḥyā'da dir ki: Uvaḳ cānavarlar Cumʿa gün bir birine uġrar. Dir ki:

سلام سلام يوم صالح

Yaʿnī selām olsun ki bu gün eyü gündür. [105b/14]

ebū hārūn Bir ḫūb āvāzlu ḳuşdur. Gice irteye dek öter. Ḳuşlar çevresine dirilür. Gāh olur ʿāşıḳı aña uġrar, ḳoyup gidmez oturur. [105b/15] Ol ötdükçe aġlar.

bābü'l-ya'

el-yāmūr Bir nevʿ geyikdür. İki boynuzı olur bıçġu bigi. Aġaç[ı] çoḳ yirlerde olur. Şu içse [105b/16] sevinür, oynar. Gāh olur boynuzı aġaca geçer. Çıḳarmaz da çıġurur. Avcı ṣavtın işidür. Gelür, ṭutar.

el-ḫavāṣṣ Derisin bevāsīre olana [105b/17] döşense bevāsīre gide.

el-yaḥmūr Bir nevʿ geyikdür. İki uzun boynuzı olur bıçġu bigi. Aġacı anuñıla ayırur da arasından geçer gider. Dirler ki [105b/18] aña yaġmurca dirler. Baʿż dir ki yaḥmūr, hemān yāmūrdur, ime tekesidür.

el-ḫavāṣṣ Yaḥmūr yaġın belesān yaġıla bir yanı ṭutmaz olana dürtseler [105b/19] ḫoş ola.

fāyide İbnü Cevzī, Kitāb-ı ʿArāyis'de dir ki: Bir ṭālib-i ʿilm sefere çıḳdı. Bir kişiye yoldaş oldı. Şehre yaḳın gelicek bu kişi [106a/01] didi ki: Senüñ benüm üzerümde yoldaşlıḳ ḥaḳḳı[ñ] oldı. Velī ḳatuñda bir ḥācetüm var. Ben ādem degülüm, cinnīyüm didi. Ṭālib-i ʿilm didi ki: Ḥācetüñ [106a/02] nedür? Cinnī didi ki: Bu şehrde, fulān yirde tavuḳlar arasında bir ḫorōs vardur, anı issinden ṣatun al, boġazla. Ḥācetüm budur. Ṭālib-i [106a/03] ʿilim didi ki: Benüm dahı senüñ ḳatuñda bir ḥācetüm var. Cinnī didi ki nedür?

Ṭālib didi ki: Ḳaçan bir kişiyi cinnī ṭutsa عرايم ta'vīz-kār ḳılmaya [106a/04] çāresi nedür? Cinnī didi ki yaḥmūr giyik derisinden düzülmiş kirişile ol cinnī ṭutduğı kişinüñ iki baş barmağın bir birine berk [106a/05] bağlayalar. Andan soñra seẕāb yağın burnınuñ sağ delügine dört ṭamla ṭamzuralar. Şol delügine üç ṭamla ṭamzuralar. Ol cinnī fi'l-ḥāl [106a/06] öle, daḫı cinnī ebeden yöresine gelmeye. Seẕāb, ṣedef didükleridür ki şerbetçiler yaprağın şerbete ḳoyarlar ekşimegiçün. Ṭālib-i 'ilm vardı şehre. [106a/07] Ol ḫorōsı buldı, issin ṣordı. Didiler ki bir ḳarıcuğuñdur. Vardı. Ḳarıcuğa ṣat didi, ṣatmadı. Bārī ṣatmadı. Bārī un bahāsınca bahā virdi, [106a/08] ḫorōsu aldı. Cinnī ıraḳdan görindi. Ṭālib-i 'ilme işāret itdi ki ḫorōsı boğazlaya. Hemān ki boğazladı. Ḳonşuluḳdan ḫalḳ çıḳdı. Ṭālib-i 'ilmi [106a/09] dögüp didiler ki: Sen sāḥirsin hemān ki ḫorōsı boğazladuñ. Bir cemīle ḳızumuzı cinnī ṭutdı, ol vaḳtden berü ḳomadı. Ṭālib-i 'ilm didi ki [106a/10] baña yaḥmūrca derisinden kiriş getürüñ, daḫı yābānda biten seẕāb yağın getürüñ. Getürdiler. Ḳızuñ baş barmağın kirişile bağladı. Ṭālib-i 'ilm [106a/11] didi ki: Cinnī çağırdı, didi ki: Ben bu nesneyi saña beni öldürmegiçün mi ögretdüm didi. Ben muḳayyed olmadum. Seẕāb yağın ḳızuñ burnına [106a/12] tamzurdum. Cinnī düşdi, fi'l-ḥāl öldi. Ḳız ṣağaldı. Ayruḳ daḫı cinnī ṭutmadı.

el-yerbū' 'Arab ṭavşanıdur. Öñ ayağı ḳıṣa olur. [106a/13] Yer altında olur. Nesīmile ġıdālanur. Nesīmi sever, buḫārı sevmez. İnini yumrucaḳ yirde düzer. Dört yilden dört delük olur. Tā ki ḳandan [106a/14] yil eserse aña nesīmi irişe. Deliklerine nāfıḳā, ḳāṣı'ā, rāhiṭā, dāmimā dirler. Bir delüginden gelseler, bir delüginden çıḳar. Nāfıḳādan [106a/15] gelseler, ḳāṣı'ādan çıḳar. Rāhiṭādan gelse, dāmimādan çıḳar. Ḳaçar ininüñ üsti ṭopraḳdur, içi çuḳurdur. Nite ki münāfıḳ da ẓāhir de īmān [106a/16] gösterür. Bāṭın küfrdür. Yumşaḳ ṭoprağı şöyle başar ki iz eylemez yürüdükde. Re'īsine muṭī' olmaz. Otlamağa çıḳsa ol re'īsi bir yüce [106a/17] yire çıḳar. Gözler eger ḳorḫacaḳ nesne olmasa gelür, delügine girür. Ḳapusında dişin ḳırcıldadur. Ḳalanı çıḳar, otlar. Kendü bir yüksek yirden [106a/18] gözedür. Ḳorḫulu nesne görse dişin ḳırcıldadur, āvāz virür ḳaçar delügine.

el-ya'fūr Ṣığın buzağusıdur. Ba'ż dir giyikdür.

şi'r

[106a/19]

Niçe şehr ki ḫarāb oldı içinde mūnis olacaḳ yoḳ. Giyikler yoḳlardan artuḳ. [106b/01]

el-ya'ūb İrkek keklikdür.

el-yemām Yābān gögercinidür. Ba'ẓı dir ki av gögercinidür. Yemāme gök gözlü ḳızıdı. Uç günlük yirden [106b/02] atluyı görürdi. Meşelde dirler bir kişi göricidür diyü mübālaġa itseler: أَبْصَرُ مِنْ زَرْقَاءِ الْيَمَامَةِ

Ya'nī gök gözlü Yemāme'den göregendür. [106b/03] Cāḥiẓ dir ki: Yemāme, Loḳmān bin 'Ād ḳızlarındandur. Gök gözlüyidi. Ziyāde meşhūr 'avratdur. İlinde begidi. Ol da gök gözlüyidi. [106b/04] Busūs da gök gözlü 'avratıdı. Evvel gözine ṭaş sürmesin ol Yemāme çekdi.

el-ya'sūb Çekürgeden büyük bir ḳuşdur. Dört [106b/05] ḳanadı var. Hīç ḳanadın yummaz. Yire ḳonmaz, aġaç başına ḳonar. Yoruḳ olmış atı aña teşbīh ider. Daḫı ya'sūb, mīlezüñ büyügine dirler. [106b/06] Anuñiçün re'īsine ya'sūbu'l-ḳavm dir. Ya'nī ḳavmüñ begi. Nite emīre'l-mü'minīn 'Alī raḍy[allahü] 'anh, Ebū Bekr'i vefātından soñra vaṣf ider: Yā Ebā Bekr! [106b/07] Señ dīnüñ ya'sūbıyıduñ. Daḫı 'Abdu'r-raḥman ki 'Attābi'bnü Esed oġlıdur. Cemel gününde ki 'Āyişe raḍyallahü 'anhümā emīre'l-mü'minīn 'Alī'yile ceng [106b/08] iderdi, ḫalīfelik çekişürdi. 'Abdu'r-raḥman bin 'Attāb 'Āyişe'nüñ devesi öñiñde ceng iderdi. Bu beyti oḳurdı:

[106b/09] بِسَيْفِ وَلُودٍ وَالْمَوْتُ دُونَ الْجَمَلِ الْمُجَلَّلِ

Ben 'Attāb oġlıyam. 'Avratlar aġladıcı ḳılıç elümdedür. Ölüm, 'Āyişe'nüñ devesi öñiñde baña ḥelāl dür. [106b/10] Eli kesildi. Ṣoñra kendü de düşdi. Emīre'l-mü'minīn 'Alī üstüne geldi. Didi ki: Bu, Ḳureyşüñ ya'sūbıdur. Andan didi ki kendü nefsümi kesdüm, [106b/11] nefsüme şifā itdüm. 'Abdu'r-raḥman'uñ yüzügini kerkez getürdi, Yemāme'ye bıraḳdı. Bildiler ki yüzük 'Abdu'r-raḥman'uñdur. Namāzın ḳıldılar. Elin bir ḳuş [106b/12] götürdi, Mekke'ye bıraḳdı. Ba'ẓ dir ki Medīne'ye bıraḳdı. Bildiler, namāzın ḳıldılar.

el-ḥadīs̱ Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur ki: Deccāle yir altındaġı [106b/13] gencler, māllar ardına uyısar, mīlez, ya'sūb ardına uyar bigi.

el-ḥadīs̱ Peyġāmber 'aleyhi's-selām emīre'l-mü'minīn 'Alī'ye didi ki: Mü'minler ya'sūbı [106b/14] sensin. Kāfirler ya'sūbı māldur. Ya'nī kāfirler mālına tekye ider, mü'minler saña ṣıġınur, tekye ider; mīlez begine ṣıġınduġı bigi.

Āḫir kitāb [106b/15] budur. İbtidā olundı cānavarlar melik[i] arslan adıla ki şecā'atde, şehāmetde muḳtedādur. Tamām oldı mīlez meliki adıla. Bal, [106b/16] mü'minlere şifādur. Meşel-i meşhūr ki ḫulverā āḫir ḫorende muṣannif dir ki: Tamām itdüm bu kitābı Receb ayında, yidi yüz yitmiş üç [106b/17] yılda, hicret-i Muḥammed-i

Muṣṭafā'nuñ ṣallallahü 'aleyhi ve sellem tercümesi de tamām oldı, cemāẕiye'l-ūlā ayınuñ on beşinde, sekiz yuz otuz [106b/18] bir yılında tārīḫ-i Aḥmed-i Muḫtāruñ ṣalavātu'r-raḥmanı 'aleyhi ve selāmuhu. ترجمته وانا محمد بن سليمان المحتاج الى غفران الرحمن واضفت اليه لطايف اخبار ونفايس آثار وظرايف اشعار خلا عنها الاصل المترجم عنه المامول من الاخوان ان لا ينسونا من الدعاء [106b/19]